

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Anders Bjørnvad

Hjemmehæren

Det illegale arbejde
på Sjælland og
Lolland - Falster
1940-45

*Odense University Studies in History
and Social Sciences Vol. 108*

Hjemmehæren

Omslagsillustration: En våbenmodtagelse ved Dronning Margrethes Høj nær Saltø Hovedgård. H. Essendrop, der var en af våbenmodtagerne, malede billedet i 1946. (Frederiksborg Museet)

Anders Bjørnvad

Hjemmehæren

*Hovedtræk af det illegale arbejde på
Sjælland og Lolland-Falster
under den tyske besættelse 1940-1945*

Intok

1945

ODENSE UNIVERSITETSFORLAG

Udgivet med støtte af

VELUX FONDEN AF 1981
FRIHEDSKAMPENS VETERANER
FONDEN TIL FÆDRELANDETS VEL
Ebbe Muncks Mindefond
Christmas Møllers Mindefond
HIELMSTIERNE-ROSENCRONESKE STIFTELSE
G·E·C GADS FOND
KREDITFORENINGEN DANMARKS FOND FOR
SÆRLIGE FORMÅL

© Odense Universitetsforlag 1988
Campusvej 55
DK-5230 Odense M
Sat af Syfoma Sats, Svendborg
Trykt af A. Rasmussens Bogtrykkeri ApS, Ringkøbing
Tilrettelægning og layout John Thrane
Omslag Ulla Poulsen
Kort rentegnet af Inger Bjerg Poulsen
ISBN 87 7492 646 2
ISSN 0078-3307

Indhold

FORORD	7
INDLEDNING	9
1. GARNISONERNE	11
Roskilde 11 – Vordingborg 15 Avnø 17 – Marinens sejlede »garnisoner« 18 – Holbæk 21 – Næstved 27 – P-planen 29 – Hemmelige depoter 32	
2. FORENINGERNE	35
Finlands frivillige 35 – Det frie Nord 38 – Terrainsport 41 – Dansk Studiering/Ringen 45 – Sct. Georgs Gilderne 46	
3. PARTIERNE	48
Dansk Samling 48 – Danmarks kommunistiske Parti 52 – Frit Danmark 67 – KU'ere og andre konservative 72	
4. FALDSKÆRMSAGENTERNE	78
SIS 78 – SOE 81 – SOE på Lolland-Falster og Sjælland 83	
5. FARVERNE	91
Ordensmagten 91 – Ord og toner 92 – Form og flag 93 – Tybjerg 95 – 29. august 1943 98	
6. NYE TIDER	104
Frihedsrådet 104 – Aktionen mod de danske jøder 105 – Illegale ruter 113 – Hjælp til nedstyrkede allierede flyvere 117 – Sabotagevirksomhed september 1943– september 1944 122 – Efterretningstjenesten 124	
7. GRUPPEDANNELSER September 1943–august 1944 .	132
DKP 132 – Dansk Samling – og andre borgerlige 135 – Forsvarets folk 140	
8. REGIONENS DANNELSE Januar–august 1944	157
Opbygning af undergrundshæren 157 – M-udvalget 158 – K-udvalget 161 – Sjællandsledelsen 162 – Amterne 171 – Ringens hvervninger 194 – August 1944 198	

9. DEN POLITISKE KAMP	200
Frit Danmark 200 – Lokale illegale blade 204 – Fordelingscentralen i Roskilde 207 – Den sjællandske Organisation – DsO 210 – Folkestrejker 220 – Frihedsrådets lokalkomiteer 226 – Schalburgfolkene i Ringsted 230	
10. VÅBENFORSYNINGER	233
Våben fra Sverige 233 – Ad luftvejen fra England 238	
11. REGIONEN September 1944–maj 1945	262
Sjællandsledelsen 262 – Illegale politistyrker 266 – Radiotjenesten 273 – Likvideringer 275 – Sabotage 279 – Oliekrigen 289 – »Millerntor« og andre mål 294	
12. AMTERNE September 1944–maj 1945	297
Frederiksborg amt 297 – Frederiksborg amt vest 300 – Frederiksborg amt øst 314 – Roskilde amt 325 – Holbæk amt 340 – Sorø amt 362 – Præstø amt 384 – Maribo amt 409	
13. BEFRIElsen OG TIDEN DER FULGTE	434
Kamp eller tysk kapitulation 434 – Hovedkvartererne 436 – Rundt i Regionen 443 – Komiteerne 455 – Kollaboratørerne 457 – Sommeren 45 463	
14. KONKLUSION	470
SUMMARY	494
KILDER OG LITTERATUR	510
NOTER	533
PERSONREGISTER	588
STEDREGISTER	604

Forord

I 1970'erne tilskyndede dr.phil. Jørgen Hæstrup mig til at foretage en regionsundersøgelse. Da jeg boede på Sjælland under besættelsen, og stadig bor på nævnte ø, var det ret naturligt, at mine øjne rettedes mod REGION V, der omfattede Sjælland – fraregnet hovedstadsområdet – samt Lolland-Falster.

Jeg takker Jørgen Hæstrup for inspiration og en aldrig svigtende interesse for et igangværende projekt.

Manuskriptet er antaget som licentiatafhandling ved Odense Universitet, i hvilken forbindelse jeg takker for et godt samarbejde med professor, dr.phil. Tage Kaarsted og lektor, dr.phil. Aage Trommer.

Tak for den velvilje og støtte fra mange sider, som desuden har været en forudsætning for undersøgelsen og bogens udgivelse.

De tidligere modstandsfolk, som tog sig tid til at bistå arbejdet, skabte baggrunden for, at dette kunne gennemføres. Af omstående arkiv- og betræningsfortegnelse fremgår det, hvem der gav en hjælpende hånd.

Den økonomiske støtte til undersøgelsen og/eller manuskriptets udgivelse er ydet af følgende fonde og institutioner: Frihedskampens Veteraner, Ebbe Muncks Mindefond, Christmas Møllers Mindefond, Velux Fonden af 1981, Kreditforeningen Danmarks Fond For Særlige Formål, Fonden til Fædrelandets Vel, G·E·C Gads Fond og den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse.

To af husets nu afdøde venner, major Flemming B. Muus og kommandør P.A. Mørch, ydede hver på sin vis arbejdet uvurderlig støtte.

Generalmajor O.C. Permin fremskaffede arkivet vedrørende modstandsbevægelsen i REGION V, ligesom generalmajor Per Winkel også stillede aldrig før benyttede arkivalier til min rådighed.

Lektor, dr.phil. Aage Trommer og lektor, dr.phil. Hans Kirchhoff bistod sagen ved frugtbare diskussioner og konstruktiv kritik samt med bidrag til kildematerialet.

Mine løbende medlæsere, lic.phil. Gerda Gram og oberst Helge Gram, gav god kritik, efterhånden som manuskriptet tog form.

Personalet på de besøgte arkiver, herunder også de Lokalhistoriske Arkiver, samt på Skælskør bibliotek, udviste megen hjælpsomhed.

Kontorassistent, fru Annie Schwartz har af interesse for sagen renskrevet manuskriptet, mens kroejer Johs. Christoffersen, Menstrup, i hele

bogens tilblivelsesperiode stillede sine fotokopimaskiner til min rådighed.

Oversættelsen af bogens engelske resumé er foretaget af cand.mag. Henrik Skov Kristensen.

Birte og Frode Christiani gav husly og anden hjælp under arkivlæsning i København.

Til sidst vil jeg takke min kone Kirsten. Dels for at have udarbejdet navneregisteret, dels for at have haft kræfter til at høre om tildragelserne i REGION V hver eneste dag i mere end 6 år.

Bisserup, januar 1988

Anders Bjørnvad

Indledning

Under Danmarks besættelse 1940–45 blev rammerne for den militære del af det illegale arbejde lagt i januar 1944. Danmark blev da delt op i seks regioner, i hvilken forbindelse Sjælland uden for hovedstadsområdet og Lolland-Falster blev REGION V. Denne bog behandler tildragelserne i REGION V, hvor man som det eneste sted i landet brugte amterne som selvstændige operationsområder.

REGION V's grænser var i altovervejende grad naturlige – kysten af Sjælland, Lolland, Falster og Møn. Dermed var der kun muligheder for grænseforskydninger i egnen ind mod Hovedstaden, hvor mindre omlægninger fandt sted i slutningen af 1944. REGION V var geografisk lidt af et særtilfælde i såvel europæisk som dansk sammenhæng. Man vil lede forgæves efter et område ude i det besatte Europa, der bestod af en stor og tre mindre øer med tilsammen ca. 690.000 indbyggere, der lå nær en hovedstad, og som havde kort vej til et neutralt land.

Regionen måtte i visse henseender blive et af de mindre betydningsfulde områder i den forstand, at Regionen strategisk lå i periferien i forhold til Jylland/Fyn, mens den nærliggende hovedstad udgjorde det politiske centrum.

Denne fremstilling sigter først og fremmest på at belyse perioden fra januar 1944 og fremover. Det er imidlertid vigtigt at gøre sig klart, at der i tiden før januar 1944 var sket en udvikling af hovedsagelig politisk art omkring det illegale arbejde. Det var denne udvikling, der i betragtelig grad kom til at danne fundamentet for det videre arbejde i Regionens regi. På denne baggrund indgår derfor også årene forud for Regionens dannelse i fremstillingen. Derved åbnes tillige muligheder for at undersøge modstandsbevægelsens politiske struktur.

Da modstandsbevægelsens virke langt fra sluttede ved befrielsen, hvor store opgaver af politimæssig og militær art blev varetaget af bevægelsen, er fremstillingen udstrakt frem til det tidspunkt i sensommeren 1945, hvor frihedsbevægelsen afvikledes. For hele den beskrevne periode, 1940–45, er det tilstræbt at fremdrage forhold omkring den enkelte person, som kan belyse, hvorfor netop denne eller hin blev involveret i det illegale arbejde. Da den illegale gruppe var et bærende element i alt illegalt arbejde, er alle forhold til belysning af gruppedannelser medtaget.

Herunder også forhold vedrørende gruppemedlemmernes alder, bopæl, erhverv, værnepligtsforhold m.v.

Påtrængende sabotageobjekter forelå kun i mindre omfang i REGION V, hvorfor man her kunne koncentrere sig om opstillingen af en modstandshær. Dette krævede en stor organisatorisk indsats, der blev iværksat og vedligeholdt oppe fra, både på centralt og lokalt hold. Ved omfattende hvervninger i krigens sidste 8 måneder nåede man et styrketal på ca. 11.700 mand, hvilket var det højeste styrketal opnået i en provinsregion. Region II (Midtjylland) kom næsthøjest med ca. 5300 mand.

For at kunne modtage våbenforsyninger fra luften oprettedes en særlig våbenmodtageorganisation for REGION V, der også brugte amterne som selvstændige underenheder. Herved muliggjordes styrkernes bevæbning og påtænkte indsats. Regionen fungerede i denne forbindelse som drop-zone også for København (Region VI), som der efter nærmere retningslinier skulle afleveres andele af det modtagne gods til. Hele dette betydningsfulde arbejde, hvor Regionens modstandsfolk selv medvirkede til at få de engelske og amerikanske våbenforsyninger i hus, er indgående beskrevet.

Regionens geografiske placering nær Sverige fører uvilkårligt fremstillingen ind på emner som jødetransporter og andre flygningstransporter, herunder hjælpen til nedstyrkede allierede flyvere. Talrige efterretningstjenestens indsamlede meldinger nåede også illegalt til Sverige, herunder efterretninger indsamlet i Regionen i 1943–44 af et sideløbende delvist civilt »net« under Studenternes Efterretningstjeneste, der havde egen illegal rute til Sverige. Undersøgelsen vurderer endvidere det vigtige spørgsmål om, hvilken kampværdi modstandsstyrkerne havde. Denne vurdering er ikke foretaget ud fra en konventionel militær synsvinkel, men på baggrund af de særlige opgaver, der var stillet grupperne, eller som kunne forventes at blive stillet.

En særlig belysning er viet det forhold, at hærens ledelse bl.a. ved oprettelsen af civile O-grupper i REGION V fik betydelig indsigt med og indflydelse på den illegale hær. Sådanne grupper blev efter det foreliggende ikke oprettet i de øvrige provinsregioner. Spørgsmålet om hvor repræsentativt det illegale arbejde i REGION V var – i forhold til de øvrige regioner og landet som helhed – er tillige anskueliggjort.

Garnisonerne

1

Roskilde

Den 9. april 1940 kort efter kl. 7 om morgenen blev chefen for 4. regiment i Roskilde, oberst Helge Bennike, klar over, at den danske regering havde givet ordre til at indstille al modstand mod den tyske værnemagt.¹

4. regiments styrker, alle af fodfolket, var spredt ud over Sjælland. 11. bataljon havde 3 kompagnier i Roskilde, 1 i Holbæk og 1 i kantonnement i Nr. Jernløse. I en større beredskabsstyrke i Sydsjælland, den såkaldte Faxegruppe, lå regimentets 17. bataljon med 5 kompagnier omkring Bøgesø-Everdrup-Tappernøje og Butterup.

Oberst Bennike havde på forhånd gjort sig visse overvejelser om, hvad han ville gøre med sit regiment i tilfælde af et tysk angreb på Danmark, idet han forudså en ret øjeblikkelig overgivelse fra dansk side i så tilfælde.

Ved 13-tiden den 8. april 1940 fik samtlige danske hærenheder melding om, at der var befalet alarmberedskab og udlevering af skarp ammunition, hvilket fik obersts Bennike til at forsøge at få trukket flere af sine kompagnier til Roskilde, der jo lå mere i Hovedstadens bagland end Holbæk og Faxegnen.

Under de forhåndenværende omstændigheder så obersten væk fra sine styrker i Faxegruppen og koncentrerede sig om at skaffe transportmuligheder for de 2 Holbæk-kompagnier.

Kl. ca. 18 anmodede 11. bataljon regimentskontoret i Holbæk om at skaffe et tog til transport af bataljonens 2. og 3. kompagni til Roskilde. Chefen for 2. feltartilleriregiment (FAR) og garnisonskommandant i Holbæk, oberst C. D. O. Lunn, ringede derpå til generalstabens transportsektion om den nævnte transport. En halv time senere fik oberst Lunn melding om, at toget ville komme til Holbæk station, men kl. 19 annulleredes toget fra København. ». . . Tog vil ikke komme, da det ikke er nødvendigt. 4.R.s ordre om transport af 11.B til Roskilde forhastet.«²

Der var 9 timer og 15 minutter til det tyske angreb på Danmark. Da dette angreb altså resulterede i hurtig dansk overgivelse, gav oberst Bennike ordre til afgang mod Helsingør, hvorfra han om muligt ville prøve at føre sine styrker til Sverige. Obersten havde tidligere på morgenen rekvi-

reret lastbiler ude i byen til transport af sine folk. Kl. 7.40 afgik kaptajn C. C. A. Gabel-Jørgensen med 11. bataljons 1. kompagni mod Helsingør. Ved 8-tiden blev der også transportmulighed for 4. kompagni under ledelse af kaptajn af reserven, sagfører Jacob Holm, der var medlem af DNSAP. Hvor megen lyst han havde til at komme til Sverige, netop som Hitlers tropper var kommet til landet viste sig senere på dagen. 5. kompagni var der ingen biltransport til, så det marcherede nordpå fra Roskilde under ledelse af kaptajn O. Kidde.

Inden afgang fra Roskilde gav oberst Bennike ordre til sine kompagnier i/ved Holbæk om at sørge for rekvirering af lastbiler, således at de også kunne få mulighed for at sætte kursen mod Helsingør. Selv om garnisonskommandanten, oberst Lunn, vist egentlig skulle have holdt på kompagnierne, rekvirerede han straks de ønskede lastbiler til 11. bataljons folk.

Kort før kl. 9 ankom oberst Bennike til Helsingør, hvor han i havnen straks så et dansk marinefartøj, opmålingsskibet »Freja«. Obersten gik om bord og bad skibets chef, søløjtnant af reserven O. Kinch, om at sætte 4. regiments enheder over til Sverige. Det sagde Kinch ja til, men da det ville tage flere timer at få dampen op på skibets kedler, måtte obersten se sig om efter andre transportmuligheder. Ingen kunne jo vide, hvor længe det ville vare, før tyske tropper viste sig i byen.

Da der skulle afgå en ordinær DSB-færge til Helsingør kl. 10.05 besluttede oberst Bennike at føre sine styrker over med denne færge. Lige før afgangstidspunktet gik folkene fra 1. komp. om bord, hvorpå oberst Bennike gav færgens kaptajn ordre til at sejle, hvilket han gjorde.

4. komp. nåede altså ikke færgen, selv om styrken var i udkanten af Helsingør, inden 1. komp. afgik mod havnen. Kaptajn Holm havde givet ordre til hvil og morgenforplejning ved Montebello i et forsøg på at forhale fremrykningen.

Kompagniets næstkommanderende, premierløjtnant P. Winge, nåede dog frem til oberst Bennike på færgen, hvor han fik ordre til om muligt at få 4. komp. til Sverige med den næste færge, der skulle afgå kl. 11.35.

I de følgende timer kom der stadig ingen tyske tropper til Helsingør, men til gengæld var en melding om oberst Bennikes afsejling nået til København. Færgens kaptajn havde oplyst DSB om sine ikke betalende passagerer, og fra DSB gik oplysningen videre til krigsministeriet og generalkommandoen, som hærledelsen dengang hed. Fra København standse man derpå færgetrafikken til Sverige, ligesom 4. komp. fik ordre til at rykke til Kronborg, hvor kaptajn Holm skulle melde sig hos kommandanten for nærmere instruks.

Oberst Helge Bennike.
(Det kgl. Bibliotek).

Imens aflagde premierløjtnant Winge og hans to kammerater, premierløjtnanterne K. Feilberg og E. Mønsted, besøgte om bord på »Freja«, hvor man efterhånden havde fået tryk på kedlerne. Da søløjtnant Kinch fortsat var indstillet på at sejle danske soldater til Sverige, hastede de 3 officerer tilbage til deres kompagni, som derpå blev orienteret om situationen. De, der ville med til Sverige, blev bedt om at træde frem. Derpå trådte hele kompagniet frem.

Rygtet om en evt. afgang til Sverige havde bredt sig, fra kornetskolen på Kronborg tilløb derfor korneteleverne Thorkil Feilberg, Børge Jensen og E. F. von Holck, den sidstnævnte i sko og uden hue. Trods tumulter med officiant Egill Poulsen, der var overbevist nazist, og kaptajn Holm lykkedes det de 3 premierløjtnanter at få 1/3 af 4. komp. om bord på

»Freja«, som derpå afsejlede. I sidste øjeblik havde man fået en arbejdsklædt person med på holdet, det var premierløjtnant Erik Bennike, oberstens søn, som var deserteret fra sin afdeling i Syd-Sjælland.

Da oberst Bennike og 1. komp. ankom til Hålsingborg, troede svenskerne i første omgang, at der var tale om tyske soldater. Synet af den medbragte bataljonsfane beroligede dog straks de mange mennesker, som var strømmet til havnen.

Ved 13.20 tiden ankom så folkene fra 4. komp., hvorpå der med »Frejas« besætning befandt sig ca. 200 danske befalingsmænd og menige i Sverige. De blev alle lempeligt interneret i Ljungbyhed. Hjemme i Roskilde var klosterforstander, oberstløjtnant af reserven, C. F. Lækkegaard, straks efter regimentets afmarch blevet beordret som garnisonskommandant og regimentskommandør.

Da forholdene i Danmark var faldet i lave efter den meget korte kamp den 9. april, og da Sverige ikke var blevet angrebet af den tyske værne-magt, vendte 3/4 af Roskilde-styrken tilbage til Danmark den 24. april 1940. Soldaterne blev hjemsendt fra en mark i Fløng 3 dage senere, efter at folkene med noget besvær havde fundet de ejendele, der fra den nu tyskbesatte kaserne i Roskilde var blevet kørt ud til stedet.³

Resten af den danske styrke i Sverige, hvoraf halvdelen var befalingsmænd, havde planer om at blive optaget i den norske eller britiske hær. Da dette imidlertid ikke lykkedes, vendte oberst Bennike og de fleste af hans folk hjem i begyndelsen af juni 1940. På dette tidspunkt var mangt og meget ændret vedrørende det danske forsvar. Allerede den 9. april 1940 blev der på tysk foranledning påbegyndt dansk-tyske forhandlinger angående det danske forsvars fremtidige struktur. En række aftaler vedrørende den danske hærs forhold trådte i kraft fra den 19. april.⁴

Fortsat til tjeneste forblev de 593 officerer og 667 underofficerer, der var forudsat i hærloven. Mandskabsstyrken måtte kun bestå af 2200 våbenbærende soldater og ca. 1100 arbejdssoldater m.v. Som et resultat af den trufne ordning blev ca. 12.000 værnepligtige straks hjemsendt. Det blev ligeledes bestemt, at hovedparten af de danske styrker fra nu af skulle garnisoneres i 4 danske byer, Randers, Sønderborg, Næstved og Holbæk, hvor der så til gengæld kun måtte være danske soldater. Livgarden og dens kaserner i og ved København fik dog også lov til at bestå, idet man fra tysk side var indforstået med fortsat dansk vagt ved Amalienborg.

Ved de øvrige garnisoner, der næsten alle var overtaget af værnemagten, oprettedes små, danske depotstyrker – også i Roskilde. Selvom der blev indledt auditørsag mod oberst Bennike, der jo helt klart havde handlet på egen hånd, blev der ikke rejst krigsretssag mod ham.⁵

Chefen for generalkommandoen, generalløjtnant W. W. Prior, indstillede til krigsministeriet, at sagen blev henlagt. Generalen fandt sikkert, at 11. bataljons afgang til Sverige havde kastet en hårdt tiltrængt glans over den danske hær, hvorfor det ville være uklogt at straffe lige bestemt et sådant tiltag.

Vi vil i den fortsatte beretning atter møde den energiske oberst Bennike og en del af de folk, der var impliceret i begivenhederne omkring afrejsen til Sverige.

Vordingborg

Sjællands besættelse den 9. april 1940 gik stort set nøjagtig som den fra tysk side var planlagt.⁶

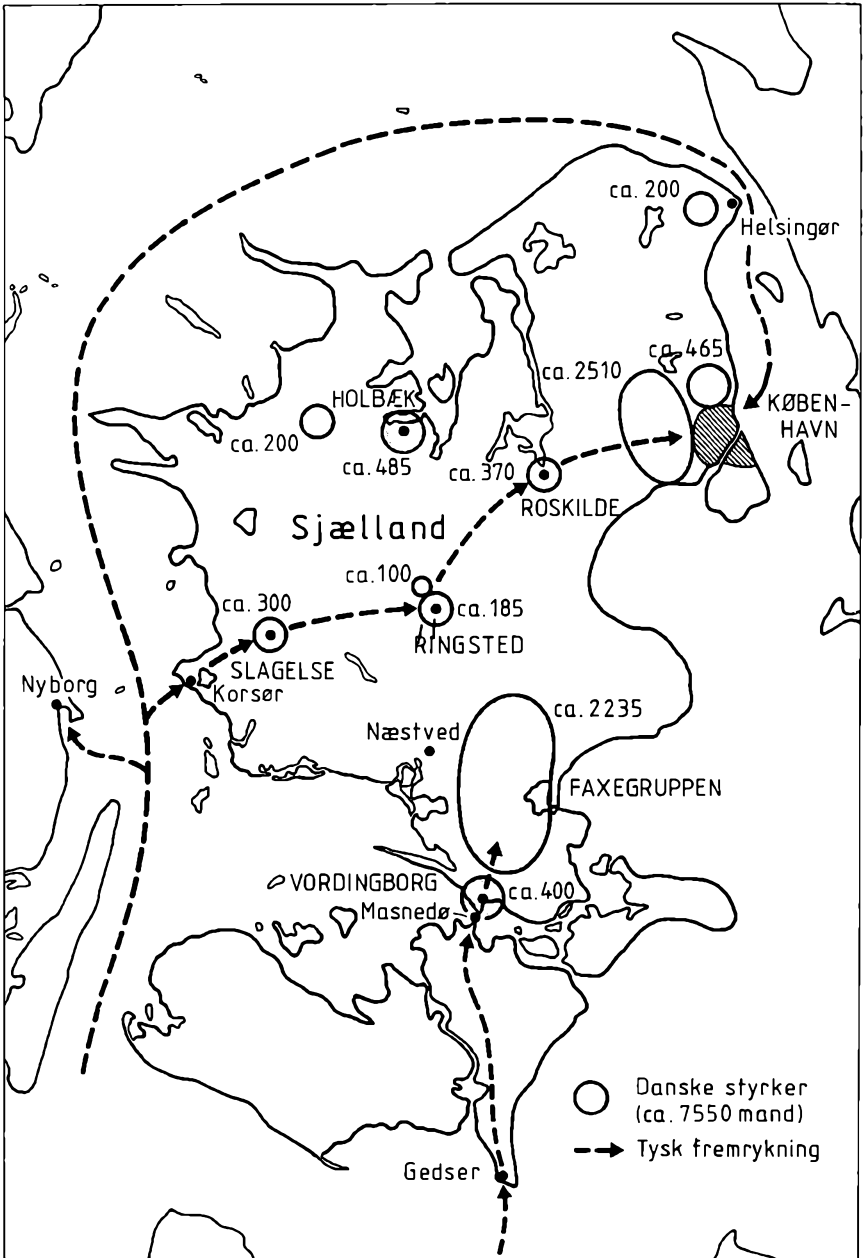
To tyske skibe sejlede ind til Langelinie i København, hvorfra tyske styrker begav sig mod Kastellet og Amalienborg. Fra skibe indsejlet i Korsør havn landsattes ligeledes tyske tropper, der via hovedvej I søgte mod Hovedstaden. Yderligere tyske tropper ankom med den tyske færge til Gedser, hvorfra de begav sig nordpå til Vordingborg. På Masnedø blev de fremrykkende enheder mødt af en deling tyske faldskærmsjægere, der i de tidlige morgentimer var blevet nedkastet her. Denne landsætning, der tog sigte på at nedkæmpe evt. modstand fra Masnedøfortet, var verdenshistoriens første i sin art.⁷

Det var 198. infanteridivision (forstærket), der besatte Sjælland. Forsvaret af Vest- og Sydsjælland påhvilede 5. regiment i Vordingborg, hvis chef var oberst V. O. Harrel. Obersten havde en halv snes kompagnier under sin direkte kommando, herunder styrker i Slagelse og i Faxegruppen. Sidstnævnte beredskabsenhed på ialt 16 kompagnier/batterier skulle i tilfælde af et fjendtligt angreb alarmeres fra Vordingborg, men fortsat være undergivet de enkelte regimentschefers kommando – uanset hvor på Sjælland de befandt sig.⁸

Trods de iøjnefaldende muligheder for at stoppe fjenden netop omkring flaskehalsen ved Storstrømsbroen og Masnedøbroen kom det overhovedet ikke til kamp i området.⁹

Oberst Harrel rettede i maj 1940 et meget voldsomt angreb på general Prior og på chefen for generalstabens, generalmajor E. Gørtz. Obersten, der havde været chef for Akademisk Skyttekorps i 1920'erne, og som var en nær ven af den tidligere hærchef, generalløjtnant E. With, var rasende over at være blevet forhindret i at kæmpe. Kritikken gik bl.a. på, at 5. regiment var blevet yderst slet underrettet om fjendens bevægelser den 9. april om morgenen. Dette var ikke helt forkert, eksempelvis var man hos

Kort 1. 9. april 1940.

DSB i Vordingborg underrettet om den tyske bevægelse op over Falster længe før byens regimentschef fik melding herom.

Da en tysk parlamentær på motorcykel kl. 5.50 ankom til Vordingborg, meddelte han oberst Harrel, at der i København blev ført forhandlinger, og at disse antagelig allerede havde medført en overenskomst mellem den danske og den tyske regering. Under disse omstændigheder foreslog tyskeren »at der ingen fjendtligheder begyndte«.

For at finde ud af om tyskerens oplysninger var rigtige, ringede oberst Harrel derpå til København, hvor en kaptajn kunne bekræfte den tyske meddelelse og samtidig oplyse, at der ikke måtte kæmpes. Ved denne opringning blev oberst Harrel en af de første, der fik besked om den danske overgivelse.

Dette bevirkede, at afmarcherede soldater fra Vordingborg blev kaldt tilbage til kasernen, der kort før kl. 7 blev besat af værnemagten. Telefonsamtalen medførte også, at 5. regiments styrker i Slagelse blev standset under afgang til byens især vestlige indfaldsveje. Garnisonen i Slagelse havde allerede kl. 5 fået en melding fra politimesteren i Korsør om den tyske landgang der, men man formåede altså ikke at udnytte dette forspring i viden, man her fik i forhold til næsten alle andre garnisoner i Øst-Danmark.

Da oberst Harrel fortsatte sine angreb på generalerne Prior og Gørtz, som, han nok mente, burde gå af hurtigst muligt, efter det der var sket den 9. april, endte det med, at obersten selv måtte søge sin afsked i begyndelsen af 1942, da han fyldte 60. Oberster af fodfolket plejede ellers ikke at gå på pension, før de var 62, men her gjorde man altså en undtagelse.¹⁰

Avnø

På luftmarinestationen ved Avnø befandt der sig den 9. april 1940 8–9 Nimrod fly. Det var ensædede jagere forsynet med en Rolls-Royce motor på 535 hk, hvilket gav en marchfart på 260 km/t. Jagerne var dermed langsommere end f.eks. det tyske transportfly JU 52.¹¹ Kort efter kl. 5.35 gav luftmarinestationen i København, der havde 5 vandfly operationsklar, følgende melding til Avnø: »Sikringstjeneste 3, ikke skyde før efter nærmere ordre.« Fra Avnø kunne man samtidig oplyse til København, at tyske fly overfløj pladsen, og at tyskerne foretog landgang på Masnedø, der i luftlinie lå ca. 12 km fra flyvepladsen.¹²

Nimrod flyene blev gjort kampklare, men en times tid senere fik man så regeringens ordre om, at der ikke måtte gøres modstand. Flere flyver-

løjtnanter på luftmarinestationen drøftede derpå muligheden for at flyve til Sverige, således at flyene ikke faldt i tyskerne hænder. Flyenes aktionsradius var 1050 km. Planen blev imidlertid opgivet, men ikke fordi tyskerne viste sig på pladsen, de negligerede nemlig luftmarinestationen på Avnø totalt d. 9. april. En af ovennævnte flyverløjtnanter var Thomas Sneum. Da det nu ikke var blevet til noget med at flyve til Sverige, besluttede han sig til at prøve på at komme til England. Han drøftede sagen med flere andre marinesflyvere, der også havde lyst til at komme væk fra det besatte Danmark. Efter at være nægtet tjenestefrihed tog Sneum på stedet sin afsked fra marinen, hvorpå han begyndte en indsamling af efterretningsmateriale til fordel for englænderne.¹³

Mens hovedparten af hærens fly var blevet ødelagt ved et tysk luftangreb på Værløse flyveplads i de tidlige morgentimer den 9. april, havde marinen fortsat alle sine fly til rådighed. Fra tysk side blev der dog straks nedlagt forbud mod at benytte flyene. Nimrod flyenes hjemsted den 9. april 1940 blev overtaget af Luftwaffe, det tyske luftvåben, der dog kun regnede flyvepladsen for et anlæg i 2. kategori – Kastруп og Værløse flyvepladser blev de vigtigste tyske flystøttepunkter på Sjælland.

Da Luftwaffe på Avnø bl.a. fik den opgave at indsamle og begrave de allierede flyvere, der omkom syd for hovedvej 1 på Sjælland og på Lolland-Falster, blev luftmarinestationens geografiske beliggenhed dybest set årsag til, at den nærliggende landsbykirkegård i Svinø endte med at blive den største gravplads for allierede flyvere øst for Store Bælt. Mere end hundrede flyvere fra godt 30 allierede fly blev under krigen begravet her.¹⁴

Marinens sejlene »garnisoner«

De to tyske skibes uhindrede indsejling til Langelinie den 9. april 1940, hvilket prisgav Københavns forsvar, gav i dagene og årene efter et ikke ringe ekko i befolkningen. Ord som forræderi fløj gennem luften. Hvorfor var de tyske skibe ikke blevet sænket af kanonerne på de danske forter?

Marinens chef, viceadmiral H. Rechnitzer, der havde ansvaret for hovedstadens søværts forsvar, måtte tage sin afsked i maj 1940, da et antal af marinens chefer gav udtryk for, at de ikke havde tillid til hans person eller handlemåde.

Marinens fremtidige forhold blev også fastlagt ved dansk-tyske forhandlinger, de begyndte den 10. april. Man endes om, at den danske marine skulle varetage ministrygningen i Store Bælt og Kattegat, mens

den tyske marine skulle tage sig af strygingen i Øresund og Østersøen. Fra dansk side var man naturligvis interesseret i at medvirke til at holde Store Bælt fri af miner for at sikre DSB's færgetrafik mellem landsdelene. Da det britiske luftvåben, RAF, straks efter besættelsen begyndte at nedkaste talrige miner i de danske farvande, krævede ministrygningen hurtigt yderligere materiel. Fra 1941 indsattes således fra dansk side flere nybyggede ministrygere i arbejdet.

For at kunne gennemføre fortsat uddannelse til søs fik marinen lov til at sejle i Isefjorden, Smålandshavet og Det sydfynske Øhav. Fra oktober 1940 overtog marinen kystbevogtningen af Sjælland, dette skete ved hjælp af en lille snes mindre fartøjer.¹⁵

Under disse omstændigheder var det i de kommende år fortsat muligt at møde den danske marines skibe til søs eller i havn. Det var ofte ret små »garnisoner«, der her var tale om, men de var rent danske. Midt på formiddagen den 10. marts 1943 kunne man i Korsør se en af disse rent danske »garnisoner« stå ud af havnen. Det var ministrygeren »Søridderen«, der med orlogskaptajn Tage Prip som chef, og med 47 mands besætning, var på vej ud mod de rutinemæssige opgaver på Bæltet. Inden længe skulle det dog vise sig, at dagens togt indebar store overraskelser for skibschefen.

En værnepligtig maskinist i »Søridderen«, H. J. Früstück Nielsen, der havde deltaget i sabotager i København, drøftede i februar med styrmandsaspirant Jørgen Essemann muligheden af at bruge ministrygeren under en flugt til England. Essemann, der havde været med i den illegale gruppe »Vædderen«, hvorfra nogle folk senere overgik til De frie Danske, følte sig truet. Han havde flere gange været afhørt i forbindelse med det danske politis undersøgelser og arrestationer omkring De frie Danske.

Ad forskellige veje fik andre oplyst, at der ville afgå båd til England fra Korsør. Herefter endte det med, at Essemann og 5 andre civilister, samt en garder i fuld uniform den 9. marts ankom til Korsør med toget fra København. Früstücks medvider om bord, matros-elev P. R. S. Lansø, havde vagt den nat, så han kunne hjælpe de 7 tilrejsende indenbords. De blev gemt i »Søridderens« agterste last, hvorfra de næste dag kort før kl. 12 blev vinket op af Früstück, der havde sørget for pistoler af skibets lager til de civile, der ikke selv medbragte skydevåben. Derpå blev samtlige skibets befalingsmænd holdt op og ført hen under broen, hvor de stod med hænderne i vejret bevogtet af de civile.

Kort efter gav Essemann ordre til, at »Søridderen« skulle dreje nordpå, hvilket den derpå gjorde, efter at ministrygnings-grejet var blevet kastet los. Samtidig udsendtes et radiosignal om, at der var sket en mine-

sprængning ved Røsnæs, hvortil »Søridderen« nu ville gå. Under radio-tavshed, så der ikke kunne svares på opkald fra København, stod skibet op gennem Store Bælt.

Orlogskaptajn Prip fik nu forelagt planen om at sejle skibet til England. Han kunne dog straks oplyse, at skibets oliebeholdning ville være utilstrækkelig for et sådant forehavende. Desuden gjorde han opmærksom på, at tyske fly sikkert ville sænke skibet, inden det nåede ud i Nord-søen.

Da Prip blev klar over, at flere af de civile var både i det danske og det tyske politis søgelys, foreslog han en landsætning i Sverige. Dette gik »mytteristerne« med til, hvorpå »Søridderen« ved 21-tiden gik i læ af Kullen og satte en redningsbåd i vandet. Ud over de 9 sammensvorne kom også værnepligtig mariner Jørgen Møller med i båden. Han, der havde overvejet en del frem og tilbage, inden han traf beslutningen om at tage med til Sverige, råbte »Leve Danmark«, da redningsbåden gled væk fra »Søridderen«.

De 10 flygtninge blev arresteret af det svenske politi og sad fængslet i 5–6 uger, mens de svenske myndigheder overvejede et krav fra dansk side om at få flygtningene udleveret til retsforfølgelse i hjemlandet. Fra svensk side afslog man dog at gå med til en udlevering, og derpå blev Jørgen Møller sat på fri fod, idet han som sådan ikke havde deltaget i »myt-teriet«. 8 af de øvrige flygtninge blev sendt til interneringslejr i Dalarna, dog ikke Essemann. Han afgik til fængslet i Kalmar, hvor kommunister og andre farlige personer blev hensat. Essemann vendte senere tilbage til Danmark, hvor han blev arresteret af gestapo og derpå sendt til Tyskland, hvor han omkom.

At folk fra »Søridderen« ikke var velkomne i den danske brigade fik bl.a. Jørgen Møller at føle. Han søgte gennem hele 1944 optagelse i Brigaden, men fik afslag den ene gang efter den anden. Først den 15. marts 1945 fik han mulighed for at indtræde i de danske styrker i Sverige.

Efter at have landsat de 10 flygtninge den 10. marts blev »Søridderen« beordret til Holmen i København, hvortil skibet ankom hen på natten, nu den 11. marts. Skibets besætning kom straks under arrest, mens talrige afhøringer af befalingsmænd og menige fandt sted. Marinens chef siden sommeren 1941, viceadmiral A. H. Vedel, så med megen alvor på episoden. Det samme gjorde regeringen, der frygtede, at man fra tysk side evt. ville bruge episoden som påskud for at opløse det danske forsvar. Alle instanser kunne derfor meget hurtigt enes om at afskedige orlogskaptajn Prip på gråt papir. Denne udgang på sagen blev godkendt på et minister-møde den 12. april 1943. Sagen viser, hvor langt regeringen var parat til

at gå for ikke at skade forholdet til den tyske besættelsesmagt. Det hører med til historien, at Prip efter krigen, da vinden på så mange måder blæste en anden vej end i foråret 1943, fik mulighed for atter at indtræde i marinen. Da han i mellemtiden havde fået et job i et rederi, valgte han at modtage et tilbud om en ændring af sin afsked til at være i nåde og med pension med ansættelse i marinens reserve. I forbindelse med sin tjeneste som reserveofficer avancerede Prip til kommandørkaptajn.¹⁶

Holbæk

Chefen for 2. FAR og garnisonskommandant i Holbæk, oberst C. D. O. Lunn, var fra 1937–39 leder af den internationale kontrolkommission ved den fransk-spanske grænse under borgerkrigen i Spanien. Kontrollen i Pyrenæerne skulle hindre indblanding i indre spanske forhold og var fra vestmagternes side et forsøg på at undgå krig i Europa.

Som følge af sin stilling havde oberst Lunn visse muligheder for at følge med i, hvad der foregik bag kulisserne mellem stormagterne, idet han havde sin gang i ministerierne både i Paris og London.

Under et besøg i hjemlandet i foråret 1938 op søgte obersten bl.a. forsvarsminister Alsing Andersen, til hvem han sagde, at nu var det på høje tid at få bragt det danske forsvar i orden, sådan som forholdene havde udviklet sig i Europa. Forsvarsministeren var afvisende, hvorfor oberst Lunn fandt, at »enten måtte han være så hildet i partianskuelser, at han ikke kunne forstå, eller også var han dum, eller han var noget i retning af en landsforræder«.¹⁷ På vejen hjem til Danmark i foråret 1939, efter at have afsluttet sit arbejde i Frankrig, aflagde oberst Lunn besøg i det britiske udenrigsministerium i London for at takke af. Her blev han bibragt den opfattelse, at en krig snart ville komme, og at man ikke regnede med, at Danmark som under 1. verdenskrig ville kunne gå fri af krigshandlingerne. Det gjaldt derfor om, at Danmark traf de fornødne forsvarsforanstaltninger.

Efter hjemkomsten gav oberst Lunn denne advarsel videre til krigsministeriets direktør, generalmajor J. D. Stemann, der imidlertid optrådte overlegent og udtalte, at han ikke troede på nogen fare for Danmark. Obersten bankede i bordet af vrede for at understrege, hvad han havde sagt, og dermed sluttede den samtale.

Forsvarsministeren blev atter opsøgt og forelagt udtalelserne fra London, men han så lige så overlegent på sagen som general Stemann. Udenrigsminister P. Munch var heller ikke lydhør.

Efter at have talt også med generalløjtnant With, hvis reaktion på evt. oplysninger fra London vi ikke kender, tog en bekymret oberst Lunn hjem til Holbæk og gennemgik sine mobiliseringsplaner.

– Den 1. september 1939 angreb Hitlers hære Polen, hvilket bevirkede, at England og Frankrig den 3. september erklærede Tyskland krig. Dermed var den 2. verdenskrig brudt ud, og det gav straks anledning til betydelige indkaldelser i det danske forsvar. De fleste værnepligtige blev i de følgende måneder atter hjemsendt, med uniform, men uden våben. Oberst Lunn nåede dog midt i september at samle sit regiment til en stor parade på Allindemagle mark. Her deltog 2200 mand, 140 køretøjer, 800 heste og 48 kanoner. Obersten mente, at det ville styrke soldaternes moral »at se hvor mange vi var.«

En af de indkaldte var en ung lærer, der tidligere i 1930'erne havde startet sit soldaterliv som menig nr. 852 Hansen ved 4. regiments styrke i Holbæk. Han, der senere blev meget kendt som forfatteren Martin A. Hansen, havde ikke høje tanker om den danske hær og dens officerer. Kort før sin deltagelse i efterårsmanøvren i 1936 skrev han: »Hvad laver vi? Angreb. Vi skal nu ind og øve fremrykning og angreb! Vi ville aldrig komme til at angribe noget som helst! Vi ville blive kastet tilbage ustandseligt, hvis vi da ikke blev knust straks.«¹⁸

Den 4. september 1939 kl. 11 kom en politibetjent med indkaldelsesordren til Martin A. Hansen, der nåede toget til Holbæk kl. 12.43. Han, nu underkorporal, fandt det latterligt, at tropperne blev trænet og øvet bare for at kunne se pæne ud til diverse mønstringer for højere officerer. Fem år senere, i efteråret 1944, var både oberst Lunn og Martin A. Hansen gået »under jorden« i forbindelse med deltagelse i illegalt arbejde.

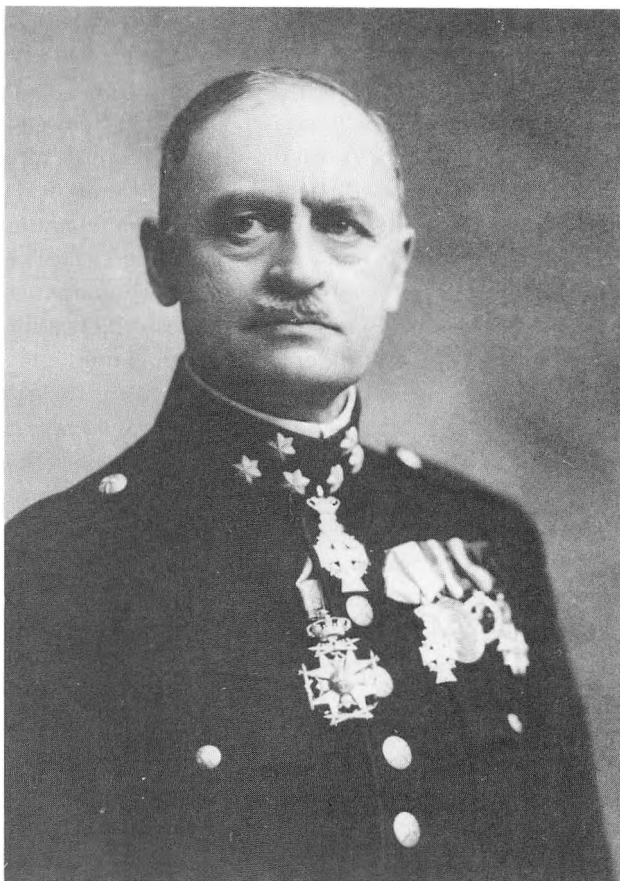
Vinteren 1939–40 blev meget streng, flere vagtposter skal nok have været ved at fryse sig fordærvet bl.a. i Holbæk, hvor termometeret 2. juledag viste –22 grader.

Da oberst Lunn blev opmærksom på problemet med de arme vagter, ansøgte han sine foresatte i Sjællandske Division om vinterudstyr til sine folk, men uden held. I Pyrenæerne havde obersten set bjergboerne gå med en slags poncho, hvorfor han nu fik den idé at udruste sine vagtposter med en lignende beklædning. Ponchoer havde man ganske vist ikke på lager i depoterne på Holbæk kaserne, men man havde en del kaserede uldtæpper. I disse tæpper blev der nu lavet en udskæring til hovedet i midten, hvorpå de blev udleveret til brug ved vagttjeneste.

Det så ikke kønt ud med vagtposter iført »spanske kapper« og iøvrigt også hjemmelavede huer og vanter, men det varmede – også mentalt.

I begyndelsen af 1940 skrev oberst Lunn til Sjællandske Division og foreslog, at regimentscheferne fik andel i de meldinger, som efterret-

Oberst C. D. O. Lunn.

ningstjenesten fremskaffede. Da han fik afslag på sin anmodning, lavede han sit eget melderet med oplysere både i Sønderjylland og ved Store Bælt. På den måde gik det til, at man på Holbæk kaserne i begyndelsen af april 1940 vidste mere om situationen omkring Danmark, end det der stod i aviserne. Det kom derfor ikke som nogen overraskelse for oberst Lunn, da der den 8. april blev givet ordre om alarmeredskab. Han regnede derpå med en snarlig mobilisering også af 2. FAR, der i den øjeblikkelige situation rådede over 10 batterier. 5. og 12.a.a. havde hver et batteri i Holbæk samt hvert et batteri i kantonnement sydvest for byen. I Ringsted garnison havde 4. og 11.a.a. hver et batteri. I kantonnement tæt ved Ringsted og nede i Faxegruppen (Hammer/Lundby) ligeledes hver et batteri. Hvordan generalkommandoen havde forestillet sig, at regimentschefen skulle føre sine spredte styrker, ved vi ikke noget om.

Den 9. april kort efter kl. 6 vækkede en telefonvagt regimentsadjudanten, kaptajn løjtnant N. B. Schou, der uden at gå i seng havde lagt sig i sin lejlighed dør om dør med regimentskontoret.¹⁹ Vagten meddelte, at det var blevet oplyst fra København, at tyskerne var gået til angreb på Danmark. Adjudanten vækkede omgående oberst Lunn, hvorpå man straks gik igang med at udstede befalinger til alle enheder. Obersten gjorde det eneste, han under de forhåndenværende omstændigheder havde mulighed for, han befalede en postlinie opstillet fra Holbæk fjord syd om byen til »Eriksholm« ved Bramsnæs bugt, idet han her også gjorde brug af 11. bataljons 3. komp., Bennikes folk i Holbæk. Tusind tanker fløj gennem hovedet på oberst Lunn denne morgen. Han havde dog ikke fantasi nok til at forestille sig, at regeringen, 5–10 minutter før han blev alarmeret, havde vedtaget at opgive yderligere kamp. At opgive uden kamp lå helt uden for hans begrebsverden. Da obersten kl. 6.45 havde fået besked om, at der ikke måtte kæmpes, gav han ordre til samling af styrkerne på Holbæk kaserne. Her holdt han en tale til soldaterne, hvori det blev påpeget, at nu gjaldt det om at holde sammen, og at sønderjyderne havde holdt ud i 56 år mod tysk overherredømme . . .

Kort efter forlød det, at tyske tropper var på vej mod Holbæk, hvilket fik oberst Lunn til i ånden at se hagekorsflaget vaje over hans kaserne. Det måtte ikke ske, i det mindste ikke uden, at der var skabt vanskeligheder for fjenden. Han gav derfor ordre til nedskæring af flaglinen på kaserens store flagstang, hvilket derpå omgående skete.

– Hen på eftermiddagen kom så en enkelt officer for at hilse på garnisonskommandanten. Denne, der var til hest, nåede imidlertid ved synet af sin adjutant og den ubudne gæst at stige af og ile ind på nærmeste pissoir. Her hilste de to officerer på hinanden.²⁰

Ude i Holbæk by forlød det den 11. april, at oberst Lunn af sorg og harme over begivenhederne havde sønderrevet sin uniform og derpå skudt sig. Samme dag foretog obersten en ridetur gennem byen, så folk kunne se, at han fortsat var i fuld uniform og spillevende. På dette tidspunkt var oberst Lunn klar over, at han var chef for en af de 4 rene danske garnisoner.²¹

Samme dag forelå de danske tabstal fra den 9. april for offentligheden, 13 danske soldater var blevet dræbt og 29 såret, de fleste i Sønderjylland. Under tyskernes angreb på Sjælland var to militærflyvere blevet skudt ned og dræbt under start fra Værløse flyveplads, mens 3 gardere var blevet såret under kampe ved Amalienborg. De tyske tab her kendes ikke, de var og er vanskelige at fastslå.²² Det danske officerskorps følte, at den socialdemokratisk-radikale regering frem gennem 1930'erne havde sparet forsvaret ned til ikke at have nogen reel værdi. Ja, selv Dannebrog var

sparet væk fra garnisonernes flagstænger til hverdag, flaget blev kun hejst på de særlige flagdage.

Netop som det danske forsvar var godt på vej til at blive sat i bur, gjaldt det selvfølgelig om for enhver pris »at vise flaget«. Det blev således indskærpet, at der blev lagt ekstra vægt på mandskabets påklædning m.v., lige som bæring af sidevåben, bajonet, uden for tjenesten atter blev indført. De danske soldater skulle se pæne ud, og de måtte ikke være ringere bevæbnet i fritiden end de tyske. Dette med »at vise flaget«, i bogstaveligste forstand, fik oberst Lunn ind på livet den 16. april 1940.

Ved middagstid denne dag hørte oberst Lunn, at Kronprinsesse Ingrid havde født en prinsesse. På en sådan glædesdag midt i mørke uger skulle der selvfølgelig flages fra Holbæk kaserne. Imidlertid var flagsnoren, som nævnt, blevet skåret ned. Det var der ikke noget at gøre ved, flages skulle der, så måtte man tage besværlighederne med at lægge flagstangen ned og få sat en ny snor i.

Oberst Lunn blev så glad for at se Dannebrog vaje over sin garnison, at han da besluttede sig til egenmægtig at indføre daglig flagning i Holbæk. Dette nok også under indtryk af, at obersten vidste besked om de dagligt vajende hagekorsflag over alle tyske garnisoner.

Få dage senere meddelte han Sjællandske Division sin beslutning. Divisionen indstillede den 27. april 1940 til generalkommandoen, at der blev befalet daglig flagning på alle af danske tropper belagte etableringer, idet man havde bragt i erfaring, at den tyske værnemagt daglig flagede med det tyske flag fra de besatte kaserner og lejre. Indstillingen sluttede: »En opretholdelse af den nuværende ordning vil iøvrigt kunne bibringe folket det fejlagtige indtryk, at den danske hær er at betragte som en overvundet hær, et indtryk og en opfattelse, der efter divisionens mening bør afkræftes med alle til rådighed stående midler.«²³

Generalkommandoen behøvede ikke lang betænkningstid i sagen. Allerede den 1. maj lød punkt 1 i »Generalkommandobefaling nr. 6« som følger: »I lighed med hvad der hidtil har fundet sted i samtlige øvelseslejre m.v. iværksættes indtil videre daglig *flagning fra alle etableringer, der udelukkende er belagt af danske tropper.*«²⁴ Bestemmelsen var i kraft til den 29. august 1943, hvor den danske hær blev opløst af tyskerne. Straks efter befrielsen i 1945 genoptog man dog atter den daglige flagning – fra de nu mange flere rent danske garnisoner.

Forfatteren bekendt består befalingen den dag i dag, hvor den omtalte nyfødte prinsesse siden 1972 har været Dronning Margrethe den II af Danmark.

I sommeren 1940 gik der vedvarende rygter om, at de danske nazister forberedte en magtovertagelse i Danmark. Da den tyske værnemagt ikke

var interesseret i at hjælpe DNSAP til magten, og da dette partis stormtropper højest talte et par tusinde mand uden våben, var faren dog minimal. Dette var imidlertid ikke sådan at se i den øjeblikkelige situation, hvorfor man fra dansk side traf forberedelser til imødegåelse af et DNSAP kup. Således fik regimentscheferne i de rent danske garnisoner ordre til at opstille en styrke, der i givet fald kunne indsættes som støtte for politiet, hvis kupplanerne skulle blive ført ud i livet.²⁵

Den 30. juni 1940 holdt DNSAP et møde i Roskilde, hvorunder det kom til voldsomme tumulter. Tyske soldater støttede de danske nazister, og dansk politi blev angrebet i kampens hede. Da kaptajn V. Gyth fra efterretningstjenesten havde givet oberst Lunn en redegørelse for begivenhederne i Roskilde, satte obersten straks sin kaserne i forsvarsstand bl.a. ved opsætning af spanske ryttere.

Natten til den 3. juli oplyste politiet i Holbæk, at man var i højeste alarmeredskab – dog uden at kende årsagen til alarmen. Derpå alarmerede oberst Lunn sine styrker, uddelte skarp ammunition og forstærkede vagten. Byens telefoncentral blev besat, og patruljer udsendtes ad vejene omkring Holbæk.

Kort før kl. 2 var alt klar, ingen skulle slippe levende fra at angribe Holbæk kaserne.²⁶ Selv om ingen brunskjorter viste sig i Holbæk den nat, var al orlov dog inddraget i de følgende døgn.

For at lodde stemningen hos de sjællandske regimentschefer, herunder også hos oberst H. Jessen, 1. regiment, og oberst A. E. Giersing, GHR, foretog oberst Lunn i denne sommer en rundtur til disse. Fraregnet regimentschefen i Vordingborg var alle med på evt. at foretage sig noget, som hærledelsen i København ikke nødvendigvis var vidende om.

For at styrke forholdet mellem den lokale befolkning og garnisonen afholdt oberst Lunn den 15. juni 1940 en flagparade på Holbæk kaserne. Folk fra byen var indbudt og kom i stort tal. En ny flagstang blev indviet, obersten holdt tale, og det nyoprettede musikkorps spillede, mens hele garnisonens mandskab stod opstillet.

Disse møder omkring flaget mellem egnens folk og garnisonen fortsattes i tiden frem over under stor tilslutning fra civil side. Den 24. november 1940 var oberst Lunn i Skodsborg til en orienterende møde angående oprettelsen af Folk og Værn, en ny organisation, der med statsstøtte skulle virke for større forståelse mellem befolkningen og værnene.

Oberst Lunn gik varmt ind for denne tanke, og da han påbegyndte en omfattende foredragsvirksomhed, var et af hans emner netop Folk og Værn. Obersten holdt ca. 130 foredrag i 1941, heraf omhandlede de 77 foran nævnte emne.

En dag midt i denne møderække, det var den 28. juni 1941, kom en af oberst Lunn's afdelingschefer, oberstløjtnant C. P. Kryssing, ind på regimentskontoret og meddelte, at han agtede at træde i tysk tjeneste som chef for Frikorps Danmark. Det kom bag på oberst Lunn, dog ikke mere end at han prøvede at overtale sin afdelingschef til at afstå fra sit forehavende, hvilket dog ikke lykkedes.

Da døren lukkede sig bag oberstløjtnant Kryssing, regnede oberst Lunn ham ikke længere som sin ven.²⁷

Sidst på sommeren 1941 blev man i Holbæk by og amt for alvor klar over, at oberst Lunn med udgangen af året skulle søge sin afsked som regimentschef p.g.a. alder. Nogen, hvem det så var, fattede imidlertid den idé at starte en underskriftsindsamling for i en skrivelse til Kongen at anmode om oberstens fortsatte forbliven på sin post krigen ud.

Foruden Holbæks borgmester underskrev 35 personer, der alle repræsenterede en forening. Ud over de forventelige foreningsformænd f.eks. fra vælgerforeninger, nationale- og erhvervsmæssige foreninger underskrev også lederne af husmoderforeningen og KFUK, hvilket man nok bør bide mærke i.

Henvendelsen bar imidlertid ikke frugt, hvorfor oberst Lunn efter ikke ubetydelige afskedsfester trak sig tilbage til »Knabstrup«. Ny regimentschef og garnisonskommandant i Holbæk blev oberst C. Raabye. Han overtog ikke alene en rent dansk, men også en meget dansk garnison.

Næstved

I 1937 var det blevet bestemt, at GHR skulle flyttes fra gardehusarkasernen på Østerbro i København til en helt ny kaserne i Næstved, der blev påbegyndt opført i november 1938.

Regimentschefen, oberst A. E. Giersing, ville hellere have haft sit regiment flyttet til en by i Nordsjælland, dette også under henvisning til eskortetjeneste i Hovedstaden, men han fik ikke sin vilje. Kasernens beliggenhed i Næstveds østlige udkant tæt ved Kalby Ris skov var obersten desuden utilfreds med, idet et nærforsvar her ville være yderst vanskeligt.

Den 20. marts 1940 kundgjorde krigsministeriet, at GHR fra den 1. september 1940 skulle have garnison på den nye kaserne i Næstved. På dette tidspunkt havde oberst Giersing forlængst gjort opmærksom på sit syn på resultaterne af den førte politik. I et åbent brev af 11. januar 1940 til flere aviser i hovedstaden, og til formanden for det konservative folkeparti, påpegede obersten, at Danmark nærmest lå værgeløst hen. Dette

under henvisning til at den indkaldte styrke var alt for lille, efter at beredskabsstyrken var hjemsendt. »Hvor er det konservative folkeparti? Hvorfor fralægger partiet sig ikke enhver medvirken til en sådan politik.«²⁸

Da oberst Giersing den 9. april om morgenen erfarede, at tyske tropper stod ved Østbanegården, gav han ordre til sine eskadroner om afmarch mod Hørsholm. Her skulle man samles og gøre klar til kamp. evt. sammen med det fodfolk, der lå i lejrene nord for København.

Efter at oberst Giersing kl. 6.45 fik ordre til, at der ikke måtte gøres modstand, oprettede han kommandostation i Sandholmlejren kl. 10, lige som regimentets enheder fortsatte deres bevægelser i området til efter middag.

Chefen for regimentets 2 eskadroner i Faxegruppen, ritmester F. B. Alten, var den 9. april to gange i Vordingborg i et forsøg på at forhindre tysk afvæbning af hans styrker. Ved det andet besøg fik han foretræde for den tyske kommandant, oberst Buck, der da gik med til, at eskadronerne fik lov til at beholde våben og ammunition.²⁹

Garnisonen i Næstved bestod den 9. april kun af en rideskole og rytteriets befalingsmandsskole. Fra København forsøgte man at komme i telefonisk forbindelse med garnisonen, men forgæves. Først ved 7.30 tiden, da en civil meddelte om det tyske overfald, blev garnisonen bekendt med, at fjenden stod i landet.³⁰

Som befalet var oberst Giersing med stab og styrker klar til et nyt garnisonsliv på den nye kaserne i Næstved den 1. september 1940. I den rent danske garnison måtte man straks fra starten dele pladsen med fodfolkets kornet- og løjtnantsskole, som tyskerne havde fortrængt fra Kronborg. De første rekrutter til regimentet på den nye kaserne mødte den 1. november 1940. Samtidig indkaldtes imidlertid også rekrutter fra 1. og 7. fodfolksbataljon til Næstved, hvorfor der alt i alt dannedes en noget blandet styrke på gardehusarkasernen, som den nu blev kaldt.

Trods de herskende forhold gennemførtes fra sommeren 1941 øvelses-skydninger i Jægerspris, lige som GHR kunne afholde øvelser på Sjælland, i august 1942 og juni 1943 sammen med enheder fra garnisonen i Holbæk.

Med udgangen af 1942 fratrådte oberst Giersing, dybt nedbøjet over de stedfundne begivenheder. Ny chef for GHR blev oberstløjtnant H. M. A. Fog fra JDR.³¹

Netop som dette chefskifte fandt sted, var de 2 rent danske garnisoner i Jylland blevet rømmet på tysk forlangende. Da man fra tysk side ikke ønskede flere soldater på Sjælland, blev de hjemløse danske styrker forlagt hovedsagelig til Fyn.

Rømningen af Jylland havde sin rod i, at den tyske øverstkommanderende, general von Hanneken, var bange for at blive faldet i ryggen af den danske hær i tilfælde af en allieret invasion på Vestkysten.³²

Også general Gørtz var betænkelig m.h.t. den danske hærs fremtid. I marts 1943 udsendte generalkommandoen derfor en forholdsordre til garnisonskommandanterne om, hvordan de skulle forholde sig, hvis værnemagten forsøgte at afvæbne den lille, danske hær.

Kun i tilfælde af et direkte overfald på garnisonen måtte man sætte sig til modværge, i alle andre tilfælde måtte man under protest gå ind på de tyske krav.³³

Under disse omstændigheder fortsattes garnisonslivet i Næstved, hvor man naturligvis også gerne ville vise flaget over for byens borgere. Dette skete bl.a. den 6. juli 1943, hvor ryttereskadronen foretog et ridt gennem byen.

Søndag den 22. august 1943 var der berammet en stor militæropvisning i Næstved. Netop på dette tidspunkt var en voldsom strejke- og sabotagebølge gået hen over landet, hvilket var godt på vej til at bringe den danske regering til fald. Samtidig pågik en stor russisk offensiv på østfronten. Englænderne og amerikanerne havde netop erobret Sicilien og samlede sig til landgang på det italienske fastland, mens allierede bombefly rettede voldsomme angreb på mål i selve Tyskland.

Måske på grund af situationens egenart var befolkningens interesse for opvisningen meget stor, der kom ikke mindre end 6000 gæster.³⁴ Ugen efter blev der også skudt med skarpt i Næstved, for da overfaldt tyskerne gardehusarkasernen.

P-planen

Fra november 1940 iværksatte generalkommandoen en plan, der gik ud på, at udvalgte, hjemsendte soldater skulle kunne indkaldes under en særlig ordning kaldet P-planen. Da ideen til en hemmelig P-plan var udtænkt af chefen for generalstabens efterretningssektion, oberstløjtnant E. Nordentoft, blev det ret naturligt officererne fra efterretningstjenesten, som skulle føre denne plan ud i livet.³⁵ En af disse, kaptajn P. Winkel, beretter herom: »I perioden 1941–43 deltog jeg sammen med Gyth og Lunding i udarbejdelsen af P-planen: det var Nordentoft og Gørtz, der bestemte, at planen skulle udføres: Z-ordre til et stort antal rigtigt indstillede hjemsendte værnepligtige blev udarbejdet af regimenterne og deponeret hos pålidelige folk (udenfor militært område). Hemmelige de-

poter af benzin blev anbragt således, at Z-ordren i givet fald kunne udbringes pr. bil eller motorcykel. Ca. 10.000 armbind (det senere frihedskæmperarmbind) blev anbragt på sikre steder o.s.v.«³⁶

Omkring den 1. november 1940 aflagde kaptajn V. L. U. Gyth besøg hos oberst Lunn i Holbæk, der ved den lejlighed fik ordre til at gennemgå de »ekstraordinære indkaldelsesordrer«, der var stemplet med et »Z«. ³⁷

Formålet med dette var især at få det pågældende mandskabs nationale pålidelighed undersøgt og fastslået. Samtidig blev det meddelt, at garnisonen skulle gøre klar til evt. at modtage dette mandskab, der alle måtte befinde sig indenfor en radius af ca. 30 km fra Holbæk, maksimalt 2 timers cykling for de implicerede. Det blev samtidig betonet, at arbejdet skulle foregå i største hemmelighed, og at så få som muligt måtte få kendskab til sagen. De ekstraordinære indkaldelsesordrer skulle mærkes med et »P«, hvor P stod for pålidelighed. Oberst Lunn så med største sympati på P-planen og hans adjutant kaptajn Schou, der var garnisonens e-officer, fik ret omgående indrettet et særligt kontor, hvor han uforstyrret kunne arbejde med Z-ordrerne.

Arbejdet var ret let at gå til, da Z-ordrerne lå samlet sognevis (lægdvis) i konvolutter, der var adresseret til lægdsmanden i den pågældende lægd. I de større byer var det til politiet, ellers som regel sognefogeden. I praksis foregik det på den måde, at kaptajn Schou ringede til lægds mændene i en række sogne og aftalte en træffetid med disse, så han kunne fastlægge en besøgsrute.

»Det var forbavsende at erfare, i hvor høj grad lægds mændene selv kendte hver eneste een personligt og kunne give særdeles fyldige oplysninger, der var fuldt tilstrækkelige til, at jeg kunne foretage den krævede udvælgelse . . . Eet eller to steder deltog sognefogedens kone i gennemgangen af mandskabet. Hvad han ikke vidste, vidste hun!«³⁸

På grundlag af de indhentede oplysninger gennemgik kaptajn Schou derpå Z-ordrerne hjemme på kontoret. Kun nogle få kom ikke i betragtning på grund af national pålidelighed eller svære personlige forhold af en eller anden art, resten fik stemplet et »P« på deres Z-ordre. Denne gruppe talte henved 1500 mand af 8. bataljon og 5. og 12. a.a. Kaptajn Schou var færdig med arbejdet i forsommeren 1941. Ca. på nævnte tidspunkt foreviste kaptajn Gyth ham et armbind, som P-styrkerne skulle bære i tilfælde af, at mandskabet ikke nåede at blive iklædt. Armbindet var syet af det blå klæde, der tidligere blev brugt til fodfolkets bukser, og havde på midten en rød-hvid dannebrogstribe. Det var general Gørtz, der havde givet efterretningssektionen besked om, hvordan armbindet skulle se ud.

Kaptajn Gyth var også aktiv på Falster i 1940. Sidst på sommeren be-

søgte han gdr. Knud Wedege-Mathiassen i Idestrup ved Nykøbing F. Denne var formand for den lokale konservative vælgerforening og fhv. sekondløjtnant ved 2. FAR.

K. Wedege-Mathiassen beretter: »I august 1940 fik jeg en dag besøg af kaptajn Gyth fra generalstabens efterretningssektion, der kom med en opfordring til mig om at begynde gruppedannelsen på Falster; der tænkes den gang oprettet 15–20 grupper over hele Falster til støtte for militær og politi, når tyskerne engang trak sig tilbage igen. Generalstaben kendte mig og min indstilling, da jeg var central chef for L.M.T. De ønskede grupper var hurtigt dannet, og hermed begyndte mit illegale arbejde. Kaptajnen kontaktede mig jævnligt, når hans vej som efterretningsofficer gik til Falster.«³⁹

Efter den 29. august 1943 blev P-planen revideret, i hvilken forbindelse det danske politi nu også blev inddraget i sagen. Under denne P-ordning opstilledes 11 P-kompagnier vest for Store Bælt og 2 øst for, i Korsør og Nykøbing F. Fra sidstnævnte by ved vi, at sparekassebogholder P. E. Larsen, tidligere sekondløjtnant af Livgarden, og yderligere nogle fhv. befalingsmænd fra 1942 var med i »noget«, vel P-kompagniet.⁴⁰

Mislykkede forsøg på dannelse af P-kompagnier skulle have fundet sted i Helsingør og Slagelse, idet der dog netop i Slagelse forelå forseglede P-ordrer i efteråret 1943.⁴¹

Det må her bemærkes, at P-mandskabet normalt ikke var vidende om, at det i tilfælde af et tysk sammenbrud skulle særindkaldes. Der var tale om papir-styrker, hvilket gør en efterforskning af sagen særdeles vanskelig.

Som det vil fremgå af den videre beretning, foreligger der den mulighed, at man senere brød de forseglede P-ordrer, for på den måde at skaffe pålidelige folk til militærets modstandsgrupper. I hvert fald visse steder.

P-planen tog altså sigte på en kaossituation omkring et tysk sammenbrud, men ikke på partisanrig som sådan. Efterretningsofficererne, der via Sverige fremsendte efterretningsrapporter til de britiske myndigheder, og forhandlede med disse, gik på hærledelsens vegne ind for en afventende holdning i Danmark: Efterretningsarbejde og fortsat udbygning af P-planen.

I løbet af vinteren 1942–43 ønskede man dog fra britisk side en mere aktiv linie gennemført med sabotage og anden undergravende virksomhed.⁴²

Under de herskende forhold, hvor Danmark fortsat havde regering og rigsdag – og forøvrigt aldrig formelt var kommet i krig med Tyskland – afslog efterretningsofficererne det britiske krav. I første halvdel af 1943 påbegyndte man derfor fra engelsk side for alvor oversendelse af egne styr-

ker til Danmark. Det var faldskærmsfolk fra den hemmelige, britiske SOE-organisation.

Hemmelige depoter

Oberst Bennike vogtede fra 1941 på en chance for at tilegne sig våben og anden udrustning fra 4. regiments depoter, der var under delvis tysk kontrol.

Under sine videre overvejelser i sagen skrev oberst Bennike den 4. maj 1942 følgende til oberst Lunn: »De vil sikkert erindre vore bestræbelser i vinter for at få en del af det på kasernen i Holbæk opbevarede inventar flyttet ud i lokaliteter uden for byen. Sagen har fremdeles min interesse, selv om flytningen efter omstændighederne ikke kan foregå nu. Der kan jo komme et tidspunkt, hvor forholdene kan blive meget påtrængende, og da bør den jo være gennemtænkt og forberedt.

De stillede mig i udsigt, at De ville være mig behjælpelig med at søge efter de nødvendige opbevaringssteder, og om dette forhold ville jeg gerne have en samtale med Dem, hvis det måtte passe Dem. Jeg bliver vist nødt til at tage sagen i min egen hånd; Deres efterfølger er vel en udmærket mand, så længe man bevæger sig indenfor de reglementerede rammer og med statens autoritet i ryggen. Går man udenfor dem, foretrækker jeg dog at stole på Dem og mig selv. Hvis det måtte passe Dem, er jeg rede til at rejse til »Knabstrup« en dag for at tale med Dem, og jeg ville i så fald være taknemlig for et par ord om, hvornår det måtte passe Dem.«⁴³

Det passede oberst Lunn den 13. maj, hvor de 2 oberster mødtes på »Knabstrup«. Forhandlingerne blev ført under vandring i parken, og de sammensvorne var så optaget af sagen, at de helt glemte det aftalte tidspunkt for frokosten.⁴⁴

Der var naturligvis også meget at tale om for de 2 oberster, som i virkeligheden planlagde en forberedelse til væbnet modstand/oprør mod tyskerne.

Foreløbig skulle oberst Lunn gøde jorden for depotpladser på Holbæk-egnen, idet man jo på forhånd måtte have opbevaringssteder klar for evt. materiel tilgået fra hærens depoter.

I slutningen af 1942 forlangte tyskerne pludselig 4. regiments depoter flyttet fra kasernen i Roskilde. Oberst Bennike traf da aftale med grev F. C. R. Scheel, »Ryegaard«, om leje af depotplads på slottet, en ordning der blev godkendt af Sjællandske Division. Under flytningen af depoterne fra Roskilde til »Ryegaard« kørtes imidlertid en del af materiellet

ud til de hemmelige depotsteder, som oberst Lunn havde fundet frem til. Dette kunne lade sig gøre, fordi oberst Bennikes depotofficerer forfaldskede fortegningerne over våben og udrustning iøvrigt.

Tømmerhandler, grosserer H. Kjær, Roskilde, fremstillede og beko-stede de flere hundrede svære trækasser, som var nødvendige for transport og opbevaring af godset.

Oberst Bennikes hjælpere i operationen var de officerer af 4. regiment, der havde været med ham i Sverige. Til transportofficer havde han dog valgt en mand ude fra, kaptajn Schou fra Holbæk. Da denne fik besked om at holde sig klar, lånte han en lastvogn med generator hos Forddirektør O. Madsen i Holbæk, der var gift med en af Schous legekammerater fra barndommen. På et senere tidspunkt under transporterne blev det klart, at man ikke kunne klare sig med een lastbil, hvorfor kaptajn Schou måtte hen til direktør Madsen og låne endnu et køretøj. Chauffør på denne vogn blev premierløjtnant af ingeniørtropperne Fritz Tornø Vang. Til aftalt tid stillede kaptajn Schou så med lastvognen på Roskilde kaserne, hvor han fik premierløjtnant Erik Bennike som hjælpechauffør. De tunge kasser blev læsset, hvorpå turen gik ud til grosserer Kjærs villa ved Krogsnæb. Her hjalp de udvalgte officerer med til at bære kasserne op på et loft.

Næste depotplads viste sig at være hos W. C. S. greve Schulm-Zeuthen på »Sofieholm«, vest for Tølløse. Her blev kasserne gemt i nogle meget store brændestabler, der stod i skovdistriktet.

Også godsejer J.F. Bøttger på »Dragsholm« var gået ind på at huse et våbendepot. Kasserne blev her henlagt på nogle magasinlofter og i et hus. Hos godsejer V.M. Treschow på »Toftsholm«, nord for Mørkøv, læsede man kasserne af i en lade, hvor de blev gemt under noget halm. Endelig blev et særligt ammunitionsdepot udlagt i Ordrup skov i Horns herred.

De medvirkende godsejere var alle officerer, fhv. eller af reserven.

I det tidlige forår 1943 var således ca. 50 tons våben og udrustning i forvaring i de 5 depoter. Det drejede sig om geværer, maskingeværer, stålhelme, støvler, uniformer, kogegrej o.s.v. til ca. 600 mand. Dertil betydelige mængder ammunition og håndgranater. For de implicerede officerer, hvoraf flere havde fordybet sig i læsning om guerilla-krigsførelse, holdt oberst Bennike et krigsspil. Man forestillede sig en opstand, hvor P-mandskab og folk, der havde fulgt Bennike til Sverige, blev indkaldt og derpå udrustet fra de hemmelige depoter, hvorpå en kampklar modstandsstyrke kunne formeres.⁴⁵

Ved udarbejdelsen af planen for P-styrkerne var der regnet med to formål. Hvis tyskerne trak sig tilbage fra Danmark uden kamp, skulle den

indsættes for beskyttelse af befolkningen samt overtage og bevogte efterladte tyske anlæg. I tilfælde af en allieret landgang i Danmark skulle P-styrkerne efter nærmere ordre fra general Gørtz gribe aktivt ind mod den tyske værnemagt.⁴⁶

Det er nok et spørgsmål, om ikke oberst Bennike, stærkt støttet af oberst Lunn, i forbindelse med P-planen øjnede en mulighed for en skønne dag at lave et regulært oprør på Sjælland.

Der var ikke blevet kæmpet på Sjælland den 9. april 1940, men måske kunne kamp komme på tale igen.

Sjælland og Lolland-Falster blev den 9. april 1940 besat af den tyske værnemagt uden at det overhovedet kom til kamp. De garnisoner, der havde haft muligheden for en indsats mod fjenden, nåede eller evnede den ikke. Kampviljen hos befalingsmænd og menige var der imidlertid ikke noget i vejen med.

At befalingsmændene, der i de følgende år måtte forrette tjeneste under deprimerende forhold i de rent danske garnisoner, følte sig hårdt ramt af begivenhederne den 9. april kan ikke overraske. De værnepligtige, der lå inde den 9. april, og iøvrigt også mange fhv. soldater, følte sig ligeledes vanæret af besættelsesdagens forløb. Det synes i ovennævnte forbindelse ikke at have spillet nogen større rolle, at også Norge, Holland, Belgien og stormagten Frankrig i 1940 måtte give op over for den tyske overmagt. I disse lande var der da i det mindste blevet kæmpet i kortere eller længere tid. Dermed skabte manglen på væbnet modstand i Danmark den 9. april et ønske hos mange mænd i deres bedste alder om en skønne dag at få lejlighed til for alvor at komme i kamp med tyskerne.

Dette ønske blev i meget høj grad også delt af de værnepligtige, der kom til at gøre tjeneste i tiden frem til den 29. august 1943, hvor det danske forsvar atter blev sat til at yde symbolsk modstand mod tyskerne.

Foreløbig måtte både befalingsmænd og menige fra den 9. april 1940, som alle andre danskere, se tiden an. Dette bl.a. som deltagere i det blomstrende, nationale foreningsliv, som vi i det følgende skal se på dele af.

Finlands-frivillige

Den 30. november 1939 blev Finland angrebet af Sovjetunionen, der da netop havde opsagt den sovjetisk-finske ikke-angrebspagt af 1932. Trods en enestående kampvilje kunne finnerne ikke i længden modstå den russiske overmagt, hvorfor det den 13. marts 1940 kom til en afslutning på krigen efter finsk anmodning.

Finland måtte derpå afstå store landområder til Sovjetunionen, men finnerne undgik at blive opslugt af den store nabo. Prisen herfor var 68.000 faldne og sårede.¹

I Danmark, hvor man med levende interesse havde fulgt finnernes beslutsomme krigsindsats, var sorgen over Finlands skæbne stærk og ægte. Ved isens opbrud i de danske farvande i begyndelsen af april 1940 stod dermed Sovjetunionen, og kommunister, i en meget lav kurs i Danmark.

Den finsk-russiske vinterkrig affødte en nærmest verdensomspændende interesse for Finland, hvilket gav sig udslag i hjælp af alle arter fra mange lande, ikke mindst de nordiske. Fra Danmark afsendtes således bl.a. en såkaldt Ambulance, et hold læger, sygeplejersker og chauffører med udrustning til et lazaret. Ambulancen blev ledet af professor Ole Chievitz.²

En del danskere følte, at deres plads under de foreliggende omstændigheder måtte være i den finske hær, hvorfor de meldte sig som frivillige krigsdeltagere. Det drejede sig om ca. 1000 mand, hvoraf godt 400 nåede at blive opstillet i Finland som en dansk Finlands-bataljon. Bataljonen, hvis chef var den danske oberst V. Tretow-Loof, nåede dog ikke at komme i kamp.³

Den danske Finlands-bataljons mandskab kom tilbage til Danmark med skibet »Arcturus« den 3. juni 1940. Skibet lagde til i Frihavnen i København, men modtagelsen af de frivillige var mildest talt mindre hjertelig. En af de hjemvendte, salgschef G. Rich beretter: ». . . Forgæves spejdede vi ud over kajen, hvor vi gerne havde set vore kære for at modtage os. Der var ikke et menneske udover politiet, og som de værste samfundsfjender blev den danske Finlands-bataljon lempet i land og frataget den

uniform, som Finland havde givet os til evig eje som tak og erkendelse . . .«⁴

Når Finlands-bataljonen blev lukket ind ad bagevejen, var det især af hensyn til Sovjetunionen, som Tyskland havde indgået en ikke-angrebspagt med i august 1939. Under disse omstændigheder ville det ikke se godt ud, hvis de Finlands-frivillige havde fået en helt modtagelse i et tysk-besat land.

Få måneder senere, på Kongens fødselsdag den 26. september 1940, stiftedes en forening af Finlands-frivillige med G. Rich som formand. Foreningen sigtede på dannelse af afdelinger over hele landet bestående af tidligere Finlands-frivillige.⁵

I et forsøg på at få et større rekrutteringsgrundlag skiftede foreningen den 1. januar 1942 navn til Nationalt Værn, idet der nu også åbnedes for tilgang af medlemmer, som ikke havde været med i Finland. Medlemstallet i 1940 opgives til 500 mand, og i 1942 til 1500, alle nu opstillet i kolonner, delinger og grupper. Hele organisationen blev ledet af et korpsråd, der havde G. Rich som formand. Nationalt Værn havde højt flyvende planer om oprettelsen af en militært organiseret styrke på 50.000 mand til støtte for den danske hær, altså en slags Hjemmeværn.⁶

Nationalt Værn blev, som de øvrige her nævnte foreninger, et miljø for illegalitet – før eller siden.

Efter det foreliggende blev der ialt oprettet 3 afdelinger af Nationalt Værn i den østdanske provins, idet muligheden for tiltag fra København i retning af Nordsjælland dog også foreligger.

Den første gruppe på Sjælland, uden for København, blev oprettet i Slagelse. Her blev lederen af ambulancetjenesten ved det danske lazaret i Finland, Eigil Bruno Wendell de Neergaard, i sommeren 1940 stationsleder hos Falck. Han tog i den følgende tid rundt og holdt foredrag om sine oplevelser i Finland.

Under et sådant møde rejste en kommunist, maskinarbejder Poul Christensen, tvivl om rigtigheden af de Neergaards oplysninger angående russernes bombning af finske hospitaler. Foredragsholderen forlangte Poul Christensen udvist af lokalet, og det blev han.⁷

Efter forarbejde gennem 1940–41 startede man så den 4. maj 1941 en Finlands-gruppe i Slagelse. Flere Falck-reddere her havde iøvrigt også gjort tjeneste ved det danske lazaret i Finland. Gruppeformand blev Bruno de Neergaard, han fik Harry Jørgensen som sekretær. Gruppen, der må opfattes som en organisatorisk enhed, skulle dække Vestsjælland til Ruds-Vedby i nord og Ringsted i øst. Man håbede efterhånden at få alle Finlands-frivillige i området med i arbejdet. M.h.t. terrainsport ville

man søge samarbejde med foreningen Det frie Nord. Gruppens terrain-sportsleder blev forvalter Jens Chr. Lunn, »Borreby«. Han, der var løjtnant af reserven og oberst Lunn's brorsøn, havde som en del andre danske selv fundet vej til den finske hær. Flere af de frivillige, der ikke var opstillet i den danske Finlands-bataljon, nåede at komme i kamp, hvorunder nogle satte livet til.⁸

Jens Chr. Lunn, der via Finland havde forbindelse til SIS, fortalte ved Slagelse-gruppens møde den 13. maj 1941 om sine oplevelser i Finland. Her enedes man om at samles hver 3. uge til terrainsport og skydning. Der forelå da en aftale om optagelse af de enkelte medlemmer i Slagelse skytteforening for en pris af 3 kr. pr. år.

I foråret 1942 overgik gruppen til Nationalt Værn, idet der dog længe inden dette tidspunkt var knyttet folk til gruppen, som ikke var Finlands-frivillige. En af disse var forsikringsinspektør Otto Madsen, Slagelse, hvis indgang til kontakten med de Neergaard bl.a. var forsikringsager.⁹

I marts 1942 dannedes gruppen »Sydøstsjælland« under Nationalt Værn ved et møde i Næstved. Gruppeformand blev Otto Lawaetz, Snelev, der kunne mønstre ca. 30 mand, som for at få mulighed for skydning ville melde sig ind i Præstø amts skytteforening.¹⁰

En gruppe under 2. kolonne, der omfattede Lolland-Falster, øjensynlig ledet af erhvervsfrugtavlser N. Ahrenkilde, fik ved årsskiftet 1942-43 opregnet pligterne i det nye år. Hver tirsdag og fredag ville der blive gymnastik i Frejlev forsamlingshus i den lokale gymnastikforening. Hver onsdag aften skydning i nævnte forsamlingshus. Prisen pr. skud ville blive 7 øre, men en skydetilladelse forelå dog endnu ikke. Hver søndag formiddag kl. 9 ville der udgå terrainsportsture og øvelser fra erhvervsfrugtavlserkolen, lige som en skipatrulje var under oprettelse.¹¹

Mens afdelingerne under Nationalt Værn i Sydsjælland og på Lolland-Falster ikke synes at have præget udviklingen i det illegale arbejde i nævneværdig grad, hverken før eller efter den 29. august 1943, så forholdt det sig ganske anderledes med Slagelse-gruppen. Dette først og fremmest takket være Bruno de Neergaards ildhu og kontakter. Han kom i foråret 1942 med i en Falck-gruppe med kontakt til det illegale blad »De frie danske«. Andre kontakter gik i retning af den københavnske sabotageorganisation Holger Danske, der blandt pionererne talte flere Finlands-frivillige. Stud. jur. Leif Bruhn Petersen fra Slagelse, Finlands-frivillig og medlem af Nationalt Værn, var i København tilsluttet Studenternes Efterretningstjeneste og derpå Holger Danske. Også Bruhn Petersen havde de Neergaard forbindelse med.

På sin hjemegn sikrede de Neergaard sig i 1942 sprængstof fra den

danske hær og holdt iøvrigt øjnene åbne for mulige emner til sin gruppe, der med tiden må have fjernet sig en del fra Nationalt Værns grundtanke.

Da de Neergaard kort efter den 1. august 1943 blev opsøgt af en faldskærmsmand, kunne de to sammen lægge strategien for en række sabotager på Slagelse-egnen, hvorpå de Neergaard kun behøvede at »klappe i hænderne« een gang for at samle folk til opgavens løsning.¹²

Det frie Nord

Folk fra KU dannede i december 1939 foreningen Det frie Nord med det formål at yde støtte til Finland.

Efter at have sikret sig, at foreningen også ville arbejde for forsvarsviljen i det danske samfund, modtog generalløjtnant With i januar 1940 en opfordring til at blive formand. Under opbygningen af denne legale forening, der nu havde fået et bredere sigte, berejste general With i de kommende år land og rige som foredragsholder. De sale han talte i var ofte ved at sprænges af tilhørere, der efter at have lyttet til generalens ord om sammenhold, værnevilje og nordisk fællesskab, i stort tal indmeldte sig i foreningen.¹³

I 1941 fik man eget medlemsblad »Det frie Nord«. Det blev redigeret af redaktør K. Bøgholm, der var en af foreningens medstiftere.

Det frie Nord fik succes. Den 1. oktober 1943 kunne foreningen mønstre 20.719 medlemmer foruden 5015 kollektivt tilmeldte personer, dette via studenterforeningen i København og De Samvirkende Salon-Skytteforeninger. Enkeltmedlemmerne var da samlet i 89 lokalforeninger over hele landet. Flere foreninger var dog på dette tidspunkt under dannelse også øst for Store Bælt: Fredensborg, Frederiksværk, Helsingø, Hillerød, Jyderup, Nykøbing S., Roskilde og Vig.¹⁴

Nedenstående oversigt viser de østdanske provinsafdelingers medlemstal i efteråret 1943.

	<i>Antal medlemmer</i>	<i>i % af indbyggerantal</i>
Frederikssund	114	2,7
Glumsø	100	
Haslev	274	5,8
Helsingør	237	0,8
Jægerspris	121	12,9
Korsør	103	1,0
Køge	84	0,9
Løve Herred	387	
Maribo	552	11,04
Nakskov	772	5,2

Nykøbing F.	165	0,9
Nysted	169	10,5
Næstved	316	1,7
Rødby	45	1,2
Skælskør	208	6,5
Sorø	137	2,1
Slagelse	624	3,4
Vordingborg	118	1,2
Holbæk	46	0,3
Kalundborg	112	1,4
Præstø	107	5,9
Saxkøbing	74	2,2

Som det ses, lå Jægerspris fint, man kunne dog ikke slå de 3 førende foreninger vest for Store Bælt, Samsø (19,5%), Christiansfeldt (16,2%) og Hammel (13,9%) – men derimod let København (0,9%). Medlemsbladet »Det frie Nord« fortæller, at foreningen i Jægerspris blev stiftet den 3. oktober 1941 med kommis Knud Olsen som formand og dr. phil. Signe Prytz som næstformand.¹⁵

Vi vil i det følgende som eksempel se på, hvordan det gik til, at Knud Olsen kom med i arbejdet omkring Det frie Nord, og hvilken indflydelse det fik på hans virke under besættelsen.

Knud Olsen var på mødrene side af sønderjysk slægt. Hans morforældre kom til Jægerspris fra Sønderjylland i 1871. Især mormoderen talte ofte om krigen 1848–50 og 1864 med tabet af Sønderjylland og om sine to brødre, der var rejst til USA, fordi de ikke ville være tyske soldater.

I Knud Olsens barndomshjem var flaget altid hejst på Dybbøldagen den 18. april og på Genforeningsdagen den 15. juni.

Efter i 1933 at have taget realeksamen fra Frederikssund private realskole, blev Knud Olsen i 1937 udlært som isenkræmmer i fa. H. Toft i Frederikssund. Fra 1937–40 var han isenkramekspedient i Sorø, hvor han var formand for KU. Dette dog med en afbrydelse i 1938, hvor han af-tjente sin værnepligt ved kystdefensionen. Tjenestesteder: Dragørfort, Flakfort samt Lynæs og Mosede Batterier.

Fra 1940–42 gik Knud Olsen på Paisley's sproginstitut i København, hvor han tog korrespondenteksamen i engelsk og tysk. Fortsat med bo-pæl i Jægerspris blev han derpå ansat i fa. Toft i Frederikssund. En dag, formentlig i sommeren 1940, blev Knud Olsen ringet op af redaktør K. Bøgholm ». . . som overtalte mig til at deltage i et lederkursus, som en dengang nystartet, ukendt organisation Det frie Nord havde planlagt. Dette kursus, der blev afviklet på et hotel i Skodsborg, blev bestemmende for mine og en del andre menneskers aktiviteter i de følgende mindst 5 år . . .«¹⁶

På kurset i Skodsborg var der 60–70 deltagere fra alle egne af landet og med forskellige politiske tilhørsforhold. Redaktør Bøgholm var kursusleder lige som general With jævnligt var tilstede. Lærerstabten var ret usædvanlig, idet bl.a. følgende medvirkede: Professorerne Vilh. Andersen og Victor Kuhr, skuespilleren Adam Poulsen, ingeniør Jørgen Saxild, polarforskeren, kaptajn Einar Mikkelsen og skibsreder A. P. Møller.

Om baggrunden for kurset, som han opfattede det, beretter Knud Olsen: »Man kan undre sig over hvilke bevæggrunde, der fik disse navnkundige gamle mænd til at bruge halve dage eller mere på forelæsninger og efterfølgende samvær med en flok unge mennesker i Skodsborg. Det kan ikke have været for vore blå øjnes skyld. Der blev selvfølgelig talt en del om kulturelt og økonomisk samarbejde mellem frie nordiske lande, men Danmarks øjeblikkelige situation og mulighederne for igen at blive et frit land i et frit Norden var hovedemnet. Ingen på dette kursus kunne forblive i tvivl om, at Danmarks befrielse kunne komme til at afhænge af våbenmagt. Det var velsagtens derfor, at terrainsport blev omtalt på teoretisk plan, som en militær sportsgren, velegnet som træning for våbenløse folk. Kort sagt var meningen med det hele, at kursusedtagerne skulle være igangsatte, rejse hjem til den egn i landet, hvor vi var kommet fra, oprette lokalafdelinger af Det frie Nord og iøvrigt arbejde mest muligt for Danmarks befrielse. Det gjorde vi så.«¹⁷

Det bør her indskydes, at det ikke som sådan kan have været forberedelser til illegal kamp, man blev instrueret i på kurset i Skodsborg.

Lokalafdelingen af Det frie Nord i Horns Herred holdt regelmæssige møder, både offentlige og lukkede. Da talrige finske børn kom til Danmark, bistod Det frie Nord med at få disse anbragt i familiepleje, også i Jægerspris og omegn. Der blev også gjort forsøg med terrainsport, men da 3 af de raske fyre, som mødte en af de første aftener, blev genkendt som værende medlemmer af DNSAP, lagde man ret omgående den sport på hylden.

Samtidig med at være formand for Det frie Nord var Knud Olsen mere eller mindre aktivt medlem af KU, den konservative vælgerforening, Dansk Ungdomssamvirke, Jægerspris Idrætsklub, Sønderjysk Forening og Den civile Luftværnsforening. Efter et kursus i København blev Knud Olsen instruktør i sidstnævnte forening.

De Danske forsvarsbrødre meldte han sig senere ud af, da han fandt, at mange af de lokale medlemmer havde en vattet holdning til modstandsbevægelsen.

På et konservativt møde i Frederikssund, inden den 29. august 1943, kom Knud Olsen i hæftig diskussion med den unge politiker Poul Møller,

der forsvarede en eftergivende dansk politik overfor tyskerne for at undgå »norske tilstande« i Danmark.

Knud Olsen var af den stik modsatte opfattelse: »Jeg lagde aldrig skjul på, at min sympati for besættelsesmagten kunne være på et meget lille sted, og da ligesindede dengang let fandt sammen, er det formentlig ikke svært at forstå, at foreningsarbejdet gav mange personlige kontakter, som senere skulle vise sig nyttige for frihedsbevægelsen.«¹⁸

Vi vil møde Knud Olsen igen på et tidspunkt efter den 29. august 1943, hvor han sammen med 2 partifæller fra Frederikssund diskuterede, hvordan man skulle komme i forbindelse med modstandsbevægelsen. En hel del andre medlemmer af Det frie Nord sad på det nævnte tidspunkt med lignende tanker, men det må understreges, at det ikke som sådan blev via Det frie Nord, at medlemmerne evt. blev organiseret i en illegal bevægelse.

Efter krigen fastslog general With, at Det frie Nord havde bidraget sit til at skabe den åndelige baggrund for modstandsbevægelsen.¹⁹ Dette var sikkert en realistisk bedømmelse, selv om en egentlig måling i sagen er meget vanskelig at foretage.

Terrainsport

Reserveofficersforeningen indførte midt i 1930'erne feltspport som led i uddannelsen af medlemmerne, hvoraf flere i de kommende år deltog i stævner i Sverige og Norge sammen med nordiske kammerater. Disciplinerne var orienteringsløb, kortlæsning og pistolskydning m.v.²⁰ Det var kaptajn E. Valentiner-Branth, der startede feltspporten i Danmark, og da en af hans feltspportsfolk, løjtnant Gustav W. Branth, kort efter den 9. april 1940 blev formand for foreningen af løjtnanter og kornetter, FLK, tog han naturligvis feltspport på programmet. Feltspporten blev altid drevet i forbindelse med reserveofficersforeningen. Eksempelvis blev der i efteråret 1942 afholdt en stor konkurrence på Midsjælland, hvor general Gørtz var til stede.²¹

Feltspport fandt også vej til den danske hær. GHR indførte fra sommeren 1942 »den nye disciplin, terrainsport, der skulle vise sig så effektiv både i den fysiske træning og for uddannelsen i orientering og kortlæsning.«²²

Da mange tusinde unge mænd ville gå glip af den fysiske træning i hæren som følge af de meget begrænsede indkaldelser efter den 9. april 1940, opstod i officerskredse tanken om en civil terrainsportsbevægelse.

Denne skulle ikke alene sigte på det fysiske, men også på at give de unge mennesker troen på et bedre Danmark i fremtiden. Hvis ideen slog an, og der blev åbnet for muligheder for skydning, kunne det hele udvikle sig til en slags reservehær. Fremtiden ville vise det.

Et i sommeren 1940 dannet terrainsportsråd gik i gang med at søge kontakt til kredse ude i landet, der kunne tænkes at ville starte en terrainsportsforening. Ingeniør Johannes Hansen, der udgav »Vort Værn« (Dansk Tidsskrift for folkestyre, udenrigspolitik og forsvar), åbnede bladets spalter for terrainsportsbevægelsen. Der blev bragt artikler, og en fast rubrik om terrainsporten i Danmark blev redigeret af pastor A. Ohrt, der var fhv. premierløjtnant. I efteråret 1941 oprettedes Dansk Terrainsports Forbund, der året efter meldte sig ind i De danske Skytte-, Gymnastik- og idrætsforeninger, hvilket åbnede mulighed for skydning.

I terrainsportsrådet sad bl.a. oberstløjtnant Løkkegaard, Roskilde, kaptajn Otto Olsen, Næstved, pastor Ohrt, der i sommeren 1941 flyttede fra Hellerup til Helsingør, og fra påsken 1943 også oberst Lunn. Andre medlemmer var, muligvis senere, bagermester, sekondløjtnant P. Højer, Slagelse og civiling. T. N. Møller, Køge.

Vi vil i det følgende se på oprettelsen af terrainsportsforeningerne på Sjælland, Lolland-Falster og Møn.²³

De deler sig i 2 grupper. De der blev oprettet før den 29. august 1943, og som evt. senere kunne danne basis for illegale gruppedannelser, samt de foreninger, der blev startet i 1943–44 delvis som skalkeskjul og rekrutteringsmuligheder for spirende modstandsarbejde.

Ved indgangen til 1941 havde terrainsportsrådet forbindelse med en halv snes byer øst for Store Bælt, hvor man var begyndt at dyrke terrainsport. I september 1941, hvor der i hele landet var ca. 30 terrainsportsafdelinger, var der dannet foreninger i Holbæk, Næstved, Slagelse – og efter sommerferien i Roskilde, Nykøbing F. og Stege. Man bemærker her, at det fra regnet Stege var »storbyerne« og garnisonsbyerne, der kom tidligt med.

Fra 2. til 9. april 1941 var 45 terrainsportsledere på kursus, det fandt sted på Herlufsholm Kostskole. Øvelseslederen var kaptajn P. V. T. Ahnfeldt-Møllerup.

Dannelsen af terrainsportsafdelinger foregik på stiftende generalforsamlinger. I Holbæk blev øjenlæge S. Diemar fra Dansk Samling formand og i Næstved kaptajn Otto Olsen. Ved et senere agitationsmøde fik Næstved-afdelingen 29 nye medlemmer. Premierløjtnant Bonne, Vordingborg, blev leder af terrainsporten i Nykøbing F. Sporten blev her taget op af skiklubben og flere andre foreninger.

I de kommende par år stiftedes terrainsportsafdelinger i Maribo,

Ringsted, Høng, Korsør, Helsingør, Sorø, Vordingborg og Nakskov. Indbydelsen til det stiftende møde i Ringsted (18. marts 1942) var underskrevet af garnisonskommandanten, politimesteren, 2 dommere, den lokale landstingsmand, postmesteren, sognepræsten, en overlæge og en overlærer. Man kunne altså roligt binde slipset og give møde.

På det indledende møde i Maribo (8. februar 1942) bød bankdirektør, fhv. sekondløjtnant, H. Wedege-Mathiassen velkommen til folk fra spejderkorps, FDF og sportsklubber m.v. Derpå gav kaptajn Olsen en orientering i sagen.

Bagermester Højer pustede åbenbart nyt liv i Slagelse-afdelingen: »I december 42 kom jeg i forbindelse med kaptajn Ahnfeldt-Møllerup, så kom der gang i terrainsporten . . . Vi havde 20–30 medlemmer . . . Vi havde økonomisk og anden støtte i vide kredse . . .«²⁴ Foreningens eget medlemsblad »Terrainsport«, nu 2. årgang, meddelte i marts 1943, at afdelingen i Slagelse arbejdede med et hold på 10 gruppeførere, der bl.a. indøvede gevæksercits med 5 stk. gevær 89 udlånt fra 14. bataljon. Øvelse havde været afholdt med Høng-afdelingen.

Året 1944 gav i det mindste 5 nye terrainsportsafdelinger: Bandholm, Hillerød, Helsingør, Køge og Haslev. Materialet tillader, at vi ser lidt nærmere på de 3 sidstenævnte afdelinger, hvoraf der udviklede sig et antal illegale grupper.

Efter forudgående arbejde fra august 1943 oprettedes pr. 1. januar 1944 en terrainsportsafdeling i Helsingør med pastor Ohrt som formand. Der var i starten 22 medlemmer.

Pastor Ohrt gav terrainsportsrådet melding om nydannelsen i brev af 24. februar 1944, som kaptajn af reserven G. B. Mackeprang, der var leder af rådets organisation og desuden kontorchef i Det frie Nord, besvarede den 25. februar. Brevet var bilagt indmeldelsesblanket og 8 kort over Nordsjælland, til låns. Samtidig fik pastor Ohrt et gratis abonnement på bladet »Terrainsport«.

Kaptajn Mackeprang blev dræbt i sit hjem på Vintervej 3 i Charlottenlund, den 4. marts 1944. Det var en tysk gengældelsesaktion udført af »Petergruppen«.²⁵

Den 23. marts skrev kaptajn Folmer Pedersen, leder og instruktør i Østre Landskreds, til pastor Ohrt og bad om en skriftlig tilmeldelse til foreningen. Han oplyste samtidig, at han og kaptajn Olsen havde overtaget kaptajn Mackeprangs del af arbejdet. Terrainsportsforbundet ville stadig have adressen Vinkelvej 3, lige som fru Anna Mackeprang fortsatte som sekretær.

Helsingør-Valby terrainsportsafdeling fik derpå i brev af 31. marts 1944 fra terrainsportsrådet besked om, at man nu på lovformelig vis var blevet

optaget i forbundet. Optagelsesdokumentet var bilagt i et brev af 1. april til den praktiske leder af arbejdet, vejassistent N. C. Nielsen, Helsingø, der var fhv. officiant af ingeniørtropperne.

Vejassistent Nielsen fik derpå i brev af 15. maj 1944 fra terrainsportsrådet oplyst, hvor i organisationen Helsingø-afdelingen hørte til.

Nordsjællands kreds omfattede terrainsportsafdelingerne i Hillerød (G. Leschly), Helsingø, (N. C. Niensens adresse), Holte (J. Jacobsen, Lyngby) og Helsingør (H. C. Svendsen). Kredsleder var bankassistent Leschly.²⁶

Kaptajn Folmer Pedersen kom i august 1943 til Køge, hvor han på oplysninger fra Akademisk Skytteforening henvendte sig til civilingeniør T. N. Møller. Kaptajnen foreslog, at der blev oprettet en terrainsportsafdeling i byen. Efter at Møller havde drøftet sagen med ingeniør P. Skaarup Christensen, enedes de to om at tegne terrainsporten i Køge.²⁷

Både Møller og Skaarup Christensen vejrede modstandsmuligheder via en terrainsportsafdeling.

Efter forudgående praktiske øvelser i marken, fandt den stiftende generalforsamling sted den 29. februar 1944, hvor kaptajn Folmer Pedersen fortalte om terrainsporten og dens mål.²⁸ Skaarup Christensen beretter: »Kaptajn Folmer Pedersen pointerede særdeles kraftigt, at det skulle være en 100% legal forening og at vi overhovedet ikke måtte deltage i illegalt arbejde. Han blev meget bestyrtet, da han på et senere tidspunkt fik at vide, at T. N. M. var med i byledelsen, og at jeg var leder af Køge modtagegruppe.«²⁹

Afdelingen nåede hurtigt op på ca. 45 aktive medlemmer og lige så mange passive.

Også fra Haslev tilmeldtes i foråret 1944 en ny terrainsportsafdeling. Formand blev højskoleforstander A. H. Thorlø, bulgarsk vicekonsul og fhv. sekondløjtnant. Han havde sikkert ikke noget godt ry på sig blandt byens DNSAP folk, da han i 1942 havde jaget en lokal nazist væk fra et offentligt møde i Dansk Ungdomssamvirke.³⁰

Posten som afdelingsleder tilfaldt seminarieelev Jens Th. Rasmussen, der var begyndt på Haslev seminarium i 1943 efter at have været kornet.

Terrainsportsøvelserne omfattede 16–17 mand, de fleste fra seminariet, men også et par KU'ere »ude fra byen« og lederens bror, Jørn Rasmussen, der var math i marinen.³¹

Op over foråret og sommeren 1944 afholdt man store terrainsportsøvelser på Sjælland, bl.a. ved »Ågård«, nær Gørlev, og ved Næstved. Sidstnævnte sted var terrainløbet lagt af lokalafdelingens formand, assistent, fhv. sekondløjtnant, Grønlund Andersen og officiant Fritz Larsen.

Køge-afdelingen holdt i november 1944 øvelse ved Vallø, mens Has-

levfolkene færdedes i naturen med kort og kompas i vinteren 1944–45. I realiteten var det dele af modstandsbevægelsen, der her holdt »mannøvre«.

Dansk Studiering/Ringen

Endnu en nydannelse var Dansk Studiering, der blev grundlagt i efteråret 1941 med cand. mag. Frode Jakobsen som den drivende kraft i det fremtidige arbejde. Han berejste landet fra nord til syd for at skaffe organisationen kontaktfolk i store og små danske byer. Da Frode Jakobsen, der var socialdemokrat, havde fået mange af navnene til sine besøgslistes fra den konservative politiker Christmas Møller og af partifællen Hans Hedtoft-Hansen, blev det hovedsagelig konservative og socialdemokrater, han besøgte.

Dansk Studiering var en anti-tysk organisation, der opfordrede de lokale tillidsmænd til at oprette studiekredse. En intern informationstjeneste orienterede tillidsmændene om inden- og udenrigspolitiske spørgsmål, der så evt. kunne drøftes i kredsene.

I København oprettedes desuden særlige faggrupper blandt f.eks. læger, arkitekter og præster m.v. – i bedste norske stil.

Frode Jakobsen sigtede på at gøre organisationen til samlingssted for folk, der ville yde en aktiv indsats mod tyskerne, når tiden til noget sådant var inde.³²

Det var den efter den 29. august 1943, hvor organisationen fik navneforandring til Ringen og derpå så småt begyndte at blive en illegal bevægelse.

Studiekredsarbejdet i tilknytning til Dansk Studiering lader sig vanskeligt efterforske, men vi ved dog lidt om det.

Frode Jakobsen besøgte i 1942 prokurist Aksel Vilhelmsen i Nykøbing F., som derpå blev kontaktperson i byen. Han dannede dog ingen kreds.

Det gjorde kontaktfolkene bankdirektør Poul Kühl, Stege, og assurandør Carl Nielsen, Slagelse, heller ikke. I Sorø, hvor cand. mag. Arthur Hansen fra hovedledelsen i 1942 havde kontaktet arkitekterne Lautrup-Larsen og Hans Solholm, gennemførte man derimod i beskedent omfang studiekredsmøder. Informationer blev her, som mange andre steder, videregivet til »gode« folk i byen.

Højskoleforstander Uffe Grosen blev i 1942 tillidsmand og leder af en kreds i Vallekilde.³³

Også i Vordingborg fik Frode Jakobsen dannet en kreds i 1942, men den gik ret hurtigt i opløsning, antagelig bl.a. fordi flere af medlemmerne

var kommunister eller sympatiserede med disse. En ny kreds blev dog dannet her senere.³⁴

Fra sommeren 1942 var officiant P. K. Jensen leder af Dansk Studierings arbejde i Holbæk, hvor han påbegyndte et informationsarbejde. I provinsen øst for Store Bælt synes det altså at være gået noget trægt med studiekredsarbejdet, og i en række byer havde man stort set kun tillidsmanden at bygge på. Dem var der 41 af i 1945.³⁵

Af det samlede materiale fremgår det, at i det mindste 30 af disse tilidsmænd i 1944 virkede på forskellig, illegal vis. Om yderligere to personer ses det, at de godt nok var med i modstandsbevægelsen, men at de først blev tilsluttet Ringen efter befrielsen. Mange af Ringens lokale folk var kendte ansigter i byen, hvorfor de i kraft af deres position evt. blev nyttige folk, da Ringen i 1944 påbegyndte dannelsen af vente-grupper. Da Ringen fra efteråret 1944 forestod oprettelsen af Frihedsrådets lokal-komiteer i Øst-Danmark forvandlede Ringens lokale mand derved i reglen til leder af disse komiteer.

Sct. Georgs Gilderne

Det i 1933 stiftede Sct. Georgs Gilde, hvor tidligere spejdere kunne mødes, var i sommeren 1943 kommet op på at have 14 Gilder i den østdanske provins mellem Helsingør og Nakskov.³⁶

Disse gildebrødre, hvoraf nogle få var damer, kendte i de fleste tilfælde hinanden ganske godt. De udgjorde en lukket kreds, der kun optog nye medlemmer på anbefaling og som ved festlige lejligheder mødte i kjole og hvidt eller smoking. Gilderne, hvis medlemmer ikke mindst kom fra Det danske Spejderkorps, gik stærkt ind for det nationale – og for nordisk samarbejde.

Gilderne var altså som sådan ikke en bevægelse, der sigtede på illegalt arbejde, men da man i 1943–45 nåede frem til at skulle rekruttere medlemmer til modstandsbevægelsen, kom Sct. Georgs Gilderne ofte i søgelyset.³⁷

Gildebrødrene deltog selvfølgelig også i det vældige foreningsliv, der udfoldede sig under besættelsen. Eksempelvis kan det nævnes, at formanden og næstformanden i Det frie Nord i Kalundborg var identiske med gildemester, grosserer J. Hagemann-Petersen, stifteren af byens skiklub, og gildekansler, sagfører Mogens Wiuff.³⁸

Ser man på de folk, der lokalt tegnede de her nævnte foreninger og organisationer, er det tydeligt, at mange af dem havde et politisk tilhørsforhold til højre for midten.

Vi vil i det følgende kapitel se på hele den politiske side af sagen i de første godt 3 år af besættelsen.

Alle de nystiftede foreninger blev i de første besættelsesår en slags »ventesal« for nationalt indstillede personer af borgerlig observans, som var mere eller mindre utilfredse med den af regeringen førte samarbejdspolitik. Da en hel del af de nye foreningers medlemmer også færdedes i Sct. Georgs Gilderne, blev disse alt i alt også en del af »ventesalen«, hvor der var betydelig grobund for læsning og evt. fordeling af illegale blade. Selv om Nationalt Værn ikke som forening satsede direkte på illegalt arbejde, bistod medlemmer flere steder i Vestsjælland inden den 29. august 1943 ved aktivt modstandsarbejde som gruppedannelser og sabotage.

Da der fra efteråret 1943 blev rekrutteret ledere og menige til den da for alvor spirende modstandsbevægelse, kom mange fra også de foreninger ind i det illegale arbejde. Derved kom disse foreninger ofte til at virke som miljøer for bl.a. gruppedannelser.

Ringene, der også stod talmæssigt svagt efter at være blevet en illegal organisation i 2. halvdel af 1943, kan hverken tidsmæssigt eller på anden måde rigtig indpasses i ovennævnte mønster.

Partierne

Dansk Samling

Højskolelærer Arne Sørensen gik i 1930'erne imod både parlamentarismen og diktaturene. Han slog til lyd for »Det tredje Standpunkt«, hvilket han udlagde som en stat opbygget omkring en stænderordning med en stærk kongemagt – og på et kristeligt grundlag. Med udgangspunkt i disse tanker om en ny form for statsdannelse stiftede Arne Sørensen i 1936 partiet Dansk Samling.

Ved valget i april 1939 fik det nye parti ca. 8500 stemmer.

Efter den 9. april 1940 var partiet foreløbig loyalt over for samlingsregeringen, hvis politik dog senere blev uforenelig med Dansk Samlings. I de følgende år kastede partiet sig ud i en vældig mødeaktivitet, herunder studiekredse, ugehøjskoler og særlige arbejdslejre. Disse lejre blev organiseret af en særlig partiafdeling, Frivillig Dansk Arbejdstjeneste.¹

Arne Sørensen holdt i tiden 1940–43 utallige møder landet over, hvor tusinder af mennesker fik lejlighed til at høre om Dansk Samlings synspunkter, der efter den 9. april 1940 var klart antityske.²

I mødeaktiviteterne deltog også en del andre Dansk Samling folk, eksempelvis civilingeniør Ove Hoff, lektor Paul Holt og kommandør Halfdan Barfod. Desuden bistod efterhånden ikke mindre end 3 rejsesekretærer i partiarbejdet: Børge Eriksen, lærer Peter Seegert og repræsentant Anker Olesen.

Oberst Lunn, der var utilfreds med Det konservative Folkepartis politik både før og efter den 9. april 1940, så Dansk Samling som et borgerligt alternativ i den foreliggende situation. Uden at blive partimedlem talte obersten ved talrige møder, der var arrangeret af Dansk Samling.³

Dansk Samling udgav også bøger og pjecer, bl.a. dr. phil. Vilhelm la Cours skrifter, der var så nationale, at de kom på »den sorte liste« og indbragte både forfatteren og forlæggeren Arne Sørensen hæftestraf ved dansk domstol.⁴

Noget sådant vakte selvfølgelig opsigt og var med til at give Dansk Samling vind i sejlene.

Valget i marts 1943, det eneste i sin art i et af Tyskland besat land, gav Dansk Samling 43.367 stemmer og dermed 3 mandater i folketinget.

Stemmeprocenten ved dette valg var meget stor, i en snes valgkredse 90% eller mere.

Nedenfor ses Dansk Samlings stemmetal på Sjælland og Lolland-Falster i 1939 og 1943.⁵

	1939	1943
Københavns amtskreds – kredsene Roskilde, Køge og Lejre	233	1510
Frederiksborg amtskreds	162	1741
Holbæk amtskreds	155	594
Sorø amtskreds	220	627
Præstø amtskreds	103	747
Maribo amtskreds	140	711
	1013	5930

Vi vil i det følgende se på arbejdet omkring Dansk Samling, ikke mindst i Frederiksborg amt, hvor partiet havde en særlig markant fremgang ved 1943-valget.

Resultaterne i de enkelte valgkredse var som følger.

	1939	1943
1. kreds Helsingør	24	651
2. kreds Fredensborg	85	517
3. kreds Hillerød	41	326
4. kreds Frederiksværk	12	247
	162	1741

Kandidaterne var værkfører Vilner Skov (1), læge Aage Gilberg (2), høj-skolelærer Højstrup Jensen (3) og sognepræst A. Ohrt (4).⁶

Den betydelige stemmefremgang havde nok sin rod i, at Dansk Samling var et alternativ for borgerlige vælgere til ikke at støtte samarbejdspolitikken, men som vi skal se, foregik der også et meget energisk parti-arbejde visse steder i amtet.

I Rungsted indbød bankbestyrer W. A. Theis i efteråret 1940 til et dagligstuemøde, hvor Arne Sørensen kom til stede og talte om sit syn på landets øjeblikkelige stilling. Den 9. april 1941 blev der hos en af deltagerne i forannævnte møde, grosserer Kaj Christensen, stiftet en kreds, der i tiden frem over regelmæssigt holdt møde den 9. i hver måned. Som følge heraf fik den navnet »Kredsen den Niende«. Der var ca. 30 medlemmer, også nogle som ikke var medlem af Dansk Samling, og formålet var med-

virken til udbredelse af illegale blade, skrifter og bøger. I begyndelsen gik folkene fra »den Niende« med illegale blade fra dør til dør om aftenen, senere begyndte man at sende blade ud med posten. Lektor Erik Langer, Rungsted Statsskole, havde gode forbindelser til illegale bladvædere i København, hvorfor han kunne forsyne Kredsen med et betydeligt illegalt materiale til fordeling i Rungsted og Hørsholm.⁷

Mødeaktiviteten omkring Dansk Samling og »Kredsen den Niende« var af mere eller mindre privat art. Eksempelvis talte oberst Lunn den 16. oktober 1942 i Hørsholm for 125 mennesker, mens der den 10. december 1942 var »stort« dagligstuemøde med 45 deltagere. Formanden og 9 andre medlemmer indledte mødet med korte indlæg, hvorefter der var en god samtale. Flere indmeldelser straks samme aften.⁸

Partiets blad »Nyt fra Dansk Samling« oplyste i dette tilfælde intet om mødested eller om personnavne, hvilket sikkert ikke var helt tilfældigt. Man var nemlig nu så småt begyndt at overveje gruppedannelser af mere militant art, hvilket førte til kontakt med oberstløjtnant C. V. Deleuran, Rungsted, der i foråret 1942 var afgået fra ingeniørtropperne på grund af alder.⁹ I efteråret 1943 bistod bankbestyrer Theis ved illegale transporter til Sverige, de blev alle foretaget i »lånte« både. Desuden fik man under transporterne kontakt til vejassistent A. E. Nielsen, Rungsted, der ikke havde deltaget i de foregående års dagligstuemøder. Han var fhv. officiant af ingeniørtropperne og leder af den lokale gymnastikforening.¹⁰

Via Anker Olesen, der fra 1. maj 1942 var blevet fast rejsesekretær for Dansk Samling med Øst-Danmark som særligt arbejdsområde, kom Rungsted/Hørsholm folkene i forbindelse med Dansk Samlings kreds i Helsingør. Denne var omkring 1940–41 dannet af værkfører Vilner Skov, lærerinde Else Jonassen og kordegn Aage Christensen. Man startede med dagligstuemøder, hvor bl.a. Arne Sørensen kom til stede.¹¹

Frem til sommeren 1942 lykkedes det at få medlemstallet betydeligt forøget i Helsingør. Vilner Skov havde gode kontakter på sin arbejdsplads, gummifabrikken Tretorn, og til FDF, som han var leder af i Nordsjælland. Kordegn Christensen blev i 1941 formand for den lokale terrainsportsforening, der også fik tilslutning fra ungdomskorpserne. Terrainsportsbevægelsen og Dansk Samling blev her i meget høj grad 2 sider af samme sag, hvilket fik betydning i tiden frem over. Dansk Samlings folk i Helsingør uddelte selvfølgelig også pjecer og illegale blade i de første år af besættelsen, men fra sommeren 1943 påtog man sig desuden at forestå en transportrute til Sverige. Det var finmekaniker John Alberg, der på opfordring af oberstløjtnant Deleuran, tog initiativet til sejladsen, der blev foretaget med kajaker. Det praktiske arbejde i »Kajakklubben« blev forestået af fabriksarbejder Ejner Povlsen og forvalter A. Hovgaard.

De udrejsende fik som oftest på gummifabrikken Tretorns område udleveret en kajak, hvorpå de selv måtte padle i retning af svenskekysten.

Da det danske politi i august 1943 opdagede, at der gik svind i de opmaganiserede kajaker, blev disse af ordensmagten flyttet til et aflåseligt loft. Forinden havde de 2 »skibsredere« dog fået tag i nogle to-mandskajaker, der så blev betjent af folk tilknyttet ruten, som kom retur til Helsingør efter hvert besøg i Sverige. »Kajakklubben« virkede i godt et år fremover og transporterede mindst 70 personer til Sverige.

Formanden for Dansk Samlings partiafdeling i Kalundborg var bogtrykker Volmer Vejlø. Partiet hæftede sig ved hans profession, hvorfor han fra tid til anden fik trykkeopgaver af forskellig, illegal art. Bl.a. blev Arne Sørensens hæfte »Hvad skal vi gøre med tyskerne bagefter?« trykt i ca. 7000 eksemplarer af Volmer Vejlø.¹²

Overalt arbejdede man på oprettelse af partiafdelinger og indtegning af medlemmer, ofte en besværlig proces. Eet eksempel kan nævnes. Efter at Arne Sørensen den 23. september 1941 havde talt ved et Dansk Samling møde i Slagelse, samledes man den følgende aften »... for at drøfte det videre arbejde...« Den 16. juni 1942 dannedes nu en lokal partiforening i Slagelse, foreløbig med ca. 15 medlemmer. I september 1942 holdt kommandør Barfod og Anker Olesen sammen møder både i Kalundborg og i Slagelse.

Overkirurg Hans Tønnesen var Dansk Samlings ankermand i Næstved, hvor han samlede folk til møder i sit hjem. Her kom bl.a. også yngre officerer, journalister og konservative med sympati for Dansk Samling. Tønnesen var opstillet for Dansk Samling i Næstvedkredsen ved valget i 1943, men betoner at det egentlige illegale arbejde først begyndte efter den 29. august 1943.¹³

På vej mod Lolland-Falster kan vi konstatere, at seminarieelev, sekondløjtnant Ole Warthoe-Hansen, Vordingborg, i sommeren 1943 blev genvalgt til Dansk Samlings landsråd. Her kom han til at sidde ved samme bord som bankbestyrer Theis fra Rungsted, der blev nyvalgt til rådet.¹⁴

Netop på dette tidspunkt, sommeren 1943, ankom faldskærmsmanden Jacob Jensen til Lolland-Falster. Vi skal senere se nærmere på hans arbejde der, men her kan vi konstatere, at Jacob Jensen fik kontakt med folk fra Dansk Samling, hvis ledere m.fl. partimedlemmer i 1942-43 havde tætte forbindelser til SOE-organisationen i Danmark.¹⁵

Maskinmester Boy Preisler, Nykøbing F., havde 2 møder med faldskærmsmanden »Jacobsen«. Preisler havde fra 1936 været medlem af en studiegruppe, hvor man arbejdede med Dansk Samlings ideologi. Efter at have deltaget i et stort møde på Støvring højskole i 1942, var han med

til at indsamle underskrifter og holde vælgermøder. Det må formodes, det var i foråret 1943. Preisler var også med til at distribuere illegale hæfter og bøger, samtidig med at de enkelte partiafdelinger fik bedre og bedre forbindelser med hinanden.

Via et medlem af studiekredsen, en ung bibliotekar, kom Preisler i kontakt med faldskærmsmanden. Denne fortalte ved det første møde, at han lige var kommet fra England, og at han kunne skaffe sprængstof. En aften noget senere var Preisler til møde i KFUM, da købmand Darwin Glitten kom ind i mødesalen og bad Preisler om at begive sig til restaurant »Østen«, hvor der sad en mand, han skulle tale med. Det var »Jacobsen« viste det sig. Han meddelte, at sprængstoffet ville komme.

Derpå så Preisler aldrig mere faldskærmsmanden.¹⁵

I Nakskov havde redaktionssekretær Vilhelm Grandt ligeledes kontakt med faldskærmsmanden Jacob Jensen. Denne forbindelse var blevet skabt af Anker Olesen.¹⁷

En Dansk Samling kreds i Maribo, hvor bolsjefabrikant Viggo Pørtner havde været partiets kandidat ved valget i 1939, havde derimod ingen kontakt med Jacob Jensen. Også her var der imidlertid folk med gode kontakter til partiet, bl.a. Dansk Samlings amtstillidsmand, i hvert fald i 1941, snedker Bernhard Lindhardt.¹⁸

På forannævnte grundlag kan vi se, at Dansk Samlings folk iøvrigt gav sig af med mødevirksomhed og uddeling af illegale skrifter og blade. Desuden fremgår det, at en række enkeltpersoner fra partiet, der i betydeligt omfang ikke just tiltrak dusinmennesker, fra sommeren 1943 var godt på vej ud i andre former for illegalt arbejde end lige netop uddeling af illegale tryksager.

Danmarks kommunistiske parti

Efter det tyske angreb på Danmark den 9. april 1940 kom Danmarks kommunistiske parti (DKP) i en vanskelig stilling. Kommunisternes andet fædreland, Sovjetunionen, havde da indgået en ikke-angrebspagt med Tyskland, hvilket bl.a. indebar, at Hitler og Stalin kunne enes om at dele Polen i september 1939. Samtidig var man udmærket klar over, at mange tyske kommunister bar en rød trekant på fangedragten i de tyske kz-lejre.

Under de forhåndenværende forhold valgte DKP at betragte den 2. verdenskrig som et slagsmål mellem kapitalistiske lande, hvilket foreløbig ikke vedkom partiet, der ved valget i 1939 havde fået ca. 41.000 stemmer og dermed 3 mand i folketinget.

Med det tyske angreb på Sovjetunionen den 22. juni 1941 vendte bille-

det imidlertid. De europæiske kommunistpartier blev fra Moskva opfordret til nu at yde modstand mod tyskerne, hvilket man derpå gik i gang med i alle de tyskbesatte lande – også i Danmark.

Den 22. juni 1941 forlangte tyskerne en række ledende danske kommunister arresteret, hvilket de danske myndigheder i de tidlige morgentimer måtte gå med til. Det danske politi rykkede derpå i marken og arresterede 339 DKP-folk.

Den 22. august 1941 vedtog en enig Rigsdag kommunistloven, der forbød al kommunistisk virksomhed.

Da en del af de arresterede kommunister var blevet løsladt i løbet af sommeren, omfattede interneringen på dette tidspunkt kun 116 personer. De var anbragt i Horserødlejren i Nordsjælland. Et par år senere, i august 1943, sad der i nævnte lejr 246 kommunister, der alle var interneret jfr. kommunistloven.¹⁹

Begivenhederne i sommeren 1941 gjorde med ét slag DKP til et illegalt parti, hvis fortsatte arbejde under alle former var ulovligt ifølge dansk lov. Foreløbig var partiet ramt af arrestationerne, der slog bunden ud af partiets organisation. I den følgende tid lykkedes det dog at få styr på denne, samtidig med at en kommunistisk modstandsbevægelse blev opbygget.

Da den danske befolkning i 1941 havde DKP's indstilling til Finlands triste skæbne i frisk erindring, var dette sikkert medvirkende til, at kommunistloven ikke affødte særlig store reaktioner i det danske samfund.

I det følgende vil vi se på DKP's arbejde i de sjællandske amter og på Lolland-Falster frem til august 1943. Drivkraften i dette arbejde var ønsket om at fortsætte den sociale kamp under den nationale frihedskamps fane.

I nævnte område fik partiet ved valget i 1939 5724 stemmer, hvoraf ikke mindre end 1109 blev afgivet i Køge-kredsen (Københavns amtskreds). Roskilde-kredsen gav 431 stemmer og Lejre-kredsen 64. Stemmerne fordelte sig således i de øvrige amter:

Frederiksborg amtskreds	836
Holbæk amtskreds	940
Sorø amtskreds	867
Præstø amtskreds	613
Maribo amtskreds	864

Ved valget i marts 1943 stillede DKP selvfølgelig ikke op, men ved kommunevalget den 5. maj 1943 opstillede DKP under dække af borgerlister i en del byer og fik bl.a. i Helsingør, Korsør og Nakskov valgt en eller flere kandidater.²⁰

Kontakten mellem DKP's ledelse, Centralkomiteen (CK), og parti-

afdelingerne på Sjælland og Lolland-Falster blev varetaget af isoleringsarbejder Knud Francker.

Der var nok at tage fat på for rejsesekretæren og folkene ude i lokaliteterne. Partiets organisation skulle genopbygges eller reorganiseres. Hvervning af nye medlemmer og indsamling af penge til partiet skulle planlægges. Oprettelse af trykkesteder for illegale blade og fordelingen af disse kom også på tale. Det samme gjorde, efterhånden, egnede mål for sabotage.

Selv om dette flerstrengede arbejde pågik sideløbende, vil vi her se på de enkelte aktiviteter hver for sig.

I Helsingør-kredsen var der den 22. juni 1941 60–70 medlemmer af DKP. Ca. 20 af disse tilhørte partiafdelingen i Humlebæk-Espergærde, hvis formand, skibsbygger Eigil Larsen, var partiets topnavn på egnen med direkte kontakt til CK i København.

Under aktionen mod kommunisterne blev Eigil Larsen imidlertid arresteret, hvilket resulterede i, at de lokale afdelinger mistede kontakten til CK. Snedker Gunner Olsen, der var kasserer i Humlebæk-Espergærde afdelingen, fik dog senere kontakt til ledelsen igen, lige som han fandt en mand til at varetage ledelsen i Helsingør by. Knud Francker kontaktede derpå Gunner Olsen, der fik pålagt den opgave at reorganisere partiafdelingerne i Hillerød, Frederiksværk, Frederikssund og Birkerød m.v.

Dermed var Gunner Olsen DKP's leder i Frederiksborg amt.

Antallet af partimedlemmer i amtet var den 1. januar 1942 kommet op på 112. I januar 1943 var der 159 medlemmer og i juni samme år 180. Partiet fik i juni 1943 et beløb på 1227 kr. fra Frederiksborg amt, pengene var indsamlet blandt partimedlemmer og sympatisører.²¹

Som det ses af ovennævnte medlemstal tilgik der fortløbende DKP nye medlemmer. Man må gå ud fra, at noget lignende fandt sted også i de øvrige øst-danske amter. I det følgende vil vi se på 2 personer, som meldte sig ind i partiet.

Billedhuggeren Morten Nielsen i Frederikssund fik i sommeren 1942 kontakt med nogle formere fra jernstøberiet og nogle skibstømrere, hvorpå han i vinteren 1942–43 blev partimedlem. Morten Nielsen beretter: »Vi var en lille gruppe aktive og en del passive medlemmer af DKP. 6–7 aktive. Vi havde ugentlig studiekreds med DKP'ere fra Hillerød og København som ledere . . . vi var vel 12–14 stykker til disse studiekredse.«²²

Partiets leder i byen var former Svend Jensen, der efter sin arrestation blev afløst af en bagersvend. Partiets kurer mellem Hillerød og Frederikssund/Frederiksværk var kunstmaler Harald Heiring, Lille Lyngby.²³

Montør Emil Jensen, der arbejdede på SEAS i Haslev, kom i foråret

1943 i forbindelse med DKP. Han blev medlem af partiet, »hvilket man under besættelsen kun blev, hvis man deltog (eller ville deltage) i modstandsarbejde.«

Emil Jensen dannede en bladgruppe, der fordelte tilsendte illegale blade i byen.²⁴

DKP stod i sommeren 1943 meget stærkt m.h.t. den illegale nyhedsformidling, som partiet havde satset meget på. Udover DKP's egne illegale blade som »Land og Folk« og de lokale kommunistiske organer var partiet medudgiver af »Frit Danmark«, der blev et særdeles betydningsfuldt indslag i den illegale presse.

»Frit Danmark« vil blive omtalt i et særligt afsnit, hvorfor vi her udelukkende vil se på de rene DKP-publikationer.²⁵

På Lolland-Falster dannede DKP i 1941 en slags amtsråd, hvor man diskuterede, hvordan man skulle påbegynde det illegale arbejde. Her enedes man bl.a. om, at en række illegale småskrifter skulle slås sammen til det illegale blad »Tiden«. Sagen blev diskuteret på et møde i Maribo i december 1941, men først i april 1942 gik det i orden med udgivelsen. I redaktionskomiteen skulle der sidde en mand fra hver by i området, der på dette tidspunkt omfattede ca. 20 DKP-grupper á 5–10 mand. 3. juni 1942 udkom så »Tiden« 1. årg. nr. 1.²⁶

Det første nummer blev duplikeret af arbejdsmand Victor Søndergård i Nykøbing F. Da han, og 2 af hans hjælpere, kort efter blev tilsagt til afhøring af det danske kriminalpoliti, blev Søndergård udspurgt angående fabrikation og fordeling af illegale blade. Kriminalpolitiet havde fået visse oplysninger fra København, blev det oplyst. Søndergård nægtede alt og fik derpå lov til at gå.²⁷ Da de to hjælpere senere blev arresteret, flyttedes trykkeriet til Maribo. Her tog slagteriarbejder Kjeld Nielsen hånd i hanke med sagen, der også omfattede trykning af »Land og Folk«.

De 2 blade blev uden afbrydelse produceret frem til befrielsen. Al begyndelse er svær, det gjaldt også illegalt bladarbejde. Kjeld Nielsen beretter: ». . . alene det mas vi havde med en gammel håndduplikator, det var en satans maskine . . .«²⁸

Måske for at slippe for at bruge ovennævnte maskine, snød bladgruppen sig til tider ned i en kælder ved et forsikringskontor. Her stod en »fluesmækker«, på hvilken det lykkedes at fremstille flere løbesedler, 2 numre af »Land og Folk« og et enkelt nummer af »Tiden«, der i alt blev fremstillet i 42.000 eksemplarer.

Ud over Maribo blev Nakskov, Hundseby og gartnerboligen ved »Knuthenborg« trykkesteder i tiden frem over. Man skiftede flere gange til hvert af de nævnte steder.

DKP's illegale blad i Næstved hed »Gry«. Under ledelse af pottemager

Efraim Hansen udkom bladet 2 gange om måneden fra januar 1942 til befrielsen. Det blev også fordelt til Stege, Præstø og Vordingborg. I sidstnævnte by påbegyndte en DKP-gruppe dog trykningen af en lokaludgave af »Gry« fra sommeren 1944, dette i samarbejde med hovedredaktionen i Næstved. Denne trykkede og/eller fordelte også »Land og Folk«.

Hele den østlige del af Sjælland blev forsynet med »Land og Folk« fra et trykkeri i Køge. Tåstrup, Hedehusene, Roskilde, Ringsted, Haslev og hele Stevns fik pakker med blade fra Køge, hvor man producerede tryksagen uden afbrydelse fra oktober 1941 til befrielsen. DKP's lokale blad i Køge hed »Ny Tid«, det udkom fra februar 1943. I den vestlige del af Sjælland, Sorø og Holbæk amter, synes der ikke rigtig at have været trykkesteder for »Land og Folk«.²⁹

En DKP-bladgruppe i Kalundborg lavede dog af og til eksemplarer af bladet som supplement til de blade, man fik fra Hovedstaden. Fra august 1943 udgav ovennævnte gruppe det illegale blad »Folkets Røst«. Redaktionen bestod af DKP's leder i Kalundborg, skrædder H. Kastrup Jensen og slagterekspedient Sv. Aa. Christiansen. Dette blad udkom uden afbrydelse til befrielsen og blev fordelt til Holbæk amt og Slagelse by.

Som i Maribo var der også her trykstekniske problemer. »Folkets Røst« blev fremstillet på en ældgammel duplikator, der gav nogle regelmæssige – ret høje – lyde fra sig. Da det jo ikke var så godt, at folk i flere gader kunne høre, når den illegale presse arbejdede, flyttede man trykkeriet ud på landet. De færdige blade blev så af cyklister bragt ind til byen, hvor de blev distribueret fra Kastrup Jensens lejlighed i Kordilgade.³⁰

DKP's bladgrupper omkring Helsingør trykkede »Land og Folk« fra oktober 1941 til befrielsen. Indtil efteråret 1942 var det Gunner Olsen og hans gruppe, der forestod arbejdet. I vinteren 1942–43 flyttedes trykkeriet til Helsingør, hvor en bladgruppe arbejdede fra adressen Møllebakken 5.

I juni 1942 startede man i Helsingørområdet på udgivelsen af det lokale DKP-blad »Ny Tid«. Bladet blev trykt i Humlebæk eller Espergærde og kostede de første 5 måneder 10–25 øre pr. stk. i løssalg. Derpå blev bladet gratis, det var for farligt at sælge det. »Ny Tid« udkom lige til befrielsen – efterhånden i et oplag på et par tusinde eksemplarer.

Netop i juni undslap Eigil Larsen fra Horserødlejren gennem en tunnel, som fangerne havde lavet. Han blev en særdeles energisk redaktør af dette blad frem til efteråret 1943. Eigil Larsen skrev i betydeligt omfang om partiets synspunkter og mål direkte til arbejderne på Helsingør Skibsværft, ofte i meget provokerende form. Bladet beskæftigede sig også med f.eks. byrådsarbejdet og en retssag omkring huslejeforhøjelser. Det var altså en rigtig lokal-avis, man her producerede.

Også her øjner vi tekniske vanskeligheder. Eigil Larsen klagede den 1. januar 1943 over, at der i et nummer havde været 70 fejl, ikke alle anslagsfejl. I et andet nummer var 4 af siderne blevet vendt på hovedet, i et tredje var arkene samlet for tidligt, så det trykte blev næsten ulæseligt.

Da partiets illegale presse var den side af DKP, som folk først stiftede bekendtskab med, opfordrede Eigil Larsen kammeraterne til at gøre deres yderste for at lave så pæne blade som muligt.³¹

Også i Hillerød arbejdede DKP-grupper med produktion og fordeling af illegale blade. Partiets leder her, murer Antonius Hansen, kaldet Tony i daglig tale, deltog blandt meget andet arbejde også i bladredigering. Både »Land og Folk« og »Ny Tid« synes at være produceret, det sidste i nært samarbejde med Helsingør-gruppen. Begge blade »gik ind« i november 1944 i forbindelse med en tysk oprulning af modstandsbevægelsen i Frederiksborg amt.³²

DKP udfoldede således fra efteråret 1941 et omfattende arbejde for at bringe partiets illegale blade, og dermed partiets synspunkter, til torvs på Sjælland og Lolland-Falster.

Dette arbejde vidner om den betydelige, lokale styrke, som DKP havde.

Efter i nogen tid at have overvejet anvendelsen af sabotage som kampmiddel, besluttede CK i sommeren 1942, at nu skulle det være. Den dynamiske Eigil Larsen blev i august 1942 pålagt den opgave af partiet at organisere sabotagen i København. Han fik oprettet en lille organisation, hvis medlemmer ikke mindst bestod af tidligere frivillige fra den spanske borgerkrig (1936–39), hvor de havde kæmpet mod general Franco. Mere end 200 danske frivillige mistede livet i denne krig. Disse få grupper, vel omkring en snes mand, var den spæde start på DKP's store sabotageorganisation Bopa.

Pionererne måtte selv fremstille de brand- og sprængbomber, der skulle anvendes. I den anledning udarbejdede Eigil Larsen en lærebog, kaldet »kogebogen«. Her kunne sabotørerne få særdeles nyttige råd og vink – f.eks. om, hvordan man fremstillede en tidsindstillet brandbombe, en såkaldt cigar, af en medicinflaske og en papkasse samt diverse kemikalier.³³

»Kogebogen« blev efterhånden fremstillet i 6 eksemplarer, hvoraf de 4 blev sendt til Jylland og Fyn, mens 2 stk. forblev i København.³⁴

Eigil Larsen oprettede også sabotagegrupper på Sjælland uden for hovedstadsområdet, ligesom han udsendte Bopa-grupper på specialopgaver til provinsen ved passende lejligheder.

Desuden havde han blikket rettet mod tyske militær-transporter til

Norge via det neutrale Sverige, som kørte på jernbanestrækningen Gedser-København-Helsingør.

Omkring årsskiftet 1942–43 aflagde Bopa-folk to gange besøg ude på Sjælland. Det var i begge tilfælde for at skaffe hårdt tiltrængt sprængstof til organisationen.

Den 19. december 1942 stjal 5 af Eigil Larsens folk ikke mindre end 63 kg aerolitsprængstof i en bygning ved Faxe Kalkbrud. Da de på hjemturen havde et sammenstød med 2 danske politibetjente på Køgevej, gik en del af stoffet dog (antagelig) tabt her.

To af deltagerne i turen til Faxe, Henry Jakobsen og Svend Aage Olsen, stjal den 9. januar 1943 10 kg aerolit og en rulle tændsnor fra et arbejds-skur ved Kalundborg.³⁵

Lokale partifæller havde givet et vink til Hovedstaden om, at et indbrud i skuret ville være lønnende.

Bopa-folk tog den 4. april 1943 til Hillerød, hvor 6 sabotager derpå blev gennemført. Målene var et dampvaskeri, en garvesyrefabrik, en hesteskofabrik, en karosserifabrik med filial og et uden for byen beliggende hørskæteri. Trotyl eller evt. aerolit blev anvendt ved de fleste af aktionerne, men den største skade skete ved en brand i hørskæteriets lager. Den samlede skade beløb sig til ca. 311.000 kr., hvoraf nævnte brand tegnede sig for de ca. 293.000 kr.³⁶

Også et hørskæteri i Holbæk stod på Bopas liste over egnede sabotagemål, hvorfor en 5-mand gruppe gik til aktion her den 17. maj 1943. Efter at sprængmidlerne var blevet klargjort hos en lokal partifælle, gik gruppen i ly af mørket hen til fabrikken. Her kom det imidlertid til ildkamp mellem 2 sabotagevagter og sabotørerne. Herunder såredes lederne af aktionen, skræddersvend Viktor Larsen og bådebygger H. S. Plambeck, der under skydningen sårede de 2 vagter. Medbringende den hårdt sårede Plambeck forlod sabotørerne nu byen om bord i en om eftermiddagen klargjort båd. Efter en længere sejltur mod Horns Herred, hvor benzintilførslen til motoren svigtede, og sejlet gik i stykker, blev sabotørerne forfulgt af en båd fra kystpolitiet. Under disse omstændigheder var der ikke andet at gøre, end at sætte båden på land og forsøge at flygte. Plambeck ville ikke med og blev derfor efterladt i båden, da de 4 Bopa-folk gik i land. De blev kort efter arresteret af det danske politi i Nordskoven ved Jægerspris og ført til København. Plambeck begik selvmord i båden, inden politiet nåede frem til ham.

En anden Bopa-gruppe havde en måneds tid senere mere held med sig, idet man da saboterede et hørskæteri i Borup.³⁷

Blandt uspecificerede sabotager kan nævnes en brand på Frederikssund Jernstøberi den 9. maj 1943. Tidsindstillede brandbomber an-

Sabotage på Ringsted Jernstøberi 22. juli 1943. (LHA Ringsted).

tændte her samtidig brand i to modellagre. Skaderne beløb sig til 640.000 kr. Desuden udbrød der den 22. juli 1943 en brand på Ringsted Jernstøberi, hvor der blev anvendt materiale af engelsk oprindelse. Flere ting tyder på, at der kan have været tale om DKP-folk.³⁸

Med det formål at få en drøftelse vedrørende forholdene på skibsværftet i Helsingør indkaldte Eigil Larsen omkring den 1. juli 1942 til møde hos en DKP'er i Langerød ved Fredensborg. Gunner Olsen, skibsbygger Sv. Å. Jørgensen, DKP's byleder i Helsingør, og arbejdsmand Carl Nielsen, Mørdrup, mødte op ved denne lejlighed. Eigil Larsen fremsatte her et ønske om oprettelse af en sabotagegruppe i Helsingør. Kort efter blev en sådan gruppe dannet af arbejdsmand Gunnar Hansson, skibsbygger Folmer Larsen og maler Ove Henriksen.

Denne gruppe forsøgte 4 gange at lave sabotage på værftet i efteråret 1942, men de mislykkedes alle. Der blev anvendt hjemmelavet materiale, og ved et forsøg på sabotage den 9. september 1942 blev Hansson alvorligt forbrændt af en »cigar«.

Endelig den 5. november havde gruppen heldet med sig. Med en »cigar« som brandbombe anrettede man betydelige skader i køkkenregio-nerne på et pensionat, der var ejet af en nazist.

Efter flere forgæves forsøg på at sabotere en tysk ministryger i juni

1943 fik Sv. Å. Jørgensen senere en sympatisør, skibsbygger Carl Reib, til på givet signal at anbringe en tidsindstillet bombe i lasten på M/S Minden. Dette skete den 25. august, men ulykkeligvis eksploderede bomben i hænderne på Reib, der blev dræbt på stedet.³⁹

Vi øjner her betydelige vanskeligheder, ja direkte livsfare, ved benyttelsen af de hjemmelavede sabotagemidler.

Så var det mindre risikabelt at bruge benzin og et par tændstikker. Dette var netop hvad DKP-folkene i Frederiksborg amt gjorde under afbrænding af træindustrier og andre virksomheder i området. I de øvrige sjællandske amter foretog de lokale DKP'ere få sabotager frem til den 29. august 1943. Den vestlige del af Sjælland var, ligesom med trykning af illegale partiblade, det svageste led i kæden.

På Køge-egnen, hvor DKP stod ret stærkt, forekom et par brande på savværker, uden at vi dog kender brandstifterne.

Den 21. september 1942 brændte et tysk halmlager på baneterrainet ved Næstved station. En uges tid senere, den 28. september, forårsagede et bål under en benzintankvogn en ny brand ved stationen i Næstved. Rigspolitiets rejsehold foretog tekniske undersøgelser på stedet, mens 8 betjente tilrejt fra København påbegyndte en bevogtning af jernbaneterrainet mellem kl. 20.00 og 06.00. Samtidig blev der to gange rettet henvendelser til befolkningen om bistand i de 4 lokale dagblade. En dusør på 500 kr. blev udlovet for evt. oplysninger, der kunne føre til pågribelse af brandstifterne. Politiet fik dog ikke en eneste henvendelse i sagen fra befolkningens side, hvilket udmærket kunne skyldes, at ingen vidste, hvem der havde været på spil.⁴⁰

Sabotagen skyldtes dels en ung mand, dels nogle yngre mennesker, der var indstillet på at foretage sig noget til skade for tyskerne. Det var altså ikke som sådan DKP-folk, der stod bag sabotagerne. Muligheden for tilskyndelse til sabotage fra kommunistisk side forelå dog, idet ekstrahåndværker B. Kolbye var ansat ved DSB i Næstved. Han formidlede i slutningen af 1942, at »Børge« Carmel Hansen blev leder af DKP's illegale arbejde i byen. Carmel Hansen var ikke medlem af DKP, og blev det aldrig, men han var bror til den tidligere nævnte Efraim Hansen.⁴¹

Længere sydpå, i Nykøbing F., blev flere sabotager foretaget af ungdomskommunister, oprindeligt med tilknytning til DKU. Vi vil følge en af disse, smedelærling Henning Christensen, født 16. april 1925.⁴²

Han var lærersøn fra omegnen af Nykøbing F. og fik i 1939 forbindelse med DKU i den nærliggende købstad. Ved flere lejligheder, bl.a. i sommeren 1942, smadrede Henning ruder i de lokale nazisters tilholdssted i Nykøbing F. Han kørte forbi bygningen på cykel medbringende sin slangebøsse. Om han skød i farten eller fra stående stilling, melder historien

Sabotage på Helsingør Skibsværft i april 1943. (Det kgl. Bibliotek).

intet om. Henning hørte til den kreds af unge mennesker, der hjalp Victor Søndergaard med fordelingen af »Land og Folk«. Antagelig fra Søndergaard, der fra ca. august 1942 varetog DKP's modstandsarbejde i byen, fik Henning et par håndlavede brandbomber. De var pr. kurer kommet til Falster fra Hovedstaden. Sammen med en anden lærling, Knut Sørensen, forsøgte Henning derpå den 20. august at afbrænde et par barakker ved Hasselø, syd for Nykøbing F. Brandbomberne havde dog ikke haft godt af rystelserne under cykelturen til sabotagestedet. De virkede i hvert fald ikke efter hensigten. De omtalte barakker var netop klar til at blive afleveret til den tyske værnemagt, der i Hasselø opførte en pejlestation.⁴³

Denne skulle sammen med en snes andre, der også blev opstillet i 1942, sørge for overvågelsen af det danske lufrum. Sabotagemålet var dermed måske en anelse mere guldrandet, end sabotørerne forestillede sig.

Rigspolitiets rejsehold arbejdede kraftigt med denne sag, hvor talrige vidner blev afhørt. Sabotørerne lod sig dog ikke opspore. I forbindelse med en mere generel jagt på kommunister blev Henning Christensen m.fl. af hans kammerater arresteret af det danske politi den 2. november 1942. Politifolkene meddelte Henning, at de ville skyde, hvis han forsøgte at flygte.

Via arresten i Nykøbing F. og Vestre Fængsel kom Henning til Horserød. På grund af sin unge alder blev han dog løsladt i marts 1943, hvorpå han returnerede til sin hjemegn.

Her deltog han den 7. april 1943 i en sabotage mod en møbelfabrik i Nykøbing F. En bror til den tidligere omtalte Knut, Erling Sørensen, og Viggo Hansen var også med. Efter at have tømmt en dunk petroleum ud over store bunker af høvlspåner, strøg de unge mennesker et par tændstikker, hvorpå en voldsom brand ødelagde virksomheden. Skaden beløb sig til 373.000 kr.

På vej væk fra brandstedet blev Henning standset af et par betjente, fordi han ikke havde lys på cyklen. Han slap dog fra ordensmagten med tabet af sin ene sko – og cyklen. Efter et hastigt besøg i hjemmet susede han derpå mod Gedser på sin mors cykel. Da politiet dukkede op på hans tilholdssted i Gedser, forsvandt han ud til en ledvogter et sted mellem Gedser og Nykøbing F. Et døgn senere cyklede Henning mod Nykøbing F., men da broen til Lolland var bevogtet af dansk politi, kneb det med at komme den vej til Maribo, hvad der var hans plan. Han måtte derfor prøve Guldborgsund-broen længere mod nord. Her var der intet politi, hvorfor Henning i god behold nåede frem til Kjeld Nielsen i Maribo. Denne sendte ham på landet, til forfatteren Hilmar Wulff, der boede i et hus tilhørende »Engestofte« gods. Her blev Henning i ca. 14 dage, mens man fra Maribo forespurgte partiet i København, om man evt. kunne bruge en rask sabotør.

Det kunne Bopa.

Sidst i april 1943 forlod Henning derpå Maribo for med toget at tage til København. Han var ledsaget af en pistolbevæbnet mand og bar dametøj, da politiet netop havde efterlyst ham i pressen, med foto.

I Bopa blev Henning Christensen ret omgående gruppeleder og dermed en af de mange heltids illegale, som DKP gjorde brug af. I denne forbindelse kan det nævnes, at maskinarbejder Poul Christensen fra Slagelse den 7. november 1941 tog toget til Jylland for der at blive heltids illegal. Med samme tog, men i en anden kupé, var endnu en sjællænder på vej til nye opgaver, det var Fritz Nielsen, Køge.⁴⁴

Efter sin flugt fra Horserød var Eigil Larsen i et par måneder i sommeren 1942 indlogeret i et banehus ved Nivå station. Her havde han rig lejlighed til at studere de tyske jernbanetransporter på Kystbanen. Han foreslog derpå partiledelsen i København, at man ved passende lejlighed lavede en afsporing af et tysk tog. Der blev givet »grønt lys« for ideen, hvorpå man i det nordsjællandske så sig om efter egnede sabotører. Gunner Olsens valg faldt på Carl Niensens svoger, tømrer Knud Nielsen, der havde været med til at trykke »Land og Folk« i Espergærde. Knud Niel-

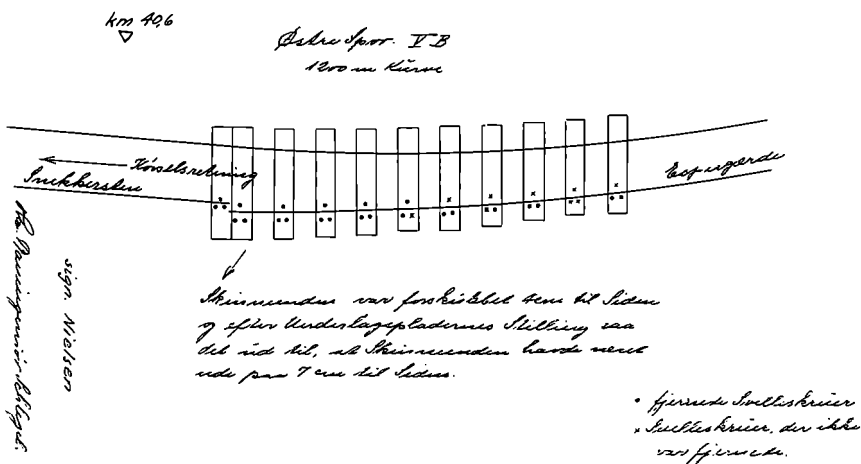

Fig. 1.

DSB's skitse viser sabotagen mod Kystbanen ved Snekkersten natten til den 1. september 1942. For at holde skinnerne i den viste stilling var der anbragt et »spændestykke« på kant imellem, således at den sydlige skinne var blevet bragt 4 cm ud af flugt med den nordlige. Et tog, som passerede, kørte over brudstedet, uden at det kom til afsporing. Den 1. september ved 8-tiden blev attentatet opdaget af en banearbejder, som derpå straks slog alarm. Togdriften var indstillet i 4 timer, mens politiet foretog en større undersøgelse.

sen valgte sin barndomsven, savskærer Erling Hein Boysen, som sin medhjælper.

Natten til den 1. september 1942 gik de to mænd til værks på jernbanelinien mellem Espergærde og Snekkersten. Efter mange besværligheder fik de løsnet et skinnestykke og bøjet det nogle cm udad. Meningen var så, at et dansk godstog med tysk materiel skulle løbe af sporet. Udbøjningen havde dog ikke været tilstrækkelig, hvorfor intet tog væltede her den nat.

Et nyt forsøg på afsporing blev gjort den 6. november, op mod 25 års dagen for den russiske revolution. Det var atter Knud Nielsen og Boysen, der måtte i aktion. Den gang med også lærling Erik Larsen som deltager. Selv om der netop var indført gående DSB-patruljer på Kystbanen, fik de 3 mænd løsnet et skinnestykke, der denne gang blev bøjet indad.

Det gav resultat. Kl. 22.16 løb et tysk ammunitionstog af sporet, lokomotivet og 3 vogne væltede. Begge spor blev spærret i 2½ dag ved denne første vellykkede jernbanesabotage i Danmark.⁴⁵

Som det ses, var datoen næppe tilfældigt valgt. Det spillede dog måske også ind, at DKP's formand, Aksel Larsen, netop var blevet arresteret i forbindelse med det danske politis nye razziaer mod kommunisterne.

Efter nævnte arrestation blev en ny CK dannet. Den bestod af forret-

ningsfører Børge Houmann, Alfred Jensen, der ikke længere kunne vise sig i Folketinget, og partisekretær Thorkild Holst. Det blev bl.a. Holsts opgave at have føling med partiapparatet øst for Store Bælt.⁴⁶

DKP's jernbanesabotage fortsatte i tiden fremover. 4 Bopa-folk forsøgte sig den 25. november 1942 mellem Hellerup og Charlottenlund. Med viden om at et tysk ammunitionstog ville passere her kl. 21.18, gjorde man klar til sprængning af det spor, som benyttedes af den nordgående trafik. Sprængningen skete kl. 22.35, men det forsinkede tog kørte 7 minutter senere over brudstedet, uden at der skete noget.

Det samme gjorde endnu et tog, inden DSB fra det særlige linieeftersyn fik melding om sabotagen. Flere personer havde hørt knaldet, som dog blev antaget for et kanonskud fra Øresund. To personer blev af banevagten set forsvinde ind gennem et gartneri tæt ved jernbanelinien. Om det netop var Viktor Larsen og Svend Aage Olsen, ved vi ikke, men de var i hvert fald med på missionen.⁴⁷

Præcis kl. 00.00 den 5. februar 1943 hørte kystpolitiet på Strandvejen 2 sprængninger fra jernbanelinien mellem Snekkersten og Helsingør. Ved nærmere eftersyn viste det sig, at der var blevet et 70 cm langt, åbent brud i østre spor og forsøg på brud af vestre spor, der dog var passabelt. Derpå blev enkeltsporskørsel etableret indtil videre. Politiet fandt noget af en aerolitpatron ved sprængningsstedet, der næste formiddag atter var klar for normal kørsel.⁴⁸

I tiden fra januar til og med august 1943 blev der i hovedstadsområdet foretaget 4 skinnesprængninger og en del sabotageforsøg. Desuden blev en kørekran og en remise saboteret, lige som der i august blev gjort endnu et afsporingsforsøg på Kystbanen, denne gang mellem Klampenborg og Springforbi.⁴⁹

Det eneste forsøg på jernbanesabotage ude på Sjælland fandt sted den 4. april 1943 ved Kværkeby, øst for Ringsted. En stor harve var her anbragt i sporet, hvor den blev opdaget ved 3-tiden om natten. Politiet konstaterede, at harven var transporteret over en strækning af ca. 500 m, og at der skulle mindst 2 voksne til at bære den. Der var mærkelig nok ikke så meget som bare antydning af fodspor på stedet.⁵⁰

Efter at bevogtningen af Kystbanen var blevet skærpet i november 1942, indførtes fra den 20. februar 1943, på tysk krav, bevogtning af jernbanelinierne København-Esbjerg, Gedser-København-Helsingør og Padborg-Frederikshavn. Om dagen foretog cyklende banearbejdere sporeftersyn. Om natten blev bevogtningen foretaget af 2-mands hold til fods bestående af en politibetjent og en banearbejder. Desuden oprettedes der politivagt ved ca. 70 broer.⁵¹

Mellem Ringsted og Fjenneslev blev 2 banevagter dræbt af toget den

11. marts 1943. Året efter, også i marts, dræbtes 2 vagter af et tog på strækningen Glostrup-Tåstrup.⁵²

Denne liniebevogtning bestod indtil det danske politi blev opløst den 19. september 1944, hvorpå DSB genindførte linieeftersyn med eget personel.

På landsplan forekom der i tiden frem til den 29. august 1943 ialt 34 jernbanesabotager med linieafbrydelse til følge.

En halv snes af disse fandt sted på banerne øst for Store Bælt. Meget tyder på, at de alle blev udført af DKP-folk.

Frederiksborg amt kom, som ved industrisabotagen, mere med i billedet end resten af Sjælland p.g.a. Eigil Larsens nære tilknytning til partiapparatet her, der var det bedste i den østdanske provins.

Strejker viste sig over alt i Vesteuropa at være et særdeles effektivt middel i modstandskampen. Da kommunisterne havde gode forbindelser til arbejdspladserne, kunne de øve afgørende indflydelse på udviklingen. Dette ved at medvirke til, at strejkerne »sprang« fra den ene arbejdsplads til den anden – og fra by til by.

Hvis sabotage og uro i gaderne desuden gav anledning til tyske represalier, der medførte flere strejker, nye tumulter og butikslukninger, ja så kunne der hurtigt være tale om en folkestrejke. Netop en sådan situation opstod i august 1943 i en række byer vest for Store Bælt, med Odense, Ålborg og Esbjerg som tyngdepunkter. DKP var stærkt inde i billedet under disse begivenheder, som fik den politiske konsekvens, at den danske regering gik af den 29. august 1943.

Øst-Danmark kom ikke rigtig med i denne bølge af strejker og uroligheder.⁵³

Arbejdere fra Fyn havde dog held til at eksportere oprørske tanker til Korsør, hvilket resulterede i uro på gaderne og strejker på flere af byens store virksomheder den 24. august ved middagstid. Der blev indkaldt til et arbejdermøde på Hotel Korsør, men her formåede den lokale socialdemokratiske folketingsmand, H. P. Hansen, at overbevise de strejkende om det fornuftige i at genoptage arbejdet.

Nogen mulighed for at komme i slagsmål med tyske soldater var der ikke i Korsør, da den tyske kommandant holdt sine tropper på kaserne.

I Slagelse og Roskilde kom det til uro og demonstrationer, men der forekom ikke strejker.⁵⁴

Ekspllosionen på M/S Minden den 25. august, hvor Reib blev dræbt, udløste øjeblikkelig en arbejdsnedlæggelse på Helsingør Skibsværft, med påfølgende gadeuro og hærværk af forskellig art.

Værftets tillidsmænd indkaldte derpå til møde samme aften, det samlede 2000 deltagere. På dette noget kaotiske møde søgte kommunisterne at skaffe stemning for en generalstrejke, hvilket tillidsmændene dog fik afværget i første omgang.

Som aftalt på aftenmødet strejkede man på skibsværftet den følgende dag, mens der på alle andre arbejdspladser i byen blev arbejdet som normalt. En episode i Stengade om aftenen, hvor 2 danske blev dræbt og 2 såret, da en tysk officer trak pistolen, udløste derpå voldsomme uroligheder. Efter indsats af et kompagni tyske soldater og tilkaldt politiforstærkning fra København ebbede uroen ud ved midnatstid.

Næste dag, den 27. august, strejkede man atter på skibsværftet, men nu også på Wiibroe og Gummifabrikken, samt flere andre steder.

Efter aftale med byens politimester holdt den tyske kommandant nu sine tropper væk fra gaderne, hvilket sammen med stærk dagsregn sænkede »temperaturen« i byen med flere grader. På et møde i forretningsudvalget i Arbejdernes Fællesorganisation vedtog man en resolution, der opfordrede byens arbejdere til at tage afstand fra de uansvarlige elementer, der søgte at provokere dem. På et andet møde vedtog værftets tillidsmænd samtidig, at arbejdet skulle genoptages næste dag, lørdag den 28. august.

Om eftermiddagen, efter disse møder, kom »Ny Tid« på gaden med et særnummer, hvori der opfordredes til generalstrejke.

Arbejdet blev imidlertid genoptaget om lørdagen, og dermed var DKP's forsøg på at lave storstrejke løbet ud i sandet.

Som i Korsør havde stærke socialdemokratiske kræfter gjort sig gældende. På ovennævnte udvalgmøde deltog således Helsingørs borgmester Peder Christensen, folketingsmand Sigurd Schytz og Kaj Lindberg fra De samvirkende Fagforbund.⁵⁵

Netop som forholdene var blevet normaliseret i Helsingør den 28. august 1943, afviste den danske regering tyskernes krav om bl.a. indførelse af særdomstole og dødsstraf. Kl. 17.20 meddelte den tyske rigsbefuldmægtigede i Danmark, dr. Werner Best, til Berlin, at man nu var ved at forberede militær undtagelsestilstand.

I denne forbindelse ville resten af det danske forsvar blive afvæbnet og interneret, lige som sikringer og anholdelser i øvrigt blev forberedt.⁵⁶

Dette sidste fik alvorlige konsekvenser for en del af de i Horserød internerede kommunister. Ved en massflugt natten til den 29. august lykkes det ganske vist næsten hundrede DKP'ere at flygte, men de resterende 150 internerede fik tyskerne fat i ved deres overtagelse af lejren. Disse blev få uger senere sendt til den tyske kz-lejr Stutthof i Øst-Prøjsen, hvilket før eller siden kostede 22 af dem livet.

Gennem de første måneder af 1942 afholdt DKP's formand Aksel Larsen og den konservative politiker Christmas Møller en række møder for at drøfte oprettelsen af et tværpolitisk illegalt blad. Møderne fandt sted i hjemmet hos professor Mogens Fog, der var en af Aksel Larsens partifæller. Også Børge Houmann og Ole Kiilerich, redaktør på det konservative dagblad »Nationaltidende«, blev inddraget i forhandlingerne. Resultatet af mødeaktiviteten blev udgivelsen af det landsdækkende illegale blad »Frit Danmark«, der udkom første gang i april 1942 i et oplag på 5000 eksemplarer. Bladets redaktionelle linie var fra starten særdeles klar. Det, sagen drejede sig om, var at opfordre til modstand mod besættelsesmagten og dem, der samarbejdede med denne. Den siddende danske regering var her ingen undtagelse.

Efter at Christmas Møller i april 1942 illegalt forlod landet for at rejse til England, blev Ole Kiilerich hans efterfølger i Frit Danmarks ledelse. Da de konservative ikke formåede at henvise til de personer, der var nødvendige for at få opbygget en organisation, måtte DKP træde til. Houmann kom til at stå for hele den organisatoriske side omkring Frit Danmark, samtidig med at han delte det redaktionelle ansvar med Kiilerich. I forbindelse med en oprulning af Frit Danmarks organisation i december 1942 blev både Mogens Fog og Kiilerich efterlyst og måtte gå under jorden. Kiilerich rejste via Sverige til England, hvor han genoptog samarbejdet med Christmas Møller, mens Mogens Fog forblev i landet. Han blev nu, både m.h.t. redaktion og organisation, en ledende skikkelse i arbejdet omkring Frit Danmark.⁵⁷

Da stifterne af Frit Danmark ønskede at udsende et pænt blad, gerne i store oplag, gav Houmann sig til at lede efter en bogtrykker, som ville påtage sig at trykke et illegalt blad. Her kom kommis Knud Pedersen fra Næstved til hjælp. Han, der havde været interneret i Horserød efter arrestation den 2. juni 1941, var efter løsladelsen vændt tilbage til sin hjemegn, hvor han 2 gange om ugen skulle melde sig hos kriminalpolitiet. Dette forhindrede dog ikke Knud Pedersen i at deltage i produktionen af det illegale blad »Gry«, sammen med Efraim Hansen. Nu fandt Knud Pedersen ud af, at bogtrykker H. R. Petersen i Glumsø var villig til at påtage sig trykningen af Frit Danmarks nummer for juni 1942 i et oplag på 8000 eksemplarer for 700 kr. Disse blade lå klar til forsendelse den 15. juni.

Knud Pedersen slog desuden en anden handel af med bogtrykkeren i Glumsø. Han købte en brugt duplikator og et stort parti duplikatorpapir til brug for fremstilling af illegale blade.⁵⁸

Det danske politi granskede det sidst udkomne nummer af Frit Danmark meget nøje og fandt ved en undersøgelse af bogtrykkerens sættekasse ud af, at her lå de typer, der havde været anvendt ved bladets trykning. Den 22. juni blev bogtrykkeren, hans medhjælpende bror og Knud Pedersen arresteret – og derpå senere overgivet til det tyske politi. Samme dag afhentede tysk feltgendarm 2 personer på politistationen i Næstved, det var Knud Pedersens kone, Grete, og Efraim Hansen. De 2 sidstnævnte blev løsladt i foråret 1943.

Bogtrykkeren og hans bror blev frigivet af tyskerne allerede den 27. juli 1942, da man var ret sikker på, at deres forklaring i sagen var rigtig. Brødrene havde oplyst, at de havde påtaget sig den særlige trykkeopgave på grund af pengemangel.

Derpå vendte de to bogtrykkere tilbage til Glumsø, antagelig lettet over at være sluppet fri af både dansk og tysk retsvæsen. Selv om tyskerne altså havde ladet sagen falde i juli 1942, blev de to bogtrykkere fra Glumsø i marts 1943 pludselig indstævnet for byretten i København. Her fik bogtrykker Petersen og hans bror nu en dom på henholdsvis 2 og 1 års fængsel – ubetinget.⁵⁹

Det var en meget særpræget retsforfølgelse, der her kom til udtryk fra dansk side!

Knud Pedersen tilbragte vinteren 1942–43 som tyskernes fange i Kastellet. Derpå blev han ført tilbage til det danske retsvæsen og indsat i Vestre Fængsel. Herfra overførtes han i sommeren 1943 til Horserød-lejren, som han flygtede fra den 29. august.

Justitsminister Thune Jacobsen synes på et regeringsmøde sidst i juni 1942 at have givet udtryk for, at Frit Danmark nu var stoppet.⁶⁰

Fremkomsten af bladets juli-nummer dementerede dog ret omgående denne antagelse.

Efter rystelserne omkring Glumsø-sagen fandt kommunisterne frem til et trykkeri i Hundested, hvor man startede med at fremstille både »Frit Danmark« og »Land og Folk« fra september 1942. Sidst på året fandt det danske politi dog også vej til dette trykkeri, hvis ejere blev arresteret. Indtil Frit Danmark senere fik sit eget trykkeri, blev bladet fremstillet på DKP's »underjordiske« trykkeri.

Ved udgangen af 1942 var der blevet trykt ca. 100.000 eksemplarer af »Frit Danmark«, hvilket var 1/3 af alle de illegale blade, der blev produceret i 1942. Årsoplaget for 1943 blev på ca. 500.000 eksemplarer. Både i 1942 og 1943 duplikerede Frit Danmark-grupper en del af det samlede oplag. I juni 1943 således ca. 3/5 af et oplag på ca. 50.000 eksemplarer. Man sigtede med andre ord på en decentralisering af produktionen efter uheldene i Glumsø og Hundested.⁶¹

Oprettelsen af Frit Danmark-grupperne, der var en forudsætning for hele arbejdet, var blevet påbegyndt straks i foråret 1942, hvor der ret omgående blev dannet 8 faggrupper i København.⁶²

Da det viste sig vanskeligere at få oprettet grupper i provinsen, berejste seminarielærer Elias Bredsdorff Jylland/Fyn i sommeren 1942 for at få sat gang i arbejdet. Bredsdorff, der havde sit job i Vordingborg, blev dermed Frit Danmarks første rejsesekretær. Senere fik flere andre lignende gøremål.

På Sjælland og Lolland-Falster tegner der sig inden udgangen af 1943 i det mindste Frit Danmark-grupper i følgende byer: Helsingør, Hillerød, Frederiksværk, Roskilde, Kalundborg, Slagelse, Skælskør, Næstved, Vordingborg, Nakskov og antagelig Holbæk. I yderligere en halv snes byer ses der at have været en Frit Danmark-gruppe, men her kan tidspunktet for gruppernes oprettelse kun fastslås i 3 tilfælde. Det gælder Korsør, Køge og Stubbekøbing, hvor der oprettedes Frit Danmark-grupper i 1944.⁶⁴

Meget tyder dog på, at flere af følgende byer også fik en Frit Danmark-gruppe i 1944: Maribo, Glumsø, Faxe/Karise, Ringsted, Fredensborg, Haslev og Stege. Dette også ud fra den betragtning, at Frit Danmark fra efteråret 1943 indsatte en rejsesekretær øst for Store Bælt – bl.a. for at oprette nye grupper. Denne opgave varetoges først af cand. polit. Anders Døssing og derpå, fra omkring årsskiftet 1943–44, af kommunelærer Ib Hauge.⁶⁵

I tiden frem til august 1943 modtog de sjællandske grupper »Frit Danmark« fra København til fordeling i deres lokale område. Derpå gik mange af grupperne over til sideløbende at duplikere »Frit Danmarks Nyhedstjeneste«, der sigtede på at bringe inden- og udenlandske nyheder 3 gange om måneden. Dette blad, hvis redaktør var Mogens Fog, kunne udvides med lokale nyheder alt efter de enkelte gruppers lyst og evne. De fleste grupper fortsatte med at få månedsbladet fra København, idet man dog i Skælskør og Hillerød fra efteråret 1943 duplikerede både »Frit Danmark« og »Frit Danmarks Nyhedstjeneste«. I den fra Hovedstaden fjerntliggende by Nakskov duplikerede man »Frit Danmark« allerede fra marts 1943 og derpå også det nye blad fra august 1943.

Vi vil nedenfor se nærmere på oprettelsen af de tidligste Frit Danmark-grupper. Hvem stod bag – og hvilke personer kom med? DKP's rejsesekretær Knud Francker kontaktede i vinteren 1942–43 Gunner Olsen i Helsingør for at drøfte oprettelsen af en Frit Danmark-gruppe. Resultatet af samtalen blev, at partiet overførte lærer Arne Rohde til det nye arbejde, hvorpå der omkring ham dannedes en Frit Danmark-gruppe. Denne bestod af endnu en lærer, to ingeniører, en tandlæge, en kontorist og en maskinarbejder. DKP's duplikator blev brugt fra august 1943 un-

der fremstillingen af »Frit Danmarks Nyhedstjeneste«. I efteråret 1943 blev maskinarbejder Arne Kring Sørensen leder af gruppen, der senere fik egen duplikator.⁶⁶

Også i Hillerød og Frederiksværk var det DKP, der stod bag dannelsen af Frit Danmarks lokale gruppe, der i sidstnævnte by blev ledet af lærer Erik Thomle Nielsen i nært samarbejde med DKP's leder, bogbinder Aksel Toft.⁶⁷

Da Elias Bredsdorff efter sommerferien 1942 vendte tilbage til Vordingborg, dannede han ret omgående en Frit Danmark-gruppe i sin hjemby. Foruden Bredsdorff selv bestod gruppen af en tandlæge, en overdyrlæge, en købmand, en formand og en frue. Fruen var Ingeborg Lindholm Højlt, der havde været DKP's kandidat ved flere valg. Gruppens politiske sammensætning var klart tværpolitisk: en konservativ, en retstatsmand, en socialdemokrat, en upolitisk og to kommunister.⁶⁸

Fru Højlt oplyser, at gruppens trykkested var hendes stue – måske dog en enkelt gang et andet sted.⁶⁹

Nogenlunde samtidig med at Vordingborg-gruppen blev dannet, fik arkitekt J. Knudsen Pedersen i Slagelse en opfordring til at danne en Frit Danmark-gruppe. Han, der var socialdemokrat, havde under jævnlige besøg hos en læge i oplandet givet udtryk for, at han da godt kunne tænke sig at gøre en indsats mod tyskerne på en eller anden måde. Lægen, der var medlem af DKP, må have været inddraget i drøftelserne om, hvem man kunne få til at starte en bladgruppe. Det blev en aktiv kommunist i Slagelse, forretningsfører A. Christoffersen, der stillede det afgørende spørgsmål i sagen. Knudsen Pedersen påtog sig opgaven og så sig derpå om efter egnede gruppemedlemmer. Han fandt frem til følgende: Boghandlerne Svend og Henry Sørensen, Skårups boghandel, der begge var venstremænd. Desuden to retstatsfolk, arkitekt Boni Jensen og forvalter T. Beinkamp.⁷⁰

Selvom Knudsen Pedersens gruppe var tværpolitisk, kom der altså ingen kommunister med. Det gjorde der til gengæld i Roskilde, senere, hvor halvdelen af Frit Danmark-gruppens medlemmer var tilsluttet DKP.⁷¹

Efter at Mogens Fog i december 1942 var gået under jorden, udsendte han under navn breve til venner og bekendte, hvor han gav udtryk for sit syn på forholdene i Danmark. Disse breve vakte stor opmærksomhed og blev mangfoldiggjort af illegale bladgrupper. Et af de steder, hvor man duplikerede Mogens Fogs breve, var i Nakskov. De folk, der forestod trykningen, lavede ligeledes et par hundrede eksemplarer af John Steinbecks bog »Månen er skjult«. Denne bladgruppe, hvis hovedmand var en københavner, der i slutningen af 1941 var kommet til Nakskov, kom

derpå i kontakt med Frit Danmarks organisation, hvorpå man påbegyndte trykningen af bladet. Begivenhederne omkring den 29. august 1943 »fejrede« man ved at udgive »Frit Danmark« i dobbelt oplag, godt 1000 eksemplarer. I forbindelse med udsendelsen af det store oplag kom en af distributørerne i vanskeligheder og fik sin bopæl ransaget for illegale blade. Dermed var arbejdet nær gået i stå, men med hjælp fra ledelsen i København, fik man atter arbejdet på fode. Senere dannedes en ny og større Frit Danmark-gruppe.⁷²

Stifteren af den første Frit Danmark-gruppe i Kalundborg var ekspedient Sivert Christensen. Vi ved ikke, hvordan han kom på den idé. Med i noget, der betegnes som Frit Danmarks oprindelige gruppe, var en journalist, en murer, en cykelhandler, en tjener og en lokomotivfører m.fl. – men altså ingen ekspedient. Journalisten var Carl Christensen fra »Kalundborg Folkeblad«, der må antages at have medvirket, når man lavede illegalt lokalstof til »Frit Danmarks Nyhedstjeneste«. Dette blev stencileret af kioskejer A. Nexø.

»Frit Danmark« kom til Kalundborg med Risums fragtbiler. Pakken med blade blev lagt på en dækadresse, hvor ismejerier Børge Andersen, ikke uventet kaldet »Børge Is«, og hans hjælpere hentede den. Fra Børge Andersens ismejeri i Skibbrogade blev skrifterne derpå fordelt til både by og land. Man havde i oplandet kontakt med 8 personer, som fordelte blade i deres lokalområde. Det var en vognmand, en mejeribestyrer, en autoforhandler, en mejeriejer, en mekaniker, en præst, en brugsuddeler og en gårdejer.⁷³

Som det ses, tegner forbindelsen mellem DKP og Frit Danmark sig ikke lige klart alle steder, men at den var der, er der næppe tvivl om. I denne forbindelse kan det nævnes, at rejsesekretærens første indgang til en Frit Danmark-gruppe gik via DKP's lokale partiapparat.

Frit Danmark-gruppen i Skælskør er dog på flere måder lidt af en undtagelse fra alle »regler«. Det var Knudsen Pedersen fra Slagelse, der i slutningen af 1942 gav stødet til denne gruppes oprettelse. Han henvendte sig til en god konservativ, inspektør P. Kragh på Gigtsanatoriet, som han havde lært at kende under bygningen af nævnte hospital. Kragh gik ind på at medvirke og delegerede derpå opgaven ud til KU's formand, mæglerassistent Børge Tauber Hansen. Han dannede en gruppe på 5 mand, alle KU'ere. Pakken med blade blev fra København sendt til skibet »Anna af Horsens«, der ofte anløb Skælskør havn. Efter aftale med skipperen på nævnte skib fjernede Tauber Hansen denne bestemte pakke fra skibets post. Senere gik man over til selv at duplikere »Frit Danmark« efter manuskript fra København. Trykningen foregik på Tauber Hansens arbejdsplads hos skibsmægler Frederiksen, der på tilskyn-

delse af sin medarbejder havde anskaffet en duplikator til sit kontor.⁷⁴

Man bør ikke overse den økonomiske og tekniske side ved fremstillingen af »Frit Danmark«, og alle andre illegale blade. Grupperne samlede penge ind på livet løs, hvilket var forudsætningen for, at hele Frit Danmark organisationen kunne holde hjulene i gang. Til det lokale arbejde måtte gruppe-medlemmerne ofte selv stille hjælpemidler til rådighed i form af papir og duplikator m.v. I denne forbindelse bør det nævnes, at f.eks. Frit Danmark-gruppen i Vordingborg selv afholdt alle udgifter i forbindelse med bladarbejdet.

Inden vi forlader Frit Danmark-grupperne, som vi senere vil møde igen, slutter vi af på Lolland, hvor fru Monica Wichfeld fra godset »Engestofte« indsamlede betydelige midler til Frit Danmark.⁷⁵

Fra Nakskov, hvor man sloges alvorligt med en grim lirekasse af en duplikator, lyder det: ». . . Når vi havde brugt en pakke papir på 500 stk., havde vi kun 200 anvendelige, og samtlige deltageres fingeraftryk fandtes overalt. Og køkkenbordet i det gamle hus på Rosnæsvej var sort af tryksværte. Men FRIT DANMARK blev LÆST, og det var det vigtigste . . .«⁷⁶

Dette eksempel på tekniske vanskeligheder er hentet fra tiden efter sommeren 1944, hvor den nye og større bladgruppe, måtte fortsætte arbejdet med den foregående gruppes elendige udstyr. Det er tydeligt, at man i det sjællandske satsede på at danne virkelige tværpolitiske Frit Danmark-grupper, og at man i en række tilfælde havde held til det. Trods det tværpolitiske tilsnit kan det konstateres, at DKP-folk i mindst en trediedel af alle Frit Danmark-grupperne havde godt fat i den lange ende af tovet. Dette sidste hundrede dog ikke, at Frit Danmark arbejdet i den øst-danske provins må have været mere tværpolitisk end tilfældet var vest for Store Bælt. Her dominerede kommunisterne Frit Danmark arbejdet, i hvert fald i mange egne.

KU'ere – og andre konservative

Da Det konservative Folkeparti havde tilsluttet sig samarbejdspolitikken måtte både partiet og dets ungdomsafdeling Konservativ Ungdom (KU) som organisationer afholde sig fra at deltage i illegalt arbejde i tiden frem til den 29. august 1943.

Dette forhindrede dog ikke, at der i næsten alle de foran nævnte tiltag fylkedes talrige konservative, hvoraf en del blev mere og mere utilfredse med partiets rolle, efterhånden som de tyske krav til regeringen skærpedes.

De mest utilfredse var aktivistiske kredse omkring KU, der bl.a. var involveret i illegalt bladarbejde på et tidligt tidspunkt. Da redaktør Ole Kiilerich fandt, at DKP's indflydelse på Frit Danmark var rigelig stor, dannede han og andre en organisation, der udgav det illegale blad »Hjemmefronten«. Det var samtidig hensigten, at der omkring organisationen skulle dannes grupper af mere militant art, hvilket også skete senere i 1943.⁷⁷

Også et andet illegalt blad, »Studenternes Efterretningstjeneste«, havde sit udspring i kredse omkring KU. Stifteren af nævnte blad var gymnasieelev Arne Sejr fra Slagelse. Begivenhederne den 9. april 1940 gjorde så stærkt et indtryk på ham, at han allerede den 9. april om aftenen skrev 30 eksemplarer af »Danskerens 10 bud« på sin fars skrivemaskine. Den følgende aften fordelte han derpå skrifterne til udvalgte folk i byen. Arne Sejrs holdning fra første besættelsesdag var meget klar, danskerne skulle på alle tænkelige måder bekæmpe den tyske besættelsesmagt.

Efter at have påbegyndt sine studier i København dannede Arne Sejr en gruppe, der ud over en række andre aktiviteter også fra sommeren 1942 udgav bladet »Studenternes Efterretningstjeneste«.⁷⁸

I flere byer oprettedes grupper, der skulle duplikere bladet på oplæg fra København. Slagelse-gruppen blev ledet af Arne Sejrs bror, gymnasieelev Jørgen Sejr. Trykningen her påbegyndtes i sommeren 1942 under medvirken af Hans Boserup – og lidt senere også af B. Daugaard Pedersen, på hvis værelse trykningen med tiden foregik.⁷⁹

Fra sommeren 1943 påbegyndte folk fra terrainsportsforeningen og Dansk Samling duplikeringen af »Studenternes Efterretningstjeneste« i Helsingør. En duplikator blev fremsendt pr. jernbane fra ledelsen i København, mens gruppen selv måtte fremskaffe papir.⁸⁰

Journalist Paul Moes på det konservative dagblad »Næstved Avis« kom på et tidspunkt i forbindelse med Arne Sejr. De blev enige om, at »Studenternes Efterretningstjeneste« også burde duplikeres i Næstved. Sammen med korporal Tage Ramløv Mortensen⁸¹ gik Moes derpå rundt til byens handlende og bad om penge til indkøb af en duplikator. Flere af de adspurgte slog syv kors for sig, mens andre gav pæne beløb. Så pæne, at man kort efter til engros-pris kunne købe den nødvendige trykkemaskine. Trykningen af det illegale blad startede antagelig i oktober 1943. Det skete i en børnehave så tæt ved den af tyskerne besatte Grønnegade Kaserne, at man tydelig kunne høre den tyske vagtpost passere forbi vinduerne, bag hvilke der på livet løs blev produceret blade.⁸²

Også i Faxe fremstillede man »Studenternes Efterretningstjeneste«. Produktionen påbegyndtes i august 1943 – øjensynlig af KU'ere.⁸³

Af ganske særlig betydning for Studenternes Efterretningstjeneste, og

for den illegale presse i almindelighed, blev en bladgruppe i Roskilde. Arbejdet her udviklede sig med tiden til en fordelingscentral for illegale blade til Sjælland og Lolland-Falster.

Vi vil i det følgende se på forhistorien bag denne betydningsfulde aktivitet.

Hovedpersonen her var bankassistent C. C. Hincheli Andersen (nu Hinchely).

Hincheli var i 1936–37 leder af sin skoles 25-mands orkester. Han var desuden delingsfører i FDF og medlem af dettes orkester. Hincheli, hvis opvækst var præget af et nationalt og religiøst hjem, meldte sig ind i Roskilde KU i 1938.

I tiden 1940–42, hver 14. dag om vinteren, deltog han i Dansk Samlings møder, der blev afholdt hos adjunkt W. Hellner. Blandt foredragsholderne her var bl.a. pastor Kaj Munk og højskolefolkene A. Arnfred, Robert Stærmosé og Arne Sørensen. Hincheli beretter: »Politisk var jeg mest knyttet til Dansk Samling, men det var indenfor KU, at jeg fandt de kammerater, der tog kampen op mod den nazistiske besættelsesmagt . . .«⁸⁴

Hincheli, der i 1937 var startet som bankelev i Roskilde Landbobank, hvor hans onkel var direktør, blev i maj 1942 indkaldt til Livgarden. Her traf han en anden bankassistent og KU'er, E. G. Westh. De gik sammen til KU-møder, hvorfra de af og til hjembragte eksemplarer af »Studenternes Efterretningstjeneste«, som de lod cirkulere på kasernen. Ved et af disse møder traf Hincheli stud. jur. Kjeld Frederiksen, som han blev gode venner med. Kjeld Frederiksen havde været landsformand for Konservative Studenter og havde via KU truffet Arne Sejr, hvis gruppe han derpå blev et aktivt medlem af.

Efter aftale med Kjeld Frederiksen dannede Hincheli efter sin hjemsendelse den 1. maj 1943 en bladgruppe i Roskilde. Som medarbejder valgte han en partifælle, grosserer Svend Volmer Nielsen, hvis kone gik ind på at skrive de nødvendige stencils. For at holde en lav profil meldte Hincheli sig ud af KU, lige som han undlod at melde sig ind i Garderforeningen.

Efter aftale med Kjeld Frederiksen og stud. theol. Erik Bunch-Christensen, der var organisationens kontaktperson til mange sider, skulle Studenternes Efterretningstjeneste fremskaffe duplikator, skrivemaskine og stencils m.v. Udgifterne til papir, porto og kuverter måtte de lokale bladfremstillere selv dække.⁸⁵

Den 16. maj 1943 duplikerede Hincheli og Volmer Nielsen det første nummer af bladet, oplaget var ca. 150 eksemplarer. Omkring den 1. juni fremkom det andet nummer, idet oplaget nu var øget til ca. 500 stk. Disse

blade blev også fordelt til omegnskommunerne. For at få penge til den fortsatte bladfabrikation henvendte man sig til flere personer i byen for at få økonomisk støtte, hvilket man også fik. Det bør vel her nævnes, at pibefabrikant Brandt gav ikke mindre end 3000 kr. Da portoen var 20 øre for et brev op til 50 g, var beløbet bl.a. en god hjælp til forsendelsesomkostningerne.

Da Kjeld Frederiksen og Bunch-Christensen havde set de lokale blade fra Roskilde, foreslog de: »at vi skulle lade »S.E.« udsende til alle større byer på Sjælland, Lolland-Falster og Møn, hvilket vi gik med til. Til brug hertil gav Kjeld Frederiksen mig en liste over ledende KU'ere i adskillige byer . . . Da vi nu fremover regnede med et oplag på 2000 eksemplarer, blev jeg klar over, at vi måtte finde en person, der kunne assistere os i vort arbejde. Jeg henvendte mig da til Flemming Engelbrecht Nielsen, der var ansat i en herreekviperingsforretning i Roskilde med navnet »Monopol«, og tillige medlem af KU . . . Fl. E. Nielsen skulle blive den store, trofaste og pålidelige kammerat, der nu og fremover var den som førte »S.E.« og dermed Roskilde til en stor distribution af illegale blade. Efter min afrejse til København var det Fl. E. Nielsen, der sammen med Sv. V. Nielsen nu duplikerede »S.E.« i Allehelgensgade og stod for de mange breve og pakker, der sendtes ud i dette store område. Til hjælp med at afsende og skrive kuverter havde Sv. V. Nielsen skaffet nogle fortrinlige hjælpere.«⁸⁶

Hincheli startede i august 1943 på studenterkursus i København. Den konservative folketingsmand Poul Sørensen, der var en god bekendt af Hincheli, havde skaffet ham et job i Overformynderiet, så han havde noget at leve af under studierne.

Straks efter sin ankomst til København fik Hincheli kontakt med en del personer på dagbladet »Nationaltidende«. Redaktør Niels Jørgensen, der nu var leder af »Hjemmefronten«, foreslog omgående, at Hincheli påtog sig opgaven med via Roskilde at fordele bladet »Hjemmefronten« til øerne øst for Store Bælt. Efter at have drøftet dette med Kjeld Frederiksen, der nødtvungent accepterede det, gik Hincheli i gang med opgaven. Det blev professor ved Landbohøjskolen, Hansen-Larsen, der boede i Roskilde, som påtog sig at stå for transporten af »Hjemmefronten«. Fra da af blev der hver 14. dag afleveret 4–5000 eksemplarer til Svend Volmer Nielsen for videre fordeling.

Også redaktør Børge Outze, der havde omfattende forbindelser til de illegale blade, talte Hincheli med her i august.⁸⁷

Det samme gjaldt journalist Kate Fleron, der var med i Frit Danmarks redaktion og hovedledelse. Sidstnævnte samtale var årsag til, at der inden længe også kom pakker til Roskilde indeholdende »Frit Danmark«.

Ved indgangen til september 1943 var spiren til en fordelingscentral i Roskilde altså lagt. Hincheli sad i Overformynderiet og dirigerede forsendelserne, der i tiden frem over kom til at omfatte yderligere et antal illegale blade foruden de allerede nævnte. Største leverandør af alle blev naturligt nok Studenternes Efterretningstjeneste. I Roskilde distribuerede Engelbrecht Nielsen og Svend Volmer Nielsen de mange blade, samtidig med at der lokalt blev produceret ca. 50.000 eksemplarer af »Studenternes Efterretningstjeneste« i tiden maj 1943 – marts 1944.⁸⁸

De gæve folk i domkirkebyen ville sikkert være blevet forskrækkede, hvis de på dette tidspunkt havde vidst, at der i de kommende 12 måneder ville ankomme ca. 500.000 illegale blade til fordeling. Ud over bladarbejdet havde Studenternes Efterretningstjeneste også blikket rettet mod hjælp til flygtninge og illegale transporter til Sverige. Et enkelt eksempel på denne aktivitet skal gives.

Kontorist Erling Peter Andreasen indrejste i november 1939 til Danmark fra Marokko, hvor hans far var ansat i Ø.K. Andreasen, der havde 10 års skolegang i England bag sig, skulle på familiebesøg, men begivenhederne den 9. april 1940 forlængede opholdet med flere år. Andreasen fik ansættelse på Branners forlag i København, hvor han senere var med til at trykke oplag af »Studenternes Efterretningstjeneste«. Andreasen arbejdede desuden for Studenternes Efterretningstjeneste i forbindelse med hjælp til eftersøgte modstandsfolk, engelske flyvere og hvem, der ellers kunne have flugthjælp behov. En af de folk Andreasen arbejdede sammen med i denne forbindelse var arkitekt Claus Bremer, der i 1943 midlertidigt boede hos sine forældre i Hornbæk, hvor han havde båd og medhjælper klar for evt. transporter. Den 7. september 1943 fik Bremer oplyst, at en britisk flyver opholdt sig på egnen. Han fik fat i denne og meddelte derpå Andreasen, det passerede. Andreasen kom omgående til Hornbæk, hvor han førte flyveren til en villa, der flere måneder før var hyret til et sådant formål. Samtidig blev der skaffet civilt tøj til flyveren, der fortsat var i uniform.

Flyveren viste sig at være sgt. Arthur Jones, der den 4. september kort efter midnat var sprunget ud fra en brændende »Lancaster« over Nordsjælland. Han landede ved Esrom sø, hvor han senere traf en ældre dame, der tog ham med hjem for bespisning og logi. Det må have været her i Esbønderup Kohave, at Bremer fik tag i flyveren.

Den 8. september havde Andreasen gennem sin organisation hjulpet den engelske statsborger Alan Blanner og fru Lucy Helpe og dennes to døtre til Sverige. Derpå gjorde man den 10. september klar til oversejling af flyveren. Andreasen, Bremer og en lokal mand fra organisationen, chauffør Poul Andersen, samt Jones roede om natten ud fra Aalsgaarde.

4 timer senere nåede flygtningene Sverige, hvor Andreasen og Jones straks opsøgte den britiske konsul i Hälsingborg.

På dette tidspunkt var to af Jones kammerater fra flyet forlængst ankommet til Sverige. Piloten, F/O A. Randall og sgt. Bob Bell landede den 4. september med faldskærm i Øresund, antagelig på dansk vand. Da de så lysene fra Sverige, gav de sig straks til at svømme i østlig retning, hvorpå de må være taget op af et svensk fartøj. Svenskerne kunne fortælle de to flyvere, at »Lancaster«en var nedstyrtet ved Laröd.

Jones 3 hjælpere bad alle om at måtte blive i Sverige, idet Andreasen dog håbede at komme videre til England.

Sgt. Jones ville næppe have bifaldet, at den venlige dame, der var et vigtigt moment i hans flugt, den 10. maj 1945 blev arresteret og under ugunstige forhold fængslet i Helsingør. Tre uger senere blev en af modstandsbevægelsens topledere gjort opmærksom på forholdet, og da anklagen mod damen var fra den mikroskopiske afdeling, blev hun straks frigivet.⁸⁹

Det tidligste illegale arbejde i den østdanske provins knytter sig uomtvisteligt først og fremmest til folk med ståsted i DKP, Dansk Samling og KU. Kommunisterne dominerede både vedrørende sabotage og den illegale presse, herunder også som initiativtagere ved oprettelsen af Frit Danmark grupper. KU'erne virkede især i Studenternes Efterretningstjeneste, hvis samlede aktiviteter til dato langt fra synes at være kortlagt.

Faldskærmsagenterne

SIS

I begyndelsen af september 1941 var den britiske efterretningstjeneste, SIS, klar til at sende to faldskærmsagenter til Sjælland. Det var de danske flyvere, Thomas Sneum og Sigfred Christophersen, der hver på deres eventyrlige måde var kommet fra det besatte Danmark til England i 1941.

Sneum var, som vi har hørt, efter den 9. april 1940 på egen hånd i gang med at indsamle efterretningsmateriale i Danmark, men det var først og fremmest hans ønske at komme til England for at blive flyver i RAF. Sammen med kammeraterne flyverløjtnant Kjeld Petersen og kornet Christian Michael Rottbøll havde Sneum lagt flere planer for en flugt vestpå. De havde bl.a. kort før julen 1940 købt en fiskerbåd på Vestkysten for at kunne sejle til England, men vinterens isdannelser satte en stopper for den sejlads.

I forbindelse med sit efterretningsarbejde havde Sneum været en tur i Stockholm for at oplyse folk i det britiske gesandtskab der om nogle interessante tyske anlæg på Fanø. Tilskyndet af englænderne tog Sneum derpå tilbage til Fanø, hvor hans forældre boede, og optog småfilm og faste foto af et tysk radaranlæg. Samtidig indsamlede en af Sneums bekendte, løjtnant af reserven K. E. E. Oxlund (2. FAR), efterretningsoplysninger på Sjælland.

Af Kjeld Petersen fik Sneum i foråret 1941 oplyst, at der i en lade på gården »Elsesminde«, ved Odense, stod et afmonteret Hornet Moth sportsfly. Efter at have talt med flyets ejer, inspektør Povl Andersen, fik Sneum lov til at gøre maskinen klar til flyvning. Bl.a. bistået af to af marinens flymekanikere blev Hornet Moth' en derpå i de følgende uger gjort klar. Både Kjeld Petersen og Rottbøll ville meget gerne med til England pr. fly. Der var dog kun plads til én til, så de trak lod om, hvem der skulle være den heldige. Det blev Kjeld Petersen. Et par måneder senere slap Rottbøll via Sverige til England, så han overvandt hurtigt den for ham uheldige lodtrækning. Den 21. juni ved 23-tiden startede Sneum og Kjeld Petersen lige ud af ladeporten uden forudgående prøveflyvninger. Flyet fik fuld gas og kom på vingerne, hvorpå kursen blev sat stik vest. Efter at

være beskudt af tysk luftskyts over Fanø og efter et faretruende motorstop ude over Nordsøen landede de to gæve flyvere på en mark i Northumberland ved 5.30-tiden næste morgen.¹

Kjeld Petersen fik lov til at gå ind i RAF, mens Sneum blev kapret af SIS og sendt på faldskærmskole. Mens han øvede sig her, studerede dr. R. V. Jones fra den videnskabelige efterretningstjeneste med stor interesse det af Sneum overbragte foto-materiale.²

Under påskud af at ville indkøbe cigarettobak opnåede en ivrig sportsflyver, Jørgen Thalbitzer, og en anden flyver, løjtnant Sigfred Christophersen tilladelse til at rejse til Tyrkiet. De tog fra Københavns hovedbanegård 2. juledag 1940 og nåede i bedste stil Istanbul. Her glemte de straks alt om tobak og fortsatte rejsen med skib syd om Afrika til England, som de nåede i foråret 1941. Kun Thalbitzer fik lov at komme til RAF, Christophersen satte SIS sig straks på. Han blev hastigt uddannet som radiotelegrafist og faldskærmsudspringer.³ Da Sneum og Sigfred Christophersen ikke var på god fod med hinanden, bad Sneum om at få en anden telegrafist med til Danmark, men det ville SIS ikke gå med til.⁴

Den 9. september 1941 sprang de to danskere derpå ud med faldskærm over Sjælland. De landede ved Brorfelde syd for Holbæk, hvilket ikke var det aftalte nedkastningssted. I springet kom Sneum og Christophersen symbolsk nok væk fra hinanden, hvorpå de først mødtes senere i København. Sneum gik til Ringsted, hvor han fik fat i en lillebil, der kørte ham til Hovedstaden.

Sneum beretter: »Min første opgave var at få forbindelse med efterretningssektionen, og min kontakt til folkene her, kaptajn Gyth og ritmester Lunding, gik gennem kaptajn Bjarke Schou. Han var garnisoneret i Holbæk, og jeg rejste straks derop og bad ham omgående meddele Gyth og Lunding, at jeg var kommet tilbage . . .«⁵

Kaptajn N. B. Schou beretter: »Med Sneum havde jeg gennem Kaj Oxlund fået forbindelse tidligt i 1940 og hjalp ham med efterretninger. Jeg satte ham, da han kom til mig i september 1941, i forbindelse med Generalstabens Efterretningssektion, for hvilken jeg havde været tillidsmand siden 1938. Sneums faldskærm hentede jeg ved Brorfelde og afleverede den til OL Nordentoft/KN Gyth.«⁶

Sneums mission kom ud for store vanskeligheder. Officererne i den danske efterretningstjeneste fandt Sneum for dristig og holdt sig på afstand af ham. Uoverensstemmelserne mellem Sneum og Sigfred Christophersen blev efterhånden så store, at de 2 mænd gik hver til sit – hver medbringende så meget af deres radiosender, at ingen af dem kunne sende til England. Sneum fik derpå forbindelse med radioingeniør L. A. Duus Hansen, der byggede ham en sender, med hvilken der blev fore-

taget radiosendinger til England. Da Sneum alt i alt fandt Sigfred Christophersen farlig for arbejdet, beordrede han denne til Sverige. Natten til den 6. marts 1942 gik han sammen med sin bror Thorbjørn Christophersen og Kaj Oxlund over Øresunds is mod Sverige. Under overgangen, i en voldsom snestorm, omkom de to sidstnævnte, kun Sigfred Christophersen nåede Sverige i live. Han kom senere til England, hvor han i 1943 blev dræbt som flyver i RAF.⁷

Da det danske politi, bl.a. også takket være de sørgelige hændelser på isen, var lige i hælene på Sneum, forlod han den 26. marts Danmark. Sneum benyttede isvejen til Sverige, hvorfra også han kom til England. På forslag fra den danske efterretningstjeneste sørgede SIS for, at han ikke yderligere blev brugt i aktiviteter, der havde retning mod Danmark. Sneum gik derpå ind i det norske luftvåben. Efter Sneums afrejse havde SIS fortsat agenter i Danmark, men det var løsgængere af forskellig art, alle uden mulighed for radiosendinger. I 1942 lykkedes det den polske styrmand Lucjan Maslocka at flygte til Danmark fra en tysk fangelejr. I Danmark oprettede Maslocka ved hjælp af folk af polsk afstamning en polsk efterretningstjeneste, mere eller mindre i kontakt med SIS. I august 1942 oprettede lederen af den polske skole i Nakskov, Adam R. Sokolski, en 3-mands gruppe i byen under ledelse af E. Skalka. Også i Maribo oprettedes en gruppe, ledet af Marian Sidor. Østlolland og Falster blev betjent af kun en mand, Frantz Odbierzychleb. Polske efterretningsgrupper fandtes også i København og Sønderjylland.⁸

Allerede fra 1940 havde den danske efterretningstjeneste påbegyndt oversendelse af meldinger til London via Stockholm, hvor redaktør Ebbe Munck lod materialet gå videre til den britiske legation.

Efter Sneum-missionen afstod englænderne fra yderligere forsøg på at oprette egen spionageorganisation i Danmark, hvorfra der år for år kom et stadigt stigende antal rapporter.

Som eksempel på en af de ret tidlige meldinger til Ebbe Munck skal her gengives en rapport fra marts 1942, hvori det hedder: »Den 23/3 nedbrændte en træbarak ved Køge, den var opført og endnu ikke taget i brug. Den var opstillet af firmaet Brandt & Ravntoft til brug for værnemagten. Barakken lå i den nordlige udkant af Køge. Der er set 3 personer løbe bort fra brandstedet, de løb mod landevejen og fortsatte i en motorvogn mod København. Barakken var opført af imprægneret træ, således at den ikke skulle kunne brænde, men der er nu kun aske tilbage.«⁹

Kilden var tydeligvis det danske politi, men om oplysninger nu også gik videre til London er ikke let at vide.

Da England i sommeren 1940 stod helt alene i kampen mod Hitlers Tyskland oprettedes en organisation for særlige operationer, Special Operations Executive – SOE. Den skulle søge at skabe sabotagegrupper og andre hemmelige modstandsstyrker i det besatte Europa. Tanken bag denne nyskabelse var, at modstandshærene på Kontinentet skulle sætte Europa i flammer, når britiske hære – ad åre – gik i land på Kontinentet for at knuse fjenden.

En dansk afdeling af SOE blev oprettet i løbet af efteråret 1940, leder blev en engelsk marineofficer, R. C. Hollingworth. Han havde opholdt sig i Danmark gennem flere år og var den 9. april 1940 travlt optaget med efterretningsopgaver på Langeland.¹⁰

SOE's kontaktperson til de kredse i Danmark, der kunne forventes at ville samarbejde med englænderne, blev redaktør Ebbe Munck i Stockholm.

Til støtte for arbejdet i Stockholm ankom i foråret 1941 Ronald Turnbull, der indtil besættelsen havde været engelsk presseattaché i København. Han blev bindeledet mellem de britiske myndigheder og Ebbe Munck.

Den danske afdeling af SOE var, lige som de øvrige besatte landes afdelinger, på jagt efter egnede personer, der kunne springe ud med faldskærm over fjendtligt besat område. Til indsættelse i Danmark forelå der mulighed for at benytte udlandsdanskere, folk fra den danske handelsflåde og personer flygtet fra hjemlandet.

De to første SOE-agenter, der var klar til nedkastning i Danmark, blev læge C. J. Bruhn og maskinmester Mogens Hammer. Bruhn skulle være SOE's leder i Danmark med Hammer som radiotelegrafist.

Natten til den 27. december 1941 sprang de to ud med faldskærm ved Torpeskov, nord-øst for Haslev. Bruhn blev dræbt på stedet, da hans faldskærm ikke foldede sig ud. Hammer kom godt ned, men efter at have konstateret de tragiske kendsgerninger måtte han fortrække fra egnen uden at have fået fat i sit radioapparat.

Efter at have fået den triste meddelelse om Bruhns død udpegede Hollingworth ret omgående Christian Michael Rottbøll til SOE's nye leder i Danmark. Samtidig blev det besluttet, at han på sin forestående mission skulle ledsages af to radiotelegrafister.¹¹

SOE, via Turnbull i Stockholm, havde forventet, at officererne fra efterretningstjenesten ville forestå modtagelsen af de 3 nye SOE-agenter

ved Vraaby, nord-vest for Karise. Under hensyn til den politiske situation i landet afslog officererne dog at støtte sagen.¹²

Officererne måtte se i øjnene, at SOE-missionen evt. kunne gå hen og skabe vanskeligheder for den af regeringen førte samarbejdspolitik, og den risiko ville de ikke løbe.

Dermed blev det en af Christmas Møllers gamle venner, forretningsfører E. Borch Johansen, der kom til at modtage det nye hold. Det skete ved Jyderup natten til den 17. april 1942.

Rottbøll nåede lige at træffe Christmas Møller inden dennes afrejse, hvorpå redaktør Ole Kiilerich satte faldskærmschefen i forbindelse med Dansk Samling, ved partiets formand Arne Sørensen. Dette blev af stor betydning for Rottbølls videre arbejde og i det hele taget for SOE's virke i Danmark i tiden frem over. Inden længe fik Rottbøll iøvrigt logi hos en Dansk Samling mand, redaktør Stig Jensen.

En forstærket indsats fra det danske politi op over sommeren 1942, ofte på vink fra Abwehr, den militære tyske efterretningstjeneste, bragte Rottbøll og hans folk i vanskeligheder. Den 5. september 1942 blev telegrafisten P. H. J. Johannesen indkredset af de tyske pejlevogne på adressen Vinkelager 8 i København. Det danske politi stormede en lejlighed på 2. sal, men herunder kom det til skudveksling, hvorved en kriminalbetjent blev dræbt. Johannesen blev kort efter arresteret, men han nåede at tage sin giftpille og døde kort efter. Rottbøll blev opsporet af det danske politi den 26. september, han blev dræbt under anholdelsen, da to kriminalbetjente skød ham ned med talrige pistolskud.

Mogens Hammer, der inden disse sindsoprivende begivenheder var taget tilbage til England, gik nu ind på at vende tilbage til Danmark, som SOE's leder. Han sprang ud over havet ved Tisvilde, iført en slags frømandsdragt, den 19. oktober 1942. Hammer skulle »holde stolen varm«, indtil man i London fandt ud af, hvad man egentlig ville foretage sig m.h.t. Danmark.

I løbet af vinteren 1942–43 besluttede SOE sig til at satse mere på Danmark, uden hensyn til den danske efterretningstjenestes evt. bekymringer. Disse var forårsaget af, at e-officererne troede, det var SIS, de samarbejdede med. Det var imidlertid det meget mere sabotagevenlige SOE, hvilket de først fandt ud af senere. Dette forhold gav i 1942–43 utvivlsomt anledning til en hel del »goddag mand, økseskaft« tanker, både i London og København.

Flemming B. Muus, der havde nået England fra Liberia i 1942, blev udpeget som ny chef for SOE i Danmark. Inden hans ankomst til landet blev et 4-mands hold sendt til Danmark, lederen her var Ole Geisler, der fra

Kina via Canada var nået frem til SOE's træningsskoler. Geisler-holdet sprang ud med faldskærm nord for Furesøen natten til den 17. februar 1943, tids nok til at kunne tage S-toget ind til Hovedstaden. Det var særdeles frækt gjort, men det gik.¹³

Natten til den 12. marts 1943 landsattes Muus og 3 andre agenter syd for Nibe. De var tæt på at blive taget til fange af det danske politi, der da var SOE's farligste fjende i Danmark. Muus tog efter en samtale med godsejer Flemming Juncker på »Overgård« straks til København, mens han dirigerede Ole Geisler til Jylland.¹⁴

Takket være de forbindelser, især til Dansk Samling, som tidligere var blevet skabt, lykkedes det meget hurtigt for SOE at få iværksat en række nedkastninger af agenter og våben. Ved Hvidsten blev det til 7 mand og 47 containere inden udgangen af juli 1943. Yderligere to agenter kom ned ved Madum sø, lige som materielleleveringer fandt sted også på Fyn og Sjælland.

Det bør her bemærkes, at den tekniske forudsætning for dette imponerende spring i SOE's aktiviteter på dansk grund var en sikker radioforbindelse med England. Den hurtige kontakt med England var alfa og omega i alt modtagearbejde.

Muus opnåede hurtigt at få et godt forhold til den danske efterretningstjeneste, således at dette vigtige modstandsarbejde kunne fortsætte på danske hænder, men fortsat i snæver kontakt med SOE. Samtidig fordelte Muus sine folk over hele landet, hvor de fra forsommeren formidlede våben og sprængstof til alle arter af bestående eller nyoprettede illegale grupper.

Både England og Sovjetunionen tilskyndede til nedbrydende virksomhed i de af tyskerne besatte lande. Der er derfor næppe noget overraskende i, at det i Danmark blev Churchills og Stalins »sønner«, der især medvirkede til at udløse de begivenheder, som i august 1943 medførte den danske regerings afgang.

SOE på Lolland/Falster og Sjælland

På Lolland havde godsejerfruen på »Engestofte«, fru Monica Wichfeld, født Massy-Beresford, fra 1942 kontakt med forfatteren Hilmar Wulff, der sammen med digteren Halfdan Rasmussen havde lejet et bindingsværkshus tilhørende godset. Fru Wichfeld og Hilmar Wulff drøftede illegale blade og mulighederne for deres produktion og udbredelse. Det endte med, at fru Wichfeld indsamlede betydelige midler til illegalt blad-

arbejde, som hun derpå overlod til Wulff. At han var kommunist, var fru Wulff fuldstændig ligeglad med, bare han medvirkede til, at tyskerne på den ene eller anden måde blev bekæmpet.¹⁵

Fru Wichfeld og datteren Varinka spekulerede ofte over, om der ikke et eller andet sted var en modstandsbevægelse, som de kunne få kontakt med for at yde deres bidrag til kampen mod tyskerne. Indstillingen ville utvivlsomt have glædet damernes slægtning den britiske forsvarschef feltmarskal Alan Brooke. Det var imidlertid slet ikke så let at forsøge på at finde modstandsbevægelsen.

Til sidst lykkedes det dog. Forvalteren på »Engestofte« havde en fætter i København ved navn Erik Kiærsgaard, der var vagtmand for radiotelegrafisten Gunnar Christiansen. Ad den vej, muligvis med lidt medvirken fra anden side også, kom fru Wichfeld i direkte kontakt med faldskærmschefen Flemming Muus. De mødtes i forsommeren 1943 på Damehotellet i Gl. Mønt, hvor de drøftede spørgsmål af alle mulige arter, herunder også evt. muligheder for, at fru Wichfeld kunne bistå modstandsarbejdet på sin hjemegn.¹⁶

Varinka Wichfeld blev et par måneder senere sekretær for Flemming Muus, i hvilken forbindelse hun i tiden frem til december 1944 kom til at yde en fremragende indsats.

Efter aftale med Monica Wichfeld sendte Muus i løbet af sommeren 1943 en af sine folk til Lolland. Det blev Jacob Jensen, der natten til den 17. maj var kommet ned ved Hvidsten.

Jacob Jensen blev ledsaget til Lolland af dyrlæge H. C. Hovmand fra Øster Toreby. Hovmand, der havde været frivillig dyrlæge i den finske vinterkrig, boede tidligere i en lejlighed i Classensgade i København, hvor Mogens Hammer havde sin gang.¹⁷

Jacob Jensen boede først på »Engestofte«, derpå hos Hilmar Wulff og senere hos inspektør Poul Gerner Nielsen på sindsygeanstalten i Sakskøbing. Hans opgave var at oprette og instruere sabotagegrupper. Monica Wichfeld fik Hilmar Wulff til at skaffe folk til instruktion, det blev DKP-folk fra Maribo.¹⁸

De gav møde hos pastor K. J. Marcussen, Vaabensted præstegård, der på opfordring af fru Wichfeld åbnede sit hjem for de illegale aktiviteter. Sprængstof blev bragt til »Engestofte« af en mand fra København. Jacob Jensen og Wulff afhentede det så hos Monica Wichfeld og sejlede det over Maribo sø, hvor det derpå blev gravet ned i skoven ved Wulffs bopæl »Lollehuset«.

Som tidligere nævnt havde Jacob Jensen også kontakter til folk med tilknytning til Dansk Samling, bl.a. en gruppe i Nakskov og Boy Preisler i Nykøbing F. Preisler nåede dog ikke at få udleveret våben eller spræng-

Fru Monica Wichfeld.

stof, før Muus i det tidlige efterår 1943 dirigerede Jacob Jensen til nye opgaver i Jylland.¹⁹

Den 23. juli 1943 kort efter midnat modtog man ved Hvidsten faldskærmsmanden Erik Boelskov, der var kommet til Sverige over isen i begyndelsen af 1942. Han måtte vente 3 måneder i Sverige, før han fik mulighed for at komme videre til England.

Boelskov tog straks fra Hvidsten til København, hvor Muus tildelte ham Sjælland som operationsområde. Dette antagelig under indtryk af, at Boelskov var fra Køge, hvor hans far var leder af Tøxens skole.

Ude på Sjælland fik Boelskov kontakt til to Falckstationsledere, E. Arboe-Rasmussen i Roskilde og Bruno de Neergaard i Slagelse, der begge var med i den såkaldte Falck-gruppe.

Vi vil først se på, hvad der skete omkring Roskilde.

E. Arboe-Rasmussen, der var fhv. sekondløjtnant af JDR, blev i 1941 formand for Dansk Ungdomssamvirke i Roskilde. Dansk Ungdomssamvirke var en sammenslutning af politiske og upolitiske ungdomsforeninger, der under ledelse af formanden, professor Hal Koch, virkede for dansk sammenhold og demokratisk tankegang. Hal Koch stod afvisende over for den spirende modstandsbevægelse, hvorfor forhandlingspolitikken blev Dansk Ungdomssamvirkes politiske linie.

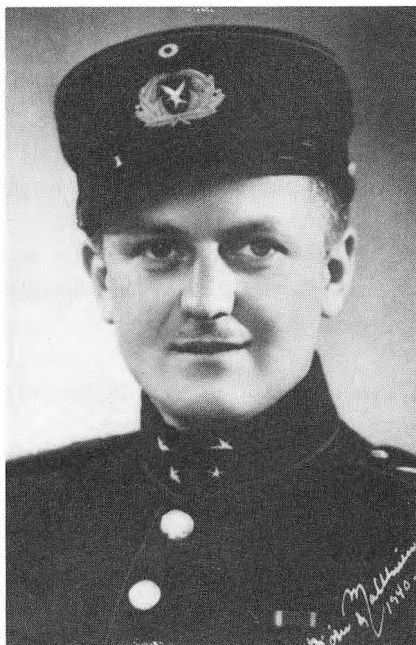
Løjtnant i den engelske hær/SOE Erik Boelskov.

I årene 1941–43 deltog E. Arboe-Rasmussen derpå i et omfattende informationsarbejde, lige som talrige møder blev arrangeret. Folketingsmand Poul Sørensen gav ofte politiske redegørelser ved disse møder. I begyndelsen af august 1943 blev E. Arboe-Rasmussen opsøgt af en sparekasseassistent fra Roskilde, der kom med to unge mennesker fra Glostrup. De drøftede sabotageemner i Roskilde og omegn. Da man vidste, at en møbelfabrik i Herringløse afsatte sine produkter til tysk side, endes man om, at denne virksomhed ville være et velegnet mål for en sabotage.

E. Arboe-Rasmussen beretter: »Så kom Boelskov, han boede hos os nogle dage og medbragte sin kuffert, som indeholdt alt til faget hørende, marcipan, sprængblyanter m.m. Og han og jeg sad ved vort spisestuebord og lavede alt klar, forbandt ledninger, så der kun manglede at trykke på knappen.«²⁰

Landbetjent Magnus Nielsen, der havde tilsyn med møbelfabrikken vedrørende sikkerhedsbestemmelserne, fremskaffede en tegning over hele fabrikken, som Boelskov kunne bruge under sin planlægning af aktionen. I forbindelse med en dyreredning nord for Roskilde, lagde E. Arboe-Rasmussen og hans gæst vejen om ad Herringløse for at se lidt nærmere på lokaliteterne.

Falckstationsleder Bruno de Neergaard.

Om aftenen den 10. august 1943 kom Boelskov i taxa fra København til Roskilde sammen med 3 mænd. En af disse var Bopasabotøren, maler Svend Edvard Rasmussen, der blev henrettet den 22. november 1943.²¹

E. Arboe-Rasmussen havde en dunk med 50 l benzin klar til sabotørerne. Denne, og en papkasse indeholdende brandbomben med tidsindstilling, blev ved 23-tiden båret hen til et nærliggende gadehjørne, hvor en vognmand havde fået besked om at holde klar med sin lillebil.

E. Arboe-Rasmussen beretter: »Jeg havde en dag sagt til brandinspektør Engberg, »Hvis det brænder i Herringløse, så skynd Dem langsomt.« Og det gjorde han. Næste dag ringede Boelskov, og jeg fortalte ham, at ærterne groede godt.«²²

Fabrikken i Herringløse brændte ned til grunden den 11. august fra kl. 02.20. Det eneste holdepunkt i sagen for det danske politi var, at folk havde set en personbil i byen ved nattetid.²³

Antagelig inden Boelskov dukkede op i Roskilde, havde han haft en samtale med Bruno de Neergaard i Slagelse. De blev enige om at forsøge sig med 4 sabotager i byen – samtidig. Efter at have drøftet personspørgsmål med inspektør Otto Madsen udtog Bruno de Neergaard de lokale folk, der skulle medvirke i sagen.²⁴

Det blev bl.a. Falckredder Teddy Rosenborg Pedersen. I Slagelse var

der to brandvæsener, Falcks og det kommunale. Da Bruno de Neergaard fandt, at det ville være godt, hvis i det mindste hans egen brandbil var til ildebrand på landet, når de mange brande i byen udbrød, traf han visse arrangementer i oplandet.

Ude i Blæsinge, nord for Slagelse, boede gårdejer Aksel Frandsen. Han var ivrig gymnast og skytte, samt brandfoged, i hvilken forbindelse han fik kontakt med Bruno de Neergaard. De to fik hurtigt meget at snakke om, da de havde ét tilfælles: De kunne ikke fordrage tyskerne.²⁵

En dag først i august 1943 kom Bruno de Neergaard ud til Aksel Frandsen og forklarede om den forestående sabotage inde i Slagelse, og om hvor godt det ville være, hvis der blev brand også ude på landet. Aksel Frandsen beretter: »Vi talte noget om det, og vi kørte rundt og så på forskelligt med ildebrand for øje.«²⁶

De to fandt frem til et gammelt, ubeboet hus med stråtag, som de blev enige om, at Frandsen skulle futte af efter nærmere ordre. Det gjorde han natten til den 14. august, hvorpå han ringede efter Falck. Mens Falckfolkene opholdt sig ved »Aksels hus«, udbrød der brand et andet sted på egnen, så der var nok at gøre!!

Inde i Slagelse gik det knap så godt med ildebrandene.

Sabotagemålene var en maskinfabrik, et autofirma og to maskinsnedkerier. Sabotørerne anvendte engelske brandbomber tilsluttet 5 liters oliedunke. Bomberne blev anbragt, men de fungerede ikke, hvorfor alle aktionerne mislykkedes.²⁷

Det danske politi konstaterede, at de anbragte bomber var af ukendt type. Da flere personer skrev til politiet og oplyste, at det var Teddy Pedersen, der stod bag sabotageforsøgene, varede det selvfølgelig ikke længe før kriminalpolitiet aflagde besøg hos Bruno de Neergaard. Han kunne oplyse, at der på Falckstationen godt nok blev brugt den slags 5 liters dunke, som var blevet fundet ude på virksomhederne, men han havde ikke set hverken Teddy Pedersen eller andre fjerne sig med sådanne dunke. Det trak alvorligt op til arrestation af Teddy Pedersen, men Bruno de Neergaard forstod at belægge sine ord, hvilket bevirkede, at redderen nåede at forsvinde fra byen.²⁸

E. Arboe-Rasmussen beretter: »Sidste gang jeg traf ham (Boelskov), kom han en aften sammen med en af Neergaards mænd, Teddy. Han var eftersøgt af dansk politi og tyskerne og havde overnattet i et tomt sommerhus ved Korsør. Hundesultne var de, og jeg havde familien ved Solrød Strand, så vi tømte spisekammeret, og så drog de af til Thielesvej . . .«²⁹

Fire-fem dage efter besøget i Roskilde omkom både Erik Boelskov og Teddy Pedersen ved en eksplosionsulykke i en lejlighed på J.M. Thieles-

vej i København, hvor Boelskov demonstrerede sprængstof for modstandsfolk.³⁰

Et forsøg på sabotage mod en fabrik i Høng den 20. august 1943 skal nok være inspireret fra Slagelse, evt. udført med bistand af folk fra nævnte by. En brand på herregården »Gyldenholm« natten til den 11. august, samme nat som branden i Herringløse, var derimod ikke sådan at placere i det samlede billede for det yderst energisk arbejdende danske politi.

Trods talrige afhøringer i sagen, og ekspertudtalelser vedrørende muligheden for kortslutning eller selvantændelse i frøhalmen, kunne det ikke bevises, at der var tale om sabotage. Der er dog næppe tvivl om, at det var en sabotagebrand.³¹

For lettere at kunne få våben og sprængstof til København besluttede Muus at iværksætte våbenmodtagelser på Sjælland. Stig Jensen, der havde sommerbolig på gården »Laurentziuslund« under godset »Skjoldenæsholm«, fandt den nærliggende Gyldenløveshøj velegnet til modtageplads. Pladsen på Sjællands højeste punkt blev godkendt i London og kom så hurtigt i operation, at der ikke var opstillet et modtagehold, da det den 4. august 1943 blev meddelt fra England, at Gyldenløveshøj ville blive befløjet i den kommende nat.

Muus forhandlede med Stig Jensen og redaktør Aage Schoch om mandskab. Stig Jensen fik fat i 5–6 kornetter, der drog mod Midtsjælland. Schoch, der selv var med på modtagepladsen, fik journalist Svenn Seehusen til at sidde telefonvagt i København. Hvis noget gik galt ved modtagelsen kunne oplysningen herom altså meget hurtigt nå Hovedstaden.³²

Ellen og Georg Quistgaard, hvoraf førstnævnte var ansat hos Stig Jensen, gav også møde på Gyldenløveshøj. De havde tidligere deltaget i våbenmodtagelser i Jylland (Hvidsten) og var i det hele SOE's gode hjælpere.

Skovrider L. Krarup, Valborup skovridergård, deltog også i modtagelsen, der gik på bedste måde. Krarup, der havde fået besked på at stille med sin generatorbil, kørte de 6 cont. til et skur i Bidstrup skov. Næste morgen ankom Ellen og Georg Quistgaard og forestod ompakningen og videre bortkørsel af godset, der bestod af sprængstof og nogle få pistoler. Det modtagne materiel blev i skoven anvist til familien Quistgaard af skovfogedassistent Ib Jensen, der var med ved den næste modtagelse, som fandt sted allerede natten til den 11. august. Ved denne lejlighed nedkastedes atter 6 cont. på Gyldenløveshøj.³³

Nedkastningen blev foretaget af et 4-motoret britisk Halifax fly, der samme nat foretog endnu et kast over Danmark, antagelig på Fyn.³⁴

Autoreparatør, og tidligere motorkører, H. S. T. Sønderup var med til at transportere det nedkastede sprængstof fra Midtsjælland til København. Han døde den 27. januar 1945 i kz-lejren Neuengamme.³⁵

Sabotagestatistikken for København i august 1943, ca. 55 sabotager eller forsøg herpå, udviser en stigning fra 12. august og måneden ud.³⁶

Sprængstof, brandbomber m.v. fra Gyldenløveshøj nåede altså ret hurtigt frem til de københavnske sabotagegrupper, kan vi se. Efter disse to første nedkastninger på Sjælland gik der mere end 12 måneder, før der igen blev nedkastet forsyninger øst for Store Bælt.

Ordensmagten

Den 1. april 1938 oprettedes det danske rigspoliti til afløsning for et statsligt kriminalpoliti og et kommunalt ordenspoliti. Politiets chef, rigspolitichefen, rådede den 9. april 1940 over ca. 3500 mand, der altså ikke havde haft lang tid til at tilpasse sig den ret epokegørende nyordning, som havde været på tale gennem flere årtier.

Besættelsestiden skyldede en lang række nye opgaver ind over politiet i form af tilsyn med mørkelægning, opgaver omkring luftbeskyttelsen iøvrigt, kystbevogtning, jernbanebevogtning, jagt på sortbørsfolk, deltagelse i bekæmpelse af alle former for illegalt arbejde, eftersøgning og anholdelse af allierede flyvere og opretholdelse af ro og orden i forholdet mellem den danske befolkning på den ene side og DNSAP og den tyske værnemagt på den anden.¹

Som følge af de mangeartede opgaver, der af regeringen blev pålagt rigspolitiet, måtte man straks skride til en forøgelse af styrken. I 1940–41 blev der antaget 1702 nye politibetjente til fordeling over hele landet, og i tiden 1942–44 ansattes ca. 4000 reservepolitibetjente. I 1943 rådede man over en styrke på 8720 politibetjente, men yderligere tilgang bragte styrken op på nær 10.000 mand, inden tyskerne opløste politiet den 19. september 1944.²

Til at varetage alle sager vedrørende spionage, sabotage og anden nedbrydende virksomhed oprettedes statsadvokaturen for særlige anliggender. Alternativet for den danske regering var, at de førnævnte sager skulle behandles af tysk politi og pådømmes ved tyske krigsretter. Nu blev det i det store og hele dansk politi og danske domstole, der skulle tage sig af sagerne, hvilket utvivlsomt blev til fordel for de danskere, som fik sager på halsen.

Vi har tidligere strejft politiets virksomhed i forbindelse med kommunister, sabotører og faldskærmsagenter. I det følgende vil vi se på nogle få sager, udvalgt blandt flere tusinde, fra den østdanske provins, som nåede frem til statsadvokaten for særlige anliggendes bord. Sagerne er stort set fra småtingsafdelingen, men de synes at fortælle et og

andet om holdningen hos »manden på gaden« over for besættelsesmagten.

Ord og toner

Kort før jul 1940 udtalte en beruset mand i Stege sig nedsættende om både Hitler og Göring. Det måtte man naturligvis ikke, ej heller i omtåget tilstand.

En dag i 1941 kom en ung mand cyklende mod en tysk militærafdeling, der syngende drog gennem byen. Da cyklisten nåede frem til tyskerne, slap han styret med begge hænder og holdt sig for begge ører. Tyskerne anholdt manden og indbragte ham til den tyske kaserne. Tildragelsen, der bidrog til at skade forholdet mellem Danmark og Tyskland, blev takseret til 10 dages hæfte af dommeren i Sorø. Kort efter fik en anden mand i politikredsen hæftestraf for nøjagtig samme forseelse.

På en dejlig forårssøndag sad en ung pige på en bænk i en park i Roskilde sammen med to tyske soldater. En sikkert nydelig dame, der kom forbi, sagde: »Sikken lille tøs«. Det skulle hun ikke have gjort, for hændelsen endte i retten og gav 14 dages hæfte – til damen.³

Den 7. juli 1941 var det 30 grader i skyggen. En tysk officer i spidsen for sin trop bad en bondekone om vand fra pumpen. Konen beklagede, da pumpen ikke virkede. Officeren prøvede pumpen, den virkede udmærket. På klage fra den tyske officer rykkede dansk kriminalpoliti fra Slagelse derpå i marken. Til de danske politifolk oplyste konen nu, at brønden var ved at løbe tør, og at dette medførte snavset vand ved pumpning. Kunne man byde medlemmer af den tyske værnemagt snavset vand. Nej, det kunne man så sandelig ikke.⁴

En aften ud på efteråret ringede en ung pige gentagende gange på porten til den af tyskerne overtagne kaserne i Slagelse. Når den tyske vagtpost så åbnede porten, råbte pigen: »Du deutsches Schwein, halt die Schnause«. Kl. 23.40 tabte tyskerne tålmodigheden og arresterede pigen. Pigen vedtog senere en bøde på 40 kr., hvilket sikkert var rigtig mange penge for hende.⁵

Da en dansker i Korsør i 1942 så en pige arm i arm med en tysk soldat, råbte han omgående: »Feltmadras«. Udråbet kostede ham 20 dages hæfte. Samme år mødte en mand to tyske underofficerer på et gadehjørne i Næstved. Synet af tyskerne fik ham til at udbryde: »Føj for Helved, deutsche Satan«. Også han fik 20 dages hæfte.⁶

Hvis folk blev meget musikalske, når de på gaden mødte tyske soldater, og det var der flere, der blev i 1943, så kunne noget sådant godt blive

påtalte. Således fik to mænd i Slagelse pludselig en voldsom trang til at fløjte »Internationale«, mens to mænd i Køge havde svært ved at tilbageholde stroferne fra en engelsk melodi.⁷

Form og flag

At sne, fugleæg og spyt kunne rettes mod medlemmer af den tyske værne-magt siger sig selv. Spytning voldte en del kvaler mange steder. Det var fortsat lovligt at spytte i Danmark, men ikke hvis det skete ved mødet med en eller flere tyske soldater på gaden.

Når tyske og danske samledes i »Landsbyen«, »Rosenhaven«, »Lystskoven«, »Cafe Nord«, eller hvad etablissementet nu hed, så kunne der meget hurtigt opstå tumulter. Når spiritussen gik ind steg nationalfølelsen let et par grader. Slagsmål af alle mulige arter fandt ofte sted, af og til også mellem tyske soldater indbyrdes.

Da Frikorps Danmark i efteråret 1942 var hjemme på orlov, gav dette anledning til kontroverser over alt i landet, også øst for Store Bælt. En af de mere stilfærdige hændelser fandt sted i Præstø, hvor en frontkæmper klagede til det danske politi, da en tandlæge på det bestemteste nægtede at bore i hans tænder.⁸

Folk med kunstnerisk sans gjorde sig gældende flere steder. I august 1941 blev værnemagtens barakker i Hillerød overmalet med sovjetstjerne ledsaget af fornærmende indskrifter, men ikke mod Sovjetunionen. En mand tegnede en karikatur af Hitler på et eksemplar af »Berlingske Tidende«, ovenikøbet med forsmædelig undertekst. Tegneren sad i en celle i Saksøbing arrest, da hans brøde blev indberettet. Man kan godt undre sig over, at dette skete i fuld alvor.⁹

I 1941–43 var der af og til problemer med flag. I Kalundborg skar et par raske folk to tyske flag ned. En kendt nazist i Slagelse fik ved nattetid en sort flag med påskriften »Landsforræder« plantet i sin have. Et tysk flag, en militærstandard eller lignende, forsvandt på helt uforklarlig vis i Ringsted politikreds. At der på Korsør realskoles juletræ i 1942 var engelske og amerikanske flag kunne jo skyldes forvirring i juletravlheden.

I Helsingør, hvor der forekom talrige episoder mellem danske og tyske statsborgere, blev en mand sigtet for at have forgrebet sig på damperen »Carl Jüngst«s flag. Han havde skåret hagekorset ud af flagdugen.

Også i 1944 forekom episoder med flag, f.eks. i Næstved, hvor det lå meget tungt med at få opklaret, hvem der på en bakke midt i byen havde rejst et engelsk flag.¹⁰

I Nakskov havde et par unge mennesker løsnet styret på en tyskers cy-

kel, mens han var inde hos en bager. Resultatet blev, at cyklisten kort efter måtte bide i græsset med alle flødeskumskagerne. Den slags mekanisk snilde gav hæftestraf.

Da en tysk officer på Hotel »Casino« i Slagelse en morgen tog sine støvler ind fra hotelgangen var de muligvis nypudsede, men også fyldt med vand.

En del mere eller mindre almindelige danskere udgav sig til tider for at være noget, de ikke var, eksempelvis dansk eller tysk politi. Ja, i Frederikssund fik politiet sågar tag i en mand, der udgav sig for at være polsk flyverløjtnant. Manden, der vist ikke var ret god til at tale polsk, viste sig at være en efterlyst tyv.¹¹

En udtalt mode hos de yngre aldersklasser i forsommeren 1943 var brugen af de blå-hvide-røde RAF-huer. Fra tysk side blev der klaget over denne sympati med det britiske luftvåben, der netop da bombede de tyske byer for fuld kraft.

Huebærerne fik bøder eller, da moden var på sit højeste, en lille hæftestraf. I begyndelsen af juli 1943 fik 5 huebærere i Nykøbing F. sager på halsen, og i august anholdt tyskere i Køge mindst en person, der gik med RAF-hue.

En ung pige var dog tæt på at snyde politiet. Da hun blev indbragt til den stedlige politistation, skrev overbetjenten rapport i sagen. Pludselig opdagede han, at pigen var godt på vej til at optrælle beviset, hvilket han dog omgående forhindrede ved at sikre sig den rød-hvide og lidt blå hue.¹²

Selv en boghandler kunne komme galt af sted med farver. Politiet i Sorø fik en anonym anmeldelse om, at en sådan benyttede bånd til indpakning i farverne rød-hvid-blå. Under afhøringen på politistationen oplyste boghandleren, at de 3-farvede bånd var fremstillet inden krigen, men han gik dog trods alt med til at rette sig efter politiets henstilling om ikke mere at bruge båndene. Det var den 26. august 1943.¹³

Den lille chikane over for besættelsesmagten havde talrige virkemidler, og der er ikke tvivl om, at den almindelige dansker havde behov for at bruge disse midler, når lejlighed bød sig.

At behovet var ret stort fremgår af, at der bare i tiden 9. april 1940 – 1. april 1941 forekom 942 særlige sager, heraf 592 i provinsen, hvor danskere havde vist fornærmende optræden ved ord, skub, spytning, biografdemonstrationer, vold m.v.

Helsingør politikreds var år for år, og under hele besættelsen, den der i den østdanske provins havde flest sager under statsadvokaten for særlige anliggender.

Den danske regering var ikke ene om at forsøge på at få tingene til at

glide. Også fra tysk side søgte man at imødegå for store udskejelser i egne rækker i de første besættelsesår. Tyskland havde en klar fordel af, at der i Danmark var nogenlunde rolige forhold.

I tiden fra 9. april 1940 til 1. april 1942 forøvede medlemmer af den tyske værnemagt ialt 6 drab og 319 overfald på danske statsborgere. Man kunne selvfølgelig ikke få fat i alle de implicerede tyskere, men dansk politi var da absolut tyskerne behjælpelige med at finde frem til en del af synderne, der blev sendt til strafafsoning i tysk tugthus.¹⁴

Mens tyskerne i Polen, Jugoslavien og andre steder hængte folk på åben gade, kunne der i Danmark blive tale om, at civile borgere rejste erstatningssager mod den tyske værnemagt.

Vi vil se på et enkelt tilfælde af den art.

I Korsør blev en mand overfaldet af sikkert berusede tyske marinesoldater den 4. februar 1943. Da alle marinesoldater, også i mørke, er blå, kunne overfaldsmændene ikke opspores. Manden fik lavet 3 kunstige tænder på guldbro m.v. og havde desuden tabt arbejdsfortjeneste, så han fremsendte via politimesteren et erstatningskrav på 1543 kr. til den tyske værnemagt. Den 21. september 1943 forelå en check fra den tyske marinekasse i København på 909 kr., der dækkede de direkte udgifter til læge og tandlæge, men ikke mandens tab ved hans fravær fra aftenskolen.¹⁵

Tybjerg

Som et eksempel på den fordel tyskerne kunne have af, at der var nogenlunde normale tilstande i Danmark, kan vi se på et tysk anlæg ved Tybjerg på Midtsjælland.

Som følge af de tiltagende britiske bombetogter mod Tyskland, havde tyskerne opbygget en kæde af pejlestationer langs Tysklands vestgrænse. Da RAF begyndte at bruge alternative ruter over Danmark på vej mod de tyske mål, blev det besluttet at forlænge varslingsystemet ved opførelse af en række pejlestationer i Danmark. Hovedstationen øst for Store Bælt blev i 1942 anlagt ved Tybjerg, den fik kodenavnet »Seehund«. Et stort areal nord for byen, tilhørende »Tybjerggård«, blev udset til at være rammen om anlægget. Her blev et stort og bevægeligt apparatur til sporing af fly tid efter anden opstillet. Syd for byen blev der opført et antal barakker til mandskabet.

En sådan station krævede betydelige el-installationer og mange telefonledninger. Da Tybjerg var beliggende i Sydsjællands Elektricitets Aktieselskabs område, kontaktede en tysk ingeniør fra Bauleitung der Luftwaffe i maj 1942 SEAS for at træffe aftaler m.h.t. el-forsyningen til pejle-

stationen. SEAS udarbejdede et tilbud i sagen, det blev underskrevet af Luftwaffes byggeafdeling den 12. juni 1942, hvorpå el-arbejdet i Tybjerg kunne påbegyndes.¹⁶

Forretningsgangen på dansk side var den, at SEAS skulle søge udenrigsministeriets særlige kontor for handelssager om tilladelse til at forsyne sådanne anlæg med strøm, og at denne tilladelse blev givet for 3 måneder ad gangen.¹⁷

Ud over den eksisterende transformatorstation (nr. 138 – Hjelmsø-lille) krævede anlægget oprettelse af en ny transformatorstation i begyndelsen af 1943 (nr. 815 – Tybjerg Bakker). Alle ledninger, både nye og gamle, blev lagt i jorden for ikke at forstyrre anlæggets drift. Udgifterne beløb sig jfr. den trufne aftale til 7500 kr. Dertil kom selvfølgelig årlige afgifter m.h.t. transformator m.v. Tariffen pr. kWh var blevet sat til 60 øre, idet SEAS dog åbnede mulighed for en evt. ændring her, hvis forbruget skulle overstige 3000 kWh pr. år. Allerede inden der blev tilsluttet el til selve stationen, var man dog enedes om, at anlægget kunne få husholdningstarif – 12 øre pr. kWh.¹⁸

Pejlestationens el-forbrug i 1943 blev på 86.685 kWh, hvilket efter datidens forhold må betegnes som et meget stort forbrug. El-forsyningen til pejlestationen blev overtaget som følger:¹⁹

Tybjerg barakker	–	19/6	1942
Tybjerg	–	5/10	1942
Tybjerg	–	13/2	1943
Radiovogn	–	21/6	1943

På ovennævnte grundlag må vi gå ud fra, at pejlestationen så småt kom i drift den 5. oktober 1942.

Sideløbende med el-arbejdet udførte KTAS det nødvendige telefonarbejde.

Bestillingerne indløb fra Nachrichtenkommandantur 15. juli, 20. juli og 22. september 1942.

Følgende privatanlægsledninger blev oprettet:

København (FLUKO) – Tybjerg

København (Værløse) – Tybjerg

Grove (Karup) – Tybjerg

–

3 ledninger Tybjerg – Grove

1 ledning Tybjerg – Avnslev (Fyn)

1 ledning Tybjerg – Dragør

- 1 ledning Tybjerg – Klintholm (Møn)
- 1 ledning Tybjerg – Utterslev (Lolland)
-
- 1 ledning København LV – Tybjerg
- 1 ledning Kastrupfortet – Tybjerg

Efter at have bestilt disse 12 direkte telefonforbindelser indgav Nachrichtenführer KDO Flugh, Bereich Seeland, den 24. september 1942 bestilling på offentlig telefonforbindelse til stilling Tybjerg. Privatanlægsledningerne blev fremført dels i KTAS-kabler og luftledninger dels i statens (P & T) kabler.

Telefonnettet omkring Tybjerg blev suppleret med feltkabler etableret af den tyske værnemagt på KTAS' stanglinier.²⁰

Da arbejdet var tilendebragt, havde man på bar mark i Tybjerg skabt et ikke ubetydeligt kommunikationscenter, der i de følgende ca. 30 måneder var i uafbrudt drift.

Det blev IV afdeling af Luftnachrichtenregiment 222 med stab i Grove, der skulle bemane pejlestationerne øst for Store Bælt. Afdelingschefen med stab slog sig ned ved Tybjerg. Den daglige drift af »Seehund« påhvilede 30. schwere Flugm. Leit-Komp. under ledelse af oberløjtnant Heinz Zimmermann. Styrken bestod af ca. 250 mand, idet man dog fra begyndelsen af 1943 også i Danmark begyndte at anvende Ln-Helferinnen i varslingssystemet, hvilket frigjorde unge tyske soldater til fronttjeneste.

Stationen kunne arbejde med en betjening af ca. 50 personer. Apparatret bestod af 1 Jagdschloss, 2 Freya, 2 Würzburg-Riese og 1 Y-Linie. Ved hjælp af disse store, drejelige instrumenter kunne man fastslå retning, højde, m.v. vedrørende fjendtlige fly. Stationens zugführer, løjtnant A. Schmidt, kunne via Würzburg-anlægget på sin skærm se både et fjendtligt fly og en tysk natjager, som han derpå kunne dirigere ind på målet. Flere nedskydninger på Sjælland i de efterfølgende år havde sin rod i nævnte forhold.²¹

Luftalarmerne i det østdanske område, der blev givet på tyske meldinger, ahang af, hvilket overflyvningsbillede der tegnede sig for den tyske varslingstjeneste, herunder stationen i Tybjerg. Ud over »Seehund« havde tyskerne pejlestationer af 2. kategori ved Kongelunden på Amager, »Krokodil«, og ved Hasselø på Falster, »Faultier« (Dovendyr). Desuden forskellige andre anlæg f.eks. ved Budsene på Møn.

Et anlæg som det i Tybjerg skabte naturligvis interesse i vide kredse. I slutningen af oktober 1942 fik kriminalpolitiet i Næstved således en melding fra den tyske chef om, at der var forøvet sabotage mod ledningsnettet ved Tybjerg. 20 porcelænsisolatorer var blevet ødelagt. Kriminalpoli-

tiet fandt ret hurtigt ud af, at en 12-årig dreng sammen med to 10-årige drenge havde kastet med sten mod de tyske master. Da statsminister Wilhelm Buhl så sent som den 2. september 1942 i en radiotale på det kraftigste havde talt mod sabotage, var det jo ikke så godt. Børn, der ikke rettede sig efter Buhl, burde måske i virkeligheden på børnehjem. Slet så galt gik det nu ikke. Den stedlige skolelærer kunne oplyse politiet om, at de 3 drenge var nogle *ualmindelig* flinke elever. Da det desuden fremgik, at en af de 10-årige havde fået en endefuld af sin far, slap alle implicerede med en advarsel.²²

I juni 1943 stillede en mand sig op ved pejlestationen og begyndte at tegne på en medbragt skitseblok. Han blev tilbageholdt af tyskerne som spion og derpå senere overgivet til det danske politi. Alle der blev udspurgt om manden, der var fra København, mente ikke, at han var spion. Da politiet over for hans veninde luftede muligheden af et evt. tilhørsforhold til DKP, var man gået helt galt i byen. Damen kunne oplyse, at parret netop havde meldt sig ind i socialdemokratiet for at få lejlighed til at deltage i de selskabelige sammenkomster i partiet.²³

Sagen blev henlagt.

29. august 1943

Den tyske øverstkommanderende i Danmark fra oktober 1942 var general Hermann von Hanneken. Hans hovedopgave i Danmark var at træffe alle tænkelige foranstaltninger til imødegåelse af en allieret invasion, som man forestillede sig evt. ville finde sted på den jyske vestkyst. På denne baggrund så generalen med stor alvor på den stigende sabotage i baglandet. I dette bagland befandt sig også resterne af det danske forsvar, som man meget vel kunne tænke sig ville falde tyskerne i ryggen i tilfælde af invasion. Under disse omstændigheder krævede generalen fra foråret 1943 en opløsning af den danske hær.

Den tyske rigsbefuldmægtigede i Danmark, SS-Obergruppenführer, dr. Werner Best, der også var kommet til landet i oktober 1942, delte ikke von Hannekens synspunkter om, hvordan forholdene i Danmark skulle tackles. Best gik ind for samarbejdspolitikken, og det var ham, der i Berlin opnåede tilladelse til gennemførelsen af rigsdagsvalget i Danmark i marts 1943. Det valg blev det eneste i sin art i noget af Tyskland besat land under den 2. verdenskrig. Det var også Best, der fik forpurret von Hannekens planer om en opløsning af den danske hær.

Strejkerne og urolighederne – samt den stigende sabotage – i august 1943 gjorde imidlertid militære hensyn til et trumfkort, der i en tid med

tyske nederlag på fronterne ikke var til at komme uden om. Best blev kaldt til Berlin, hvor han fik ordre til at overrække den danske regering et ultimatum af en sådan art, at han måtte forvente et negativt svar. De tyske krav lød på mødeforbud for mere end 5 personer, forsamlingsforbud, strejkeforbud, udgangsforbud, oprettelse af særdomstole og indførelse af dødsstraf for sabotage.

Regeringen var indstillet på at træffe mange forholdsregler for at opretholde ro og orden, men her var tyskerne gået for vidt. Kravene kunne ikke accepteres, hvilket blev meddelt til dr. Best sidst på eftermiddagen den 28. august 1943. Dermed ophørte regeringen at fungere fra den følgende dag! Hvorpå tyskerne havde frit spil.

Tyske troppebevægelser den 28. august røbede, at en aktion var under forberedelse. Bl.a. bevægede talrige tyske køretøjer sig i østlig retning over Sjælland ad hovedvej 1. Hvad der ville ske var ikke til at overse, men afvæbning af det danske forsvar var dog en nærliggende mulighed.

Marinens chef, viceadmiral Vedel, havde gjort klar til sænkning af flådens skibe, hvis de ikke havde mulighed for at undvige til Sverige. Hærens chef, general Gørtz, forudså kampe i de danske garnisoner, hvis de blev overfaldet af tyske tropper, men han havde ikke truffet foranstaltninger til ødelæggelse af hærens omfattende depoter.²⁴

Fra tysk side havde man ganske rigtigt planlagt en afvæbning af det danske forsvar med påfølgende internering af personellet. Kodenaftet for aktionen var »Operation Safari«, og den iværksattes kort før kl. 4 om morgenen den 29. august. Vejret var den nat meget dårligt, det regnede og stormede på det voldsomste.

På Holmen i København sænkede kort efter kl. 4 ialt 29 danske marinefartøjer. Nogle af skibene blev sænket ved at man åbnede bundventilerne, andre blev sprængt.²⁵

Marinens største enhed, artilleriskibet »Niels Juel«, gik fra Holbæk op gennem Isefjorden i et forsøg på at nå Sverige. Skibet blev her flere gange angrebet af tyske fly, hvilket kostede kvartermester K. E. Andersen livet, mens 4 andre besætningsmedlemmer blev såret. »Niels Juel« blev senere sat på grund ud for Nykøbing S., hvorpå besætningen fik ordre til at lukke op for bundventilerne m.v., så skibet fyldtes med vand.

I Kalundborg havn foretog tyskerne et hurtigt angreb på minestrygerne »Søhesten« og »MS 2«, hvis chefer ikke havde modtaget radiosignalerne, som søværnskommandoen havde udsendt ved 4-tiden. Da besætningen således ikke var advaret på forhånd, havde de angribende tyskere her let spil.

Fortøjet i Korsør havn lå denne nat to af de nye, store minestrygere, »Søløven« og »Søridderen«. Uden på »Søridderen« var fortøjet et par

ombyggede torpedobåde, der blev brugt til minestrygning, det var »Springeren« og »Hajen«. Desuden lå 4 marinekuttere i havnen. Det kom ikke til modstand af betydning, da tyskerne gik til angreb på de to store minestrygere. »Springerens« chef nåede som første mand på dækket, men blev straks ramt af et skud i ryggen, hvorpå også dette skib faldt i tyskernes hænder. I »Hajen« nåede man derimod at gøre lidt mere modstand, hvilket kostede to besætningsmedlemmer livet.

Søløjtnant af reserven A. Rübner-Jørgensen blev stukket ned med bajonet, mens underkvartermester Chr. Thomsen blev ramt af skud fra en maskinpistol. Han havde kort forinden skudt den første tysker, som trængte om bord på skibet.

Overrumplingen af de danske marinefartøjer i Korsør havn tog en halv snes minutter.

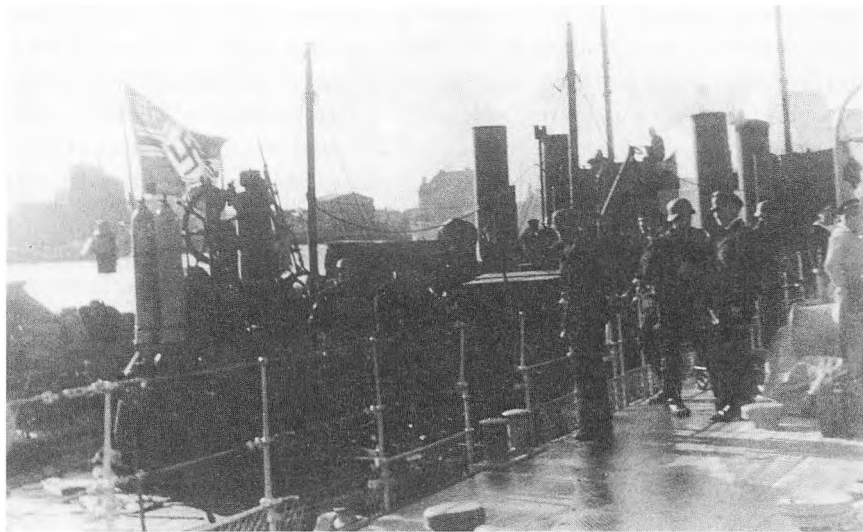
Ude i Store Bælt blev inspektionsskibene »Hvidbjørnen« og »Ingolf« antastet af en tysk minestryger, der signalerede til de danske fartøjer om at gå ind til Korsør. »Hvidbjørnen« blev sænket af sin besætning, mens »Ingolf«, som man var begyndt at fylde med vand, senere måtte gå til Korsør.

Minestrygeren »Havørnen«, også en ombygget torpedobåd, lå den 28. august i Næstved havn. Chefen fandt dog denne placering uheldig under »skærpet beredskab«, hvorfor han afgik til Stubbekøbing, som blev nået samme aften. Næste dag søgte han mod Sverige, men i Grønsund kom skibet under beskydning fra en tysk torpedobåd, hvorpå det trak op i Storstrømmen. Ved 14-tiden sejlede »Havørnen«, der nu var uden mulighed for at nå Sverige, med fuld fart op på et stenrev på sjællandskysten ved Stammenakke, nord-øst for Farø. Besætningen reddede sig i land og forsvandt under beskydning op i landet. En i skibet anbragt bombe sprang kort efter, hvorpå der gik ild i agterskibet. Minestrygeren »MS 1« forlod den 29. august om morgenen Skælskør havn, efter at man havde hørt om tildragelserne rundt om på Sjælland. Skibet sejlede til Agersø, hvor der blev lavet en del om på overbygningen, lige som skibet blev tjæret sort. »Sorte Sara« slap derpå via Hesnæs på Falster velbeholdent til Sverige.

En anden minestryger, »MS 5«, lå den 29. august 3 sømil syd-øst for Køge, da den blev prajet af to tyske minestrygere, hvorpå al modstand var nytteløs.

Torpedobåden »Havkatten« gik den 28. august ud fra Humlebæk havn og lagde sig på et sted, hvorfra den næste dag meget hurtigt kunne nå svensk farvand.

Ud over »Havkatten« nåede 3 minestrygere og 9 kystbevogtningsfartøjer svensk territorium. De blev foreløbig forlagt til flådestationen i

Tyskere på erobrede marinefartøjer i Korsør havn den 29. august 1943. (LHA Korsør).

Karlskrona, men blev senere under navnet »Den danske flotille« en del af brigadens maritime styrke.²⁶

Viceadmiral Vedel og hans folk levede den 29. august 1943 op til det absolut bedste, man under de forhåndenværende forhold kunne forlange af den danske marine.

I Holbæk garnison blev der udleveret skarp ammunition til soldaterne, der natten til den 29. august sov med tøjet på. Lidt efter kl. 4 indløb en melding om, at tyskerne var igang med en aktion, og ved 5-tiden blev det oplyst, at GHR's kaserne i Næstved var blevet angrebet og besat af tyskerne. Ved 8-tiden hørte man i radioen, at der var indført undtagelses-tilstand i landet. De krav, den danske regering havde afvist den 28. august, var nu blevet ført ud i livet. Tyskerne så man dog foreløbig intet til. Det skete først ved 17-tiden, da en tysk oberst fra Roskilde med efterfølgende styrker viste sig. På dette sene tidspunkt afstod oberst Raabye fornuftigt nok fra at gå i kamp. De danske styrker blev derpå interneret, men forinden havde kaptajn O. C. Brøndum forladt Holbæk med sit batteri. Om formiddagen den 29. august nåede batteriet til »Knabstrup« gods, hvor kaptajn Brøndum bad oberst Lunn om på ny at overtage kommandoen over 2. FAR. Det afslog obersten, der iøvrigt sørgede for bespisning af soldaterne m.v. Derpå kørte batteriet via Tølløse og Horns Herred til Gilleleje, hvor man beslaglagde motorskibet »Rørdal« for tran-

sport til Sverige. Hen på morgenstunden den 30. august nåede skibet Höganäs, hvor svensk militær sørgede for, at soldaterne fra Holbæk blev indkvarteret i en lejr. Denne afgang til Sverige var jo tydeligvis inspireret af oberst Bennikes afsejling fra Helsingør den 9. april 1940, men nu var tiden en anden, så de danske soldater forblev i Sverige. Kaptajn Brøndum vendte dog tilbage til Danmark i august 1944, hvorpå han indtrådte i sabotageorganisationen Holger Danske.

En dansk styrke på »Berritsgård« på Lolland, 1. kompagni af 15. bataljon og 11. bataljons stab, så ikke noget til tyskere før den 30. august om formiddagen. Da kom en tysk major til stede ledsaget af en dansk officer. Da denne havde oplyst om situationen »oppe« på Sjælland, blev alle tanker om kamp lagt på hylden.²⁷

GHR's kaserne i Næstved var i de tidlige morgentimer den 29. august blevet angrebet af tyske styrker, der, som man kunne forvente, kom fra skoven øst for kaserne. Tyskerne skød med fodfolkskanoner, maskingeværer og morterer mod kaserneanlægget, idet fodfolk samtidig rykkede fra Skyttemarksvej frem mod østre hovedindgang. Det voldsomme ildoverfald blev besvaret med skydning fra dansk side, men ved 5.20-tiden fandt garnisonskommandanten, oberstløjtnant Fog, at tiden var inde til at indstille modstanden, hvilket bl.a. blev meddelt ved hornsignal.

Hen mod kl. 6 var situationen under kontrol, hvorpå de danske soldater afleverede våben og anden udrustning i kasernegården. På dansk side faldt premierløjtnant P. A. Hansen-Nord, da han dækkede en gruppe soldater under tilbagetrækning. Sergent S. A. J. Andersen blev dødeligt såret, da han på vej ned ad en trappe blev ramt af et projektil. Kampens samlede tab blev to dræbte og 3 sårede. På tysk side var der også en hel del sårede.²⁸

Da general Gørtz ikke havde beordret ødelæggelse af den danske hærs depoter, faldt store mængder våben, ammunition og udrustning i tyskerne hænder den 29. august. I november 1942 havde tyskerne fået overdraget 60.000 geværer og 30 millioner patroner, 1000 rekylgeværer og 20 morterer samt en del udrustning. Nu fik de yderligere 57.000 geværer og 30 millioner patroner, 1400 maskinpistoler, 3000 rekylgeværer, 725 maskingeværer, 112 morterer, 258 maskinkanoner, et par hundrede kanoner af sværere kaliber, 1000 biler, 500 motorcykler, 3000 cykler, 100.000 håndgranater m.v., 400 skrivemaskiner, 27 fly . . .²⁹

Oberst Lunn, der som flere hundrede andre prominente danskere, var blevet arresteret af tyskerne den 29. august, gjorde regnestykket op, som han så det. Det var marinen, der havde vist vejen . . . alt materiel tilhø-

rende hæren burde have været ødelagt, men hærledelsen havde ikke været forudseende nok.³⁰

General Gørtz var den 28. august om aftenen blevet foreslået, at våbendepoterne blev ødelagt, men han sagde nej.³¹

Prisen for »at vise flaget« den 29. august 1943 var 24 dræbte danske soldater og 56 sårede.

Efter at den militære undtagelsestilstand var blevet proklameret den 29. august, kom der i løbet af september måned 1943 en række meddelelser fra tysk side. Den 5. september drejede sagen sig om de svære straffe, evt. dødsstraf, som ville blive anvendt over for folk, der husede eller på anden måde understøttede sabotører og spioner. Hvis nogen skulle kende til planlagt sabotage eller lignende hemmeligheder, så kunne vedkommende slippe for straf ved at anmelde sagen inden den 8. september. Den 7. september blev det meddelt, at man fra tysk side var indstillet på at yde en belønning op til 20.000 kr. til personer, der medvirkede til forhindring af jernbanesabotage eller pågribelse af jernbanesabotører. En uge senere, den 14. september, meddeltes fra kompetent side, at en del danskere åbenbart ikke rigtig havde forstået, hvor alvorligt det var under en undtagelsestilstand at nedrive bekendtgørelser fra den øverstbefalende og at rette fornærmelser mod medlemmer af den tyske værnemagt. Det blev samtidig påpeget, at enhver der under undtagelsestilstanden idømmes en længere frihedsstraf måtte påregne at afsone denne straf i tysk straffeanstalt.³²

Undtagelsestilstanden varede til den 6. oktober 1943.

General von Hanneken havde vist sig med grøn hjælmfarve. Dr. Best var dog ikke helt slået af marken. Da det passede ind i hans politik, blev der truffet en ordning, således at ministeriernes departementschefer kunne føre den danske administration videre. Derved undgik man tysk administration, hvilket utvivlsomt blev til landets bedste. At leverancerne til Tyskland så på den måde kunne foregå som vanligt gennem de første 3/4 besættelsesår, måtte man fra dansk side tage til efterretning. Det kunne man roligt gøre, for hvis tyskerne ikke fik, hvad de ønskede, tog de selv for sig af produktionen i de besatte lande. På grund af de lempelige besættelsesvilkår i Danmark blev Tysklands økonomiske udbytte af landet væsentligt mindre end af en række andre besatte lande, hvor man havde tysk administration. Tysklands udbytte i milliarder reichmark, blev fra følgende lande: Danmark: 4, Serbien: 3,6, Norge: 7, Belgien: 17 og Holland: 24.³³

Sydfra var gestapo og andet tysk politi nu på vej mod Danmark, der ikke længere var helt det mønsterland i tyske øjne, som det havde været.

Nye tider

Frihedsrådet

Efter forudgående drøftelser mellem ledende modstandsfolk lod Danmarks Frihedsråd første gang høre fra sig den 16. september 1943, hvor rådet holdt det stiftende møde i København.

Rådet kom til at bestå af følgende: Mogens Fog (Frit Danmark), Erling Foss (konservativ), Børge Houmann (DKP), Frode Jakobsen (Ringene), Aage Schoch (De frie Danske), Jørgen Staffeldt (Dansk Samling) og Flemming Muus (SOE).¹

Denne selvbestaltede forsamling kom tid efter anden til at lede modstandskampen, og til at forhandle på Danmarks vegne mod regeringer både i vest og øst.

Udviklingen i de kommende måneder og år skulle vise, hvor vigtigt det var med et samlende organ til koordinering af modstandsaktiviteterne, der ifølge sin natur havde tilbøjelighed til organisatorisk at ende i kaos.

For at få forklaring på hvordan man i England så på den fortsatte modstandsindsats i Danmark under de ændrede forhold, tog Muus den 7. oktober 1943 til Sverige og derfra videre til England.²

I Frihedsrådet forudså man en forøget aktivitet m.h.t. dannelsen af illegale grupper. Vedrørende selve organisationen omkring en modstandsbevægelse i større format blev der fortsat forhandlet, da Muus i december kom tilbage fra England med nye direktiver.

Få dage før Muus' afrejse, den 1. oktober, indledte tyskerne en aktion mod de danske jøder, hvilket i de følgende uger medførte et vældigt hjælpearbejde fra dansk side. Mange gode kræfter medvirkede her i et forsøg på at få jøderne bragt til Sverige, hvilket i det østlige Danmark må have lagt en dæmper på al anden illegal aktivitet.

Her blev det da også først i november 1943, at DKP og Dansk Samling for alvor startede på dannelsen af grupper ud over Sjælland og Lolland-Falster.

Da forsvarrets folk blev løsladt fra interneringen sidst i oktober, blev det ligeledes i november, at hæren påbegyndte oprettelsen af sine illegale grupper, der senere skulle vise sig at være temmelig vanskelige at få indarbejdet i den samlede modstandsbevægelse.

Aktionen mod de danske jøder

Den 28. september 1943 advarede den tyske skibsfartsagkyndige i Dagsmarhus, G. F. Duckwitz, den socialdemokratiske politiker Hans Hedtoft-Hansen om, at en tysk aktion mod de danske jøder ville finde sted natten til den 2. oktober.

Samme aften opsøgte Hedtoft-Hansen, ledsaget af sin partifælle H. C. Hansen, formanden for Det mosaiske Trossamfund, højeretssagfører C. B. Henriques, for at videregive advarslen.

Ved den tidlige morgengudstjeneste i synagogen den 29. september advarede dr. Marcus Melchior menigheden om, hvad der var i vente. Advarslen bredte sig samtidig ad andre kanaler i Hovedstaden, hvor de fleste jøder boede.

Næsten alle jødiske familier forlod ret omgående deres hjem og søgte foreløbig dækning hos ikke-jødiske venner eller blandt fremmede, som gerne ville give en hjælpende hånd. Et betydeligt antal jøder søgte mod Nordsjælland i håb om evt. at kunne flygte til Sverige herfra. Da den tyske razzia begyndte ved 21-tiden den 1. oktober, var derfor kun få jøder at træffe på deres adresse, hvorfor kun ca. 200, mest ældre og syge, blev arresteret på det tidspunkt.³

Da tyskerne ville lægge hånd på de jødiske medborgere, var det meget tydeligt, at talrige kredse i befolkningen, også udenfor den da talmæssigt meget lille modstandsbevægelse, påtog sig at yde en indsats til fordel for de truede jøder. Der blev i denne forbindelse skabt en lang række kontakter mellem folk, som senere blev udnyttet i modstandsarbejdet.

Af de i Danmark boende jøder lykkedes det på få uger at hjælpe ca. 7000 til Sverige, som på forhånd, via sin gesandt i København, havde givet tilsagn om at ville modtage de jødiske flygtninge fra Danmark. 464 jøder blev arresteret af det tyske politi og sendt til kz-lejren Theresienstadt, hvor 52 døde.⁴

Hvor fantastisk en tildragelse jødetransporterne i virkeligheden var, træder klart frem, når man ser, at der i byerne Frederikssund, Frederiksværk og Præstø til sammen boede netop ca. 7000 personer i 1943.

I det følgende skal gives en række eksempler på hjælp og transport til jøder i oktober 1943. Hvis beskrivelsen skulle virke kalejdoskopisk, har den dermed nærmet sig virkeligheden fra den gang i Danmark.

Gilleleje med omegn

Talrige jøder fra København satte kursen mod Gilleleje i taxavogne, rutebiler, lastbiler og ambulancer, men også toget blev benyttet. »Tirsdag aften den 5. oktober rejste flere hundrede flygtninge fra København med Nordbanen-Gribskovbanen via Hillerød. Afgang fra Hovedbanen kl. 17.19, ankomst til Gilleleje kl. 19.36. I Hillerød blev der koblet ekstra vogne til Gribskovbanens tog, som fik ialt 314 passagerer. De sad eller stod så tæt, at de knap kunne røre sig. Det sparsomme elektriske lys kastede et gustent skær over dem, og udenfor silede regnen ned ad vinduerne.«⁵

I tiden 2.–5. oktober ankom der til Höganäs i Sverige 19 fiskerbåde og 1 skonnert fra Gilleleje med ialt ca. 340 flygtninge.

Under indtryk af tilstrømningen af flygtninge dannedes den 6. oktober en komité i Gilleleje til varetagelse af det fortsatte hjælpearbejde. Amtsskolekonsulent L. C. Jensen blev formand og blandt de øvrige 9 medlemmer var sognerådsformanden og to andre medlemmer af sognerådet og landbetjenten. Den eneste af komiteens medlemmer, der tidligere havde befattet sig med illegale transporter, var købmand, og fhv. befalingsmand, Gilbert Lassen, Smidstrup strand.

Natten til den 7. oktober arresterede gestapo 80 jøder på Gilleleje kirkes loft, hvor de afventede skibslejlighed.

Den 8. oktober besluttede komiteen at flytte flugtruten til Smidstrup strand, hvor Gilbert Lassen i de følgende uger blev en nøgleperson i hele spillet.

Første udskibning fra Smidstrup strand fandt sted den 8. oktober, Gilbert Lassen beretter: »Kl. 11 den aften gik den første båd af fra Smidstrup strand med 180 mennesker . . . Den ret store skonnert kom præcis med slukkede lanterner, den fik signal til at gå ind så nær kysten, den kunne komme, ligeledes kom de to små motorbåde rettidigt, også de blev blinket ind til hofden med en lille lommelygte. Indskibningen måtte først begynde, når jeg gav besked til min hjælper yderst på denne hofde, det var den unge premierløjtnant Erik Bennike, der senere hjalp mig mange gange . . .«⁶

En transportgruppe i Lyngby, der på få dage fik mere end hundrede medarbejdere, blev ledet af lektor Aage Bertelsen. Lyngby-gruppen udskibede især flygtninge fra Humlebæk, men den 11. oktober, hvor organisationen havde hjulpet ca. 600 personer til flugt, måtte man opgive afskibningen af 70 flygtninge fra Humlebæk. Premierløjtnant Bennike formidlede imidlertid denne dag en kontakt mellem Lyngby-gruppen og

folkene på Smidstrup strand, hvorfra de nævnte flygtninge derpå blev overført til Sverige.

Aage Bertelsen beretter: » . . . Da skibet var afsejlet mod Höganäs – alle bilerne nåede rettidigt frem med undtagelse af de to sidste, hvis passagerer så indkvarteredes i sommerhuse og sendtes over næste aften – havde jeg en samtale med lederen af overfarten, købmand Lassen, i hans lille hus ved vejen til Gilleleje. Han skildrede kort og klart, hvorledes arbejdet deroppe var organiseret . . . »⁷ Dermed forlod Lyngby-gruppen Øresund til fordel for Kattegat i resten af oktober måned.

Fra Gilleleje-området afskibedes ialt ca. 1300 flygtninge, heraf 850 efter jødekomiteens dannelse.⁸

Transporterne kostede mange penge, ved udskibningen den 8. oktober måtte Lassen betale skipperen ikke mindre end 50.000 kr.

Fra Helsingør til Køge

Mellem 10.–14. oktober 1943 blev der afsluttet adskillige skibshandler i Helsingør-området.

Stenfiskerfartøjet »Stella« blev for 8000 kr. købt af læge Jørgen Gersfelt, skibshandler H. E. Jensen, direktør Olsen og direktør Madsen. Båden blev indsat i jødetransporterne, til hvilke man fik økonomisk støtte fra de konservative politikere Aksel Møller og Poul Sørensen. Kroejer H. C. Thomsen, Snekkersten Kro, erhvervede båden »Margrethe«, mens direktør Knud Parkow, Wiibroes bryggeri, købte paketbåden »Rømø«, der blev indsat i rutefart mellem Helsingør og Tuborg havn. Under retursejlingen til Helsingør var det meningen, at »Rømø« skulle gå øst om Hven for landsætning af de ombordværende flygtninge.

Den 14. oktober gjorde bogbinder Erling Kiær, redaktør Børge Rønne, kriminalassistent Thormod Larsen og kontorassistent Ove Bruhn klar til sejlads på Sverige. En mindre motorbåd blev købt, hvorpå Kiær med hjemhavn i Helsingør besejlede den danske kyst.⁹

Thormod Larsen, der var engageret i Dansk Samling, beretter: »Bruhn, Erling Kiær og jeg selv var alle tidligere løjtnanter ved militæret. Det krævede sådanne erfaringer at holde ruten gående.«¹⁰

Fra Kommunehospitalet i København, hvor man havde givet de praktiserende læger i Hovedstaden et vink om, at de kunne hjælpe ved at henvise evt. jøder til byens hospitaler, udgik også et initiativ til opsamling af flygtninge ude på landet. Akademisk Skyttekorps stillede sin terrainsportsafdeling til rådighed for dette arbejde. Under en eftersøgning af skovene ved Herfølge fandt terrainsportsfolkene således 13 jøder, der

havde holdt sig skjult her i en uges tid. De blev derpå bragt til hospitalerne i København for der at afvente videre transportmuligheder.¹¹

Ikke mindst Bispebjerg hospital blev i betydeligt omfang opsamlingssted for jøder. Op mod et par tusinde flygtninge passerede Bispebjerg, hvorfra der også foregik en række store transporter til områder syd for København.¹²

Fra en række lokaliteter i Hovedstaden udskibedes ikke mindre end ca. 1500 jøder, hvilket gjorde København til den største udskibningshavn overhovedet.¹³

Flere jøder blev udsejlet fra Køge til Sverige omkring den 7. oktober, men andre var ikke så heldige.

Den 11. oktober anholdt tyskerne her 7 personer, som de påstod var jøder. Den 12. oktober blev 17 jøder anholdt i Køge politikreds for forsøg på illegal udrejse, og den 26. oktober foretog gestapo en ransagning efter jøder på Hotel Hafnia og på Sømandshjemmet i Køge.¹⁴

Stevns

Vognmand Børge Nielsen beretter: »På vej til Gjorslev fortalte han, at han kom fra Studenternes Efterretningstjeneste, og at man der havde påtænkt at oprette en illegal rute fra Stevns Bøgeskov til Sverige med jøder. Efter at vi begge havde besøgt Tesdorpf på Gjorslev, spurgte han, om jeg var villig til at transportere jøder, og jeg indvilligede straks. Næste aften hentede jeg ved DLK i Køge et læs jøder i en kreaturvogn og kørte dem til godsejer Tesdorpf's badehus ved Bøgeskoven, hvorfra overfarten til Sverige fandt sted.«¹⁵

Blandt de jøder, som det lykkedes at få bragt til Sverige, var ca. 470 unge jøder fra Tyskland. Nogle af disse skulle lære dansk landbrug, inden de udvandrede til Palæstina, mens andre af sikkerhedsgrunde var blevet sendt til Danmark som store børn. Fælles for disse »Hechaluz«-elever og »Aliyah«-børn var, at de efter den tyske besættelse af Danmark blev spærret inde, samtidig med at ingen kunne forudsige, hvad fremtiden ville bringe.¹⁶

DNSAP's avis »National Socialisten« slog bl.a. i juni 1942 ned på den jødiske arbejdskraft i landbruget. Haslev-egnen blev udråbt som centrum for jødedom.¹⁷

En af de unge jøder, Slawa Levy, havde opholdt sig hos familien Jens P. Jensen i Smerup ved Karise. Senere havde hun været hos to andre familier, men var i oktober 1943 på et sykursus i Haslev. Den 6. eller 7. oktober eftersøgte Jens P. Jensen både Slawa og hendes søster og bad dem om straks at komme til Smerup. Han ville betale alle udgifter. Efter at

være kommet til Smerup kørte Jens P. Jensen de to søstre til et sted i nærheden af Store-Heddinge, hvor de hos en landmand afventede afskibning i et par døgn. Der var ialt en snes flygtninge på ejendommen, de blev bragt til kysten og derpå sejlet til Sverige.¹⁸

På vej mod Rødvig i taxa blev 6 jøder og deres 3 hjælpere arresteret af gestapo midt på landevejen. De 9 arrestanter blev i nattens løb ført til afhøring på Dagmarhus i København. Den følgende dag blev de 9 fanger overført til Vestre Fængsel, hvor de blev overgivet til det danske politi, som ret omgående løslod dem. Politifolkene foreslog, at hele holdet snarest forsvandt til Sverige.

En af de danske hjælpere, studerende Jette Hecht-Johansen, beretter: »På vejen fra Sydsjælland havde jeg af mine kammerater fået udleveret 10.000 kr., som fiskeren, der skulle sejle over Sundet, skulle have haft. Når jeg bad om pengene, var det, fordi jeg regnede med, at jeg nok ikke som pige blev kropsvisiteret, da der næppe var kvinder i Dagmarhus om natten, hvorimod det var sikkert, at mine 2 mandlige kammerater ville blive kropsvisiteret. Dette viste sig at være rigtigt. Jeg fik pengene i små portioner, for at vagtposterne ikke skulle se det. Det var et stort bundt, idet der bl.a. var mange 10-kronesedler iblandt. Pengene fik jeg efterhånden anbragt i min brystholder – jeg har hverken før eller siden haft så flot en barm.«¹⁹

På Dagmarhus blev alle pengene skyllet ud eller forputtet under et besøg på toilettet.

Et jødisk ægtepar kom efter et ophold i en skov i Nordsjælland til Sverige, men familiens eneste barn, Robert på 2 år, kom ikke med. Han blev alvorligt syg i skoven og blev derpå indlagt på Blegdamshospitalet.

En måned senere kunne han dog udskrives, hvorpå overlægen så sig om efter et plejehjem til den lille fyr. Sygeplejersken, der havde passet Robert, ringede i den anledning til sine forældre på Stevns og spurgte, om de kunne tage drengen. Det kunne de, lige til krigen sluttede.

Johs. Pedersen, Råby, beretter: »Robert havde astma, så vi måtte nogle gange have læge. Vi var jo lidt betænkelige ved, hvad han ville sige. Det var overlæge Mørkeberg, Store-Heddinge, og han sagde den første gang, at han kunne godt se, hvad han var for en fyr. Og han forlangte aldrig honorar for sine besøg.«²⁰

Stubbekøbing

Den 3. oktober havde læge Poul Kruhøffer og stud. med.'erne E. Weinø Andersen og Ole Secher en samtale på Falster, der resulterede i, at de to sidstnævnte tog retur til København for at skaffe flygtninge og penge til

transport, mens Kruhøffer blev på stedet for at ordne indkvartering og skibslejlighed.

I Stubbekøbing fik Kruhøffer kontakt til bankbestyrer N. P. E. Jensen, der viste sig at være den helt rigtige mand til at varetage lokale opgaver her.²¹

Fra 6.-7. oktober gik det løs med jødetransporter fra Grønsund færge-
sted, Sortsø bro og Hesnæs havn. Jøderne var inden afgang indkvarteret på Næsgård landbrugsskole, hos sognepræst Niels Lund i Stubbekøbing og flere andre steder på egnen.²²

Transporten til Stubbekøbing foregik med tog fra Valby station til Nykøbing F., hvorfra den videre transport foregik med politi- og taxabiler samt ambulancer. De fleste flygtninge kom fra læge K. H. Køster, der ledede opsamlingscentralen på Bispebjerg hospital.²³

Til og med den 15. oktober blev ca. 450 flygtninge overført til Sverige via Stubbekøbing, men den 16. oktober slog gestapo ring om byen. Dette medførte, at to taxier med jøder blev standset af tyskerne, der på en militær lastbil førte flygtningene til forhør på Dagmarhus. Dermed var det slut med jødetransporterne fra Falster.²⁴

En ung jøde, G. Löb, der blev arresteret ved Stubbekøbing den 16. oktober, sprang under togtransport til Tyskland sidst i november ud af kupevinduet ved Roskilde. To medfanger havde ligeledes held til at hoppe af og takket være hjælp fra private, politiet og Falck nåede de 3 frem til Kommunehospitalet, hvor Löb havde været inden sin tur til Falster. Få dage senere blev de 3 overført fra Helsingør af en båd tilhørende søpolitiet.²⁵

Møn

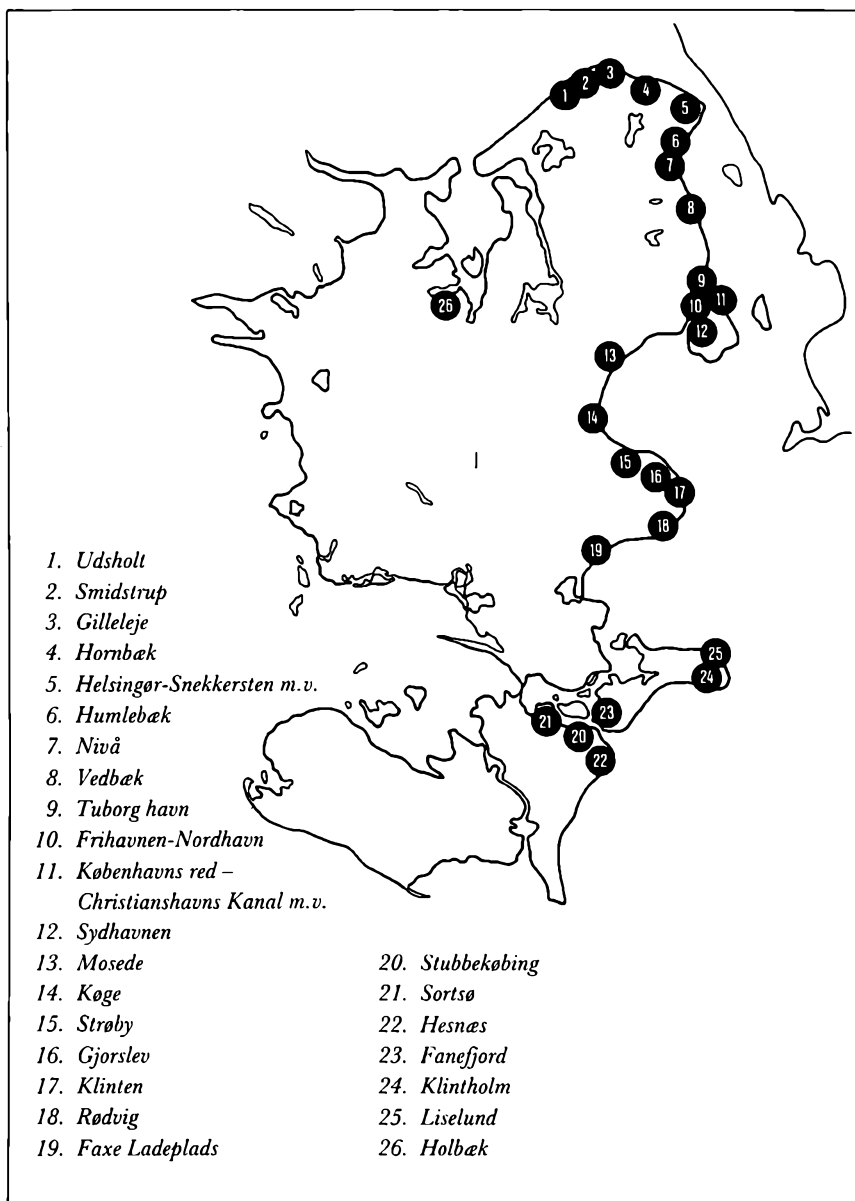
Omkring den 11. oktober blev 170–180 flygtninge udskibet fra Fanefjord. De skulle egentlig have været overført fra det nordlige Stevns, men her havde man afgivet lyssignal til et skib, der viste sig at være en tysk patruljebåd. Derpå flyttede man i hast de mange ventende flygtninge i sydlig retning.²⁶

To studerende fra København, Hans Fosmark og Birger Mouritsen, begge tilhørende Studenternes Efterretningstjeneste, arrangerede i de første par uger af oktober 6–7 flygtningetransporter fra »Liselund« ude på Østmøn.

De to hjælpere havde truffet aftale med en fisker om, at en jolle skulle henlægges på stranden, således at man kunne ro flygtningene ud til den ventende kutter. Baron Niels Rosenkrantz var medvider, men han måtte af sikkerhedsgrunde ikke hjælpe til på stranden. Ved en lejlighed var ro-

Kort 2. Afskibningssteder for jødiske flygtninge i efteråret 1943. Oversigten er ikke 100% dækkende.

båden imidlertid ikke blevet anbragt, hvorfor Niels Rosenkrantz sammen med nogle af gårdens folk i hast måtte bære en robåd ned ad den stejle skrænt mod havet. Der var ca. 15 flygtninge denne nat, men da båden kun kunne medtage to flygtninge ad gangen, blev det til en del ture ud til den ventende Rødvig-kutter, før alle var om bord. At robåden måtte tømmes for vand efter hver tur, gjorde ikke forholdene bedre.

Et par dage efter ovennævnte transport begyndte tyskerne at rulle hele den lokale hjælpeorganisation op. Niels Rosenkrantz blev midt om natten ført til Borre af en tysk officer. Her blev han beordret op i en tysk lastbil, hvori der sad flere af de lokale hjælpere. Lastbilen kørte derpå til »Liselund«, hvor Niels Rosenkrantz blev forhørt af en gestapomand. Mens gårdens lofter og lader blev gennemsoget af tyske soldater, erklærede Niels Rosenkrantz, at han absolut intet kendte til jødetransporter. Da husundersøgelsen var forbi, forlod tyskerne meget pludseligt stedet. Tilbage sad Niels Rosenkrantz – ikke helt klar over, om man havde glemt ham eller hvad.²⁷

På et tidspunkt, da den ved »Liselund« benyttede kutter havde motorskade, fik man aftalt transport fra Klintholm Havn. Her skulle bruges penge, og dem havde Hans Fosmark ikke. Han opsøgte nu konsul Carøe i Stege og spurgte, om han ville låne ham 10.000 kr. til hjælp for en jødetransport. For god ordens skyld gjorde Hans Fosmark opmærksom på, at han optrådte under falsk navn.

Den fine, ældre konsul afgav sit svar lidt senere på dagen. Hans Fosmark beretter: »Vi kom ind på kontoret, så kom hans svar: – Jeg er kommet til det resultat, at det *kan* være sandt, det, De siger, svarede han, og så vil jeg ikke risikere, at jeg ikke har hjulpet. Derfor får De pengene. Han gik påny en tur og kom tilbage med 10.000 kr. Jeg sagde forundret »tak« og glemte helt i skyndingen at aftale noget som helst om tilbagebetalingen.«²⁸

I de hektiske oktoberdage i 1943, hvor mindst 5000 jøder blev udsejlet fra den østdanske provins, måtte man gå ud fra, at der fra tysk side blev foretaget en helhjertet indsats mod de illegale transporter. Bagefter kan vi se, at dette næppe var tilfældet, hvilket ikke gør den ydede indsats mindre.

Penge spillede en betydelig rolle i forbindelse med jødetransporterne. Uden iøvrigt at tage stilling til hvor meget eller hvor lidt folk berigede sig, kan det fastslås, at idealismen absolut var størst på landjorden.

Illegale ruter

Jødetransporterne i oktober-november 1943 gav anledning til, at der, mens disse foregik, oprettedes illegale ruter til Sverige med egne skibe, som dermed kom til at transportere nogle af de sidst flygtede jøder.

En sådan rute var Dansk/Svensk Flygtningetjeneste, der blev ledet af redaktør Leif B. Hendil fra et kontor i Malmø. Hans udskiber på dansk side blev grosserer Robert Jensen, København, der bl.a. havde kontakter til kroejner Thomsen i Snekkersten og kroejner Werner Christiansen i Rød-vig.

Pengene til rutens drift kom, i hvert fald i starten, fra Det mosaiske Trossamfund i Sverige, hvis leder havde henvendt sig til redaktør Ebbe Munck i Stockholm for at få oprettet en redningstjeneste fra svenskekysten.²⁹

Efter forskellige vanskeligheder med en indkøbt hurtigbåd, døbt »Pimp«, fik man rådighed over fiskekutteren »MØ 1000«, der under navnet »Julius« blev benyttet fra den 28. oktober. Nævnte dato var søløjtnant Erik Stærmoser, en bror til folketingsmand Stærmoser, ved Taleren på Møn for at afhente et hold jøder. De ca. 15 flygtninge blev bragt til Sverige i god behold, men da besejlingen af Møn gav vanskeligheder i forbindelse med et udlagt tysk minefelt mellem Falsterbo og Møn, opgav man denne rute og vendte sig mod Stevns.

Her besejlede man i den følgende tid 3 punkter: 1) Gjorslev Bøgeskov 2) Fællesskov, sydvest for Rødvig 3) Vemmetofte skov, nord-øst for Faxe Ladeplads. Kontaktstedet ved »Gjorslev« var det bedste og blev derfor det mest benyttede.³⁰

Fra november aftog antallet af jødiske flygtninge, men samtidig kom der nu en hel del danskere og søgte transport. Det kunne være familiedemedlemmer til folk, der allerede var i Sverige, folk som med større eller mindre ret påberåbte sig at være eftersøgte eller rene eventyrere. Her ved afslutningen af jødetransporterne var netmaskerne nok en anelse større end senere, da de illegale ruter lå i mere faste rammer. Som eksempel på personer, der havde gode grunde til at søge væk, kan vi se på et par transporter fra Stevns i december 1943.

En Bopa-sabotør, Harald Nielsen, blev ramt af skud i lungen, da han løb ned ad Silkegade med Københavns politi lige i hælene. Efter at have været skjult på flere hospitaler blev Harald Nielsen kørt til jagthytten i Gjorslev Bøgeskov, hvor han traf sin kone, der ad anden vej var kommet

til Stevns. De to m.fl. nåede Sverige, hvor Harald Nielsen blev indlagt på et sygehus i Malmø.³¹

Tre dage før juleaften kom formanden for FLK, Gustav W. Branth, via Stevns til Sverige. Efter at have været i flere forhør hos gestapo i oktober var Branth blevet indlagt på Militærhospitalet med en massiv blødning i venstre tinding, hvorfor professor E. Busch besluttede sig til at operere. Et par måneder senere arrangerede Busch sin patients afrejse til Sverige. Gustav Branth beretter: ». . . På hotellet mødte jeg Ellinor og mine 2 børn. I bil kørte vi ud til Gjorslev Bøgeskov og med robåd ud til den ventende fiskekutter. Der var 10–12 andre med den nat. Det var den 21. december 1943. Efter 4 timers sejlads meldte den mig ubekendte skipper, at vi var på svensk territorium. I samme øjeblik begyndte min 6-årige søn og 4-årige datter at synge: Det kimer nu til julefest. Der var ikke mange tørre øjne. En time senere landede vi i Skanør. Jeg skal aldrig glemme den betjent, der stak næven ned og halede mig op på land, idet han sagde: Velkommen til Sverige.«³²

Fra det tidlige forår 1944, hvor skibene »Margit« og »Ellen« tilgik ruten, gik man over til at mødes med danske både på svensk vand. På den måde undgik de 2 skibe at komme ind til den danske kyst, der med tiden blev bevogtet betydeligt bedre fra tysk side end i efteråret 1943.

Efter at Robert Jensen i sommeren 1944 var blevet dræbt under ildkamp med gestapo, gik man over til en mindre centraliseret ledelse på dansk side.

Dansk/Svensk Flygtningetjeneste overførte frem til befrielsen ialt 1888 flygtninge – samt megen post i begge retninger.³³

Bogbinder Kiær og hans folk i Helsingør fortsatte også sejladsen i 1944. Den 20. januar 1944 overraskede en tilfældig tysk landevejspatrolje imidlertid »Kiær-Ruten«s folk under en afskibning. Thormod Larsen blev livsfarligt såret af en dum-dum kugle, ligesom en del af rutens medarbejdere i Helsingør kort efter blev arresteret af gestapo. Dermed gik organisationen på dansk side i opløsning. Kiær fortsatte dog sejladsen i mindre omfang, men da han blev arresteret til søs den 12. maj 1944, var ruten dermed helt ude af billedet.

Thormod Larsen lå 7 måneder illegalt hos professor Busch på Militærhospitalet, hvorpå han blev overført til Sverige for videre behandling på et hospital i Lund.³⁴

Efter Kiærs arrestation genopstod ruten den 22. maj 1944 under navnet »Øresundstjenesten«. Den blev ledet af kriminalassistent Einar Andersen, der fra Hålsingborg opbyggede kontakter til skibe i fart fra København. Ved at afhente passagerer og post fra disse skibe midt i Øresund undgik også denne rute at nærme sig den danske kyst.

Øresundstjenestens afskibningsgruppe på dansk side var først »Post-assistenten«, der den 1. november 1944 omdøbte sig til »Speditøren«. Både i juli og august 1944 var det forøvrigt småt med flygtninge på ruten, både eftersøgte modstandsfolk, og hvem der ellers kunne overveje at flygte, ønskede ikke at forlade landet bl.a. under hensyn til den snarlige udsigt til krigens afslutning.

Det illegale rutearbejde blev lagt betydelige hindringer i vejen fra tysk side i efteråret 1944. Den tyske bevogtning til søs blev skærpet, således at skibe ofte blev taget ind til en nærmere undersøgelse. Desuden blev skibene undersøgt mere og mere grundigt inden afsejlingen fra København.³⁵

Omstændigheder af ovennævnte art skal nok have været medvirkende til, at »Speditøren« omkring årsskiftet 1944–45 påbegyndte afskibning af flygtninge fra Sjællands Odde. Når denne lokalitet kom på tale, hang det sammen med oprettelsen af en ny illegal rute, »Øernes Hjælpetjeneste«, der på svensk side blev ledet af premierløjtnant E. Mønsted og grosserer J. Buhl. Denne rute, der efter forskellige forviklinger, endte med at være nærmest en militær rute, havde bl.a. tænkt sig at besejle sjællandskysten et sted nordvest for Rørvig »idet man her har etableret forbindelse med 2 kendte lokale folk.«³⁶

Denne besejling blev dog ikke til noget, men »Speditøren« må have bidt mærke i udskibningsstedet, hvorpå man »tog over« i begyndelsen af 1945. Det var læge H. Lindhardt, Højby, der i slutningen af 1944 havde fået en opfordring til at forestå udskibning af flygtninge. Han henvendte sig derpå til fiskeeksportør Leo Henriksen, Odden Havn, og fik ham til at tale med lokale fiskere angående sejlads til Sverige.³⁷

Lindhardt og Henriksen var begge minkavlere og spillede iøvrigt kort sammen.

Leo Henriksen, der indviede sin kontormand, Bill Hansen, i planerne, opnåede tilsagn om medvirken fra flere fiskere, og dermed var man så klar til afsejling.

Systemet i hele foretagendet blev derefter, at læge Lindhardt ringede til Leo Henriksens kontor og spurgte, om man ville købe f.eks. 14 mink til levering torsdag. Hvis Henriksen eller Bill Hansen senere kunne meddele lægen, at købet var i orden, adviserede denne København. Her fik flygtningene så udleveret en togbillet til Højby Sj. Ved flygtningenes ankomst til denne station holdt lokale vognmænd klar til at afhente dem og transportere dem til pensionater i omegnen.

Fra pensionaterne gik transporten i reglen pr. lillebil til udskibningsstedet. Om det videre forløb beretter Bill Hansen: »Fra udskibningsstedet i havn eller på kysten blev folkene sejlet ud i fiskekutterens rednings-

Fiskeeksportør Leo Henriksen og kontorassistent Bill Hansen, der forestod afskibningerne fra Sjællands Odde.

jolle, 2 folk ad gangen. Dette blev ret hurtigt ændret til, at der blev brugt en lille motorjolle (Poul Peter), hvorved alle folkene kunne komme ud på én eller to gange og derved nedsætte udskibningstiden og dermed risikoen. Når alle var om bord sejlede kutterne til Mölle i Sverige ca. 7 timers sejlads og de vendte så hjem til Odden Havn næste dag opad dagen.³⁸

Hver kutter kunne tage ca. 8 passagerer, og de sejlede som regel sammen 2 og 2. På et tidspunkt var fiskerne ikke meget for at fortsætte turene til Sverige, da de p.g.a. den dårlige olie kvalitet af og til havde motorstop og andre vanskeligheder med motoren. Problemet blev klarert ved at folk i København sørgede for, at der blev fremsendt olie af god kvalitet til stationen i Højby, hvorfra Leo Henriksens fiskebil transporterede produktet videre til kutterne i Odden Havn.

Kun de første par afskibninger fandt sted fra selve Odden Havn, derpå flyttede man øst på, hvor der foregik en eller flere afskibninger fra følgende punkter: Sonnerup skovs østre udkant, vestlige kant af Klint Bakker ved skovgården og pladsen øst for Klintbjerg, hvor den nuværende Klint havn ligger.³⁹

»Speditøren« udskibede ialt ca. 2000 personer, heraf ca. 140 (7%) fra Sjællands Odde.⁴⁰

Ved befrielsen 1945 var der op mod 20.000 danske flygtninge i Sverige. Af disse var godt et par tusinde danske kz-fanger, der med »de hvide busser« via København nåede Sverige op mod krigsafslutningen.

Alle øvrige flygtninge må være kommet illegalt til Sverige, de ca. 95% fra det østlige Danmark, især Sjælland.⁴¹

Hjælp til nedstyrtede allierede flyvere

Etableringen af de illegale ruter gav i 1944–45 gode muligheder for også at udsejle nedstyrtede allierede flyvere til Sverige. Da det danske politi fra efteråret 1943 ikke længere ønskede at medvirke til eftersøgninger af allierede flyvere, fik disse lettere ved at undgå arrestation, hvorpå flere flyvere blev opsamlet og ført ud til de illegale ruter. Det var Flemming Muus og hans faldskærmsfolk, der i foråret 1943 havde bragt emnet om hjælp til nedstyrtede flyvere på bane. Som vi har set, syslede Studenternes Efterretningstjeneste i sommeren 1943 med tanken om hjælp til overlevende allierede flyvere. Det gjorde nævnte organisation også i foråret 1944, hvor talrige allierede fly var nedstyrtet i Danmark under store bombetogter forud for invasionen i Frankrig. Lederne af Studenternes Efterretningstjenestes rute til Sverige, styrmand Ejler Haubirk og stud. mag. Peter Wessel Fyhn, anmodede da lærer Ingolf Haubirk og stud. techn. Jørgen Malm Rasmussen om at organisere en hjælpetjeneste, hvis formål skulle være at opsamle og hjælpe nedstyrtede allierede flyvere. Ingolf Haubirk og Malm Rasmussen søgte derpå forbindelse til Statens civile Luftværns central i København (Landsmeldecentralen), for herfra at kunne få melding om, hvor evt. nødlandinger havde fundet sted. Kort efter opsøgte de to mænd direktør Duelund, Falcks Redningskorps, og forelagde ham sagen. Han lovede at skaffe forbindelse til en række Falckstationer på Sjælland og Lolland-Falster. Derpå foretog Haubirk og Malm Rasmussen flere rejser i den østdanske provins, hvor man også forhandlede med lederne af de organiserede militærgrupper. Aftalen blev, at i tilfælde af en nødlanding skulle Falckfolk straks søge mod flyet og evt. få bragt flyverne i sikkerhed. Derefter skulle Falck afvente ankomsten af en lukket kassevogn fra København, som Studenternes Efterretningstjeneste havde stående klar. Følgende byer og Falckstationer var med i ordningen: København, Roskilde, Holbæk, Ringsted, Sorø, Slagelse, Skælskør, Ruds-Vedby, Næstved, Faxe, Faxe Ladeplads, Præstø,

Stege, Nykøbing F. og Nakskov. Da man to gange var rykket ud på forkerte meldinger fra Landsmeldecentralen, henholdsvis til Ringsted og Sorø, blev det derpå ordnet således, at de lokale folk selv måtte sørge for transport af evt. flyvere til København. Ideen var udmærket, men der synes ikke rigtig at være gået allierede flyvere i »nettet«. ⁴²

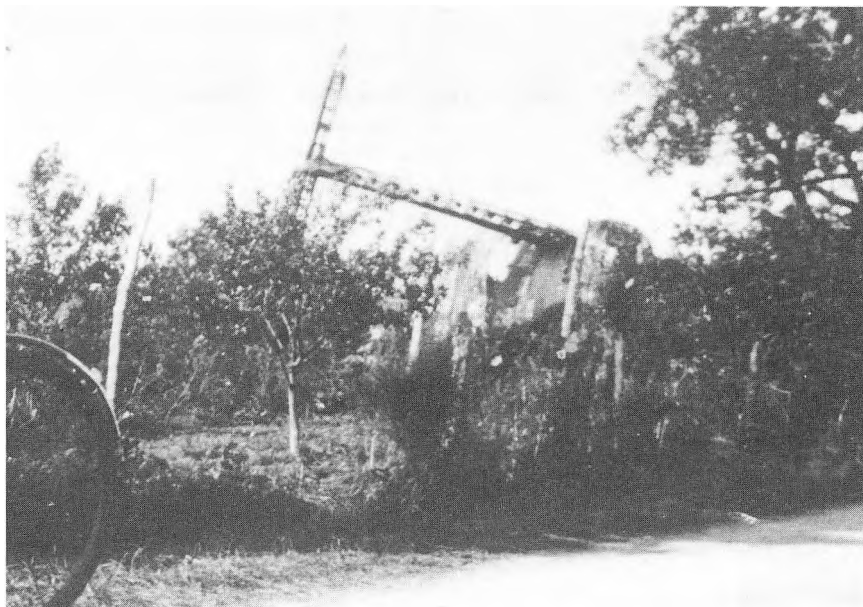
I sommeren 1944 blev spørgsmålet om en landsdækkende organisation til hjælp for nedstyrkede allierede flyvere taget op af Frihedsrådet, der overdrog Ringen opgaven. I løbet af efteråret 1944 opbyggedes derpå en »escape line«, dels ved benyttelse af Ringens lokale tillidsmænd i de enkelte byer, dels ved et samarbejde med Præsternes uofficielle Forening, PUF. Hele systemet byggede nemlig på den ganske fejlagtige formodning, at alle allierede flyvere i England var blevet instrueret om at søge mod præstegårde, hvis de styrtede ned i Danmark. Det var imidlertid kun nogle våbenflyvere, der af Flemming Juncker havde fået sådanne oplysninger i august 1944. Selv om der altså var tale om en misforståelse på en eller anden måde, var det en udmærket idé at opbygge en landsdækkende organisation til hjælp for flygtende allierede flyvere. PUF havde nogle »nøglepræster«, der synes at have fungeret som særlige kontaktpersoner i sagen, som de fleste danske præster var blevet informeret om. Der var 29 »nøglepræster« i hele landet, heraf følgende i provinsen øst for Store Bælt: Sognepræsterne Melby (Birkerød), Lerfeldt (Frederikssund), Berg-Sørensen (Reerslev/Hedehusene), Krarup Hansen (Butterup pr. Regstrup), Skjødtt Pedersen (Kettinge) og Brøndum (Østofte pr. Nørreballe). Desuden provsterne Vedel (Farum), Nedermark (Glostrup) og Hee Andersen (Herlufsholm). ⁴³

Den sjællandske flugtlinie sluttede hos Ringens tillidsmand i Roskilde, skoleinspektør Aage Nørfelt. Hans opgave var at bringe en evt. flyver det sidste stykke vej mod København og dermed afskibningsstedet. I februar 1945 ledsagede Nørfelt den britiske flyver H. L. Mills fra Roskilde til København. ⁴⁴

Da Ringens net sidst på året 1944 var udbygget under navnet RAF-aelsenkæden, var de allieredes tab over Danmark allerede aftaget mærkbart. De allieredes luftvåben blev mere og mere overlegne, bl.a. som følge af, at Luftwaffe manglede benzin. Dertil kom, at omvejen via Danmark til Tyskland synes at være mindre anvendt i krigens sidste 9 måneder. At der fortsat blev fløjet, viser eksempelvis den 12. marts 1945. US 8th Air Force udflyj denne dag fra England med 1355 4-motorede bombefly eskorteret af ca. 750 jagere. Mindst halvdelen af disse fly må have passeret Danmark. ⁴⁵

RAF-aelsenkæden virkede efter hensigten, men da det kom til at knibe med emner for transport, blev højest en halv snes allierede flyvere hjul-

Efter at være skudt i brand af en tysk natjager over Midsjælland nødlandede et RAF-fly, Halifax BB 309 fra Squadron No 138, den 17. september 1943 ved Slaglille. Flyet, der var under returflyvning fra en SOE-mission til Polen, kurede ulykkeligtvis ind i et hus, der brød i brand. 5 af husets beboere og 5 af de ombordværende, polske flyvere omkom.

Flyets haleskytte, W/O Puchala, reddede sig ved at springe af flyet, inden det ramte huset. Han blev taget til fange af den tyske værnemagt. En af flyets to piloter, W/O T. Miecznik, der lå og sov i flyets haleparti (der ses på billedet), blev sovende slået bevidstløs, hvorpå han først vågnede op på Ringsted sygehus. Herfra blev han, der ses som nr. 3 på efterfølgende liste, hjulpet til flugt af modstandsfolk den 7. november.

pet til flugt af denne organisation. Af disse fik 1 evt. 2 hjælp på Sjælland. På landsplan blev ialt godt 90 allierede flyvere opsamlet og derpå transporteret til Sverige, mens nogle hundrede blev taget til fange af tyskerne eller det danske politi. Ca. 1700 allierede flyvere omkom i eller ved Danmark.

Mindst 42 allierede flyvere var på Sjælland eller Lolland-Falster så heldege både at overleve en nedstyrtning og derpå få hjælp til at flygte til Sverige. Flyverne blev i mange tilfælde opsamlet af folk uden for modstandsbevægelsen, som dog derpå formåede at skabe kontakt til denne – og dermed til de illegale ruter.

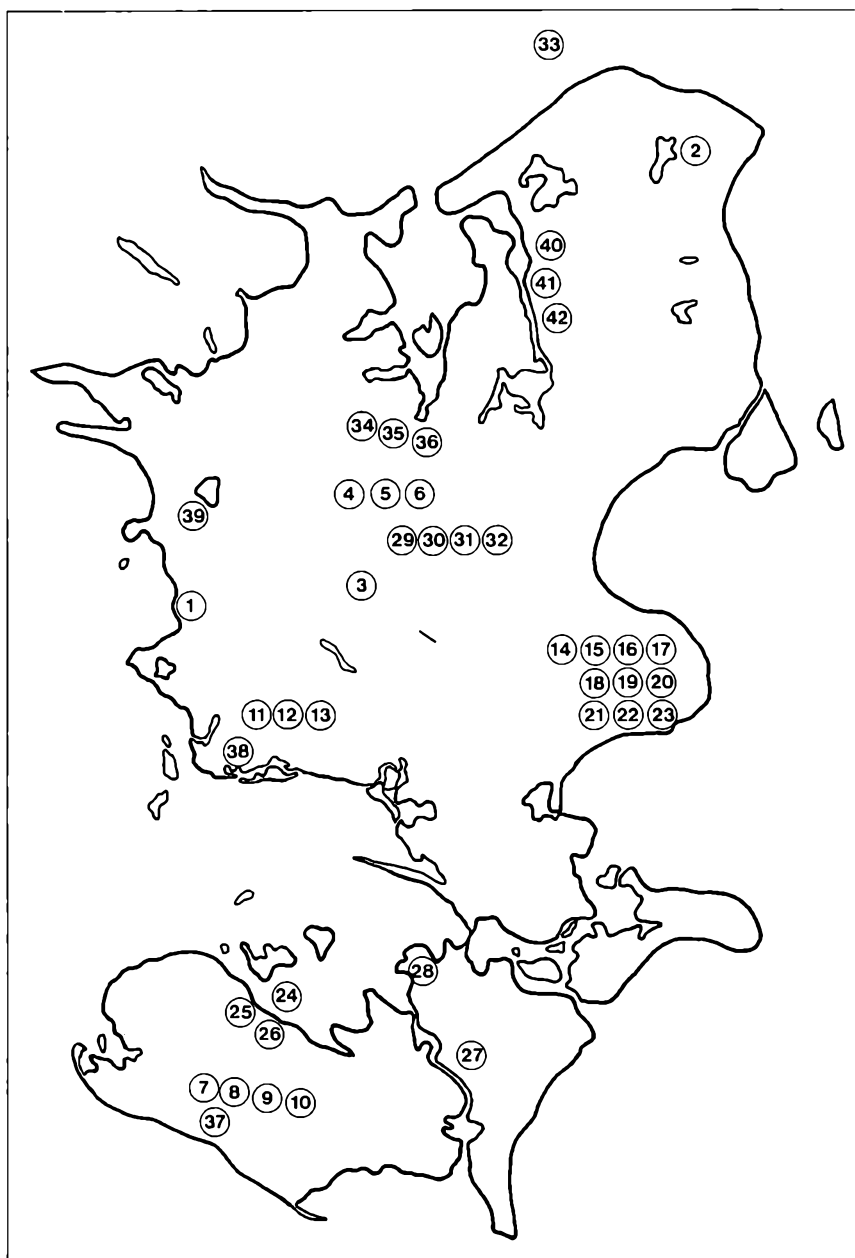
Vedrørende disse forhold henvises til kortet og den efterfølgende oversigt. (Kilde: Anders Bjørnvad: »De fandt en vej« og A. B.: »Faldne allierede flyvere 1939–1945«).

Navn (b) britisk (a) amerikansk	Dato for nedstyrtning	Sted	Hjælp/rute	Dato for udsejling til Sverige
1. D. Smith (b)	21/4-43	Kongsmark	Flere hjælpere/SOE (kano)	ca. 30/4-43
2. A. H. Jones (b)	4/9-43	Ved Esrum sø, fly ned i Sverige	Studenternes Efterretnings- tjeneste (robåd)	10/9-43
3. T. Miecznik (b)	17/9-43	Slaglille	M-b. Ringsted/Kiær-ruten	ca. 9/11-43
4. A. G. Bartter (b)	11/12-43	Bonderupgård	W. Krügermeier/SOE – Greve Scheel	december-43
5. C. W. Fry (b)				
6. Howell (b)	9/4-44	Ryde	Hans Larsen og Gerh. Krogh/ Øresundstjenesten	april-44
7. M. Hooper (a)				
8. J. Valley (a)				
9. T. P. Gill (a)	9/4-44	Lolland/Ryde	M-b. Roskilde/D/S Flygtningetj.	26/4-44
10. C. T. Markowicz (a)				
11. B. E. Logie (a)	9/4-44	Venslev	B. de Neergaard og/D/S Fltj. E. Arboe-Rasmussen	17/4-44 Reed og Murphy et par dage senere
12. G. D. Reed (a)				
13. T. R. Murphy (a)				
14. K. Bethe (a)				
15. J. Hamnlin (a)	11/4-44	Ved Varpelev	M-b. Stevns/D/S Fltj.	15/4-44
16. R. D. Smith (a)				
17. H. Juskowitz (a)				
18. R. de Mars (a)				
19. E. E. Morgan (a)				
20. R. A. Lauer (a)				
21. A. Esler (a)				
22. S. Mrozek (a)				
23. C. Segalla (a)				
24. J. Murray (b)				
25. J. Harrison (b)	24/4-44	Fly ned ved Hjælm	M-b. Maribo/D/S Fltj. 27: Peter Nielsen og skovrider Smidt/fisker Poul Nielsen ¹	29/4-44 nr. 27?
26. P. Powers (b)				
27. F. Haynes (b)	29/4-44	Vålse	M-b. Falster/D/S Fltj. Leo Larsson/Øresundstj.	10/5-44 27/8-44
28. R. R. Kerr (a)				
29. B. Walter (b)				
30. R. Rafter (b)	17/8-44	Allindemagle	Aksel Petersen m.fl./Øresundstj. Aksel Petersen m.fl./Øresundstj. M-b. Roskilde/Øresundstj.	27/8-44 28/8-44 27/8-44
31. R. Wiens (b)				
32. D. Budd (b)				
33. C. W. Dungan (a)	7/10-44	Kattegat	E. Sabroe-B. Outze ² /D/S Fltj.	11/10-44
34. H. L. Mills (b)	14/2-45	Sdr. Asmindrup	Ringen/Øresundstj. M-b. Roskilde amt/Øresundstj. J. Helms/P. Prom	17/2-45 28/2-45 ?
35. J. Petre (b)				
36. R. Maddock-Lyon (b)	12/3-45	Ryde	Gerh. Krogh m.fl./Øresundstj.	26/3-45
37. J. D. McFarlane (a)				
38. D. C. Johnson (a)	12/3-45	Ved Basnæs	Leo Larsson og m-b. Sorø amt/ Øresundstj.	23/3-45
39. R. D. Brown (a)	20/3-45	Ved Gørlev	Evt. Ringen/Øresundstj.	26/3-45
40. C. T. Dillon (b)	2/4-45	Vandet nord for Frederikssund	M-b. Horns Herred/D/S Fltj. Hills og Hart fik muligvis hjælp af m-b. i Frederiksværk	10/4-45 ?
41. R. Hills (b)				
42. H. J. Hart (b)				

1) Peter Nielsen ber. i LF-ark.

2) Jfr. »Frederiksborg Amts Avis« for 23.–24.9.1977.

Kort 3. Hjælpen til nedstyrtede allierede flyvere.

Cirklene angiver det omtrentlige nedstyrtnings- eller landingssted, og numrene i disse, som der refereres til i den foranstående oversigt, viser den tidsmæssige rækkefølge.

Sabotagevirksomhed september 1943 – september 1944

I en del lokaliteter blev der fra efteråret 1943 dannet egentlige sabotagegrupper, især af folk fra DKP. Det må i hovedsagen have været nogle af disse lokale grupper, der iværksatte den (her nævnte) sporadiske industri- og jernbanesabotage.

Fra sidst på sommeren 1943 kørte der ikke længere tyske jernbanetransporter til/fra Norge på strækningen Gedser-København-Helsingør, idet svenskerne havde opsagt den indgåede aftale om tysk transitkørsel gennem Sverige. Tyskerne gik derpå over til at benytte Jylland som transportvej mellem Norge og Tyskland. Dette betød, at tog med forsyninger til den tyske værnemagt i Norge kørte nordpå i Jylland. Sydgående tog medførte tyske tropper fra Norge, som der i stigende antal blev brug for i et forsøg på at afstive Hitlers vaklende fronter i øst og vest. Disse omstændigheder medførte, at Jylland blev stedet, hvor man for alvor fik mulighed for at ramme den tyske jernbanetrafik, der her, som andre steder i landet, naturligvis også omfattede transporter med tilknytning til de i Danmark stationerede tropper.⁴⁶

På denne baggrund må det ses, at der i tiden september 1943 – maj 1944 ikke blev gennemført jernbanesabotager på Sjælland og Lolland-Falster.⁴⁷

Et par forsøg blev gjort, men sabotørerne havde ikke heldet med sig. Vi skal frem til sommeren 1944, før der atter forekom jernbanesabotager i den østdanske provins. Det var da i Frederiksborg amt, man tog fat. Den 26. juni fandt en togafsporing sted på strækningen Holte-Birkerød, samtidig med at noget lignende blev forsøgt mellem Hillerød og Lillerød. I det sidste tilfælde havde en overbetjent og en jernbanedetektiv kl. 21.12 netop overvåget afsendelsen af et tysk transporttog fra Hillerød station, da de hørte en kraftig eksplosion i sydlig retning. Det viste sig da, at toget, 52 vogne trukket af 2 lokomotiver, var blevet ramt af en sabotage ved Hestehave, et par km syd for Hillerød. Sprængningen var muligvis sket under det kørende tog, i det vestlige spor.⁴⁸

Sprængstof var på dette tidspunkt en stor mangelvare, men i det mindste i Fredensborg boede en mand, der kunne skaffe »stof«. DKP'eren Axel Johansen havde gode forbindelser med Søren »Brøndgraver«, der havde lidt sprængstof på lager. Da han jo af og til måtte sprænge sten under gravearbejdet, var det vældig naturligt, at han foretog nye indkøb af sprængstof. Dette endte hos Knud Pedersen i Helsingør.⁴⁹

Ved 4-tiden den 2. juni blev en banemand på Hillerød station holdt op af to pistolbevæbnede mænd, der tvang ham til at låse døren op til kom-

mandostationen. Derpå anbragte de to mænd en bombe i denne, der kort efter blev totalt ødelagt ved en voldsom brand.

Den 22. juli afsluttede man derpå serien af angreb mod de nordsjællandske jernbaner med en skinnesprængning mellem Birkerød og Lille-rød.⁵⁰

I august 1944 forekom ingen jernbanesabotage i Regionen og i september kun en enkelt. Det var den 22. september, hvor folk fra Holbæk sprængte linien mellem Holbæk og Vipperød.

Til sammenligning kan det nævnes, at der på de jyske baner i september 1944 forekom 67 linieafbrydelser.⁵¹

Sabotage mod jernbanevognenes last kom af og til på tale. Her var halm til tyske forlægninger selvfølgelig et godt og brændbart mål. Et par eksempler på sabotager mod fragtgods kan hentes fra foråret 1944.

Den 17. april 1944 opdagede de tyske vagtposter på Masnedø, at der var ild i en jernbanevogn med tømmer. Det nordkørende tog blev derpå standset, og ved en nærmere undersøgelse viste det sig, at en »sten« af fosfor var blevet anbragt på læsset. Mistænkelige blikke blev rettet mod Falster.

På Korsør station holdt den 21. april 1944 en togstamme af vogne, der skulle til Oslo. På en af disse vogne var læsset to motorer. I den ene indtraf kl. 21.05 en eksplosion. Falck kom til stede og slukkede den opståede brand, hvorpå nogle tyskere gav sig til at lede efter flere bomber, men uden held. Kort efter eksploderede den anden motor. Tableau.⁵²

Med ovennævnte eksempler har vi bevæget os ind på andre arter af sabotage end jernbanesabotage. Disse sabotager var især rettet mod fabrikker, forretninger, den tyske værnemagt og skibe.

I efteråret 1943 gav en koordineret sabotage mod to storebæltsfærger anledning til megen dramatik og megen fordømmelse.

Den 3. november kl. 14.50 blev M/F »Sjælland« ramt af en bombeeksplosion en snes minutters sejlads fra Korsør, hvor man fra færgelejet kunne se, at det røg fra færgen. Mens tilkaldte ambulancer og brandbiler, også fra Slagelse og Skælskør, læger og politi hastede mod Korsør havn, assisterede en læge fra Odsherred sine sårede medpassagerer på den ramte færge. Da færgen efter ankomsten til Korsør var blevet tømt for de ombordværende, gik Falck igang med at forsøge at slukke branden. Kl. ca. 16.30 indtraf imidlertid en ny eksplosion, der rev en del af færgens forstavn og side op. Derved dræbtes tre brandfolk, bl.a. Falckstationsleder C. E. de Neergaard, Skælskør. Kl. 17 opgav man at slukke branden på »Sjælland«, som derpå ved assistance også fra den tyske havnekaptajn og den tyske marine blev slæbt ud af lejet. På dette tidspunkt var sejladsen på Store Bælt indstillet efter ordre fra overfartsledelsen.

Ud over de tre dræbte, var der 19 alvorligt tilskadekomne og en hel del lettere sårede.

Kl. 20.05 meddeltes fra Nyborg station, at der var eksploderet en bombe på D/F »Odin«, og at mandskabet havde forladt skibet.⁵³

Det var fynske sabotører med tilknytning til den af SOE placerede faldskærmsmand på Fyn, der havde anbragt bomberne i de to færger. Hvis Flemming Muus havde opholdt sig i landet, var disse sprængninger ikke blevet udført, idet han ikke havde givet sin tilladelse til noget sådant.⁵⁴

Hvem der evt. gav tilladelsen får stå hen i det uvisse. Når katten er ude, spiller musene på bordet.

I befolkningen havde man svært ved at forstå meningen med sabotagen mod færgerne, næsten alle var imod det skete. Alle kunne såmænd godt have været imod, for det var fuldstændig tåbeligt.⁵⁵

Sabotagen iøvrigt rettede sig især mod træindustrien og hoteller m.v., som blev beslaglagt af værnemagten.

I Sorø rettedes den 15. oktober 1943 aktioner mod en stolofabrik og en vognmandsforretning. I Slagelse fik man bl.a. ramt en af de virksomheder, hvor sabotagen i august 1943 var mislykkedes, det var et snedkerværksted. Flere tilfælde af politisk sabotage fandt også sted. Fra Hillerød politikreds meldte man den 31. oktober 1943 om sabotage eller forsøg herpå i en møbelfabrik i Lillerød og et dampvaskeri i Hillerød. Samme dato forekom en stor brand i et maskinsnedkeri.

Juledag 1943 og 13. januar 1944 var der afbrændinger mod møbelfabrikation i henholdsvis Fredensborg og Helsingør, til dels udført af de samme sabotører.

Den 5. november 1943 blev der kastet en brandbombe mod Gilleleje Badehotel, og i april 1944 blev der sat ild til Gilleleje Bio. Som hævn for dette sidste afbrændte tyskerne Gilleleje Kro. I løbet af sommeren brændte der hoteller i Hornbæk og Rungsted.⁵⁶

Som det ses, var man også i denne periode særdeles aktive i Frederiksborg amt, og til dels i Sorø amt, mens de øvrige områder på det nærmeste var sabotageløse.

Efterretningstjenesten

Da de danske efterretningsofficerer måtte flygte til Sverige efter forsvarrets opløsning den 29. august 1943, brød efterretningstjenesten midlertidigt sammen.

Inden udgangen af 1943 fik en reserveofficer, sekretær i Landbrugsrådet Svend Truelsen, derpå rekonstrueret og udvidet tjenesten. I begyn-

delsen af 1944 havde Truelsens »net« således meddelere i 14 provinsbyer øst for Store Bælt, fra Helsingør til Gedser. Det var ikke mindst, som for resten af det landsdækkende »net«, militære efterretninger, der blev sat set på. Hvor befandt de tyske styrker sig, hvor mange var der, og hvilke anlæg havde de? Meldingerne fra Truelsens »net« gik også til Stockholm, hvor efterretningsofficererne oberstløjtnant Nordentoft og orlogskaptajn P. A. Mørch nu havde oprettet et kontor til bearbejdning af materialet, der naturligvis fortsat blev sendt videre til England.⁵⁷

Sideløbende med Truelsens »net« virkede i det sjællandske et »net« opbygget af Studenternes Efterretningstjeneste samt folk fra den tidligere omtalte polske efterretningstjeneste.

Folkene fra Studenternes Efterretningstjeneste samarbejdede med polakkerne og varetog transporten til Sverige af de af begge grupper indsamlede militære efterretninger. Også disse meldinger endte hos Nordentoft og Mørch i Stockholm.

Om noget samarbejde i marken mellem Forsvarets Efterretningstjeneste og Studenternes Efterretningstjeneste var der derimod ikke tale.⁵⁸

Fra efteråret 1943 arbejdede en officiantgruppe for Studenternes Efterretningstjeneste. Den blev ledet af officiant Christian Fries, der som en af sine hjælpere havde artillerikvartermester Knud Møller, hvis barndomshjem var i Haslev.

I løbet af vinteren 1943–44 fik Knud Møller kontakt til folk i sin hjemby, der påtog sig at udføre efterretningsarbejde. Da montør Emil Nielsen fra SEAS' linieafdeling var med i efterretningsgruppen, lå det ganske godt med at skaffe oplysninger f.eks. vedrørende tyske anlæg. Disse var der en hel del af i det område SEAS betjente, bl.a. den tyske pejlestation »Seehund« i Tybjerg, hvor SEAS havde udført det nødvendige el-arbejde for stationens drift. Boghandlermedhjælper Otto Falk Rønne, der arbejdede tæt sammen med Emil Nielsen, beretter: »Vores vigtigste arbejde havde vi efter vores mening ved samarbejdet med Knud Møller (søn af urmager Møller, Haslev). Det var rent og skært efterretningsarbejde.«⁵⁹

Den fordel man fra tysk side havde af at kunne bruge danske firmaer, og dermed dansk arbejdskraft, var altså ikke uden minusser, for derved fik efterretningstjenesten bedre muligheder for at kigge tyskerne i kortene.

I Holbæk fik officiant Fries oprettet en efterretningsgruppe, hvis leder blev officiant H. K. Nielsen. Her fik man bl.a. fotograf Chr. Meldgaard med i gruppen, hvis oprettelse vil blive nærmere omtalt i et senere afsnit om Holbæk amt.⁶⁰

Togbetjent Helge Baarsby, Nykøbing F., synes også at have arbejdet for Studenternes Efterretningstjeneste, via officiant Fries. Han skaffede

oplysninger om tyske troppebevægelser med jernbanerne og lavede skitser af kommandoposter og telelinier på Falster og Sydsjælland.⁶¹

Både Christian Fries og Knud Møller blev arresteret af gestapo i foråret 1944 og døde senere i tysk kz-lejr.⁶²

Disse arrestationer medførte, at gestapo også fik fat i H. K. Nielsen og Helge Baarsby, der begge blev arresteret i august. Der synes at have været flere andre arrestationer i sagen, der for Haslev-gruppens vedkommende resulterede i, at den tabte forbindelsen »opad« i systemet.⁶³

Det ser stærkt ud til, at Studenternes Efterretningstjenestes »net« var af betydeligt omfang, således at vi ovenfor kun har set en lille del af det samlede system.

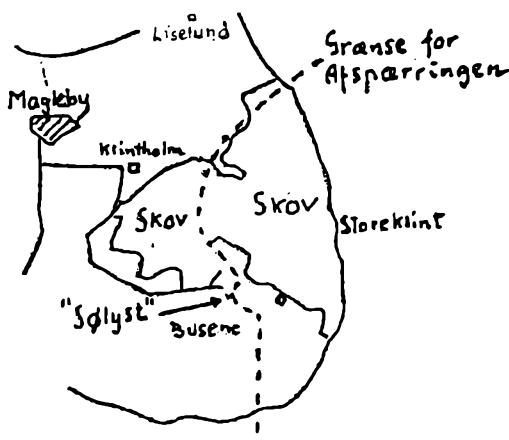
Om afprøvning af et hemmeligt, tysk våben på Møn den 24.-26. maj 1944

Forfatteren har ikke som sådan haft adgang til efterretningstjenestens arkiv, Stockholmarkivet, men kan i det følgende give et eksempel på, hvordan der i særlige tilfælde blev arbejdet.

Efterretningstjenesten havde fire mand placeret i prøveområdet. De afgav alle beretning om det tyske forsøg. På baggrund af disse beretninger/rapporter, bilagt skitser og foto, udarbejdede efterretningstjenestens kontor i Stockholm den 2. juni 1944 en samlet rapport i sagen til den britiske efterretningstjeneste.⁶⁴

Fra beretning nr. 1.

»Den 24/5 d.å. var Møens Klint fuldstændig afspærret. (Nedenstående skitse viser afspærringen).

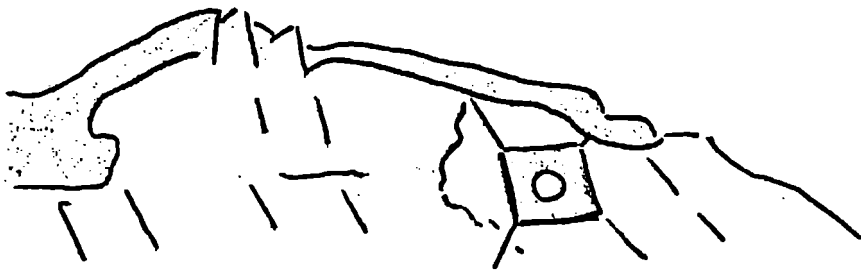

Den 25/5 var hele området spærret fra kl. 7 morgen og alle beboerne indenfor grænsen havde fået ordre til at lade alle døre og vinduer stå åbne.

Tilstedeværende i øvelsesområdet var bl.a.: 1 general, 1 oberst fra S.S. og en hel del højtstående officerer. Desuden var der 1 ambulance, 1 lilleput-flyvemaskine, 1 krydser med kran og plads bagpå til flyvemaskine. – Selve afspærringen blev opretholdt af 30 mand fra 8. politiudrykningskolonne, der har station i Helsingør. Alle ovenstående personer boede på »Sølyst«.

Kl. 16.30 blev øvelsen afblæst. Målet viste sig at befinde sig på selve Klinten lidt nord for hotel »Store Klint«, hvor det var markeret med et udspændt stykke firkantet lærred med et firkantet hul i midten. Lærredets røde farve trådte meget tydeligt frem på den hvide baggrund. (Se nedenstående skitse).

Den 26/5 skulle beboerne være borte fra øvelsesområdet allerede kl. 5.30.

På grund af skovenes højde og målets beliggenhed var det komplet umuligt at iagttage »noget« i luften.

Kl. 8.55 kom braget.

Der sås en vældig røgsøjle på ca. 50 m. I forbindelse med røgsøjlen viste der sig også et brandskær over målet – der udbrød dog ingen skovbrand. Braget, der var 2 km borte, var på størrelse med en jævn stor sabotagehandling.

Straks efter eksplosionen viste der sig tre bombemaskiner, 1 jager og en lilleput-maskine i luften over målet. Flere havde set *en stor flyvemaskine med en lille maskine på ryggen*. Kort før disse nåede målet, dykkede den store maskine ned lige mod målet og ingen har siden set denne.

Kl. 10.30 blev det afspærrede område frigivet. – Målet var dog endnu afspærret af tysk militær. Først sent om aftenen blev vagtposterne inddraget.

»Uhyret« havde overhovedet ikke ramt målet, men havde derimod ramt Klinten ca. 75 m nord for . . . af de vigtigste sprængstykke kan næv-

nes: 1 stk. 1/2 dampslange med nipler i hver ende; *Slangen lugtede endnu af benzin*. Den var mærket »Argus« . . .«

Fra beretning nr. 2.

»Møen, den 25/5 1944 . . . Kl. 8.30 nærmer 4 maskiner sig Møens Klint fra syd, 3 alm. maskiner, den 4. en meget stor maskine, Blom & Voss??, med en lille maskine på ryggen; de flyver mod Storeklint, drejer der mod n.ø. indtil ca. 5–6 km afstand. På Storeklint, Dronningestolen, er der på Klinten udhængt et mægtigt rødt lærred som mål, de tre maskiner drejer væk, den 4. fortsætter mod målet. Kort efter slipper den lille maskine den store og skynder sig i rasende fart – nærmest ved opadgående looping – bort fra den store, denne fortsætter ret langsomt med stadig faldende højde mod målet på Klinten, der går ca. 2 minutter fra udløsningen, da der høres et drøn og et mægtigt ildglimt . . .«

Fra beretning nr. 3.

». . . Flyvergeneralen (den lange, tynde, med skæv hofte) og ingeniør-generalen boede på »Sølyst« og havde telefonforbindelse fra Avnø og vejmeldinger fra Kastrup flere gange . . . Minstrygeren gik torsdag morgen ud fra Sommerspiret (2 Sml.). Ca. 08.30 kom fire He 111 (den ene havde sandsynligvis en rund, cylinderformet »torpedo« liggende under kroppen. Måske var maskinen også lidt større end de andre). Fieseler Storch-maskinen lettede længe før, de kom fra S.e. ind over Klinten. Den ene havde en mindre, jagerlignende maskine anbragt ovenpå kroppen, og denne »jager« fløj selv bort efter øvelsen.

Da de fire He var noget (ca. 500 m) fra land, lettede »jageren« og satte meget stor fart på og forsvandt mod n.v. De fire fulgte efter. I det øjeblik de passerede Klinten kom knaldet. Man så bomben komme (3–400 m under maskinerne). Den ligesom svævede i luften, vandret, men med ret stor fart, dog ikke som projektil. Idet den var ud over målet, gik den lodret ned med næsen forrest, men ramte ikke det udlagte mål. Bomben var forsynet med en slags styrefinner på siden, iøvrigt dråbeformet . . .«

Fra beretning nr. 4.

»2–3 sømil udenfor Store Klint (Møen) lå et skib, som fra en katapult kunne udskyde en lille flyvemaskine med motor og propeller – uden besætning. Over skibet fløj et Heinkel-luftfartøj, som på ryggen bar en lille jager, som udløses samtidig med, at maskinen udskydes fra skibet. Jageren, der har besætning, følger maskinen og styrer pr. radio denne mod målet.

Maskinen ramte ca. 100 m ved siden af målet, som var rejst ved Store Klint . . .«

(Stockholmarkivet nr. 891/755).

Den 19. juli 1944 kunne man på den danske efterretningstjenestes kontor i Stockholm udarbejde en rapport vedrørende fundne rester fra forsøget på Møn, bilagt foto. I denne rapport hedder det:

»Ved stranden fandtes (af interesse): 1) Propelnav (3 Pr.) vægt over 100 kg med påhængende kridt og ler. Propelbladtykkelsen ved roden ca. 20 cm. Propellerne afbrækkede. 2) (Drivaksel) Krumtapsaksel med 8 stempler til en V-motor. Diameter 14 cm. Kun 3–4 stempler tilbage. Akslen ellers lige. 3) Mærkelig indretning bestående af et L-bøjlet ca. 15 cm tykt stålrør, på hvis længste arm der sad 2 ringe med hængsler. Ringene har sikkert kunnet forskydes langs røret, da dette var blankpoleret (slebet). Omkring enden (næsten) på den korte arm var et kugleleje (kugler 2 cm), og uden om dette kugleleje var anbragt en tromle af et gummistof . . . På grundlag af de fundne udstødningsporte på ca. 5–9 cm, antallet af stempler, disses og krumtappens størrelse (slaglængde 165 mm) synes motoren at være af lignende form og størrelse som Juno 211 C, således at HK anslås til $8/12 \times \text{ca. } 1000 = \text{ca. } 700$. Propellen har været 3-bladet og gearet, idet der på propelnavet var et af tandhjulene hertil.«

(Stockholmarkivet 1179/108).

Godsejer C. C. Scavenius på »Klintholm«, beliggende få km fra Møns Klint, var Svend Truelsens nære medarbejder under reorganisationen af den danske efterretningstjeneste. Også Scavenius var reserveofficer.

C. C. Scavenius beretter: »Det var søværnet, der havde påtaget sig opgaven, med udgangspunkt i fyrmesteren, men der udover havde de unge løjtnanter placeret på strategiske punkter. Jeg var også til stede, men kun i tilfælde af at et eller andet skulle gå galt, så skulle jeg med mit lokale kendskab prøve at klare, hvad der evt. måtte være at klare. Det var forøvrigt nær gået galt, for bomben forfejlede målet, der hang midt på Dronningestolen, idet den ramte klinten kun ca. 10 m fra overkanten.«

(C. C. Scavenius brev af 28.4.1983).

I et forsøg på at opbygge en fly-styrke, der kunne sænke svære flådeenheder, begyndte tyskerne i 1943 at eksperimentere med sammenbygning af et to-motoret bombefly (Ju 88) og en jager (Messerschmitt 109). Jagerflyet blev anbragt oven på bombeflyet, der skulle være ubemandet. Jagerens pilot skulle føre dobbeltflyet til et punkt i nærheden af målet og

derpå frigøre sig fra bombeflyet, der lastet med sprængstof selv skulle flyve videre mod f.eks. et slagskib. Dette projekt fik navnet Mistel, men i daglig tale gik sammenbygningen under navnet Vater und Sohn. I løbet af 1943–44 blev flere snese Mistelfly taget i anvendelse. (»Bethovengeräte«).

Med start fra den tyske forsøgsstation i Peenemünde gjorde Junkers cheftestpilot, ingeniør Holzbauer, sig i foråret 1944 klar til afprøvning af et særligt sprænghoved til Mistel.

»Dagen derpå, den 25. maj 1944 startede Holzbauer igen. Denne gang havde han ingen uheld og nåede frem til Møens Klint og gik igang med sit forsøg. Ved klinten havde tyskerne opstillet et 10 × 10 meter mål, og det var mod dette, at Holzbauer skulle styre sin maskine.

I en afstand af 8 km fra klinten fik han travlt med at indstille Ju'rens gyromålsigte. Dette foregik fra jagerens cockpit, hvortil der ligeledes gik elektriske ledninger fra bombemaskinens servostyringsmekanisme. Da »Bethoven« var en halvanden kilometer fra Møens Klint og i en højde af 800 meter, trykkede Holzbauer på den elektriske udløsning. Nogle høje knald, da forbindelsesboltene eksploderede, tilkendegav, at de to maskiner var skilt fra hinanden, og Junkeren fortsatte ved egen motorkraft og styring mod målet. Det blev ingen fuldtræffer, men Junkeren var så tæt ved målet, at den kun forfejlede med 10 meter i højden mod det op-hængte mål og slog med en mægtig eksplosion ned i klinten. Holzbauer landede lidt efter på en dansk flyveplads.

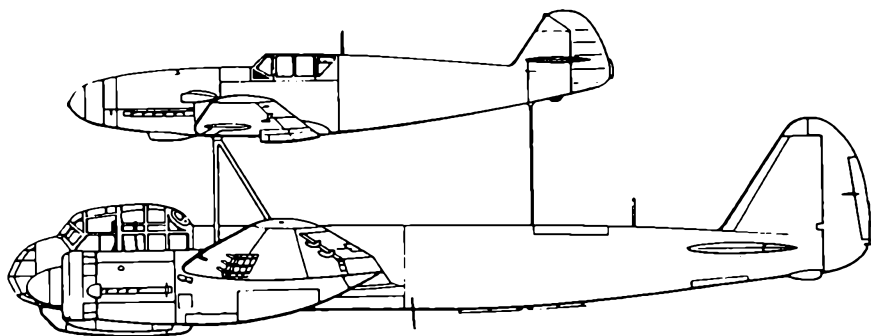
Efter dette heldige forsøg blev Einsatz-Staffel IV/KG 101 erklæret for operativ og overflyttet til St. Dizier i Frankrig for at angribe de allieredes invasionsflåde . . .«

(Carsten Petersen: Fliegerhorst Grove).

I slutningen af maj 1944 måtte Svend Truelsen forlade landet. Han var kommet i farezonen, efter at gestapo havde arresteret folk i hans organisation. Derpå blev kaptajn F. Busenius Larsen indsat som ny leder af efterretningstjenesten. Da han blev arresteret den 2. september, overtog kaptajn Schjødt-Eriksen den formelle ledelse af arbejdet, der i det daglige blev ledet af kaptajnerne O. Blixenkronen-Møller og P. V. Hammershøj.

Kaptajn Hammershøj havde i løbet af sommeren 1944 opbygget et særligt efterretningsafsnit omfattende den østdanske provins – »Schooner II«. Dette afsnit blev fra efteråret 1944 gjort til en sektion, hvortil også knyttedes »net« bestående af jernbane- og politifolk.⁶⁵

De ovennævnte »net« må ikke forveksles med de to »net«, der fra efteråret 1944 blev oprettet på Sjælland – og i København – af henholdsvis

Mistelflyet i udgaven for 1943-44.

folk udpeget af »de gamle politikere« og Ringen. Der var her tale om den civile del af den kontraetterretningstjeneste, som var blevet iværksat af de danske efterretningsofficerer i Sverige. Hovedformålet var indsamling af informationer om unationale elementer, bl.a. til brug for udarbejdelse af kartoteker vedrørende de personer, der skulle arresteres ved befrielsen.⁶⁶

I den samlede kontraetterretningstjeneste løb nærmest utrolig mange tiltag sammen, hvoraf nogle også kunne bruges til evt. at måle såvel de militære aktiviteter som den politiske temperatur i de lokale modstandsorganisationer.

Gruppedannelser

September 1943 - august 1944

DKP

Til at forestå oprettelsen af militærgrupper på Sjælland udpegede DKP en tidligere Spaniensfrivillig, arbejdsmand Peter Nissen Blom.¹ Han, der arbejdede under dæksnavnet »Christensen« (senere »Back«), gav i efteråret 1943 partiafdelingen i Helsingør besked om, at der nu skulle dannes m-grupper med det formål at kunne yde væbnet modstand mod tyskerne. På indstilling fra Gunner Olsen og Eigil Larsen besluttede CK, at civilingeniør Kristian Engelsen skulle lede dette arbejde. Han var ikke et kendt ansigt i Helsingør, men havde via de forannævnte personer kendskab til partiapparatet i byen. Engelsen, der havde været indkaldt under en særlig ordning for polyteknikere, var netop blevet frigivet fra den tyske internering. Hans forældre boede i et banehus ved Nivå, og det var her Eigil Larsen havde boet et par måneder efter sin flugt fra Horserød i 1942. Det kom til at gå særdeles kvikt med dannelsen af DKP's m-grupper, der fik betegnelsen A-grupper. Rekrutteringen foregik hovedsagelig på skibsværftet, og i foråret 1944 kunne Engelsen mønstre 250 mand i Helsingør by, og 150 i den nærmeste omegn, Hellebæk, Tikøb, Espergærde, Humlebæk m.v.²

Dermed må man i Helsingør have overgået al anden lokal gruppedannelse på Sjælland og Lolland-Falster i 1. halvdel af 1944. Mens disse gruppedannelser fandt sted kom tyskerne på sporet af Gunner Olsen, hvorfor han af CK blev sendt til Nakskov i januar 1944. Kommis Knud Pedersen blev derpå DKP's nye distriktsleder i Frederiksborg amt, hvor der også pågik dannelse af kommunistiske m-grupper i Hillerød og Frederikssund, samt formodentlig flere andre steder.³

Vi kan også følge Nissen Blom til Næstved, hvor Carmel Hansen foreløbig fik dannet 3 grupper, hver på ca. 8 mand. I slutningen af 1943 gav Nissen Blom instruktion i brugen af sprængstof i Næstved. Han anbefalede, at man aktiverede sprængblyanterne ved at bide i dem i stedet for

Arbejdsmand Peter Nissen Blom.

at bruge en tang. Det var det sikreste, selv om der evt. kunne ryge en kæbe. I det sydsjællandske fandt man instruktøren lidt hårdkogt.⁴

I Holbæk blev arbejdsmand Kristian Sørensen, der arbejdede på jernstøberiet, den første DKP-byleder. Han havde 5 grupper = 1 deling. De våben man havde fået fat på, bl.a. ved kasernen den 29. august 1943, var senere blevet afleveret til København.⁵ Kristian Sørensen havde forbindelse til matros Charles Hansen, Kalundborg, der både i sin hjemby og ude i Holbæk amt var aktiv i modstandsarbejdet.

Nissen Blom henvendte sig i Slagelse til arbejdsmand Richard Jørgensen, der tidligere bl.a. havde arbejdet med illegale blade. Jørgensen fik en kontaktadresse i København, og desuden blev det ordnet således, at han skulle være Nissen Bloms kontaktperson til en »Børge Olsen« i Korsør. Det var Erik Hansen på Obelsvej 10 i nævnte by. Richard Jørgensen blev leder af DKP's m-grupper i Slagelse, der i sommeren 1944 udgjorde en deling.⁶ I Roskilde var arbejdsmand J. E. Clausen leder af DKP's grupper, og i Køge havde gummiarbejder Anton Meyer, Ølby Lyng, dannet kommunistiske grupper. Det var Meyer, der i sensommeren 1944 forhandlede angående DKP-gruppernes placering i byens samlede modstandsbevægelse.⁷

Også i Ringsted og Vordingborg var der DKP-grupper, mens der i min-

dre købstæder som f.eks. Nykøbing S., Skælskør og Præstø ikke ses at have været kommunistiske gruppedannelser.

Efter at være flygtet fra Horserødlejren i august 1943 flyttede slagteri-arbejder Svend Aage Jørgensen og hans kone omgående fra Køge til Nykøbing F., hvor fru'en havde familie. Ved sin arrestation i 1941 var Svend Jørgensen DKP-formand i sin hjemby og desuden formand for slagteri-arbejdernes fagforening. Han havde i 1930'erne været opstillet som DKP's folketingskandidat i både Næstved- og Maribokredsen. I Nykøbing F. fik Svend Jørgensen, ikke overraskende, kontakt til partifællen Victor Søndergaard.⁸

Victor Søndergaard beretter: »En dag i efteråret 1943 kom en mand fra København (en partikammerat) for at tale med mig, han spurgte direkte, om jeg ville organisere militærgrupper her i byen. Efter nogen snakken frem og tilbage om tingene blev vi enige, bladarbejdet skulle jeg ikke bekymre mig om mere . . . I begyndelsen fik jeg to maskingeværer (model Madsen) af en mand, der rejste herved i samme anledning (partikammerat). Jeg gemte våbnene på mit værelse, idet jeg var flyttet til Nobelstræde, hvor jeg havde et værelse over et værksted, hvor man ikke regnede med, der boede mennesker . . .«⁹

Søndergaard var absolut ikke uden militær erfaring, da han havde 5 års tjeneste i Fremmedlegionen bag sig. En af dem, der blev involveret i Søndergaards gruppedannelser, var arbejdsmand Johan Siboska. Han var fhv. rekylskytte i infanteriet og flere gange dansk mester i brydning, letsværvægt. Siboska var blevet medlem af en 5-mandsgruppe ledet af Thorvald Hansen, som han havde spist på pensionat med i 4–5 år. Et par måneder senere opfordrede Søndergaard derpå Siboska til at danne sin egen gruppe. Siboska beretter: »Victor Søndergaard inviterede mig hjem til sig og viste mig her to danske rekylgeværer . . . Jeg gik straks i gang med at danne en gruppe.«¹⁰

Også Knud Christoffersen i firmaet Lolland-Falsters Frøhandel havde i det tidlige forår 1944 dannet en illegal gruppe. Han havde gennem KU kontakt til Ringens tillidsmand, prokurist Vilhelmsen på Dampmøllen.

Blandt dem, der blev opfordret til at indtræde i Knud Christoffersens gruppe, var sekretær Kresten Knudsen. Han beretter: »Først på sommeren 1944 blev vi sat i kontakt med Johan Siboska og hans gruppe. Dette møde blev for os et vendepunkt, idet vi fra nu af blev mere aktiviserede. Siboska overtog ganske naturligt ledelsen, hvilket han var fortræffeligt egnet til. Han var altid rolig, indprentede altid tavshed og forsigtighed og stoppede uoverlagte handlinger. I begyndelsen mødtes vi på L. L. F.'s lager i Østergade, hvor vi havde skjult 2 rekylgeværer, som Siboska havde fremskaffet, og som han instruerede i.«¹¹

Svend Aage Jørgensen havde presset hårdt på hos Søndergaard for hurtigt at få dannet grupper. Det foreløbige resultat af bestræbelserne blev 8 grupper, der fik Siboska som leder. Dermed synes man at have været foran alle andre i Nykøbing F., som havde tanker om at danne militærgrupper.

Også i Maribo og Nakskov, samt en del steder »oppe« på Sjælland, var DKP ligeledes foran tidsmæssigt m.h.t. dannelse af m-grupper. I Maribo var slagteriarbejder Kjeld Nielsen leder af DKP's deling, mens han fortsat prøvede at holde sine folk til bladarbejdet, som med tiden blev mindre og mindre tillokkende for personer, der var med i m-grupperne.¹²

Kjeld Nielsen var i april 1944 stærkt impliceret i den hjælp til 3 britiske flyvere, der medførte muligheden for deres senere udsejling til Sverige. Dette skete samtidig med, at en af hans gruppeledere, elektriker Gerhard Krog, i København sørgede for logi og skibslejlighed til to amerikanske flyvere, som han havde ledsaget fra Maribo til Hovedstaden.¹³

Elektriker Hans Georg Madsen blev leder af DKP's modstandsarbejde i Nakskov, hvor han bl.a. oprettede sabotagegrupper.¹⁴

Takket være DKP's partiapparat gik det forholdsvis let med at få opbygget de m-grupper, som der fra centralt DKP-hold blev givet signal til at danne i vinteren 1943–44. DKP måtte ikke, som flere andre organisationer, begynde på næsten bar bund. Nogle steder gik man senere ikke meget ud over de første gruppedannelser, det var f.eks. tilfældet i Helsingør. Andre steder deltog man også i de store hvervninger, som fandt sted i efteråret 1944 og foråret 1945. Sidst på sommeren 1944 skal der nok have været op mod 1000 mand i DKP-grupperne, der også rummede sympatisører og andre ikke partimedlemmer.

Dansk Samling – og andre borgerlige

Dansk Samling påbegyndte også oprettelse af militærgrupper i efteråret 1943. I denne forbindelse opfordrede Arne Sørensen i »Niels Jydes Brev« for november 1943 sine medlemmer, og vel også andre, til at danne 6-mands grupper. En sådan kunne bestå af 6 gode venner, der kunne holde bønne med forehavendet.¹⁵

Allerede inden Arne Sørensens opfordring må rejsesekretær Anker Olesen have berejst landets østlige egne for at gøde jorden vedrørende dannelsen af militærgrupper, samt visse steder have givet anledning til oprettelse af sådanne grupper.¹⁶

Da Dansk Samlings bestræbelser kom til at involvere en række folk uden for partiets egne rækker, ofte af konservativ observans, kan sporin-

gen af rødderne til netop disse gruppedannelser til tider være ret vanskelig.

Endelig må det påpeges, at Dansk Samlings partiorganisation næppe var så stramt ledet, som f.eks. DKP's, hvilket godt kan have sat sig spor i partiets modstandsarbejde hist og her.¹⁷

I det tidlige efterår 1943 dannedes omkring seminarieforstander Folmer Dam en illegal gruppe i Sorø. Foruden Dam, der var medlem af Dansk Samling, bestod gruppen af lærer O. I. Leth, købmand Svend Olsen, kontorist hos politiet Ole Klein og Aksel og John Hansen.¹⁸

O. I. Leth, der var fhv. sekondløjtnant, beretter: »Kort efter 29. august 1943 besøgte kadet Henrik Wille Jørgensen mig for at spørge mig, om jeg ville stå i spidsen for dannelsen af modstandsbevægelsen i Sorø. Da det imidlertid efter min mening fordrede et kendskab til medlemmernes politiske anskuelser, som jeg ikke var i besiddelse af, måtte jeg henvise ham til de politiske organisationer. Nogen tid efter blev jeg opfordret til at indtræde i en gruppe . . . Her var ikke tale om nogen bestemt politisk partifarve, men man vidste, at jeg havde en pistol, det var nok, og så slog jeg til. Gruppen blev snart til 6 grupper . . .«¹⁹

Købmand Svend Olsen kom med i ovennævnte gruppe via Ole Klein, der den 30. august 1943 opsøgte ham på kontoret.

Svend Olsen beretter: »Han forklarede, at nogle unge mennesker havde besluttet at gøre en indsats mod den tyske besættelsesmagt. De mente imidlertid, at de var for unge til at magte opgaven og anmodede mig om at træde ind i arbejdet sammen med et par mænd af en lidt moden alder. Jeg fandt planen interessant og trådte dermed ind i arbejdet. Få dage efter samledes Sorøs første byledelse hos Folmer Dam til et grundlæggende arbejde . . . På dette møde valgtes Folmer Dam til byleder, og vi andre fik ordre til at danne hver en gruppe på 6 mand. Jeg fik hurtigt samlet min gruppe, og det viste sig nu, at to af mine folk var ansat på steder, hvor de kunne påtage sig at danne hver sin gruppe, og således vokse organisationen i stilhed.«²⁰

Svend Olsen var medlem af Sct. Georgs Gildet, og herfra rekrutterede han medlemmer til sin stamgruppe. Stilheden varede kun til sidst i marts 1944, da Ole Klein blev arresteret af gestapo, mens Folmer Dam lige netop nåede at stikke af for kort efter at nå Sverige.

Dansk Samlings folketingskandidat i Ruds-Vedby kredsen var lærer Hans Schnell, der underviste på diakonskolen på Kolonien Filadelfia i Dianalund. Schnell var leder af en bladgruppe på Kolonien, der bestod især af partifæller. Senere fik man nogle konservative folk med i arbejdet, der med tiden også omfattede våbeninstruktion og følere i retning af »Stationsbygruppen«.²¹

Repræsentant Anker Olesen.

I Maribo havde Dansk Samling 10–15 personer mere eller mindre tilknyttet partiet. Den »hårde kerne« samlede sig omkring familierne Lindhardt og Pørtner. Om Dansk Samling-grupper og dannelsen i 1943–44 var der som sådan ikke tale, men Anker Olesen havde sin gang i byen og skal nok have tilskyndet de lokale partifæller til at medvirke til aktiv indsats.²²

Faldskærmsagenten Jacob Jensen, der havde arbejdet på Lolland-Falster, blev arresteret af gestapo i slutningen af 1943. Han opgav under tortur navnene på de personer, han havde samarbejdet med bl.a. i Maribo amt. Som følge heraf blev Monica Wichfeld, dyrlæge Hovmand og red.sek. Vilhelm Grandt m.fl. arresteret den 13. januar 1944. Monica Wichfeld blev dømt til døden den 13. maj, men 5 dage senere blev dommen ændret til livsvarigt tugthus. Efter fængsling i skiftende tyske tugthuse døde Monica Wichfeld den 27. februar 1945 i Waldheim tugthus. Hun fik en ukendt grav fjernt fra det Lolland, hvor hun med ildhu havde været med til at yde modstand mod besættelsesmagten.

Vilhelm Grandt var leder af en gruppe i Nakskov, der havde tilknytning til Dansk Samling. Efter Grandts arrestation blev disponent Erik Schrøder, der som KU'er deltog i uddeling af illegale blade, opsøgt af journalist Henning Petersen. Han spurgte, om Schrøder ville overtage forbindelsen til Anker Olesen. Det gik han ind på, men kontakten blev

ikke til noget. Schrøder fik derimod forbindelse med en anden udsending, der gav ham som opgave at finde egnet mandskab til dannelse af illegale grupper.²³

Lærer Egon Christensen, Eskildstrup på Nord-Falster, blev medlem af Dansk Samling i 1941. Han, der i sin hjemby dannede et par grupper, fik i slutningen af april 1944 indbragt den amerikanske flyver R. Kerr til sit hjem. Flyveren blev 4 dage senere afhentet af en dame og bragt til København, hvorfra han blev overført til Sverige. Egon Christensen havde naturligvis god kontakt til Boy Preisler i Nykøbing F.²⁴

Overkirurg Hans Tønnesen i Næstved, der var Dansk Samlings topmand på egnen, satte i efteråret 1943 reservekirurg R. Movin i forbindelse med »urmageren«, der var i gang med at trykke »Niels Jydes Brev«. Movin deltog derpå i dette arbejde, lige som han på anden vis bistod i fordeling af illegale blade og bøger.²⁵

Adjunkt Tage Hind på Herlufsholm deltog også i bladarbejdet for Dansk Samling, men var fra vinteren 1943–44 også med i en militærgruppe. Han fik selv fat i en sergent, der gav våbeninstruktion for gruppen i hans hjem.²⁶

Movin, der blev leder af modstandsbevægelsen i Næstved, gik ind for en aktiv linie. Dette var årsag til, at han en af de første dage af september 1944 fik tilgang af en hel O-gruppe, der gerne ville være mere aktiv. Det drejede sig om »Gruppe Terp«, ledet af et medlem af Dansk Samling, sagfører Erik Terp.²⁷

Gruppen havde på dette tidspunkt 3 pistoler, 1 italiensk karabin samt nogle salonrifler og jagtgeværer, »og var således en af de bedst bevæbnede grupper!!«²⁸

Også i Holbæk var Dansk Samling impliceret i oprettelsen af militærgrupper. Øjenlæge Diemar, formand for terrainsportsforeningen, samarbejdede med ingeniør B. Egdiussen, der var spejder med liv og sjæl og med i Sct. Georg Gildets terrainsportslaug. Samarbejdet gav anledning til dannelse af sabotagegrupper m.v.²⁹

Sidst på sommeren 1943 gav Anker Olesen stødet til, at der oprettedes militærgrupper af Dansk Samling i Helsingør. De blev organiseret af finmekaniker John Alberg, han svingede »tryllestaven« over de terrainsportsgrupper, som han da var leder af. Dermed var de første 15–20 mand klar. I foråret 1944 var der rekrutteret ca. 50 mand i 6-mands grupper. De var næsten alle hvervet blandt arbejderne på gummifabrikken Tretorn.³⁰

Uanset det lokale resultat m.h.t. oprettelse af militærgrupper kan vi ved disse eksempler konstatere, at folk tilknyttet Dansk Samling over alt pustede til ilden efter bedste evne. Dette var helt i tråd med partiets bestræbelser gennem de første år af besættelsen, hvor man overalt noterede

sig hvilke personer, der evt. kunne bruges i en kommende modstandskamp.

Som det ses, skete gruppedannelserne i den østdanske provins i store træk på tilskyndelse fra København. Ja, man kan roligt sige, at modstandsbevægelsen blev eksporteret ud fra Hovedstaden. Dette gælder tilsyneladende også m.h.t. grupper, der ikke uden videre kan sættes i politisk bås.

Gruppedannelser i Ringsted er et eksempel på dette. I juli måned 1943 blev isenkræmmer Niels E. Petersen, der var fhv. frivillig i den finske vinterkrig, opsøgt af arkitekt Svend Eskild Jørgensen. Arkitekten opfordrede Niels Petersen til at danne en eller flere 5-mands grupper, som efter nærmere instruks skulle anvendes til sabotage mod jernbaner, veje, telefon- og telegrafnet m.v. Niels E. Petersen gik straks i gang med at finde egnede folk, idet han sammen med assistent Jørgen Larsen, Balstrup, dannede en slags ledelse under arkitekt Jørgensens førerskab. Niels Petersen beretter: »Svend Jørgensen var, så vidt jeg ved, oprindeligt beskæftiget med konstruktion af transportable radiosendere til efterretningstjenesten, men var af sine forbindelser i København blevet opfordret til at danne en modstandsorganisation i Ringsted, hvad han altså også gjorde. I løbet af efteråret 1943 voksede gruppernes antal, og jeg formoder, at vi ved slutningen af året rådede over 40–50 mand. Forbindelsen udadtil varetoges i denne periode helt og fuldt af Svend Jørgensen, som var meget lidt interesseret i, at vi andre fik indblik i denne del af organisationsarbejdet. Det er derfor heller aldrig blevet os ganske klart, hvem hans »bagmænd« var . . .«³¹

Niels Petersen var flere gange i København med våben, som folkene i Ringsted udlånte til Hovedstaden. I forbindelse hermed traf han på folk som »Jens Peter« og »Finsen«, antagelig faldskærmsmanden Jens Peter Petersen og Jens Lillelund fra Holger Danske. På et tidspunkt fik samtlige gruppeførere i Ringsted-organisationen instruktion i brugen af våben og sprængstof af en tilrejsende mand ved navn »John«.

I løbet af vinteren 1943–44 glippede arkitekt Jørgensens forbindelse til København. Han prøvede af al magt at oprette nye forbindelser, men det lykkedes ikke rigtigt.

Niels Petersen beretter: »Omsider besluttede vi selv at forsøge at skabe en kontakt, hvilket for så vidt også lykkedes meget hurtigt, idet jeg kom i forbindelse med journalist Henrik Bierberg, Udenrigsministeriets Pressebureau. Denne stillede imidlertid som en betingelse, at Svend Jørgensen gled ud af arbejdet, dersom han skulle gøre noget for os. Vi fandt det rigtigst ganske ærligt at lægge kortene på bordet for Sv. J., og vi traf

med ham den aftale, at han helligede sig sine radioer, mens vi måtte organisere styrkerne, som vi ville . . .«³² Denne aftale blev truffet i februar eller marts 1944.

Niels Petersen fik nogle pistoler af journalist Bierberg, der kort efter måtte søge tilflugt i Sverige. Organisatorisk »svævede« sabotagegrupperne i Ringsted en hel del i foråret 1944, men i maj fik man kontakt til den ovenfra opbyggede modstandsledelse i amtet, hvilket omgående skabte styring på problemerne.

– Det bør lige nævnes, at Niels Petersen sammen med den daværende leder af Zone-stationen i Ringsted, Jørgen Wiboltt, den 7. november 1943 hjalp en såret, polsk RAF flyver til flugt fra Ringsted sygehus. Flyveren, der kort efter nåede til Sverige, blev bragt til Chr. Kiesling på Zonens Østerbro station. Kiesling var i nær kontakt med Holger Danske og blev senere medlem af organisationens ledelse.³³

En nærmere analyse omkring sabotagegrupperne i Ringsted godtgør, at der kan foreligge flere muligheder vedrørende organisationens tilhørsforhold. Da Niels Petersen, og muligvis også Svend E. Jørgensen, ikke havde kendskab til sagens rette sammenhæng, kan der dog let blive tale om det rene gætteværk.³⁴

De menige medlemmer af grupperne i Ringsted havde selvfølgelig slet ikke viden om, hvem der egentlig stod bag. Dette var dog langtfra usædvanligt, heller ikke i de gruppedannelser, der i det følgende skal beskrives.

Forsvarets folk

O-grupperne

På Sjælland interneredes hærens officerer og officianter på en række hoteller i Nordsjælland efter det tyske overfald den 29. august, mens det værnepligtige mandskab blev placeret i Holbæk, Jægerspris, Næstved og Københavns-området. Marinens befalingsmænd og menige blev alle anbragt i lokaliteter i og ved København.

I dagene 20.–22. oktober 1943 blev begge værns befalingsmænd frigivet. I denne forbindelse blev det fra tysk side forlangt, at befalingsmænd under 30 år skulle anvendes arbejde i statslige institutioner. Fra dansk side fik man samtidig udvirket, at der fortsat kunne udbetales løn til de faste befalingsmænd. Chefen for gestapo i Danmark, SS-Sturm-bannführer, dr. Karl Heinz Hoffmann, havde foreslået samtlige befa-

lingsmænd interneret for resten af krigen på f.eks. en ø, men dette forslag vandt ikke gehør i tyske kredse.³⁵

Under sin internering på Hotel Marienlyst i Helsingør oprettede general Gørtz en særlig stab bestående af kaptajnerne Viggo Hjalp, S. P. Schjødt-Eriksen, P. V. T. Ahnfeldt-Møllerup og M. Amtrup. Disse 4 kaptajner udgjorde i tiden frem over Den lille Generalstab, der skulle varetage hærens illegale aktiviteter. General Gørtz holdt sig her stærkt i baggrunden og fik kun forelagt de vigtigste problemer til afgørelse.

Efter at en tanke om at sende hele befalingsmandskorpset til Sverige var opgivet, blev der ført en række forhandlinger mellem hærledelsen og politikerne vedrørende befalingsmændenes fremtidige forhold. Resultatet blev, at kun en mindre del af disse blev sendt til Sverige for der at bistå ved opbygningen af Den danske Brigade, mens resten skulle forblive i Danmark.

Da general Gørtz for enhver pris ville holde sammen på sine folk, blev der bl.a. i København oprettet O-grupper (officersgrupper) til hvilke, der desuden i betydeligt omfang rekrutteredes folk fra en række foreninger med tilknytning til forsvaret f.eks. Akademisk skytteforening (tidligere Akademisk Skyttekorps), gardereforeningerne, FLK og tidligere værnepligtige under polyteknikerordningen.

Øst for Store Bælt oprettedes en alarmerings- og evakueringsordning for de faste befalingsmænd. Oberst Tage Andersen var her chef for det nordsjællandske område, mens oberstløjtnant S. G. Callisen, Ringsted, varetog opgaverne på resten af Sjælland samt på Lolland-Falster.³⁶

I oberst Callisens område fandtes der grupper af befalingsmænd i de 5 sjællandske garnisonsbyer. Efter drøftelser med oberstløjtnant Callisen blev eksempelvis kaptajn Helmer Nielsen leder af de ca. 60 fastboende befalingsmænd i Holbæk. Han fik tildelt 40 pistoler med patroner og senere 8 maskinpistoler. Kaptajnen holdt godt fast i disse folk, men på et møde i Roskilde først på efteråret 1944 fik han ordre til at fordele personalet ud i den sjællandske modstandsbevægelse.³⁷

I et forsøg på at holde sammen på befalingsmænd af reserven og fhv. befalingsmænd, samt i det hele for at åbne vej ud mod det civile liv i provinsen med deraf følgende rekrutteringsmuligheder, blev oberstløjtnant P. Riis Lassen af general Gørtz beordret til at oprette O-grupper i byerne på Sjælland og Lolland-Falster. Til hjælp fik han kaptajn E. Frigast.³⁸

I det følgende vil vi se på dannelsen af disse O-grupper, der dybest set var civile grupper, men naturligvis styret af Den lille Generalstab.

De indledende forhandlinger synes i alle tilfælde at være foregået i tiden november-december 1943. I Nakskov fik repræsentant Svend O.

Juhl, der var løjtnant af reserven, besøgte oberstløjtnant Riis Lassen. Denne spurgte Juhl, om han ville danne nogle illegale grupper. Efter at have fået forklaret formål og fremgangsmåde m.v. slog Juhl til. Underdirektør P. Hoff blev hans nærmeste medarbejder i arbejdet – men beretter Juhl: »Det gik meget langsomt med at få nogen med – men det gik da.«³⁹

Ja, det gjorde det, for inden udgangen af 1943 var der oprettet en O-gruppe på 10 mand, og i løbet af 1. halvdel af 1944 kom yderligere 11 nye gruppemedlemmer til.⁴⁰

Her som alle andre steder er det yderst vanskeligt at fastslå gruppe-medlemmernes evt. militære fortid, hvis de havde lavere grad end sekondløjtnant. Det er dog givet, at man især i starten sigtede på at få så mange fhv. befalingsmænd med som muligt. En bankassistent blandt Juhls folk var således fhv. korporal, der skal nok have været flere.⁴¹

O-grupperne i Nykøbing F. blev oprettet af sparekassebogholder P. E. Larsen. Han var sekondløjtnant af Livgarden og havde været involveret i arbejdet omkring opstillingen af et P-kompagni i 1942. Også i Nykøbing F. var der dannet en O-gruppe inden årets udgang, øjensynlig bestående af bl.a. 3–4 sekondløjtnanter. Flere gruppemedlemmer kom til i 1944.⁴²

Kaptajn Frigast opsøgte inspektør P. Kragh på Gigtsanatoriet i Skælskør. Kragh var løjtnant af reserven og havde under et længere ophold som plantagebestyrer for Ø.K. i Malaya i 6 år været medlem af Malaya States Volunteer Regiment. Kaptajn Frigast foreslog, at Kragh dannede nogle O-grupper på egnen. Kragh beretter: »Til disse gruppers medlemmer skulle i første omgang siges, at formålet først og fremmest var ordens opretholdelse ved et tysk militært sammenbrud, og at bevægelsen, skønt hemmelig og ikke tilladt af tyskerne, ikke var rettet mod disse, men mod kommunisterne og for at forhindre et kommunistisk kup i sammenbruddets dage indtil dansk politi og militær atter kunne stilles på benene.«⁴³

Frigast mente, at sådanne oplysninger ville være en god måde til at få folk med, da mange fortsat havde en neutral indstilling. »Han tilføjede, at tilgangen ville blive minimal, hvis vi straks lagde kortene på bordet.«⁴⁴

Kragh gik straks ind på Frigasts forslag og begyndte derpå at føre enkeltmandssamtaler – fortrinsvis med konservative partifæller. En kendt konservativ i byen sagde forskrækket nej. En konservativ landmand var mere positiv og lovede at ville tale med de unge i sin landsby. Det gjorde han, men de unge mennesker ville først høre, hvad egnens folketingsmand mente om sagen. »Hans svar var: Vil han (d.v.s. mig) have de unge mennesker ført til København og skudt?«⁴⁵

Dermed gik det forsøg også i vasken.

Oberstløjtnant P. Riis Lassen.

Den første til at sige ja var lærer Aage Bruun Hansen. Han havde aldrig været soldat, men det fik være. Både Bruun Hansen og Kragh var med i bestyrelsen for lokalafdelingen af Det frie Nord. Tid efter anden fik Kragh dannet 7 grupper, heraf 2 i Hyllested, hvor han havde henvendt sig til assurandør V. Bager, der var værnepligtig befalingsmand.

I Købstaden dannede Bruun Hansen 2 grupper og dyrlæge F. P. Dalsgaard 1 gruppe. Dalsgaards gruppe bestod af en brygmester, en bankbogholder, en landsretssagfører og en møller. Andre dannede yderligere 2 grupper. De af Kragh udpegede gruppeførere fandt selv frem til de folk, som de ville have med. Kragh fik så navnene på en lap papir, hvorpå han indprentede sig navnene og smed papiret væk.⁴⁶

Oberstløjtnant Riis Lassen var en enkelt gang på besøg i Skælskør. Han var da godt tilfreds med den opnåede styrke på små 60 mand. Forbindelsen opefter blev ellers holdt af yngre officerer og kaptajn Frigast, der efterhånden ikke mere talte om kommunistbekæmpelse. Dette sidste bør ikke tolkes i retning af, at kommunistbekæmpelsen som motiv for dannelsen af O-grupperne kun var camouflage for en kamp mod tyskerne. Dette var næppe tilfældet. Der er ingen tvivl om, at man i hærledelsen var blevet alvorlig bange for kommunisterne på grundlag af viden om deres virke ikke mindst i foråret og sommeren 1943.

Også på denne baggrund oprettede hærledelsen derpå styrker, der bl.a. sigtede på at kunne holde kommunisterne i ave ved krigens afslutning.

Grosserer E. Lisborg i Slagelse, der var sekondløjtnant, opstillede en O-gruppe på 21 mand. En hel del af disse folk skal nok have haft en fortid i hæren, men ikke alle.⁴⁷

O-gruppen i Korsør blev ledet af automobilforhandler Løppenthin, idet grosserer N. J. Ulrich, Slagelse, også havde en finger med i spillet her. Ulrich, der var sekondløjtnant af Livgarden, var tænkt som chef for et P-kompagni i Slagelse-Korsør, der dog ikke rigtig blev til noget.⁴⁸

I Sorø dannedes også en O-gruppe, men den blev senere opløst, da medlemmerne med bange anelser havde set på lederens omgang med spiritus og tyskere. Den udpegede leder i Sorø var en politimand.⁴⁹

Om O-gruppen i Ringsted beretter den motorsagkyndige, oberstløjtnant Erik Christensen: »Jeg blev efter henvendelse fra oberstløjtnant Riis Lassen ansat som byleder for O-gruppen i Ringsted i efteråret 1943.

Jeg aftalte med godt en halv snes borgere i Ringsted – mest ældre værnepligtige bfmd. – at disse i tilfælde af tyskernes bortdragen skulle optræde som ledere under min kommando.

Så vidt muligt skulle jeg advisere lederne på forhånd; hvis dette var ugørligt, skulle de, hvis forholdene opfordrede dertil, søge mig på eller nær Ringsted torv. Samlingspladsen skulle være i Klosterlunden nær torvet, men dette var ikke meddelt lederne. I tilfælde af O-gruppens samling skulle lederne medtage emner, som de havde aftalt med i forvejen; derudover skulle mandskab hverves i sidste øjeblik, idet jeg regnede med, at mange borgere, der ikke allerede var optaget i illegalt arbejde, ville stille sig til rådighed. Hvis jeg skulle forsvinde, var bankdirektør, løjtnant Christensen udpeget til min stedfortræder . . .

Jeg havde – med Riis Lassens tilladelse – gjort politimester, borgmester og postmester bekendt med gruppens tilstedeværelse og indhentet deres velsignelse.

Armbind havde jeg modtaget og gemt.

Jeg havde deltaget i et par våbeninstruktioner, hvor min søn kornet Jørgen Christensen var instruktør, den ene instruktion var for garnisonens officianter, der blev fordelt til min gruppe og til Sorø som hjælpere; de skulle dog ikke træde i virksomhed, før grupperne blev samlet. Med Sorø havde jeg forbindelse og havde leveret dertil 200 af de armbind, jeg havde modtaget . . .⁵⁰

Længere østpå, i Køge, blev stadsdyrlæge P. E. Glahn leder af O-gruppen. En lille kreds planlagde hver for sig, hvilke folk de ville henvende sig til, når tiden nærmede sig. Man fik fordelt et antal armbind, men ingen

våben. Glahn var formand for den lokale afdeling af Det frie Nord og fhv. premierløjtnant med en halv snes års tjeneste i rytteriet bag sig.⁵¹

Lederen af statens forsøgsstation på øen Lindholm, dyrlæge, oberstløjtnant af reserven. F. E. W. Toussieng, blev af oberstløjtnant Riis Lassen bedt om at oprette O-grupper på Møn. Toussieng henvendte sig derpå til 2 løjtnanter af reserven, baron Niels Rosenkrantz, »Liselund«, og godsejer C. C. Scavenius, »Klintholm«, samt hospitalsforvalter, intendant K. E. Herbo, Stege.⁵²

Niels Rosenkrantz gik ind på at danne en gruppe. Derpå kontaktede han forskellige personer, bl.a. sin forvalter V. Lundgaard Jacobsen.⁵³

C. C. Scavenius var i 1943 medarbejder ved den militære efterretnings-tjeneste, så han fandt det ikke klogt at foretage en gruppedannelse under de omstændigheder.⁵⁴

I Stege blev der antagelig ikke dannet en O-gruppe.⁵⁵ Det gjorde der derimod i Næstved, hvor skovrider Nis Lorenzen, Herlufsholm, blev chef med konditor M. Søeborg som sin nk. Her blev der dannet et betydeligt antal O-grupper, idet man havde forbindelser til også befalingsmænd fra garnisonen, politiet og forskelligt foreningsarbejde. Fra ca. august 1944 var Lorenzen leder af et selvstændigt distrikt »Herlufsholm«.⁵⁶

Oberstløjtnant Riis Lassen bad i november 1943 boghandler, kaptajn af reserven A. G. R. Oppermann, Holbæk, om at medvirke ved opbygningen af O-grupper i Holbæk amt. Oppermann påtog sig opgaven. Han var den 29. august tjenstgørende på Bornholm, men undgik internering og nåede hjem til Holbæk den 6. september. Straks efter begyndte han på egen hånd at arbejde med gruppedannelser omkring fhv. soldater.⁵⁷

Med Oppermann som en slags øverste chef opstilledes i den følgende tid en række O-grupper i amtet, idet kaptajnen selv varetog opgaven i Holbæk med opland, hvor bl.a. gdr., sekondløjtnant Chr. D. Lunn i 1944 dannede grupper omkring »Knabstrup«.⁵⁸

Landsretssagfører H. Gideon, Nykøbing S. – der var medlem af byrådet for venstre, og som havde tilhørt Akademisk Skyttekorps, fik en dag besøg af oberstløjtnant Riis Lassen og Oppermann. Gæsterne spurgte, om Gideon ville påtage sig at opstille O-grupper i den nordlige del af Odsherred. Gideon beretter: »Dette hverv påtog jeg mig. Jeg skulle sørge for opstilling af disse grupper, hver bestående af 7 mand . . .«⁵⁹

Gideon fandt derpå frem til egnede gruppeledere i Nykøbing og omegn, som han mente var i stand til at samle en gruppe. I Rørvig blev lederen en fhv. sergent. Da Gideon havde været eller var formand for Nykøbing Skytteforening, gjorde han brug af sin viden om foreningens medlemmer.

Til leder af O-grupperne i Kalundborg blev udpeget landinspektør Jørgen Lampe, der fik tilsagn fra folk i købstaden og oplandet. Også omkring Vig må vi gå ud fra, at der blev dannet O-grupper. Oppermanns kontaktmand her var sognepræst, Christian Petersen, der som sønderjyde havde deltaget i den 1. verdenskrig på tysk side.⁶⁰

Lederen af O-grupperne omkring Jyderup-Høng blev godsejer Mogens Grüner »Sæbygård«, der var kaptajn af reserven (Livgarden). Hans nk. var godsejer, sekondløjtnant (GHR) Jørgen Dinesen.

15 personer, fordelt over et ret stort geografisk område, udgjorde fra november 1943 grundstammen i disse O-grupper. I de første 8 måneder af 1944 tilgik et ikke ubetydeligt antal medlemmer, da der oprettedes grupper i Jyderup, Høng, Ruds-Vedby og Sæby m.v. I Sæby var det gård-ejer Lars Sørensen, som dannede en gruppe. Han var fhv. korporal ved GHR. Lars Sørensen fik instruktion hos lederen af O-grupperne i Høng, depotejer H. K. Nielsen, af hvem han også fik en Husqvarna maskinpistol til instruktionsbrug.⁶¹

O-grupperne udgjorde i august 1944 en meget betragtelig del af det samlede antal illegale grupper i Holbæk amt, hvilket skabte betydelige vanskeligheder omkring den videre udvikling af modstandsarbejdet i amtet.

Gårdejer O. Fabricius Nielsen lovede kaptajn Frigast, at han ville danne O-grupper omkring Skibby i Horns Herred. Fabricius Nielsen der var sekondløjtnant af Livgarden, beretter: »... det var militære vente-grupper jeg fik dannet, med god hjælp fra medlemmer af skytteforeningen og de af mig på egnen kendte tidligere soldater, bl.a. gl. gardere som gruppeledere.«⁶²

I Frederikssund og Frederiksværk kunne der ikke findes frem til egnede ledere for oprettelse af O-grupper.⁶³

Lederen af O-grupperne i Hillerød blev amtsfuldmægtig P. C. Bianco Boeck, der havde været delingsfører i Akademisk Skyttekorps. En af hans hjælpere var depotbestyrer og tidligere værnepligtig underofficer Poul Jørgensen.⁶⁴

Sidst på året 1943 henvendte oberstløjtnant Riis Lassen sig i Helsingør til havneingeniør A. L. Hvalkof for at få ham til at danne O-grupper i byen. Hvalkof drøftede sagen med den socialdemokratiske folketingsmand Sigurd Schytz og direktør N. A. Sørensen. Resultatet af de indledende drøftelser blev, at man gik igang med at oprette O-grupper blandt socialdemokratiske partimedlemmer (O-1) og i konservativt regi (O-2).

Sigurd Schytz blev øverste leder af O-1-grupperne, idet andre dog var retog det daglige arbejde. Direktør Olsen på gummifabrikken »Tretorn«

blev udnævnt til leder af O-2-grupperne, der i foråret 1944 talte ca. 60 mand.⁶⁵

I Helsingør havde tingene en tendens til at udvikle sig lidt anderledes end andre steder i det østlige Danmark, det gjaldt også m.h.t. O-grupperne. Det ser ud til, at Riis Lassen fra København var instrueret om at søge gennemført en politisk opdeling af O-grupperne i Helsingør.

Ved udgangen af oktober 1943 var der i Rungsted en stor gruppe under ledelse af oberstløjtnant Deleuran. Styrken talte ca. 90 mand, en stor del civile, der alle havde fået udleveret en pistol 1910/21.⁶⁶

En del af de civile skal nok have været Dansk Samling-folk, hvilket ikke forhindrede, at gruppen henregnedes som en P-afdeling. Hvad der senere skete med gruppedannelsen er ikke let at se i det meget vanskelige område omkring grænsen mellem København og Frederiksborg amter.

Også i Roskilde opstilledes O-grupper. Eksempelvis officiant Jens Kjærgaard blev tilsluttet disse efter orientering i sagen af en af de stedlige bataljonschefer. Det var påregnet at anvende såvel værnepligtige befalingsmænd som menige i disse grupper.

O-grupperne i Vordingborg blev ledet af oberstløjtnant A. C. Berthelsen, der bl.a. gav officiant P. Chr. Gabriel besked om, at han var optaget i en ventegruppe, hvilket indebar forbud mod evt. andet illegalt arbejde. Omkring Mern dannede greve C. Knuth »Liliendal«, i efteråret 1943 nogle illegale grupper. Da greve Knuth var kaptajn af reserven kunne man let forestille sig, at der var tale om O-grupper, men kilderne tier herom. Personalechef C. Maaløe i Haslev kom med i modstandsbevægelsen via officerer i Næstved og havde kontakt med kaptajn Frigast, men om han dannede en O-gruppe står heller ikke her helt klart.⁶⁷

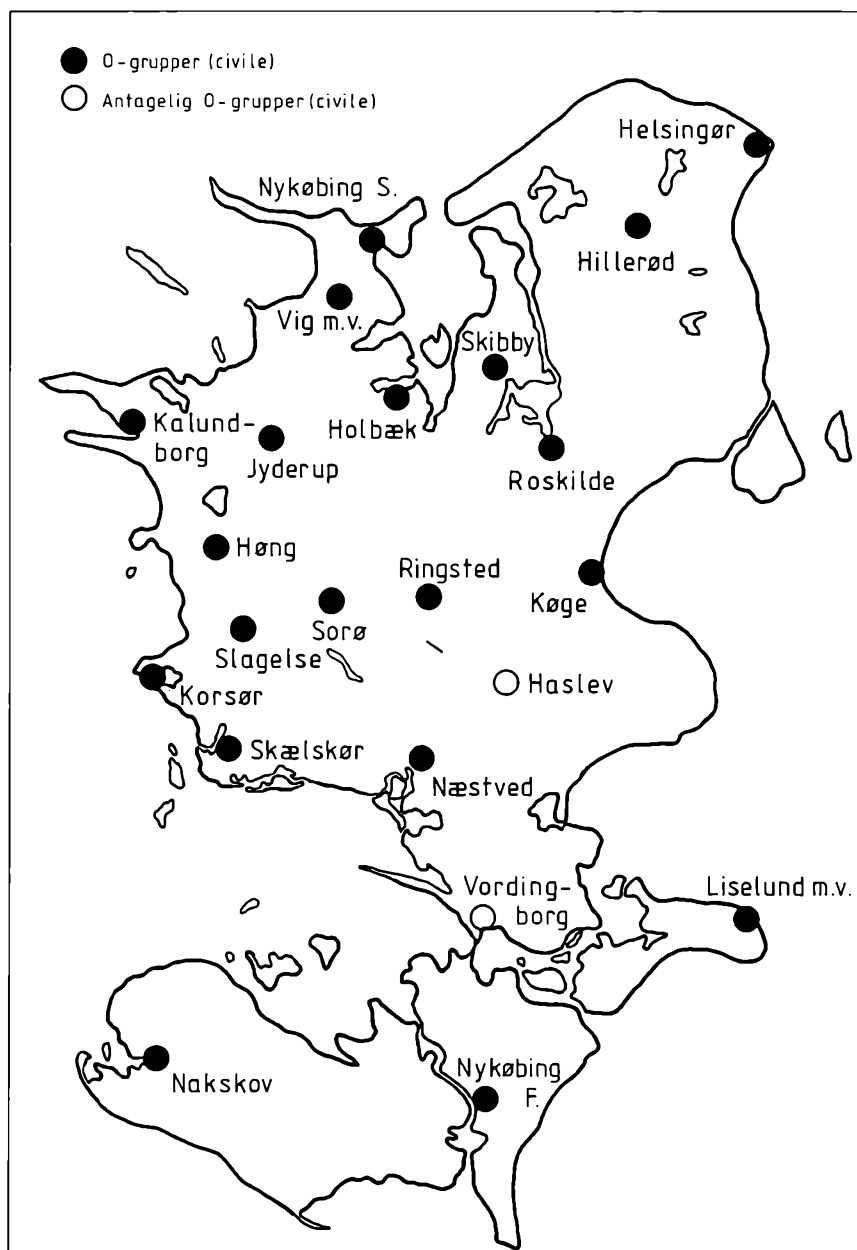
Af en oversigt over O-gruppernes organisation fra 1944 fremgår det, at oberstløjtnant Riis Lassen i de 20 største byer på Sjælland og Lolland-Falster dannede grupper på ca. 50 befalingsmænd alle ledet af en fast officer.⁶⁸

Det er lige før man kan komme i tvivl, men det må vel være de ovenfor omtalte O-grupper, der blev tænkt på.

Ved udgangen af august 1944 blev O-gruppernes mandskab anslået til ca. 500 mand, men da gruppedannelserne var ret løse, og der pågik hvervninger i august 1944, kan der meget vel være givet tilsagn fra yderligere flere hundrede personer. Det var som regel modne mænd, der var tale om, for i O-grupperne samlede man absolut ikke på »konfirmander«.

De af general Gørtz godkendte rød-hvide-blå armbind var inden sommeren 1944 udleveret i betydelige mængder til de fleste O-grupper, hvis

Kort 4.

Der er tale om stamgrupper, hvorfra evt. yderligere grupperdannelser fandt sted i by og på land.

bevæbning på dette tidspunkt antagelig var bedre end i de øvrige illegale grupper.

Set fra Den lille Generalstab må dannelsen af de civile O-grupper på Sjælland og Lolland-Falster have taget sig ud som en succes. Disse gruppedannelser var noget specifikt for nævnte område, idet der i provinsen vest for Store Bælt ikke blev dannet civile O-grupper. Her var O-grupperne nærmest et system, hvorved hærledelsen kunne holde kontakten til befalingsmandskorpset.⁶⁹ Hærledelsens bevæggrund for at oprette civile O-grupper i den østdanske provins, hvor der også fandtes militære O-grupper i garnisonsbyerne, må have været båret af ønsket om at vinde størst mulig indflydelse på modstandsbevægelsen i Hovedstadens bagland.

Tre depoter gik tabt

Oberst Bennikes idé med at oprette hemmelige våbendepoter var et særdeles fremsynet tiltag. Efter at tyskerne den 29. august 1943 havde overtaget det danske forsvars beholdninger af våben, var der stort set ikke flere våben i dansk besiddelse, lige fra regnet politiets.

Man kunne godt have forestillet sig, at netop O-grupperne på Sjælland på en eller anden måde havde fået del i de ca. 600 stk. våben, der lå i de hemmelige depoter. Dette skete imidlertid ikke, om ikke af andre grunde så fordi 3 af depoterne gik tabt og indholdet af det 4. depot blev ført til København.

Godsejer Bøttger på »Dragsholm« opdagede kort efter den 29. august 1943 at der havde været indbrud, i hvilken forbindelse nogle af de kasser, der indeholdt militær udrustning, var brudt op. Det viste sig at være en lokal mand med nazi-tilbøjeligheder, der havde været på spil. Han blev pågrebet ved et senere indbrud. Da det var kaptajn Schou, der havde stået bag oprettelsen af det hemmelige depot på »Dragsholm«, tog Bøttger til Holbæk for at tale med ham.

Kaptajn Schou var imidlertid interneret på dette tidspunkt, men led-saget af fru Schou, der medbragte vasketøj, lykkedes det Bøttger at få en samtale med Schou gennem trådgitteret. Efter at have meddelt, at depotet var røbet, foreslog Schou, at Bøttger tog til Nykøbing S. og talte med politifuldmægtig Fugl.⁷⁰

Det endte med, at 5 danske politibetjente kom til »Dragsholm« for at holde vagt ved depotet, men de måtte fortrække, da en deling tyske soldater ankom for at overtage bevogtningen. Senere kom den tyske kommandant fra Holbæk for at få oplyst, hvad det hele egentlig var for noget. Bøttger oplyste, at kasserne var kommet fra en garnison, fra hvilken vid-

ste han ikke. Derpå fjernede tyskerne depotet. Den 8. februar 1944 ankom 4 gestapofolk til »Dragsholm« for at tale med Bøttger. Hans kone, fru Else, så dog tyskerne ankomme til stedet, hvilket resulterede i, at Bøttger nåede at springe ud af et vindue og forsvinde, inden gestapofolkene meldte sig ved døren.⁷¹

Bøttger vendte senere atter hjem, han hørte aldrig mere i sagen. Også på »Sofieholm« og »Toftholm« dukkede der dansk politi op, inden indholdet af depoterne også her blev afhentet af tyskerne. Overvejelserne omkring de hemmelige depoters fremtid var selvfølgelig præget af de tyske proklamationer i dagene efter den 29. august, hvor dødsstraf blev stillet i udsigt til folk, der kendte til hemmeligheder i forbindelse med aktiviteter rettet mod den tyske værnemagt. Sagen blev så nogenlunde klar ved, at dansk politi var blevet skudt ind som vagtposter, inden tyskerne fik mulighed for at møde op.

Depotet på Krogsnæb ved Roskilde blev i efteråret 1943 delt, da en løjtnant J. Lunø sammen med 4 terrainsportsfolk fra Roskilde brød ind og fjernede en del våben. Disse blev pr. robåd sejlet over til D.U.I.-hytten i Boserup skov. Under besynderlige omstændigheder endte det kort efter med, at både terrainsportsfolkene og Lunø tog til Sverige. Da depotet i det hele taget var ved at blive kendt, udfoldedes der en række bestræbelser for at få reddet våbenbeholdningerne.⁷²

I disse deltog bl.a. premierløjtnanterne Erik Bennike og Erik Mønsted, stud. polyt. Jens Martens og kunstmaler Ib Mogens Bech Christensen, der havde afskibet de 4 terrainsportsfolk, samt stud. mag. Sven Bjørnstad, stud. polyt., sekondløjtnant Svend Erik Mikkelsen og C. C. Hincheli.⁷³

Hincheli beretter: »Omkring den 13. oktober tog vi afsted fra Roskildevej i København med en, desværre, alt for lille lastvogn med påmonteret generator, omend vognen kørte på benzin. Vi var ialt 5 deltagere, nemlig Ib, Jens Martens, chaufføren, en ubekendt mand samt mig selv . . . Der var en lille lysning på skovvejen, hvorfra en mindre vej førte op til D.U.I.-hytten . . . men da den alt for lille vogn ikke kunne rumme alle våbnene med udrustning, medtog vi kun et par rekylgeværer, ca. 6 kasser geværer »89« med 6 stk. i hver samt ca. 8.000 stk. ammunition . . . Ved Damhussøen blev lastvognen standset af en betjent. Ib og Jens Martens sprang af vognen og trak deres pistoler, hvorefter betjenten fortrak. Kort efter denne episode stod jeg af på Roskildevej. Lastvognen fortsatte til Nyelandsvej 82, hvor udrustningen blev afleveret hos Ibs sekretær, og senere hustru, Helle Termannsens forældres hus. Våbnene blev senere ført til et depot på Rødkildevej . . . Sven Bjørnstad mente, at han havde mandskab nok til at flytte resten af våbenlageret i Boserup skov, og havde

tilstrækkeligt med opbevaringssteder til våbnene . . . Vi ankom vel til D.U.I.-hytten og begyndte at læsse våbnene i lastvognen, som imod aftalen ikke var benzindreven og kun med lad. En af vagtposterne kom til at affyre et skud, da han ville aflade sit våben . . . På vor vej fra D.U.I.-hytten på skovvejen stødte vi på en tysk patrulje, og det kom til en skudveksling. Ved Rødeport i Roskilde blev vi standset af to betjente, hvoraf den ene var Magnus Nielsen, som jeg kendte, og han lod os passere . . . Det viste sig, at ingen af de opbevaringssteder, som Bjørnstad havde lovet på, var tilstede, og jeg måtte med taxi køre forgæves til mange personer, bl.a. til Tåstrup. Alle blev imidlertid bange og afvisende, når de hørte om våbnenes antal . . . Til sidst lykkedes det os, at få våbnene anbragt på loftet af Grøndal Bio på Bellahøj i København . . . Sammen med Sv. E. Mikelsen tog jeg til Krogsnæb, hvor vi overnattede og samlede våbenkasserne, de, som var brudt op, hamrede vi sammen. Våbnene blev derefter sammen med megen anden udrustning afhentet af medlemmer af »Polyteknikerafdelingen«, der på dette tidspunkt var under oprettelse under Erik Bennikes ledelse . . .«⁷⁴

Polyteknikerafdelingen var en del af de københavnske O-grupper, så det blev altså disse, der fik del i våbnene fra Krogsnæb.

Oberst Bennike og hans adjutant, premierløjtnant Winge, flygtede til Sverige i efteråret 1943. Overfarten foregik i en stjålet, tysk gummibåd.

Marinen

Marinens mandskab, der omfattede op mod 500 mand, var stort set samlet i København. Disse folk blev der også holdt sammen på – under forskellige omstændigheder, samtidig med at der i januar 1944 blev dannet en illegal stab kaldet Elverhøj, som skulle varetage marinefolkernes anvendelse i det illegale arbejde.

Før eller siden udsendtes der befalingsmænd fra marinen til følgende byer: Helsingør, Humlebæk, Hornbæk, Gilleleje, Hundested, Dragør, Faxe Ladeplads, Rødvig, Præstø, Klintholm Havn, Hesnæs, Gedser, Korsør og Kalundborg.

Ved udgangen af august 1944 drejede det sig om ialt 75 mand, der varetog efterretningsarbejde omkring tyske skibsbevægelser og, alt efter forholdene, dannede særlige havnegrupper eller deltog i afskibningsarbejde i forbindelse med de illegale ruter.⁷⁵

I det følgende vil vi se nærmere på nogle af marinens udstationeringer af mandskab i det østlige Danmark.

En af de udstationerede, søløjtnant Harry Larsen, beretter: »I december måned 1943 blev jeg sammen med søløjtnanterne John Frederiksen

og Per Østergaard Petersen kaldt til et møde hos orlogskaptajn H. K. Poulsen, tidligere Marinestaben, der opfordrede os til sammen med 20 kvarter- og underkvartermestre at gå i kystpolitiet med det formål efter endt politiuddannelse at arbejde illegalt i de havne, hvor vi ville blive udstationeret – herunder oprettelse af modstandsgrupper – uddannelse af disse – modtagelse af våben fra luften og søen samt udskibning af flygtninge til Sverige. Den 4. januar 1944 mødte vi på Kocksvej politiskole for at gennemgå det elementære kursus, der varede ca. en måned, efterfulgt af 4 ugers ophold på Krogerup politihøjskole, hvor der blev undervist i kamptræning – skydning og alt vi kunne få brug for fremover . . . Den 1. marts 1944 tiltrådte jeg tjenesten ved kystpolitiet i Faxe Ladeplads . . .⁷⁶

Vel ankommet til Faxe Ladeplads spurgte Harry Larsen stationsforstander Ejner Nielsen om vej til sømandshjemmet. Det bekymrede stationsforstanderen lidt med denne fremmede, men ved at tilbyde sig som vejviser fik han opklaret, hvad Harry Larsen skulle foretage sig i byen. Det beroligede ham meget. Også bestyreren på sømandshjemmet, Peter Knudsen, var lidt beklemmt i starten, men da Harry Larsen kunne berette om sin færd til søs og iøvrigt kunne hilse fra styrmand Ejler Haubirk i Dragør, lunede disse oplysninger meget.

I de illegale ruters afskibningshavne var man, forståeligt nok, lidt bange for fremmede.

Tjenesten i kystpolitiet var ikke særlig interessant, men på havnen fik Harry Larsen gode kontakter, som han i den kommende tid arbejdede sammen med omkring udskibningen af flygtninge til Sverige. Medio april havde Harry Larsen et møde med kvartermester Axel Madsen, der var tjenestegørende i Rødvig i samme mission som han selv. Han fortalte om, hvor svært det var at arbejde illegalt i Rødvig. Der var for mange tyskere, og på en gård i nærheden havde man kontakt med tyskerhåndlangere.

Axel Madsen, der var født i Faxe Ladeplads, havde en bror boende på Faxevejen lidt uden for byen. Efter drøftelserne i Faxe Ladeplads tog man ud og hilste på smedemester Anton Madsen. Her fik Harry Larsen tilbudt en lejlighed på 1. sal, hvilket resulterede i, at han omkring den 1. maj kunne få sin kone og 5 årige datter til egnen.

Familien Madsen havde Erik Thomsen i Faxe som huslæge. Han havde Harry Larsen første gang truffet på sømandshjemmet, hvor han ca. den 12. april havde tilset 2 sårede amerikanske flyvere, der sammen med de øvrige 8 mand fra besætningen på en Flyvende Fæstning, netop nødlandet på Stevns, ventede på transport til København. Læge Thom-

sen kom senere ofte på besøg hos Harry Larsen, når han var ude på sygebesøg i omegnen.

Læge Thomsen havde bl.a. kontakt med Ringens tillidsmand i Faxe, overlæge A. C. E. Groth-Petersen. Det endte med, at der hos læge Thomsen blev holdt et møde, hvori overlæge Groth-Petersen, ingeniør P. Langkilde, Faxe Kalkbrud, stationsforstander E. Nielsen og Harry Larsen deltog. Man drøftede her, og på flere senere møder, mulighederne for at opbygge en modstandsstyrke med de folk og midler, der *måske* var til stede i området.

Harry Larsen beretter: »Vi gik så i gang med at finde egnede og sikre gruppeførere, der i deres omgangskreds kunne finde folk, der turde og ville deltage. Det lykkedes næsten alle vegne, og vi fik en god start. Sikkerheden blev prioriteret meget højt . . .«⁷⁷ Disse gruppedannelser må være påbegyndt i sommeren 1944.

I Præstø fik man også en ny kystbetjent i begyndelsen af 1944. Det var K. Feldberg Rasmussen, der den 29. august 1943 havde opholdt sig på Skagen, hvor han som math havde ledet en lille mine-kommando. En måneds tid senere blev Feldberg Rasmussen og hans folk under tysk bevogtning ført til Holmen i København.

Efter at være kommet fri af interneringen søgte Feldberg Rasmussen selv ind ved politiet, hvor han fik en nødtørftig uddannelse. Nogenlunde samtidig med Feldberg Rasmussens tiltræden i Præstø, blev 4 marinefolk tilkommanderet kystbevogtningen her. Det var flymekanikerne Ib Christiansen og Max Petersen, samt underkvartermestrene Svend Petterson og Sven K. Larsen.

Inden sin afrejse fra København havde Feldberg Rasmussen fået besked på at søge kontakt med afgået oberstløjtnant M. J. R. Thygesen-Nim, når han kom til Præstø. Dette i et forsøg på at få etableret en mere organiseret modstandsbevægelse i området.⁷⁸

Thygesen-Nim havde stærkt bistået af sin kone, der var tandlæge, fra 1943 opbygget en organisation omkring Præstø, hvis opståen og tilhørsforhold hylder sig tågerne.

I foråret 1944 havde Thygesen-Nim 4 grupper: Præstø by, Præstø/Fak-singe, Tappernøje og Kalvehave. Tappernøje-gruppens leder var gods-ejer P. A. Fugmann, der var fhv. sekondløjtnant. Han var desuden orga-nisationens nk.

Den 1. maj 1943 blev hjemsendt kornet Kjeld Staunstrup ansat som forvalter i en trælasthandel i Præstø. En dag i efteråret 1943 blev han pludselig opfordret til at komme »til tandlæge« hos fru Thygesen-Nim. På den måde kom Staunstrup med i arbejdet, han blev leder af Præstø-

gruppen og våbeninstruktør. Det blev Staunstrups opfattelse, at Thygesen-Nim ikke rigtig havde kontakter udadtil. Under arbejdet som våbeninstruktør i Kalvehave fandt han desuden ud af, at der her måtte være dele af en anden modstandsorganisation, idet der her også færdedes en våbeninstruktør fra Møn.⁷⁹ Nogen forbindelse udadtil må Thygesen-Nim dog have haft, for i foråret/sommeren 1944 lånte han en Suomi maskinpistol af reservelæge R. Movin, Næstved, der da var på vej til at blive modstandsbevægelsens byleder her.⁸⁰

Om sine bestræbelser på at få forbindelse med Thygesen-Nims organisation beretter Feldberg Rasmussen: »... indfandt jeg mig derfor en dag, sammen med Max Petersen, hos Thygesen-Nim for at stille mig og mine 4 kammerater til rådighed for den lokale modstandsbevægelse.

Vores kontakt med Thygesen-Nim var imidlertid af en sådan karakter, at vi fandt det uforsvarligt at fortsætte nogen som helst form for samarbejde. En af de adresser, som Thygesen-Nim beredvilligt havde forsynet os med, var til godsejer Fugmann, og ham opsøgte jeg sammen med Ib Christiansen. Fugmann var imidlertid – i modsætning til T.N. – hverken til »at hugge eller stikke i« – og gav os en kølig modtagelse.«⁸¹

Da der således ikke kunne tilvejebringes et fornuftigt samarbejde i Præstø, søgte Feldberg Rasmussen forbindelse nord på til Harry Larsen i Faxe Ladeplads og så iøvrigt tiden an m.h.t. lokale gruppedannelser. Dette viste sig at være en klog disposition, for i de sidste dage af december 1944 blev hovedparten af medlemmerne i Thygesen-Nims organisation arresteret, Fugmann og Staunstrup ingen undtagelse. De 16 mand blev sendt til kz-lejren Dachau. Kun Thygesen-Nim, der havde forladt egnen og Præstø-gruppen gik fri. Efter disse sørgelige begivenheder påbegyndte Feldberg Rasmussen og hans hjælpere dannelsen af nye illegale grupper i Præstø med omegn.

Marinen havde også folk placeret inde i landet. På Sorø-egnen oprettedes i efteråret 1943 2 arbejdslejre for mather og mathelever. Lejren Sorø I (Sorø) husede 38 elever under ledelse af kvartermester S. Hjulgaard, i Sorø II (ved Kirke Flinterup) var kvartermester E. Frandsen leder for 28 elever.

Det hele var anlagt på arbejde i statsskovene og assistance ved landbrugsarbejde i lejrenes opland. Udover dette daglige arbejde blev der givet de unge marinere en delvis militær uddannelse, der under ledelse af underkvartermester P. Utzen Christensen hurtigt førte personellet over i illegalt arbejde.⁸²

Folkene blev optaget i Sorø terrainsportsforening, der blev ledet af arkitekt Solholm. Matherne gik stadig delvis i deres uniformer »og marcherede tre og tre ud til øvelserne«.⁸³

En gruppeleder fra Bopa i København, underkvartermester Tom Hansen, forsynede Sorø II med instruktionsvåben m.v., således at våbenøvelser også kunne indgå i undervisningen, der i det hele var tilrettelagt med en kampindsats for øje. Læreren i nærkamp var oberst Lunn.

Kystløjtnant H. E. B. Gyller, der efter at være frigivet på Kongelundsfortet i september 1943 tog til sit hjem ved Sorø, blev i november pålagt den opgave i tilfælde af kamp at overtage ledelsen af lejrenes mandskab.⁸⁴

Ikke langt fra Sorø II lå gården »Hellestrup«, der havde fået ny forvalter den 1. marts 1943. Jobbet var tilfaldet Jens Chr. Lunn, der havde ledet terrainsporten i Bruno de Neergaards gruppe under Nationalt Værn. Efter oprettelsen af Sorø II gik der ikke lang tid, før Jens Chr. Lunn fik kontakt med lederne i lejren. I december 1943 oprettede Jens Chr. Lunn en 6-mands gruppe bestående af sognepræst K. Andersen, Gyrstinge, købmand Børge Wadum, Stenlille, skovfoged Larsen, Nyrup, skovfoged J. Jørgensen, St. Bøgeskov og gdr. Helmer Sørensen, Ørslev Vester. Gruppen havde våbenlager i skovfoged Jørgensens aljebeholder. Jens Chr. Lunn beretter: »Det indeholdt 1 gevær 89, 3 stk. gevær 1867 og 2 rekylgeværer, som Utzen havde skaffet til veje. Den 10. januar hentede vi 100 håndgranater hos grev Scheel på Ryegård . . .«⁸⁵

På dette tidspunkt kan det kun have været meget få illegale grupper, der var så godt bevæbnede. I den følgende tid blev der omkring folkene fra denne stam-gruppe dannet nye grupper, der under betegnelsen Flinterupdelingen arbejdede tæt sammen med marinere i Sorø II.

Søkadet Svend Yttesen var i efteråret 1943 blevet ansat som lærer på drengehjemmet Holsteinsminde (nu Hjortholm) ved Fuglebjerg. Da marinens ledelse var bekendt med hans opholdssted, fik han senere en anmodning herfra om at oprette militærgrupper på egnen. I foråret 1944 fik Yttesen besøg af Utzen Christensen, der da havde kontakt til modstandsbevægelsens ledelse i Sorø amt.

En dag i august 1944 blev Yttesen ringet op af højskoleforstander Keld Mølbak, Hindholm Højskole. Mølbak, der var medlem af Dansk Samling, foreslog et møde. Kort efter mødtes de to mænd i skellet mellem Holsteinsminde og Hindholm. Det viste sig da, at Mølbak kendte til Yttesens forbindelser, og han kunne oplyse, at der i Fuglebjerg var en illegal gruppe. Nu foreslog han Yttesen en samkøring af de illegale aktiviteter på egnen.⁸⁶

Som det ses, har vi her nærmet os de bestræbelser, der »oppefra« udfoldedes for at få de enkelte grupper koordineret. Inden vi i det følgende ser nærmere på disse tiltag, der også omfattede dannelse af grupper, skal et samordningsmøde på højeste plan lige nævnes.

På et møde i december 1943 drøftede Frode Jakobsen og general Gørtz officerernes fremtidige forhold til modstandsbevægelsen. Både Frihedsrådet og hærledelsen var interesseret i et samarbejde. Det springende punkt i sagen var, om hærledelsen ville anerkende Frihedsrådet som den øverste ledelse af kampen mod tyskerne. Frode Jakobsen opfattede Gørtz' svar derhen, at hærledelsen, og dermed befalingsmændene, underlagde sig Frihedsrådet. Gørtz på sin side var derimod af den opfattelse, at han gik ind for fuldt samarbejde med Frihedsrådet, uden direkte at have stillet sig under Rådets kommando.⁸⁷

– Uanset hvad der nu blev resultatet af ovennævnte forhandlinger, var hæren i december 1943 i fuld gang med at danne civile O-grupper i Regionen. Disse blev med tiden delinger og kompagnier samtidig med, at folk fra O-grupperne fik sæde i by- og amtsledelser. I krigens sidste halve år tilgik der desuden modstandsbevægelsen på Sjælland et stigende antal befalingsmænd af linien. Dermed fik Den lille Generalstab alt i alt i betragtelig grad hånd i hanke med modstandsbevægelsen i REGION V.

Jfr. aftalen mellem Frode Jakobsen og general Gørtz var det inden for modstandsbevægelsen organisationen Ringen, som befalingsmændene skulle knytte sig til. Hærens folk i de sjællandske O-grupper synes dog ikke at være gjort meget bekendt med denne aftale.

Regionens dannelse

Januar - august 1944

Opbygning af undergrundshæren

Den 13. december 1943 kom en mand cyklende i sydgående retning på en bivej mellem Kirke Flinterup og Sorø. Pludselig så han to tyske soldater komme cyklende imod sig. Den ene kørte helt i venstre side af vejen, den anden helt i højre.

Den enlige cyklist var faldskærmschefen Flemming Muus, og da han havde et stort beløb i rede penge i inderlommen samt den engelske plan for opbygningen af en fremtidig dansk modstandshær, blev han lidt urolig over de modkørendes adfærd.

Efter en kort overvejelse valgte Muus at placere sig nøjagtig på midten af vejen, hvorpå de 3 cyklister mødtes uden at værdige hinanden så meget som ét blik.¹

Via Sorø nåede Muus til København, hvor han omgående forelagde de nye planer for Frihedsrådet. Danmark skulle opdeles i regioner med hver sin ledelse, der i praksis ville komme til at forestå opbygningen af en modstandshær i de enkelte egne, hvor der foreløbig kun fandtes de uafhængigt af hinanden dannede militærgrupper. SOE-organisationen og Muus var naturligvis tiltænkt en central placering i arbejdet, der fra engelsk side ønskedes tilendebragt pr. 1. marts 1944 af hensyn til en invasion.

Det var iøvrigt tæt på, at budskabet om de vestallieredes ønsker m.h.t. en dansk modstandshær var gået op i luer i engdragene syd for »Bonderupgård«, nord-vest for St. Merløse.

Da Muus for anden gang skulle landsættes med faldskærm i Danmark, valgte Stig Jensen Gyldenløveshøj som droppunkt. Natten til den 11. december 1943 stod Stig Jensen, skovrider Krarup, Ib Jensen og forvalter Gert Blædel samt en læge klar til at modtage den betydningsfulde person. For det tilfælde, at faldskærmschefen skulle komme for hurtigt ned, havde man gravet et hul på stedet, således at man hurtigt kunne slippe

af med udspringeren. Stig Jensen så imidlertid ikke Muus den nat, hverken død eller levende. Netop som det 4-motorede »Halifax« fly, Muus var om bord i, begyndte at kredse over Gyldenløveshøj, blev det skudt i brand af en tysk natjager. Den tyske varslingsstjeneste havde fulgt flyet helt fra indflyvningen ved Nissum fjord, men en natjager slog øjensynlig først til, da flyet befandt sig over nedkastningsstedet, hvorfra der blev afgivet lyssignal.²

Samtidig med disse begivenheder nedkastede et andet RAF-fly to SOE-agenter i Jylland, men denne mission havde end ikke Muus kendskab til.³

Medførende 12 containere med våben og sprængstof, der senere skulle være nedkastet ved »Kattrup«, nord-øst for Tissø, nødlandede Muus-flyet på »Bonderupgårds« marker. Mirakuløst nok slap alle ombordværende levende ud af det brændende fly, hvorpå Muus delte de 8 flyvere op i to hold. Disse fik besked på at gå i nord-østlig retning. Det gjorde de, og ved Elverdamskroen fik piloten og 2 andre flyvere hjælp fra dansk side. Via København nåede disse flyvere få dage senere til Sverige.⁴

Det andet hold, 5 underofficerer, nåede helt til Frederikssund-egnen, men her blev flyverne arresteret på en gård af det danske politi, efter anmeldelse, og derpå overgivet til den tyske værnemagt. Disse flyvere blev derpå sendt til en krigsfangelejr i Tyskland. Muus selv gik i retning af Vanløse (Huse), et par km syd-vest for »Bonderupgård«. Her fik han af en karl anvist en halmstak som gemmested, og der lå faldskærmschefen i skjul til søndag morgen den 13. december. Det frøs 15 grader, så det var en kold oplevelse. Muus købte denne morgen omtalte karls cykel, hvorpå han omgående satte kursen sydover. Det var den cykel Muus kørte på, da han mødte de to tyskere nord for Sorø.

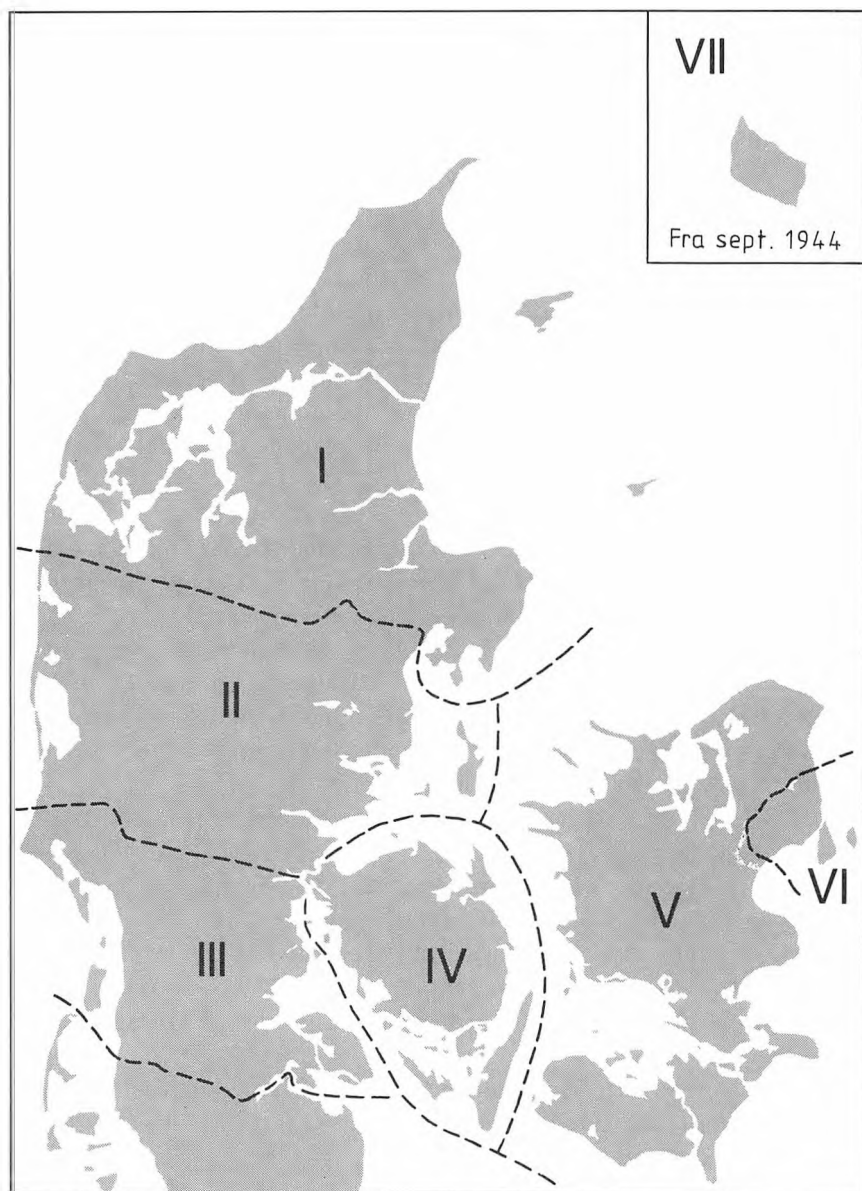
M-udvalget

De engelske planer, og tidsfristen vedrørende disses gennemførelse, medførte straks en betydelig dansk aktivitet. Frihedsrådet, der ikke unaturligt vejrede invasion på dansk grund i foråret 1944, nedsatte et M-udvalg (Militærudvalg) til varetagelse af den særdeles betydningsfulde opgave, det var at lægge nærmere planer for opbygningen af en dansk modstandshær.⁵

Efter en række forudgående drøftelser trådte M-udvalget første gang sammen den 18. januar 1944. Udvalgets formand blev Stig Jensen (Dansk Samling), der som fhv. sekondløjtnant ved 2. FAR ikke var uden militær erfaring. De øvrige medlemmer var captain Ole Geisler (SOE),

Kort 5. Regionsinddelingen.

arbejdsmand Svend Wagner (DKP), direktør Jørgen Staffeldt (Dansk Samling) og lidt senere kaptajn Aage Højland Christensen (hæren).

Godsejer Flemming Juncker havde også sæde i udvalget, men han kørte i betydelig grad et selvstændigt løb under opbygningen af modstandsstyrkerne i Jylland, således at M-udvalgets arbejdsområde især kom til at omfatte øerne øst for Store Bælt.

Ved det første møde i M-udvalget deltog også Frode Jakobsen. Man enedes om at iværksætte de engelske planer ved ordrer fra Frihedsrådet. Mogens Fog, Muus og Arne Sørensen deltog også i udvalgets møder ved enkelte lejligheder.

M-udvalget lagde rammerne for en regionsinddeling med regionsledelser og byledelser, hvoraf de sidstnævnte skulle bestå af 3 mand, en DKP-mand, en mand fra Dansk Samling og en person udenfor de nævnte partier. Det varede dog noget, før man fik denne ordning igennem, ja, flere steder lykkedes det aldrig. I det hele byggede man på det, der var, og så tiden an.

Spørgsmålet om officerernes deltagelse blev hurtigt bragt på bane i M-udvalget, men Højland Christensen kunne meddele, at Den lille Generalstab ikke ønskede at afgive officerer til de civile grupper før hærens egne grupper var endeligt opstillede. Bag dette synspunkt lå nok lige så meget, at også Den lille Generalstab ville se, hvad det hele udviklede sig til, før man traf beslutninger i sagen. M-udvalget forlangte iøvrigt, at de officerer, der evt. blev afgivet, skulle være uden forbindelse eller rapport til hærens ledelse, hvilket næppe virkede befordrende for officerernes mulige indslusning i modstandsbevægelsen.

Det ville sikkert have været en særdeles god løsning, hvis samtlige regioner havde fået tildelt 4-5 egnede officerer, men det skete altså ikke.

Netop spørgsmålet om officerernes rolle i den forestående opbygning af modstandshæren bragte Højland Christensen, der gerne så officererne afgivet, på kollisionskurs med Den lille Generalstab. Det endte med, at han blev afsat som hærens repræsentant i M-udvalget og erstattet af kaptajn Ahnfeldt-Møllerup. Fra marinen indtrådte samtidig orlogskaptajn Erik Rasmussen.

M-udvalget besluttede ret hurtigt at oprette en Københavnsledelse for Region VI og en Sjællandsledelse (SjL) for REGION V. Dette arbejde kom i betydelig grad til at påhvile Svend Wagner.

M-udvalget, der fra starten kun var tænkt som et foreløbigt organ, blev opløst med udgangen af juni 1944. I stedet dannedes et K-udvalg (Kommandoudvalg).

Det kostede penge at føre modstandskamp, naturligvis, selv om emnet ikke har været meget omtalt i efterkrigstiden.

M-udvalget, der forestod udbetalinger til rejsende agenter, gagehjælp, transport, husleje, køb af våben m.v., fik i tiden 23. februar – 30. juni 1944 udbetalt 97.500 kr. Pengene synes at være udbetalt af Flemming Muus, der i et brev af 28. marts 1944 til Stig Jensen skrev: »Jeg vedlægger her 10.000 kr. – til udlæg; må dog samtidig gøre opmærksom på, at et regnskab må og skal fremskaffes – ifølge Londons ordre før videre udbetalinger finder sted.«⁶

K-udvalget

Efter at repræsentanter for Frihedsrådet og SOE i april 1944 i Stockholm havde drøftet en række spørgsmål omkring den danske modstandshær, fremkom den vestallierede overkommando (SHAEF) med en »Operationsbefaling Nr. 1«, dateret 14. juni 1944.

I Stockholm havde der været uenighed om kommandoforholdene, de blev nu løst ved, at forholdsordren fastslog, at en dansk instans skulle føre kommandoen over modstandsstyrkerne. Hvis det kom til invasion eller der på anden vis blev kamphandlinger i Danmark, skulle modstandsfolkene dog ledes af SHAEF.

Under disse omstændigheder blev så M-udvalget ophævet og afløst af K-udvalget, der var et udvalg direkte under Frihedsrådet.⁷ Frode Jakobsen og Mogens Fog fra Frihedsrådet fik sæde her, ligeledes cheferne for hærens og marinens illegale stabe kaptajn Hjalp og kommandørkaptajn K. Lundsteen. De allieredes repræsentant i udvalget blev Flemming Muus. Senere tiltrådte også politiinspektør Sven Holten udvalget, der holdt kontakten til regionsledelserne ved hjælp af to tidligere medlemmer af M-udvalget, Svend Wagner og Ahnfeldt-Møllerup.

Stig Jensen fik tilbudt en plads i K-udvalget, men han sagde fra i protest mod officerernes stigende indflydelse på modstandsbevægelsen. Om dette emne havde Stig Jensen i foråret 1944 haft en alvorlig holmgang med Muus, der støttede ovennævnte udvikling bl.a. ud fra det synspunkt, at man for alt i verden måtte undgå at få flere modstandsbevægelser, hvilket i en befrielsessituation kunne skabe ulykkelige forhold i landet. Her lå Muus næppe langt fra synspunkterne i det britiske udenrigsministerium.

K-udvalgets hovedopgaver blev at medvirke til den fortsatte opbygning af modstandsbevægelsen og at forestå fordelingen af de våben, der på den ene eller anden måde blev ført ind i landet. Til brug for dette arbejde fik K-udvalget forelagt styrkelister og opgørelser over modtagne våben.

Som øverste kommandomyndighed var det også K-udvalget, der afstak de almindelige retningslinier for modstandsarbejdet. I tilfælde af store eller mindre stridigheder var det i sidste ende K-udvalget, der måtte træffe de nødvendige afgørelser. Frode Jakobsen betegner K-udvalget som en mellemting mellem et forsvarsministerium og en overkommando.

»Operationsbefaling Nr. 1« benævnedes organisationen omkring regionerne som »Chair«. Her opererede man med flere forskellige slags grupper. »Chair-R«-grupper var betegnelsen på bevæbnede kampgrupper, der skulle kunne indsættes mod jernbaner, telefon- og telegrafnet, havne og elforsyningen til tyske anlæg som f.eks. flyvepladser og radiostationer. »Chair-F«-grupper skulle omfatte enheder med dårligere uddannelse og bevæbning end »Chair-R«-grupperne, og deres opgaver skulle være at gå til angreb mod den tyske trafik på landevejene, tyske depoter m.v.

Disse ventegrupper måtte være klar til at påtage sig de skitserede opgaver, når SHAEF forlangte det. Grupper ville dog kun blive beordret i aktion i tilfælde af militæroperationer i eller ved Danmark, og de måtte ikke komme i åben kamp med fjenden. Hvis fjenden trak sig tilbage, inden vestallierede tropper nåede Danmark, skulle hele »Chair«-organisationen efter bedste evne forsøge at forhindre ødelæggelser af el-værker og andre for det danske samfund livsvigtige anlæg.⁸

Den engelske opdeling af grupperne ses tydeligt at være forsøgt efterlevet i Regionen, idet der overalt blev afstukket grupper til at forestå sabotage, og i visse tilfælde våbenmodtagelser. Desuden oprettedes F-grupper bestående af folk, der havde givet tilsagn om at være med og som før eller siden fik lidt våbeninstruktion.

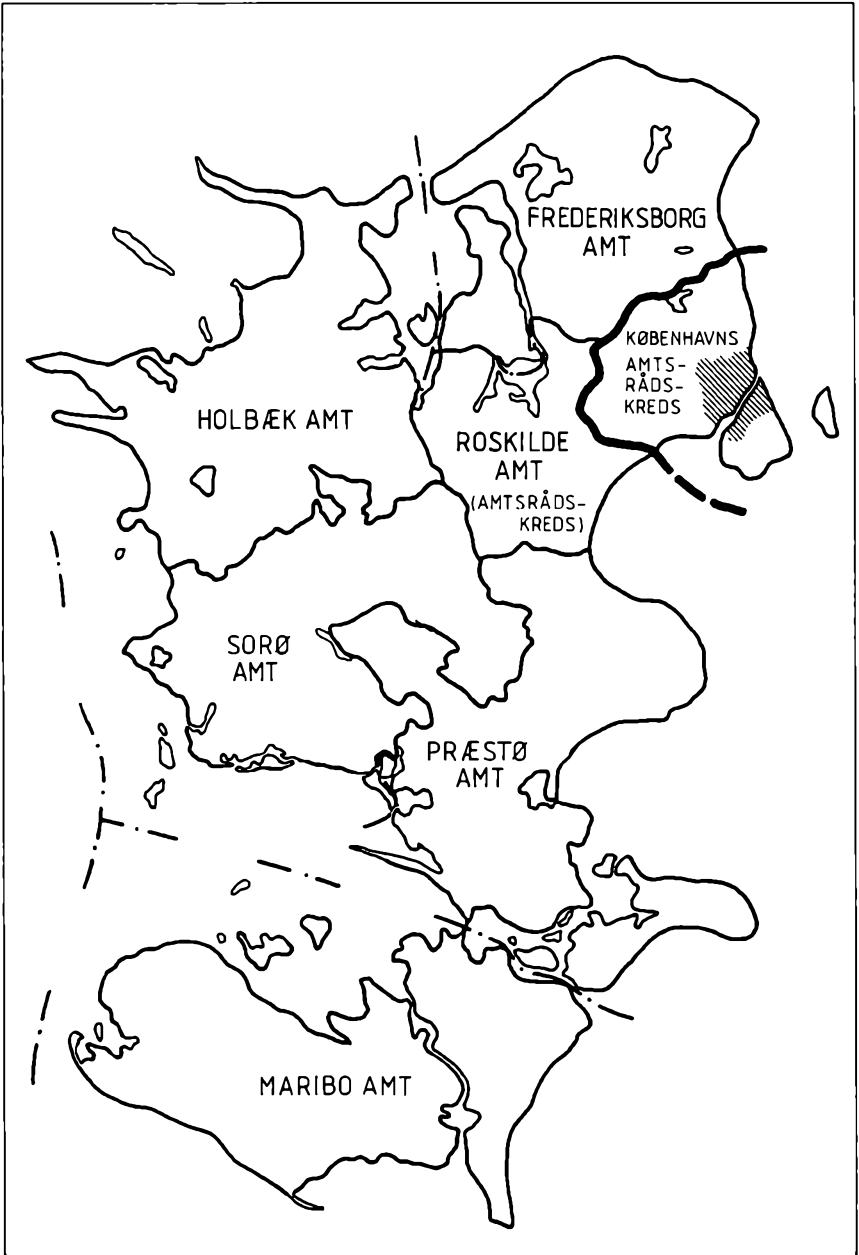
Sjællandsledelsen

SJL blev sat i spidsen for modstandsarbejdet i REGION V, der omfattede Sjælland (fraregnet København og Københavns amtsrådskreds) samt Lolland-Falster.

Regionen omfattede ca. 8750 km², hvilket var ca. 1/5 af Danmarks samlede areal. De ca. 690.000 indbyggere i området udgjorde godt 1/6 af landets befolkning.

Kystlinien på 2445 km omkransede 6 amter, 26 købstæder, 342 sognekommuner og 3 stifter med ialt 483 kirkesogne. På alle hverdage udkom der her 75 forskellige, lokale aviser, der også kunne bringe nyt fra en eller flere af de 18 politikredse og 24 retskredse. Afstanden fra Gilleleje i nord

Kort 6. Region V.

til Gedser i syd, et par hundrede km, gav ingen af de andre regioner meget efter.

SJL kom til at bestå af Anker Olesen (Dansk Samling), Peter Nissen Blom (DKP), afdelingschef P. Justesen (Ringens), der havde kontakten til SOE, og som militær rådgiver oberst Tage Andersen. Stig Jensen, der havde rod i det sjællandske, deltog i mange af SJL's møder. Svend Wagner blev fast kontaktperson mellem M-udvalget og SJL.⁹

I modsætning til de øvrige regioner valgte man i SJL at opbygge modstandshæren i REGION V amt for amt. Tage Andersen beretter: »Det blev fastlagt, at dele området efter amtsgrænser og udvælge amtsledere og byledere for de større provinsbyer. Bylederne var dog i kommandomæssig henseende underlagt de pågældende amtsledere.«¹⁰ Det var hensigten først at udpege de blivende ledere, når organisationen var så tilstrækkeligt udbygget, at en decentralisering af arbejdet var ønskeligt. Den »officielle« udnævnelse af amtslederne fandt da også først sted i sommeren 1944.¹¹

Det var ret naturligt, at man valgte amterne som organiseringsområder. Hvad ellers?

Da det langs ad vejen viste sig, at amtsgrænserne i betragtelig grad blev »jernetapper«, bag hvilke de enkelte amtsorganisationer opbyggedes, indbar ordningen tillige en sikring mod totaloprulning i Regionen. Foreløbig måtte en af de mest påkrævede opgaver for SJL være at finde frem til en egnet leder i de enkelte amter. Sideløbende med dette rejste Anker Olesen og Nissen Blom rundt og kontaktede lederne af de eksisterende grupper samtidig med, at de knyttede forbindelse til nye folk, der på den ene eller anden måde havde nyttige kontakter.¹²

Folkene i SJL gjorde sig naturligvis visse tanker om, hvor mange modstandsfolk, der var i Regionen, og hvilken bevæbning de havde. Det blev anslået, at der var ca. 1000 modstandsfolk i januar 1944, og at de rådede over ca. 100 geværer (model 89), ca. 100 jagtrifler, enkelte maskinpistoler og et par rekylgeværer.¹³

Amter og byer i REGION V

	Areal (km ²)	Folketal (1940/1943)
Frederiksborg amt	1344	124.000/128.000
Roskilde amt*)	690	67.000/ 68.000
Holbæk amt	1752	120.000/122.000
Sorø amt	1479	117.000/120.000
Præstø amt	1693	116.000/117.000
Maribo amt	1795	133.000/134.000

*) Amtsrådsreds i Københavns amt.

Købstæder		Stationsbyer og anden bymæssig bebyggelse med over 1000 ind- byggere. (1940)	
Indbyggerantal med forstæder. (1940)			
Helsingør	27.893	Haslev	4.735
Roskilde	22.245	Birkerød	4.068
Slagelse	19.112	Fredensborg m.v.	2.465
Næstved	18.316	Usserød	2.092
Nykøbing F.	16.332	Lillerød	1.953
Nakskov	15.415	Espergærde	1.912
Holbæk	13.005	Hørsholm	1.905
Hillerød	12.724	Faxe	1.880
Korsør	9.896	Gilleleje	1.682
Vordingborg	9.741	Faxe Ladeplads	1.640
Køge	9.591	Hedehusene	1.603
Ringsted	7.944	Hundested	1.562
Kalundborg	7.853	Snekkersten	1.559
Sorø	6.226	Helsingø	1.512
Maribo	4.810	Hornbæk	1.394
Frederikssund	4.234	Jyderup	1.376
Nykøbing S.	3.927	Rungsted	1.365
Rødby	3.794	Høng	1.262
Stege	3.606	Hellebæk	1.247
Sakskøbing	3.550	Nr. Alslev	1.212
Skælskør	3.179	Slangerup	1.202
Frederiksværk	2.941	Gørlev	1.201
Store Heddinge	2.554	Tølløse	1.163
Stubbe Købing	1.992	Gedser	1.019
Præstø	1.843		
Nysted	1.511		

»Grupperne var dels rent kommunistiske, dels en blanding af Dansk Samling medlemmer og upolitiske eller konservative borgere.«¹⁴

Med denne viden i baghovedet gik SJL så igang med at finde frem til egnede ledere i de 6 amter. Vi har mulighed for at følge med i nogle af disse bestræbelser. Forinden må det stærkt understreges, at fjenden stod i landet og gestapo lurede, så der var tale om unormale forhold. Det kunne ikke nytte, at 3-4 mand fra SJL ankom i gåsegang til en adresse, hvor muligvis flere lokale folk netop havde banket på. Dertil kom, at telefonen ikke rigtig kunne benyttes, privat bilkørsel var i de fleste tilfælde ikke mulig, ligesom der ofte var betydelige vanskeligheder ved at få kontakt med folk, hvilket kunne være særdeles tidsrøvende. Disse problemer

må ikke undervurderes i forbindelse med en bedømmelse af modstandsarbejdet i REGION V og andre steder.

Oberstløjtnant Deleuran, Rungsted, blev på varm anbefaling af Dansk Samling folkene W. A. Theis og Kaj Christensen udnævnt til amtsleder i Frederiksborg amt. De nævnte personer havde gennem 1943 samarbejdet omkring den 90 mand store organisation i Rungsted/Hørsholm, der omtales dels som en styrke underlagt militæret, dels som en civil enhed.

Det var oberst Tage Andersen, der gav Deleuran de fornødne direktiver på et møde i dennes hjem i begyndelsen af 1944.¹⁵

Amtsleder i Roskilde amt (amtsrådsreds) blev oberstløjtnant C. F. Løkkegård. Han havde i forbindelse med terrainsportsarbejde i Roskilde samarbejdet med adjunkt W. F. Hellner fra Dansk Samling. »Løkkegaard og jeg fik et nært samarbejde i den udadvendte virksomhed. Jeg satte stor pris på ham,« skriver Hellner.¹⁶

Det vil ikke være urimeligt at forestille sig, at Hellner kan have været medvirkende til, at Løkkegaard blev amtsleder. Løkkegaard var iøvrigt med i bestyrelsen for Det frie Nord i Roskilde, hvor også Ringens lokale mand, skoleinspektør og fhv. sekondløjtnant Aage Nørfelt og grev Scheel, Ryegård, havde sæde.

Lederen af nogle sabotagegrupper i Holbæk, øjenlæge S. Diemar fra Dansk Samling, blev amtsleder i Holbæk amt.¹⁷

Stationsleder Bruno de Neergaard i Slagelse var et oplagt emne til posten som leder i Sorø amt. Det blev da også ham i første omgang. Ved et møde hos de Neergaard i foråret 1944 blev de nærmere retningslinier for arbejdet fastlagt. Forvalter Jens Chr. Lunn var tilkaldt fra »Hellestrup«, og her traf han for første gang oberst Tage Andersen og Justesen, der begge gik under navnet »Poulsen«. I slutningen af juni 1944 blev reserveofficeren Jens Chr. Lunn udpeget til amtsleder, dette i forståelse med de Neergaard. Det var Nissen Blom, der forhandlede med Lunn i sagen.¹⁸

I Præstø amt var den motorsagkyndige i Vordingborg, kaptajn V. Keller, leder i foråret 1944. Han havde dannet illegale grupper på egnen, og det var ved et møde hos kaptajn Keller, at overpostbud Volmer Hansen blev udpeget til byleder i Vordingborg.

Seminarieelev Warthoe-Hansen, der var medlem af Dansk Samlings hovedbestyrelse, havde også kontakt med kaptajn Keller. »Det blev til megen snak, men ikke til realiteter.«¹⁹

Antagelig i maj 1944 var reservekirurg Movin fra Næstved sammen med Anker Olesen, Tage Andersen og Justesen til et møde i Vordingborg, hvor problemerne blev drøftet.²⁰

På dette tidspunkt havde kaptajn Kellers søn, civilingeniør og hjemsendt kornet Hakon Keller, antagelig opsagt sin stilling på Statens For-

søgsstation på øen Lindholm for at kunne hellige sig modstandsarbejdet.

Enden på det hele blev, at lederen af forsøgsstationen på Lindholm, dyrlæge, oberstløjtnant Toussieng i juni 1944 modtog en opfordring fra Anker Olesen og Hakon Keller om »at overtage ledelsen af Præstø amt.«²¹

Toussieng sagde ja, og derpå startede han og Hakon Keller for alvor krigen i amtet. Toussieng var 55, Keller midt i 20'erne.

I Maribo amt var købmand Darwin Glitten amtsleder, idet ledelsesformen her dog var under udvikling frem gennem efteråret 1944.²²

Fra sommeren 1944 var amtslederne i REGION V dermed 3 oberstløjtnanter af reserven og 3 civile. Der foreligger intet om, at en sådan fordeling skulle være planlagt på forhånd.

Den 4. februar 1944 fik Muus en instruks fra London, hvori han blev pålagt at forberede en beskyttelse af særlig betydningsfulde havne. Der skulle oprettes specielle havnegrupper i en række danske byer, blev det meddelt. Blandt disse byer var Korsør og Helsingør. Marinens illegale stab, der blev kaldt »Elverhøj«, blev orienteret af Muus om ovennævnte instruks.²³

SJL blev imidlertid også involveret, hvilket ses af, at det var Anker Olesen, der meget hurtigt efter den 4. februar gav stødet til oprettelsen af en særlig »Færgegruppe« i Korsør, hvor faldskærmsmanden Jens Peter Petersen også havde sin gang.²⁴

Anker Olesen og telegrafist Thorup fra Ringsted Radio opsøgte i Korsør styrmand ved Storbæltsoverfarten, E. P. V. Petersen. Han gik under navnet »Kina-Peter« efter en glørværdig fortid i det kinesiske toldvæsen. Styrmand Petersen fik oplyst, at man gerne ville have dannet grupper, der i påkommende tilfælde kunne gøre en indsats for enten at holde Storbæltsoverfarten intakt eller tilintetgøre denne. Det ville desuden være godt, hvis man kunne medvirke til at sørge for modstandsfolks overførsel uden om den tyske kontrol m.v.²⁵

I foråret 1944 var »Færgegrupperne« en realitet, foreløbig med en snes mand. Yderligere 5 mand tilgik i efteråret 1944. Styrken omfattede da 1 skibsfører, 20 styrmænd, 2 matroser og 1 fyrbøder, alle fast ansat ved DSB.²⁶

Anker Olesen fremskaffede inden længe ret store mængder våben og sprængstof til styrmand Petersen til fordeling i færgerne og til bevæbning af grupperne. Våben var på dette tidspunkt en stor mangelvare, så tildelingen til Korsør må tages som tegn på den vægt, der blev lagt på »Færgegrupperne«.

Samtidig med opbygningen af »Færgegrupperne« arbejdede søløj-

nant E. Hildahl, der var stationeret i Korsør med efterretningsarbejde for øje, på at få dannet modstandsgrupper i byen.²⁷

Han var udset til at være byleder og skal nok have haft planer om at benytte visse grupper i beskyttelsen af byens havneanlæg. Da styrmand Petersen på et tidspunkt måtte »gå under jorden«, blev hovedparten af »Færgegruppens« våben ved en fejltagelse afhændet til Hildahls bygrupper. Efter dette blev der i lang tid stille omkring »Færgegrupperne«. Styrmand Petersen kom godt nok tilbage til byen, men da gik han ind i ledelsen af bygrupperne, hvorpå han blev forflyttet til Helsingør. Styrmand A. K. Andersen fik dog atter »Færgegrupperne« samlet. Da han i marts 1945 blev skudt ned af en tysk marineofficer under et forsøg på at sejle færgen »Odin« til Sverige og derpå blev indlagt på det tyske lazaret på Nylandsvej i København, overtog styrmand Ø. Bech grupperne. Det blev styrmand Bech og hans stedfortræder, styrmand K. Kjøller, der anbragte sprængstof og våben i færgerne. De fik udleveret disse ting af bylederen personlig, det var nu søløjtnant Preben Holm.²⁸

Bistanden til modstandsbevægelsens kurerer m.v. ved passage af Store Bælt kom til at påhvile skibsfører C. Feldthusen, der fra maj 1944 hjalp mange tilrejsende over Bæltet. »Dette blev efterhånden et stort arbejde, og jeg måtte bogstavelig være nede ved færgerne på alle tider af døgnet, da ydermere marinen fra slutningen af 1944 også sendte deres folk igennem mig, måtte jeg være yderst agtpågivende, da gestapo også havde deres spioner på alle tider af døgnet i færgerne . . .«

Både DSB's søfartschef og overfartslederen var indforstået med Feldthusens arbejde.²⁹

Havnegrupperne i Helsingør blev oprettet af orlogskaptajn Jens Julius Westrup i samarbejde med lokale modstandsfolk. Westrup ankom til Helsingør ca. den 20. februar, men havde vanskeligheder med at få kontakt til modstandslederne i byen. I marts henvendte han sig til oberstløjtnant Deleuran og bad om hjælp til at opnå de ønskede kontakter.

Deleuran rettede en forespørgsel til København, vel SJJL, men en måned senere, inden man havde fået oplysninger fra Hovedstaden, drøftede Kaj Christensen og vejassistent A. E. Nielsen havneproblemerne med Westrup i Helsingør. Straks efter at have påbegyndt samtalen dukkede Nissen Blom op i samme ærinde. Dette møde gav anledning til, at der nu blev oprettet en militær byledelse i Helsingør bestående af ingeniør Engelsen fra DKP, John Alberg fra Dansk Samling og orlogskaptajn Westrup. Det blev Engelsen og Westrup, der arbejdede sammen vedrørende planlægningen omkring havnens sikring.³⁰

Marinen rettede også blikket mod havnene i Gedser og Kalundborg. Om bestræbelserne angående Gedser ved vi, at søløjtnant Fritz W. Bi-

strup i februar eller marts 1944 fik en henvendelse fra marinen om evt. at løse visse opgaver her. Da det ikke lykkedes at skaffe Bistrup et job i Gedser, søgte han stilling i »Lolland-Falsters Folketidende«. I løbet af sommeren fik han tilbud om at blive sekretær i LAB (Landsforeningen til arbejdsløshedens bekæmpelse). Bistrup sagde ja under forudsætning af, at jobbet var på Falster. Før afrejsen til Nykøbing F. fik Bistrup følgende personlige instruktioner: »De er til rådighed for M.B. i Nykøbing F. ganske særlig m.h.t. opgaver i Gedser. De skal gøre Deres indflydelse gældende så meget som muligt, men De må ikke indtage nogen kommandopost dernede. Jævnlig rapporter om Deres personlige arbejde.«³¹

I august var Bistrup til instruktion i LAB-arbejde i Stubbekøbing, hvorpå han kort efter i København havde kontakt med Anker Olesen og kommandør Frandsen. De fleste folk på Falster var overbevist om, at Bistrup var en 100% ægte LAB-mand i de 4 måneder, han vitterligt også arbejdede for foreningen. Det gjaldt dog ikke Boy Preisler m.fl. modstandsfolk i Nykøbing F., som Bistrup fik kontakt med.

Opgaven m.h.t. Gedser lød på at gøre færgerne ubrugelige i mindst 3 måneder og i det hele taget lave så megen skade på færgelejerne som muligt. Signalet til dette var »Hilsen til Gefion«.

Medio september fik Bistrup kontakt til lokale grupper i Gedser, der blev ledet af bankassistent Ole Jensen. Der blev tilført sprængstof til færgebyen og givet grundig instruktion i spræng- og tændmidlernes rette brug, samt udarbejdet en aktionsplan. Alt var nu klar, men kort tid efter blev det meddelt fra SJL, at »Operation Gefion« var aflyst.³²

I Kalundborg blev der sidst i 1944 opstillet en særlig havnegruppe. Den særdeles godt bevæbnede gruppe blev ledet af kadet Svend S. Kieker.³³

Nogen egentlig leder af Regionen var der ikke i starten, men i juli 1944 blev oberst Tage Andersen udpeget til chef for REGION V. Om det fra arbejdets start var fastlagt, at Nissen Blom skulle varetage SJL's forbindelser til Frederiksborg, Holbæk og Sorø amter, mens Anker Olesen tog sig af Roskilde, Præstø og Maribo amter, er ikke helt til at se. Sådan blev det imidlertid på et ret tidligt tidspunkt.

I sommeren 1944 fik SJL tildelt 100 maskinpistoler hver med 500 patroner. Styrken, der i april havde talt en 15–1600 mand, var nu vokset til ca. 2500 mand, hvortil kom ca. 500 mand i O-grupperne. Disse grupper skulle, jfr. en ordre fremkommet i august, nu tilsluttes SJL.³⁴

På dette tidspunkt overvejede man at standse al videre tilgang af mandskab, da man var blevet klar over, at der fra tysk side blev arbejdet på at anbringe stikkere indenfor organisationen.³⁵

Oberst Tage Andersen. (Forsvarets Arkiver).

Krigshandlingerne i Vesteuropa kan desuden have spillet ind her. Paris blev indtaget af amerikanske tropper den 25. august og der var i det hele på dette tidspunkt sammenbrudsforventninger i Danmark og dermed håb om en snarlig afslutning af krigen. Disse forventninger blev skuffet efter den dramatiske Arnhem-operation i Holland i september 1944, hvor et britisk forsøg på at slå hul i den tyske front op mod Nordtyskland mislykkedes.

REGION V: Styrketal fra sommeren 1944.³⁶

<i>Frederiksborg amt</i>	
Kysten	225
Helsingør	200
Hillerød	60
Fredensborg	10
Frederiksværk	60
Lillerød	30
Frederikssund	70
Jonstrup	50
	<hr/>
	705
 <i>Roskilde amt</i>	
Roskilde	80
Køge	180
Tåstrup	60
	<hr/>
	320

Holbæk amt

Holbæk	200
Kalundborg	150
Landdistrikter	100
	<hr/>
	450

Sorø amt

Sorø	200
Slagelse	145
Ringsted	45
Landdistrikter	
Korsør	35
Flinterup	50
	<hr/>
	475

Præstø amt

Næstved	360
Vordingborg	175
Landdistrikter	60
	<hr/>
	595

Maribo amt

Nykøbing F.	25
Nakskov	75
Maribo	70
Gedser	20
Forskelligt	100
	<hr/>
	290
Ialt	<hr/>
	2835

Amterne

Frederiksborg amt

I det tidlige forår 1944 tog oberst Tage Andersen, Justesen og Anker Olsen til en lejlighed i en ejendom på Bytorvet i Rungsted. Her mødtes repræsentanterne for SJL med oberstløjtnant Deleuran, Theis, Kaj Christensen, John Alberg, Helsingør, og arkitekt E. Lütken, Hillerød. Man drøftede våbenbeholdningen i amtet, ligesom man traf dispositioner for at få skabt kontakt mellem de eksisterende modstandsgrupper i området. Dette sidste var ingenlunde noget let arbejde, hvorfor der blev aftalt den ordning, at man fra Rungsted især skulle organisere op og ned langs ky-

sten, mens arkitekt Lütken skulle varetage opgaverne i den vestlige del af amtet. Han blev senere medlem af amtsledelsen og kom dermed i det hele taget i en dobbeltfunktion, idet han allerede var med i DKP's amtsledelse.

Øjensynlig i april måned tog Kaj Christensen og vejassistent A. E. Nielsen på en biltur ud i amtet for at få knyttet kontakterne til de enkelte byer. Dette gav, som tidligere nævnt, anledning til dannelsen af en 3-mands byledelse i Helsingør. I Hellebæk kontaktede de rejsende kunstmaleren Havsteen-Mikkelsen og to lærere, mens de i Hornbæk havde drøftelser med installatør A. Jensen og barber Halle.

Nogle dage senere besøgte Rungsted-folkene gartner H. Jørgensen i Fredensborg, der allerede var i gang med illegalt arbejde. Fredensborg blev af praktiske grunde tilknyttet Hillerød, hvor der jævnligt blev afholdt møder mellem Lütken og folkene fra Rungsted. Samtidig blev der nu også knyttet forbindelse til vejassistent N. C. Nielsen og pastor Ohrt fra Helsingør, smed Christiansen i Lillerød og til lederne i Frederiksværk. I forvejen havde man kontakt til Vedbæk-Trørød, hvor der under ledelse af grossererne K. Lassen og P. L. Frederiksen var påbegyndt oprettelse af militærgrupper.³⁷

På et tidligt tidspunkt i hele forløbet fik Rungsted en byledelse, der vel må have omfattet Hørsholm kommune med ca. 7000 indbyggere. De 3 udvalgte var Theis, Kaj Christensen og A. E. Nielsen.³⁸ Natten til den 16. juni blev Kaj Christensen eftersøgt i sit hjem af gestapo, men da han ikke sov hjemme, kunne han den næste dag cykle til København, hvor han forblev til få dage før befrielsen. Da Theis blev arresteret den 8. juli, blev byledelsen i Rungsted rekonstrueret i august, hvor ingeniør Sv. Jochimsen og læge Aa. Kirkebjerg indtrådte i ledelsen. A. E. Nielsen var fortsat medlem, men nu fra en adresse i København.

Efter at have slået sig ned i København fik Kaj Christensen tættere kontakt med SJL, der indsatte ham som kurer til Frederiksborg amt, samtidig med at han trådte ind i amtsledelsen her. Derpå berejste Kaj Christensen de distrikter, der nu tegnede sig i amtet. Samtidig søgte han at skabe kontakt til endnu uorganiserede grupper. Kaj Christensen samarbejdede især med Nissen Blom, de to synes at være kommet fint ud af det med hinanden. »Der var mange problemer og vanskeligheder at overvinde, men med god vilje og en dyb forståelse af, at sagen var højt hævet over personspørgsmål, lykkedes det os altid at komme overens om den ordening, der efter vor mening tjente sagen.«³⁹

Et enkelt eksempel på de problemer, der kunne opstå, kan hentes fra den sydlige del af Frederiksborg amt.

En dag i august besøgte Anker Olesen og Kaj Christensen isenkræm-

mer Grosell i Birkerød, hvor de mødtes med orlogskaptajn I. V. Tegner. Der blev ved denne lejlighed truffet aftale om, at Tegner skulle overtage ledelsen af Birkerød distrikt og sørge for gruppernes organisering og uddannelse.

Næsten samtidig forhandlede Kaj Christensen om en sammenslutning af Farum-Værløse og Ballerup til et distrikt. De implicerede, lokale personer var imidlertid så meget på kant med hinanden, at det ville være ørkesløst at prøve at skabe et samlet distrikt. Efter at Nissen Blom og Kaj Christensen havde diskuteret sagen noget frem og tilbage, endte det med, at Farum-Værløse og Ballerup blev lagt ind under Birkerød distrikt. Officiant Elling Christensen blev foreløbig lokal leder i Farum-Værløse, hvor han allerede havde dannet grupper, og lærer Jørgen Andersen i Ballerup. Noget senere overgik Ballerup til Region VI, og efter befrielsen blev Birkerød distrikt delt i 3 distrikter.⁴⁰

Den militære byledelse i Helsingør, der foreløbig havde hold på grupperne fra DKP og Dansk Samling, var klar over, at der var andre militærgrupper i byen. Antagelig via en kurer fra SJL fik Westrup med tiden kontakt til O-grupperne. Direktør Olsen fra O-2-grupperne lovede Engelsen og Alberg at stille sine folk til rådighed i påkommende tilfælde. At der var meget kampivrige folk her fremgår af, at en hel deling, 25 mand, i sommeren 1944 gik over til Dansk Samlings afdeling. Med O-1-grupperne var det vanskeligere at opnå rigtig kontakt, det skete først i 1945.

Da O-grupperne i løbet af foråret og sommeren 1944 modtog 3 maskingeværer, 15 rifler, 10 maskinpistoler og ca. 20 pistoler, samt 400 armbind, var disse efter tidens forhold godt bevæbnede.

Dansk Samlings grupper, der fandtes i Helsingør, Hellebæk, Aalsgaarde, Hornbæk, Kvistgård, Tikøb og Gurre, blev instrueret i våbenbrug. Samtidig blev der opstillet særlige opgaver for grupperne i tilfælde af kamphandlinger. Helsingør-grupperne skulle bl.a. afbryde den tyske værnemagts telefonledninger, sænke og forhale skibe i havnen, oprettholde ro og orden i byen samt beskytte livsvigtige virksomheder. Grupperne i Aalsgaarde, Tikøb, Gurre og Kvistgård skulle tage sig af vejspæringer.

Efter aftale med amtsledelsen skulle andre grupper, måske fra DKP, tage sig af sabotage mod lokomotiver og spærring af banestrækninger.⁴¹

– I juli måned måtte 14 DKP-folk forlade Helsingør, da en stikker havde været på spil. Da man mente, stikkeren var en tysk emigrant, en værfarbejder, blev denne likvideret den 26. juli af udenbys folk. Efter krigens fandt man ud af, at stikkeren var en mand fra DKP's egne rækker.

DKP's partiboss i amtet, Knud Pedersen, som havde trådt sine illegale børnesko på Næstved-egnen, så alvorligt på »tabet« af 14 mand. Han

sendte derfor i august 1944 en opsang til sine ledere i amtet, der blev opfordret til at gøre en ekstra indsats for at skaffe penge og illegale logier.⁴²

Arkitekt Lütken i Hillerød fik bogholder Elith Truelsen til hjælp for organisationen i den vestlige del af amtet. Truelsen, der var konservativ, kom fra en Frit Danmark gruppe. Han fik af Lütken besked om, at denne var amtsleder for Frederiksborg amt vest. Samme opfattelse fik kaptajn A. D. Jensen, da han i juni 1944 blev tilforordnet amtet som militær sagskyndig, især i retning af Hillerød. De givne oplysninger var imidlertid ikke rigtige. Lütken må have blandet tingene sammen. Han var medlem af DKP's amtsledelse, antagelig med ansvar for den vestlige del af amtet, netop det område også Deleuran havde bedt ham virke i. Frederiksborg amt blev delt, men først i november 1944.⁴³

Med denne underafdeling af amtsledelsen i byen kan det godt være et spørgsmål, om man i sommeren 1944 havde en egentlig byledelse i Hillerød.⁴⁴

Lütken, der i 1942 var kommet i forbindelse med »Tony« Hansen, og som i 1943 var medlem af en sabotagegruppe, havde naturligvis ad den vej overblik vedrørende byens og egnens DKP-grupper. Truelsen havde kontakt til ledere fra Dansk Samling og O-grupper m.v., men disse havde ikke kontakt med hverandre, ikke alle i hvert fald. Hverken Lütken eller Truelsen var særlig meget interesseret i politik. Selv om man fra Hillerød skulle organisere i retning af Frederiksværk, så vidste Truelsen ikke, hvem der var ledere i nævnte by, og han fik det aldrig opklaret. Lütken og »Tony« Hansen må have holdt forbindelsen til bogbinder Toft og dermed til de modstandsgrupper, der var i byen.

En af disse grupper blev oprettet af reparatør på stålværket, Peter Bach Andersen, der efter tjeneste som befalingsmand ved CBU var blevet ansat på værket i slutningen af 1943. Han medtog bl.a. en tidligere marine-soldat, valsearbejder Erik Jensen, i sin gruppe. Det var valse drejer Walther Jensen, der havde opfordret Bach Andersen til gruppedannelsen. Han havde forbindelse til DKP, men om han var medlem af partiet, vidste Bach Andersen ikke.

Under en stor tysk razzia i november 1944, der bl.a. ramte en del ledere i den vestlige del af amtet, blev Walther Jensen og isenkræmmer Otto Jørgensen arresteret.⁴⁵

I Frederikssund sad 3 konservative og diskuterede mulighederne for at danne væbnede grupper. Det var vejassistent O. Nielsen, fhv. sgt. ved ingeniørtropperne, realskolelærer Arent Filtenborg, der forestod distribuering af illegale blade og var medlem af den lokale garderforening, samt Knud Olsen fra Jægerspris. Det kneb noget med at få kontakt ud af byen, men med hjælp fra vejassistent A. E. Nielsen i Rungsted lykkedes

det at få kontakt med Lütken og hans folk i Hillerød. Det kan her indskydes, at A. E. Nielsen havde haft både vejassistent O. Nielsen og vejassistent N. C. Nielsen, Helsingø, som rekrutter. Amtsvejassistenterne i amtet mødtes regelmæssigt ved tjenstlige møder i Hillerød, så der kunne let blive lejlighed til en snak – også om andet end veje.⁴⁶

En regnfuld dag tidligt på foråret 1944 var Knud Olsen kaldt over til O. Nielsen, fordi en af organisationens ledere skulle komme til Frederikssund. Da den fremmede ankom, var han næsten gennemblødt efter en åbenbart længere cykeltur, desuden så han ikke rask ud. »Hans energi fejlede imidlertid ikke noget. Straks efter at være kommet af med sin våde overfrakke begyndte han at instruere os mundtligt om opbygningen af våbengrupper og disses opgaver . . . ingen måtte gå i aktion uden ledelsens ordre. Desuden indskærpede han, at organisationens medlemmer skulle have været soldater.«⁴⁷

Fra Hillerød fik man derpå besked om at tage kontakt med skibssnedker Eigil Mehr, der fra slutningen af 1942 havde haft kontakt med E. Lütken, foruden – lokale DKP-folk som f.eks. Martin Bjørner. Sammen med ham dannede O. Nielsen og Filtenborg en byledelse. Mehr mødte som repræsentant for DKP's lokale illegale organisation, men han var ikke partimedlem.

Byledelsen besluttede inden længe, hvem der i tilfælde af ulykker skulle overtage ledelsen af bevægelsen på egnen. Der blev peget på billedhuggeren Morten Nielsen og Knud Olsen.⁴⁸

Både i den østlige og vestlige del af amtet var der ved årsskiftet 1943–44 afdelinger af Dansk Borgerværn, hvis ledere var folk med tilknytning til marinen. Disse grupper befandt sig i Birkerød, Hillerød, Holte, Hundested, Raageleje og Vedbæk. Først i 1944 skulle Borgerværnet have mønstret en styrke på godt et par tusinde mand, hvoraf hovedparten var hjemmehørende i Storkøbenhavn.⁴⁹

Organisationens militære leder i tilfælde af kamp var oberst Lunn, der på et møde med Arne Sørensen den 23. november 1943 havde kvittet al videre tale om en hær på 5000 mand, som de to havde drøftet i begyndelsen af august 1943. Den skulle have været ledet af folkene fra FLK, men nu var tiden løbet fra det hele.⁵⁰

Da de ledere, som oberst Lunn samarbejdede med i organisationen, blev arresteret i februar 1944, gik han »under jorden« på Midtsjælland.

Borgerværnets nye ledelse var ikke meget for at give korpset ind under Københavnsledelsen, men da der i sommeren 1944 var begyndt at gå opløsning i styrkerne, endte det med, at man måtte bide i det sure æble og indordne sig. I denne forbindelse skulle grupperne i Frederiksborg amt overgå til områdets distrikter, hvilket skete i løbet af efteråret 1944.

Trods de komplicerede forhold i Frederiksborg amt, hvor de politiske undertoner var markante, stod amtet sidst på sommeren 1944 med den talmæssigt største modstandsstyrke, Regionen kunne opvise.

Roskilde amt

Oberstløjtnant Løkkegaard besluttede sig til ud over posten som amtsleder også at påtage sig jobbet som byleder i Roskilde. I amtets anden købstad, Køge, blev stadsdyrlæge Glahn byleder. Dermed havde Løkkegaard skabt en særdeles enkel ledelse, må man nok sige. Tid efter anden knyttede han kaptajn O. Kidde og officiant Jens K. K. Kjærgaard til sig, uden at der dog blev tale om oprettelse af en amtsledelse.

Kjærgaard fik i august 1944 besked fra Løkkegaard om, at han nu var løst fra den militære O-gruppe, som han var medlem af, hvorpå han bistod med oprettelsen af militærgrupper i amtet. Kaptajn Kidde deltog også i dette arbejde, som amtslederens nk.

Løkkegaard og Kjærgaard var bl.a. på besøg hos lokale modstandsledere i Tåstrup, Køge, Lellinge, Borup, Hvalsø og flere andre steder, hvor en organisation var under opbygning.⁵¹

Hvis styrketallene ellers er korrekte, var man i Køge betydelig længere fremme med gruppedannelserne end i Roskilde. DKP's folk skal nok have talt godt med her.

Hen på sommeren mødtes 7–8 personer en aften i et offentligt lokale på Teaterbygningen. Her drøftede Glahn og gummiarbejder Anton Meyer fra DKP oprettelsen af en byledelse. Selv om der kun var få andre gæster i lokalet, var der nok til, at nogen i byen senere undrede sig over, hvad i alverden hr. stadsdyrlægen og Meyer kunne have at forhandle om.⁵²

Helt uden våben var man ikke i Køge. I løbet af sommeren var der tilgået byen 3 maskinpistoler, og disse gik nu på omgang i grupperne til demonstration.

En gruppe i Hvalsø skulle være med til planlagte våbenmodtagelser på Gyldenløveshøj i efteråret 1944, hvorfra også Roskilde amt forventede at få våbenforsyninger.

Holbæk amt

For amtslederen øjenlæge Diemar var situationen den, at der i Holbæk amt tegnede sig to stærkt adskilte fraktioner af modstandsbevægelsen. Den afdeling han selv stod for, folkene fra Dansk Samling, DKP og Rin-

gen, og så kaptajn Oppermanns O-gruppe organisation. Hvis man skulle nå til et fornuftigt resultat i amtet, måtte der før eller siden opnås et samarbejde mellem de to bevægelser. Da Oppermann imidlertid anså Diemars grupper for at være udisciplinerede og uforsigtige, var en løsning på problemerne ikke umiddelbart i sigte i sommeren 1944.⁵³

Ja, Oppermann og hans nærmeste medarbejdere, kaptajnerne N. Terp-Lassen og J. Schmidt samt redaktør og fhv. befalingsmand August Pedersen, ønskede næppe en løsning, idet mindste ikke en, der på nogen måde gik deres organisation imod. O-gruppernes mandskabstyrke blev på dette tidspunkt ikke overgået af andre i amtet. Dertil kom, at Oppermann betragtede sine grupper som værende direkte underlagt Kongen. Hvad mere kunne man forlange.

På et møde hos Bruno de Neergaard i Slagelse den 20. april 1944 meddelte Anker Olesen den fra »Knabstrup« tilrejsende oberst Lunn, at Diemar var leder i Holbæk amt. Den 8. maj mødtes derpå Diemar og oberst Lunn til en drøftelse af problemerne.⁵⁴

Selv om Diemar så afgjort havde brug for en militærrådgiver, gerne en med højere rang end kaptajn Oppermann, afstod han fra at gøre brug af obersten. Her spillede det naturligvis ind, at oberst Lunn var et for kendt ansigt i Holbæk amt, men desuden også at han næppe stod højt på Nissen Bloms ønskeseddel.

For ikke at skabe yderligere forviklinger for Diemar besluttede oberst Lunn sig til ikke at blande sig i modstandsbevægelsens arbejde i Holbæk amt.⁵⁵

I august 1944 bestod ledelsen af modstandsbevægelsen i amtet af Diemar (Dansk Samling), fuldmægtig Roland Hansen (Ringen), matros Charles Hansen (DKP) og til dels kaptajn Oppermann.⁵⁶

Både SJL's folk i amtet og Oppermann iværksatte hvervninger, men de pågik uafhængigt af hinanden.

Om dannelsen af en byledelse i Holbæk by blev der aldrig rigtig tale, hverken før eller siden. Det mindre hjertelige forhold modstandsfraktionerne imellem må her have spillet ind.

Tilgangen til Diemars grupper i Holbæk by kom først og fremmest fra terrainsportsforeningen, sportsklubber og politiske ungdomsforeninger. En af dem, der bistod, var officiant H. K. Nielsen, som bl.a. dannede en efterretningsgruppe. Officiant Nielsen, der dyrkede kaproning, terrainsport, fægtning og atletik, mødte en morgenstund, hen på efteråret 1943, helt tilfældigt sin udenbys kammerat officiant Christian Fries på Algade i Holbæk. Da det viste sig, at Fries var ude for at skaffe kontakt med evt. illegale grupper til løsning af efterretningsmæssige opgaver, påtog offi-

ciant Nielsen sig at stå for et sådant arbejde i Holbæk. Senere på dagen gik de to officianter hen til fotograf Chr. Meldgaard »som straks gik aktivt igang med arbejdet«. ⁵⁷

Meldgaard var fhv. kornet med gode forbindelser til garnisonens officerer, instruktør i KU og terrainsportsforeningen samt medstifter af »Det frie Nord« bl.a. sammen med øjenlæge Diemar. ⁵⁸ Allerede samme aften holdt man møde i sagen i Meldgaards fotoatelier, hvor en efterretningsgruppe blev dannet. Formanden for KU og en politibetjent var blandt mødedeltagerne. Gruppen fik støtte fra Diemar og formanden for VU. De efterhånden indsamlede efterretninger blev sendt til Købmagergades posthus i København. Da officiant Fries blev arresteret i foråret 1944, overvejede officiant Nielsen at tage til Sverige, men det blev ved overvejelserne. Den 1. august 1944 blev han arresteret på sin bopæl i Holbæk, hvorpå han gik hårde tider i møde hos gestapo og i kz-lejren Porta Westfalica. ⁵⁹

Officiant F. O. Nielsen var ikke blevet beordret til at indtræde i befalingsmandsgrupperne i Holbæk, fordi lederen, kaptajn Helmer Nielsen, ikke var underrettet om hans udnævnelse. På denne baggrund kunne F. O. Nielsen derfor danne modstandsgrupper uden om militærets organisation.

F. O. Nielsen aktiverede fra oktober 1943 et dusin hjemsendte underofficerer ved møder på »Industrien«s keglebane, hvor man hurtigt fik indrettet skydebane for både luftpistol og luftgevær. »Alle kendte alle og ingen var i tvivl om, hvad hensigten med vore møder var«. ⁶⁰ På sin arbejdsplads, DSB-stationen og godsekspeditionen i Holbæk, fik F. O. Nielsen dannet to adskilte grupper.

Flere af de ovenfor nævnte underofficerer var medlemmer af terrainsportsforeningen, roklubben m.v. Selv var F. O. Nielsen leder af roklubbens gymnastikhold for herrer. Disse tilhørsforhold gav kontakter i retning af øjenlæge Diemar m.fl. i eftersommeren 1944.

Reservepolitibetjent Vagn Ledhus-Larsson, der var medejer af et benzindepot i Holbæk, havde også dannet nogle illegale grupper. Mandskabet her var unge, friske politifolk og civile. I august 1944 havde F. O. Nielsen og Ledhus-Larsson ikke kontakt med hinanden, men den kom inden længe, hvorpå de to dannede en særdeles aktiv sabotage-delning. ⁶¹

Efterretningstjenestens lokale mand i Kalundborg, lods og søløjtnant E. Jensen, var på et tidligt tidspunkt udpeget til at skulle være byleder, når der blev styrker at lede. Det blev der i løbet af sommeren 1944, hvor man efterhånden mønstrede ca. 150 mand. Da man fra politisk side, og senere også fra Frihedsrådet, betragtede Kalundborg radio som et 3-

stjernet anlæg, kom dette forhold i betragtelig grad til at præge modstandsbevægelsens videre udvikling i byen.⁶²

I efteråret 1943 havde kaptajn Oppermann henvendt sig også til gods-ejer Bøttger, »Dragsholm«, for at få ham til at bistå med dannelsen af O-grupper på egnen.

Senere fik Bøttger imidlertid forbindelse til Ringens lokale mand i Nykøbing S., læge K. Fønnesbech-Wulff. Derpå startede de to et oplysningsarbejde (møder) og dannede derefter illegale grupper. Der blev dannet grupper omkring Asnæs og Vig – samt af Bøttger i og ved Fårevejle.⁶³

I amtets syd-vestlige hjørne, egnen syd og øst for Tissø, var der grupper af flere arter herunder O-grupper. I Høng havde maskinarbejder H. C. Petersen været aktiv i længere tid, antagelig helt fra sommeren 1943. Tid efter anden hvervede han folk til en hel sabotagedeling på sin arbejdsplads Wilhelm Petersens maskinfabrik. Også en O-gruppe fandtes i Høng, og i august 1944 dannedes nye både i by og på land. Også fra Sorø amt organiseredes grupper i området, bl.a. i Ruds-Vedby og Dianalund.⁶⁴

Først i september 1944 kom Nissen Blom til kaptajn Oppermann og meddelte, at SJL havde givet ordre til, at O-grupperne fra samme dag var underlagt øjenlæge Diemar.

Oppermann og hans »amtsråd« afslog enstemmigt at gå med til en sådan ordning.⁶⁵

Sorø amt

Den foreløbige amtsleder Bruno de Neergaard blev enig med forvalter Jens Chr. Lunn, »Hellestrup«, om, at de skulle organisere i hver sin del af amtet. Lunn kom til at virke i den østlige del af området, mens de Neergaard tog sig af den vestlige del. Grænsen for deres distrikter gik mellem Slagelse og Sorø.⁶⁶

På dette tidspunkt havde man klaret visse grænsedragingsproblemer med de omliggende amter. Haslev med omegn var gået til Præstø amt, samtidig med at man også havde fundet det praktisk, at der syd fra blev organiseret ind i Holbæk amt til egnen omkring Tissø.

Forventningerne om en snarlig vestallieret invasion kom i betydelig grad til at præge det arbejde, de to tidligere Finlandsfrivillige påbegyndte i foråret 1944. Færgegruppen i Korsør var klar på dette tidspunkt, men i tilfælde af kamphandlinger var hovedvejen og jernbanen fra Kor-

sør i retning mod København indlysende vigtige mål, som modstandsstyrkerne i området derfor måtte kunne tage vare på.

Fra juli 1944 overtog forvalter Lunn, der jo var reserveofficer, amtslederposten, fortsat tæt samarbejdende med de Neergaard.⁶⁷

I Slagelse havde man lagt hårdt ud i 1944 ved på årets første dag at rette en politisk sabotage mod et varehus, Den blå Butik, der brændte ned til grunden. Flere personer i nabolaget kom ret alvorligt til skade i forbindelse med sabotagen.

Den 5. januar blev et medlem af DNSAP likvideret på åben gade, hvilket medførte, at medlemmer af Schalburgkorpset den følgende dag nedskød og dræbte en af byens læger.

Natten til den 26. marts likviderede folk fra Slagelse et ægtepar i Forlev, hvor manden havde udarbejdet en liste over, hvem i Slagelse der burde skydes. Borgmesteren stod øverst på listen. Schalburgkorpset, med orkester, medvirkede ved de likvideredes begravelse i Korsør. Mange borgere kom med uhøviske tilråb under ligfærden, hvilket medførte slagsmål og tumulter i byen. En sagesløs, agtværdig Korsørborger fik 3 tænder slået ud og blev derpå kastet i Store Bælt – alt af folk fra ligfølget.⁶⁸

Natten til den 9. april (påskedag) blev en lektor i Slagelse afhentet af tyskere, der myrdede ham på hovedvejen mellem Slagelse og Sorø. Mens disse begivenheder fandt sted, udsendte de Neergaard to gange et illegalt blad, der opregnede, hvem man skulle tage sig i agt for i Slagelse og omegn. Der blev med navns nævnelse givet oplysninger om 6 stikkere, 12 værnemagtsleverandører, 28 tyskertøse og ca. 140 nazister og andre tyskenlige personer.⁶⁹

Det skal nok have vakt opsigt i Slagelse-kredsen, hvor DNSAP ved valget i 1943 fik nøjagtig 400 stemmer, en fremgang på 126. Den 11. marts var to danske officerer, der arbejdede som geodæter på Slagelse-egnen, blevet arresteret af gestapo. Borgmester Vilh. Melgaard blandede sig i begivenhederne til fordel for geodæterne, hvorpå han selv blev arresteret. »De kropsvisiterede mig for at overtale mig om, at jeg ikke bar våben, og jeg blev derefter sat i arrest i de tyske underofficerers vagtlokale på kaserne . . . Jeg nedlagde med det samme protest mod arrestationen. Dette oprørte gestapolederen, og han råbte med skingrende stemme, at hvis jeg opretholdt min besværing, blev jeg ført til København . . .«⁷⁰

Efter 4 timers forhør blev borgmesteren løsladt, hvorpå han omgående sendte referat og protest til Udenrigsministeriet i København. Det var ikke første gang borgmester Melgaard havde haft kontroverser med gestapo, og det blev absolut heller ikke sidste. Han vogtede over befolkningens interesser med stor nidkærhed i den by, hvor han havde været re-

*Forvalter Jens Chr.
Lunn.*

daktør af Vestsjællands Social-Demokrat fra 1919–43 og nu var borgmester på 17. år.

Natten efter likvideringerne i Forlev blev Melgaard ved 2-tiden ringet op af en ven i København, der meddelte, at kriminalpolitiet i Hovedstaden anså det for sikrest, hvis Slagelses borgmester forlod sin by med første morgentog.

Den følgende aften tog Melgaard toget til København, hvor han i sine unge dage, 1905–06, havde været formand for Socialdemokratisk Ungdomsforbund. I denne forbindelse havde han været arresteret af politiet og fået pålæg om ikke mere at tale ved offentlige møder, hvilket dog ikke forhindrede, at han i de følgende år var en meget benyttet taler. Fra 1907–10 havde Melgaard været assistent i Socialdemokratisk Forbund, hvor handskemager P. Knudsen var formand og Th. Stauning kasserer.⁷¹

Straks ved ankomsten til København havde Melgaard et møde med

folk fra kriminalpolitiet, hvori også 3 kommende statsministre deltog. Det var Buhl, Hedtoft-Hansen og H. C. Hansen. Talen faldt her på Melgaards klage over gestapo, og det blev foreslået, at borgmesteren måske burde forelægge den personligt for chefen for det tyske sikkerhedspoliti i Danmark, Otto Bovensiepen. Med den tyske skibssagkyndige Duckwitz som mellemland blev et sådant møde arrangeret 4 dage senere i Dagmarhus. Her fremførte Melgaard så atter sin klage over gestapo. Bovensiepen var nøje inde i sagens enkeltheder og lovede, at havde hans folk begået fejl, ville de blive irettesat. Bovensiepen rådede derpå på det kraftigste Melgaard til ikke at rejse tilbage til Slagelse uden beskyttelse af dansk politi. Dette ud fra den betragtning, at »vi har jo den komiske situation i dette land, at to mordbander konkurrerer med hinanden . . .«⁷²

Et par dage efter rejste Melgaard hjem til Slagelse, hvor han på stationen fik følgeskab af en kriminalbetjent, der fulgte borgmesteren lige til han gik i seng. »Man forlangte, at jeg ikke boede hjemme, før mine vinduer m.m. var blevet sikret.«⁷³

Fronterne mellem modstandsbevægelsen og DNSAP i Slagelse blev trukket særdeles stærkt op i foråret 1944.

Den foreløbige byledelse i Slagelse kom til at bestå af Bruno de Neergaard (byleder), assistent Lars Skotte og inspektør Otto Madsen. På et møde i august, hvor byledelsen drøftede arbejdet med 5–6 andre modstandsledere, blev det besluttet at knytte delingsførerne tæt til byledelsen, der nu fik permanent status.⁷⁴

Lars Skotte beretter: »På mødet blev fastlagt visse retningslinier for det videre arbejde. Bl.a. fik hver delingsfører tildelt en bestemt opgave, f.eks. afbrydelse af telefonforbindelser, og et bestemt distrikt af byen i tilfælde af aktiv indsats af styrkerne . . .«⁷⁵

Som amsleder havde de Neergaard kontakt med både Anker Olesen og Nissen Blom, idet sidstnævnte dog samtidig havde endnu en kontaktmand i byen. Det var lederen af DKP's grupper, arbejdsmand Rich. Jørgensen.

Bruno de Neergaard havde andre jern i ilden end de organisatoriske i by og amt. Fra december 1943 var han kontaktmand for en illegal indenrigsrute mellem Fyn og Sjælland. Ruten var oprettet af folk på Fyn med tilknytning til SOE, og det var adjunkt Jørgen Hæstrup, der fik fisker Peter Christensen, Dyreborg, til at påtage sig sejladsen. Peter Christensen lagde til ved Lodsbroen yderst i Skælskør fjord, hvor de Neergaard, eller andre Falck-folk, afhentede passagererne.

De kunne være eftersøgte modstandsfolk, kurerer, allierede flyvere m.v. – alle folk, der helst ville undgå at sejle med færgerne over Store Bælt.

Hjælp til nedstyrkede allierede flyvere overkom de Neergaard også. I april 1944 hjalp han således 3 amerikanske flyvere, som han havde fået samlet i Slagelse. Flyverne blev afhentet af Falck-stationsleder E. Arboe-Rasmussen, Roskilde, der kørte dem til København, hvorfra de senere nåede Sverige.

Om udviklingen i den østlige del af amtet og om sit arbejde som amtsleder beretter Jens Chr. Lunn: »I april eller maj fik Utzen i København også kontakt med Svendsen (Anker Olesen), og det blev så aftalt, at vi skulle mødes i Ringsted for at få forbindelse til forskellige personer der. På dette møde fik vi så kontakt med grupperne i Ringsted gennem Niels Petersen og kommunisternes repræsentant Harry Petersen. Her blev man enige om, at vi skulle mødes den 24/5, så vidt jeg husker, hos mig på Hellestrup. Dette møde, hvortil også lærer Leth og Hjulgaard havde givet møde, resulterede i, at jeg blev indsat som chef for Ringsted-Sorø, og de der imellemliggende landsogne. Lærer Leth havde organiseret en stærk bevægelse i Sorø og var chef for grupperne i byen . . .

Som enhver kan tænke, så var dette ikke blevet etableret uden mange rejser, og her skylder jeg at sige vognmand Helmer Petersen, Gyrstinge, en stor tak, da han altid var rede til at hjælpe os og ofte kørte lange ture uden vederlag . . . og daværende kystløjtnant Gyller chef for lejrene Sorø I og Sorø II. Flinterupdelingen var under købmand Wadum, Stenlille. Skovfoged Jørgensen blev depotbestyrer og havde sin selvstændige gruppe . . . Jeg fik på dette tidspunkt den første styrkeliste fra byerne. Jeg tror nok vi havde 270 mand på denne tid. At bevæbningen var sløj er en selvfølge, jeg mener vi på dette tidspunkt havde 6 geværer 67, 4 geværer 89, 2 rekylgeværer, en halv snes pistoler af forskellige kalibre og som sagt 100 håndgranater . . .

Jeg fik uddybet arbejdet med Neergaard yderligere, og jeg lærte ham at kende som en uforfærdet forkæmper for vor sag. Han var utrættelig, når det gjaldt vort arbejde, og han skyede ingen anstrengelser . . .

Gennem Bach (Nissen Blom) fik jeg så kontakt med Korsør, med søløjtnant Hildahl og Erik ????, Obelsvej, Korsør. Disse havde opbygget modstandsbevægelsen i Korsør. I Skælskør fik jeg oprettet nogle grupper gennem Povl og Thorkild Sørensen, »Maglegaard« ved Skælskør. Således lå landet ca. 15/7 1944. Vi var i forbindelse med hele amtet, og vi skulle nu gå over til at tømre denne organisation sammen. Det blev efterhånden klart for mig, at det ikke var så let at få alt dette ordnet, navnlig da jeg også skulle passe mit civile arbejde ved siden af. Det var så Utzen, der fik overdraget opgaven med at rejse rundt. I den del af amtet, der lå syd og vest for Slagelse, fik Neergaard den øverste myndighed . . . På samme tid fik vi i Fuglebjerg kontakt med grupperne der, som lededes af

lærer Yttesen; og i Flakkebjerg, i Høng og Dianalund, samt Ruds-Vedby fik vi ligeledes oprettet nogle grupper . . .«⁷⁶

Niels Petersen fra sabotageafdelingen i Ringsted beretter: »I denne periode lykkedes det efterhånden at samarbejde alle civile modstandsgrupper i Ringsted under en fælles ledelse, idet de hidtil uafhængige kommunistgrupper gik ind i vor organisation og siden under alt arbejdet modtog ordre fra os, uden at der én eneste gang var anledning til at klage over manglende loyalitet fra disse gruppers side . . .

Vi kom imidlertid nu ret hurtigt i forbindelse med Sorø-Amts Kommando, gennem amtsleder, forvalter, løjtnant Chr. Lunn, »Hellestrup«, og herigennem skabtes for os de mest tilfredsstillende arbejdsvilkår, vi endnu havde haft. Vi blev forsynet med en del maskinpistoler af svensk og engelsk fabrikat, geværer og sprængstoffer, samt armbind til en del af styrken. Efter at disse dele var modtaget, blev der sat yderligere pres på uddannelsen af folkene. Der arrangeredes praktisk talt hver eneste aften instruktionstimer, der tildeltes de forskellige grupper konkrete opgaver i tilfælde af invasion, kapitulation, eller tilbageslag. Grupperne specialiseredes til jernbanesabotage, ledningssabotage m.m. . . .«⁷⁷

Sorøs byleder nr. 1, seminarieførstander Folmer Dam, måtte lige omkring den 1. april 1944 tage til Sverige. Han nåede dog inden sin afsejling at få givet besked til lærer O. I. Leth om, at han skulle føre arbejdet videre. Sammen med købmand Svend Olsen og Aksel Hansen fik han efterhånden samling på grupperne, samt dannet nye grupper. Forbindelsen opad i bevægelsen havde Folmer Dam åbenbart haft, for nu måtte de 3 organisationer ud at lede efter personer, der havde kontakter til København. Svend Olsen havde kontakt til et medlem af Frit Danmark gruppen i Slagelse. Takket være denne kontakt fik man i Sorø en dag besøg af Frit Danmarks rejsesekretær Ib Hauge, der optrådte under navnet »Svend Hansen«. Via denne kom man derpå i forbindelse med Nissen Blom.⁷⁸

O. I. Leth beretter: »Han var udsending fra Danmarks Frihedsråd, forhørte sig indgående om organisationen og dens styrke og lovede at lade høre fra sig igen. Gennem ham blev modstandsbevægelsen i Sorø indlemmet i de styrker, som stod under Frihedsrådet, og man lovede os både våben og instruktører. Den besøgende, som herefter meldte sig, hed Lange. (Underkvartermester Utzen Christensen). Han var sømand, det var der ingen tvivl om. Det opklaredes også hurtigt, at han hørte til i Flinterup i marinens arbejdslejr for mathelever. Lange bragte os i forbindelse med den daværende amtsleder, forpagter Lunn på Hellestrup, og hermed begyndte arbejdet at få alvorligere, men også mere hensigtsmæssig form.

Lange gav os den første instruktion i benyttelse af moderne våben og sprængstoffer og bragte de første amtsbefalinger angående inddeling og

opgaver. Styrken, som nu talte op mod 150 mand, blev inddelt i 5 delinger . . . og flere af disse delinger var så store, at det var klart, at en yderligere deling snart måtte formeres. En del af tilgangen skyldtes indirekte bladmanden Svend Hansen, som jævnligt kom for at høre om nyheder. Han snakkede hele tiden om, at man i København mente, at der måtte være en organisation til i Sorø. Det kendte vi ikke noget til, men han blev ved sit . . . Der havde altså alligevel en overgang været to organisationer i byen. (Der var tale om opløste O-grupper). Nu bad jeg vedkommende spørge sine kammerater, om de kunne tænke sig at gå ind i vor (organisation), og herpå fik jeg hurtigt det svar, at det ville man gerne, når de selv fik lov til at bestemme, hvem der skulle med, idet man belært af erfaringen med den tidligere leder, ville undgå nogle medlemmer, som måske ikke var nøjeregnende nok med, hvor meget de nød af våde varer. Vi fik herved tilgang af flere grupper.

Omtrent samtidig fik jeg forbindelse med en lille selvstændig sabotagegruppe, som lededes af Axel Rasmussen og Jul. Mortensen. De havde egne opgaver, men de deltog i instruktionen af sprængstofanvendelse og blev trofaste og ivrige deltagere i mange af vore senere opgaver. På Akademiet havde Ole Klein allerede tidligt organiseret grupper af de ældste elever . . .

I sommerferien deltog jeg i et møde på »Hellestrup«, hvor jeg mødte repræsentanter fra Slagelse og Ringsted, som jeg ikke kendte nogen af, og hvis navne jeg ikke heftede mig ved, da de lød som dæknavne. Tillige var mødt befalingsmænd fra begge marine-lejrene i Sorø og Flinterup. Her afgrænsedes Sorøs område til strækningen mellem Frederikslund og Fjenneslev stationer, men iøvrigt skiltes deltagerne i utide og hast på grund af melding om tyskerbesøg i en af lejrene. Efter sommerferien var der møde med omtrent de samme deltagere i lejren Sorø I, hvor yderligere kystløjtnant Gyller, der arbejdede i tilknytning til lejrene, var med. Det viste sig ved denne lejlighed, at organisationen i Sorø var den stærkeste i amtet, og at man havde planer om i påkommende tilfælde at samle amtets styrker i skovterrainet omkring Sorø. Det blev også aftalt, hvilke spæringer, sprængninger og afbrydelser af telefon- og telegrafledninger, hver skulle udføre. Vi skulle tage os af Sorø station, sprængning af jernbanen vest for stationen og afbrydelse af telefonkablerne øst og vest for Sorø . . .

For vort vedkommende aftalte jeg med forstander Hjulgaard, at et par af hans betroede mænd skulle grave depoter til os i Sønderskov til anbringelse af våben og sprængstof. Hos Svend Olsen havde man fra Flinterup på udturen afleveret 75 kg sprængstof, og dette lagde han og jeg i depot i skoven nær stationen den næste eftermiddag.

Som følge af disse aftaler fordeltes hvervene således, at (portør) C. V. Niensens deling skulle tage sig af stationen, sabotagegruppen af jernbanesprængningen og en anden deling af kablerne. Vi vidste, hvor byens tyske garnisons forbindelser gik, og forøvrigt var der blandt vort mandskab personale fra telefonselskabet, som kunne udføre dette arbejde efter alle kunstens regler . . .«⁷⁹

Svend Olsen beretter: »En aften i sommeren 1944 blev delingsførerne kaldt til møde hos Leth. Han oplæste en befaling, der var tilgået Sorø fra amtsledelsen. Befalingen gik ud på, at modstandsgrupperne i Danmark var underlagt en militærledelse, der stod under Eisenhower . . .«⁸⁰

Installatør H. Boje Larsen, Stenlille beretter: »Jeg blev rekrutteret af Chr. Lunn og Børge Wadum, som jeg kendte privat. Jeg vidste også, hvad vi kæmpede for, så jeg nærrede ingen betænkeligheder . . .«⁸¹

Styrmand E. P. V. Petersen, Korsør, beretter: »En dag blev Hildahl og jeg kaldt til møde i Sorø med amtsledelsen og der etableredes et samarbejde, der satte alt i den rigtige gænge med meldetjeneste, våbenleverancer m.m. Ved ovennævnte møde traf vi bl.a. en hr. Lange, der var leder af en militærlejr ved Flinterup, og herfra fik vi efterhånden vore våben og sprængstoffer.

Ved et stort og meget vanskeligt arbejde lykkedes det Hildahl at få samling på de forskellige grupper af modstandsbevægelsen, der på dette tidspunkt selvstændigt var dannet overalt i Korsør . . .«⁸²

I Skælskør området søgte Jens Chr. Lunn kontakt med landmand Poul Sørensen (nu Maglegaard) og hans bror mekaniker Thorkild Sørensen, der begge var medlem af KU, og som kendte Jens Chr. Lunn fra hans tid som forvalter på »Borreby«.

Poul Sørensen beretter: ». . . men så en dag blev vi ringet op af vores gode ven og min tidligere principal, forvalter Lunn, Hellestrup. Han inviterede os på besøg . . .«⁸³

Besøget fandt sted den 28. juni 1944. Lunn meddelte de to brødre, at der var en mand i Slagelse, som meget gerne ville i forbindelse med nogle unge mennesker på Skælskør-egnen, som han kunne stole på. De to brødre oplyste da, at de var med i nogle gruppedannelser, der skulle træde i funktion senere. Det var inspektør Kraghs O-grupper, der her kom på tale. De fik imidlertid den besked, at de roligt kunne gå med, for det de var med i ville blive omorganiseret. Resultatet af samtalen på »Hellestrup« blev, at brødrene fik opgivet navnet Bruno de Neergaard. En søndag kort tid efter tog brødrene derpå rutebilen til Slagelse, hvor de havde en samtale med de Neergaard i dennes privatbolig. Her blev det aftalt, at de to skulle tage hjem og finde ud af, hvem de mente at kunne bruge i en sabotageorganisation. Ca. 4 uger senere, da man havde fået til-

sagn fra en del folk, fik Poul Sørensen besked om straks at tage til »Hellestrup«. Det gjorde han, og her forklarede Jens Chr. Lunn, at han nu var amtsleder, mens de Neergaard var byleder i Slagelse. Lunn lovede, at der ville komme en instruktør til Skælskør inden længe. Han kom 4 dage senere og opgav »det aftalte kodeord«. Ved denne lejlighed fik folkene omkring Poul og Thorkild Sørensen så instruktion i brugen af sprængstof. Senere fik man jævnlig instruktioner og blev tildelt våben til instruktion.⁸⁴

Kadet Svend Yttesen på drengehjemmet »Holsteinsminde« fik kontakt til amtsledelsen ved et møde med Utzen Christensen i foråret 1944. Yttesen havde meddelt lærerstaben, at den fremmede »hr. Knudsen« kom for at se skolens botaniske have.

Yttesen beretter: »Den udvidede kontakt blev gjort ved et besøg af stationsleder Bruno de Neergaard fra Slagelse, der koordinerede fællesskabet mellem »Holsteinsminde« og de interesserede i Fuglebjerg by . . . Den egentlige stadfæstelse fandt sted ved et møde hos forstander Mølbak på Hindholm Højskole. Her aftaltes, at jeg skulle lede gruppens virksomhed med forstander Mølbak som næstkommanderende . . . På Hindholm Højskole afholdtes instruktionsmøder i brug af sprængstoffer, tændingsanordninger m.v. ved en anonym instruktør, idet møderne var camoufleret som højskolemøder. Med en leveret Husqvarna maskinpistol afholdtes betjenings- og skydeøvelser i skoven ved Gunderslev.

Rekognoceringen omfattede banestrækningen mellem Slagelse og Næstved, der ville kunne anvendes af besættelsesmagten som omkørsel, hvis hovedstrækningen København-Korsør blev afbrudt.«⁸⁵

Ingen af de lagte planer i Sorø amt, eller andre steder i Regionen, var rigtig gennemførlige uden tilførsel af våben til grupperne. Stig Jensen var da også i juli på besøg hos Jens Chr. Lunn på »Hellestrup« for at se på en plads, der var egnet til våbenedkastning. Bruno de Neergaard og Yttesen var også ude at se på egnede modtagepladser, bl.a. ved en sø.⁸⁶

Da høsten var i hus i 1944 så alt særdeles godt ud i Sorø amt, men det var stilhed før stormen.

Præstø amt

Med bopæl på den lille ø Lindholm mellem Sjælland og Møn påbegyndte oberstløjtnant Toussieng i sommeren 1944 sit virke som amtsleder i Præstø amt. Under sine rejser i amtet benyttede han i et vist omfang veterinarstationens varevogn, der var stationeret på fastlandet, men der måtte dog også cykles en hel del.

Når Toussieng ved nattetid kom hjem fra sine drøftelser i området,

måtte han ro ud til Lindholm, hvilket bl.a. nogle tyskere havde mulighed for at se. Midt i august opløste Toussieng derfor sin husstand på Lindholm og begav sig sammen med Hakon Keller ud i en illegal tilværelse med skiftende opholdssteder i amtet.

Da Toussieng trådte til, fandt han amtet ret »uopdyrket«, hvorfor han og Hakon Keller mente, at de først og fremmest måtte satse på at finde egnede ledere for opbygning af modstandsstyrker i de enkelte lokaliteter.

Modstandsbevægelsen i Næstved var længst fremme, under ledelse af reservekirurg Movin, der af Toussieng blev opfattet som »en uforfærdet og meget ivrig mand«. ⁸⁷

Movin var i det tidlige forår blevet indsat som foreløbig byleder i Næstved af Anker Olesen. I den følgende tid søgte han derpå at koordinere de allerede bestående grupper, idet han også etablerede et samarbejde i retning af terrainsportsforeningen, ungsocialdemokrater og O-grupper.

M.h.t. samarbejdet med O-grupperne var Movin lidt forud for SJL, hvilket Nissen Blom bebrejdede ham på det voldsomste. Movin beretter: »Han blev ubehersket rasende og afbrød alt samarbejde mellem kommunisterne og undertegnede, indtil Frihedsrådet havde udtalt sig. Han ville indberette mig.« ⁸⁸

Problemerne løste sig, da O-grupperne i Regionen kort efter blev tilsluttet de under SJL hørende styrker.

I foråret 1944 blev der i Næstved oprettet et »byråd«, en foreløbig byledelse. Foruden Movin bestod den af overlæge Tønnesen, pottemager »Børge« Carmel Hansen, ingeniør K. J. Staal, konditor M. Søborg (fra O-grupperne) og dyrlæge K. R. Mogenssen.

Nissen Blom beskyldte Movin for at drive politik, idet han skulle have sørget for, at der i ovennævnte »byråd« sad 4 mand fra Dansk Samling. Da der aldrig nogen sinde blev talt politik i »byrådet«, fandt Movin beskyldningen særdeles uvederhæftig. Anker Olesen glattede senere ud, da Nissen Blom selv var klar over, at han nok havde forløbet sig. ⁸⁹

Den 18. august 1944 blev Movin udnævnt til militær byleder af oberstløjtnant Toussieng. Samtidig blev den foreløbige byledelse ophævet og ikke erstattet af noget andet organ.

Bag dette lå utvivlsomt Toussiengs syn på kommandoføringen i tilfælde af krigshandlinger. I en sådan situation måtte der kunne træffes hurtige beslutninger uden forudgående mødeaktivitet. Toussieng beretter: »En lettelse i arbejdet skaffede vi os ved at se ganske bort fra de forskellige by-amtsråd, som Frihedsbevægelsen følte sig forpligtet til at bellemre sig med.« ⁹⁰

Movin støttede sig dog fortsat til »byrådet«, der vedblev med at holde møder som hidtil. ⁹¹

Civilingeniør Hakon Keller.

Dyrlæge, oberstløjtnant af reserven, F. E. W. Toussieng.

Ved udgangen af august 1944 tegnede der sig på papiret en styrke på mere end 300 mand i Næstved. Da et af de givne tilsagn på 100 mand kort efter viste sig at være skrivebordslyrik – fraregnet ca. 10 mand, var den faktiske styrke altså væsentlig mindre. 8–10 af grupperne var aktive, mens resten var ventegrupper.

Bevæbningen blev opgjort til ca. 40 pistoler, 4 maskinpistoler, nogle karabiner og rifler, heraf 21 stk. »model 67«, samt sprængstof.⁹²

I amtets anden større by, Vordingborg, blev overpostbud Volmer Hansen byleder i foråret 1944. Han beretter: »Jeg gik straks igang med at danne modstandsgrupper, der bestod af 5–6 mand og en gruppefører. Det blev efterhånden til 22 grupper.«⁹³

Officiant P. Chr. Gabriel, der i 1943 sammen med andre KU-medlemmer så småt havde været i gang med illegalt bladarbejde, havde via dette fået kontakt med både Volmer Hansen og seminarieelev Warthoe-Hansen fra Dansk Samling. Efter at være løsladt fra internering i Sandholmlejren i oktober 1943 fik Gabriel »skyggebeskæftigelse« ved Geodætisk Instituts målegruppe i Vordingborg under ledelse af oberstløjtnant A. C.

Berthelsen. »Jeg fik af obl. Berthelsen besked på, at jeg ikke måtte beskæftige mig med noget som helst illegalt arbejde, da jeg var optaget hos ham i en ventegruppe, formentlig en O-gruppe.«⁹⁴

Gabriel havde dog kontakt med Hakon Keller i forbindelse med opbygningen af modstandsbevægelsen, inden befalingsmændene i Vordingborg blev frigivet til deltagelse i et sådant arbejde.⁹⁵

På Stevns var der i forbindelse med jødetransporterne knyttet mange forbindelser både lokalt, men også i retning af København. Dette førte bl.a. til, at der fra det nordlige Stevns, hvor skovrider, fhv. sekondløjtnant, Børge Petersen, »Gjorslev«, havde bistået ved transporterne, blev oprettet en fast kurertjeneste til Sverige for efterretningstjenesten. Da Børge Petersen senere oprettede modtagehold/militærgrupper stammede kernen i disse grupper fra holdet, der havde medvirket under jødeforfølgelserne. Inden Toussieng fik forbindelse med Børge Petersen, havde han bedt statskonsulent, dyrlæge A. L. Søndergaard, Renge, om at danne militærgrupper på Stevns. Dette skete i juli 1944. Søndergaard havde i sommeren 1943 været i Århus, her traf han sammen med oberstløjtnant Johnstad-Møller og politimester Aa. Agersted for at drøfte modstandsbevægelsen.⁹⁶

Vognmand Børge Nielsen, der havde kørt med jøder og meget andet, beretter: »Sommeren 1944. Konsulent Søndergaard og skovrider Børge Petersen anmodede mig om at lave en militærgruppe i Store-Heddinge, da skovrideren mente, vi skulle modtage våbenedkastninger her på Stevns.

Gruppen blev dannet og kom til at bestå af en halv snes mænd her fra byen og nærmeste omegn. På samme tid blev der rundt om på Stevns dannet militærgrupper i de forskellige landsbyer.«⁹⁷

Leif Jensen beretter: »I foråret 1944 blev min broder Frode kontaktet af Søndergaard, han fik til opgave at samle en gruppe – den kom til at bestå af ham selv, min broder Ingolf, min svoger Jens Peter Larsen, tømrer Poul Jensen, Rødvig, vores karl på »Møllebjerg«, Lars Christensen, og mig.«⁹⁸

Om en anden gruppedannelse beretter Elof Østerlund: »Og så var der samme søndag høstgudstjeneste i Store-Heddinge, og som landmand slog jeg følge med de øvrige kirkegængere, blandt andre min gode ven, Erling Nielsen fra Højbrogård i Sierslev. Efter endt kirketid passede han mig op, og for som han sagde, at tale lidt alvorligt med mig. Det drejede sig om, jeg ville være med i en modstandsgruppe i Sierslev . . . Jeg forstod alvoren og faren, men gav mit tilsagn og fulde støtte.«⁹⁹

Allerede samme aften deltog Elof Østerlund i en våbeninstruktion hos Herluf Nielsen ude ved Højklint.

Den 1. april 1944 overtog Johan Nissen gården »Myrekær« i Varpelev på Stevns. Familien Nissen kom fra Rise i Sønderjylland, hvor man netop havde solgt Nissens barndomshjem »Borrediggård«. Nissen, der var medlem af Dansk Samling, havde deltaget i modstandsarbejdet omkring »kredsen« i Åbenrå.

Karen Nissen beretter: »Johan fik et vink fra vores nabo, som var hjemmetykker, men en god ven. Han sagde, at vi måtte væk hurtigst muligt, da han var blevet kontaktet af gestapo og spurgt ud om os . . . Så gik vi igang med at søge efter et sted at flytte hen. Vi var så heldige, at der stod en del gode købere til vores gård . . .«¹⁰⁰ Elleve dage efter Nissen havde overtaget gården i Varpelev, nødlandede en 4-motoret amerikansk bomber (B-17) ved Tåstrup, ikke langt fra Nissens gård.

Nissen fik kontakt med den 10 mand store besætning, som han bad gå ind i en granskov for enden af sin mark, mens han fandt ud af, hvad der kunne gøres for at hjælpe flyverne til flugt. Det endte med, at fiskeeksportør Brammer, Rødvig, samme aften hentede flyverne og kørte dem til sømandshjemmet i Faxe Ladeplads. Den 13. april, to dage efter nødlandingen, hentede vognmand Børge Nielsen flyverne her og kørte dem til København i en kreaturvogn. Derpå sørgede Dansk/Svensk Flygtningetjeneste ret omgående for, at flyverne blev sejlet til Sverige.¹⁰¹

Hvis Nissen, der kunne engelsk, ikke havde fået slået en klo i denne besætning, ville flyverne have begivet sig på vandring to og to, hvilket ret sikkert havde medført, at nogle af dem var blevet taget til fange.

Anker Olesen med familie fik et fristed hos familien Nissen, hvor københavnernes kunne slappe af uden at tænke for meget på SJJL og gestapo. Da familien Olesen senere havde haft besøg af gestapo 3 gange i lejligheden i Classensgade, blev familien splittet op. Fru Severa Olesen tog med lillebror til Lyngby, mens børnene Bodil og Kjeld for resten af krigen blev anbragt hos familien Nissen.¹⁰²

Længere vestpå, i Haslev, var personalechef hos SEAS, C. Maaløe, blevet indsat som byleder. Toussieng fandt, at Maaløe havde gode forudsætninger for jobbet bl.a. på grund af hans tidligere tjeneste i den britiske hær i oversøiske lande.¹⁰³

I afsnittet »Grupperdannelser« har vi tidligere hørt om modstandsarbejdet omkring Faxe og Præstø frem til sensommeren 1944. På Møn organiserede kaptajn af reserven, L. Jard, militærgrupper.¹⁰⁴ Toussieng og Jard var næsten lige gamle og havde gjort tjeneste ved samme regiment.¹⁰⁵

Maribo amt

Da man i Nykøbing F. nåede til at skulle have samling på den spirende

modstandsbevægelse i byen, blev der afholdt flere møder i sagen. På et møde hos amtsleder Glitten blev der således nedsat et udvalg bestående af følgende medlemmer: Glitten og Boy Preisler fra Dansk Samling, Victor Søndergård (DKP), prokurist A. Vilhelmsen (Ringen), maskinmester Harry Jensen (konservativ) og prokurist Albert Rasmussen.

Man blev enige om at holde et ugentligt møde, forskellige steder hver gang for ikke at vække opsigt.

Boy Preisler beretter: »Det kom til at hedde 6-mands udvalget, men da Svendsen (Anker Olesen) og Mikkel (Svend Aage Jørgensen) rejste Lolland-Falster rundt, blev det efterhånden – lidt flot – til amtsledelsen.«¹⁰⁶

Dermed blev den lokale ledelse i Nykøbing F. til en slags foreløbig amtsledelse, dette fra ca. udgangen af august 1944. Da der imidlertid ikke rigtig blev grebet til på amtsplan, varede det endnu nogen tid før man for alvor begyndte at få styring på hele bevægelsen i amtet. Preisler, der afløste Glitten som amtsleder i sidste halvdel af september, oplyser da også, at »begrebet amtsleder« nærmest virkede »som et meget velfungerende samarbejde mellem repræsentanter fra Ringen, kommunisterne og D.S.«, indtil søløjtnant Bistrup sidst i november 1944 blev amtsleder.¹⁰⁷

Af de grupper man foreløbig havde for hånden i Nykøbing F., var 6 DKP-grupper, 4 dannet omkring Preisler, hvortil kom 3 grupper, der betegnes som »borgerlige«.¹⁰⁸

Vi tager fra Falster til Lolland for at se, hvad der skete i Maribo og Nakskov.

DKP's veteran i Maribo, slagteriarbejder Kjeld Nielsen, mønstrede her flere grupper, da han i april 1944 fik bistand af folk fra Dansk Samling i forbindelse med nogle britiske flyveres transport gennem byen. Om Dansk Samling-folkene beretter Kjeld Nielsen: ». . . og dem ville vi kommunister gerne arbejde sammen med, men vi havde brug for opgaver sammen . . . denne lille opgave gjorde, at vi resten af krigen arbejdede 100% sammen og havde megen nytte af hinanden.«¹⁰⁹

De aktive folk blandt Dansk Samlings medlemmer i Maribo var snedker Bernhardt Lindhardtzen, hans søster, gymnasieelev Else Lindhardtzen, dropskoger Ehrste Pørtner og sadelmager Chr. Eggert.

Else Lindhardtzen havde deltaget i Dansk Samlings arbejde med uddeling af illegale blade og salg af illegale bøger og havde i den anledning bl.a. kontakter i Nakskov.

B. Lindhardtzen og E. Pørtner var nære venner, skolekammerater og begge medlemmer af FDF, hvis orkester Pørtner blev leder af. De var begge blevet medlemmer af Dansk Samling som 23-årige, i 1937. E. Pørtner havde i 1942 været deltager i en udgravning i Odsherred arrangeret

af »Frivillig Dansk Arbejdstjeneste«, hvor han bl.a. traf brødrene Egil og Jørgen Barfoed.¹¹⁰

I forsommeren 1944 arbejdede Kaj Christoffersen på at oprette illegale grupper i Maribo. Hvordan han kom ind i arbejdet står noget hen i det uvisse, men da han beskrives som en rask og charmerende gut med en bramfri folkelighed, skal han nok have været håndplukket til jobbet som organisator af modstandsgrupper.¹¹¹ Christoffersen var udlært smed på maskinfabrikken i Holeby og havde opholdt sig i Canada, hvorfra han i 1930'erne var kommet hjem gift med en finsk pige. Derpå fik han atter ansættelse på fabrikken i Holeby, først som kontrollør senere som produktionschef.¹¹² Det kan oplyses, hvordan Kaj Christoffersen hvervede én af sine folk. Bankassistent S. Bille Fynbo, befalingsmand af Livgarden og medlem af rokklubben, blev en dag i foråret 1944 opsøgt af Christoffersen, der bad ham være med i modstandsbevægelsen og iøvrigt samle en gruppe. Det gjorde Bille Fynbo, der senere blev delingsfører i C-kompagniet.¹¹³

I sommeren 1944 var Kaj Christoffersen og E. Pørtner til et møde hos Preisler i Nykøbing F., hvor også Glitten, Anker Olesen og en faldskærmsmand var til stede. Her klagede E. Pørtner over en ret løs indpakning af noget sprængstof, han havde fået tilsendt.¹¹⁴ Preisler og Victor Søndergård var i Maribo hos Pørtner og hente våben og sprængstof. Senere gik man over til direkte forsendelse af sprængstof til Nykøbing F., men da sendingen gik til en forkert adresse, endte det med, at stoffet blev konfiskeret af det danske politi.¹¹⁵

Under transport af 15 kg trotyl og 15 kg plastisk sprængstof den 19. september 1944 blev Kaj Christoffersen, B. Lindhardtsen og E. Pørtner overrasket af en tysk cyklistpatrulje. De havde endnu 6 pakker tilbage at flytte, da E. Pørtner gik i forvejen for at opklare, mens Christoffersen og Lindhardtsen fulgte bag efter hver med 2 pakker. Lige idet de to nåede Strædet, blev det nordlige hjørne oplyst af en håndlygte. E. Pørtner beretter: »I det samme løber Kaj og Bernhardt, mens jeg springer over hegnet til haven mellem Smede- og Kirkestræde. Jeg lægger mig under en busk. Lidt efter begynder to mand (de talte sammen) at gennemsege haven. Da de er mig så nær som 5 m, springer jeg op over hegnet til Kirkestien. En soldat var posteret på hjørnet, hvor min sidste position var. Han råbte »halt«, og tager ladegreb. Der falder et skud, da jeg var ved enden af kirkegårdshegnet, og hvor der altså var dækning. Han begynder da at løbe. Om han skød mere, husker jeg ikke. Jeg, der var fortrolig med den forsænkning, der er lige før plænen, springer elegant ned på denne, mens tyskeren falder. Jeg hører hans hjælm og gevær rasle ned ad jorden lige i det øjeblik, jeg vader ud i vandet ved fisker Nielsens bro.«¹¹⁶

E. Pørtner var gået i Maribo sø og reddede sig væk ved at svømme de ca. 1½ km over til et næs på den modsatte søbred.

B. Lindhardtzen endte ude på kirkestien langs søen. Derpå kastede også han sig i bølgerne og svømmede over til et andet næs, der lå et par km fra stien. E. Pørtner kom tilbage til Maribo, mens B. Lindhardtzen i bogstaveligste forstand var svømmet ud af modstandsbevægelsen.

Kaj Christoffersen smed skoene og løb ind i byen, hvor han ad små stier og rundt om drivhuse nåede tilbage til sin bopæl i god behold. Nøglerne til Domkirken, der havde været udset til nyt depot, blev på behørig vis afleveret igen til den præst, der havde lånt dem ud.¹¹⁷

Efter at have fulgt de 3 modstandsfolks energiske indsats for ikke at blive arresteret, hvilket altid var vigtigt, fortsætter vi til Nakskov. Disponent Erik Schrøder havde her en styrke på ca. 30 mand i sommeren 1944. Der blev givet undervisning vedrørende våben og sprængstof af en marineofficer. Terrainsportsforeningen stillede med ca. 10 mand, men de faldt pludselig fra undtagen én mand, da terrainsportslederen forbød sine folk at arbejde illegalt. Senere kom de frafaldne dog med igen, denne gang i Svend O. Juhls O-grupper. Schrøders kontakt til Nykøbing F. gik via Dansk Samlings folk i Maribo, i hvert fald i begyndelsen af hans virke.¹¹⁸

Lederen af DKP's lokale styrker, der også omfattede sabotagegrupper, var elektriker Hans Georg Madsen. Han, der var en betydelig drivkraft i det lokale modstandsarbejde, skal på dette tidspunkt nok have haft flere folk end de to andre fraktioner tilsammen. I de mindre byer i Maribo amt var der også grupper, f.eks. i Gedser og Rødby, men det var først og fremmest i de større byer, bevægelsen udviklede sig.

Da man gennemgående var lidt senere på færde i Maribo amt m.h.t. opbygningen af modstandshæren, end »oppe« på Sjælland, kunne man godt tro, at dette forhold ville medføre færre styrker m.v. ved befrielsen. Dette blev imidlertid absolut ikke tilfældet – nærmest tværtimod.

Da der for alvor kom tryk på begivenhederne, var det højtryk.

Ringens hvervninger

Da Den lille Generalstab i februar 1944 vragede kaptajn Aage Højland Christensen som hærens repræsentant i M-udvalget, blev han Ringens rejsende organisator.

Aage Højland Christensen beretter: »I marts måned 1944 påbegyndte jeg med nogle få hjælpere oprettelsen af 6-mands grupper over hele landet i forbindelse med »Ringens« lokale repræsentant.«¹¹⁹

Højland Christensen oplyser, at der på 5 måneder oprettedes grupper i godt 60 byer, blandt disse følgende i REGION V: Helsingør, Frederikssund, Lillerød, Holbæk, Nykøbing S., Kalundborg, Korsør, Ringsted, Næstved, Nykøbing F., Saksøbing, Maribo og Nakskov.¹²⁰

Man må gå ud fra, at det var efter et forudgående besøg af Højland Christensen, at toldassistent Helge Pilemand i Kalundborg i april 1944 fik besøg af cand. mag. Arthur Hansen, der var med i Ringens ledelse. Pilemand gik ind på at danne grupper i byen, foreløbig dannede han en gruppe bestående af 5–6 personer, der jævnligt havde deres gang på Toldboden.¹²¹

Ringens lokale mand i Frederikssund, realskolelærer Filtenborg, fik besøg af Højland Christensen på et tidspunkt i foråret 1944. Mødet fandt sted i et baglokale på Hotel Isefjord. Man talte om organisation, »men på det tidspunkt var gruppedannelserne i fuld gang.«¹²²

Vejassistent O. Nielsen fik på et, måske senere tidspunkt besøg af Arthur Hansen, men de kom ikke til forståelse, da Arthur Hansen havde et forkert »løsen«. Under disse omstændigheder synes der ikke at være dannet »Ringens-grupper« i Frederikssund.

I forsommeren 1944 var Højland Christensen i Hillerød for at hverve folk. Et møde blev afholdt hos en kollega til Ringens lokale repræsentant, det var sagfører Kaj Pallesen. Områdelederne Lütken og Truelsen deltog i mødet, hvor man ikke kom til forståelse. De lokale folk sagde nej til et samarbejde med Ringen.¹²³

Begge Højland Christensens hjælpere, premierløjtnant O. Stephensen og bankassistent Sven Hoffmann, var ligeledes i Hillerød. Stephensen blev nærmest sparket ud af byen af lokale modstandsfolk, mens Hoffmann ved sit besøg havde en samtale med Kaj Pallesen, hos hvis forældre han sov om natten.¹²⁴

Hillerød var åbenbart ikke sådan at få fodfæste i.

Elith Truelsen beretter: »Ringens-folkene (de få jeg kendte til) blev indkorporeret i mine styrker i efteråret 1944.«¹²⁵

Prokurist Aksel Vilhelmsen var Ringens mand i Nykøbing F. En dag fik han besøg af kaptajn Højland Christensen, der kom for at få kontakt til oprettelse af grupper. Vilhelmsen førte sin gæst til lederen af de lokale O-grupper, sparekassebogholder P. E. Larsen. Larsen spurgte Højland Christensen, om han var officer. Det benægtede han på det bestemteste. Hvad der ellers blev talt om, ved vi ikke.¹²⁶

Vilhelmsen kom med i kredsen omkring Darwin Glitten og Boy Preisler, i hvilken forbindelse han selvfølgelig støttede de lokale gruppedannelser.

Premierløjtnant Stephensen, der havde haft Højland Christensen som

batterichef i 1941, besøgte bl.a. også byerne Haslev, Præstø og Maribo. Han medbragte på sine rejser selv våben og sprængstof til instruktionsbrug i en kuffert, der blev indskrevet som rejsegods.¹²⁷ Sven Hoffmann kom fra Sønderjylland, hvor han havde bistået ved regionsledelsens opbygning af modstandsbevægelsen (Region III). I forbindelse med en stor, tysk razzia i Sønderjylland hvor mange modstandsfolk blev arresteret, tog Hoffmann og en kammerat i juni 1944 til København. Her fik de kontakt med Arthur Hansen, der førte Hoffmann sammen med Frode Jakobsen, mens kammeraten tog til Sverige. Efter at have været en tur i Sønderjylland vendte Hoffmann i august tilbage til København, hvor han af Frode Jakobsen fik besked på at deltage i organisationen af grupper for Ringen.¹²⁸

Udover evt. våbeninstruktion så Hoffmann det som sin opgave at aktivere de lokale folk, der havde tilknytning til Ringen. Disse personer blev opfordret til at lave illegale grupper, der så efter endt opstilling via Ringen skulle tilsluttes SJL. Hvis en lokal Ringen-mand allerede var aktiv, f.eks. medlem af en byledelse eller på anden måde deltager i opbygningen af grupper, var dette udmærket, idet Hoffmann da kunne meddele dette til Ringens ledelse.

Hoffmann aflagde besøg i 10 byer i Regionen. Foruden Hillerød besøgte han også Helsingør, Helsingø, Holbæk, Nykøbing S., Kalundborg, Haslev, Nykøbing F., Maribo og Nakskov. Undtagen i Nykøbing S. og Haslev var det Ringens lokale repræsentant Hoffmann kontaktede.¹²⁹

I Helsingør traf Hoffmann en gymnasielærer. Da Ringens lokale repræsentant var adjunkt Balle Hansen, skal det nok have været ham, der fik besøg i sensommeren 1944.

Noget senere, omkring årsskiftet 1944–45, kan der spores Ringen-aktivitet på skibsværftet i Helsingør. I april 1945 blev 36 mand fra Ringens arbejdergrupper tilsluttet DKP's kompagni som en selvstændig deling.¹³⁰

Ringen arbejdsgrupper var et fænomen, der for alvor begyndte at dukke op i efteråret 1944. Disse grupper havde en særlig ledelse i København, alle var socialdemokrater. Fra Ringens ledelse var det personalechef Viggo Villadsen, der holdt kontakten til arbejdergrupperne.¹³¹

Medbringende en hilsen fra Viggo Villadsen opsøgte Hoffmann i Haslev personalechef C. Maaløe, der året før var blevet afløst af Villadsen som personalechef i Magasin du Nord i København. Maaløe må på tidspunktet for Hoffmanns besøg have været udpeget til militær byleder i Haslev.

Under sit besøg i Kalundborg kontaktede Hoffmann en mand ansat

ved toldvæsenet, utvivlsomt toldassistent Pilemand, der antagelig da havde dannet flere grupper.

Ved en tilfældighed traf Hoffmann her kontorist K. Roy på gaden. De to kendte hinanden fra hæren, hvor Hoffmann den 29. august 1943 var kornetelev i Næstved. Roy blev senere medlem af byledelsen i Kalundborg, uden at dette nødvendigvis havde noget med dette tilfældige møde at gøre. I Holbæk talte Hoffmann med overofficiant P. K. Jensen, Ringens lokale mand, og fuldmægtig Roland Hansen. Det var Roland Hansen, der i juni havde sat de to sønderjyder i forbindelse med Arthur Hansen.

Ringens folk i Holbæk amt synes at have arbejdet på at opbygge modstandsgrupper, antagelig også for at skabe modvægt over for kaptajn Oppermanns O-grupper.

På Lolland talte Hoffmann i Maribo med prokurist E. Holst, Quade og Co., og i Nakskov med en bibliotekar. Da bibliotekar Birger Knudsen var Ringens repræsentant i Nakskov, tør vi gå ud fra, at det var ham, Hoffmann her talte med.

Interessant nok var det Birger Knudsen, der var formidler, da den lokale O-gruppe fik sin første våbeninstruktion. Den foregik på biblioteket. Våbeninstruktøren må vel have været Hoffmann eller Stephensen.¹³²

Hen på efteråret 1944 tog både Højland Christensen, Hoffmann og Stephensen til Sønderjylland. Højland Christensen blev chef for Region III, hans to hjælpere fik sæde i regionsledelsen.¹³³ Dermed fik de 3 Ringen-folk nok at se til, samtidig med at de blev afskåret fra at se, hvilke resultater der kom ud af deres arbejde efter oktober 1944 i REGION V.

I det tidlige forår 1944 må Ringens ledelse have følt, at organisationen var sent ude i forhold til f.eks. DKP og Dansk Samling, hvilket da heller ikke var nogen misforståelse. Under disse omstændigheder drejede det sig altså for Ringen ikke alene om at få dannet modstandsgrupper, men at få dem dannet af Ringens relativt få folk.

Trods en betydelig mindre kontaktflade i Regionen end den DKP og Dansk Samling havde, lykkedes det i løbet af 1944 Ringens folk at få sået tanken om hvervninger i mange egne af Sjælland og Lolland-Falster. Kaptajn Højland Christensen anslog, at Ringens grupper sidst på sommeren 1944 omfattede ca. 4000 mand på landsplan.¹³⁴

Uden at ville anfægte nævnte styrketal kan det fastslås, at REGION V's bidrag til dette må have været ret beskedent.

Som anført udviklede modstandsbevægelsen sig ikke ganske ens i de enkelte amter i Regionens første halve år. Der var betydelig forskel på udviklingen i f.eks. Holbæk, Præstø og Maribo amter. Noget tyder på, at SJL i starten ikke mindst støttede udviklingen i Frederiksborg og Sorø amter, dette måske under indtryk af at en mulig invasion kunne tænkes at berøre netop disse områder. Dette billede kan dog godt være sløret af, at der i disse to amter sad folk på spring til at yde en videre indsats, hvorfor man her kunne starte en organisering af bevægelsen ret hurtigt.

I alle amterne var de udpegede ledere først og fremmest folk med politiske, foreningsmæssige og/eller militære relationer – udvalgt af folk fra Hovedstaden med stort set den samme baggrund.

De hvervninger som DKP, Dansk Samling og militæret havde påbegyndt i efteråret 1943 fortsattes i første halvår af 1944, men samtidig hvervede nu også amtslederen/amtsledelserne og de af disse udpegede lokale ledere. Samtidig begyndte Ringen en hvervning fra foråret 1944, lige som Frit Danmark hist og her stod bag dannelsen af militærgrupper. Som følge af ovennævnte hvervningsmekanisme må en betragtelig del af de ca. 3000 modstandsfolk, der fandtes i Regionen i august 1944, være indsluset i bevægelsen på grund af særlige tilhørsforhold, ikke mindst politisk.

I forbindelse med hvervningen af folk i tiden 1. september 1944 – maj 1945, små 9000 mand, synes det politiske aspekt at være trådt en del i baggrunden, men dog aldrig helt.

Til gengæld kom militære færdigheder i højere og højere kurs i krigens sidste 8 måneder. Af styrkelister fra alle egne af regionen, omfattende ca. 1600 mand hovedsagelig hvervet i 1944–45, fremgår det da også, at ca. 35% af folkene var fhv. soldater. Procentsatsen for resten af styrken var utvivlsomt lavere end 35%, men næppe under 15%. Forestillingen om, at modstandsfolk aldrig »før havde haft våben i hånd«, er altså vedrørende REGION V delvis en fiktion.¹³⁵

Netop spørgsmålet om at få våben i hånd begyndte at skabe problemer i styrken. Modstandsfolkene fandt det med tiden besynderligt, at der kun fandtes våben i ringe omfang. En hær uden våben er som bekendt ikke meget værd.

I SJL skal man utvivlsomt nok også have haft visse bekymringer over de savnede våbenleverancer. Krigens gang i Europa pegede i august 1944 på et muligt tysk sammenbrud inden alt for længe. I sidste uge af august fejrede man befrielsen af Paris, og den 3. september nåede den nyudnævnte feltmarskal Bernard Montgomerys britiske tropper Bruxelles.

Samtidig hastede den amerikanske general George Patton mod Tysklands grænser under fremrykning i det nordøstlige Frankrig. Den røde hær nåede i øst den rumænske hovedstad Bukarest, mens russiske tropper fortsat stod foran Warszawa, hvor den polske hjemmehær havde indledt en opstand den 1. august 1944. Den 2. september opgav Finland al videre krigsførelse sammen med Tyskland og bad tyskerne forlade landet hurtigst muligt.

Med sådanne efterretninger holdt man vejret i Danmark og spejdede efter tegn på invasion eller tysk sammenbrud. Der var, som året før i august, store forventninger til en snarlig krigsafslutning. Hvis en sådan var indtruffet, havde modstandsbevægelsen i det store og hele været uden våben. Der har været talt og skrevet en hel del om de sparsomme våbenforsyninger til Danmark i de første 8 måneder af 1944, men set fra England var der ikke tale om et problem. Hvis de vestallierede havde fundet det påkrævet, at f.eks. REGION V i august 1944 skulle have været forsynet med våben til hver eneste mand, så havde det kun været et spørgsmål om at afsende 22 transportfly hver med 24 cont. Dermed kunne sagen have været klaret på under 6 timer. Den britisk/amerikanske flykapacitet tillod med lethed en sådan mission.¹³⁶

Foreløbig var der dog slet ikke opbygget et apparat i Regionen til at forestå våbenmodtagelser, selv om Stig Jensen sonderede og netop havde klarmeldt en enkelt modtageplads til London, atter Gyldenløveshøj.

På dette tidspunkt havde den svenske regering, under hånden, forlængst givet tilladelse til, at 3000 Husqvarna maskinpistoler blev frigivet for oversendelse til Danmark. Da det var Buhl, der stod for denne våbenhandel, blev det ikke K-udvalget men Den lille Generalstab ved kaptajn Schjødt-Eriksen, som kom til at forestå fordelingen af de svenske våben.¹³⁷

Den politiske kamp

Frit Danmark

Det tidligere beskrevne Frit Danmark arbejde fortsatte frem gennem 1944–45, nu med kommunelærer Ib Hauge som organisationens rejsesekretær.

Hauge, der i 1939 havde været opstillet af DKP til valget til borgerrepræsentationen i København, undgik at blive arresteret den 22. juni 1941, da han ikke var på sin bopæl ved politiets besøg her. Efter sommerferien, den 13. august, kom politiet imidlertid og arresterede ham på skolen, hvorpå han sad interneret til juni 1943. Den 29. august 1943 blev Hauge atter forsøgt arresteret, men han havde lugtet lunten og var ikke at træffe i sit hjem. Derpå gik han under jorden, idet han fortsatte med forskelligt arbejde for partiet.

Nogen tid senere blev Hauge kaldt til et møde, hvor bl.a. Børge Houmann var til stede. Her blev han bedt om at berejse Sjælland og Lolland-Falster for Frit Danmark, hvilket han gik ind på. Fra sidst på året 1943 påbegyndte Hauge derpå sine rejser rundt i området. De var gerne af 2–3 dages varighed. Han fik i de fleste tilfælde mad hos de folk, han kontaktede, og ofte også logi. Hauge beretter: »Jeg forsøgte at opbygge grupper, som kunne uddele bladet, og jeg samlede penge ind . . . Fra de steder, hvor vi stod stærkest, var det normalt, at jeg to gange om måneden kunne tage tilbage til København med 2–300 kr.«¹

Pakkerne med blade blev i de fleste tilfælde afsendt pr. fragtmand, af og til dog også med posten. Hauge skrev såvel en fiktiv afsender som modtager på forsendelserne. Fragtmanden var klar over adressen og kunne så sørge for, at den kom i de rette hænder. Manden, der skulle hente pakken, fik dagen i forvejen et brev om, at »det blev en søn« eller lignende.

Efter Hagues skøn var Nakskov et af de steder, hvor Frit Danmark stod stærkest. »De havde opbygget en vældig organisation og var meget aktive. Det var det eneste sted, hvor de havde rigtig kontakt til socialdemokrater. Det var en kasserer, der havde fået kontrolbestyreren og formanden med, og de ønskede kontakter med Ringen. Det kunne jeg ikke

give, så de måtte nøjes med Frit Danmark. De var fra skibsværftet. Gruppen bestod iøvrigt af en godsejer, en viceinspektrice, en læge og en lærer.«²

I Holbæk gik det efter Hauges mening ikke nær så godt, som i Nakskov. Det var kommunisterne, der sad hårdt på organisationen, og de evnede ikke rigtig at få bredde i arbejdet.

Hauge ville gerne have folk til selv at skrive noget i bladet, evt. noget aktuelt, men her kneb det næsten alle steder. Hans kontaktfolk var ikke meget for at optræde som lokalredaktører.

Som led i Frit Danmarks vidt forgrenede organisation oprettedes i begyndelsen af 1944 en Frit Danmark gruppe i Korsør. Lederen, tandlæge E. Jensen, beretter: »Straks efter nytår 1944, efter i nogen tid at have haft med illegale blade at gøre, dannede vi en »Frit Danmark«-gruppe, som havde til opgave foruden at fordele det illegale »Frit Danmark« også at samle penge ind til illegale formål. Gruppens deltagere var lærer Holger Christensen, radikalt byrådsmedlem, kontorchef Holger Nordahl Petersen, Korsør Glasværk – senere delingsfører under byleder Holm – maskinmester Clemmensen Hansen, Storebæltsoverfarten, og endelig Vagn Ringhøj, amtsformand for K.U.«³

Gruppens første forbindelse til hovedledelsen var Anders Døssing, men inden længe overtog Hauge kontakten til gruppen.

Både i Køge og Ringsted blev der i løbet af 1944 også dannet en Frit Danmark gruppe. Den stærke mand bag gruppen i Køge var Steffen Jensen, der virkede som rejsesekretær for DKP. I Ringsted var Hauges kontaktmænd en dommerfuldmægtig, der var skolekammerat med tandlæge Jensens søn, Chr. H. Jensen, der på dette tidspunkt var med i afdelingsbestyrelsen i Korsør.⁴

Frit Danmark gruppen i Haslev, der fra efteråret 1944 selv dupliserede blade, holdt til hos en lokal DKP-mand, arkitekt Otto Brüel, der helt fra 1942 havde arbejdet for Frit Danmark. Han havde i sagens anledning købt en duplikator til sit kontor, hvor bladet blev trykt.⁵

Frit Danmark gruppens leder var fra ca. december 1944 lærerinde Helga Hansen, der af og til gav husly for Ib Hauge og Steffen Jensen. Under en togrejse i 1942 fik hun af en bekendt forevist en artikel, som var oversat til dansk fra »The Times Weekly« (januar 1940). Artiklen, der ikke just omtalte Hitler i rosende vendinger, var efter Helga Hansens mening oversat meget dårligt, hvorfor hun tog hjem og lavede en bedre oversættelse. Den nye udgave af artiklen blev nu fremstillet i et betydeligt antal eksemplarer, hvoraf Helga Hansen sendte 6 stk. til en veninde i Jylland. En ivrig nazist på postkontoret i Haslev åbnede imidlertid brevet, hvilket resulterede i, at to kriminalbetjente inden længe opsøgte og

afhørte Helga Hansen. På grundlag af den skrevne rapport i sagen blev hun senere ved underretten dømt til 20 dages hæfte eller 200 kr. i bøde. Selv om bøden udgjorde en halv måneds løn, valgte den dømte at betale den. Anklageren ankede straks sagen til Østre Landsret, hvor dommerne dog stadfæstede underrettens dom.

Da en række lokalaviser skrev om lærerinden fra Haslev, der var blevet dømt for at have udbredt forbudte skrifter, fik Helga Hansen på den måde kontakt med ligesindede både her og der. Helt uden lokale vanskeligheder blev sagen dog ikke for Helga Hansen, der beretter: »Der var et skolekommissionsmedlem, som tog anstød af min dom, men min foresatte sagde, at det ikke var en sag, der vedrørte skolen – det var foregået i min fritid.«⁶

Lederen af Frit Danmarks arbejde i Næstved, en yngre mand omtalt som Jespersen, havde dannet en række grupper, der dog gik i opløsning i forbindelse med tyske arrestationer m.v. i september 1944. Om sine oplevelser på dette tidspunkt beretter Ib Hauge: »I Næstved havde jeg en ganske sjov kontakt til et gammelt socialdemokratisk byrådsmedlem, der var hoppet fra og havde dannet sin egen gruppe. Han havde kontakt til CF-kolonnen dernede, og de var i gang med noget sabotage. Grupperne blev imidlertid revet op, og folkene arresteret en dag efter at jeg havde været dernede. Det var en pinlig affære, og jeg fik pludselig besked om at stille inde på Nørrevold for at træffe Jespersen. Han stod med 6–7 mand, og der var ingen tvivl om, at jeg skulle have været likvideret. Men jeg fik snakket sagerne igennem med Jespersen, og han blev klar over, at jeg var god nok . . .«⁷

Såvel i Roskilde som i Hillerød fik Frit Danmark grupperne meget arbejde fra hånden og fordelte mange blade. Grupperne var under ledelse af henholdsvis læge Vibeke Dahl og civilingeniør Jørgen Poulsen, der begge var tilsluttet DKP.

Hvordan det rent praktisk foregik, når Frit Danmark blev produceret, kan vi få oplyst fra Falster.

Bankbestyrer N. P. E. Jensen i Stubbekøbing, medlem af det konservative folkeparti, fik først på året 1944 en opfordring til at oprette en Frit Danmark gruppe. »Opgaven fik jeg af »Svend Hansen« alias kommunelærer Ib Hauge, København.«⁸

Gruppen skulle især tage sig af »Frit Danmarks Nyhedstjeneste«, der udkom en gang ugentligt. Sammen med købmand H. Schmidt forestod bankbestyrer Jensen i den følgende tid fordelingen af ca. 60 illegale blade pr. uge. Senere fik gruppen til opgave selv at trykke bladet og dække det meste af Lolland-Falster. Denne opgave medførte, at købmand Schmidt

anskaffede sig en elektrisk duplikator. Om storproduktionen i Stubbekøbing, der må være påbegyndt efter november 1944, hedder det: »Stencilen blev slået af kontorist frk. E. Petersen på politistationen og indleveret til købmand H. Schmidt, der duplikerede, til sidst ialt 600 eksemplarer. Når bladet var færdigtrykt, ringede Schmidt frisør Petersens telefonnummer op, og så snart telefonen blev taget, lagdes røret på. Et øjeblik efter var frisør Petersens søn, sparekasseassistent Hans Petersen, ved porten til Schmidts forretning, hvor han fik pakken udleveret, og i sparekassen frankeredes og afsendtes breve og pakker, der skulle til andre byer.«⁹

Frit Danmarks ledelse stillede som et absolut krav, at folkene i bladgrupperne ikke måtte deltage i andet illegalt arbejde. Efterhånden som opbygningen af modstandsstyrkerne i Regionen skred frem, blev det vanskeligere og vanskeligere at holde sammen på bladfolkene. Da Ib Hauge således en dag kom til Glumsø, fandt han kontaktmanden noget søvrig. Det viste sig da, at hele Frit Danmarks lokale gruppe den foregående nat havde deltaget i en våbenmodtagelse ved Tystrup sø. Dette fik omgående Hauge til at afskrive denne gruppe, modtagearbejde og bladarbejde måtte ikke blandes sammen.¹⁰

Ledere af militærgrupper så på deres side heller ikke med milde øjne på folk fra deres grupper, der syslede med illegale blade. Denne problemstilling kom frem i Nykøbing F. Her var et par medlemmer af en militærgruppe, bl.a. sekretær Kresten Knudsen, på opfordring fra Stubbekøbing, gået i gang med at duplikere »Frit Danmark«. Der var blevet skabt forbindelse med en kontaktmand fra København, der bistod med de praktiske ting omkring produktionen. Gennem nogle uger blev der duplikeret 200–250 blade pr. gang, men da dette kom en af lederne af militærgrupperne for øre, bad han straks sine folk om at afstå fra yderligere trykning »med den motivering, at vort oprindelige arbejde var det vigtigste og ikke måtte udsættes for nogen unødigt risiko.«¹¹

Det var naturligvis helt korrekt, at de forskellige former for illegalt arbejde helst ikke måtte sammenblandes. Der var ingen grund til at give gestapo bedre kort på hånden end højst nødvendigt i tilfælde af arrestationer.

I krigens sidste halve år overtog »Arbejderbladets« gamle redaktør, Carl V. Jensen, besøgene hos Frit Danmark-grupperne i Nordsjælland. Frit Danmark-gruppen i Slagelse, hvis leder arkitekt Knudsen Pedersen fik mindst 3 stjerner af Hauge for sit arbejde, havde i ovennævnte tidsrum Knud Francker som kontaktmand til ledelsen i København.¹²

I november 1944, hvor Frit Danmarks samlede oplag var på ca. 113.000 eksemplarer, blev der fordelt følgende antal blade i de enkelte byer i REGION V:¹³

- 500 stk. – Hillerød, Kalundborg, Korsør, Skælskør, Slagelse og Vordingborg
- 400 stk. – Holbæk, Næstved og Roskilde
- 300 stk. – Køge + »mindre byer«
- 200 stk. – Helsingør og Nakskov
- 100 stk. – Frederiksværk, Haslev, Maribo og Ringsted
- 50 stk. – Faxe, Glumsø, Korsør, Stege og Stubbekøbing

Dette gav et samlet antal blade på 5.850 stk., men da der blev leveret 5000 stk. blade fra København, synes egenproduktionen i området kun at have været på 850 stk. Om det var den normale egenproduktion, er ikke let at vide. Under alle omstændigheder blev der arbejdet på at forøge produktionen af »Frit Danmarks Nyhedstjeneste«. Som vi har set nåede Stubbekøbing op på at fremstille 600 eksemplarer af dette blad, mens man i Køge samtidig producerede 500 stk.

Af de resterende 107.000 eksemplarer af »Frit Danmark«, der blev produceret i november 1944, blev 60.000 stk. fordelt i København, mens ca. 47.000 stk. kom til fordeling vest for Store Bælt.

Folkene i Frit Danmark-grupperne i REGION V varetog gennem flere år et arbejde, der blev et særdeles stabilt indslag i den illegale nyhedsformidling.¹⁴

*Lokale illegale blade*¹⁵

Havde man rådighed over en skrivemaskine og en duplikator kunne man i bogstaveligste forstand for egen regning lave sit eget illegale blad.

Flere tog chancen og blev »lokalredaktør« i kortere eller længere tid.

Fra Hillerød blev i tiden juni-september 1940 daglig udsendt »Anonymt Blad« til 30 »faste« abonnenter i og omkring København. Bladet indeholdt stof hentet fra BBC og svensk radio, men efter henstilling fra det danske politi lod udgiveren bladet gå ind i september 1940.

Gymnasieelever m.fl. i Hillerød udgav fra december 1943 til november 1944 bladet »Kurieren«, men dog ikke uden problemer, idet 3 medarbejdere blev arresteret.

I Sorø udkom tid efter anden en række lokale blade. »Aktivisten« så dagens lys i marts 1943, dog kun i 20 eksemplarer. I bladet blev læserne opfordret til at være med i sabotørernes rækker, lige som der blev langet ud efter medlemmer af DNSAP. Fire lokale borgere, en skrædder, en købmand, en isenkræmmer og en fotograf, beklagede sig til det danske politi over en sådan samfundsskadelig litteratur. To mænd blev arresteret i sa-

gen, som der blev set på med betydelig alvor. Hovedmanden, en boghandlermedhjælper, fik 4 måneders fængsel for sin redaktørvirksomhed.¹⁶

Elever på Sorø Akademi, hovedsagelig, lavede bladet »Kurer Ugepost«, der med en afbrydelse på et par måneder udkom i tiden maj 1944 til befrielsen. Folk med tilknytning til Dansk Samling udgav i de første to måneder af 1945 bladet »Absalon«, som derpå fortsatte under navnet »Sydvestsjællands Ugeblad«. Der blev bragt både lokale nyheder og stof fra Dansk Samlings hovedorgan »Morgenbladet«.

Også i Kalundborg startede Dansk Samling folk produktionen af et blad i foråret 1945, det hed »Tidende«.¹⁷

På Møn, der i forsommeren 1943 havde fået broforbindelse til Sjælland, havde Hjalmar Bertelsen i Stege startet udgivelsen af bladet »Den frie danske presstjeneste«. Da Bertelsen måtte tage til Sverige i efteråret 1943 på grund af arrestationer i forbindelse med jødetransporterne, overtog forsikringsinspektør Bruno Christensen den videre drift af bladet. Christensen, der i daglig tale hed BBC, kaldte nu bladet for »VVV Nyhedstjenesten«.

Ud over i Bruno Christensens hjem i Tjørnemarken blev bladet trykket i Æbelnæs, Stege, Keldby og Damsholte, antagelig hos bladgruppens medlemmer. Fra marts 1945 udkom desuden bladet »Mønboen«.

I Vordingborg udkom i besættelsens sidste halve år bladet »Det frie ord«. Bladgruppen, vist især seminarieelever, bestod af 6 mand, hvoraf de 5 også var medlem af en sabotagegruppe.

En 5-mands gruppe i Nakskov udgav fra november 1944 »Borgerposten«, der hovedsagelig bragte stof fra fortrolige meddelelser udsendt af de politiske partier. Der var bl.a. to journalister i redaktionen, der omfattede 2 socialdemokrater, 1 radikal, 1 konservativ og et medlem, hvis politiske indstilling var ukendt.

I samme periode som Nakskov-bladet udkom, producerede man i Køge bladet »Den danske Kokarde«, der bl.a. indeholdt lokalt stof fra egne meddelere.

En gruppe i Næstved, hvoraf næsten alle var medlemmer af Sct. Georgs Gildet, udgav fra november 1944 »Frihedsstøtten«, der hentede alt stof fra andre illegale blade bl.a. »Frit Danmarks Nyhedstjeneste«. Samme gruppe udsendte mod krigens slutning »Frontbericht der Allierten« til uddeling blandt de tyske soldater. Det var frk. Petersen på borgmesterkontoret, der hver fredag tog stenografisk referat fra BBC. Begge blade blev duplikeret i Håndværkerbankens kælder. Da modstandsbevægelsen i Næstved følte trang til at have et illegalt blad, hvor man kunne fremsætte sine meninger om tingene, øve påvirkning på befolkningen og

komme med forskellige meddelelser, fødtes »Sjællandske Brev«, der udkom lejlighedsvis i perioden november 1944 – maj 1945. Det første nummer af bladet blev trykt af den gruppe, der producerede DKP's lokale blad »Gry«, men da partiet ikke rigtig kunne godkende den trufne ordning, måtte man gå over til at trykke i Karrebæk. Sagfører Erik Terp, der var leder af en militærgruppe, beretter: »Det blev trykt af nogle af gruppens medlemmer på politiets duplikator hos gårdejer Grønnemose. Det var en sen død, da duplikatoren ikke var beregnet på dette arbejde; hvert blad måtte stikkes ind for sig, og da vi skulle trykke 1000 sider, gik der en nat med det; næste nat skulle det fordeles. Det var nogle spændende ture til Karrebæk på islagte veje og i bidende snestorm med cykel, stencil og duplikatorpapir – og de færdige blade fastspændt på bagagebæreren, og ofte var man godt udkørt, når man skulle passe sit borgerlige erhverv om dagen . . . men da vi kom i forbindelse med »Frihedsstøttens« redaktion, bankdirektør Munk-Petersen, Håndværkerbanken, og denne havde en dejlig duplikator, trykte vi fremtidig vore blade der.«¹⁸

I Helsingør havde redaktionen af »De sidste nyheder«, der bragte stof fra »Information«, også blik for at oplyse de tyske soldater om, hvad der foregik. Den 26. juli 1944 udgav man således et særnummer på tysk i 1000 eksemplarer, der gav oplysninger om attentatet på Hitler. Dette blad blev fordelt til de tyske kaserner i Nordsjælland.

I løbet af 1944 blev der fremstillet ca. 11 millioner stk. illegale blade i Danmark. Samtidig blev BBC's nyhedsudsendelser på dansk aflyttet i stigende grad. Her kunne folk hurtigt få de seneste efterretninger om bl.a. den tyske værnemagts fatale tilbagetog både i øst og vest.

På et punkt kunne BBC dog ikke rigtig konkurrere med den illegale presse i Danmark, det var, når det drejede sig om lokale nyheder. Som vi har set, tog da også en del illegale blade netop dette stof op i stigende grad, ja nogen steder udsendtes ligefrem blade, der kan betegnes som rene lokalaviser.

Efterhånden som muligheden for en afslutning af krigen var i sigte, traf lokale modstandsledere aftaler med lokale illegale blad-grupper om at stå for udsendelse af anvisninger m.v. i tilfælde af kamphandlinger på dansk jord. Da man måtte formode, at aflytningen af BBC evt. ville blive umulig p.g.a. strømsvigt i en befrielsessituation, kunne der meget vel her forudses en særdeles betydningsfuld opgave for bladgrupperne.¹⁹

Fordelingscentralen i Roskilde

Den af C. C. Hincheli i august 1943 påbegyndte eksport af illegale blade fra København til Roskilde for videre fordeling til Sjælland og Lolland-Falster, foreløbig især »Studenternes Efterretningstjeneste« og »Hjemmefronten«, tog yderligere fart i de følgende måneder. Han fik eksempelvis forbindelse med redaktør Bent Demer, hvilket medførte leverancer af bladet »De frie Danske« til Roskilde, hvor Svend Volmer Nielsen og Engelbrecht Nielsen fortsat ekspederede de modtagne bladpakker. Hincheli sørgede også for, at pakker indeholdende »Kirkens Front«, »Land og Folk« og »Frit Forum« fandt vej til fordelingscentralen i hans hjemby.

I januar 1944 stiftedes gruppen og bladet »1944« af kunstmaler og journalist Ib Mogens Bech Christensen, som Hincheli kendte fra nogle våbentransporter. De to traf aftale om, at også dette blad skulle fordeles til provinsen via Roskilde. Gruppens medstifter, Helle Termansen, bragte selv bladet til Fragtmandshallen på Halmtorvet for videre forsendelse til Roskilde. Både i marts og april 1944 fik man i Roskilde ekstra 5000 eksemplarer af »1944« til fordeling. Efter at Helle Termansen var blevet arresteret i juni 1944 tilgik der ikke fordelingscentralen yderligere pakker indeholdende »1944«. ²⁰ I marts 1944 blev to af Studenternes Efterretningstjenestes gode folk sat ud af spillet. E. Bunch-Christensen blev dræbt af gestapo, mens Troels Bredkjær blev arresteret. Omtrent samtidig med disse tildragelser blev duplikeringen af »Studenternes Efterretningstjeneste« i Roskilde opgivet, hvorpå man modtog 5–6000 eksemplarer af hovedbladet fra København hver 14. dag. Da der på dette tidspunkt pågik drøftelser om et samarbejde mellem de lokale illegale blade i Roskilde, indgik Studenternes Efterretningstjeneste i dette, idet Engelbrecht Nielsen dog fortsat drev fordelingscentralen. ²¹

På et møde i april 1944 i Overformynderiet, Hinchelis arbejdsplads, drøftede han sammen med Kjeld Frederiksen og Mogens Bojesen-Koefoed det videre arbejde. Kjeld Frederiksen havde efter Arne Sejrs flugt til Sverige i slutningen af 1943 ledet organisationen sammen med Bunch-Christensen. Man gennemgik på mødet organisationens arbejde og risikoen, der lå i at have Roskilde som udgangspunkt ved fordelingen af de illegale blade. Bojesen-Koefoed tog til Roskilde, hvor han havde en drøftelse om problemerne med Engelbrecht Nielsen. ²²

Hincheli beretter: »Aftalen blev, at »S.E.« skulle forsøge at oprette selvstændige grupper øst for Store Bælt, en plan der allerede var blevet drøftet før Bunch-Christensens død, og (som) også gik ud på at sende skrevne stencils til hver by. Denne plan drøftede Kjeld Frederiksen og jeg

om formiddagen den 2. juli 1944, hvor vi sammen gik til møde med Børge Outze i Tivoli.«²³

Under dette møde blev Kjeld Frederiksen, Hincheli, Niels Jørgensen og Birger Mouritsen arresteret, mens Outze gik fri, da han var gået hen for at telefonere.²⁴

Efter dette aftog strømmen af illegale blade til Studenternes Efterretningstjenestes fordelingscentral i Roskilde en del. Engelbrecht Nielsen blev arresteret i september 1944, hvorpå den central, vi her har beskæftiget os med, ophørte med at fungere, i det mindste i sin hidtidige form.

Nedenstående oversigt viser, hvor mange illegale blade, der i perioden maj 1943 – september 1944 blev sendt fra København til Roskilde og der fordelt af Studenternes Efterretningstjeneste.²⁵

»Studenternes Efterretningstjeneste«	ca. 160.500 eksempl.
(maj 1943 – september 1944)	
»Hjemmefronten«	ca. 155.000 eksempl.
(august 1943 – juni 1944)	
»Kirkens Front«	ca. 75.000 eksempl.
(september 1943 – september 1944)	
»Frit Danmark«	ca. 10.000 eksempl.
(oktober 1943 – september 1944)	
»De frie Danske«	ca. 6.000 eksempl.
(oktober 1943 – maj 1944)	
»Nordisk Front«	ca. 10.000 eksempl.
(oktober 1943 – september 1944)	
»1944«	ca. 60.000 eksempl.
(januar – juni 1944)	
»Land og Folk« og diverse andre blade	ca. 25.000 eksempl.
<hr/>	
I alt	ca. 501.500 eksempl.
Lokal produktion i Roskilde af	
»Studenternes Efterretningstjeneste«	ca. 54.000 eksempl. ²⁶
(maj 1943 – marts 1944)	
<hr/>	
Til fordeling i alt	ca. 555.500 eksempl.
<hr/>	

Da de to andre lokale illegale blade, »Budstikken« (fra august 1943) og »Roskilde Kurieren« (fra april 1944), også producerede blade, må der være fordelt yderligere ca. 60.000 blade fra/i Roskilde. I alt, efter bedste skøn, ca. 615.000 eksemplarer.

Bankassistent C. C. Hincheli Andersen fotografert af det tyske politi efter sin arrestation i Tivoli den 2. juni 1944.

Som nævnt ovenfor indgik medarbejderne ved de lokale illegale blade i Roskilde i april 1944 et samarbejde. Dette strakte sig dog ikke til producenterne af DKP's lokale blad »Kampens Vej«, der en overgang blev fremstillet af Magda og Hans F. Rasmussen på Københavnsvej. I april 1944 udkom det første nummer af »Roskilde Kureren«, hvis ledelse bestod af journalist Johs. Christiansen, journalisteleverne Jørgen Arboe-Rasmussen og Torben Wulff og stud. polyt. Ernst Traugott-Olsen m.fl. Medarbejderne bag dette godt redigerede blad søgte nu Hincheli og Engelbrecht Nielsen kontakt med, »og vi enedes om at søge »Roskilde Budstikken«, der blev udgivet af Børge Lindegaard, lukket, så kræfterne kunne koncentreres om udgivelsen af »Roskilde Kureren«.«²⁷

Engelbrecht Nielsen havde siden efteråret 1943 haft kontakt med Børge Lindegaard Olsen, der var en af de helt store kunder hos bl.a. »Frit Nordisk Forlag«, hvis produktion af illegale bøger han i høj grad medvirkede til at få afsat i den sjællandske provins.

Fra forsommeren 1944 koncentrerede de borgerlige bladgrupper i Roskilde sig altså om udsendelsen af »Roskilde Kureren«, der tid efter anden havde trykkerier en hel del steder i byen.

I en oversigt over arbejdet omkring »Roskilde Kureren« nævnes det, at gruppen havde oprettet en bladclearings-central, inden bladet blev udsendt første gang, og at der »alene fra april 1944 til befrielsen blev eksporteret 2 millioner blade via Roskilde til de sjællandske provinsbyer.«²⁸

Fordelingen skulle være sket via »hovedstationer« i Holbæk, Slagelse, Næstved, Køge, Hillerød og Stege – og derfra videre til yderligere 28 »understationer«.

Engelbrecht Nielsen opfattede sagen derhen, at der blev fremsendt pakker med illegale blade til de kontakter samtlige implicerede kunne opgive.²⁹

En tysk razzia rettet mod medarbejderne ved »Roskilde Kureren« fandt sted den 27. januar 1945. Da Kurer-folkene, der i de fleste tilfælde havde held til at gå »under jorden«, dermed ikke kunne fortsætte arbejdet, kom det til en midlertidig standsning af bladet. Jørgen Arboe-Rasmussen var taget til København, hvor han traf en aftale med Torben Wulff om at mødes ved café Brønnum den 2. februar. Under mødet blev Jørgen Arboe-Rasmussen skudt ned af Hipo-folk og derpå ført til det tyske lazaret på Nylandsvej, hvor han døde den følgende dag.³⁰

Torben Wulff blev efter en retssag henrettet i 1947 for at have stukket Kurer-gruppen og for at have meddelt tyskerne om det aftalte møde på Kongens Nytorv.

En ny redaktion af »Roskilde Kureren« nåede at udsende 5 numre af bladet inden befrielsen.³¹

Den sjællandske Organisation – DsO

På et ret tidligt tidspunkt af besættelsen fattede kommis Børge Lindegaard Olsen den idé, at han ville oprette sin egen illegale organisation. Da han var medlem af KU i Roskilde, var det særdeles naturligt, at hans forbundsfæller først og fremmest måtte blive KU-ere, konservative gymnasiaster og andre yngre mennesker. Meget tyder på, at der ikke som sådan stod nogen bag projektet, idet Børge Lindegaard Olsen via KU dog kan have haft kontakter, der fandt det udmærket, hvis KU'erne blev aktiveret. Under alle omstændigheder blev Lindegaard Olsen organisatoren af det, der efter befrielsen trådte ud i lyset under navnet Den sjællandske Organisation – DsO. De lagte planer synes at have været særdeles ambitiøse i alle retninger.

Børge Lindegaard Olsen oplyser, at han i august 1943 havde kontakter i 16 byer på Sjælland og ved udgangen af 1943 i 33 byer. Via disse kontak-

ter, der i senere beskrivelser betegnes som »stationer«, skulle være fordelt 3,3 millioner illegale blade og bøger. De mange blade blev bl.a. fremskaffet af »en af mine folk«, Hincheli, der havde til opgave at varetage kontakterne indadtil mod København.³²

Her må det nok indskydes, at Hincheli aldrig mødtes med Lindegaard Olsen under krigen, og at han først efter sin hjemkomst fra tysk fangenskab i maj 1945 hørte om en organisation – og at denne hed DsO.³³

Hincheli arbejdede altså helt klart for Studenternes Efterretningstjeneste indtil sin arrestation.

Ved starten på »Roskilde Kureren« var der ikke tale om, at bladgruppen tilhørte DsO. Gruppen synes dog senere at være inddraget i DsO's aktiviteter, antagelig fra efteråret 1944. Da man i august 1945 udsendte et særnummer af »Roskilde Kureren«, bl.a. indeholdende en oversigt over bladgruppens arbejde, blev DsO imidlertid overhovedet ikke nævnt.³⁴

Fordelingscentralen for illegale blade i Roskilde var altså det første år, til september 1944, ikke et DsO-tiltag.

Hvad der evt. videre skete på bladfordelingsfronten tier kilderne næsten totalt om.³⁵

Dog har vi de høje fordelingstal på blade opgivet fra »Roskilde Kureren« og Børge Lindegaard Olsen, henholdsvis 2 millioner og 3,3 millioner eksemplarer. De nævnte tal lader antyde, at der skulle være fordelt nærmest millioner af blade efter september 1944. Ud over uddeling af illegale blade og salg af illegale bøger arbejdede DsO's leder på at forsyne kontaktpersonerne/grupperne med en skrivemaskine (duplikator) således, at man i tilfælde af invasion eller lignende kunne producere lokale tryksager i form af opråb m.v. Informationerne til brug for dette arbejde var tænkt udsendt fra en illegal radiosender på Kommunehospitalet i København. Da man måtte forudse unormale el-forsyninger under evt. kamphandlinger, fik alle »stationer« besked på at anskaffe en batteridreven radio. Desuden arbejdede DsO med hjælp til bladgrupper, f.eks. ved at skaffe papir og evt. apparatur, og på at oprette helt nye illegale blade. Efter at have fået kontakt til en københavnsk organisation, der efter befrielsen benævnte sig DsO-ET, blev DsO ligeledes koblet på et indsamlingsarbejde vedrørende oplysninger om tyskernes hjælpere af alle arter. På dette grundlag blev DsO også indblandet i likvideringsopgaver. DsO beskæftigede sig også med fremstilling af partisansøm og håndbomber samt tilvejebringelse af rationeringsmærker.

Efterhånden som militærgrupperne blev udbygget, kom en hel del folk med tilknytning til DsO naturligvis også med i disse.

DsO's medlemsskare i maj 1944 opgives til ca. 200 mand, mens der ved befrielsen skulle have været 720 mand, mere eller mindre indsluset i de lokale modstandsstyrker.³⁶

I det følgende vil der blive givet eksempler på de mangeartede aktiviteter, der ofte blev båret frem af påstanden om, hvor tæt man stod på Frihedsrådet og andre ledende modstandsorganer.

Lederen af Studenternes Efterretningstjeneste i Slagelse, gymnasieelev Jørgen Sejr, blev arresteret af gestapo i december 1943.³⁷ Ny leder blev derpå B. Daugaard Pedersen, der beretter: »I tiden derefter kom der kolossal fart på trykningen af illegale blade. Arbejdet voksede og med det risikoen. Jeg fik en god hjælper i bankelev Henning Alstrup Jensen og senere grosserer Bendt Raunholt Hansen. Sidstnævnte opgav dog ret hurtigt dette arbejde sammen med mig til fordel for større og mere interessante opgaver, hvorefter Henning Alstrup Jensen overtog ledelsen af Studenternes Efterretningstjeneste i Slagelse med nye hjælpere. Det er værd at lægge mærke til, at denne organisation, på det tidspunkt da vi gav den fra os, leverede blade til Slagelse, Korsør, Skælskør, Sorø og alle mellem-liggende stationsbyer, hvilket dog senere blev ændret dertil, at de større byer selv fik overladt duplikatorer og selv måtte trykke deres blade.«³⁸

Daugaard Pedersen forlod ovennævnte arbejde til fordel for deltagelse i den lokale modstandsbevægelse, mens Raunholt Hansen beretter følgende om sit videre arbejde: »Efter Sejrs arrestation og Boserups bortrejse fortsattes og udvidedes arbejdet. »S.E.« kom under Den sjællandske Organisation og afd. oprettedes i Sorø, Skælskør, Korsør, Høng o.s.v. Jeg anskaffede batteriradioen til alle afd. . . . I vinteren 44 blev »S.E.« revet op (Slagelses oplag var da 3500), og jeg begyndte at udgive et lokalt blad for Vestsjælland, »Ugeposten«. Da jeg i februar fik ordre til at melde mig til Brigaden fortsattes arbejdet under Peter Næsvangs ledelse.«³⁹

Som det ses overgik her ikke alene Studenternes Efterretningstjenestes trykke-gruppe i Slagelse til DsO, men også aftagerne af bladene i de omliggende byer.

En bladgruppe i Korsør tilsluttet DsO udsendte i tiden januar-maj 1945 bladet »Nyhedstjenesten«. Gruppen havde forbindelse med den lokale Frit Danmark-gruppe og havde mangfoldiggjort »Frit Danmark« på sin elendige duplikator. Journalisteleven Aage Deleuran fra Korsør Avis var med i gruppen. Han beretter: »Jeg havde gennem KU-arbejdet mødt Lindegaard Olsen, og det må have været igennem hans virksomhed, at der blev ydet assistance til os på forskellig vis . . . Det var måske ad samme vej, at radio-spørgsmålet kom op i krigens sidste tid, men min fornemmelse er, at jeg i virkeligheden havde flere af hinanden uaf-

hængige kontakter. Jeg mener ikke under krigen at have haft viden om, at organisationen kaldte sig Den sjællandske Organisation . . .«⁴⁰

Også i Skælskør havde man muligheden for at blive aktive DsO-folk, men KU's Tauber Hansen, der også var leder af Frit Danmarks lokale gruppe, holdt først og fremmest godt fast ved dette arbejde. Gymnasie-elev Anders Holm, der i sommeren 1943 var startet på Høng Studenterkursus, kom via KU med i en studiekreds på Høng Hotel ledet af Peter Næsvang. I denne kreds blev grunden lagt til en gruppe af gymnasie-elever samt af andre unge fra byen.

Anders Holm beretter: »Vi på gymnasiet, der nærmest var begyndt for os selv i det små, var nu organiseret i en gruppe, der var underlagt DsO, Den sjællandske Organisation – med specielle efterretningsopgaver. Vi havde meget hurtig adgang til ledelsen efter den tids forhold, indenfor 24 timer var det muligt at få afgørelsen i en bestemt sag.«⁴¹

Tilslutningen til DsO medførte forsendelser af illegale blade, ligesom gruppen fik tildelt skrivemaskine, papir m.v. fra DsO for at kunne trykke ulgæede meldinger i tilfælde af invasion. Anders Holm havde iøvrigt kontakt med maskinarbejder H. C. Petersen, der var leder af flere sabotagegrupper i byen.

Desuden havde Anders Holm megen kontakt med lederen af DsO's gruppe i Ruds-Vedby, købmand Ejler Nielsen.

Holm traf Lindegaard Olsen et par gange bl.a. ved et større, hemmeligt møde i Slagelse. Han tog det som en selvfølge, at ledelsen havde de bedste forbindelser opad i modstandsbevægelsen, og at DsO var indordnet i denne.⁴²

Under et besøg i København 1945 blev Anders Holm arresteret og ført til Politigården, hvor han blev afhørt af Ib Birkedal Hansen. Da Holm nægtede at svare på de stillede spørgsmål, blev han i ugerne op mod befrielsen udsat for meget grov tortur. Han blev pisket gennem længere tid, hængt op over en dør i håndjern, der skar sig ind i kødet, og brændt med glødende cigaretter i begge næsebor, i knæhaserne og under fodsålerne.

Fra november 1944 og til befrielsen udgav DsO i samarbejde med »Roskilde Kurieren« bladet »Budstikken – Daglig Information«. Denne nyhedstjeneste blev udsendt til »stationerne« på Sjælland, hvor man så havde mulighed for at optrykke »Budstikken« evt. suppleret med lokale nyheder. Som tidligere nævnt kunne der evt. også ydes praktisk bistand fra DsO til de grupper, der påtog sig produktion af illegale blade.

Følgende blade blev lavet af DsO-grupper, eller af grupper med tilknytning til DsO: Frederikssund: »Frederikssund Kurieren« (oktober 1944 – maj 1945), Frederiksværk: »Kurieren« (februar-maj 1945), Hillerød: »Budstikken« (maj 1944 – marts 1945), »Kulsviernes Nyhedstjene-

ste« (marts-maj 1945), Hedehusene: »Sidste Nyt« (december 1944 – maj 1945), Ringsted: »Fri Ungdom« (fra november 1944), Sorø: »Patrioten« (marts-april 1945), Svinninge: »For Fremtid og Frihed« (februar-maj 1945), Tølløse: »Kurerens Nyhedstjeneste« (december 1944 – maj 1945) og Kalundborg: »Kureren« (juni 1944 – januar 1945 + marts 1945).⁴³

Bladgruppen i Kalundborg samarbejdede med folk fra Frit Danmark, Ringen, DsO og Dansk Samling og fordelte iøvrigt andre illegale blade, end det gruppen selv lavede. De to DsO folk i denne gruppe fik også tilsendt rationeringskort til fordeling blandt folk, der var »under jorden«.⁴⁴

Gruppen i Ringsted bestod af 6 faste medlemmer, hvoraf de 5 var medlem af Det danske Spejderkorps. Det var ikke så let at få fat i en duplikator, men ved et »lån« fra Ringsted Borgerskole lykkedes det at få gang i trykningen. Efter at have fået kontakt med DsO's lokale mand, Erik Heegaard, rykkede gruppen ind i en tom lejlighed i Nørregade. Fra 1. januar 1945 udsendtes en ugentlig nyhedstjeneste i et oplag af 500, som blev fordelt i Ringsted med omegn. Der blev tilsendt gruppen andre blade til fordeling også, men man var dog mest interesseret i at fordele egne produkter. Da et af gruppens medlemmer, gymnasieelev Per Winther, havde tilknytning til »Folketidende«, hvor hans far var redaktør, endte det med, at man satsede på at fremstille et flot påskenummer af »Fri Ungdom«. Trykningen fandt sted på »Folketidendes Bogtrykkeri« i et oplag på 15.000. Kuverterne var skrevet og frankeret i forvejen, så det varede ikke længe før bl.a. mange medlemmer af VU fik bladet i hænde.⁴⁵

I Hedehusene var Gunnar Vagtborg i efteråret 1943 blevet medlem af en illegal gruppe. Han, der havde gjort tjeneste i marinen fra 1940–43, var da netop blevet frigivet fra tysk internering. Gruppen fik kontakt til Bopa i København, selv om medlemmerne ikke var kommunister. Med i gruppen var bl.a. en kvartermester fra marinen og en oversergent. Sammen med brødrene Jens og Axel Bitch Christensen dannede Vagtborg i foråret 1944 »Frimærkeklubben«, der fik forbindelse med Børge Lindegaard Olsen i Roskilde.

Vagtborg beretter: »Frimærkeklubben udsendte illegale blade i vort område helt frem til den 5. maj under navnet »Sidste Nyt«. Som følge af at jeg modtog løn fra søværnet og derfor var uafhængig af andet arbejde, blev jeg brugt til en del kurerarbejde for BLO og bl.a. på mere eller mindre »kriminelt« vis skaffede skrivemaskiner, duplikatorer m.m., som blev fordelt på Sjælland.«⁴⁶

Gruppen, der blev oprettet i 1943, deltog senere i våbenmodtagelse og fordeling af våben, desuden blev der oprettet 5 grupper, der betegnes som »ventegrupper«.⁴⁷

Gymnasieelev N. Chr. Nebelong, som var medlem af KU, blev i for-

sommeren 1944 optaget i en militær ventegruppe i Roskilde »under DsO« – dette på forslag fra en anden KU'er.⁴⁸

På Møn tilgik der 1. deling af modstandsbevægelsens styrker to mand, der begge havde uddelt illegale blade samt solgt bøger under DsO.⁴⁹ En tredie mønbo, der i februar 1945 flyttede til København, havde ligeledes samarbejdet med DsO. Han fik hver 14. dag en pakke illegale blade til fordeling, samtidig solgte han også illegale bøger. En batterimodtager var opstillet i Stege, således at man kunne lytte til ordrer fra de allieredes pressetjeneste.⁵⁰

Efter svære rystelser af modstandsbevægelsen i Frederiksborg amt i slutningen af november 1944, hvor gestapo arresterede talrige modstandsfolk, fik man bl.a. i Frederikssund ny byledelse. Billedhuggeren Morten Nielsen blev byleder med Knud Olsen, Jægerspris, som nk. Som tidligere nævnt var Morten Nielsen DKP'er og Knud Olsen KU'er. Ved passende lejligheder forhandlede byledelsen i Frederikssund med amtslederen, bogholder Elith Truelsen, »Tom«, når denne sammen med sin trofaste ledsager »Dalle«, maskinarbejder Hans Normann Petersen, besøgte byen.

Nogenlunde samtidig med at den nye byledelse påbegyndte sit virke udsendte DsO-folkene »Frederikssund Kureren«, idet der samtidig var kommet en udenbys mand til byen, der gik under navnet »Nick« eller »Bryggeren«. Denne mand iværksatte hvervning til DsO-grupper, her lokalt ofte kaldet Kurer-folkene.

Knud Olsen beretter: »I januar/februar 45 var Morten og jeg blevet klar over, at der eksisterede en illegal organisation i Frederikssund, som vi ikke havde kontrol over. Der var begyndt at blive uddelt et illegalt blad, der omtalte sig selv som repræsenterende Frihedsbevægelsen i Frederikssund. Det var ikke så meget det, der irriterede os, men derimod at der også begyndte at ske mærkelige ting i Frihedsbevægelsens navn . . . som M. og jeg nærmest anså for at være drengestreger, hvilket de ofte var.«⁵¹

Blandt de ting, der begyndte at ske, kan nævnes maskerede mænds besøg på Rådhuset og på apoteket. Sidstnævnte sted forlangte de pistolbevæbnede mænd at få udleveret medicin til modstandsbevægelsen. I byledelsen fandt man, at der var tale om det rene pjat, og at det var helt utilstedeligt, at den slags filmtrick blev brugt i modstandsbevægelsens navn. Så meget mere som byledelsen havde forbindelse til både sygehuset og flere praktiserende læger, hvorfra man kunne få al den medicin og de forbindsstoffer, som man havde brug for. Om det videre forløb beretter Knud Olsen: »Vi rapporterede flere gange disse uregelmæssige hændelser til »Tom« og »Dalle«. Hvis Kurerfolkene, som de påstod, havde forbindelse med den organiserede Frihedsbevægelse, måtte man vel kunne

få dem under kontrol . . . en dag sidst i marts meddelte »Tom«, at nu skulle Bryggerens organisation lægges ind under vor kommando. Det var betingelsen for at få udleveret våben, hvilket de i høj grad manglede. Med »Tom«s hjælp blev det så aftalt, at »Bryggeren« skulle stille på stenhuggerværkstedet, hvor »Tom«, »Dalle«, Morten og jeg også ville være tilstede på det aftalte klokkeslet. Han kom som aftalt, men det var tydeligt, at situationen ikke morede ham . . . Han var formentlig skuffet over, at han ikke blev byleder for hele 4. KMP. I stedet for selv at mødes med os senere, overlod han kontakten til to af sine folk, populært kaldet Mure-Bent og Maskin-Bent. Samarbejdet med disse to Kurerfolk og nogle få andre, som vi hurtigt kom til at kende, forløb udmærket resten af tiden.«⁵²

Byledelsen rådede på dette tidspunkt over ca. 100 mand, men fik nu yderligere ledelsen over de ca. 75 mand, som »Bryggeren« havde organiseret.

Morten Nielsen var sikker på, at »Bryggeren« havde et politisk perspektiv med sit virke i Frederikssund, hvilket ikke synes helt usandsynligt, da DsO ikke just arbejdede på at fremme kommunisternes sag. Morten Nielsen var særdeles utryg ved »Bryggeren« og bad derfor ledelsen i Hillerød om at prøve at få ham fjernet fra byen, hvilket synes at være sket. »Jeg turde ikke fortælle ham, hvor jeg boede illegalt – så slemt var det.«⁵³

Om de tilgæede Kurer-folk beretter Knud Olsen: »Folkene i denne ene gruppe bestod af modne folk af samme type som vore egne. De havde også rekrutteret en del medlemmer af KU i alderen 17–18 år, som vi andre ikke ville drømme om at betro et skydevåben. Selv påstod de, at de tilhørte Den sjællandske Organisation . . . De fleste Kurer-folk var helt uden disciplin og kunne vel ikke engang bruges som vagtstyrke i fredstid, medmindre de blev holdt under konstant opsyn. Hvis det var kommet til kamphandlinger, ville (de) have været totalt værdiløse og en fare for hele 4. KMP.

I sandhedens interesse må jeg desværre konstatere, at de 70 mand fra Kurer-organisationen på grund af deres udisciplinerede adfærd i høj grad bidrog til at ødelægge Frihedsbevægelsens omdømme i Frederikssund.«⁵⁴

DsO's forsøg på at skabe »egen hær« i Frederikssund gik så sandelig ikke stille af, men SJL's folk holdt dog altså skansen. Mere fredeligt synes det at være foregået, da 43 mand fra Havdrup og 39 mand fra Hvalsø den 10. april 1945 blev tilsluttet modstandsstyrkerne i Roskilde amt. Af styrkelisterne, der den 12. maj 1945 blev underskrevet af DsO-chefens bror, Arne Lindegaard Olsen, fremgår det, at disse styrker ikke var blevet be-

væbnede og derfor ikke havde været i aktion »udover oplysninger til politiet«. ⁵⁵

Børge Lindegaard Olsen, der fra ca. sommeren 1944 var »under jorden« i København, fik på et tidspunkt forbindelse med redaktør G. Haastrup-Vig, udgiver af det helt legale blad »Amagerbladet«. Haastrup-Vig var på forskellig vis indblandet i efterretningsarbejde, i hvilken forbindelse han havde samarbejdet med redaktør Kaj Holbech på »Billed-Bladet«, der syslede med tanken om at lave en Hovedstadens Efterretnings-tjeneste. Efterhånden begyndte Haastrup-Vig dog at aflevere indhentede oplysninger til Anker Olesen og senere efter anvisning og aftale med ham til en person på Skovriderkroen. Da Haastrup-Vig følte, at hans materiale blev brugt, opbyggede han et net af meddelere i Storkøbenhavn. Dette blev efter krigen benævnt DsO-ET. Med tiden blev det mere og mere indsamling af »stikkerlister«, som Haastrup-Vig kom til at virke med. Disse blev først afleveret til politiet, senere til en sekretær ved Københavns universitet. Haastrup-Vig benævner denne som Arthur Jensen, men det skal nu nok have været Ringens mand, Arthur Hansen. Ringen og »de gamle politikere« udpegede fra september 1944 folk til hver sit efterretningsnet øst for Store Bælt. Dette på foranledning af Schjødt-Eriksen. Man må formode Haastrup-Vigs folk blev en del af Ringens kontra-efterretnings-tjeneste. Da Børge Lindegaard Olsen havde oplyst Haastrup-Vig om sine talrige kontakter på Sjælland og Lolland-Falster, blev disse koblet på indsamlingsarbejdet vedrørende stikkere, nazister og hvem, man ellers gerne ville have i kartoteket. Kontraefterretnings-tjenesten var i begyndelsen af 1945 så omfattende, at et særligt kontor på Nørrevold arbejdede med at få styr på sagerne. ⁵⁶

Kort før befrielsen blev 3 DsO-folk fra Ringsted arresteret, da de ved højlys dag drev efterretningsvirksomhed ved at tegne en skitse af Schalburg-kasernen.

Landsretssagfører Paul Jarding blev på et forholdsvis tidligt tidspunkt af besættelsen kontaktet af Børge Lindegaard Olsen, der i de efterfølgende år løbende, men dog ret sporadisk, holdt ham orienteret om sit arbejde med DsO. Jarding skaffede gennem højesteretssagfører Gamborg midler til DsO, således at der kunne iværksættes en produktion af bl.a. partisansøm og håndgranater. I den anledning var Jarding sammen med Lindegaard Olsen ude på en fabrik, vist i Valby, hvor man til brug for DsO var i gang med at lave partisansøm. Ved anden lejlighed fik Jarding forevist prøver på håndgranater, pigtråd og pigtrådspærringer, der efter det oplyste skulle være produceret for DsO. ⁵⁷

Om det videre forløb af den illegale fabrikationsvirksomhed oplyses

det, at Anker Olesen – og dermed SJL – omkring årsskiftet 1944–45 gennem landsrettsagfører Jarding, Nicolaj Plads 26, kom i forbindelse med Børge Lindegaard Olsen. »Dette førte til, at der til Sjællandsledelsen leveredes ca. 2300 ladeapparater og ca. 7000 punkteringssøm, for hvilke leverancer, der er betalt kr. 3.500,00. Hr. Anker Olesen foranledigede, at hr. Lindegaard Olsen blev sat i forbindelse med Københavnsledelsen.«⁵⁸

SJL fik i 1. kvartal af 1945 melding om DsO-grupperne ude på Sjælland, uden at man dog vist rigtig kunne finde ud af, hvad det hele egentlig var for noget.

Som vi ved, brugte SJL i Frederikssund sit trumfkort, muligheden for våbenleverancer, over for DsO. Ville man have våben, og det ville alle, så måtte man pænt indordne sig.

Den 30. april 1945 udsendte DsO en melding vedrørende radiotjenesten. Der ville blive sendt hver fulde time, så snart kamphandlingerne var begyndt. Det ville ske på bølgeområdet ca. 150 Mtr. »Vi bruger som signal: D.S.O. Radio kalder.« Meldingen sluttede med en opfordring til at være på vagt og gøre en indsats: »Hjælp jeres L.K. alt det, den ønsker.« »L.K.« må stå for Frihedsrådets lokalkomite, modstandsbevægelsens lokale, politiske råd, der som senere omtalt blev oprettet i alle større byer i løbet af besættelsens sidste 8 måneder. Meningen her må have været, at DsO-folk evt. skulle bistå lokalkomiteen ved udsendelse af opråb til befolkningen. Uden at materialet oplyser om mulige generelle aftaler i sagen, det skulle i så fald have været aftaler mellem Ringen og DsO, ses DsO at have forsøgt at hægte sig på lokalkomiteen i en række byer. I Sorø så meget, at DsO her fik en repræsentant i lokalkomiteen!⁵⁹

I Slagelse gav tilnærmelsen til lokalkomiteen anledning til en sag, som amtsledelsen så på med megen alvor, og som efter befrielsen medførte en undersøgelse fra såvel kriminalpolitiet som SJL's side, rettet mod DsO.

En dag i foråret 1945 traf amtslederen i Sorø amt, Lars Skotte, en mand fra Slagelse, der var, eller var tæt på at blive, medlem af Frihedsrådets lokalkomite. Denne mand meddelte amtslederen, at han via DsO's lokale leder i Slagelse var blevet anmodet om at komme til et møde i København for evt. at indtræde i et råd, der skulle overtage den militære ledelse i Slagelse, når D-dagen kom. Modstandsbevægelsen i Slagelse var på dette tidspunkt ude i meget betydelige vanskeligheder efter en stor gestapoprazzia, hvor bylederen og en mand fra lokalkomiteen var blevet arresteret. Den 15. maj 1945 indgav Skotte politianmeldelse i sagen, hvilket førte til, at DsO's lokale leder blev afhørt den følgende dag. Denne kunne oplyse, at DsO's øverste leder var »Lars«, hvis rigtige navn den afhørte dog ikke kendte, men den pgl. stod i stadig kontakt med Frihedsrådet.

Afhørte havde også været med til mødet i København, men mente ikke, der havde været tale om oprettelse af nogen militærledelse, men derimod om et forsøg på at skabe kontakt til lokalkomiteen i Slagelse.

Uden iøvrigt at kunne tage stilling til, hvor lidt eller megen »tågesnak« mødet i København indeholdt, kan det konstateres, at den af DsO anvendte form – også her – medførte uklarhed og bryderier. Mens man i SJL overvejede evt. at se lidt nærmere på den lejlighed i Kronprinsensgade, hvor mødet havde været afholdt, blev de to lokale folk fra Slagelse erklæret for at være gode nok.⁶⁰

Efter befrielsen iværksatte DsO en betydelig reklamekampagne for den nu mere fasttømrede bevægelse. Denne kampagne kulminerede omkring en mindegudstjeneste for faldne modstandsfolk i Roskilde Domkirke søndag den 27. maj 1945. Der kom 4000 mennesker til højtideligheden, der havde prins Erik som protektor. Også ved ihærdigt forarbejde lykkedes det her DsO at få så meget greb om højtideligheden, at der blev tale om et vældigt propagandafremstød for organisationen, der mødte frem med talrige »DsO-faner« fra nær og fjern.⁶¹

I juli 1945 udsendte SJL's efterretningstjeneste en skrivelse til samtlige amter i Regionen vedrørende DsO. Skrivelsen må ses som et forsøg på fra SJL's side at sætte et »stop-stød« ind mod DsO, der fortsat havde tendens til at optræde som en bevægelse i bevægelsen. Dette kom bl.a. til udtryk ved, at »D.S.O.s ET, København S.« i befrielsessituationen udsendte en tryksag, hvor folk blev opfordret til at fremkomme med navn og adresse, på personer, der måtte formodes at have været på den forkerte side. Navnene kunne indsendes direkte til ovenfor nævnte adresse, eller afgives til de »stationer«, der om få dage ville være oprettet i alle større byer. DsO's ET dækkede altså her både REGION V og Storkøbenhavn.

Under disse omstændigheder foretog DsO-folk, i hvert fald på Sjælland, private undersøgelser og afhøringer uden at have kontakt med en lokalkomite eller med politiet. Sådanne afhøringsrapporter blev forsynet med et nummer og derpå indsendt til DsO's ET.⁶²

Som følge af DsO's noget private retsopgør måtte SJL før eller siden reagere. Det fremgår da også bl.a. af følgende om DsO's aktiviteter i den ovenfor nævnte skrivelse fra SJL til amterne: ». . . Vi har her haft mange personlige henvendelser og telefonopringninger fra folk, der har beklaget sig over mangt og meget, og der foreligger tilfælde, hvor D.S.O. på egen hånd tilsyneladende har tiltaget sig bemyndigelse til at optræde som repræsentanter for Frihedsbevægelsen og Frihedskæmperne, og mange har ment, at den i disse tilfælde har repræsenteret Region V. Razziaer og anholdelser, der i flere tilfælde er foretaget i Regionens område af københavnerfolk, kan ofte føres tilbage til D.S.O., hvis efterretnings-

tjeneste skal have forsynet Frihedskæmperne med de nødvendige »oplysninger«. Regionen er blot aldrig underrettet, ligesom der vist aldrig har medvirket politifolk.«⁶³

Derpå blev amterne bedt om at give alle de oplysninger om DsO, som man havde mulighed for. Ingen af de evt. svar fra amterne foreligger i Reg. V arkivet.

Den 29. august 1945 afgav SJL's stabschef, nu kaptajn Frigast, et svar til politimesteren i Nakskov. Efter at have påpeget de vanskeligheder og misforståelser DsO's aktiviteter havde givet anledning til, hed det: ». . . uden at organisationens arbejde derfor kan eller skal betegnes som svinde, som anført i rapporten. Med hensyn til den omhandlede sag skal Regionen bemærke, at den har taget det standpunkt ingen oplysninger at fremkomme med, hvor talen er om likvideringer foretaget før 5/5 d.å.

Øvrigt mener Regionen, at sagen må henvises til D.S.O.«⁶⁴

Det, der efter krigen blev kendt som DsO, ydede sin væsentligste indsats i forbindelse med den illegale presse, idet man her drog fordel af, at Studenternes Efterretningstjeneste i 1944 blev hårdt ramt på lederplan og dermed også organisatorisk.

DsO-kontakternes indflydelse på forhold omkring opbygningen af modstandshæren i Regionen var derimod af ringe betydning. DsO's kontakter havde nok det indtryk, at Børge Lindegaard Olsen arbejdede uafhængigt, og at han var stærkt interesseret i at opbygge en antikommunistisk bevægelse, som han selv var øverste leder af. De ivrige, unge mennesker, i stort tal KU'ere, var imidlertid uden mulighed for at bedømme, hvor tæt på Frihedsrådet eller Secret Service, de faktisk stod.

DsO blev med sin ret løse opbygning og sine mangeartede gøremål, hvoraf flere var temmelig fantasifulde, et noget særpræget indslag i den østdanske modstandsbevægelse.

Så særpræget, at REGION V utvivlsomt ville have kunnet klare sig uden.

Folkestrejker

I de hektiske augustdage i 1943 nåede strejkerne i det østlige Danmark kun Korsør og delvis Helsingør, idet der dog også var uro i Roskilde og Slagelse.

Dermed blev Nakskov den eneste danske skibsværftsby, der ikke havde deltaget i auguststrejkerne. Det »skrev man sig bag øret« ude på Vest-Lolland.

Den 11. marts 1943 havde Nakskov skibsværft indgået en aftale med

Hamburg – Amerika Linien om at bygge en åben shelterdækker på 2834 brutto register ton til rederiet. Skibet, der ville få en besætning på 34 mand plus 17 flak-soldater, skulle hedde »Millerntor«. Nybygningen blev køllagt den 3. juli 1943 og skulle naturligvis være færdig hurtigst muligt.⁶⁵

Midt på formiddagen den 9. oktober 1943 overfløj ca. 400 amerikanske bombefly det sydlige Danmark i sin fulde bredde på vej mod mål i den østlige del af Tyskland samt Polen og Danzig. Et af målene i Polen var et skibsværft i Gdynia (Gdansk), det senere så kendte Leninværft. Denne overflyvning af Danmark, der var den første i sin art under besættelsen, vakte betydelig opmærksomhed. I det smukke efterårsvejr kunne folk med egne øjne se, hvilke magtfulde venner Frihedsrådet havde i Vesten. Under indtryk af 3½ års besættelse og de nye tilstande i landet, hvor jøderne blev jaget på 9. døgn, trængte folk til at se beviser for, at der var håb forude.⁶⁶

Under en luftalarm forårsaget af de store overflyvninger ville tyskere på Nakskov skibsværft have arbejderne til at flytte nogle jernbanevogne og kraner. Resultatet blev, at arbejderne på værftet nedlagde arbejdet. Fire arbejdere måtte forhandle med den tyske værnemagts repræsentant, der ville have oplyst, hvem der stod bag strejken. Da de fire mand intet kunne oplyse, blev de erklæret for anholdt. De blev dog frigivet igen kl. 13, hvorpå politiets højtalervogn kørte rundt og opfordrede indtrængende til atter at genoptage arbejdet. Dette skete derpå om aftenen, mens tyske patruljer færdedes i byens gader. Politimesteren, der over for tyskerne havde gjort sig til talsmand for, at de fire arbejdere ikke var ansvarlige for strejken, indtog mæglerens rolle i den tilspidsede sag.⁶⁷

Tyskerne, der jo gerne ville have »Millerntor« bygget færdig, indså vel også, at i så fald kunne det ikke hjælpe at fare for hårdt frem mod skibsværftsarbejderne. Foreløbig var én arbejdsdag gået tabt, set fra et tysk synspunkt gjaldt det ikke om at miste flere.

Da den tyske værnemagt mandag den 26. juni 1944 indførte spærretid fra kl. 20–5 i København, indledte arbejderne på B. & W. gå-tidlig-hjem strejker. Samtidig opstod talrige uroligheder i gaderne, hvor befolkningen tændte bål og byggede barrikader. Fredag den 30. juni blev der fra tysk side givet meddelelse om, at 8 modstandsfolk fra Hvidsten var blevet henrettet. Derpå blev strejken til en generalstrejke, som tyskerne svarede igen på ved at afspærre Hovedstaden fra omverdenen, samtidig med at de lukkede for tilførslerne af vand, gas og el. Ledende politikere arbejdede for at få strejken afblæst, men Frihedsrådet opfordrede til fortsatte strejker. Da tyskerne i løbet af den 2. juli atter åbnede for værkerne, samtidig med at Frihedsrådet den 3. juli fik oplyst, at Dr. Best havde stillet

danske politikere indrømmelser i udsigt, afblæste Rådet derpå generalstrejken fra senest den 5. juli. Arbejdet blev dog delvis genoptaget allerede den 4. juli, måske under indtryk af, at førende politikere dagen før i radioen havde opfordret til atter at gå i arbejde.

I forbindelse med denne Folkestrejke i København blev der indledt sympati-strejker i op mod en snes købstæder i REGION V. Derved kom det østlige Danmark denne gang til at tage teten, idet kun 6 jyske byer også strejkede.⁶⁸

Hvordan kunne det nu gå til, at så mange byer samtidig fik strejker og butikslukninger? De følgende eksempler vil kunne give et fingerpeg.

Fra de sidste dage i juni til den 5. juli udkom DKP's illegale blad i Helsingør, »Ny Tid«, med op til flere særnumre pr. dag. I det særnummer af bladet, der var klar til uddeling i hele Nordsjælland den 1. juli, blev der opfordret til generalstrejke. Parolen blev fulgt, selv ude i landsbyerne lukkede butikkerne, kunne »Ny Tid« meddele i sin søndagsudgave den 2. juli.⁶⁹

Det må dog tilføjes, at der også i kulissen pågik et arbejde for at få generalstrejken ført ud i livet. Antagelig netop lørdag den 1. juli blev en af DKP's trofaste støtter i Fredensborg, fyrbøder Axel Johansen, vækket ved 4-tiden om morgenen med den besked, at han skulle sørge for strejker og butikslukninger i området. Johansen kom på benene i en fart, og det varede ikke længe, før hans egen arbejdsplads, Asminderød savværk, nedlagde arbejdet. Efter at strejken var iværksat, gik Johansen op i Fredensborg for at foreslå butiksindehaverne der, at de hurtigst muligt drejede nøglen om.⁷⁰ Axel Johansen var sikkert ikke den eneste i Nordsjælland, der denne morgen måtte ud af sengen tidligere end normalt.

Som det ses, blev DKP's apparat sat ind i Nordsjælland, og utvivlsomt mange andre steder. Her i sommeren 1944 var der dog andre end kommunisterne, der var interesseret i at lave lokale generalstrejker. I modsætning til hvad tilfældet havde været i august 1943, var der nu i alle byer byledelser eller andre inderkredse af modstandsfolk, som var klar til at medvirke til etableringen af en strejke. Ved efterretningerne om tilstanden i København stak byledelsen m.fl. hovederne sammen i kælderen på Næstved sygehus. »Vi lavede en folkestrejke,« lyder det fra modstandsbevægelsens »grå eminence« i byen, overkirurg Tønnesen.⁷¹

Ingeniør Staal fik til opgave at tale med borgmester R. Calum i sagen. »Hvis han ville gå ind for strejken, var den sikret med den magt, han havde over arbejderne.«⁷²

Calum, der med sine 35 år var landets yngste borgmester, lovede i det mindste ikke at modarbejde en strejke. Med DKP's blad »Gry« som tale-

Under Folkestrejken i juni/juli 1944 blev jernbaneforbindelsen til København afbrudt. Dermed strandede et tog med let fordævelige fødevarer på Roskilde station. Under sådanne omstændigheder skulle stationsforstanderen søge at få afsat produkterne til den bedst mulige pris. Som det ses af billedet, blev DSB's udsalg ikke så lidt af et tilløbsstykke. Priserne var da også særdeles rimelige: En halv gris til 20–30 kr., et kvart lam for 5 kr., en laks for 3 kr. og kyllinger til 50 øre pr. stk. (LHA Roskilde).

rør opfordrede man derpå til generalstrejke i Næstved mandag den 3. juli. Strejken blev en realitet, da praktisk talt alt arbejde standsede, og næsten alle butikker lukkede. Normal toggang var aflyst, men særtog blev afsendt.⁷³

Til megen fortrydelse for modstandslederne fik borgmester Calum to gange hævet en etableret strejke hos Statsbanerne ved selv at tage hen og tale med de der ansatte. Da borgmesteren iøvrigt havde gjort meget for at hindre strejken, måske på påbud fra socialdemokratiets top, var hans stjerne hos modstandsbevægelsen bestemt ikke høj. Under indtryk af, at de ovennævnte særtog indeholdt tyske forstærkninger til København, var byleder Movins dom over borgmesteren meget hård: »Det er kort og godt

landsforræderi, og hans optræden i de dage var af en så alvorlig art, at han aldrig skulle have kunnet stikke hovedet op igen . . .«⁷⁴

Også i Vordingborg var »Gry« ude med flere særnumre, hvor der blev opfordret til at strejke i sympati med københavnerne. Den 3. juli var strejken total, og alle byens butikker var lukket. Her som mange andre steder var der demonstranter i gaderne.⁷⁵

I Nykøbing F. begyndte strejkerne først den 4. juli om formiddagen, men borgmesteren søgte at afblæse det hele, da strejken på det nærmeste var forbi i København. Selv om borgmester A. V. Jensens argument var uigendriveligt, faldt hans handlinger ikke i god jord, ej heller hos alle hans socialdemokratiske partifæller.⁷⁶

Både fra Nykøbing F. og Vordingborg havde der været følere til Næstved omkring strejken. I Næstved var man dog ikke meget klogere end i de to andre byer, ja i alle byer for den sags skyld. Movin beretter herom: »I de dage måtte vi selv træffe alle afgørelser, da vi var komplet afskårne fra meddelelser til og fra København. Først den sidste dag af strejkerne fik jeg meddelelse derinde fra gennem to cyklister og fik bekræftet, at vore foranstaltninger havde været rigtige.«⁷⁷

Nyhedsudsendelserne fra BBC i London bragte ikke meldinger til nytte for de lokale modstandsledere i disse strejkedage. Jfr. Frode Jakobsen vidste man i BBC ikke, om man skulle støtte strejkerne i den danske provins eller lade være.⁷⁸

Da der var tale om korte proteststrejker, er det nærliggende at antage, at BBC var uden muligheder for at udsende paroler. Såvel i Ringsted som i Slagelse var der i løbet af den 3. juli uddelt løbesedler, der opfordrede til fortsat generalstrejke. Alt var iøvrigt roligt i disse byer. Fra Holbæk, hvor man havde strejket siden lørdag den 1. juli, hed det ved 19-tiden den 3. juli: ». . . der har været lidt skydning, men ingen er såret.«⁷⁹

Den 4. juli var næsten alle virksomheder atter igang i Holbæk og Helsingør. Dette var også tilfældet i Køge, hvor gummifabrikken dog først ville starte kl. 12. I Vordingborg blev der fortsat ikke arbejdet.

Den 5. juli var derpå en normal arbejdsdag i hele Regionen. De købstæder, der ikke nåede med i denne strejkebølge var Nykøbing S., Kalundborg, Skælskør, Store-Heddinge, Stubbekøbing, Saksøbing, Nysted og Nakskov.⁸⁰

Den 14. august 1944 meddelte tyskerne, at 11 arresterede sabotører var blevet skudt under flugtforsøg. Da de 11 lig var blevet set i Shellhusets kælder, troede man, at nedskydningen havde fundet sted der. Senere kom det frem, at mordene var begået på vejen mellem Roskilde og Ringsted.⁸¹

I Kalundborg blev en dansk indregistreret bil væltet under Folkestrejken i sensommeren 1944. (LHA Kalundborg).

Frihedsrådet udsendte straks en opfordring til Københavns befolkning om at strejke i protest mod nedskydningen, hvorpå en 24 timers strejke blev indledt den 15. august. Mange byer i Nord- og Midtjylland, samt Nakskov, fulgte trop og strejkede på et tidspunkt inden den 26. august.

I september 1944 opfordrede Frihedsrådet to gange til landsomfattende strejker. Først fra lørdag den 16. september til mandag den 18. kl. 12 i protest mod at et par hundrede modstandsfolk var blevet overført fra Frøslevlejren til kz-lejre i Tyskland. Da tyskerne opløste det danske politi den 19. september, proklamerede Frihedsrådet derpå strejker over hele landet for denne dag og den følgende. Ikke mindre end 56 provinsbyer strejkede en eller flere gange under disse Folkestrejker, heraf 24 i REGION V. Kun Stege og Store-Heddinge deltog ikke. Sidstnævnte by blev dermed den eneste købstad i Regionen, der overhovedet ikke deltog i sommerens strejker.

Det synes som om de socialdemokratiske tillidsmænd, der tidligere havde modarbejdet strejker, holdt sig meget i baggrunden her i september, hvor ordensmagten blev overfaldet og til dels interneret. I Kalundborg, der efter det foreliggende var med i strejkerne for første gang, var der betydelige opløb i gaderne, ligesom flere nazister og værnemagere fik

knust deres ruder. De ungdommelige elementer, der færdedes i gaderne, fik hos lederen af Frit Danmark-gruppen, ismejeriejer Børge Andersen, viden om, hvor de helt rigtige ruder til knusning befandt sig.⁸²

I Korsør nægtede havnemester J. J. Hjorth-Jensen og havneassistent Mortensen den 20. september at hæve Halskovbroen på tysk forlangende. De påstod, at frihedskæmperne havde truet dem på livet, hvis broen blev åbnet. De to havnefolk blev derpå afhentet af bevæbnede tyske soldater, hvorefter broen blev åbnet.⁸³

Efter proklamationerne i september 1944 benyttede Frihedsrådet ikke yderligere strejkevåbnet. Det var trods alt et farligt våben. Hvis man fra tysk side overreagerede, kunne dette få katastrofale følger for befolkningen. At netop befolkningen også var ved at være trætte af at strejke, det kostede jo penge hver gang, indgik sikkert også i Frihedsrådets overvejelser omkring strejker.⁸⁴

Frihedsrådets lokalkomiteer

Folkestrejkerne i sommeren 1944 resulterede i, at Frihedsrådet på et ønske fra England besluttede sig til at oprette lokalkomiteer i alle større danske byer. Meningen var, at disse komiteer skulle være Frihedsrådets lokale udvalg, der i en strejkesituation kunne formidle Rådets paroler. Beslutningen blev truffet i august 1944, men da det blev noget ud på efteråret før der for alvor kom gang i arbejdet med at få oprettet lokalkomiteer, var de lokale strejker på dette tidspunkt stort set ebbet ud.

Dermed blev lokalkomiteernes vigtigste opgave en helt anden end oprindelig tænkt, idet disse i løbet af efteråret 1944 fik pålagt at forberede de arrestationer, som skulle finde sted ved befrielsen.⁸⁵ Af de fra Frihedsrådet udsendte vejledninger fremgik det, at der skulle oprettes et kartotek over de forskellige kategorier af landsforrædere. Kartoteket skulle fremstilles i 3 eksemplarer, hvoraf et skulle sendes til et Centralkartotek for hele landet, et andet til regionsledelsen, mens det tredje eksemplar skulle forblive i det lokale område. I sagens anledning blev lokalkomiteerne opfordret til at tage tættest mulig kontakt med det stedlige politi, der på dette tidspunkt var »under jorden«. Dertil kom, at lokalkomiteen måtte tage stilling til løsningen af en række praktiske problemer i forbindelse med de kommende arrestationer. Eksempelvis måtte man jo finde ud af, hvor de arresterede skulle interneres, og hvem der skulle forestå deres forplejning.

Opgaven med at oprette lokalkomiteerne blev af Frihedsrådet overdraget til Ringen og Frit Danmark, der kom til at forestå arbejdet hen-

holdsvis øst og vest for Store Bælt. Dermed blev det altså Ringen, der kom til at varetage lokalkomiteernes oprettelse i REGION V, hvor der blev dannet lokalkomiteer i de fleste købstæder samt i flere andre bysamfund. Det var cand. mag. Arthur Hansen, der stod for dette arbejde. Lokalkomiteen skulle om muligt bestå af en repræsentant for hver af de fire store modstandsorganisationer, DKP, Dansk Samling, Frit Danmark og Ringen samt af en repræsentant for det militære modstandsarbejde. På dette grundlag måtte en typisk lokalkomite komme til at bestå af 5 personer. Frihedsrådet må dog være gået med til, at der alt efter de lokale forhold blev dannet lokalkomiteer med flere eller færre medlemmer end de foreskrevne fem. Der ses i hvert fald komiteer med både 8-7-6-4 eller 3 medlemmer. Efter befrielsen supplerede man mange steder den oprindelige komite med nye medlemmer, hvilket bevirkede, at man flere steder nåede op på forsamlinger på 12 personer.⁸⁶

I lokaliteter, hvor en af de fire modstandsorganisationer ikke var repræsenteret, var Frihedsrådet indforstået med, at der så blev medtaget mere end en person fra en af de andre organisationer. Frihedsrådet gjorde sig iøvrigt til talsmand for det synspunkt, at det var folk, som havde været fremtrædende i modstandsarbejdet, der skulle have sæde i lokalkomiteerne.

Ved en række eksempler vil vi i det følgende se nærmere på oprettelsen af lokalkomiteerne i Regionen.

I f.eks. Nakskov og Roskilde fik man lokalkomiteer, der må anses for typiske.

Nakskov: Bibliotekar Birger Knudsen (Ringen), kleinsmed Henning Jørgensen (DKP), direktør John Christensen (Dansk Samling), kommiss Helge Henriksen (Frit Danmark) og kontorchef P. Hoff (de aktive grupper). I tilfælde af en kampsituation ved befrielsen var man klar til at supplere sig med fem personer, en fra hver af de ovennævnte kategorier, men det blev der jo ikke brug for.⁸⁷

Roskilde: Overlærer Aage Nørfelt (Ringen), lagerarbejder Th. Ibsen (DKP), redaktør Hagemund Hansen (Dansk Samling), reservelæge Vibeke Dahl (Frit Danmark) og politifuldmægtig Axel Møller (rep. for de væbnede styrker). Senere tiltrådte yderligere tre medlemmer, det var højskoleforstander Hj. Gammelgaard, plejer J. Jensen og civildommer Chr. Thygesen.⁸⁸

En lokalkomite skulle som sådan ikke have nogen formand, men da det var Ringens lokale tillidsmand, der blev opfordret til at danne komiteen, blev denne i de fleste tilfælde mindst forsiddende medlem. Dette desuden under indtryk af, at det var Ringens tillidsmand, der havde kontakten i retning af Frihedsrådet.

Lokalkomiteen i Helsingør blev dannet i oktober 1944, og her blev der knyttet særdeles stærke bånd til de væbnede styrker, idet der ud over repræsentanterne fra de fire modstandsorganisationer var ikke mindre end tre repræsentanter fra de militære grupper. Det var bylederen og en leder fra såvel O-grupperne som DKP-grupperne.⁸⁹ Da det var de væbnede grupper, der skulle foretage de planlagte arrestationer, var det selvfølgelig vigtigt med en god kontakt mellem lokalkomiteen og byledelsen.

I Faxe var lokalkomiteens sammensætning en noget anden end i de ovennævnte eksempler. Udover en repræsentant for Ringen, Frit Danmark og de væbnede styrker var der her også medlemmer, der tegnede »Hærens Efterretningstjeneste«, »civilbefolkningens illegale afdeling« og den »illegale civilbefolkning i Faxe Ladeplads«. Om det var en oprindelig komite, der ved befrielsen fik fordoblet sit medlemstal står hen i det uvisse.⁹⁰

Til belysning af, hvordan folk kom med i en lokalkomite, skal et par eksempler nævnes.

Den 6. februar 1945 indkaldtes Ringens tillidsmand i Skælskør, direktør J. E. Heilmann til møde i luftværnsforeningens arbejdsudvalg. Uden at det fremgår, hvor mange medlemmer udvalget havde, gik Heilmann og to andre udvalgsmedlemmer fra mødet som Frihedsrådets lokalkomite. Den politiske spredning i denne komite må stort set have været den, der var i de konservative rækker.⁹¹ En aften i vinteren 1944–45 traf fyrbøder Tage Hansen tilfældigt Knud Francker på gaden i Korsør. Francker, der var ledsaget af Chr. H. Jensen, kaldet »Pinky«, hvis far havde oprettet Frit Danmark-gruppen i byen, opfordrede på det kraftigste Tage Hansen til at indtræde i lokalkomiteen som repræsentant for DKP. Det sagde han ja til, og han kom ikke til at føle sig særlig ensom, for blandt de fem medlemmer var der foruden ham selv yderligere to DKP-repræsentanter.⁹²

Lederen af Frit Danmark-gruppen i Stubbekøbing, bankbestyrer N. P. E. Jensen, var også formand for lokalkomiteen, der foruden af ham selv bestod af pastor Niels Lund (Dansk Samling), bogholder S. A. Schmidt (Ringen) og sagfører Ansgar Sørensen (de væbnede styrker), der havde været med i Frit Danmark-gruppens arbejde. Der er næppe megen tvivl om, at denne lokalkomite var et særdeles beslutningsdygtigt organ.⁹³

Selv om lokalkomiteen i Næstved først blev dannet i 1945, sent for en »storby«, var »al magt« utvivlsomt også samlet her.⁹⁴ I Hillerød, Slagelse, Kalundborg og Haslev havde man af forskellige grunde mere end én lokalkomite inden befrielsen.

Først på efteråret 1944 dannedes i Hillerød en lokalkomite bestående af følgende: Civilingeniør Jørgen Poulsen (DKP), advokat E. Martved

(Frit Danmark), højskolelærer Høystруп Jensen (Dansk Samling), sagførerfuldmægtig Kai Pallesen (Ringen) og bogholder Elith Truelsen (Frit Danmark/de væbnede styrker).

Efter en stor gestapo-razzia i slutningen af november 1944 blev det nødvendigt at omdanne lokalkomiteen. Truelsen og Høystруп Jensen fortsatte i komite nr. 2 sammen med tre nye medlemmer, adjunkt Peter Grove, reservelæge H. C. Søndergaard og kommuneassistent Robert Petersen. Omkring befrielsen bestod lokalkomiteen af 12 personer, blandt disse de tre medlemmer, der ikke fulgte med over i komite nr. 2, samt de to førstnævnte nye medlemmer af den 2. komite. Da Truelsen og Høystруп Jensen ikke var med i komite nr. 3, tilgik der denne syv helt nye medlemmer.⁹⁵

Ved stiftelsen i 1944 af lokalkomiteen i Slagelse bestod den af assurandør Carl Nielsen (Ringen), skibsbygger P. Wisborg Nielsen (DKP), købmand Otto Christiansen (Dansk Samling) og arkitekt J. Knudsen Pedersen (Frit Danmark).

Wisborg Nielsen var fra Helsingør, nu »under jorden« i Slagelse, hvor Knudsen Pedersen havde skaffet ham logi og arbejde på Antvorskov teglværk. Da han imidlertid ikke rigtig kunne lade være med at drive partipolitik, bl.a. på teglværket, blev han senere udskiftet til fordel for en lokal DKP-mand, slagteriarbejder Walter Hansen. Desuden fik lokalkomiteen samtidig et 5. medlem, idet typograf Børge Christensen indtrådte som repræsentant for socialdemokratiet. Da både Knudsen Pedersen og Børge Christensen blev arresteret i 1945, samtidig med at Dansk Samlings medlem måtte gå »under jorden«, kom der tre nye medlemmer til. Frit Danmark blev repræsenteret af boghandler Henry Sørensen og forvalter Tommy Beinkamp, Dansk Samling af repræsentant Laursen.⁹⁶

Ud over arrestationer kunne f.eks. en forflyttelse give anledning til forandringer omkring en lokalkomite. Det var tilfældet i Kalundborg, hvor Ringens tillidsmand, toldassistent Helge Pilemand, på en ansøgning af ældre dato i december 1944 måtte se i øjnene, at han pr. 1. februar 1945 var forflyttet til Nykøbing F. Pilemand sammenkaldte Ringens gruppe og foreslog, at både ledelsen af Ringen og lokalkomiteen blev overdraget til folk med et vist »ansigt« i byen. Efter forskellige forhandlinger blev der rettet forespørgsel i sagen i retning af Sct. Georgs Gildet. Det endte med at en af gildebrødrene, sagfører Mogens Wiuff, derpå overtog Pilemands funktioner. Den mundtlige overleveringsforretning fandt sted sidst i december 1944 på Wiuffs kontor i overværelse af erhvervsrådsleder Rathje Krantz og kommunefuldmægtig Børge Jørgensen.⁹⁷

Da matros Charles Hansen, der havde repræsenteret DKP i lokalkomiteen, i november 1944 var blevet civil amtsleder i Holbæk amt, og da man

nu også skulle have en person fra den militære byledelse med, fik lokal-komiteen i begyndelsen af 1945 følgende sammensætning: Sagfører Mogens Wiuff (Ringen), slagteriekspedient Sv. Aa. Christiansen (DKP), bogtrykker Volmer Vejøl (Dansk Samling), ismejerier Børge Andersen (Frit Danmark), murer Hans Espensen (civil byleder) og kommunefuldmægtig Børge Jørgensen (kommunen). Sidstnævnte havde tilknytning til DsO, men blev altså ikke opført som repræsentant for denne organisation.

Også i Haslev oprettedes en lokalkomite i 1944, ganske efter Frihedsrådets anvisninger. I begyndelsen var der 5 medlemmer, men et par måneder før befrielsen bestod komiteen, efter forskellige ændringer, af 7 medlemmer. Gartner F. Ulrich blev »formand« i lokalkomite nr. 2. Et medlem af lokalkomiteen helt fra starten, montør Emil Jensen, oplyser, at især i krigens sidste måneder havde komiteen mange møder, mindst et om ugen. Man gennemgik bl.a. arrestationslisterne med folk fra politiet. Komiteens militæruvalg holdt særskilte møder, bl.a. på den gamle højskole.⁹⁸ I Præstø holdt man ingen møder i lokalkomiteen i foråret 1945, for her lykkedes det ikke at få dannet en sådan inden befrielsen.⁹⁹

Schalburgkorpset i Ringsted

DNSAP's uniformerede afdeling, Schalburgkorpset, fik i januar 1944 overladt kasernen i Ringsted af tyskerne. Hensigten var, at der her skulle uddannes mandskab til indsats på Østfronten. Det viste sig dog, at de Schalburgfolk, der havde været østpå, ikke var interesseret i at komme af sted igen. De folk, der ikke havde været ved Østfronten, havde hørt om krigen i øst, og dermed var de heller ikke interesseret.¹⁰⁰

Fremskudt gennem foråret 1944 blev flere og flere Schalburgfolk sendt til Ringsted, hvor der fra den 17. juni blev afholdt et 8-dages skolingskursus, i hvilken forbindelse korpsschefen K. B. Martinsen kom til stede. Den 19. juni var der filmforevisning i »Kino«. Man havde regnet med også civile tilskuere her, men det blev en forevisning udelukkende for Schalburgfolk.¹⁰¹

Korpsets tilstedeværelse i Ringsted gav både før og efter juni 1944 anledning til talrige tumulter i byen, hvis indbyggere ikke satte pris på den slags soldater. Nedskydninger af både danske borgere og folk fra Schalburgkorpset fandt sted.¹⁰²

De øverste tyske instanser havde været noget i vildrede med, hvad man egentlig skulle stille op med Schalburgkorpset, men fra den 11. juni 1944 blev dette opstillet i Ringsted under betegnelsen »SS-A Bataljon Schal-

burg«. Da den udpegede chef for bataljonen blev kvæstet ved en bilulykke, fik obersturmführer Egill Poulsen ordre til at overtage posten i stedet for. Det skete den 3. august. Med hvilke følelser Egill Poulsen nærmede sig Ringsted, ved vi ikke rigtig. Han, der havde været med på Østfronten i 1941–43, havde nemlig i brev af 15. juni 1943 forsøgt at melde sig ud af det hele. Han fandt, at tyskerne havde begået løftebrud af flere arter overfor Frikorpset. Efter at have redegjort for disse sluttede Poulsen sit brev: »Jeg kan endvidere ikke stå overfor mit mandskab og indpode en begejstring for fortsat kamp, som jeg ikke selv føler, og ej heller forsøge at bevare den tillid til vor sag, når jeg selv har mistet den. Jeg kan heller ikke se, at Tyskland har interesse i at beholde en mand, selv om han har meldt sig for krigstid, når hans indstilling til hele sagen er som min. Jeg ansøger derfor om min afsked og hjemsendelse snarest muligt.«¹⁰³ Ansøgningen blev afslået, Poulsen blev sendt til Jugoslavien for der at deltage i den tyske bekæmpelse af Titos partisaner. Efter en operation fik Poulsen prædikatet »ikke frontduelig«, i hvilken tilstand han nåede Danmark i januar 1944.

Netop på det tidspunkt, da Poulsen tiltrådte i Ringsted, havde en lokal kriminalbetjent ved navn O. H. Wollesen registreret samtlige Schalburgfolk i byen. Opgaven havde Wollesen fået af politiets efterretningstjeneste i midten af januar 1944. Han tog derpå en samtale med postmesteren i Ringsted, der efter at have fået sagen forklaret, magede det således, at posten til kasernen passerede hans skrivebord. Her kunne Wollesen så få lejlighed til at tage de notater, han ønskede. »At få fuld generalia på forældrene og deres Schalburg-søn var herefter rent rutinemæssigt arbejde.«¹⁰⁴ Wollesen, der havde lang tjeneste som befalingsmand i Livgarden bag sig, aflagde flere besøg på Ringsted kaserne. Ved en lejlighed fik han stukket en pistol i næsen og blev beskyldt for at være spion. Da K. B. Martinsen tilfældigt kom forbi, spurgte han, hvad dølen der foregik. Efter at have fået sagen forklaret blev pistolmanden vist ud af kontoret, hvorpå de to kammerater fra korporalskolen fik sig en times snak.

Den 17. august 1944 blev Wollesen arresteret af gestapo og sigtet for spionage mod Waffen SS – også m.h.t. Schalburgfolkernes bevæbning, uddannelse, kampånd, forlægninger m.v.¹⁰⁵

Efter at det danske politi den 19. september 1944 var blevet opløst overtog en snes medlemmer af Schalburgkorpset i de følgende 3 uger politimyndigheden i Ringsted. Den nye »politimester« var untersturmführer J. W. Schröder, en fhv. dansk politibetjent. Samtidig med dette påbegyndte Schalburgkorpset at udføre kontrol af færdslen på landevejene i Midtsjælland. Hvis en chauffør ikke var i besiddelse af en tysk køretilladelse, skulle motorkøretøjet beslaglægges og bringes til undersøgelse

ved et tysk tjenestested. Denne kontrol blev udført af udsendte lande-
vejsstregf fra kasernen i Ringsted. En patrulje på 6–8 mand skulle i alle
døgnet 24 timer være på færde et eller andet sted i egnen omkring Sorø
og Ringsted. Schalburgfolkene skulle desuden deltage i observationer
vedrørende fjendtlig virksomhed fra luften, altså våbenmodtagelser.
Dermed var Schalburgkorpset alt i alt blevet gestapos forlængede arm i
forbindelse med bekæmpelsen af modstandsbevægelsen.

Våben fra Sverige

Leveringen af de i Sverige indkøbte 3000 Husqvarna maskinpistoler begyndte så småt i august 1944, hvor der ved to transporter blev overført 70 stk. til Sjælland.¹

Disse våbentransporter blev organiseret af folk fra den danske marine, der i Sverige arbejdede tæt sammen med den illegale rute Øresundstjenesten.²

Modtagelsen og fordelingen i Danmark blev varetaget af folk fra hæren under ledelse af kaptajn Schjødt-Eriksen, der dog i krigens sidste måneder måtte overgive den daglige ledelse af transporttjenesten til premierløjtnant A. Jørgensen.

Først i oktober var ialt 680 maskinpistoler og store mængder ammunition blevet leveret på dansk grund. Resten af leverancen kom ved en halv snes transporter mellem den 27. oktober og 11. december. Kasserne med våben og ammunition gik med mindre skibe til København og sjællandske provinshavne. Den 31. oktober blev der således modtaget 40 stk. maskinpistoler via Køge, mens der den 3. november ankom 280 stk. via Skælskør. Sidst i november modtoges i København op mod 1000 stk.³

Ved en snes transporter i 1945 overførtes yderligere ca. 2200 svenske maskinpistoler samt 2250 karabiner og 960 stengun maskinpistoler til Danmark. Karabinerne og de engelske stenguns var fra England indsejlet til Sverige med hurtigbåde under de såkaldte moonshineoperationer, i hvilken forbindelse hurtigbådene tog kuglelejer med retur. Foruden våbenene overførtes op mod 4 millioner stk. ammunition til disse.⁴

Sjællandske provinshavne blev fortsat anvendt lige som i 1944. Den 14. februar 1945 blev der via Kalundborg leveret 120 små og 83 mellemstore kasser med våben. Næstved blev benyttet ikke mindre end fire gange som modtagehavn, henholdsvis 16. februar, 27. februar, 27. marts og 17. april. Ved de to sidstnævnte transporter blev der ialt modtaget 12.000 kg våben i Næstved. Faxe-egnen blev også benyttet i forbindelse med disse våbentransporter, der inkluderede fragt af godset pr. jernbane fra havnene til København.

I Skælskør havde der ikke været indblandet lokale modstandsfolk i for-

bindelse med transporten den 3. november 1944, men i Kalundborg og Næstved sørgede folkene fra hærens transporttjeneste for at få kontakt med de stedlige modstandsorganisationer. Da skibet »Glory« i februar 1945 lossede i Kalundborg havn var bl.a. Kaj Roy fra byledelsen impliceret. Våben og ammunition var ved denne lejlighed placeret i en last af cementsække. Godset blev afsendt pr. jernbane til København med afsenderadressen Værsløv maskinfabrik. På dette tidspunkt havde man i Kalundborg forlængst modtaget kasser med svenske maskinpistoler pr. bane fra København. Nogle af kasserne lå i et pumpehus tilhørende »Birkendegaard«.⁵

Under en af afskibningerne i Næstved havn blev en deling modstandsfolk under ledelse af Carmel Hansen beordret til egnen ved Mogenstrup for der at kunne stoppe en evt. udrykning fra gestapos sydsjællandske støttepunkt i Præstø. De udkommanderede modstandsfolk havde den pågældende dag ingen anelse om, hvorfor de pludselig skulle bevogte Næstved-Præstø-vejen.⁶

Fra Sverige blev der alt i alt leveret ca. 8000 stk. våben med tilhørende ammunition og en halv snes tusinde håndgranater. Hovedparten af den samlede levering må være gået til København.⁷

Af de 3000 maskinpistoler leveret i efteråret 1944 skulle der jfr. Schjødt-Eriksens opgivelser være tildelt REGION V 900 stk.⁸ Da der var gået politik i våbenleverancerne fra Sverige, allerede inden forsyningerne var begyndt at ankomme, kan det ikke undre, at Schjødt-Eriksens fordelingspolitik, især m.h.t. de 3000 maskinpistoler fra 1944, gav anledning til voldsom uro i bl.a. K-udvalget. Man beskyldte Schjødt-Eriksen for en »skæv« fordeling til fordel for militærets egne grupper. Buhl og Gørtz tegnede imidlertid fortsat våbenkøbet i Sverige og ønskede dermed også, at Den lille Generalstab kom til at stå for fordelingen – til/via O-grupperne. Da K-udvalget ikke gerne så våben som særeje ude i bevægelsen, og da man iøvrigt synes at være misinformeret i hele sagen, opstod en misforståelse vedr. fordelingsretten til de svenske våben. Deraf udsprang myten om en »skæv« våbenfordeling.⁹

Våbenbeholdningen i Korsør blev i foråret 1945 inddraget i hele spillet omkring Schjødt-Eriksens fordeling af våben. Ole Lippmann, der fra februar 1945 var SOE's chef i Danmark, skrev den 2. april 1945 til London i sagen. Lippmann nævnede i denne forbindelse bl.a., at mens O-grupperne i København havde en 100% våbendækning eller mere, så havde de 300 modstandsfolk i Korsør kun 2 maskinpistoler. Da Lippmann havde fået forelagt en række lignende tilfælde, som det i Korsør, fandt han det ret forståeligt, at der var ved at blive ballade i modstandsbevægelsen.¹⁰

Lad os se på, hvor meget hold, der var i oplysningerne om netop forholdene i Korsør. Natten til den 23. februar 1945 foretog gestapo en stor razzia i byen. Overbetjent Hans Hansen beretter herom: »Det viste sig, at vi havde mistet ca. 32 maskinpistoler og 20.000 patroner . . . Vi var nu ude, så vi kun havde 10 maskinpistoler tilbage, men nu fik vi en ny militær byleder, søløjtnant Preben Holm, der gik under navnet Arne Jørgensen. Han fik dog ret hurtigt skaffet os nogle flere våben, det var navnlig maskingeværer og bazookaer, vi fik, og vi samlede dem nu ikke mere i depoter . . .«¹¹

Eksemplet fra Korsør var altså ikke rigtig egnet til bebrejdelse af Schjødt-Eriksens fordelingspolitik. Og det blev ikke bedre af, at der en snes km fra Korsør, i luftlinie, siden medio oktober 1944 havde ligget talrige splinternye stengun maskinpistoler, der tilhørte Sorø amt. Disse våben, der var blevet nedkastet ved Tissø, kunne have gjort god nytte i København, hos Holger Danske eller Bopa – eller i Korsør.¹²

Den direkte anledning til, at forholdene i Korsør blev nævnt, kan have været den omstændighed, at der, antagelig i marts, pludselig blev leveret 24.000 stk. ammunition til maskinpistol af svensk herkomst, men ingen maskinpistoler. Det undrede man sig naturligvis over i Korsør.¹³

Som tidligere nævnt oplyste Schjødt-Eriksen, at der var blevet leveret 900 stk. svenske maskinpistoler til Regionen af sendingerne fra 1944. I det følgende vil vi se lidt på i hvilke lokaliteter, man havde de svenske maskinpistoler, og hvem der fik dem.

Jfr. våbenlisterne i Reg. V. arkivet forelå der den 5. maj 1945 følgende antal Husqvarna maskinpistoler i de enkelte amter.

Frederiksborg amt (øst)	172 stk.
Frederiksborg amt (vest)	20 stk.
Roskilde amt	23 stk.
Holbæk amt	235 stk.
Sorø amt	22 stk.
Præstø amt	103 stk.
Maribo amt	10 stk.
<hr/>	
I alt	585 stk.

Da det vides, at mindst hundrede af de svenske maskinpistoler i Frederiksborg amt (øst) først blev leveret omkring den 2.–3. maj 1945, var der altså i virkeligheden kun 485 stk. i Regionen, som kan henføres til leverancerne i 1944. Det var Helsingør, der fik de ca. 100 svenske maskinpistoler, som hidrørte fra en sending på ca. 1800 stk. ankommet til Kø-

benhavn den 2. maj. Det antydes iøvrigt, at SJJL skulle have fået hovedparten af 2. maj sendingen til disposition, hvilket dog må forekomme at være en urealistisk vurdering.¹⁴

Hvis der blev leveret 900 svenske maskinpistoler af første sending, manglede der ca. 400 af disse ved befrielsen, ca. 44%. Der forekom selvfølgelig tab af svenske maskinpistoler, men da mange af disse lå i mindre depoter i de enkelte lokaliteter, forekommer et tab på 44% at være nærmest utroligt højt.

På et møde i Frihedsrådet den 14. november gav Frode Jakobsen et referat fra K-udvalget, hvoraf det fremgik, at SJJL skulle have 800 svenske maskinpistoler til fordeling. Hvis dette tal var korrekt beløb tabet af svenske maskinpistoler i Regionen sig altså kun til 300 stk., 37%.¹⁵

Skulle andre byer end Helsingør have fået en tildeling af 2. maj sendingen, skaber noget sådant uorden i hele beretningsgrundlaget, for så må der i efteråret 1944 være leveret under 8–900 svenske maskinpistoler til REGION V. Samme mulighed foreligger også, hvis man finder tabsprocenterne usandsynlige.

Som det fremgår af foranstående liste over de enkelte amters beholdning af svenske maskinpistoler, så forelå de særdeles ujævnt fordelt, hvilket måske bl.a. var det, Lippmann havde fået fært af i løbet af foråret 1945. Holbæk amt havde 40%, Frederiksborg amt (øst) 12%/30% (maj 1945) og Præstø amt ca. 17%, mens de øvrige amter måtte klare sig med de resterende ca. 13%.

Det må være rimeligt at spørge, hvorfor eksempelvis Holbæk amt havde 40% af de svenske maskinpistoler ved befrielsen, mens Sorø amt kun havde små 4%? Svaret synes at være, at der var tale om både politiske og strategiske hensyn fra Den lille Generalstabs side. Holbæk amt var netop Den lille Generalstabs stærkeste bastion i Regionen, hvorfor man her havde betydelige chancer for ikke at komme til at levere våben til, hvad der evt. kunne opfattes som vilde kommunistbrigader. Næsten samtlige ledere i amtet var dybest set folk fra O-grupperne.

Af de 235 svenske maskinpistoler i Holbæk amt indgik ikke mindre end 152 stk. i bevæbningen af modstandsstyrkerne i og omkring Kalundborg. Radiofonistationen på Gisseløre var af politikerne og Den lille Generalstab blevet udpeget som 3-stjernet mål. Sende anlægget her måtte for enhver pris forsvares mod tysk ødelæggelse i en befrielsessituation, så statsministeren kunne komme til orde i radioen. Den statsminister man tænkte på var Buhl.¹⁶ Som et resultat af disse overvejelser blev modstandsbevægelsen i Kalundborg så godt forsynet med svenske maskinpistoler, at de tre kompagnier i selve købstaden hver havde flere af disse våben til rådighed end fire af Regionens amter.¹⁷

Sorø amt var m.h.t. O-grupper en dværg i forhold til Holbæk amt. Fra SJL's side blev Korsør med rette regnet for en af de vigtigste byer i Regionen, men netop den omstændighed, at Sorø amt tilsyneladende ikke fik ret mange svenske maskinpistoler, viser vel egentlig bare, at den fulgte fordelingsplan vedrørende Husqvarna maskinpistolerne lå i Schjødt-Eriksens skuffe og ikke i SJL's. Det kan lige nævnes, at Frederiksborg amt (øst) var stærkt underforsynet med våben, men da Brigadens marchvej tegnede sig netop gennem dette område, må denne omstændighed have spillet ind i forbindelse med hasteleverancen til Helsingør kort før befrielsen.

Fra Præstø amt kan hentes et par eksempler på, hvem der rent bogstaveligt fik svenske maskinpistoler til rådighed.

I slutningen af september 1944 ankom en sending på 29 Husqvarna'er til godsbanegården i Næstved. Kasserne, der var afsendt fra København var mærket som letfordærlige varer. Arrangementet omkring afhentningen og opbevaringen af disse maskinpistoler blev ledet af O-gruppernes stedlige chef, skovrider Nis Lorenzen og hans håndgangne mand, konditor Søeborg. Det var overbetjent Hans Hansen og en anden politibetjent »under jorden«, der med Søeborgs ridehest for en vogn svingede op foran banegården for at afhente godset. Da kasserne havde stået hos DSB et par dage, havde personalet lukket en af kasserne op for at se, hvor letfordærlige varer, der var tale om. Assistenten blinkede lidt, da han udleverede de 7 kasser til »repræsentant Olsen«. Et par dage efter blev de 25 maskinpistoler gravet ned i Stenskov, mens fire stk. forblev over jorden til instruktionsbrug m.v.¹⁸

Meget tyder på, at de stedlige O-gruppeledere i Regionen ofte havde hånd i hanke med de leverede svenske maskinpistoler, hvilket dog ikke forhindrede, at disse våben fandt vej til grupper af anden art end O-grupper.

Uanset stridighederne omkring fordelingen af Husqvarna maskinpistolerne, som jo hovedsagelig foregik på top-lederplan i København, kunne den enkelte modstandsgruppes glæde ved endelig at modtage våben være overordentlig stor. Kort efter den 19. september 1944 modtog »Gruppe Terp« i Næstved to svenske maskinpistoler, øjensynlig fra en anden sending end den ovenfor omtalte. Gruppens leder, sagfører Erik Terp, der få uger før havde forladt O-grupperne til fordel for de civile grupper, beretter: »I slutningen af september fik gruppen sine to første maskinpistoler tildelt – det var Husqvarna – det var en meget stor dag for gruppen; vi ville helst have maskinpistolerne med i seng, så glade var vi for dem, men den gik jo desværre ikke. Vi smurte dem godt ind og pakkede dem i vandskyende papir i en trækasse, hvorefter vi med sorg i sind

gravede dem ned på stillingsstedet; den lille bevoksede høj ved Ringstedbanen, før vejen til Sorø drejer fra. Det var som at begrave sin sjæl . . .»¹⁹

Man kan her spørge, om tilførslen af de svenske maskinpistoler medførte, at de civile O-grupper i REGION V på noget tidspunkt mellem september 1944 og maj 1945 var generelt bedre bevæbnede end de civile grupper.

Svaret må være nej.

Ad luftvejen fra England

Sjælland i efteråret 1944

Forudsætningen for at kunne arrangere nedkastninger af våben var tilstedeværelsen af en radiotelegrafist. En sådan fandtes på Sjælland, han hed Tage Fischer Holst. Han havde før krigen sejlet som telegrafist og var i de første år af krigen tilknyttet DFDS' radiotjeneste. Fra september 1943 til befrielsen var Fischer Holst uafbrudt i aktivitet med at sende og modtage telegrammer til og fra London. De talrige telegrammer i forbindelse med de mange våbenmodtagelser i 1945 forøgede Fischer Holsts arbejdsbyrde stærkt. Da han og hans vagthold blev mere og mere jaget af tyske pejlevogne, måtte han efterhånden gå over til at benytte sendesteder uden for København, hvorfra han i begyndelsen havde sendt. Det besværliggjorde naturligvis arbejdet at skulle rejse til Helsingør, Fredensborg, Hillerød, Hedehusene, Roskilde, Gjorslev, Herlufholm eller hvor, senderne ellers fandt sted. Det var flere gange ved at gå galt i forbindelse med disse sendinger, men Fischer Holst klarede sig hver gang takket være stor koldblodighed og et ikke ringe held. Det kan nævnes, at sendestederne på Roskilde-egnen var fremskaffet af politibetjent Gustav Reimer, der var en af Fischer Holsts co-telegrafister. Han arbejdede på Politigården, men boede i Roskilde, hvor han samarbejdede med landbetjent Magnus Nielsen. Fra det sene efterår 1943 blev der sendt mange gange fra Roskilde.²⁰

I Jylland, hvor andre radiotelegrafister også gjorde en god indsats, fik man i første halvdel af 1944 en del våbensendinger ad luftvejen. Til Sjælland ville de vestallierede derimod foreløbig ikke flyve. Grunden var blevet opgivet til at være en række nedskydninger af britiske våbenfly til Polen i september 1943. Dette var jo dog trods alt kun et påskud, sandheden var, at med den forestående invasion i Frankrig in mente måtte forsyningerne til de under opbygning værende modstandsstyrker på Sjælland og Lolland-Falster naturligt komme i anden række.

Da våbenflyvningerne til Jylland blev genoptaget i begyndelsen af august 1944, pressede Muus på i London for også at få gang i beflyvningen af Sjælland. Omkring den 1. september gik man i London ind på atter at flyve til Sjælland. Pladsen på Gyldenløveshøj blev igen valgt som dropunkt, hvorpå Stig Jensen en dag ankom til skovrider Krarup i Valborup med melding om, at man skulle være klar til modtagelse den 7. september. Nævnte dato var der et våbenfly over Gyldenløveshøj, men modtageholdet nåede ikke pladsen i tide, hvorfor modtagelsen gik i vasken. Stig Jensen havde holdt på, at flyet kunne ventes fra kl. 22, mens Ole Geisler, der nu var »under jorden« på Midtsjælland, holdt på kl. 23. Stig Jensen havde ret, men det hjalp ikke meget, da holdet først havde nærmet sig droppunktet ved 23-tiden. Tildragelsen førte til et voldsomt sammenstød mellem Geisler og Stig Jensen, der ikke uforståeligt gav ondt af sig.

Den 25. september lykkedes det derimod at modtage en sending på Gyldenløveshøj, det drejede sig om 12 containere og 1 pakke. Den 1. oktober modtog man ligeledes en sending, denne gang ved »Kattrup« gods, øst for Tissø.

Allerførst i oktober måned 1944 stod det klart, at Geisler/Krarup og Stig Jensen arbejdede med hver sit modtageprogram. Da Stig Jensen, der på dette tidspunkt af Muus var udset til at være modtagechef, forlangte oplysninger om planerne på Midtsjælland, blev han vinket af. Vist især Geisler betragtede arbejdet som selvstændigt, med rapport til Flemming Muus, men ikke til Stig Jensen. Inden længe må man dog på Midtsjælland have fået oplyst, at Stig Jensen var udpeget til modtagechef for Sjælland og Lolland-Falster.²¹

Forstassistent Erik Christiansen, der havde været med ved Tissø i 1943 og på Gyldenløveshøj i 1944, havde den 1. oktober 1944 tiltrådt en stilling som videnskabelig assistent på Landbohøjskolen. Stig Jensen bad på et tidspunkt, vel omkring den 1. oktober, Erik Christiansen om at medvirke ved opbygningen af et modtageprogram, hvilket han sagde ja til. Stig Jensen havde selv udpeget to modtagepladser i Præstø amt, som Erik Christiansen nu blev sendt ned for at se på. Sammen med oberstløjtnant Toussieng, der havde lovet at sørge for en evt. bemanning af pladserne, besøgte Erik Christiansen en plads ved »Sparresholm« og en anden ved Faxe Ladeplads, lige nord for Strandskoven.²²

En aften kort tid efter, da Erik Christiansen sad i smoking ved et selskab i Skovshoved, fik han pludselig besked om at rykke i marken. Sammen med journalist Mogens Barfod, der var SOE's kurer til Geisler, tog han derpå toget til Haslev. Her blev københavnerne hentet af læge Thomsen fra Faxe, der havde Toussieng med i bilen. Barfod blev sat af ved »Sparresholm«, mens de øvrige fortsatte mod Faxe. Antagelig ved

Rønnede blev lægebilen forsøgt stoppet af en flok tyskere, men Thomsen gav vognen gas og klarede sig forbi patruljen. »Der blev skudt lidt, men uden større chance for at ramme, det var mørkt.«²³

Hverken ved »Sparresholm« eller Faxe Ladeplads blev der modtaget noget. »Desværre blev det enormt tåget og regnfuldt – vi hørte maskinen, men måtte gå hjem med uforrettet sag.«²⁴

Ovennævnte tildragelser fandt sted natten til den 23. oktober 1944, hvor ialt 6 RAF fly var i luften over Sjælland. De lastede hver 24 cont. tiltænkt 6 forskellige pladser, men det kom ikke til drop.²⁵ Ud over på Stig Jensens to pladser forsøgte RAF denne nat for 3. gang i oktober at nedkaste våben på de to pladser på Midtsjælland, ved »Merløsegård« og »Katrups«.«²⁶

Hvor de øvrige to pladser var beliggende er særdeles vanskeligt at finde ud af. Meget tyder dog på, at der kan have været tale om modtagepladser udpeget ved »Avnsø« (vest for Skarresø), »Ågård« (vest for Tisø), »Sophieholm« (ved Tølløse) og Stoksbjerg (syd for Haslev).²⁷

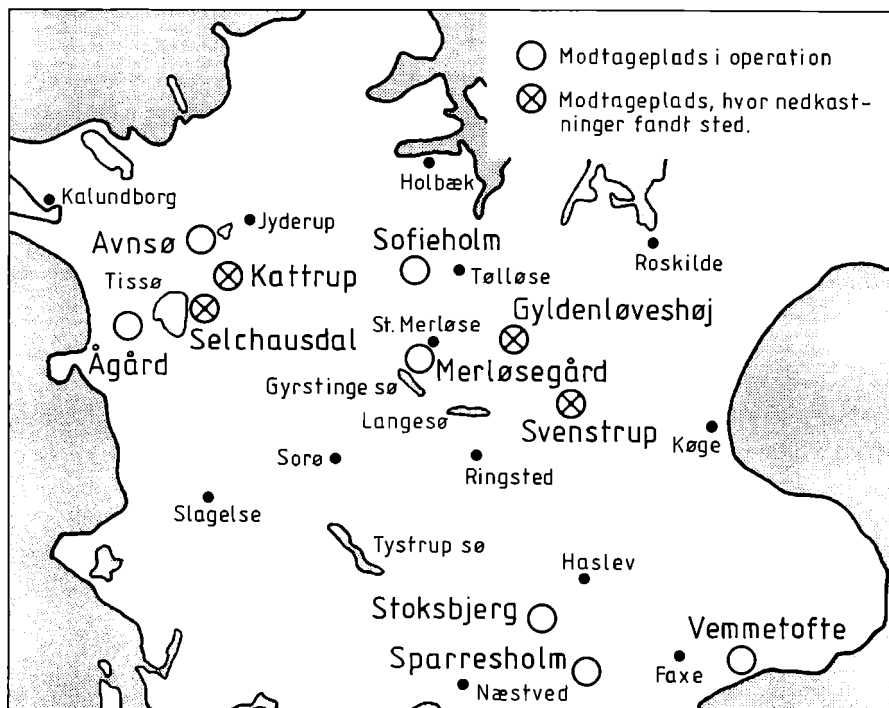
Da Erik Christiansen aldrig havde hørt om ovennævnte fire punkter, og iøvrigt er af den opfattelse, at Stig Jensen kun havde de to pladser i Præstø amt på sit program i oktober 1944, må der have været tale om pladser udpeget af Geisler/Krarp. De forgæves udrykninger til evt. to af nævnte fire pladser hyller sig i mørke.²⁸ Med bedre vejr og lidt held havde Sjælland natten til den 23. oktober haft chancen for at modtage 144 cont. med våben. Hvor meget, der her blev satset, fremgår af, at der kun to gange senere blev modtaget flere cont. på én nat.

Det var London, der pressede på, for at få sender på 24 cont. fremfløjet til de enkelte danske modtagepladser. Den jyske modtagechef Jens Toldstrup kunne gå med til at modtage 16 cont. på hver plads, men da flyene lastede 24 cont., måtte der blive tale om 12 cont. til to forskellige pladser eller 24 cont. til en. Under disse omstændigheder meddelte Toldstrup SOE i London, at han fortsat kun ønskede 12 cont. til hvert punkt, der i Jylland var bemandet med ret små modtagehold.²⁹

SOE havde mere held med sig m.h.t. Sjælland, hvor der blev truffet aftale om leverancer af 24 cont. til alle pladserne. Hvem, der ca. 1. oktober traf denne beslutning, ved vi ikke, men det kan vel næsten ikke have været andre end Stig Jensen. Uanset, hvem det nu var, havde det sikkert været klogt at følge jydernes eksempel her lige i starten af det sjællandske modtagearbejde.

Allerede inden Stig Jensen blev forsøgt udelukket fra modtagearbejdet på Midtsjælland, havde Geisler og Krarp haft et møde med faldskærmsmanden Jens Peter Petersen, fabrikant Axel Dilling og dennes svoger, fabrikant Christian V. Hansen, Sønderstrup Sæbefabrik. Dilling,

Kort 7. Våbenmodtagelser på Sjælland september/oktober 1944.

der havde opholdt sig i Canada, var i København indblandet i forskelligt illegalt arbejde, i hvilken forbindelse Jens Peter Petersen og andre faldskærmsfolk havde deres gang i hans hjem. På dette møde blev det fastlagt, at sæbefabrikken, der lå nordvest for Gyldenløveshøj, tæt op ad Høng-Tølløse banen, skulle være depot og fordelingscentral for de våben, man nu forventede at modtage. Herfra skulle de modtagne våben leveres både til København og til amterne i REGION V, dette med Dilling som en slags transportchef.³⁰

Dilling og Christian V. Hansen var med en af sæbefabrikkenes lastbiler ved »Kattrup« for at hente våben fra sendingen den 1. oktober. Godset blev pakket på sæbefabrikken om natten og var derpå klar til videre transport fra søndag d. 8. oktober. Nævnte dato kom Dillings bror Poul fra Tåstrup med en lastbil, hvorpå trækasserne med våben blev anbragt med et godt lag halm oven på.

Mandag morgen blev lasten kørt til et isværk i København, hvor forvalter E. J. Brodersen havde lovet at arrangere et midlertidigt depot. Efter at have talt med Brodersen begyndte aflæsningen af våbnene, hvorpå gestapo besatte isværket og arresterede forvalteren. De implicerede, her-

under Jens Peter Petersen, slap dog lidt senere væk fra stedet uden at blive arresteret. Dilling beretter: »Vi kørte med læsset – der var endnu halm nok til at dække – lige for næsen af tyskerne og ud til Nørrebro, hvor gruppen ventede; men manden, der skulle huse våbnene, havde fået kolde fødder. Så gav vi halmen til en rideskole og kørte våbnene ud til en garage på Holger Danskesvej, som jeg havde lejet kort i forvejen. Derfra blev de udleveret til gruppen . . .«³¹

Tilbage igen på Midtsjælland traf Dilling en aftale med ingeniør Egi-diussen fra Holbæk om, at han skulle sørge for nogle biler til transport og for pakkesteder.

Mens disse ting foregik havde Geisler og Krarup fået klargjort et antal nye modtagepladser, således at man nu var klar til at modtage på ialt 7–9 pladser. Vi kender lederne på 5 af pladserne: Gyldenløveshøj (skovrider Krarup), »Katstrup« (Mogens Barfod), »Svenstrup« (skovrider Kaj Holten Andersen), »Merløsegård« (forstassistent N. O. Brorly) og »Selchausdal« (Bruno de Neergaard).³² For at kunne klare så mange pladser havde Geisler/Krarup i virkeligheden allieret sig med modstandsbevægelsen i først og fremmest Sorø og Holbæk amter. Fra Sorø amt deltog eksempelvis folk fra Slagelse, Sorø og vist også Ringsted, men desuden også grupper i den sydlige del af Holbæk amt organiseret fra Sorø amt. Disse sidstnævnte grupper blev bl.a. ledet af Falckstationsleder V. Zohnesen, Ruds-Vedby og skovrider K. C. Foltning, »Selchausdal«. Pladsen ved »Katstrup«, der havde været på programmet i december 1943, den nat Muus-flyet blev ramt over Gyldenløveshøj, blev »genoplivet« ved et møde på Bromølle Kro i september 1944. Her mødtes Geisler og Krarup med to lokale folk. Arbejdsmand Frants Dalskov, der havde været med i december 1943, og skytte G. Nielsen, Vinskoven, der var leder af en jernbanesabotage-gruppe i Skamstrup. Denne gruppe overgik nu til at blive en modtagegruppe, senere under ledelse af købmand Svend Burø.³³

Natten til den 15. oktober gik det løs. Fem fly fra No 138 Squadron, RAF, fløj ind over Sjælland med hver 24 cont. i lasten. Nedkastninger fandt sted på Gyldenløveshøj og ved »Svenstrup« og »Selchausdal«.³⁴

Hvis der ikke var blevet modtaget 24 cont. ved »Katstrup« den 1. oktober, var det første gang under besættelsen, der blev modtaget 24 cont. på danske modtagepladser.

De 72 cont. indeholdt store mængder af stengun maskinpistoler. Ved de 5 modtagelser i september/oktober 1944 på Midtsjælland blev der ialt modtaget 634 stenguns, mindst 150 karabiner samt sprængstof.³⁵ Inden udgangen af 1944 blev der yderligere leveret 44 stenguns til Regionen, hvorfor den samlede leverance af engelske maskinpistoler beløb sig til 678 stk. Da der kun blev leveret ca. 200 stk. i 1945, fik man med andre ord

ca. 70% af nævnte våben inden udgangen af 1944. Med viden om leverancerne af svenske maskinpistoler til Sjælland lignede det hele et kapløb om, hvem der kunne skaffe flest maskinpistoler. Det er dog ikke sikkert, dette var tilfældet, for Jylland og Fyn fik også hovedparten af de nedkastede maskinpistoler i 1944, men der kan naturligvis have været tale om et kapløb på landsplan.

Axel Dilling, der havde politifolk »under jorden« til hjælp i arbejdet, var efter den 15. oktober flere gange ovre ved Tissø med en lastbil for at hente våben. En af disse laster blev anbragt hos godsejer Treschow på »Toftholm«, hvor et af oberst Bennikes depoter havde været udlagt.

Axel Dilling beretter: »Vi havde mange kvaler på den tur, dog kun med bilen. Jeg mødte folk fra Falck, Slagelse, der hjalp os at læsse. Et par dage efter kørte vi op på »Toftholm« og pakkede og afsendte varerne fra forskellige jernbanestationer. Senere på ugen kom der besked om at hente et læs på »Kåtrrup« igen. Det kørte vi hjem til Sønderstrup og pakkede, og så kørte Christian og jeg det ud, dels til Lejr II (Statsungdomslejr) ved Flinterup; der var udelukkende unge marinere; der oplagrede vi sprængstoffet 808 i en tom skovpavillon; våbnene hos skovfoged Jørgensen, St. Bøgeskov, og resten blev afsendt til Sorø. Dagen efter kørte betjentene og jeg atter ud, over til Krarup, hvor vi fik vejviser med til Svenstrup skovdistrikt (Holten Andersen) og fik læsset der. Det blev dækket med stødbrænde og skulle til Lejr II, hvor de havde lovet at skaffe et pakkested – det var ønskeligt at skifte fra fabrikken.«³⁶ Den omtalte transport fra »Svenstrup« fandt sted den 25. oktober 1944, hvor Dilling og hans hjælpere, politibetjentene L. K. Willumsen og Alex Binnebalde, påbegyndte hjemturen ved 18-tiden.

Transportfolkene var ikke alene på de midtsjællandske veje denne aften, idet en af Schalburgkorpsets patruljer også færdedes i egnen syd for Gyldenløveshøj, hvor den gjorde klar til landevejskontrol. Et sted i nærheden af Jystrup punkterede lastbilen, der var skaffet fra Holbæk. Beklageligvis viste det sig da, at chaufføren ikke medbragte noget reservehjul. Dilling ringede derpå til Falck i Ringsted, der pr. kranvogn afhentede hjulet for reparation. Denne fandt sted i Ringsted, hvorfor der gik en rum tid, inden man atter var køreklar. Dilling besteg kranbilen og bad Falckmanden om at køre foran lastbilen i tilfælde af, at der skulle indtræffe flere uheld. Med en afstand til lastbilen på nogle hundrede meter nåede kranbilen kort efter kl. 21 »Valsølligård«, da en kæde af mænd pludselig sprang ud på vejen svingende med blå lommelamper. Det var strejfpatruljen fra Ringsted, man her mødte. Falckbilen fik dog lov til at fortsætte, hvilket man ikke lod sig sige mere end én gang.

Dilling beretter om, hvad der videre skete: »Bagefter har jeg fået at

vide af betjentene, som jeg begge traf i lejren i Neuengamme, at det var gået, hvis Larsen havde haft sine papirer. Schalburg havde undersøgt læsset og ikke fundet det mistænkeligt, men da de ville se køretilladelsen, gav Larsen lygten og pistolen, som et af svinene stod med, et spark og sprang ud over marken. Skønt de havde flere hunde og strittede med våben, blev der ikke løsnet et skud efter ham.

Men nu blev Schalburgerne mistænksomme og undersøgte påny vognen, og da en af betjentene desuden havde en pistol på sig, var spillet jo gående. De fandt våbnene – og udstødte et hyl af glæde – de modbydelige fanden'er – de var danske alle i hob.«³⁷

De to betjente blev taget med til Ringsted kaserne, hvor de blev afhørt af untersturmführer Schröder, der her optrådte som gestapomand for egen regning. Binneballe havde det held, at våbentransporten fra »Svendstrup« var den første, han havde deltaget i. Næste dag, den 26. oktober, blev fabrikant Christian V. Hansen arresteret på sæbefabrikken af Schröder og en trop Schalburgfolk. Dilling havde sovet på fabrikken om natten, men var derpå taget ud i landskabet for at flytte nogle våbendepoter, hvorfor han undgik arrestation ved denne lejlighed. Senere på dagen blev han imidlertid arresteret i Lejr II, da I. kompagni af Schalburgkorpset stormede denne. Lejrens leder, en halv snes math-elever og underkvartermester Utzen Christensen blev ligeledes arresteret her. De øvrige mather var på arbejde i omegnen og fik derfor mulighed for at forsvinde. De tog til København, hvor de fleste af dem blev tilsluttet modstandsstyrkerne i Havneafsnittet.³⁸ Først i løbet af den 26. oktober gav Schalburgkorpset besked til gestapo i København om, hvad der var under udvikling. Gestapos chef for sabotagebekæmpelse, kriminalrat Erich Bunke, tog sammen med 20 mand derpå straks til Ringsted.³⁹

Natten til den 27. oktober arresteredes skovfoged S. Dixen, Ll. Bøgeskov. Da skovfogedens datter havde åndsnærværelse nok til at ringe til skovfoged J. Jørgensen, St. Bøgeskov, nåede han at forsvinde, inden gestapo holdt for døren. Tæt ved skovfogedhuset fandt folk fra Schalburgkorpset den 27.–29. oktober cementrør fyldt med våben, de lå i et have-dige. I den nordøstlige del af St. Bøgeskov blev der også fundet våben samt armbind.

Tidligt om morgenen den 27. oktober blev forvalter Gert Blædel, »Skjoldenæsholm«, arresteret. Han havde bistået ved læsningen af våbnene ved »Svendstrup« to dage før. Til Blædels store overraskelse vidste gestapo, at en karl fra »Skjoldenæsholm« havde kørt et læs våben fra godset til Sønderstrup Sæbefabrik. Oplysningen kan efter Blædels mening kun være givet af en stikker.⁴⁰

Den 29. oktober blev ing. Egidiussen i Holbæk arresteret af gestapo-

folk med station i Ringsted. På tilbagevejen til Ringsted opsøgte gestapofolkene former H. K. M. Jakobsen i Tåstrup ved St. Merløse. Jakobsen var leder af DKP's modstandsarbejde i Holbæk, hvor han arbejdede på jernstøberiet. Desuden var han Holbæk amts kontaktmænd til modtagsarbejdet på Midtsjælland. Jakobsen, der havde kone og et lille barn, forsøgte at flygte ved gestapos ankomst, men blev skudt ned og dræbt.⁴¹

Sidst på eftermiddagen den 30. oktober opholdt amtslederen for Sorø amt, Jens Chr. Lunn, sig undtagelsesvis i sit hjem på »Hellestrup«. Han var ellers gået »under jorden«, men da familiens 6 måneder gamle datter var syg, uden at lægen kunne finde årsagen, kom han for at spørge nyt. Da en ventet læge var forsinket, gik Lunn i brusebad i ventetiden. Mens han stod der, kom gestapo til gården. Lunn sprang ud af vinduet i badeværelset, men kun for at se lige ind i løbet på en tysk maskinpistol.⁴²

Bl.a. på grund af flere uheldige tildragelser havde gestapo 12 timer senere arresteret også 2 byledere og 2 andre ledere i Sorø amt. Dermed havde arrestationerne i forbindelse med våbentransporterne bredt sig til en amtsorganisation. Dette skulle vise sig at blive en yderst alvorlig sag for det videre modstandsarbejde i Sorø amt.

Også to andre amter blev berørt af oprulningen på Midtsjælland. Amtsledelsen i Holbæk amt fortrak straks efter Egidiussens arrestation. Lidt senere blev amtslederen i Roskilde amt, oberstløjtnant Løkkegaard, pludselig efterstræbt af gestapo, som han dog lige netop klarede sig fri af.

Ole Geisler fik gestapo heller ikke fat i. Han tog til København, da det begyndte at gå skævt på Midtsjælland.

Gestapo havde dermed sikret sig op mod 30 fanger på få dage. Her, som så mange andre steder i landet, forelå der aftaler om, at evt. arresterede modstandsfolk skulle forsøge ikke at give oplysninger fra sig i et eller flere døgn. Sådanne aftaler var altid truffet mellem personer, der aldrig havde været i kløerne på gestapo, hvorfor de ofte var urealistiske. Det er klart, at modstandsfolkene efter bedste evne forsøgte at holde tæt, både før og senere, men da gestapo ofte straks greb til de groveste midler for at få en arrestant til at tale, kunne det hurtigt blive nødvendigt i det mindste at oplyse noget. Da de oplysninger, der i det hele taget blev givet under tortur, gav anledning til hårde følelser her og der efter krigen, især fra folk der ikke havde været gestapofanger, skal her gives nogle få eksempler på gestapos metoder, der i det store og hele var ens fra Nordkap til Pyrenæerne.

Da Schalburgfolkene var klar over, at Axel Dilling havde kendskab til mangt og meget omkring våbenmodtagelserne, prøvede man den 26. oktober at få ham til at give oplysninger om et våbenlager ved at fingere en henrettelse. Dilling beretter: » . . . da der var gået to minutter, komman-

derede han: »Klar, læg an, sigt på det hvide mærke«. Jeg vil ikke nægte, at det var med en underlig følelse, jeg stod og iagttog disse forberedelser, selvom jeg tænkte, det var bluff. Jeg husker, at jeg så, solen var ved at gå ned og kastede lange skygger ind mellem stammerne. Jeg tænkte på jer derhjemme og på, hvordan det mon gik Christian og Poul: men det 1/2 minut gik meget, meget langsomt – så pludselig råbte han: »Sæt af« og til mig »selv om De er en hård hals, skal vi nok få Dem til at tale«. Så blev jeg puffet og skubbet ind i bilen . . .«⁴³

På Ringsted kaserne blev Dilling et par timer senere ført til kriminalrat Bunke, der hurtigt opgav arrestanten og sendte ham ind i et sideværelse. Her blev Dilling gennembanket af to mænd, der også hamrede hans ryg mod en skarp murkant. Da han stadig ikke var meget snaksom, blev han lidt efter kastet i en stol og fik støvlerne revet af, hvorefter man bandt hans ankler sammen, ». . . og så begyndte min bøddel – Birkedal – sit arbejde med en tynd gummiknippel eller lignende, slog han mig under fodsålerne: »10 slag og så vil De tale«. Det gjorde forfærdeligt ondt, jeg har tit læst om Bastonade, men aldrig vidst, hvor djævelsk den var. Jeg nægtede. Så 10 slag igen og samme spørgsmål igen og samme svar. Hvor mange gange ved jeg ikke, men pludselig stoppede han og gav mig ordre til at tage støvlerne på, hvilket var lettere sagt end gjort . . .«⁴⁴

Samme nat blev Dilling ført til København, hvor han kom i mange flere forhør . . . I februar 1945 blev han, som hovedparten af de i hele sagen arresterede, overført til tysk kz-lejr.⁴⁵

Forvalter Jens Chr. Lunn gik også hårde tider i møde hos gestapo. Ved en lejlighed blev han forhørt 22 timer i træk, hvor han med mellemrum blev slået med en nihalet kat og knipler. Efter denne afhøring kom han tilbage til sin celle ved 5-tiden om morgenen. To timer efter blev han påny taget op til forhør. Iført håndjern med hænderne på ryggen blev Lunn derpå hejset op i håndjernene i et dertil indrettet hejseapparat. Mens Bunke og en tolk stod bi, sparkede en bøddel ved navn »Tæve Hansen« det hængende offer fra side til side. Jens Chr. Lunn havde været genstridig vedrørende oplysninger om Bruno de Neergaard, men denne morgen måtte han give sig.⁴⁶ Bruno de Neergaard færdedes på dette tidspunkt i bedste velgående »under jorden« i det sjællandske, men Bunke havde åbenbart hørt et og andet om Falckstationslederen fra Slagelse.

Hvis gestapo skønnede, at en modstandsleder sad inde med mange navne, kunne man ret omgående gå til afrivning af negle under forhøret. Den lyn-razzia, der kunne blive tale om i en sådan forbindelse, ville da komme bag på alt og alle og dermed føre til talrige arrestationer.

Mere end én tidligere fange hos gestapo sad efter krigen tilbage med en skyldfølelse over at være aftvunget oplysninger om kammerater, op-

lysninger der var medvirkende til, at disse mistede livet eller kom i for-dærv. Noget sådant var naturligvis meget beklageligt, men på den anden side var hændelser af den art også en del af den risiko, enhver modstandsmand måtte se i øjnene. Kampens vilkår var sådan i alle af tyskerne besatte lande, og det var der ikke meget at gøre ved. At gå effektivt »under jorden«, hvis man var i farezonen, var et tilrådeligt kampmiddel, som lagde gestapo hindringer i vejen. Endnu i efteråret 1944 var folk dog noget sendrægtige på dette punkt. Det var endnu ikke rigtig blevet kutyme, at »pæne« borgere med kone og tre børn, og måske bestyrelsesposter i foreningslivet, sådan over hals og hoved forlod hjemmet. De folk, der trods alt klarede frisag, tog dog hurtigt ved lære. Her må det retfærdigvis tilføjes, at en hel del modstandsfolk blev snigløbet bagfra af gestapo, uden at de havde en jordisk chance for at undgå arrestation.

Den 11. november 1944 blev skovridergården i Valborup sprængt i luften af det tyske sikkerhedspoliti. Skovrider Krarup med frue var blevet hjulpet væk fra egnen af bl.a. Erik Christiansen, der sammen med Brorly og skovfoged Ib Jensen op mod mortensaften flyttede et lager af sprængstof m.m. fra en jagthytte. Forstassistent Brorly undløb under beskydning, da gestapo ankom til skovridergården, mens to andre forstmænd, G. Schlätzer og J. Brændegaard, blev arresteret.⁴⁷

Ugen efter, den 17. november, ankom et tysk sprængningshold til Sønderstrup Sæbefabrik, hvor fru Ingeborg Hansen nu i ca. 3 uger havde måttet huse og bespise et af Schalburgkorpset udsendt vagthold på 6 mand under kommando af en vagtmester!! En af fabrikant Hansens sønner, Jørgen Dilling-Hansen, var straks efter meldingen om faderens arrestation taget hjem til fabrikken fra København. Han kom derpå til at forestå fabrikkens drift i de følgende uger, hvor Schalburgfolkene undersøgte lokaliteterne, fulgte fabrikationen og tog med ud, når virksomhedens gengas-lastbiler skulle levere varer. Da Schalburgfolkene var i fuld uniform på disse ture, skrev Dilling-Hansen til kundekredsen og forklarede sagens sammenhæng. Alle forstod situationen, »og vi var ude for en utrolig opbakning.«⁴⁸

Situationens egenart i disse uger kan belyses af, at vagtmesteren en dag »bad sig fri« hos Dilling-Hansen. Schalburgmanden havde sit hjem i København, og der ville han meget gerne tilbringe mortensaften. Han »fik fri«, hvilket indebar, at Dilling-Hansen skulle bortforklare mandens fravær, hvis der blev ringet fra kasernen i Ringsted. Som man kan regne ud, var vagtmesterens farlighed efter dette i stærk aftagende, han sad helt i lommen på Dilling-Hansen.

Dilling-Hansen beretter om begivenhederne den 17. november: »...opad formiddagen rullede to åbne vogne op foran fabrikken, og en

officer i lang læderkappe kom ind på kontoret og meddelte mig, at fabrikken skulle sprænges i luften i løbet af ti minutter. Han bad om, at jeg ville sørge for, at alt personale forlod fabrikken omgående. Jeg protesterede og forlangte at komme til at tale med den øverstbefalende i Shell-huset. Det skete, men svaret var ganske lakonisk, at der var intet at gøre. Hvor der var fundet våben, som her, skulle stedet lægges øde. Til skræk og advarsel.«⁴⁹

Derpå gik en halv snes tyske politifolk igang med at forberede en sprængning af fabrikken, der var sammenbygget med den tilhørende beboelse for familien Hansen. På vej ud af huset så fru Ingeborg Hansen sig omkring i sit hjem gennem 20 år, for at finde en enkelt ting at tage med. Fruen valgte en smuk keramikvase, som familien havde fået ved sølvbrylluppet året før, og satte den udenfor på trappen et øjeblik. I det samme kom en af tyskerne forbi, han sparkede omgående til vasen, så den splintredes til alle sider. Få minutter efter blev fabrikken sprængt i luften.

Også skovfoged Jørgensens bolig i Bøgeskoven skulle have været sprængt, men her dukkede et problem op. Skovfogedhuset var dansk statsejendom, hvilket Egill Poulsen i forbifarten gjorde det tyske politi opmærksom på. Om det var grunden til, at sprængningen blev udeladt, vides ikke. Skovfogedfamiliens indbo blev fjernet og kørt til Ringsted kaserne, hvorfra en del senere blev udleveret til den tyske »Winterhilfe«.⁵⁰

I en senere rapport til London gav Stig Jensen udtryk for sit syn på årsagerne til oprulningen på Midtsjælland i efteråret 1944. Han påpegede, at distribueringen var gået i skudermudder, hvorfor store lagre kom til at ligge alt for længe på de enkelte pladser.⁵¹ Det er rigtigt, at det centraliserede transportapparat viste sig at være mindre heldigt, hvilket man da også efter bedste evne søgte at råde bod på langs ad vejen. Yderligere bør det nævnes, at de betydelige godsmængder efter datidens forhold, 72 cont. på én nat, var med til at komplicere forholdene omkring hele det uprøvede system.

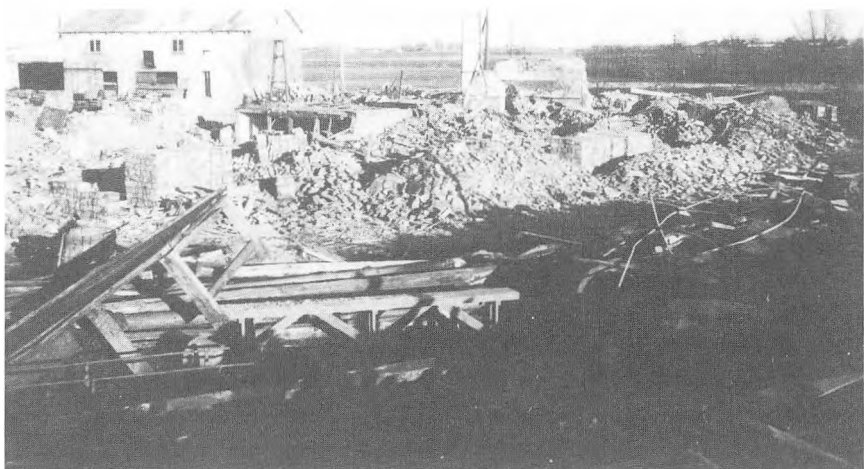
Som vi ved, var anledningen til sammenbruddet af SOE's og Regionens tiltag på Midtsjælland et umuligt køretøj, som naturligvis ikke burde være benyttet, men der var dybere årsager i baggrunden, som ikke bør overses. Oprettelsen af de to math-lejre ved Sorø, i en egn hvor et våbenfly var nødlandet i december 1943, påkaldte sig fra starten det tyske politis interesse. Dermed hvilede der et tysk argusøje på området nord for Sorø/Ringsted længe inden efteråret 1944.

I slutningen af oktober 1944 gjorde Stig Jensen klar til at opbygge en modtageorganisation, hvorfor han så sig om efter egnede medarbejdere i det fortsatte arbejde.

Inden vi ser nærmere på dette, må endnu et blik rettes mod den tyske

Sønderstrup Sæbefabrik, der var fordelingscentral for de våben, som blev modtaget på Midtsjælland i efteråret 1944. Fabrikken blev sprængt i luften af det tyske politi den 17. november 1944.

pejestation i Tybjerg, som man i modtageorganisationen ikke uden grund var betænkelig ved i efteråret 1944. Her fra kunne tyskerne følge lavtgående fly på skiftende kurser, og i dag ved vi, at der i tilfælde af den slags observationer også blev givet besked herom til det tyske politi.⁵²

Midt i september 1944 blev »Gruppe Terp« i Næstved bedt om at se

lidt nærmere på den tyske pejlestation. Gruppens leder, Erik Terp, beretter: »Den første egentlige opgave gruppen fik tildelt, var at undersøge mulighederne for at sprænge Tybjerglejren i luften. Selve rekognosceringen og kortlægningen af lejren var både spændende og farlig, da tyskerne var på tærne alle vegne. Rapporten blev drøftet i et gruppeføremøde, men da man ikke mente at kunne klare opgaven, blev man enige om at sende bud til England og lade en Mosquito ordne det. – Maskinen kom 5 dage senere og fotograferede og beskød lejren.«⁵³

Hvem i København, der blev aflagt rapport til, fremgår som det ses ikke af Terps oplysninger, men det må have været til SOE/Stig Jensen. Det omtalte Mosquito fly, ført af Wing-Commander Steventon, var over Tybjerg den 24. september 1944. Antagelig som følge af denne rekognoscering rettede man i England positionen for »Seehund« til 55.21 N – 11.49 E, hvilket var en anelse forskelligt fra, hvad et andet fly havde regnet sig frem til den 26. juni 1944.

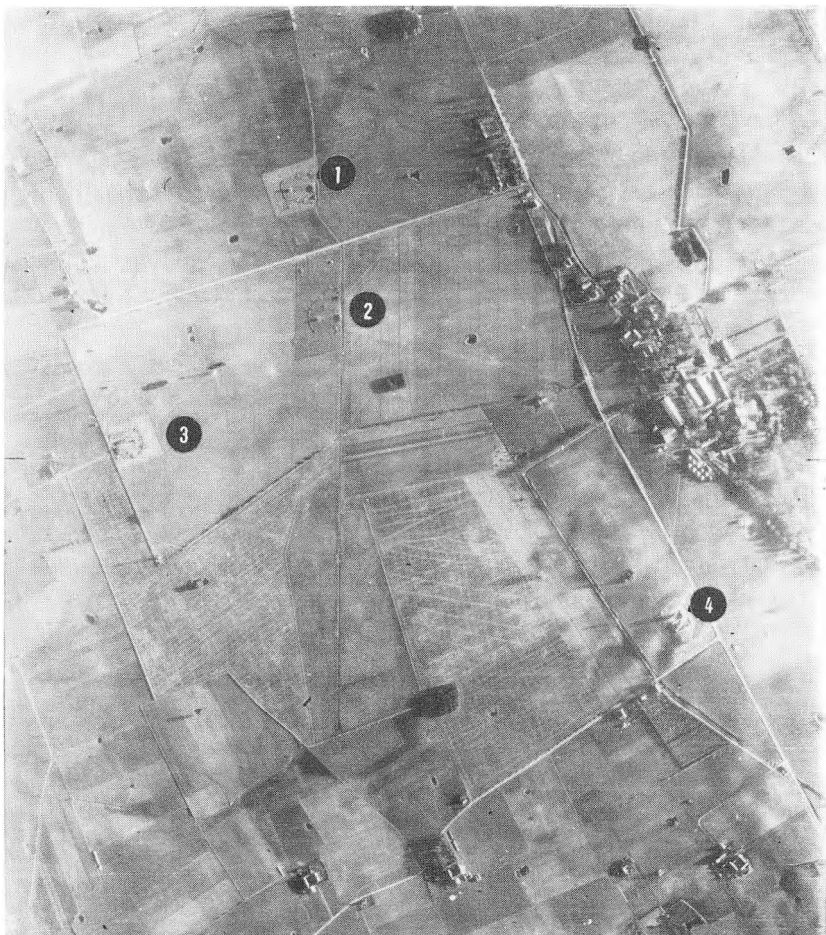
Kort før kl. 13 den 27. november 1944 blev »Seehund« fotograferet fra 10 km højde af et Mosquito fly. Ved at sammenligne med tidligere fotooptagelser kunne man på den måde bl.a. følge med i, om der blev foretaget nye anlæg af den ene eller anden art i Tybjerg.⁵⁴

Den nye modtageorganisation

Stig Jensen knyttede hurtigt forstassistenterne Erik Christiansen og N. O. Brorly til sig, som sine nærmeste medarbejdere. Nu skulle der laves en organisation helt fra bunden af. Ikke noget med hastige tiltag her og der, som havde præget begge de sideløbende aktiviteter i oktober 1944.⁵⁵

Resultatet af de samlede overvejelser blev oprettelsen af et modtagehovedkvarter i København, hvorfra der blev skabt tæt forbindelse til radiotelegrafisten Tage Fischer Holst. På et møde i K-udvalget, der skulle have hånd i hanke med våbenforsyningerne, besluttedes det, at København skulle have 75% af de svære våben og 50% af de lette, der ville blive nedkastet i REGION V.⁵⁶

Med de dyrekøbte erfaringer fra Midsjælland i frisk erindring lå det Stig Jensen meget på sinde at få skabt et så tilskoddet modtageapparat som overhovedet muligt. Han benyttede sig af den bestående amtsinddeling, hvor grænserne i ikke ringe grad virkede som »jerntæpper«. I hvert fald satsede han på at få udtaget en modtagechef og en transportchef, som skulle knyttes direkte til modtagehovedkvarteret i København. Disse folk måtte, lige som de menige modtagefolk, helst ikke have forbindelse med andet illegalt arbejde. Stig Jensen forestillede sig vist nok, at

BRITISH CROWN COPYRIGHT RESERVED.

Den tyske pejlestation i Tybjerg, »Seehund«, fotograferet af et RAF-fly den 27. november 1944. Tybjerg by ses til højre i billedet. Umiddelbart til venstre for de af forfatteren anbragte tal, 1-4, skimtes nogle af de tyske installationer.

han havde styrker under kommando ude i amterne, der udelukkende var underlagt ham.³⁷

Erik Christiansen giver dog også udtryk for, at modtageorganisationen blev opbygget som »en stat i staten«.³⁸

Lederen af modtagearbejdet i Frederiksborg amt (vest) var den civile

amtsleder, i Roskilde amt var modtagechefen også stedfortrædende amtsleder. Modtagechefen i den østlige del af Holbæk amt var desuden medlem af amtsledelsen og leder af en sabotageorganisation, mens to af de tre dropledere i Præstø amt var/blev henholdsvis distriktsleder og byleder sideløbende med modtagearbejdet. Da modtagechefen på Lolland desuden også var afsnitsleder for mere end 500 mand i Saksøby politikreds, må det kunne fastslås, at begrebet »Tordenskjolds soldater« – et meget udtalt fænomen i modstandsbevægelsen, også her må kunne komme på tale. Dette gjorde sig også gældende længere nede i rækkerne af modtagefolk i det mindste en hel del steder.⁵⁹

Uanset hvordan det hele nu forholdt sig, var hovedsagen, at systemet virkede. Og det gjorde det, uden de helt katastrofale oprulninger fra tysk side.

Erik Christiansen fik Frederiksborg, Sorø og Præstø amter som sit operationsområde, mens Brorly skulle varetage opgaverne i Holbæk, Roskilde og Maribo amter. Dermed havde de hænderne fulde for resten af krigen. I den nye organisation var der stort set kun én, der kendte de tre top-ledere ved deres rigtige navn. Det var politiassistent Fr. C. Wiig, Slagelse, der havde været med på Gyldenløveshøj i efteråret 1944. Han blev da også ikke overraskende udpeget til modtagechef i Sorø amt. Stig Jensen skaffede forbindelsen til de fleste af amtsledelserne, der så kunne op-søges af Erik Christiansen eller Brorly for nærmere aftaler.⁶⁰

Den allerførste våbenmodtagelse i den nye organisation kom dog i stand takket være Erik Christiansens bekendtskab med skovrider Børge Petersen på »Gjorslev«, hvor han havde været elev. Børge Petersen dannede på Erik Christiansens opfordring et modtagehold, der den 27. november 1944 fik nedkastet 21 cont. med våben på en plads syd for »Val-lø«. Også modtagelse nr. 2 fandt sted i Præstø amt, hvor overbetjent Peter H. Larsen og hans hold nytårsaften 1944–45 fik en våbensending syd for Mern. På grund af vintervejr trak det ud med leveringerne i de første ca. 6 uger af 1945, idet dog Frederiksborg amt (vest) modtog en sending i januar og Sorø amt i begyndelsen af februar. Denne sidste sending, 24 cont. med sprængstof, gik dog tabt på selve pladsen få timer efter modtagelsen.

To klarmeldte punkter for water-dropping af agenter, henholdsvis i Tempelkrog, syd for den nuværende Munkholmbrø, og i Tystrup sø, blev ikke benyttet. Jfr. N. O. Brorly fordi Christmas Møller måtte opgive at nå Danmark pr. faldskærm, og fordi den nye SOE-chef, Ole Lippmann, kom ind i landet via Sverige.⁶¹

Natten til den 22. februar annoncerede BBC ikke mindre end 12 af Stig Jensens pladser. Folk fra alle amterne fik denne nat en sending, Præstø

Politikreds **Legitimationskort**
for
danske Statsborgere.

Nr. *22*

Navn *Erik J. Christiansen*

Stilling *Forstassiskent Landbrugs-
skolelærer*

Bopæl *Deltningvej 175'v.
København*

Født d. *9/10 1917* i *København*

Indhaverens
Underskrift *Erik Christiansen*

Gentofte Kommunes
Folkeregister

d. *25/10 1944*

[Signature]

Kortet skal altid medføres.

O. O. B. & Co.

Forstassistent Erik Christiansen var souschef i Regionens våbenmodtageorganisation og dens kontaktmænd til Præstø, Frederiksborg og Sorø amter.

amt hele fire. I alt 136 cont. og 6 pakker dalede ned på 9 forskellige punkter i Regionen. 118 cont. indeholdt sprængstof, hvoraf godt halvdelen i de følgende dage afgik til København, hvor premierløjtnant A. Jørgensen stod for fordelingen af det indsendte gods.⁶²

Natten til den 27. februar fandt yderligere 2 modtagelser sted. Dermed var der ved 15 modtagelser i Stig Jensens nye organisation tilgæet Region 249 cont. og 11 pakker.

Nedenstående oversigt viser det samlede forløb af våbenmodtagelserne i perioden september 1944 – februar 1945.

Dato	Antal sendinger	containere	pakker
25/9	1	12	1
1/10	1	12	1
14/10	3	72	
27/11	1	21	1
1/1	1	19	2
21/1	1	9	1
7/2	1	24	
21/2	9	136	6
26/2	2	40	1
I alt	20	345	13

Da sendingerne på den »store« februar nat stort set kun indeholdt sprængstof, var det fortsat våbenleverancer, modstandsfolkene ivrigt spejdede efter. De kom i løbet af marts og april 1945 ved hidtil uset nedkastningsaktivitet over REGION V.

I marts 1945 fordelte modtagelserne sig som følger:⁶³

Dato	Antal sendinger	containere	pakker
4/3	4	72	3
5/3	2	24	4
6/3	1	12	1
8/3	1	9	3
9/3	1	12	1
20/3	6	135	4
30/3	7	108	16
I alt	22	372	32

Den 4. april 1945 sendte Stig Jensen et brev til K-udvalget bilagt en oversigt over, hvad der var modtaget pr. 1. april. At Stig Jensen fortsat var i bedste form, fremgår af hans ordvalg vedrørende nævnte oversigt: »Desværre foreligger den af forskellige grunde i blyant, hvad jeg beder det ærverdige udvalg tilgive . . .«⁶⁴

Modtaget og fordelt i perioden 27. november 1944 – 1. april 1945:

	Bazookas	Maskin- geværer	Maskin- pistoler	Karabiner	Pistoler	Hånd- granater
Modtaget	72	122	44	2172	572	5673
Til Kbh.	30	50	–	782	298	2151
I amterne	42	72	44	1390	274	3522

Af disse 2982 stk. våben gik altså 1160 stk., 39%, til København. Dette var ikke helt jfr. aftalen med K-udvalget, hvilket kom af, at Stig Jensen havde ladet modtagefolkene bevæbne sig af de første sendinger, hvad var særdeles rimeligt. Efter at det var sket, fik København derpå ca. 50% af de resterende våben.

I ovennævnte brev af 4. april kom Stig Jensen på baggrund af de nu indhøstede erfaringer ind på flere forhold omkring våbenmodtagelserne og forsyningerne til København. Han oplyste K-udvalget om, at man påtænkte oprettelsen af modtagepunkter i umiddelbar nærhed af Køben-

havn, hvor folk fra Region VI skulle medvirke. Da det her evt. modtagne gods skulle tilgå Hovedstaden direkte fra modtagepladsen, bad Stig Jensen om at måtte blive sat i forbindelse med Københavnsledelsen, for udvælgelsen af modtage- og transportchef. Med hensyn til fordelingen af våbnene var det Stig Jensens indtryk, at provinsen egentlig var mere trængende end Hovedstaden. »Da pakning og forsendelse er det mest risikable arbejde og da navnlig vanskelighederne ved at fremskaffe kasser synes uoverstigelige, var det måske på sin plads at lade amterne beholde noget mere eller eventuelt det hele. Der findes jo stadig muligheder for at forsyne København ad anden vej, og hvis vi yderligere kan oprette et par punkter til direkte forsyning af Hovedstaden, ville jeg anse det for rimeligt at lade amterne mætte sig først.«⁶⁵

Brevskriveren bad om svar på de rejste spørgsmål hurtigst muligt. K-udvalgets svar til Stig Jensen foreligger ikke, men meget tyder på, at udvalget gik ind på hans forslag.

Stig Jensen kontaktede på et tidspunkt overbetjent Ove Riis Nielsen, Nordre Birk, der dannede et modtagehold bestående af »4 grupper, hver med sin vogn. To personvogne til sikring og to lastmotorvogne til godset. Vi måtte være forberedt på indtil 24 containere. Holdet var udvalgte folk, de var godt bevæbnede og havde viljen til at bruge våbnene om fornødent.«⁶⁶

Dette hold, der udelukkende bestod af politifolk, modtog flere gange et par store sendinger ved Hove, vest for Ledøje, i luftlinie ca. 20 km fra Rådhuspladsen. Prins Knud havde i Lyngby hørt om dette modtagearbejde. Han ville meget gerne overvære en sådan våbenedkastning, men det fandt ledelsen var for risikabelt.⁶⁷

Når modtageholdet var i aktion, havde deponholdet forberedt og sikret depotlokaliteten. »Våbenmesteren havde fra afsnittet og/eller Stig Jensen modtaget instruks om, hvordan og til hvem våbnene skulle fordeles. Til transport var der fremstillet kasser, og man havde forberedt gemmesteder til containere . . . Fordelingen af våbnene skete ved våbenmesterens foranstaltning og ved i forvejen aftalte kontaktsteder.«⁶⁸

Ovennævnte modtagearbejde foregik i bedste forståelse med modtagefolkene i Roskilde amt, der havde oplært københavnerne i kunsten at modtage våben fra luften.

Mange fik brug for en sådan kunnen i april 1945, hvor der blev modtaget følgende:⁶⁹

Dato	Antal sendinger	containere	pakker
3/4	1	17	3
4/4	1	24	2
12/4	10	212	19
13/4	2	44	4
20/4	8	130	24
21/4	1	13	2
22/4	8	178	14
23/4	1	24	3
26/4	4	96	8
I alt	36	738	79

I april 1945 blev der modtaget ca. 4700 stk. våben, hvoraf vi kender den nøjagtige sammensætning m.h.t. 3409 stk. våben: 59 bazookas, 142 maskingeværer, 179 maskinpistoler, 2612 karabiner/rifler og 417 pistoler. Desuden nedkastedes 7061 håndgranater og 802 granater til bazookas.⁷⁰

Ved 7 ikke specificerede sendinger blev nedkastet 168 cont., hvilket må have givet ca. 1300 stk. våben.⁷¹

Af de ca. 4700 stk. våben nåede næppe meget mere end 7–800 stk., ca. 15%, til København, idet dog leverancen af svære våben, bazookas og maskingeværer, må have været ca. 30%.⁷²

Leverandørerne til Hovedstaden var især Ove Riis Nielsens hold af politifolk og Roskilde amt iøvrigt. Vanskelighederne ved at levere våben til København fremgår bl.a. af en melding fra Frederiksborg amt (vest) fra midten af april. Det hedder herom: »Da det for tiden ikke er muligt at skaffe emballage, og da forsendelsen af varerne pr. bane vil vare fra 14 dage til 3 uger, sender vi ikke mere våben til København. Dersom København skal have varer af de sendinger, vi modtager, må disse afhentes her pr. bil.«⁷³

Alt i alt må der af Stig Jensens modtageorganisation være modtaget mere end 8000 stk. våben, hvoraf København fik ca. 2000 stk., ca. 25% af den samlede leverance. Da der ved befrielsen forelå ca. 6150 stk. dropvåben i Regionen synes regnestykket ikke at være helt ved siden af.⁷⁴

De mange våben, sprængstof og andet materiel, der tilgik Regionen i tiden november 1944 – maj 1945, blev nedkastet i ca. 1359 cont. og 122 pakker. Da der på Midsjælland i 1944 var nedkastet ca. 96 cont. og ca. 2 pakker, må der i 1944–45 alt i alt være leveret ca. 1455 cont. og 124 pakker.⁷⁵

Der blev dog udflyet flere cont. fra England. Ved flystyrt gik ca. 60 cont. tabt og ved fejkast ca. 100. Dertil kom, at våbenfly i vanskeligheder lod lasten gå i havet i et forsøg på at lette hjemturen. Hvor mange gange noget sådant var årsag til, at modtagefolkene måtte vente forgæves, hvad

de kom ud for en snes gange, ved vi ikke. I april 1945 måtte i det mindste et RAF fly på mission til en sjællandsk plads slippe 24 cont. og 2 pakker over havet efter at være ramt af tysk flak. Da piloten var såret i hoved, lunge og ben måtte air bomberen, sgt. N. H. Poynton, overtage styringen af flyet, der da kun gik på tre motorer. Trods et grimt blodtab lykkedes det derpå piloten at foretage en nødlanding ved hjemkomsten til England.⁷⁶

Under udflyvningen af våben til Regionen forelå på grund af ovennævnte tildragelser et tab på mindst 184 cont., som modstandsfolkene var uden chance for at bjerge. På jorden, efter modtagelsen, gik i det mindste 68 cont. tabt. De 50 cont. ved tysk indgriben direkte på et par pladser.⁷⁷

Dermed kan det fastslås, at indholdet af mindst 252 cont. aldrig kom til fordeling. De konstaterede tab af alle former var dermed ca. 15%, men da eksempelvis bare nogle få kast i havet, udover det omtalte, hurtigt ville kunne få procentsatsen til at stige, var de faktiske tab nok nærmere 20%.

I et forsøg på at undgå svind i det modtagne gods, vogtede Stig Jensen som en høg over sine sendinger. Han fik efter hver modtagenat telegram fra London om, hvor meget der var nedkastet på de enkelte punkter. Ude fra amterne indløb meldinger om det modtagne antal cont., hvorpå de givne oplysninger kunne sammenholdes. På denne måde havde modtagechefen i betydelig grad styring på det hele, selv om der selvfølgelig her og der faldt »et par pistoler« af til modstandsfolkene eget brug. Forekom der svind under transport af våben til København, og det gjorde der i Køge i marts 1945, rasede Stig Jensen naturligvis omgående. Dette var faktisk hans pligt, men i denne sag overreagerede den særdeles temperamentsfulde modtagechef dog antagelig.

En kasse med våben var gået i stykker på Køge station, hvilket en nævenyttig banearbejder fortalte vidt og bredt. For at våbnene ikke skulle ende med at falde i tyskernes hænder, bad byledelsen den kommunistiske top-chef, Anton Meyer, om at fjerne kassen. Det gjorde han, men ved den lejlighed fjernede han yderligere 6 kasser med våben, som der ikke var gået hul på. Alle kasserne blev kørt ud til gummifabrikken, hvor de blev opbevaret.⁷⁸

Da Stig Jensen blev klar over tildragelsen i Køge, må han have klaget til SJL, der derpå forespurgte amtsledelsen i Roskilde amt i sagen. I amtsledelsens svarbrev til SJL af 6. april 1945 blev det oplyst, at der havde været flere havarerede kasser i Køge, idet man samtidig henviste til Luthers forklaring til det 8. bud – om at optage alt i den bedste mening. Efter at Stig Jensen fra en kilde i Køge havde fået oplyst, at der

ikke var handlet i god tro på den lokale station, lod han sagen gå til K-udvalget i et forsøg på at få sine våben tilbage. K-udvalget støttede imidlertid ikke Stig Jensen i dette forehavende.⁷⁹

Vreden mod Anton Meyer var efterhånden blevet så stor, at det trak op til et krav om hans forvisning til Sverige, hvilket fik Thorkild Olsen fra de socialdemokratiske grupper til at gribe ind i sagen. Flere af hans folk havde hjulpet til på stationen. Frode Jakobsen blev indblandet, og dermed fik Meyer lov til at forblive i sin hjemby, hvor de omstridte våben ikke længere blev opbevaret på gummifabrikken. Her havde man fået kolde fødder og forlangte godset fjernet. Det blev derpå Thorkild Olsen og hans folk, der overtog de efterhånden meget omtalte våbenkasser, som blev gemt i et aflåset skur på en oplagringsplads for et entreprenørfirma.⁸⁰ Køge-sagen, hvor aktionen på selve stationen var i orden, skal utvivlsomt ses i lyset af, at alle på det tidspunkt forsøgte at bjerge sig våben på den ene eller anden måde, og at kommunisterne her ikke lå bagest i feltet.⁸¹

Fire britiske våbenfly på mission til det østlige Danmark gik tabt. Da to af disse tab fandt sted udenfor Regionen, ligger der i dag kun en våbenflyver på mission til Øst-Danmark begravet her, P/O. T. A. McBeath på Værløse kirkegård. Han blev dræbt natten til den 3. april 1945, da et »Stirling« fly måtte nødlande på lavt vand nord for Frederikssund.⁸²

Man kan og bør undre sig over, at våbenflyene kunne finde droppunkterne, ikke mindst i tiden inden det såkaldte rebecca-eureka system blev indført.⁸³

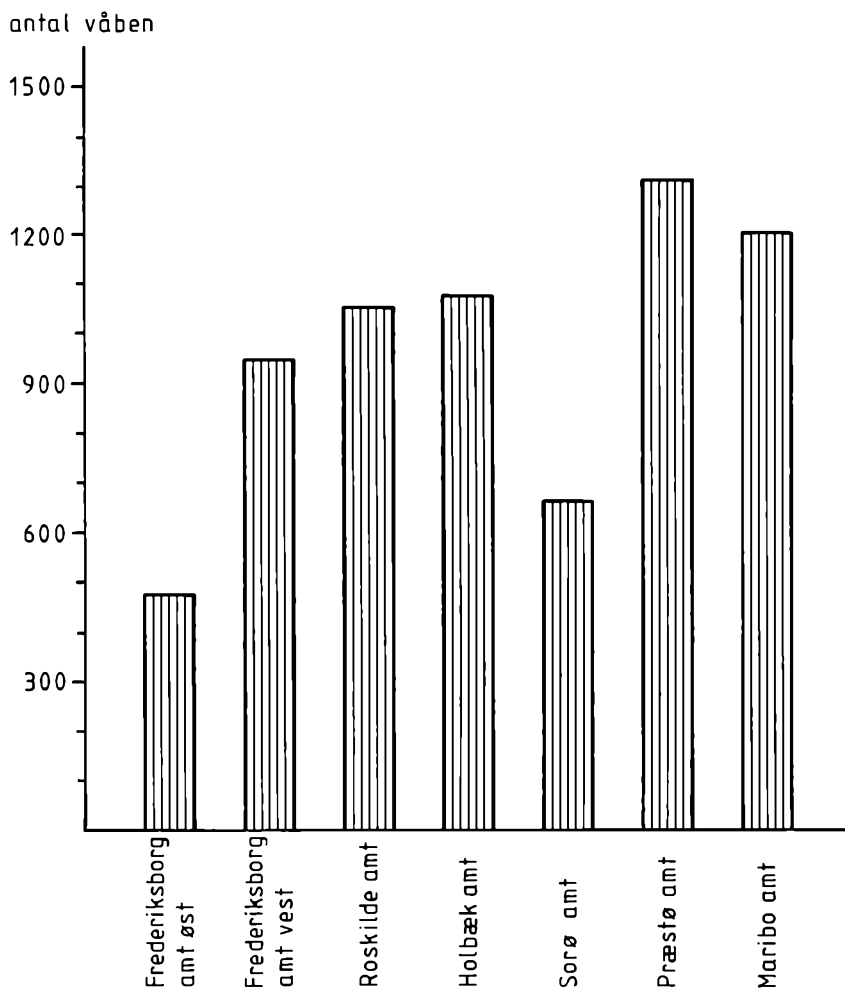
Et enkelt eksempel på, hvordan dette system virkede, skal gives. Om en anflyvning af Lolland i april 1945 hedder det fra piloten: »D.R. from Fejo. Rebecca at 9 miles . . .«⁸⁴

Flyet tog her en pejling (dead reckoning) fra Fejø, hvorpå rebecca sender- og modtageren i flyet 9 miles fra modtagepladsen opfangede et signal fra den på pladsen virkende eureka-sender. Derpå kunne flyets navigator bestemme kurs og afstand til eureka'en, altså til modtagepladsen.

Den første eureka kom til Regionen i efteråret 1944, ved udgangen af marts 1945 var der nedkastet 5–6 stykker, men flere kom til i løbet af april måned.⁸⁵

En af de sidste dage i april 1945 fik modtagehovedkvarteret i København besøg af gestapo. Erik Christiansen slap væk med et skud gennem ryggen, mens Stig Jensen fortsat havde held til at klare sig fri. Brorly var blevet arresteret kort før og var hos gestapo blevet præsenteret for en del foto af Stig Jensen, både med og uden hat. Såfremt kapitulationen ikke var kommet få dage senere, havde organisationen »stået overfor en omfattende rekonstruktion.«⁸⁶

Fig. 2. Antal våben i de enkelte amter den 5. maj 1945 jfr. styrke- og våbenlister.

På dette tidspunkt var ca. 90% af alle modstandsbevægelsens våben i Regionen tilgået ad luftvejen ved ca. 75 modtagelser på alt 53 pladser. Da der, som vi ved, også var ydet et pænt tilskud til våbenlagrene i København, blev modtagearbejdet derved alt i alt et af de særdeles betydningsfulde indslag i modstandsarbejdet i REGION V. Bag det samlede resultat lå megen venten i kolde nætter og meget slæb med de tunge cont. ude i amterne. Dette arbejde vil blive beskrevet i et senere kapitel sammen med oplysninger om, hvor man modtog hvad.

Som det ses af den efterfølgende oversigt, var våbenprocenten af styrken i REGION V ved befrielsen ca. 60.

Om det var en god eller dårlig bevæbningsgrad i forhold til de øvrige, store regioner, er ikke så let at afgøre, da der kun foreligger lignende beregninger vedrørende Region III. Her er våbenprocenten beregnet til ca. 50.⁸⁷

Pr. ca. 1. april 1945 er våbenprocenten af styrken i REGION V beregnet til 32, mens den i Region IV er beregnet til 88 og i Region I (pr. 15/4) og Region II til henholdsvis 43 og 44. Da der i de tre netop nævnte vestdanske regioner tilgik betydelige mængder våben i april 1945, må man på den baggrund kunne gå ud fra, at i hvert fald den fynske region, men antagelig også de to jyske, ved befrielsen havde en bedre bevæbningsgrad af styrken end REGION V.⁸⁸

REGION V's bevæbning den 5. maj 1945

	Bazooka eller PIAT	Maskin- geværer	Maskin- pistoler	Geværer/ karabiner	Pistoler		Våben-pct. af styrken
Frederiksborg amt øst	2	3	178	200	91	474	28
Frederiksborg amt vest	6	34	76	727	116	959	100
Roskilde amt	17	30	149	714	142	1052	73 c)
Holbæk amt	18	47	275	650	121	1111	49
Sorø amt	11	23	135	373	122	664	63
Præstø amt	12	55	197	873	169	1306	77
Maribo amt	16	64	77	951	88	1196	48
I alt	82	256 a)	1087	4488	849	6762	
Våben af dansk evt. tysk oprindelse (bl.a. pistoler)						ca. 250 b)	
Regionen						ca. 7012	ca. 60

- a) Heraf ikke over 57 danske rekylgeværer og ca. 30 tyske maskingeværer. Dermed må ca. 170 maskingeværer have været af engelsk oprindelse.
- b) Tallet er vanskeligt at beregne, da betydelige mængder af danske våben tilgik i ugerne efter den 5. maj 1945. I samme tidsrum tilgik der desuden tyske våben i et antal af godt 2100 stk. foruden pistoler.
Jfr. en af SJL udarbejdet oversigt angående våbenbeholdningen, efter 5. maj 1945, forelå der da 10.049 stk. våben, idet man skønnede, at ca. 7900 stk. våben havde været til rådighed den 5. maj 1945. I sidstnævnte tal er dog medregnet ca. 500 stk. danske våben og flere hundrede stk. våben af tysk eller anden oprindelse, der ikke kan have været disponible ved befrielsen.
- c) 116 mand fra Tåstrup (Region VI), som blev tilsluttet Roskilde amt ved befrielsen, er ikke medtaget i beregningen.

Regionen

September 1944 – maj 1945

Sjællandsledelsen

I løbet af eftersommeren 1944 stod det klart, at oberst Tage Andersen var tæt på et sammenbrud. Hans kone var meget syg, hvortil kom det pres SJL's chef måtte leve under iøvrigt. Under disse omstændigheder bad Tage Andersen om afløsning, hvilket sikkert ikke var nogen let beslutning at tage.

Ny chef for REGION V, hvis ledelse fortsat holdt til i København, blev derpå fra midten af oktober oberstløjtnant Riis Lassen, opbyggeren af de sjællandske O-grupper. Da Ringens mand i SJL, afdelingschef Justesen, var blevet arresteret af gestapo i september, indtog cand. mag. Arthur Hansen hans plads fra efteråret 1944.¹ I begyndelsen af oktober tilgik premierløjtnant E. F. von Holck SJL, som SOE's forbindelsesofficer til Regionen. Han var efter endt uddannelse i England blevet nedkastet med faldskærm ved Ålestrup den 30. september 1944. Stig Jensen øjnede antagelig en mulig medarbejder i von Holck, der i de første par måneder efter sin ankomst blev knyttet til Anker Olesen og dermed Roskilde, Præstø og Maribo amter.

Derpå blev von Holck hjælper for Riis Lassen vedrørende organisationens færdiggørelse til kamp.²

Den 4. oktober 1944 landede fire faldskærmsmænd ved Skive. En af disse, Viggo Sørensen, havde fået instruks om at melde sig ved SJL, hvor han skulle virke som forbindelsesofficer og instruktør. Efter et møde med Muus i København, blev Viggo Sørensen sat i forbindelse med Riis Lassen, som han derpå traf i en lejlighed i Classensgade, hvor bl.a. Svend Wagner og Stig Jensen også var til stede. Viggo Sørensen blev knyttet til Nissen Blom, som instruktør i Frederiksborg, Holbæk og Sorø amter.³

Viggo Sørensens og von Holcks vej til SJL var på sin vis ret forskellig. Viggo Sørensen måtte i maj 1943 flygte til Sverige efter at have samarbejdet med faldskærmsfolk og personer omkring »De frie Danske«. Fra Sve-

rige var han derpå dirigeret til England for der at gennemgå uddannelsen som faldskærmsmand. Premierløjtnant von Holck var derimod én blandt seks danske officerer, der var blevet udpeget til at tage til England for at gennemgå SOE's træningsskoler. Dette på et engelsk forslag, som general Gørtz accepterede i januar 1944. Ingen af de to forbindelsesofficerer havde stemmeret i SJL. Det havde Stig Jensen heller ikke, men han bør afgjort nævnes her, for som den, der bl.a. skulle sørge for Regionens våbenforsyninger, havde han en del af drøfte med SJL. Dertil kom, at Stig Jensens udstrakte forbindelser i Hovedstadens modstandshieraki og ude i Regionen på mange måder kunne være nyttige for arbejdet. De fire med stemmeret i SJL, Riis Lassen, Anker Olesen, Nissen Blom og Arthur Hansen, var ikke »skrivebordsgeneraler«. Som vi ved, havde de alle på deres krop følt besværlighederne ved deres hvervninger ude i Regionen. Den meget rolige og velafbalancerede Riis Lassen, der på en måde var blevet skubbet ind i hjertet af modstandsbevægelsen, så det som sin fornemste opgave at få et godt forhold til SJL's civile medlemmer. Jfr. von Holck løste Riis Lassen opgaven, »således at han nyder den samme tillid hos de forskellige politiske grupper i organisationen.«⁴

At denne bedømmelse kunne tiltrædes af Anker Olesen fremgår af, at han fandt Riis Lassen »ualmindelig afholdt af alle, uanset stilling og stand . . .«⁵

Riis Lassen arbejdede straks ved sin tiltræden som chef for SJL for at få O-grupperne ind under den samlede modstandsbevægelse, hvilket også gav lederne indflydelse i byledelser m.v. På dette tidspunkt var generalløjtnant Gørtz netop blevet udnævnt til chef for de danske modstandsstyrker, hvis det kom til kamp ved befrielsen.

Fra februar 1945 blev kaptajnløjtnant Knud Jensen tilknyttet SJL som efterretningsofficer. Han, der havde hjulpet Riis Lassen under opbygningen af O-grupperne, fik kriminalassistent V. Th. Hansen som nærmeste medarbejder.⁶

Ligeledes i februar 1945 tilgik fabrikant B. R. Jacobsen. Han var kornet fra 1943 og kom fra »Østerbro Afsnit«. I 1945 blev kystløjtnant Chr. Steemann-Petersen fra SOE knyttet til SJL som forbindelsesofficer. Stabschef fra april 1945 var oberstløjtnant Toussieng.

De besværlige arbejdsvilkår for det illegale arbejde bør her atter understreges. Folk fra SJL holdt således hastige møder med modstandsfolk fra provinsen eller Hovedstaden, på gadehjørner, i parker eller måske i Dyrehaven. Gik der kludder i kontaktsystemet, hvilket var uundgåeligt, kunne noget sådan evt. forsinke vigtige beslutninger i flere uger.

Fra det tidspunkt i efteråret 1944, hvor Riis Lassen blev chef for SJL, tog modstandsarbejdet i Regionen et vældigt opsving. Nye forhold, op-

gaver og problemer af mange arter og et forudsigeligt tysk sammenbrud i en ikke så fjern fremtid medførte alt i alt en så hektisk aktivitet i Regionen, at mere end en modstandspioner utvivlsomt måtte knibe sig i armen.

Nogle vigtige emner i ovennævnte forbindelse, med tilknytning til hele Regionen, er behandlet i de følgende afsnit.

Spørgsmålet om, hvad modstandsstyrkerne evt. skulle bruges til, måtte naturligvis rejse sig. En afklaring på, hvad man fra vestallieret side forestillede sig, kom i form af »Operationsbefaling nr. 2«, dateret 27. februar 1945. Efter at befalingens ordlyd var blevet forhandlet i Frihedsrådet og K-udvalget, blev den i løbet af marts udsendt til de enkelte regioner.

Af »Operationsbefaling nr. 2«, der ophævede operationsbefalingen fra sommeren 1944, fremgik det, at modstandsbevægelsen skulle lægge planer for følgende fem mulige situationer: 1) allieret invasion i Danmark, 2) frivillig tysk evakuering, 3) tysk militær udtynding, 4) en våbenstillandsituation og 5) et tysk sammenbrud med deraf følgende kaossituation. Det blev fremhævet, at ovennævnte rækkefølge ikke var et udtryk for, hvad man i England anså for den mest sandsynlige udgang. Vedrørende modstandsstyrkerne hed det, at disse ikke måtte gå i direkte kamp mod den tyske værnemagt og i øvrigt m.h.t. andre aktioner skulle afvente ordre fra London.

De enkelte regioner skulle kunne fungere som selvstændige enheder ved at modtage direkte ordre fra London.

Gruppernes indsats kunne dels være af offensiv art dels af bevarende karakter. Angreb på tysk trafik og sabotage mod telefon- og telegrafnettet kunne komme på tale, men tillige også beskyttelse af havne, kraftværker og andre anlæg af betydning for det danske samfund.⁷

I en almindelig generalstab ville man normalt så nogenlunde vide, hvor mange tropper der var til rådighed, og hvilken bevæbning disse havde. Sådan var det ikke i SJL. Her måtte man se i øjnene, at styrken og bevæbningen øgedes uge for uge, uden at ledelsen havde nogen videre indflydelse på den geografiske fordeling omkring disse forhold, hvilket strategisk set måske ellers havde været ønskeligt.

Den 1. april 1945 antog man i SJL, at der var tilsluttet ca. 9800 mand i Regionen, men ved befrielsen en god månedstid senere var styrketallet 11.700 mand, hvilket var ca. 1,70% af den samlede befolkning.

Det må her indskydes, at modstandsfolkene i det store og hele kom fra den mandlige befolkningsgruppe i alderen 18–60 år. Da denne gruppe kun udgjorde ca. 1/3 af den samlede befolkning, var den faktiske procent-

sats dermed det tredobbelte af 1,70%. Dette forhold gør sig naturligvis også gældende m.h.t. de nævnte procentsatser for de enkelte amter. Endelig bør det påpeges, at modstandsfolkernes familiemedlemmer, samt bevægelsens hjælpere og medvidere i øvrigt, må have udgjort flere gange 10.000 personer.

Styrketal 1944–45

1944	Januar	ca. 1000 a)
	April	ca. 1500 b)
	August	ca. 3000 c)
	December	ca. 6000 d)
1945	Ca. januar	7350 e)
	1. april	9865 f)
	5. maj	
	Frederiksborg amt øst	1700
	Frederiksborg amt vest	950
	Roskilde amt	1550
	Holbæk amt	2250
	Sorø amt	1050
	Præstø amt	1700
	Maribo amt	2500
		11.700 g)

a) Tage Andersens ber.

b) Anker Olesens ber.

c) Tage Andersens ber. jfr. materiale i Stig Jensens ark.

d) Jørgen Hæstrup: Hemmelig Alliance, II, s. 113.

e) Annexure I to Appendix "E" to 21 A Gp/20808/G (Plans) dated 3 May 1945. (Public Record Office, London). Her findes en oversigt vedrørende styrketal m.v. for samtlige danske regioner. Tallene viser, at oversigten må bygge på tal fra ca. januar 1945.

f) Til K-udvalget: Styrkeliste for Sjælland pr. 1. april 1945.

g) Jfr. styrke- og våbenlister i Reg. V ark. SJL udbad sig den 7. maj 1945 sådanne lister fra de enkelte amter. (Styrke m.v. pr. 5. maj.)

Frihedsbevægelsens vagtmænd, antaget efter 5. maj 1945, er af forfatteren forsøgt udeladt. Ved benyttelse af styrkelister m.v. fra juni/juli 1945 kan man nå et styrketal på over 12.000. Anker Olesen anslår i sin ber. styrketallet til ca. 12.000.

Roskilde amt: 116 mand tilgik ved befrielsen fra Tåstrup. (Reg. VI).

Ovennævnte styrketal pr. 1. april var vedrørende et par af amterne ikke ganske korrekte, ligesom der var tilgang af folk gennem hele april måned. Det var altså slet ikke så let at vide, hvor mange modstandsfolk man egentlig rådede over i REGION V.⁸

Hvor vanskelig en evt. omfordeling af våbenbeholdningerne var, fremgår af, at SJL efter befrielsen havde et sådant ønske, men stort set måtte afstå fra at føre det ud i livet.⁹

De våben, der var fordelt i amterne, holdt man her godt fast i.

Kort før befrielsen oprettede SJL hovedkvarter i Holte. Tilknyttet her var også en telegrafist, så man kunne stå i direkte kontakt med London i tilfælde af, at Regionen skulle virke som et selvstændigt operationsområde.¹⁰

Illegale politistyrker

Det danske rigspoliti bestod den 4. januar 1944 af 9821 mand, hvoraf de 1464 tilhørte kriminal- og civilpolitiet.¹¹ I forbindelse med tyskernes opløsning af politiet den 19. september 1944 arresteredes i København og de tre største provinsbyer ialt ca. 2000 betjente, som straks blev sendt til tysk kz-lejr.

I den øjeblikkelige situation måtte resten af politifolkene antage, at også de var i farezonen. Det viste sig mærkeligt nok ikke at være tilfældet. Dermed »forærede« tyskerne den danske modstandsbevægelse muligheden for at få tilslutning fra op mod 8000 mand.

Ret hurtigt efter den 19. september blev en illegal politiledelse oprettet. Formanden for politimesterforeningen, Aage Seidenfaden fra Nordre Birk, blev øverste leder, mens politiinspektør Sven Holten fik overdraget kontakten til modstandsbevægelsen og fra ca. 1. oktober 1944 indtrådte i K-udvalget og Frihedsrådets arrestationsudvalg. På et møde i Frihedsrådet gav Holten besked om, at politiet ville organisere sig som politi og som sådan indtræde i modstandsbevægelsen under Rådets ledelse.¹² Aftalen blev i øvrigt, at de politifolk, som i forvejen var medlem af en illegal gruppe, kunne forblive her, alle andre skulle tilsluttes de særlige politiformationer. I REGION V var kun ret få politifolk på forhånd med i en modstandsgruppe, hvorfor de fleste her fandt vej til de særlige politigrupper. Dette forhindrede dog ikke deres deltagelse i løsning af opgaver for modstandsbevægelsen f.eks. våbenmodtagelser.

Til Københavnsledelsen og regionsledelserne vest for Store Bælt knyttes en repræsentant for politiet, SJL fik imidlertid ikke en sådan repræsentant. Forklaringen herpå må være den, at Holten selv dækkede Sjælland og Lolland-Falster i retning af SJL. Holten og Riis Lassen kendte hinanden fra kontakter i efteråret 1943, da O-grupperne blev dannet.¹³

I de enkelte amter i Regionen blev der tid efter anden udpeget en leder

for politiets styrker, hvis opgave det var at få disse indpasset i systemet ved forhandling med amtsledelsen.

Efter forudgående drøftelser med bl.a. Bruno de Neergaard blev kriminalassistent H. P. Heinfelt, Slagelse, tilsagt til et møde på Ruds-Vedby kro, omkring den 1. oktober 1944. Her mødtes han med to udsendinge fra politiet i København, der oplyste Heinfelt om, at nogle højtstående politimænd i København nu var i færd med »at samle den tilbageværende del af politiet for at denne del kunne træde i samarbejde med modstandsbevægelsen, og de spurgte mig, om jeg kunne tænke mig at gå ind i dette arbejde, og det sagde jeg ja til. De oplyste, at politiet foreløbig kun skulle samles i grupper – 6 mands – men egentlig ikke deltage i arbejdet.«¹⁴ En uges tid efter havde Heinfelt atter et møde med de to ovennævnte politifolk, der på ledelsens vegne bad ham om at virke som leder for politiet i hele den vestlige del af Sjælland, Holbæk og Sorø amter. Foreløbig drejede det sig om at få samling på så mange politimænd som muligt, så ville nærmere direktiver fremkomme senere.

Derpå havde Heinfelt møder med mindre grupper af politimænd rundt omkring i de to amter, og han fik i første omgang udpeget lokale ledere i Kalundborg (overbetjent Jørgensen), Holbæk (politiassistent Gregeren), Slagelse (politiassistent Wiig), Korsør (politiassistent Rasmussen) og Sorø (kriminalassistent Jensen), »og det lykkedes ret hurtigt at få ca. 150 mand ind i grupperne.«¹⁵

Derpå havde Heinfelt en del konferencer med politiledelsen i København, der skulle skaffe kontakt med modstandsbevægelsen ude omkring i de enkelte områder. Det blev dog først omkring nytår 1944–45, at Heinfelt opnåede kontakt med amtslederen i Sorø amt, nu Lars Skotte. Skotte og Heinfelt mødtes på Ruds-Vedby kro, men her viste det sig, at de to mænd havde fået ret forskellige direktiver. Skotte gjorde gældende, at politiet skulle indgå som en almindelig del af modstandsbevægelsen, mens Heinfelt på sin side ikke mente, der kunne blive tale om deltagelse i sabotage m.v. Kort efter blev Heinfelt kaldt til et møde med amtsledelsen for Sorø amt, hvor også en repræsentant for SJL var til stede. Det blev et meget dramatisk møde. Heinfelt beretter herom: ». . . og det kan ikke nægtes, at jeg på grund af den ovennævnte uoverensstemmelse blev skældt forfærdelig ud og truet med degradation m.v., ligesom det rent ud blev sagt til mig, at jeg løj. Det endte med, at den nævnte repr. (fra SJL) erklærede at ville tale med politiets øverste ledelse, som han godt kendte – men det gjorde han af en eller anden grund ikke.«¹⁶

Af en rapport til politiledelsen i København af 3. februar 1945, der må have omhandlet ovennævnte møde, hedder det, at »Sjællandsmanden«

var meget ophidset. Politiet skulle helt ind under modstandsbevægelsen. SJL's repræsentant i Sorø amt var på dette tidspunkt normalt Nissen Blom.¹⁷

Den 30. januar deltog en af Heinfelts lokale politiledere i byledelsens møde i en vestsjællandsk købstad. Også her var stemningen mindre god, fremgår det af en rapport fra politimanden til ledelsen i Hovedstaden af 31. januar 1945. I skrivelsen påpeges det, at et par af de lokale politifolk udelukkende arbejdede for og sammen med modstandsbevægelsen, og at intelligensen i byledelsen ikke var høj.

På et tidspunkt under mødet blev politigruppernes forsyning med våben bragt på bane af politimanden, der dog måtte konstatere, at dette emne ikke havde byledelsens interesse. Dermed følte politimanden sin etat i en lidet ønskværdig position »i hvilken man er nødsaget til at sidde til bords med typer, som man normalt ville have bryderier med som voldsmænd og urostiftere. Man er tvunget til at afvente sådanne herrers velvilje m.h.t. udrustning. Det passer dem nemlig ikke, at have et bevæbnet politikorps, som evt. kan stå i vejen for deres udskejelser, når opløsningen kommer.«¹⁸ Bag dette særdeles kraftige udfald mod byledelsen m.fl. anes rapportskriverens viden om DKP's indflydelse i byen – også via politifolk. Kriminalassistent Heinfelt søgte efter mødet med amtsledelsen nye forhandlinger med politiledelsen i København. Her fik han oplyst, at politikorpset »under egen ledelse« skulle deltage i alt modstandsarbejde – undtagen likvidering, og at der i de enkelte aktioner i almindelighed højst måtte deltage 10% politimænd.¹⁹ Ud fra disse retningslinier søgte Heinfelt atter kontakt til amtsledelsen, hvorpå det nu lykkedes at få et samarbejde i gang overalt i amtet. Når det kneb med at få ordening på politiets forhold i Sorø amt var årsagen først og fremmest at finde i den civile modstandsbevægelses forsøg på at blande sig i politikorpsets forhold. Mere end politiledelsen kunne gå med til.

Af de ca. 140 politifolk tilknyttet modstandsbevægelsen i Sorø amt ses kun 79 politimænd at være opført på styrkelisterne, de var fra Korsør, Sorø og Skælskør. Ca. 60 politifolk fra Slagelse er derimod ikke at finde på styrkelisterne, det samme gælder for de stedlige medlemmer af O-grupperne. De 60 politifolk var med, for de blev takket for deres indsats, da de afgik fra modstandsbevægelsen.²⁰ Holbæk amt var på et tidspunkt, antagelig i januar 1945, blevet udskilt som et selvstændigt område også m.h.t. det illegale politi. Særlige politienheder blev oprettet i Nykøbing S., Kalundborg og Holbæk, ialt omfattende 76 mand. I Holbæk blev opstillet et særligt politikompagni (6. komp.) på ca. 140 mand, hvor i også civile må være blevet optaget. Lederen var politibetjent J. Birkedal Christiansen, der havde politiassistent R. Widell som sin nk. De fire delings-

førere og 8 gruppeførere var alle politimænd. En særlig efterretningsafdeling på 5–8 mand blev ledet af politifuldmægtig Bryderup Jensen, der sammen med en politigruppe deltog i flere våbenmodtagelser.²¹

I Roskilde amt var de 133 betjente opstillet med 82 mand i Roskilde og 51 i Køge. Politistyrken i Roskilde omfattede eksempelvis 2 kriminalass., 4 politiass., 12 overbetjente, 5 landbetjente, 5 kriminalbetjente, 21 politibetjente og 33 reservebetjente.²² Lad os et øjeblik se på tre af de personer, der var knyttet til det illegale arbejde i Roskilde.

Lederen af det illegale politi her var kriminalassistent O. S. V. Bernskov, en fhv. militærflyver. Bernskov formåede at medvirke til en fornuftig udnyttelse for den samlede modstandsbevægelse af de gode kræfter, som gemte sig i de politigrupper, han arbejdede for oprettelsen af. Den 24. februar 1945 aflagde Bernskov et besøg hos ægteparret Elise og Knud E. Bryning i Himmelev ved Roskilde, der bl.a. havde givet husly for illegal radiosending og i hvis garage, en politibil var henstillet. En tysk infiltrerings-gruppe havde netop konstateret tilstedeværelsen af nævnte politibil, da den ved hjemkomsten til København fik meddelelse om nedskydningen af tre danske nazister. Derpå tog gruppen tilbage til Himmelev og myrdede ægteparret Bryning og deres gæst, kriminalbetjent Bernskov.²³

En af de fem landbetjente, Magnus Nielsen, havde længe før den 19. september 1944 været indblandet i illegalt arbejde. Han havde bl.a. bistået ved hjælp til både britiske og amerikanske flyvere på deres vej mod Sverige og havde i det hele gode illegale kontakter.²⁴

Politibetjent Regner Clausen blev ansat ved politiet i 1941 med tjeneste ved kystbevogtningen i Helsingør, hvorfra han i 1942 flyttede til Roskilde. Regner Clausen kom fra Odense, hvor han havde aftjent sin værnepligt ved 6. regiment. Han havde allerede i besættelsens start skrevet artikler til Fyns Venstreblad, der næppe glædede de danske nazister. Sammen med sin kone Ely skrev og dupliserede Clausen små publikationer indeholdende advarsler til folk om ikke at yde hjælp til besættelsesmagten.

Den 19. september 1944 havde Regner Clausen formiddagstjeneste. Da der blev blæst (falsk) luftalarm, kørte han sammen med tre reservetjente til jernbanestationen. Her passerede en ambulance fra København, og folkene i vognen spurgte, hvordan det stod til i Roskilde. Dette spørgsmål forstod Clausen ikke rigtigt, hvorpå københavnernes oplyste, at tyskerne var i fuld gang med at arrestere politiet i København. Det havde Clausen svært ved at tro på, men da han kort efter havde læst et tjenestetelegram, som en jernbanemand viste ham, blev han klar over rigtigheden af ambulancefolkernes oplysninger. Efter dette kørte Clausen

straks tilbage til kommandocentralen, hvor der efterhånden var ved at være panik. De ældre og de yngre politifolk så ikke ganske ens på situationen, som så mange andre steder. Det endte med, at de yngre folk fik kørt politiets biler ud til »Parcelgården«, hvor Clausen sov natten til den 20. september. Senere boede han flere forskellige steder, dog med »Skovly« som et fast tilholdssted. I efteråret 1944 deltog Clausen i en våbenmodtagelse på Gyldenløveshøj sammen med politibetjent O. Lykkebo. De var på hold med overlæge Aksel Richel, Avnstrup sanatorium. Via Bernskov fik Clausen senere kontakt med officiant Jens Kjærgaard, der var modtagechef for Roskilde amt. Tilskyndet af Kjærgaard opstillede Clausen derpå et modtagehold bestående af op mod 20 politifolk og et mindre antal civile. Ud over at lede dette hold var Clausen også leder af en politigruppe. At det var en politigruppe, og hvad den stod for, var Clausen selvfølgelig helt på det rene med.

Hvor svært det i øvrigt kunne være at vide, hvad det egentlig var, man havde med at gøre fremgår af, at Clausen ved befrielsen troede, at DsO, Den sjællandske Organisation, var identisk med Stig Jensens modtageorganisation. Inden længe fandt han dog ud af, at det absolut ikke var tilfældet.²⁵

Politistyrkerne i Frederiksborg amt (Vest) blev ledet af kriminalassistent Laurits Hansen, der havde overbetjent J. Wiuff som nk. Politifolkene fordelte sig med 43 mand i Hillerød, 16 i Frederikssund og 10 i Frederiksværk.²⁶

I Frederiksborg amt (Øst) ses kun 57 politifolk på styrkelisterne, 36 i Humlebæk og 21 i Hørsholm, men der må have været flere. Bortset fra nogle få politifolk besjælet af den rette ånd fandt amtslederen, oberstløjtnant Deleuran, ikke, at man i amtet havde haft større glæde af politiet. Han mente, at politiet i det store og hele havde været blandt modstandsbevægelsens modstandere indtil den 19. september 1944, »en stilling der blev hævdet med, efter vor anskuelse, lidt for stor nidkærhed.«²⁷

Politiets amtsleder i Præstø amt var politikommissær Schlütter. I dette amt var opstillet, og medvirkede, nøjagtig 200 politifolk: Næstved 65, Vordingborg 54, Haslev 36, Stege 18, St. Heddinge 17 og Præstø 10.²⁸

Overbetjent P. H. Larsen, Vordingborg, dannede her et modtagehold bestående af 15 politibetjente og 3 CB'ere. Holdet modtog første gang en våbensending nytårsaften 1944–45. Ved befrielsen var politifolkene i Vordingborg opstillet i tre delinger/grupper. P. H. Larsens deling, 25 mand, rådede over 9 maskinpistoler, 11 amerikanske karabiner, 4 engelske maskingeværer og 2 Bazookas. Kriminalbetjent A. L. Petersens gruppe, 12 mand, havde 4 Husqvarna maskinpistoler og 4 amk. karabiner. Po-

litiassistent P. E. Engsharths gruppe på 14 mand ses derimod ikke at have haft oversøiske våben udover de 18 tyske karabiner, som må være tilgået efter befrielsen.²⁹

Netop på befrielsesdagen, 5. maj 1945 kl. 13, ankom Engsharth med ca. 12 mand til Præstø »og ville melde sig til tjeneste, men blev ikke optaget og afgik i løbet af eftermiddagen.«³⁰

Man aner dissonanser, af hvad art de så end var.

Politiets Sjællandsledelse i København fik i befrielsesdagene situationmeldinger og skriftlige indberetninger fra amterne, således at man nøje kunne følge med i, hvad der foregik f.eks. omkring de talrige arrestationer. Den dag det danske politi blev genoprettet, 13. maj 1945, underskrev politiets amtsleder i Præstø amt en større rapport til Politiets Sjællandsledelse omhandlende forholdene i Næstved, Vordingborg, Præstø og Store-Heddinge politikreds i tiden 5.–13. maj.³¹

Efter ordre fra SJL blev der inden juleaften 1944 sluttet kontakt mellem amtsledelsen og politiledelsen i Maribo amt. Chef for politistyrkerne var politimester P. Kjalke, der havde en god hjælper i sin nk., politifuldmægtig Winther Jørgensen. Amtslederen, søløjtnant Bistrup, beretter følgende om modstandsbevægelsens samarbejde med politiet: »Ved den første samtale, som vistnok fandt sted på »Baltic« med Winther Jørgensen, fik vi at vide af politiet, at det var færdigorganiseret, og at det stillede sig til rådighed for A.L. til løsning af de foreliggende opgaver. Der var særlige opgaver, som gjaldt politiet overalt i landet, og det skulle A.L. naturligvis ikke blande sig i, men med henblik på D-Dag på listen over landsskadelige elementer blev der straks etableret det mest intime samarbejde. Det organisatoriske lå stadig (for politiet) for hele amter under Kjalke, som senere blev afløst af Pm. Jersing – som derfor i lighed med dr. Vibede blev medlem af staben og sammen med denne og på samme måde deltog i overlægningerne vedr. operationerne. Retningslinierne var her, at ordenspolitiet (evt. støttet af andre grupper) skulle generobre politistationerne, mens kriminalpolitiet, bistået af nogle ordens-politibetjente, skulle foretage arrestationer først og fremmest af de personer, der kunne tænkes at ville anvende våben mod M.B. i tilfælde af kamp. Arrester var udset bl.a. i forskellige bankbokse, og arrestanter til at fylde disse bokse var der nok af.

Listen over landsskadelige elementer blev udfærdiget af forskellige organisationer: Politiet, Lokalkomiteerne og de styrker, der oprindeligt var mobiliseret af A.L.

Hele materialet blev samlet og afleveret til politiet, som derefter i samråd med Lokalkomiteerne udfærdigede de endelige kartotekskort . . .«³²

Politimester E. Jersing, Nakskov, blev en ny leder af politistyrkerne i Maribo amt omkring den 1. april 1945, idet politimester Kjalke var udpeget til politikommandør på Fyn.

Jersing var ikke umiddelbart begejstret for at skulle iværksætte de planlagte arrestationer ved befrielsen. Det var ikke fordi han havde noget tilovers for landsforrædere, men som gammel retsbedsmand faldt det ham for brystet, at der ikke ved befrielsen forelå en straffelov, for derved blev Grundlovens ord ikke overholdt.³³

Politistyrken i Maribo amt omfattede 105 mand, 84 fra Nykøbing F. og 21 fra Sakskøbing, jfr. styrkelisten, der bl.a. intet oplyser om Nakskov. Et medlem af modstandsbevægelsens ledelse i Nakskov, Erik Schrøder, fandt at politiet i Nakskov var negativt indstillet over for bevægelsen. Dette gjaldt dog ikke politiassistent Zoega Olesen, der i forbindelse med politiets opløsning havde overdraget Schrøder nogle pistoler.³⁴

Da politimester Jersing efter 5. maj 1945 anså sit job som områdeleder under politikommandøren for Sjælland for at være overflødig, lykkedes det ham reelt at få hvervet ophævet »således at politiet i amtets 4 politikredse i løbet af få uger, hvis det ikke var sket straks, var organiseret i de gamle rammer.«³⁵

Styrkelisterne for REGION V udviser ca. 710 politifolk, men der må have været mere end 800 mand i politiets illegale styrker her. Hvor mange tjenestegørende politifolk, der var i Regionen den 19. september 1944, foreligger der ikke sikre tal for.³⁶

Skønsmæssigt kunne det se ud til, at mindst 90% af politifolkene gik ind i modstandsbevægelsen.

I alle Regionens amter var politiet holdt sammen som et korps, og overalt arbejdede modstandsfolk og politifolk sammen vedrørende forberedelserne til retsopgøret. Selv om politiets samvirke med modstandsbevægelsen omkring aktiv indsats faldt noget forskellig ud i de enkelte lokaliteter, blev politiet dog som helhed en klar gevinst for modstandsarbejdet i Regionen.

Straks ved befrielsen indsattes fra Sverige et dansk Feltpolitidetachment i Danmark. Dette feltpoliti var underlagt chefen for den danske efterretningstjeneste og dermed hæren og den allierede overkommando. Detachmentet var oprettet med henblik på at holde kontra-efterretningstjenesten ved befrielsen på danske hænder. Feltpolitiets opgave var at anholde og afhøre højere tyske officerer, SS-folk m.v. En sådan opgave ville normalt påhvile det allierede feltpoliti, som da forøvrigt også blev indsat i Danmark ved befrielsen.

Den 1. maj 1945 samledes Feltpolitidetachmentet i Malmø for i tomands hold at gøre klar til indsats i Danmark. Hvert hold fik foruden per-

sonlig udrustning tildelt en Ford årgang 1938–39, 1000 kr. og våben til 10 mand, som byledelserne evt. skulle stille til rådighed. Samtlige godt 50 mand var alle danske politifolk. Inden afgangen fra Sverige blev de politifolk, som ikke i forvejen var officerer, udnævnt til sekondløjtnanter.

I REGION V blev feltpolitiets hold stationeret i følgende byer: Helsingør, Kalundborg, Korsør, Vordingborg og Maribo.

Det kan eksempelvis nævnes, at feltpolitiets hold i Maribo bestod af kriminalbetjent Mogens Gebbel og overbetjent Erik N. B. Duelund.³⁷

Radiotjenesten

I forbindelse med et tysk sammenbrud i Danmark måtte en afbrydelse af telefonnettet forudses. Derfor blev der oprettet en landsdækkende radiotjeneste, som byggede på, at der fra Generalkommandoens radiostation på Christiansborg skulle kunne sendes meldinger til regionsledelserne.

Da SJL havde besluttet at oprette sit hovedkvarter i Holte, blev der her stationeret en radiosender. Et sammenbrud af telefonsystemet på Sjælland ville medføre, at SJL var afskåret fra ordreudgivelse til amtsledelserne, der blev derfor udleveret en kutterrado til samtlige amter. Da Helsingør og Rungsted i forbindelse med Den danske Brigades overførsel til hjemlandet skulle underlægges denne, fik de to nævnte byer også tildelt en kutterrado. Desuden blev en sådan radio leveret til radiofonistationen på Gisseløre ved Kalundborg.³⁸

Kutterradioen til Maribo amt blev installeret i Orehoved fyr, hvor en kvartermester klargjorde apparatet i april 1945. Radioen kom ikke i anvendelse.³⁹

I Næstved fik »Børge« Carmel Hansen en kutterrado og en kode, der blev udskiftet med jævne mellemrum. Ved en lejlighed fik Carmel Hansen en ny kode af Nissen Blom, der efter forudgående aftale stak den ud af et togvindue på Næstved station.⁴⁰

Da der opstod strid om, hvem der skulle have eneret på koden, er det ikke utænkeligt, at endnu en radio blev placeret i Næstved. I så fald en radio som Nissen Blom ikke havde koden til.

Radioen til Sorø amt blev placeret i Korsør. Bylederen her, søløjtnant Preben Holm beretter: »En radiosender og modtager var installeret i en privatvilla. Den var af samme type, som de der anvendes i nordsøkutterne, og som følge deraf forholdsvis nem at pejle, hvorfor den først skulle benyttes ved alarmtilstand. En radiotelegrafist fra marinen var leder af stationen og skulle holde forbindelsen med Sjællandsledelsen.«⁴¹

Kutterradioen, som skulle betjene Holbæk amt, blev installeret i But-

terup præstegård, hvor radiokvartermester Knud Søgaard fra slutningen af april 1945 var klar til at gå i luften. På Røsnæs havde to andre marinefolk oprettet en transit-station for sending til Århus.⁴²

Den 4. maj 1945 kl. 21.30 prøvede man fra Helsingør at få radioforbindelse med amtsledelsen. Stationen kaldte, men ingen svarede. Kl. 21.45 kaldte man pr. telefon Hørsholm kommunekontor, der var opgivet som værende hovedkvarter for amtsledelsen i Frederiksborg amt (øst). Her svarede kun vagtværnet. Efter at have prøvet endnu et telefonopkald, opgav man tilsyneladende at få kontakt.⁴³

Efter det foreliggende blev radiosystemet ikke benyttet ved befrielsen, hvilket der jo heller ikke var nogen grund til, da telefonnettet var intakt.

Den landsdækkende radiotjeneste blev derimod brugt. Bestyreren af radiofonistationen på Gisseløre, Th. H. Engquist, gik natten til den 5. maj 1945 ind på Christiansborg-stationens sender til regionerne vest for Store Bælt.

Modstandsbevægelsens kommandocentral i Kalundborg stod denne nat i tæt kontakt med Engquist, hvorfor man her fik del i de ovennævnte radiosendinger.

00.30 »Engquist ringer om radioudsendelsen.«

00.51 »Engquist melder. Udenrigsministeriet melder. Våbenhvile fra kl. 8. De tyske tropper forbliver i deres stillinger under våben og afvæbning vil blive mødt med modstand.«

01.20 »Engquist vil ringe kl. 01.30 og stille radioen til tlf., når meddelelsen herhjemme fra kommer.«

01.30 »Radioudsendelsen hørtes, men den indeholdt intet, der ikke var os bekendt i forvejen.«⁴⁴

For en dansk regering ville det være af største betydning i befrielsessituationen at kunne udsende proklamationer til befolkningen i radioen. Da også Frihedsrådet evt. kunne få brug for via radioen at udsende ordrer til modstandsstyrkerne, var det ikke vanskeligt for alle parter at få øje på betydningen af Kalundborg Radios sendemaster på Gisseløre.

Hvis disse sendemaster i forbindelse med en kaossituation blev sprængt i luften af tyskerne, kunne der let opstå problemer for flere danske instanser. Som følge heraf havde modstandsledelsen i Kalundborg da også lagt en række planer, som alle tog sigte på en bevarelse af sendeanlægget på Gisseløre. Med eller uden kamp. En evt. kampfølge påhvilede det stærkt bevæbnede 3. kompagni, hvis chef var forvalter, sekondløjtnant Otto C. Lawaetz. Selv om Lawaetz ikke var medlem af en O-gruppe, var det O-gruppernes leder, Jørgen Lampe, der satte ham i for-

bindelse med distriktschefen, kaptajn D. F. Petersen. Kaptajnen så gerne folk med en vis militær uddannelse i spidsen for sine kompagnier.⁴⁵

Hvor megen vægt, der blev tillagt 3. kompagnis opgave, fremgår af, at den allerførste ordredugivelse fra modstandsbevægelsens kommandostation i Kalundborg lød: »Kompagnifører Otto Lawaetz alarmeres og modtager ordre om at stille med 3. kompagni på Lindegården. Møde med våben.«⁴⁶

Klokken var 20.40 den 4. maj 1945. Befrielsesbudskabet fra BBC i London var da ikke 5 minutter gammelt.

Ved 2-tiden natten til den 5. maj meddelte bestyrer Engquist fra Gisseløre til modstandsbevægelsens kommandostation, at der nu var kommet 12 tyskere ekstra til forstærkning af stationen. En tysk befalingsmand havde dog meddelt, at han næste morgen kl. 8 ville trække sine vagter ind til den tyske bolig.

Dermed forelå muligheden for en fredelig løsning på problemerne, og den chance lod man ikke gå fra sig i Kalundborg. Otto Lawaetz var tilfreds med, at det ikke kom til kamp med tyskerne. Han beretter, med sigte på hele Kalundborgområdet: »Jeg ved ikke, om vi i givet fald kunne have klaret eventuelle udfordringer . . .«⁴⁷

Der var taget højde for, at sendeanlægget på Gisseløre ikke kunne bruges. På et initiativ af overfartsledelsen ved Store Bælt blev radiostationer i Korsør, ved Nyborg og på en af de oplagte Århus-Kalundborg færger på Holbæk fjord ombygget således, at de kunne sende på Kalundborg Radios bølgelængde, »og der kunne således om ønskeligt udsendes opråb fra Danmarks Frihedsråd til befolkningen udenom tyskerne.«⁴⁸

Likvideringer

Frihedsrådet gik i løbet af efteråret 1943 ind for den tanke, at modstandsbevægelsen kunne gribe til det nødværge at skyde en person, hvis der forelå en formodning om stikkervirksomhed for tyskerne. På denne baggrund blev der foretaget 350–375 uofficielle herrettelser af formodede landsforrædere i Danmark. Efter krigen blev 9 af disse erkendt som værende fejltagelser.⁴⁹

Af disse likvideringer fandt godt 40 sted i Regionens geografiske område, idet dog næppe mere end 38 som sådan havde tilknytning til dette.⁵⁰

De tre første likvideringer i Regionen fandt sted i Sorø amt, de havde alle også et politisk sigte. I januar 1944 blev et medlem af DNSAP likvideret i Slagelse, og i marts likvideredes i Forlev et ægtepar, der også var

medlem af DNSAP. Manden, der blev likvideret i marts, havde udarbejdet en liste til evt. brug ved tyske terrormord på borgere i Slagelse. Borgmester Melgaards navn stod hyppigst nævnt i det materiale, som modstandsfolkene medtog fra Forlev efter likvideringerne.

Forfatteren talte en snes år efter tildragelsen i Forlev med en af de der implicerede modstandsfolk. Pludselig så denne beskedne og særdeles kultiverede mand på mig og sagde: Ja, det var jo fuldstændig vanvittigt.

Begge ovennævnte likvideringsaktioner blev efterfulgt af gengældelsesdrab fra tysk side, hvilket kostede to kendte Slagelseborgere livet.⁵¹

De syv følgende likvideringer fandt alle sted i Frederiksborg amt. Ved en af disse blev som tidligere nævnt en skibsværftsarbejder i Helsingør dræbt, fordi DKP havde fået den opfattelse, at han ville opgive navnene på 14 kommunister til gestapo. Efter krigen viste det sig dog, at stikkeren var et medlem af DKP. Fejllikvideringen gav 7 dage senere anledning til et clearing-mord på billedskærer Otto Bülow, Helsingør, der var kendt for at være særdeles tysk fjendtlig.⁵²

Ved udgangen af 1944, hvor der også var foretaget likvideringer i et par andre amter end de ovenfor nævnte, var 14 personer blevet likvideret. Derpå blev der i 1945 foretaget 24 likvideringer, heraf en den 7. maj – to dage efter befrielsen. I april 1945 likvideredes på landsplan mindst 73 personer, heraf de 11 i Regionen.⁵³

En af de i 1945 likviderede personer blev kørt fra Vestsjælland til København og der ombragt ved 7 nakkeskud.

I flere tilfælde mislykkedes en likvidering. Det var f.eks. tilfældet et par gange, hvor manden, der fik besøg af modstandsfolk, lynhurtigt trak sin pistol og skød først.

På et tidspunkt, antagelig omkring årsskiftet 1944–45, gav SJL tilladelse til at likvidere 10 bestemte personer, som blev anset for at være farlige. Dette tyder på, at der ude fra amterne tilgik SJL navne på personer, som man lokalt mente burde likvideres, SJL blev dog langt fra indblandet i alle likvideringerne, idet disse kunne foretages efter at være godkendt alene af amts- og byledere. Disse ledere var gennemgående ikke tilhængere af for meget skyderi og skal nok have bremset på tendenser i retning af, at hver 8. dansker burde skydes.

Nedenstående eksempler på likvideringer i REGION V er alle hentet fra 1945.

En kvindelig tyskerhåndlanger infiltrerede i november 1944 modstandsbevægelsen i Hillerød med talrige arrestationer til følge. Et par måneder senere fandt man ud af, at damen nu opholdt sig i Frederiks-sund. Inden hun her fik mulighed for evt. at forvolde nye ulykker, blev hun likvideret.⁵⁴

En dag midt i april bemærkede en postassistent i Faxe Ladeplads et brev, der var stilet til politigården i København, hvor bl.a. det berygtede Hipo-korps holdt til. Postassistenten lukkede brevet op og konstaterede derpå, at det kunne have fået alvorlige konsekvenser for den stedlige modstandsbevægelse, hvis brevet var endt på politigården. Distriktslederen, søløjtnant Harry Larsen, fik brevet forevist på tuberkuloseafdelingen på Faxe sygehus, hvor han lå med skudsår i begge ben efter et sammenstød med Hipo-folk.⁵⁵

Brevet, der var stilet til Das deutsche Hilfspolizei, havde følgende ordlyd: »Vedlagt en liste over ledelsen af den herværende undergrundsbevægelse til behagelig afbenyttelse. Resten af medlemmerne vil De kunne skaffe gennem en afhøring af disse. Jeg ser helst, at disse personer snarest bliver arresteret, da de og deres væsen er mig imod. At jeg ønsker at være anonym må De ikke tage som et tegn på, at disse meddelelser beror på et falsum, da det udelukkende er et middel til at undgå, at jeg bliver blandet ind i det.«⁵⁶

Nedenfor på siden opregnedes derpå 7 af distriktets ledere. Om chefen hed det: »Leder: Løjtnant Larsen, p.t. såret. Opholdssted kendt af neddennævnte »Pøp«.«⁵⁷

Det fremgik desuden af brevet, at listen over lederne tidligere var blevet sendt til en gårdejer på egnen. Han var kendt for at være nazist, men viste det sig, snu nok til at gemme brevet i sin skuffe. Det stod helt klart for distriktsledelsen, at kun et medlem af modstandsbevægelsen ville være i stand til at give de foreliggende oplysninger. Dette viste sig at være rigtigt, og den pgl. aflagde derpå efter en række søforklaringer tilståelse. Denne blev sat op på et stykke papir og underskrevet af stikkeren: »Jeg tilstår herved, at jeg alene og uden andres viden har skrevet og afsendt brev til . . . og til Politigården i København, i hvilke jeg har nameldt (det må skulle være anmeldt) forskellige borgere som deltagere i undergrundsbevægelsen.«⁵⁸

Sagen blev derpå forelagt amtsledelsen, der sanktionerede en likvidering af brevskriveren.

Det var naturligvis ikke rart at skyde en af sine egne, men hvad skulle man ellers gøre. Distriktets fremtid stod klart på spil.

Ved en illegal ransagning af et hotelværelse i Sorø, i forsommeren 1944, fandt man et udkast til en rapport om modstandsbevægelsen i byen. Da spionen ikke havde kunnet finde beviser for sin antagelse om, at en sådan fandtes, lod man rapporten urørt. En anden gæst på hotellet, der udviste megen interesse for math-lejrene ved Sorø, blev derimod frigivet til likvidering i København. Likvideringen mislykkedes imidlertid, hvorpå den pgl. omgående tog tilbage til det langt fredeligere Sorø. Me-

get tyder på, at netop denne person senere tog ophold i et andet amt, i en by hvor man var i fuld gang med at opbygge en stor modstandsbevægelse, og at han blev likvideret her.⁵⁹

Den 9. april 1945 blev en ung mand indsat i en sjællandsk arrest efter at være sigtet for bedrageri. Hans far bistod det kommunale vagtværn med at finde frem til sønnens opholdssted. Den unge mand, der vist gik og ventede på at blive optaget i Hipo-korpset, var en måneds tid før blevet set ved et par adresser, hvor gestapo kort efter foretog arrestationer. En af de arresterede blev få uger senere henrettet. Dagen efter indsættelsen i arresten blev den unge mand hentet af bevæbnede mænd og derpå afhørt af bylederen, en politibetjent, over for hvem der blev aflagt delvis tilståelse. Derpå blev den pgl. likvideret.⁶⁰

Overlæge Hans Tønnesen i Næstved fik en dag besøg af to mænd fra København, der gerne ville likvidere i byen. Tønnesen, der var formand for lokalkomiteen, fandt at det var en dårlig idé og foreslog, at man undlod likvideringer. Det hjalp øjensynlig ikke, for i april blev der foretaget to likvideringer i Næstved.⁶¹ Et andet sted på Sjælland opsøgte nogle modstandsfolk to mænd under foregivende af at være gestapofolk. De to havde talt om at tjene penge ved at angive modstandsfolk og var måske begyndt at sende breve i sagen. Især den ene af de opsøgte lovede at skaffe oplysninger om modstandsfolk, med tiden.

Efter på denne måde at have fået en evt. mistanke bekræftet ved at opfordre til stikkervirksomhed, sørgede modstandsfolkene for, at de to unge mænd blev likvideret.⁶²

I stort set samtlige her nævnte likvideringssager havde den likviderede selv medvirket til at få modstandsbevægelsens søgelys rettet mod sig. Grundlaget for den beslutning, der førte til en likvidering, var dog af ret forskellig karakter. Dette medførte, at på en skala fra 1 til 10 lå de likvideredes brøde ikke lige nær det sorte 10-tal. Som det ses af de få ovennævnte eksempler, var modstandsbevægelsen nødt til at foretage likvideringer for at holde gestapo fra døren. Da man i Danmark ikke havde et centralt organ til behandling af likvideringssagerne, hvilket var tilfældet i Norge, hvor kun 55 personer blev likvideret, var det uundgåeligt, at visse enkeltpersoner, ja sågar organisationer skulle føre sig frem.

I Region VI, Storkøbenhavn, blev der foretaget langt flere likvideringer end i REGION V, mens man i Region III, Syd- og Sønderjylland, kun havde 4.⁶³

Sabotage

Jernbanesabotage

Ved forhandlinger i Stockholm i april 1944 mellem repræsentanter for Frihedsrådet og SOE fremkom en liste over de jernbanestrækninger, der i første række blev foreslået som mål for sabotage – »LIST OF SUGGESTED RAILWAY TARGETS«. Disse banestrækninger indgik senere i »Operationsbefaling nr. 1«, bilag 2. Øst for Store Bælt drejede det sig om følgende strækninger: Helsingør-København, Helsingør-Hillerød-København, København-Korsør, København-Vordingborg, både via Ringsted og Køge, Roskilde-Holbæk, Næstved-Dalmose-Slagelse og Slagelse mod Høng. I denne forbindelse var Roskilde, Slagelse og Næstved stationer udpeget som punkter for særlig indsats mod signalsystemer, spor-skifter m.v.⁶⁴

Efter meget få jernbanesabotager i efteråret 1944, og ingen i januar 1945, gik sabotørerne den 1. februar til aktion både på strækningen Slagelse-Korsør og Næstved-Vordingborg. Meget tyder på, at SJL stod bag denne koordinering, idet man her må have vidst, at store mængder sprængstof meget snart ville komme ad luftvejen fra England. Under disse omstændigheder kunne der ikke ske noget ved at tage hul på de forhåndenværende, små, lagre af sprængstof.⁶⁵

Sprængningen på strækningen Slagelse-Korsør fandt sted ved Forlev station kl. 23.30, hvor begge spor blev gjort ufarbare. En ledende DSB-funktionær på Slagelse station blev i løbet af natten opsøgt af en tysk officer, der forlangte banen klar til kl. 6 om morgenen. Efter ordre fra det tyske politi i København ville DSB-manden blive gjort personlig ansvarlig for, at dette skete. Samtidig indfandt der sig tysk politi i stationens kommandopost. Sporene ved Forlev var klar igen den 2. februar ved 9-tiden.⁶⁶ Både den 7. og 9. februar fandt der skinnesprængninger sted på strækningen Slagelse-Forlev, hvilket medførte trafikafbrydelser samt kørsel i et spor. I Korsør sprængtes to kulkraner i løbet af februar. Den 1. februar afsporede et tog (nr. 135) mellem Klarskov og Vordingborg, da 3 m af en skinne var bortsprængt. Vestre spor blev ødelagt i en længde af ca. 75 m, mens østre spor ikke blev slet så hårdt ramt. Den 2. februar kl. 22 var man atter klar til normal drift på strækningen. Opryddning og reparation i forbindelse med en sådan tildragelse kostede DSB 3–4000 kr. pr. gang.⁶⁷

Den 6. februar fandt en ny sabotage sted ca. 100 m syd for det foregående sprængningssted, og både den 11. og 22. februar sprængtes spor-skifter på Vordingborg og Lundby stationer. Resultatet var linieafbry-

delder af kortere eller længere varighed. De store sprængstofmængder, der natten til den 22. februar 1945 nåede Regionen ad luftvejen, satte yderligere skub i jernbanesabotagen. De sabotører, som var i gang, fik friske forsyninger, og de, der ikke havde haft sprængstof på lager, fik det nu. Lederen af våbenmodtagelserne i den østlige del af Holbæk amt, officiant F. O. Nielsen, der også var chef for en sabotagedeling, modtog natten til den 22. februar en sending sprængstof. Den indeholdt bl.a. 1000 pakker sprængstof, 480 æsker á 6 sprængblyanter, 2400 detonatorer og 360 »tågesignaler«. Disse »tågesignaler« kunne anbringes på togskinden og derpå forbindes med sprængladninger. Når lokomotivet så kørte over »signalet« udløstes sprængladningerne, således at der skete en eksplosion under selve toget.

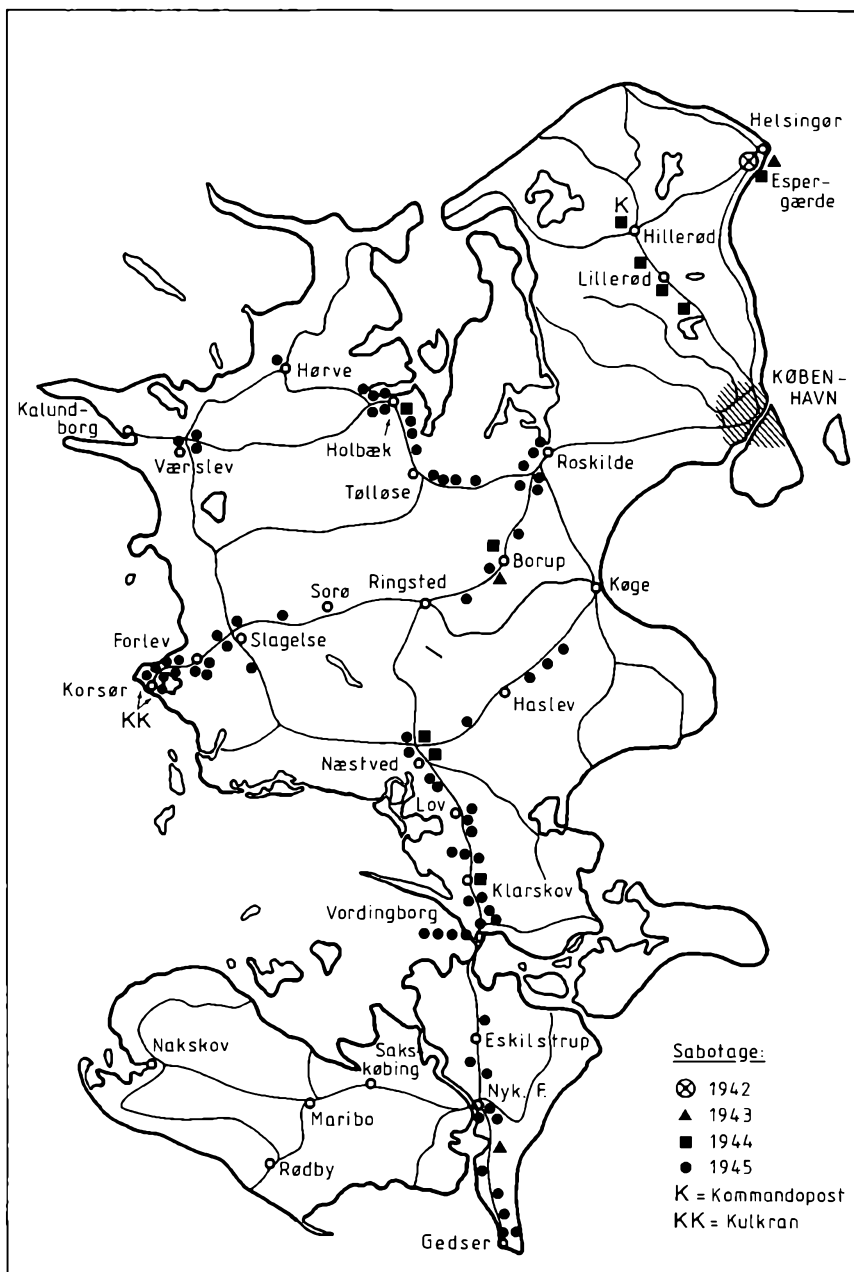
F. O. Nielsen beretter: »I løbet af få dage var de 50% til København klar til afsendelse, og sendingen blev overladt til DSB's forsg. Krudtet fik ikke lov at sætte mug ved os. 2. dagen efter at vi havde fået sendingen, kom en lille jernbanemand og spurgte, om vi ville have et tysk militærtog. Det ville vi selvfølgelig gerne – nu vi havde noget at have det i. Ved 01.00 tiden kørte vi ud til dæmningen mellem Hvalsø og Tølløse. Vi medbragte 125 pk. plastisk sprængstof og de fornødne tændmidler. 5–10 pk. havde været nok, men ud fra betragtningen »skal der være gilde, så lad der være gilde«, agtede vi at anvende 125 pk. Bekendt med, at det danske personale i toget – lokomotivfører, togfører m.v. opholdt sig i de første vogne i toget, lod vi der være en strækning på 25–30 m mellem »tågesignalerne« og de første pakker sprængstof.

Efter garanti fra jernbanernes repræsentant om, at det første tog, der kom på strækningen, var det tyske militærtog, blev det afsluttende arbejde udført, så toget selv kunne antænde de udlagte sprængladninger. Derpå kørte vi mod Holbæk. Da vi nåede Lunderød 5–6 km fra dæmningen, hvor sprængladningen var udlagt, stod jeg ud af vognen. Idet jeg kom ud af vognen, kom drønet fra eksplosionen . . . Toget fik vi, men havde vi udført sprængningen i en tilsvarende slugt, ville tyskerne have været nødt til med skærebændere at skære toget ud i metermål og bære det væk.

Nu var toget rullet ned ad den 10–12 m høje dæmning, og der lå det ikke i vejen. Hullet i dæmningen var repareret samme dag og dermed fri passage for tyskerne.«⁶⁸

Årsagen til sabotørernes interesse for banestrækningen Roskilde-Holbæk hang sammen med stigende tysk aktivitet i Odsherred. Her var man på et tidspunkt i 1944 begyndt at anlægge kystforsvarsværker på Sjællands Odde og flere andre steder. Dermed blev de tyske transporter flere

Kort 8. Jernbanesabotage.

På kortet er indtegnet de sabotageaktioner, der medførte linieafbrydelser. Disse indebar, at der i kortere eller længere tid ikke kunne køre tog på en bestemt strækning. Tre sabotager mod anlæg på stationer er desuden markeret.

og flere. Svært krigsmateriel og andet gods blev udlosset i Højby og Nykøbing S.⁶⁹

Fredag den 30. marts 1945 ved 16-tiden blev et tysk militærtog standset i Tølløse p.g.a. jernbanesabotage. Om lørdagen den 31. marts hed det fra Tølløse station: »Militærtog 9500 fra 30/3 holder stadig på stationen. Ny sporsprængning i Hvalsø kl. ca. 2 lørdag nat. 2153, 2155, 2157 og 154 aflyst. Rejsende mellem 158 og Tølløse og 153 i Hvalsø blev udvekslet til fods ad landevejen. Rejsegods og stykgods blev befordret pr. lastbil . . . Militærtog fra fredag eftermiddag videresendtes som særtog 9506 og afgik herfra kl. 19.40.«⁷⁰

Som det ses, var forsinkelsen på det tyske tog ca. 27 timer. I tiden 28. marts – 3. april 1945 fandt ialt en halv snes sabotager sted på strækningen Holbæk-Hvalsø, alle udført af F. O. Niensens folk. Toggangen var langt fra normal i de dage.

Da der fra Hørve over Vørslev var adgang til banenettet på Sjælland uden om Holbæk, iværksatte reservepolitibetjent Vagn Ledhus-Larsson en aktion mod Vørslev og Hørve stationer. Ledhus-Larsson og hans folk havde foretaget en af de få jernbanesabotager i efteråret 1944, det skete på strækningen Holbæk-Vipperød den 22. september. Braget her medførte, at F. O. Nielsen og Ledhus-Larsson fandt hinanden.

Forud for aktionerne mod Vørslev og Hørve holdt Ledhus-Larsson tre instruktionsmøder, hvor hele planen blev gennemgået fra A til Z, således at alle meget nøje var klar over, hvem der havde ansvar for hvad.

Om selve aktionen beretter Vagn Ledhus-Larsson:

»Sent lørdag aften den 31. marts 1945, ankom vi 5 mand fra Holbæk til Vørslev station i en benzindrevet personvogn, hvor det var planlagt at sprænge sporskifterne for ind- og udgaaende trafik.

Vi standsede et kort stykke fra stationen. 2 mand blev sendt frem, for at sondere omgivelserne. Alt var mørkt, stille og roligt, ingen tysker paa vagt. Vi kørte frem til stationen med slukkede lygter, og satte vognen bag et pakhus eller anden bygning.

3 mand gik til sporskifterne i den østlige ende af stationen. De 2 andre gik til den vestlige side mod Kalundborg. Der skulle bruges 6 pakker sprængstof, de havde 8 med, og jeg mener, at de alle blev brugt.

Sprængladningerne blev serieforbundet med cordextraad (sprængtraad) med en tidsblyant i hver ende, samt en paa traaden mellem ladningerne som ekstra sikkerhed. Inden sprængningen, trykket paa blyanterne, skulle den ene blive paa stedet, medens den anden skulle melde klar til dem i den østlige ende.

I østsiden var det mere kompliceret, det tog længere tid og mere brug af sprængstof. Der var 3 jernbanelinier, privatbanen til Hørve, øst paa

mod Holbæk og syd paa mod Slagelse. Det medførte at der skulle blive tre sprængninger i østsiden, der blev dog kun to, da vi fik serieforbundet to med cordextraad.

Hele aktionen tog vel 20–25 minutter. Kammeraten fra vestsiden var kommet og havde meldt klar. Da vi var ved at montere den sidste blyant, blev han sendt tilbage med besked om, at der skulle trykkes paa blyanterne, derefter huske at tage sikringsstifterne ud og sørge for, at faa alt med derfra, intet løst maatte efterlades, og saa tilbage til bilen.

Faa minutter efter, var der ogsaa trykket paa blyanterne i østsiden, og vi var begge hold tilbage ved bilen samtidig. Vi kørte stille og roligt derfra med slukkede lygter, saa der var ingen, der havde bemærket, at vi var der.

Da vi havde kørt den korte vej fra stationen og ud til hovedlandevejen ved Birkende Gaard, var vi klar over, at der kun var nogle minutter, til vi kunne vente den første sprængning. En kammerat fra hvert hold, havde taget den nøjagtige tid, da der blev trykket paa den første blyant. Blyanterne havde en forsinkelse paa en 1/2 time.

Lige efter gaarden, drejede vi ind paa en sidevej og stoppede. Vi ville gerne se, om der skete noget i det hele taget. Ikke længe efter at vi var kommet ud af bilen, kom det første knald fra østsiden. Det lød ikke af meget. En bemærkede, at det fyrværkeri kunne vi have futtet af hjemme i garden, uden at nogen havde bemærket det.

Saa kom knaldet fra vestsiden, det var der mere saft og kraft i. Det kan siges, at de to, der havde været i vestsiden, voksede et par tommer i den anledning.

Endnu manglede vi den ene sprængning i østsiden. Vi var ved at være enige om, at det nok blev en fuser, da der var gaaet 5–6 minutter over tiden, og vi hellere maatte se at komme derfra.

Da vi var paa vej ind i bilen, kom der et lysglimt og et drøn, der sagde spar to til de andre. Det virkede perfekt, og der var en der bemærkede, at han gerne skulle anbefale importen af det engelske legetøj.

Hørve station var indlagt i planen paa vejen hjem, hvis der ikke skete noget uforudset, og der blev tid nok. Da alt klappede, som det skulle, og hurtigt i Vørslev, gik turen derefter direkte til Hørve station.

Her vil en beskrivelse af selve aktionen, kun blive en gentagelse af, hvad der er skrevet om Vørslev station. 2 mand gik til de sydlige sporskifter mod Holbæk. De 3 andre gik til de nordlige mod Nykøbing og sporskifterne til Vørslevbanen.

Der blev ogsaa brugt blyanter med 1/2 times forsinkelse, men de blev først trykket, da alt var klart. Der skulle vi have lidt mere tid til at komme pænt derfra, da stationen laa midt inde i byen.

Til sidst er der kun at sige, at vi kom godt hjem til Holbæk ad forskel-

lige smaaveje uden oplevelser. Hørve sprængningerne gik ogsaa planmæssig, vi tog dem i øjesyn fra en sidevej ved Vejleby.«⁷¹

Den eneste sabotage i 1944 mod jernbanelinien København-Korsør, i Regionen, fandt sted natten til den 12. december. Ved denne lejlighed afsporede et mælketog mellem Viby og Borup. 11 vogne blev kastet på kryds og tværs, således at søndre og nordre spor blev blokeret i henholdsvis 8 og 21 timer. Sabotørerne, der var fra Roskilde, havde sikkert sigtet efter en af de tyske militærtransporter, som kørte på strækningen, da sabotagen fandt sted. Dette forhindrede ikke, at afsporingen medførte omfattende aflysninger og omlægninger af godstogsgangen.⁷²

I februar 1945 blev strækningen som nævnt saboteret mellem Slagelse og Korsør, hvor muligheden for omkørsel ikke forelå. Også i marts og april foretoges en del sprængninger af strækningen, herunder også sprængninger af sporskifter på Slagelse og Korsør stationer.

I slutningen af marts 1945 skulle 328. tyske Reserve-Division overflyttes fra Sjælland til Tyskland. Den 28. marts afgik 935 mand fra Holbæk og den 31. marts ca. 700 mand fra Helsingør. I dagene 30.–31. marts afgik en regimentsstab og ca. 760 mand fra Hillerød. Også fra Høvelte- og Sandholmlejren må styrker være afgået.⁷³

Mærkværdigvis synes disse bevægelser, der gik under kodenavnet »Meisenstein«, kun at have medført én transport på Sjælland. Den eneste transport, materialet kender, var et tog (trsp.nr. 642864) afg. fra Hillerød den 30. marts kl. 20.30, med ankomst Korsør den 31. marts kl. 01.57 og overført med færge 2045. Om der mangler nogle bevægelsestog i materialet eller, om dele af 328. Division skulle være ført i motor- eller fodmarch til Korsør, får stå hen i det uvisse.

Ved Forlev station var der et afspøringsforsøg den 31. marts kl. 01.47, men toget fra Hillerød nåede altså trods alt færgen. I Nyborg ventede 5 tog på at føre de fra Sjælland kommende styrker mod syd. Et af disse tog (trsp.nr. 642864) blev forsinket ca. 12 timer på grund af sabotageaktioner ved Nyborg og nord for Padborg. 328. Reserve-Division blev ført til en station i nærheden af Fulda og herfra tilført 1. Fallschirm-Armee, der fra omkring den 11. april 1945 deltog i kampe ved floden Aller.⁷⁴

Der synes at foreligge den foreligge den foreligge, at det var en del af bevægelsen »Meisenstein«, som Holbæk-folkene »havde fat i« under deres sabotage-offensiv omkring den 1. april.

Også på strækningen fra Næstved og sydpå fortsatte man sabotagen i marts og april 1945.

I tiden 21.–30. marts blev Vordingborg station og strækningen Vordingborg-Masnedsund ivrigt saboteret.

Den 18. april sprængtes en kulkran på Næstved station, ligesom der den 28./29. april fandt sprængninger sted på strækningen Køge-Næstved, bl.a. en brosprængning.

Den 27. april blev begge spor på strækningen Næstved-Lov sprængt. Østre spor istandsattes under anvendelse af skinner fra vestre spor. Senere den 27. april skete der atter sprængninger i begge spor, idet man også her tog materiale fra vestre spor for at holde det østre klar. Den 28. april ved 23-tiden skete der ulykkeligtvis en fejltagelse på Næstved station, som medførte, at et sydgående persontog blev sendt ud af det ufarbare vestre spor. Ca. 4 km syd for Næstved afsporede lokomotivet og væltede tillige med de 3 forreste personvogne. Tre passagerer blev dræbt, og ca. 35 måtte indlægges på hospital.⁷⁵

I ovennævnte tilfælde var sabotørerne som sådan sagesløse, hvilket naturligtvis ikke forhindrede dem i at beklage ulykken.

Sabotørerne var knap så dadelfri ved en sprængning den 28. februar, 2 km vest for Roskilde station. I et forsøg på at ramme 3 vogne med Hitlerjugend, der var tilkoblet et tog som kørte på strækningen Gedser-Holbæk, iværksattes en sprængning under selve toget. Denne ramte imidlertid en personvogn med danske rejsende. »Information«, der dagen efter gav en ret detaljeret beskrivelse af hændelsen, kunne dog berolige læserne med følgende oplysninger om de 5 sårede: »De kunne dog alle efter at være forbundet på hospitalet tage til deres hjem.«⁷⁶

Hos DSB skal man nok have betvivlet rigtigheden af ovennævnte. Her var man nemlig vidende om, at der foruden 3 sårede jernbanefolk desuden var 5 tilskadekomne med grimme kvæstelser: 1) brud på begge skinnerne 2) højre ben amputeret 3) talrige snitsår 4) åbent brud på højre ankel og 5) snitsår-brud på hælbenet.⁷⁷ Man står sig altid ved at fortælle sandheden, for den kommer alligevel for en dag før eller senere.

Det kraftigste slag mod den øst-danske jernbanetrafik blev rettet mod strækningen Nykøbing F.-Gedser, der slet ikke var nævnt på listen over de jernbanestrækninger, som først og fremmest skulle saboteres.

Maskinmester Boy Preisler fra Nykøbing F. opholdt sig i begyndelsen af 1945 »under jorden« i København. En af de første dage i marts mødtes Preisler med von Holck ved Akvariet i Charlottenlund. »Han bad mig om at tage til Nykøbing og blokere jernbanelinien Nykøbing-Gedser.«⁷⁸

Som den pligttro mand Preisler var, tog han straks tilbage til Falster for at iværksætte den af SJL ønskede jernbanesabotage, der ikke på forhånd var drøftet med amtsledelsen i Nykøbing F. Ved kodeordet »Gefion« fra BBC i London gik man natten til den 18. marts 1945 til aktion på Syd-Falster. Der var tale om aktioner både i Gedser, hvor det var planen

at sænke færgen D/F »Danmark«, og syd for Nykøbing F. hvor en jernbanebro skulle sprænges i luften. Vi tager en aktion ad gangen.

Under ledelse af søkadet I. H. Haar lagde en halv snes sabotører midt på natten (18.3.) bomber i færgen, der lå i lejet. Der blev desuden anbragt bomber i sporskifterne på Gedser station og på den tomme broklap. Natens hændelser, og hvad der videre skete, lader sig belyse af en rapport fra Gedser station: »Natten mellem d. 17. ds. og søndag d. 18. ds. kl. 3.06, blev der fra herværende luftværnscentral givet flyvervarsel, umiddelbart derefter blev der fra centralen modtaget melding om, at der var flyvere over Lolland. Afvarsling foretoges kl. 4.15. Ved senere undersøgelse viste det sig, at varslingen var falsk, og bomber er utvivlsomt anbragt under flyvervarslingen, hvor alt udvendigt lys på stationen og ved færgen er neddæmpet.

Kl. 5.03 sprang en bombe ombord på dampfærgen »Danmark«.

Kl. 5.05 modtoges fra Nykøbing F. følgende telegram: »Ifølge meddelelse fra Østerbros Apothek her er Gedser station og færge belagt med bomber, der vil eksplodere i løbet af en time.«

Stationen blev herefter forladt af personalet, og kl. ca. 5.15 sprang en bombe i sporskifte nr. 1.

Kl. 6.15 genoptoges tjenesten, og der blev foretaget eftersyn af stationspladsen. Under dette eftersyn, der foretoges af stationsforstanderen, sprang 2 bomber i sporskifterne nr. 2 og 3. Efter sprængningen i sporskifte nr. 2 fandt værnemagten bomben i sporskifte nr. 3 og forsøgte at fjerne denne, herunder skete sprængningen, og en tysk soldat dræbtes . . . «⁷⁹

I løbet af den følgende dag var »Danmark« sunket i lejet, som hermed var blokeret.⁸⁰

Broen som skulle sprænges var beliggende ved Lindeskov, ca. 4 km syd for Nykøbing F. Sprængstof, og sprængblyanter med 3½ times forsinkelse, blev her anbragt af Mogens Damgaard Jensen, L. Christensen, Kamper Hansen, Jens Fosdal og Preisler selv. Eksplosionen fandt sted kort efter 05.30.⁸¹

Fra DSB's side arbejdede man naturligvis på at få broen klar igen, og da det desuden viste sig, at den tyske færge godt kunne lægge til i Gedser, måtte nye aktioner snart planlægges.

Natten til den 5. april rykkede sabotørerne derfor atter i marken. Broen ved Lindeskov blev igen sprængt, det samme desuden en bro ca. 500 m sydligere på jernbanelinien. Dertil kom sprængningen af en bro ved Marrebæk. Dermed var al togkørsel mellem Nykøbing F. og Gedser umulig.

En af DSB's baneingeniører var ved Marrebæk-broen den 7. april, hvor

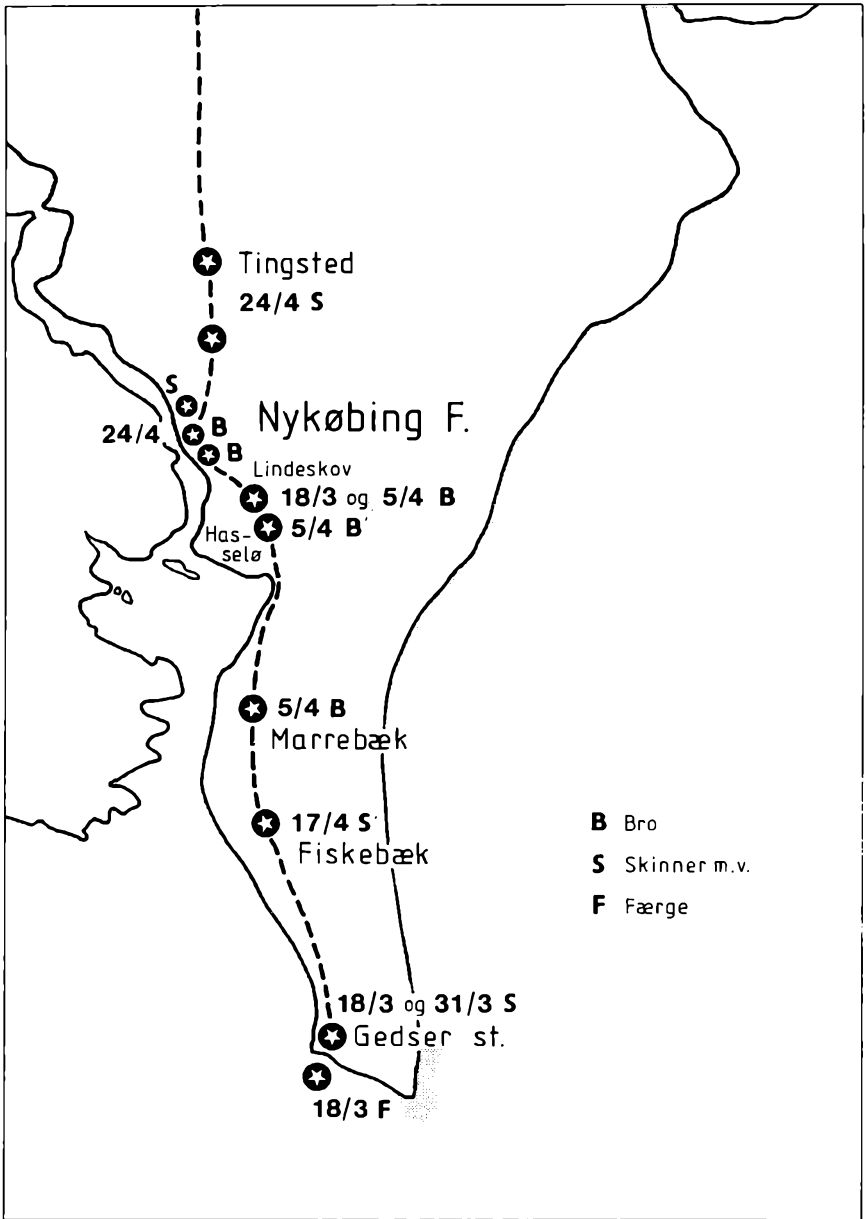

*Færgen D/F »Danmark«
efter sænkningen i Gedser
havn natten til den 18.
marts 1945. (Museet
Falsters Minder).*

det blev aftalt, at der til midlertidig istandsættelse af broen skulle anvendes 2 stk. 12,7 m og 1 stk. 19 m sporafstivninger. Omtalte ingeniør var sikkert også ude at se på de to andre broer, for den 9. april forelå en oversigt m.h.t., hvad der skulle foretages også ved de øvrige sprængningssteder.

I DSB forventede man, »at de første broer midlertidigt kan være etableret ca. 3 uger efter, at sporafstivningerne er modtaget.«⁸² Samtidig blev det oplyst, at spørgsmålet om etablering af en fodgængerbro over Marrebæk Kanal blev stillet i bero indtil videre. Den 13. april var DSB klar med de tegninger, der skulle bruges i forbindelse med en midlertidig sporafstivning af broen ved Marrebæk. Til dette arbejde skulle der bruges en kran m.v., som skulle komme nord fra. For at forhindre dette sprængtes

Kort 9. Trafiksabotagen på Falster i marts og april 1945.

den 24. april 2 broer ved sukkerfabrikken i Nykøbing. Det var Poul Matzen og Mogens, der her var på spil.

Efter det foreliggende kunne der ikke køres med tog over broen ved Marrebæk fra den 5. april 1945 og frem til befrielsen. Pendulkørsel på strækningen Nykøbing F.-Marrebæk og Marrebæk-Gedser var derimod mulig. Derfor gav Preisler Gedser-gruppen besked om at sprænge spor-skifterne ved Fiskebæk station, hvilket skete den 17. april.

Da der også blev lagt trafikken betydelige hindringer i vejen på strækningen Næstved-Masnedø, var der dermed ikke mere nogen »bagdør« for de i Øst-Danmark stationerede tyske tropper. Der synes dog ikke at have været planer om at flytte tyske styrker til Tyskland via Falster.

Det var K-udvalget, der udøvede kommandomyndigheden over sabotagearbejdet i REGION V, hvor der i begyndelsen af 1945 blev udpeget ledere af jernbanesabotagen i flere amter. De synes alle at have støttet sig til de eksisterende sabotagegrupper, hvoraf flere havde ventet i hele og halve år på at komme i aktion. Antallet af jernbanesabotager med linieafbrydelse til følge var fra 1942 til 5. maj 1945 ca. 85. Det var ca. 5,6% af den samlede danske jernbanesabotage, der havde sit absolutte tyngdepunkt i Jylland.⁸³

Oliekrigen

For at hindre værnemagten i at få del i de danske lagre af olie og benzin i Øst-Danmark, iværksattes i begyndelsen af 1945 en række koordinerede sabotager mod olietanke.

Søndag den 11. marts ved middagstid sprængtes olietanke i Holbæk. Det var folk fra F. O. Nielsens sabotagegruppe, der her gik til angreb. Den 12. marts om aftenen saboteredes olietanke på havnen i Næstved. Aktionen blev udført af officiant Fritz Larsen, bylederen, og hans nk. Carmel Hansen m.fl.

Efter aktionen, hvor 800.000 l olie gik op i røg, fandt tyskerne ud af, at benzinen i nogle underjordiske tanke havde klaret frisag. De gav sig derfor til at pumpe denne benzin op i 2 jernbanetankvogne. Erik Terp og hans gruppe, med støtte af Carmel Hansen, fik kort efter de 2 tankvogne »rangeret« nord ud af byen, hvor de blev sprængt. Fra Rislev hørtes et par dæmpede brag »og 40.000 l brændende benzin lyste op over byen med et smukt, blåligt lys.«⁸⁴

Det var den 16. marts kl. 22.42.

Ved 23-tiden den 12. marts oplystes havneområdet i Nykøbing F. af skåret fra en sabotage mod 9 olietanke. Ordren til denne aktion var blevet givet af en kurer fra København.

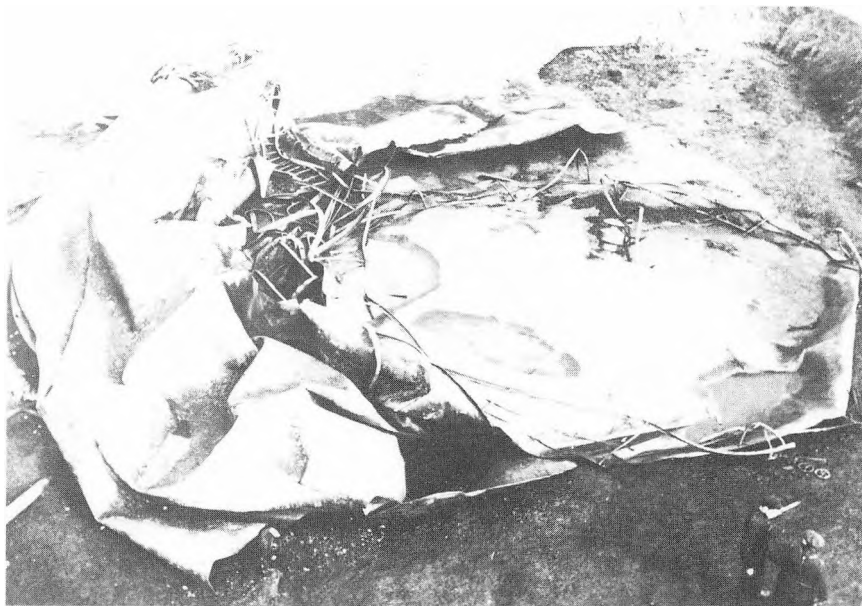

Sabotage mod olietanke i Holbæk den 11. marts 1945.

Studerende Jens Fosdal fra sabotagegruppen beretter: »Om aftenen samledes vi fem fra sprængholdet plus amts sabotagechefen, der skulle med som repræsentant og se på sagerne, og vi gik i gang med arbejdet. De enkelte bomber blev lavet til, og derpå blev planen lagt. Hver mand fik sin opgave, og vi satte os grundigt ind i sagerne . . . Først fik sprængkommandoen tildelt sine pladser. 2 mand skulle tage sig af den underjordiske, hvor en 8 kg bombe skulle nedgraves. 2 mand skulle ordne de tre store tanke, hver med en 4 kg bombe, der skulle tændes hver for sig. Endelig var der de 5 olietanke, som jeg fik tildelt. Min gruppefører og kuren tog sig af tanken under jorden, næstkommanderende af de tre store.

Sikringen kom til at bestå af 10 MP bevæbnede mand. De blev posteret, så alle veje var spærret. En særlig stærk post blev sat mod vagtstuen. Kl. 10.30 skulle sprængningskommandoen møde, 5 minutter før skulle sikringen være på plads.

Mandag var en almindelig dag for mig. Jeg passede mit arbejde så godt som muligt og fik det ordnet sådan, at jeg skulle ud, for ikke at vække uro hos dem derhjemme.

En af de ødelagte olietanke i Næstved efter sabotage den 12. marts 1945. (Næstved Museum).

Til aftalt tid begyndte angrebet. Vi mødtes hos grpf., hentede hver sine bomber og begav os enkeltvis af sted med dem under armen, nogle gående, andre på cykel.

Da jeg nåede ud, var sikringen kommet på plads, og vi begyndte at arbejde. Jeg klippede mig gennem hegnet og fik sprængladningerne anbragt og forbundet med kordextråd, idet de fem bomber skulle springe i to omgange, tre og to ad gangen. Jeg arbejdede uden forbindelse med de andre, men jeg følte mig sikker og kunne derfor arbejde roligt. Imens fik de andre deres fra hånden, og kl. ca. 11 kom signalet til tænding. 10 minutter blyanterne blev tændt og tilbagereturen begyndte. Vi tog hjem hver til sit. Hjemme ventede jeg så spændt på eksplosionerne. Det tog 17 minutter, inden de første sprang, og i løbet af ca. 1 minut var alle 6 eksplosioner kommet, og himlen var farvet af et forfærdeligt ildhav . . . Al olie og benzin brændte, og tilbage stod kun de gennemhullede, sammen-sunkne og sværtede tanke. Kun den underjordiske tank undgik fuldstændig ødelæggelse. Den slap med nogle huller, og dens indhold blev reddet.«⁸⁵

Johan Siboska, lederen af 1. kompagni, beretter følgende om vagtstyrken: »Da jeg kom fra mit arbejde kl. 2 om eftermiddagen, mødte jeg Tage

Sabotage mod olietanke på havnen i Nykøbing F. den 12. marts 1945. (Museet Falsters Minder).

Pedersen fra amtsledelsen i Slotsgade, han sagde, at der var kommet ordre til, at benzintankene ved havnen skulle sprænges samme aften kl. 22.10. Han spurgte mig, om vi ville stille nogle folk som vagtposter.

Vi holdt et møde hos Kresten Knudsen, og jeg bestemte, at ingen delingsfører måtte deltage. Det passede dem ikke rigtigt, det var fordi, sprængningen skulle ledes af andet kompagnis folk. Tjener Svend Hansen fik besked på, at han skulle sige til Axel Jørgensen, at han og nogle flere af hans folk skulle henvende sig til Tage Pedersen, som skulle lede sprængningen. Axel Jørgensen kørte ud til Tage for at få at vide, hvilken opgave de skulle have, og hvor de skulle placeres. De fik besked på at stille ved Frigast ved havnen med fem mand, stikordet var den aften Adam og Eva, derfra skulle de gå ud til deres poster, som for deres vedkommende var en mand ved gartnerens salgshal, som med sin maskinpistol kunne holde tyskerne inde i vagtlokalet, hvis det skete, at de blev opdaget. Vagtlokalet lå ca. 30–40 m fra den nærmeste tank, som skulle sprænges. Tyskernes vagtstyrke var på 16–18 mand, som var inde i huset. En tysk vagtpost holdt vagt udenfor, han var bevæbnet med en maskinpistol. Tre mand skulle være mellem Hørskætteriet og tankene, og da der lå tre beboede fiskekuttere i nærheden, var det også deres opgave at få

dem fjernet, da de lå meget tæt på benzintankene. To mand skulle være mellem Gødningskompagniet og tankene, de havde til opgave, foruden dækningen, at advare forvalteren som boede oven på firmaets kontor, og det lå meget tæt ved tankene. Kl. 21 gik de til mødestedet og i løbet af få minutter var de alle samlet. Tage Pedersen havde to mand med, de kom alle godt på deres pladser, og de lagde sig i god dækning med opmærksomheden henvendt på tyskernes vagtlokale. Den tyske vagt havde en skarp lommelygte, som han med mellemrum lyste hen over benzintankene med, . . . Jeg lå ca. 170 m fra stedet på en vogn, der var fyldt med kornsække. Der var en høj trævæg foran. Jeg kunne se ud langs havnen. Jeg havde nøgle til porten, så jeg kunne komme over gaden bag ud og under en kældergang, så jeg hurtigt kunne komme væk. Det varede lidt længe, inden eksplosionerne kom, syntes jeg. Da den første kom, vågnede den tyske vagtpost. Han skød den ene serie efter den anden hen ad havneterrænet. Der var ingen mennesker at se, men det må også have været et slemt chock for ham, for den stærkeste ladning sprængstof lå tættest ved ham. Den var beregnet til at sprænge en beholder, der lå nede i jorden med et tykt lag jord over. Da den sprang, var det et øjeblik helt hvidt på himlen, og det hele blev en meget stor brand.«⁸⁶

I sommeren 1944 meddelte tyskerne, at der nu ikke længere ville blive leveret færdige olieprodukter til Danmark, hvilket ellers havde været tilfældet siden 1940. I stedet ville man fra tysk side nu gå over til leverancer af råolie fra Rumænien. Af dette produkt kunne der leveres ca. 3600 tons pr. måned, hvoraf 1900 tons skulle raffineres i Kalundborg og resten i København. Kalundborg olieraffinaderi standsede derpå driften med raffinering af tørvetjære og gik over til behandling af den rumænske råolie. Da Den røde Hær erobrede de rumænske olieområder ved Ploesti den 30. august 1944, var det hurtigt slut med at få rumænsk råolie til Danmark, så det ud til. Det forventedes dog, at de jernbanetankvogne, som var på vej via østersøhavne, ville komme frem, men så var det også slut. Tyskerne erklærede, at de ikke kunne undvære en dråbe olie i tiden frem over. Raffinaderiet i Kalundborg fik derpå fra dansk myndighed besked på, at alt, hvad der kunne oparbejdes, skulle gå til ambulancekørsel og anden livsvigtig transport.⁸⁷

I slutningen af april 1945 ankom jernbanevogne med rumænsk olie suppleret op med ungarsk olie til Sjælland. På et tidspunkt holdt 28 af disse tankvogne på godsbanegården i Korsør. Lokale sabotører besluttede sig til at futte dem af. »4 vogne blev sprængt i bunden, men den udstrømmende olie slukkede branden, der var opstået ved eksplosionen, og begrænsede herved skaden til de 4 vogne. Tanken var, at den brændende olie skulle have sprængt de andre olieovne, således at ødelæggelsen var

blevet total.«⁸⁸ Til Kalundborg ankom 46 af tankvognene med rumænsk olie og desuden, som følge af den almindelige forvirring i Tyskland, 52 tankvogne indeholdende ren smørelie. Samtidig med ankomsten af de 52 vogne med raffinerede produkter forlød det, at yderligere 70 tankvogne var på vej over Fyn mod Sjælland.

Frihedsrådets lokalkomite i Kalundborg gav raffinaderiet pålæg om ikke at påbegynde raffinering af den rumænske olie før efter nærmere aftale, lige som man holdt et vågent øje med de raffinerede olieprodukter, som evt. kunne bruges straks af tyskerne. Lederen af lokalkomiteen, Mogens Wiuff, fik oprettet telefonomstilling fra sit hjem til radiofonistationen på Gisseløre, hvorfra der gik en direkte og uaflyttelig telefonlinie til Radiohuset i København. Via denne linie afgav Mogens Wiuff meldinger til Radiohuset om transporter af olie over Kalundborg station. Fra Radiohuset gik oplysningerne videre til rette vedkommende, hvilket må have været K-udvalget, som antagelig gav gode råd i sagen i retning af Kalundborg.⁸⁹

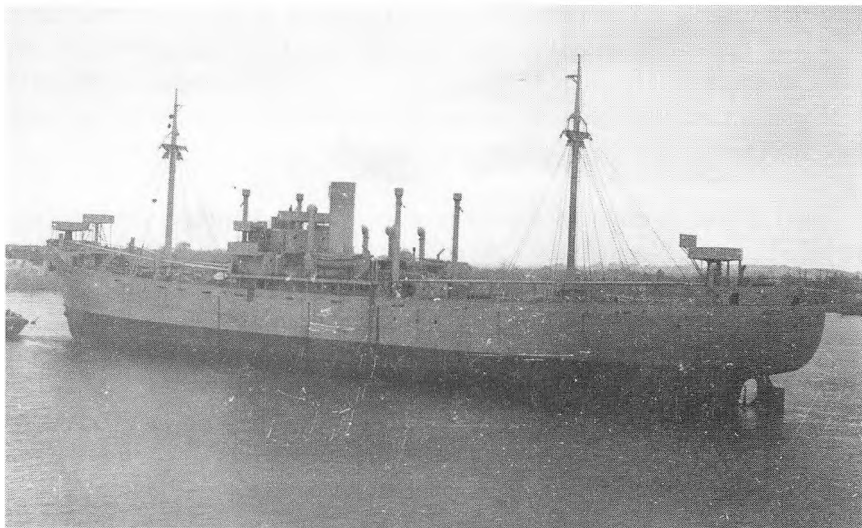
Kapitulationen først i maj skrinlagde evt. overvejelser angående et angreb på olielagrene i Kalundborg.

»Millerntor« og andre mål

Den 23. oktober 1944 forlangte chefen for den tyske krigsmarine, storadmiral Karl Dönitz, en aktiv indsats for at forhindre det stigende antal skibssabotager i Danmark. Admiralen kunne i breve til tyske myndigheder på højt plan henvide til, at der i de foregående 4 måneder på danske værfter var sænket 6 nybygninger, mens 9 handelsskibe var blevet svært beskadiget. Bygningen af skibe til Tyskland på danske værfter foregik under det såkaldte »Hansa« program, men p.g.a. sabotagen forudså Dönitz nu problemer med krigsmarinens transportprogrammer, hvorfor han krævede iværksættelse af en effektiv bevogtning af danske skibsværfter.⁹⁰

På Nakskov skibsværft var man i efteråret 1944 ved at lægge sidste hånd på skibet »Millerntor«, som var blevet bestilt af Hamburg-Amerika Linien i marts 1943. For at komme om bord på skibet skulle arbejderne have specielle ausweis. Der var efterhånden en svært bevæbnet vagt på 26 mand i nybygningen og en tysk maskininspektør og hans vagter opholdt sig i maskinrummet hele dagen. Det var tydeligt, at man fra tysk side ventede en sabotage også mod dette skib. Lederen af de kommunistiske sabotagegrupper m.v. i Nakskov, elektriker Hans Georg Madsen, fik medio oktober 1944 besked fra amtets ledelse om, at en sabotage mod »Millerntor« skulle foretages omgående, inden skibet gik i dok. Han fik desuden

Efter den vellykkede sabotage mod det næsten færdige tyske skib »Millerntor« på Nakskov Skibsværft, blev skibet den 3. november 1944 bugseret ud af Nakskov havn. Skibet blev i sommeren 1945 fundet ved Kiel endnu ikke færdiggjort. (Nakskov Skibsværft).

en tegning, hvorpå det foreslåede sabotagepunkt var angivet, et sted i det støbte stævnør helt ude ved skruen. Da en tunneldør ud mod skibets agterstavn altid var låst, måtte Madsen dog opgive stævnørret til fordel for et andet egnet sted i skibet. Madsen, der arbejdede på skibsværftet, anbragte den 25. oktober 15 kg sprængstof i skibets damp turbine. Der var tale om tysk sprængstof, som Viktor Søndergaard havde bragt fra Nykøbing F. til Nakskov. Kort før arbejdstidens ophør kl. 16 blev 2-timers sprængblyanterne slået an. For at tyskerne skulle tro, sabotagen var lavet af udenbys folk, trængte 11 bevæbnede mænd kort før kl. 18 ind på værftets grund, hvor de holdt 5 danske sabotagevagter op og skar telefonledningerne over. Ved 19-tiden kom drønet. Det viste sig, at sprængningen havde ødelagt skibets maskineri fuldstændigt, idet fundamentet og krumtaphus m.v. var sprængt.⁹¹

Den 3. november 1944 blev »Millerntor«, der var værftets nybygning nr. 114, slæbt fra Nakskov. Skibet blev i maj 1945 fundet ved Kiel endnu ikke færdiggjort.⁹²

Industrisabotagen i krigens sidste halvår rettede sig iøvrigt som hidtil mod fabrikker og værksteder, der arbejdede for tyskerne. Det kan eksempelvis nævnes, at krydsfinerfabrikken i Næstved blev ødelagt ved en sabotage den 18. november 1944. Der var da netop ankommet en sending

speciallim til brug for virksomhedens produktion af komponenter til fly.

I Roskilde saboteredes et savværk i november 1944, mens en maskinfabrik blev sprængt i januar 1945 og en halmvarefabrik ødelagt i februar.

Den 4. marts 1945 blev sabotagevagterne ved en møbelfabrik i Lommelev på Nord-Falster holdt op af sabotører, som derpå afbrændte virksomheden totalt.⁹³

Flere steder fjernede modstandsgrupper fedt og konserver m.v. fra det lokale slagteri. Noget sådant skete f.eks. i Roskilde og i Nakskov i 1945 og må vel have været foreslået fra højere myndighed.⁹⁴

I tiden 1942 til og med 1945 forekom 181 sabotager på Sjælland og Lolland-Falster, hvilket var 7% af samtlige sabotageaktioner i Danmark under besættelsen. Heraf tegnede Frederiksborg amt sig for ca. 1/3.⁹⁵

Jernbanesabotagen i 1945 synes først og fremmest at være iværksat, fordi der nu fandtes sprængstof i rigelige mængder. Hvad den dybere mening var f.eks. med den af SJL på Falster iværksatte jernbanesabotage, får stå hen i det uvisse. I tiden frem til eftersommeren 1943, med de tyske transporter til Norge via Gedser-København-Helsingør, havde der været god mening i at foretage jernbanesabotage på denne strækning. I begyndelsen af 1945 er det derimod vanskeligt at øjne et formål med en sabotageoffensiv. Begrebet øvelse synes i høj grad at kunne komme på tale, idet bevægelsen samtidig ligesom kunne »vise flaget« i det østdanske. At fratage tyskerne brugen af et nybygget skib var en betydningsfuld krigshandling. Sabotagen mod »Millerntor« i Nakskov må derfor betegnes som den vigtigste sabotagehandling i Regionen.

Sprængningen af oliebeholdere i Holbæk, Næstved og Nykøbing F., der var et led i »oliekrigen«, må under denne synsvinkel også rangere højt.

Resten af industrisabotagen, der ikke var omfattende, bar i nogen grad præg af tilfældigheder.

September 1944 - maj 1945

Frederiksborg amt

Ved indgangen til efteråret 1944 udgjorde modstandsgrupperne i Frederiksborg amt ca. 1/4 af den samlede modstandsstyrke i Regionen. Af de godt 700 modstandsfolk i amtet befandt mere end halvdelen sig i den østlige del, Helsingør og Øresundskysten. Tallet 700 skal nok tages med et vist forbehold, idet der meget vel kan have været en del grupper, som endnu ikke rigtig var indordnet i det samlede system, der var under udbygning ved nye hvervninger. Der kan i denne forbindelse eksempelvis nævnes, at der i Frederikssund tilgik ca. 30 mand i de 3 efterårsmåneder, hvilket var ca. 1/6 af den endelige modstandsstyrke i byen.¹

Amtslederen, oberstløjtnant Deleuran, og hans civile hjælper Kaj Christensen, varetog naturligvis amtets kontakt til SJL, lige som de på forskellig vis forhandlede med de lokale ledere i området. I det daglige opererede de to derimod mest i amtets østlige del, hvor industribyen Helsingør var og blev en hjørnesten i modstandsarbejdet.

Da arkitekt E. Lütken, Hillerød, fejlagtigt havde meddelt sine medledere, bogholder E. Truelsen og kaptajn A. D. Jensen, at han var amtsleder for et selvstændigt Frederiksborg amt vest, virkede man her fortsat i troen på rigtigheden af dette. Det var under de herskende forhold umuligt for Lütkens to hjælpere at danne sig et overblik over organisationen, hvorfor de naturligvis tog »amtslederens« ord for gode varer. Det er tankevækkende, at to mænd på lederposter kunne blive fejlinformeret i en sådan grad, som det her var tilfældet.

Gestapo lurede i efteråret 1944 stærkt på at få »slået hul« til modstandsbevægelsen i Frederiksborg amt. Ret durkdrevne stikkere, forsynet med den rette viden, blev derfor indsat. I Hillerød var succesen ubestridelig.

Den 20. november blev en gruppefører i Hillerød arresteret af gestapo, da han forhandlede om våbenkøb med en kvindelig spion i tyskernes

sold. Arrestationen medførte, at Lützens navn meget hurtigt kom frem, hvorpå han blev hentet og underkastet grov tortur. Da Lütken havde kendskab til såvel amtsledelsen som DKP's militære og politiske organisation omkring Hillerød, var der i høj grad fare på færde. Allerede i løbet af den 22. november havde gestapo mulighed for at iværksætte en storrazzia i Hillerød og arrestationer eller forsøg herpå i resten af amtet. Det hele var gået så hurtigt, at kun få modstandsfolk nåede at blive advaret, hvilket resulterede i arrestationen af ca. 30 personer i Hillerød. Heraf kom mindst 25 i de følgende måneder til en tysk kz-lejr.² Truelsen fik af Lützens søster melding om, at hendes bror var arresteret. Derpå anbragte Truelsen kone og børn hos en mand, som han regnede med ikke ville få besøg af gestapo. Truelsen selv tog ophold på et hotel (privat lejlighed), hvor han blev eftersøgt ved razziaen. Han nåede dog ned i kælderen, hvor han gemte sig i en stor, tom kartoffelkasse af træ. Her sad han med afsikret pistol, da gestapo begyndte at undersøge hotellets kælderum. En gestapomand slog på kassens låg for at sikre sig, at den var tom. Det må han have ment, den var, for han løftede ikke låget. Kender man Truelsen, ved man, at gestapo her var særdeles tæt på at miste en mand. Mens Truelsen opholdt sig på hotellet, blev hans kone og hendes vært arresteret. Fruen blev dog frigivet ved juletid, med »skygge« på.³

DKP's amtsleder, Knud Pedersen, opholdt sig natten til den 22. november i Hillerød, hvor han delte illegalt logi med »Tony« Hansen, den lokale DKP-leder. Også på denne adresse dukkede gestapo op, men det lykkedes Knud Pedersen og »Tony« Hansen m.fl. at slippe væk gennem et kældervindue, mens værtinden holdt tyskerne hen med snak uden at åbne døren. Knud Pedersen styrtede af sted med tøjet og skoene i hånden og nåede senere frem til en præst ved Farum. Her fik han erstattet det tøj, han havde tabt under flugten, hvorpå han begav sig mod Fredensborg, hvor han hos partifællen Axel Johansen fik noget varmt at drikke, og blev lagt i seng. Fra Fredensborg gik turen videre til Helsingør, hvor til også »Tony« Hansen var nået. Få dage senere blev »Tony« Hansen arresteret på en restaurant og ført til Wisborg, gestapos lokale hovedkvarter. Her blev han slået mere end halvt fordærvet og derpå senere sendt i kz-lejr.⁴

Byledelsen i Frederikssund, O. Nielsen, Filtenborg og Mehr, blev også arresteret. Vejassistent A. E. Nielsen i Hørsholm, hvor Deleurans bolig var blevet hjem søgt af gestapo, prøvede forgæves at advare lederne i Frederikssund. Også arrestanterne fra denne by endte i kz-lejr.⁵

I Frederiksværk arresteredes Walther Jensen og Otto Jørgensen, og i Birkerød fik gestapo den 22. november fat i farvehandler Beiter og hans logerende, mekaniker Knud Rosenberg Petersen. Sidstnævnte, der havde virket som våbeninstruktør, døde i KZ-Dachau den 5. marts 1945.⁶

Oberstløjtnant C. V. Deleuran. (Det kgl. Bibliotek).

Ledelsen i Helsingør, vejassistent N. C. Nielsen m.fl. nåede at komme væk i tide, men ellers var det gået meget hårdt ud over den vestlige del af amtet. Organisationen var kort og godt slået i stumper og stykker.

Det må indskydes, at der antagelig blev foretaget flere arrestationer end de her nævnte.

Få dage efter den 22. november drøftede Nissen Blom og Kaj Christensen forholdene i Frederiksborg amt på et møde i Frederiksborg have. Resultatet af drøftelserne blev en beslutning om at dele amtet i to dele, Frederiksborg amt øst og Frederiksborg amt vest. Grænsen mellem de to »amter« blev fastlagt til følgende linie: Esrum kanal, Esrum sø, øst om Fredensborg, østkanten af Grønholt hegn, vest om Karlebo, østkanten af Tokkekøb hegn, øst om Blovstrød, østkanten af Ravnholt, vestkanten af

Ganløse Orned, vest om Ganløse, Damvad å. Mellem Frederiksborg amt øst og Region VI blev grænsen: Værebros å, sydkanten af Jonstrup vang og Hareskov, Bagsværd sø, Lyngby sø og derpå Mølleåen til dens udløb. Dermed overgik i det mindste Vedbæk, Søllerød og Holte til REGION V.⁷ Som forventeligt blev dette nye areal et ret »blandet« område, idet Holte distrikt allerede var tilsluttet modstandsbevægelsen i Region VI, hvor dette forblev.

På dette tidspunkt omkring den 1. december 1944 var SJL forlængst begyndt at udnævne både en militær og en civil amtsleder i de enkelte amter.

Oberstløjtnant Deleuran og Kaj Christensen blev som forventeligt henholdsvis militær og civil amtsleder i Frederiksborg amt øst. Nissen Blom opsøgte inden udgangen af november E. Truelsen og bad ham om at opbygge en modstandsorganisation i Frederiksborg amt vest. Truelsen opfattede sagen således, at han afløste Lütken som amtsleder i det selvstændige Frederiksborg amt vest, fortsat med kaptajn A. D. Jensen som militær rådgiver. Truelsen fik kort efter mødet med Nissen Blom bekræftet sin udnævnelse til amtsleder af oberstløjtnant Riis Lassen.⁸

A. D. Jensen på sin side så sig selv som amtsleder med Truelsen som civil hjælper.⁹

Kaj Christensen beretter følgende om forholdet: »Amtsledelsen i Frederiksborg amt øst og Frederiksborg amt vest bestod således af en civil og en officer, der var ligestillede.«¹⁰

Ser vi væk fra formaliteterne, hvad Nissen Blom og Riis Lassen muligvis netop gjorde, kan det konstateres, at Truelsen blev sjælen i opbygningen af det nye »amt«.

Frederiksborg amt vest

For Truelsen gjaldt det nu om så hurtigt som muligt at få skabt kontakt til resterne af organisationen og at få udpeget nye ledere i de lokaliteter, hvor de foregående var blevet arresteret.¹¹ I dette arbejde fik Truelsen god hjælp af sin trofaste følgesvend, DKP-manden maskinarbejder Hans Normann Petersen. Da Truelsen desuden måtte påtage sig jobbet som modtagechef i amtet, skal der alt i alt nok have været tryk på, når »Tom« og »Dalle« viste sig i terrainet.

Fra Helsingør havde Truelsen hørt, at man der nærmest lurede på hinanden i modstandsbevægelsen af partipolitiske grunde. Derfor pålagde han lederne i sit område at undgå partipolitik i modstandsarbejdet.

Frem gennem 1945 holdt Truelsen sig løbende underrettet om udvik-

*Bogholder Elith Truel-
sen.*

lingen i området ved jævnlig kontakt med byledere o.a., der kunne oplyse ham om gruppernes uddannelse og bevæbning. Oplysningerne om styrkernes størrelse m.v. blev af Truelsen videregivet til kaptajn A. D. Jensen ved deres ugentlige møde i København.

A. D. Jensen boede i et pensionat i Anker Heegårdsgade, hvorfra han i begyndelsen af 1945 adlød en ordre om at søge nøjere kontakt med amtet. A. D. Jensen beretter: »Af hensyn til togtiderne kunne jeg kun komme ud i distriktet hver tirsdag og torsdag. Tirsdag blev det Frederikssund og Hornsherred. Torsdag Hillerød-Frederiksværk og Helsing.«¹²

A. D. Jensen arbejdede desuden på at få tilknyttet nogle befalingsmænd til amtet, hvilket da også lykkedes i løbet af marts 1945.

De steder, hvor man var blevet ramt af arrestationer, kunne det være

særdeles vanskeligt atter at få styring på de lokale forhold. Det viser eksempelvis tildragelserne i Frederikssund, hvor hele byledelsen blev taget med et slag.

Knud Olsen, Jægerspris, der havde haft tæt kontakt med byledelsen i Frederikssund, blev morgenen efter razziaen opsøgt af skolebestyrer Amdal. Han kom ind i Henry Tofts isenkramforretning, hvor Knud Olsen arbejdede, og fortalte, at lærer Filtenborg og vejassistent Nielsen var blevet arresteret. Det var fru Filtenborg, der havde bedt ham om at gøre det. Knud Olsen forklarede derpå Toft, hvorledes det forholdt sig, og at han omgående måtte forsvinde fra byen. Chefen var straks indforstået hermed. Knud Olsen og hans kone pakkede på stedet to kufferter og rejste til Haslev-egnen, hvor de i den følgende tid boede hos en skovfoged. Da der efter knap 4 ugers forløb ikke var sket mere på Frederikssund-egnen, tog familien hjem igen, uden dog at overnatte i hjemmet. Inden afrejsen i november havde Knud Olsen lige nået at få en kort samtale med gårdejer Gunnar Marboe, »Strandgården«, i Horns Herred. Marboe, der havde arvet sin fars lystgård i 1937, havde mange officersvenner, og i det hele omfattende kontakter bl.a. til kaptajn A. D. Jensen. Nu, før juleaften 1944, opsøgte Knud Olsen atter Marboe, der kunne fortælle, at »Hilmar« (Lütken) var blevet anholdt, hvilket derpå havde resulteret i arrestationen af byledelsen i Frederikssund. Marboe, der åbenbart i løbet af december måned havde fået forbindelse med Truelsen, kunne desuden meddele, at billedhuggeren Morten Nielsen nu var leder af DKP's grupper i Frederikssund. Knud Olsen kendte godt Morten Nielsen, men han anede ikke, at han var med i det illegale arbejde. Knud Olsen fik meget hurtigt arrangeret et møde med Morten Nielsen, så de kunne drøfte problemerne. De fandt hurtigt ud af, at de havde en ting til fælles. Ingen af dem kendte de folk, der indgik i de af vejassistent Nielsen og lærer Filtenborg oprettede grupper. I den følgende tid blev det derfor Knud Olsens vigtigste opgave at prøve på at finde frem til de borgerlige grupper i købstaden og på egnen.

Knud Olsen startede sin eftersøgning af modstandsbevægelsen ved et besøg hos fru Filtenborg. Fruen kunne imidlertid kun oplyse, at hendes mand havde talt om en mand på svineslagteriet, der havde været garder som han selv. Knud Olsen kendte ingen på slagteriet, i hvert fald ikke så godt, at han turde begynde at stille spørgsmål i sagen. Knud Olsen beretter om det videre forløb af opklaringsarbejdet: »En dag kom en af Filtenborgs kolleger, lærer Jørgensen, ind i forretningen i et tilfældigt ærinde. Lærer Jørgensen havde været militærnægter og bar altid det kendte Aldrig mere Krig emblem, et knækket gevær. Jeg husker, at F. (Filtenborg) havde fortalt, at efter 29. aug. havde lærer Jørgensen smidt det knækkede

gevær væk. Nu ville han have fat i et rigtigt gevær og ud at skyde tyskere. Jeg kom i snak med Jørgensen om F., som tyskerne havde taget, og det endte med, at jeg fortalte ham, at jeg havde samarbejdet med F. Til sidst spurgte jeg rent ud, om han kendte andre i Frederikssund, der havde haft samarbejde med F. Men nej – det kendte han ikke noget til. Allerede næste formiddag kom en af forretningens faste kunder, tømrermester Karl Otto Petersen, Lundevej, ind i forretningen. Han var forøvrigt spejderkammerat med isenkræmmer Henry Toft. Han trak mig lidt til side og fortalte så, at han var gruppefører for en af F.'s grupper, og at lærer Jørgensen, som var med i hans gruppe, var kommet hen til ham igår og fortalt om mig. Det blev altså en »omvendt« militærnægter, der blev årsag til, at militærgrupperne i Frederikssund kunne reorganiseres. Karl Otto kendte godt to på slagteriet og havde endda talt med dem om, at nu blev det nok svært, at få grupperne igang igen . . .«¹³

Kort efter fik fru Filtenborg besøg af en yngre mand, der oplyste om tidligere samarbejde med hendes mand. Inden længe var Morten Nielsen og Knud Olsen på vej mod en ensomt beliggende landejendom i Frederikssunds opland for at tale med en »Henning Broholm«. Det viste sig, at han var kontaktperson til to grupper på tilsammen 15 mand.

Dermed var der efterhånden ved at blive samling på det hele igen i Frederikssund, hvor de to ledere jo dog, som tidligere omtalt, først i 1945 opdagede tilstedeværelsen af DsO-grupperne.

Under det skildrede opklaringsarbejde må Morten Nielsen være udpeget som byleder, med Knud Olsen som nk. Når denne byledelse holdt møde med Truelsen og Normann Petersen, hvilket skete med uregelmæssige mellemrum, fandt samtalerne sted i Morten Niensens fars stenhuggerværksted.

Kaptajn A. D. Jensen og Morten Nielsen mødtes kun en eneste gang, det blev til gengæld et særdeles dramatisk møde. Kaptajnen, der var kommet til Frederikssund sammen med Truelsen og Normann Petersen, beordrede Morten Nielsen til at afhente en mand fra Lolland på stationen – og derpå sørge for at han blev likvideret. Morten Nielsen meddelte dog A. D. Jensen, at hvis der var en mand fra Lolland, som skulle fjernes, så måtte man selv klare det på nævnte ø. Han ville ikke være lejemorder for hr. Jensen. »Jensen blev meget opbragt og truede mig med anklage for mytteri, hvilket betød dødsstraf. Jeg fortalte ham, at jeg ikke var indrulleret i nogen hær og da slet ikke med ham som øverstbefalende, hvorefter han for op og oprådte meget uligevægtigt, så voldsomt at »Tom« og »Dalle« greb ind, og mødet var afsluttet.«¹⁴

Det var to mænd fra de yderste fløje i modstandsbevægelsen, der her havde talt sammen. Jfr. Truelsen var A. D. Jensen et brilliant menneske,

der, efter forfatterens mening, af sine foresatte var anbragt på en noget uklar og dermed vanskelig post.

Gårdejer Marboe på »Strandgården« i Horns Herred havde bl.a. kontakter i retning af Kyndbyværket, hvor ca. 25 ansatte med tiden kom med i modstandsbevægelsen. På »Strandgården« færdedes illegale gæster, der sammen med Marboe og hans medarbejdere til tider drev nærmest åbenlys partisanvirksomhed. Så meget, at en kontra-observatør udsendt fra SJL i det skjulte dannede sig et overblik over, hvad der egentlig foregik. I en rapport af 6. april 1945 blev det indstillet, at Marboe blev gjort bekendt med, at hans optræden betød en alvorlig fare for amtet, da hans færd blev fulgt med interesse af befolkningen på egnen. Det blev foreslået, at en kompetent myndighed gav den pgl. et meget alvorligt stopstød. »Ligeledes, at chef/Frbg. amt underrettes, samt at det evt. overvejes at fjerne M. fra egnen, hvis denne sidste advarsel ikke måtte hjælpe.«¹⁵

Det var ikke uden problemer at tegne impulsive, ivrige og noget ufor-sigtige modstandsgrupper.

Efter krigen blev der blandt befolkningen i Horns Herred foretaget en indsamling til fordel for Marboe, der ved en fest på Dalby kro fik overrakt 29.500 kr. og et stueur for sin store indsats i modstandsbevægelsen.

Kontakten til den O-gruppe, som gårdejer Fabricius Nielsen, Skibby, havde dannet i efteråret 1943 på opfordring af kaptajn Frigast, var med tiden overgået til kaptajn A.D. Jensen. Styrken her udgjorde i 1945 ca. 35 mand.¹⁶

Militær chef for styrkerne i Horns Herred blev officiant Ejnar Kristensen. Han havde været tjenestegørende i Jægersprislejren og var indtil sommeren 1944 tilknyttet en militær ventegruppe, men fik så besked om at indtræde i den lokale modstandsbevægelse. Derpå fik han på forskellig vis kontakt med kaptajn A. D. Jensen, Marboe og Knud Olsen. Kort før razziaen i Frederikssund var Knud Olsen og Ejnar Kristensen i købstaden, hvor Kristensen gav våbeninstruktion bl.a. i overværelse af Filtenborg.¹⁷

Grupperne i Horns Herred omfattede udover de allerede nævnte også grupper i Krogstrup, Tørslev, Kulhuse og Jægerspris. I Frederiksværk blev sekretær I. B. Michaelsen ny byleder efter rystelserne i november 1944. Han havde logi hos proprietær K. Hinrichsen, »Byåsgård«, og kom med tiden til at råde over 3 delinger. En af disse var en deling fra Hundested, som blev opbygget af gårdejer Einer Petersen, Kikhavn.

E. Petersen, der havde været kornet-elev på Kronborg under 1. verdenskrig, søgte i efteråret 1944 kontakt til modstandsbevægelsen i Frederiksværk. Dette via Thorkild Larsen, en tidligere medhjælper, der da arbejdede på stålvalseværket. Inden det kom til realiteter i sagen, kom den

Billedhuggeren Morten Nielsen.

store razzia i amtet. Nogen tid senere fik E. Petersen derpå besked om at møde på »Byåsgård«, hvor han bl.a. traf en der boende modstandsmænd, som optrådte under dæknavn. Vi må formode, det var Michaelsen. E. Petersen blev ved nævnte møde bedt om at tage hjem og oprette en deling, hvilket han derpå tid efter anden gjorde. Med Thorkild Larsen som nk. samlede folk til 3 grupper, ialt ca. 25 mand. Grupperne blev instrueret i våbenbrug i E. Petersens gamle stuehus, lige som der blev afholdt skydeøvelser i en plantage.¹⁸

På et tidspunkt først i 1945 fik E. Petersen kontakt med søløjtnant Gustav Thomsen, der af orlogskaptajn Erik Rasmussen, »Elverhøj«, var blevet sendt til Nordsjælland for at samle oplysninger om tyske enmandstorpedoer koncentreret på Lynæs fort. Det var ikke første gang Gustav

Thomsen opholdt sig på nordkysten af Sjælland, for han havde i efteråret 1943 været forhyret som skipper på fiskekutteren »Aetna« af Hundested. Formålet hermed var at opbygge et system, således at der kunne opnås kontakt med britiske u-både i Kattegat. Fra januar 1944 arbejdede Gustav Thomsen på at købe og udruste et mindre lastfartøj til samme formål. Fartøjet blev også købt, men da forbindelsen til SIS blev afbrudt på grund af en arrestation, blev projektet afviklet i marts 1944.¹⁹

Da E. Petersen meldte til »Byåsgård« om tilstedeværelsen af Gustav Thomsen, blev de begge kaldt til et krydsforhør hos bylederen. E. Petersen fik ordre til ikke at have yderligere kontakt med Gustav Thomsen, hvilket han dog ikke helt overholdt.

Det var både E. Petersens og Gustav Thomsens opfattelse, at der bag det hele stod DKP-folk, som var bange for indblanding udenom deres kanaler.²⁰

Lederen af en arrestationsgruppe i Frederiksværk, Poul F. Wilspong, forestod her bygningen af en panservogn, den der i dag står foran Frihedsmuseet. Takket være et meget energisk arbejde natten til den 5. maj 1945 nåede vognen at blive klar til aktion. Styrken i selve Frederiksværk, hvor der også var folk med tilknytning til DsO, udgjorde ca. 60 mand ved befrielsen. Delingsførerne var arbejdsmand V. N. Petersen og assistent I. B. Hansen.²¹

En dag i 1945 da E. Truelsen havde været i Frederiksværk, ville han på hjemvejen lægge turen om ad Helsingør for at tale med en af lederne der, konditor August Schmidt. Truelsen, der som en del andre i amtet færdedes i bil, blev ved Ramløse forsøgt stoppet af en tysk patrulje ved en vejspærring. Truelsen kørte imidlertid igennem spærringen og blev derpå straks forfulgt af to civile mænd i en Opelvogn. Truelsen kendte vognen, og var dermed klar over, at hans forfølgere var gestapofolk fra Gilleleje. »Det blev til en jagt ad de smalle, snoede veje, som jeg heldigvis kendte så godt, at jeg slap fra po'erne. Men man sover ikke rigtig roligt lige efter sådan en tur.«²²

Det bør her tilføjes, at Truelsen var tidligere Danmarksmester i 1000 m på jordbane. Godt nok på motorcykel, men alligevel. I Helsingør, som Truelsen muligvis ikke nåede til ovennævnte dag, var terrainsportsforeningen langsomt, men sikkert blevet forvandlet til en modstandsorganisation. Det hele fortsat under ledelse af vejassistent N. C. Nielsen.

Fra sommeren 1944 blev Helsingør et temmelig vanskeligt sted at arbejde med illegal virksomhed. Helsingør planteskole ejedes af en fremtrædende nazist, hos hvem det brændte 3 gange i 1944, første gang i juni. Efter hver brand gennemførte gestapo en razzia i byen, dette dog først efter

indledende samtaler på planteskolen. Desuden prøvede tyskerne at infiltrere modstandsbevægelsen i Helsingø. En mand, der tidligere havde arbejdet i byen, indfandt sig atter her og forhandlede om oprettelsen af illegale grupper. Da manden arbejdede for det tyske politi (SD), resulterede hans ophold i arrestationen af 11 personer den 17. oktober 1944. De endte næsten alle i tysk kz-lejr. Ialt op mod et halvt hundrede personer, især fra Helsingø by, blev tid efter anden arresteret. En 7–8 stykker blev dog efter kortere tids fangenskab atter løsladt. En gennemgående sigtelse ved forhørene af Helsingø-borgere var i næsten alle tilfælde, at de havde sat ild på planteskolen. De der var medlem af en modstandsgruppe, det var ikke dem alle, tilstod i flere tilfælde for evt. at kunne holde andre ting skjult for gestapo.²³

Forud for arrestationerne i Helsingø den 17. oktober var der i dagene 6.–10. oktober blevet arresteret 30 personer i Frederiksborg amt. Anholdelserne fandt sted i Rungsted, Hørsholm, Helsingør, Torup og Esbønderup.

Fra november 1944 til den 1. marts 1945 anholdt gestapo i Søborg-Gilleleje området 38 personer, der ikke senere blev løsladt. Til trods for tingenes tilstand lykkedes det modstandslederne i Helsingø at få opbygget en styrke på tæt ved 150 mand, hvoraf dog kun en mindre del var fra selve Helsingø. Der var eksempelvis 32 mand fra Vejby/pr. Vejby og 13 fra Gilleleje.²⁴

Lederen af O-grupperne i Hillerød, amtsfuldmægtig Bianco Boeck, var også blandt de arresterede under den store razzia i november 1944. Derpå tilfaldt det depotbestyrer Poul Jørgensen, »at samle trådene og genopbygge kompagniet.« En af gruppeførerne i denne fraktion var bankassistent Gustav Leschly, der var kredsleder for terrainsporten i Frederiksborg amt. Poul Jørgensens styrker kom til at bestå af 3 delinger fra Hillerød og 1 fra Lillerød, hvor isenkræmmer H. Borning, Allerød, var leder af ca. 30 mand.

Fra DKP-side blev skibsbygger Sv. Å. Jørgensen, Helsingør, efter november 1944 indsat i Hillerød for at bistå med reorganiseringen af modstandsgrupperne.²⁵

Ved befrielsen var der således styrker under lokal ledelse i Hillerød, Helsingø, Frederikssund, Horns Herred og Frederiksværk. Mandskabet i hvert af disse områder blev grundlaget for et af de 7 kompagnier, der ved befrielsen blev samlet i enheden Kulsvierbataljonen. Kaptajn A. D. Jensen var den militære chef for bataljonen, der også fik inkorporeret en styrke fra Hareskovby.

Den 5. maj 1945 udgjorde modstandsstyrkerne i Frederiksborg amt

vest ca. 950 mand. Da der forelå talrige bevogtningsopgaver i området tilgik efter befrielsen yderligere et par hundrede mand, således at Kuls-vierbataljonen i juli 1945 mønstrede ca. 1150 mand.²⁶

Frederiksborg amt vest.

Styrketal jfr. liste af 13. maj 1945.

Staben

Chef: Kaptajn A. D. Jensen

Nk.: Kaptajn E. W. Lauridsen

Civil leder: E. Truelsen

Civil nk.: Hans Normann Petersen

Stabsdeling: løjtnant af reserven O. H. Køllgaard

40 mand

1. kompagni (Hillerød)

Chef: Premierløjtnant A. R. H. Andersen

Nk.: Kornet Kaj Kjær-Andersen

4 delinger

136 mand

2. kompagni (Hillerød)

Chef: Premierløjtnant Ib J. D. Schrøder

Nk.: Depotbestyrer Poul C. V. Jørgensen

4 delinger + kommandogruppe

114 mand

Kompagniet blev forlagt til Lillerød den 5. maj 1945.

3. kompagni (Helsingø)

Chef: Kaptajnløjtnant Sv. Begtoft

Nk.: Løjtnant Ove P. Gram

5-6 delinger

146 mand

(Den egentlige leder af modstandsbevægelsen i Helsingø, vejassistent N. C. Nielsen, var delingsfører!)

4. kompagni (Frederikssund)

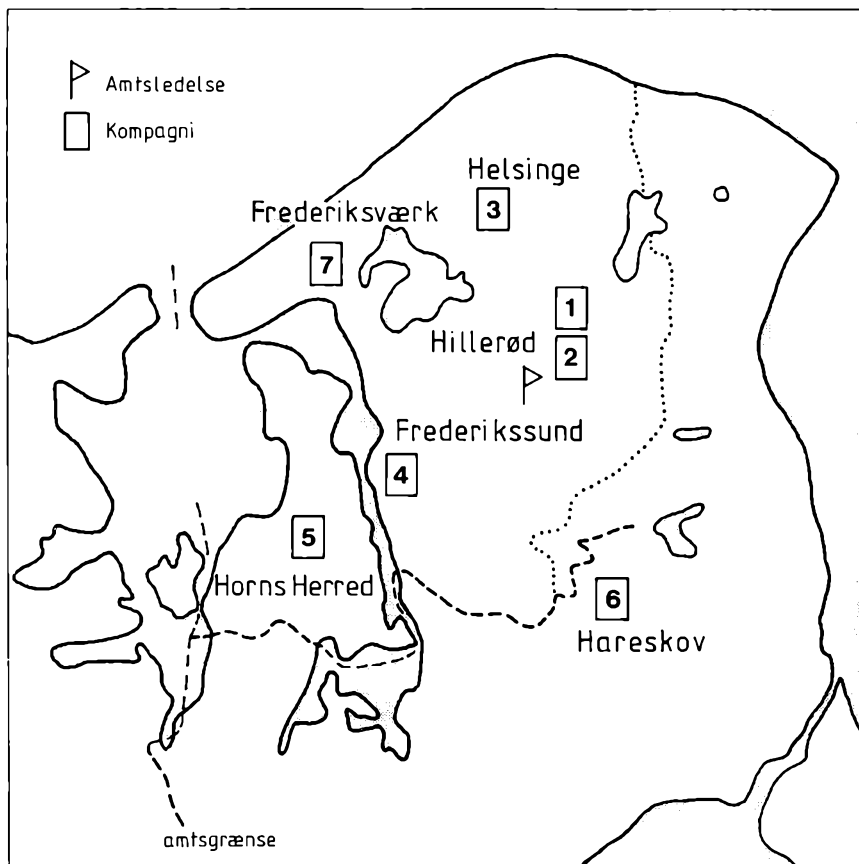
Chef: Kaptajn Ludvigsen

Nk.: Billedhuggeren Morten Nielsen

5 delinger

170 mand

Kort 10. Frederiksborg amt vest.

5. kompagni (Horns Herred)

Chef: Officiant E. Kristensen

Chef (Skibby): Gårdejer O. Fabricius Nielsen

Nk. (Skibby): Forvalter H. V. Larsen

Chef (Kyndby): Gårdejer G. Marboe

142 mand

6. kompagni (Hareskov)

Chef: Kaptajn H. Christensen

Nk.: Premierløjtnant G. T. Kulikovsky

58 mand

7. kompagni

Chef: Officiant M. Petersen

Nk.: Sekretær I. B. Michaelsen

3 delinger

85 mand

Politiet

Chef: Kriminalassistent Laurits Hansen

Nk.: Overbetjent J. Wiuff

ca. 60 mand

Våbenmodtagelser

Da den udpegede modtagechef, disponent Sven Uhrskov, efter Truelsens mening ikke kunne klare opgaven tilfredsstillende, blev han sat til at varetage praktiske opgaver vedrørende våbenmodtagelserne. Disse klarede Uhrskov udmærket. Dermed blev det Truelsten, der i praksis blev modtagechef i forbindelse med samtlige modtagelser i området. M.h.t. våbenmodtagelser sorterede Frederiksborg amt under Erik Christiansen, der indskød forstassistent O. Kring som sin forbindelsesmand til amtet. Kring og Truelsten mødtes ved ugentlige møder i København, hvor de aftalte nærmere om pladser, pladsnavne og fordelingen af det modtagne gods. Ved nogle af disse møder var også Erik Christiansen til stede.²⁷

Var der tale om modtagelse på to pladser samtidig, var Truelsten selv leder på den ene plads, med eureka'en, mens Normann Petersen og Sven Uhrskov tog sig af den anden. Holdene var på ca. 10–20 mand.

Folk fra Helsingør og Nødebo medvirkede ved modtagelserne på pladserne nr. 4, nr. 14, nr. 26, nr. 20 og nr. 35. På de 3 førstnævnte pladser deltog også folk fra Hillerød og på de 2 sidstnævnte også folk fra Gribskovlejren. Modtagelsen i Horns Herred (nr. 72) blev varetaget af lokale folk under Truelsens ledelse.²⁸

Fra Nødebo deltog eksempelvis Ejner Lund Jensen i modgearbejdet, og fra Hillerød Svend Erik Sylvest. Sidstnævnte var kommet med i en illegale gruppe, der i efteråret 1944 var dannet omkring Nordstens maskinfabrik, hvor Normann Petersen arbejdede – og hvervede folk til det illegale arbejde. Både Lund Jensen og Sylvest ses at have været delingsførere i Kulsvierbataljonens 1. kompagni.²⁹

Frederiksborg amt vest havde ligesom alle andre amter afleveringspligt til København af de modtagne godsmængder. Af meldinger »Til Øl-lægen fra Holm« af 13. og 28. marts 1945 ses det, at der omkring disse

tidspunkter blev leveret våben fra amtet til Hovedstaden. Den 28. marts drejede det sig om 4 Bazookaer, 17 maskingeværer, 160 rifler og 160 håndgranater. Fra midten af april måned blev de trafikale forhold dog af en sådan art, at forsendelserne til København ophørte.³⁰ Ved flere lejligheder gjorde man klar til modtagelse af 2–3 flylaster på samme plads. Det var på modtagepladsen ved Smørstenen i Gribskov (nr. 26). Da navnene Lars, Lydia og Ida den 12. april 1945 blev nævnt i BBC's nyhedsudsendelse til Danmark, var Truelsen klar over, at han i den kommende nat kunne forvente 3 fly over forannævnte plads. Da et af flyene kastede en sending ved Ganløse, blev det dog »kun« til en modtagelse fra to fly, 42 cont. og 3 pakker.

En uges tid senere, den 20. april, nedkastede to fly atter på pladsen ved Smørstenen. Da de fly, der denne nat nedkastede våben over Danmark, kun kunne laste 13 cont. indbragte dette dobbeltkast dog kun 26 cont. og 6 pakker. På Punkt 66 i Gribskov, hvor to fly også må have foretaget nedkastning den 20. april, fik man ligeledes 26 cont. og 6 pakker.³¹

Da en tysk post i vandtårnet i Hillerød havde mulighed for at observere terrainet, var det i byen stationerede tyske politi utvivlsomt på spring for at gribe ind over for modtagefolkene.

E. Truelsen beretter: »Den 21.4.45 kl. 04.00 morgen blev en gruppe, der havde deltaget i nattens modtagelse ved Smørstenen (nr. 26) pågrebet af tysk feldpolizei på godset Sophienborg ved Hillerød. Om formiddagen, mens vi ventede på køretøjer, der skulle borttransportere containerne, blev vi omringet af en styrke tyskere (feldpolizei), der beskød os med maskingeværer, maskinpistoler og geværgranater. Da tyskerne stormede, måtte vi trække os tilbage efter en kort ildkamp, under hvilken to eller tre tyskere faldt. Fire mand blev tilfangetaget, mens 12 andre, deriblandt jeg selv, slap igennem og løb ned til Esrum sø, hvor vi tog to robåde, med hvilke vi slap over til den anden side af søen. Oplysningerne om de faldne tyskere stammer fra skovrider Rosen, som tyskerne havde taget med ud til pladsen, for at han kunne vise vej.«³²

Efter »The big battle of Gribskov«, hvor mere end hundrede tyske politisoldater blev indsat, og hvor de modtagne våben gik tabt, flyttede modtagefolkene signallygterne til Horns Herred.

Den interné våbenfordeling i amtet foregik, i hvert fald i marts 1945, ved at folk fra de enkelte byer gav møde i Nødebo for der at få del i de nedkastede våben.

Den 31. marts var byleder Michaelsen fra Frederiksværk sammen med kranfører Niels Jessen og reparatør Peter Bach Andersen på vej mod Nødebo for at hente våben. De kørte i en af politiets biler med Michaelsen

Frederiksborg amt (vest) – (kort 11)

Nr. 4	7-D-2	ved »ve« i St. Dyrehave
	21/1-45:	9 Fox + 1 pk.
Nr. 14	7-D-1	på »olt« i Grønholt
	26/2-45:	22 Fox + 1 pk.
	22/4-45:	13 Fox
Nr. 20	4-C-2	100 m nord for »k« i Gribskov
	21/2-45:	12 Tiger + 1 pk.
Nr. 26	4-C-3	under »ko« i Gribskov
	5/3-45:	12 Fox + 2 pk.
	20/3-45:	21 Fox + 1 pk.
	12/4-45:	42 Fox + 3 pk.
	20/4-45:	26 Fox + 6 pk.
Nr. 35	4-C-2	Punkt 66
	20/3-45:	24 Fox
	13/4-45:	22 Fox + 2 pk.
	20/4-45:	26 Fox + 6 pk.
Nr. 72	9-E-3	500 m nord for »E« i Egholm Møllegdr.
	26/4-45:	24 Fox + 2 pk.

Fox = våben.

Tiger = sprængstof.

Eksempel.

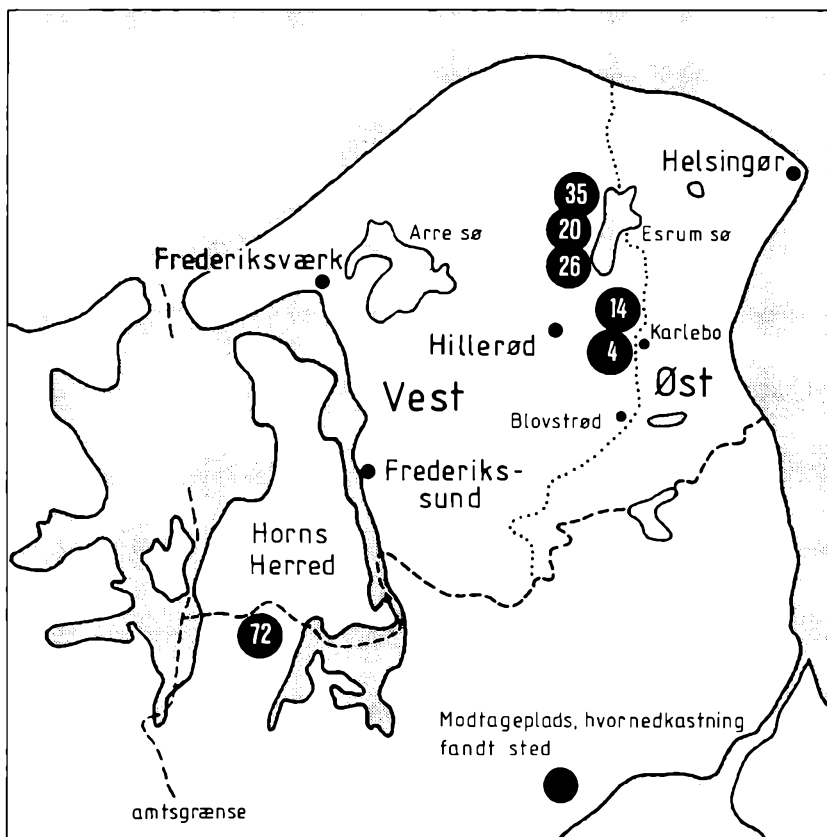
Plads nr. 4: 7-D-2 henviser til Geodætisk Instituts Generalstabskort – Danmark i 1:100.000, bog III, side 7. Modtagepladsen var beliggende i rektanget D-2 (på grænsen til C-2) ved »ve« i St. Dyrehave, sydøst for Hillerød.

ved rattet. Vognen forulykkede imidlertid og slog en kolbøtte, hvorved Niels Jessen blev dræbt. Efter at have tilkaldt en læge, der lovede at overtage sagen, forlod de to overlevende stedet til fods. Bach Andersen, der havde brækket begge kraveben og 6 ribben, kom noget efter under lægebehandling i et privat hjem.³³

Modstandsfolk fra Allerød hentede pr. lastvogn våben fra egnen vest for Hillerød og senere også fra Gribskov. Våbenleverancerne blev fordelt fra S. Grum-Schwensens virksomhed i Allerød. Grum-Schwensen deltog selv i de nævnte transporter.³⁴

I Frederikssund lånte politibetjent D. J. Galtrup Gjedde en Ford A kranvogn hos den lokale Fordforhandler og begav sig sammen med Knud Olsen mod Nødebo. For at køre så langt skulle man have køretilladelse hos tyskerne. Da der ikke var tysk politi i Frederikssund, gik Gjedde ind hos det tyske politi i Hillerød og bad om den fra Frederikssund bestilte køretilladelse. Han fik den uden problemer, hvorpå kursen med god sam-

Kort 11. Våbenmodtagelser Frederiksborg amt (vest).

vittighed nu kunne sættes mod Nødebo Kro. Her havde Knud Olsen fået besked på at henvende sig til en bestemt tjener på en i forvejen aftalt måde. Da tjeneren fandt Knud Olsen »god nok«, udleverede han en blyantskitse, der viste vej til det sted i skoven, hvor godset skulle afhentes. Ankommet til dette sted mødte Truelsen op med nogle folk, der hjalp til med at få læsset våbensendingen, der lå under nogle visne blade.

Med en last på ca. 50 US-karabiner, nogle pistoler og et par kasser med forskelligt »isenkram« kørte Gjedde og Knud Olsen derpå direkte til svineslagteriet i Frederikssund, hvorfra byttet sammen aften blev fordelt til grupperne.³⁵

Natten til den 3. april nødlandede et britisk våbenfly, Stirling LJ 942, på lavt vand nord for Frederikssund, ca. 1 km syd for Hagelseåens udløb. Flyet var ramt af tysk flakskyt over Melby på vej mod Orø i Holbæk amt, hvor man denne nat forgæves ventede nedkastning af 3 fly. Af flyets 6 be-

sætningsmedlemmer omkom et, mens 3 sårede flyvere blev indbragt til sygehuset i Frederikssund. Piloten, C. T. Dillon, var dog ikke mere medtaget, end at reservelæge Gejlager ret hurtigt ringede til gårdejer Marboe og foreslog, at flyveren blev fjernet fra sygehuset. Marboe fik samlet nogle mænd, der i en noget hostende Adler personvogn kørte til sygehuset, hvor flyveren derpå blev hentet ved et »hold-up«. Kort efter at have passeret Kronprins Frederiks bro gik bilen helt i stå, hvorfor det så ud til, at man måtte gå resten af vejen til »Strandgården«. Det endte dog med, at to af Marboes gode hjælpere, mekanikerne Poul Egede Olsen og H. Lundin Larsen, blev tilkaldt med en lastbil til den videre transport af missionens deltagere. Dillon kom et par uger senere til Sverige.³⁶ To britiske flyvere var gået nordpå mod Frederiksværk, hvor de må være opsamlet af modstandsfolk og derpå transporteret til Sverige. Truelsen, der sammen med Normann Petersen og A. D. Jensen var ude på »Strandgården« og hilse på Dillon, mener at have talt med også de to nordgående flyvere, men yderligere enkeltheder i sagen fortaber sig i det uvisse.

Stig Jensen kunne så sandelig ikke klage over manglende entusiasme vedrørende våbenmodtagelserne i Frederiksborg amt vest, selv om det var i lodret strid med hans intentioner for modtagearbejdet, at Truelsen i sin person forenede flere poster. Det var dog givetvis langt fra nogen hemske for arbejdet, at Truelsen var både amtsleder og uofficiel modtagechef.

Det samlede resultat af ialt 12 modtagelser i amtet beløb sig til 253 cont. og ca. 25 pakker. Heraf blev 101 cont. og 12 pakker modtaget på pladsen ved Smørstenen (nr. 26), hvilket var mere end på nogen anden modtageplads i Regionen. Da den sidste sending til denne plads gik tabt, blev det dog fra en plads ved Næstved, at der blev bjerget flest cont., én mere end ved Smørstenen.³⁷

På befrielsesdagen forelå der 959 stk. våben til brug for modstandsgrupperne i amtet, hvilket gav en bevæbningsgrad af styrken på 100%.³⁸ Det var ikke alene flot, men også bemærkelsesværdigt. Ingen af de øvrige amter nærmede sig en sådan bevæbningsgrad.

Frederiksborg amt øst

Uroen forårsaget af arrestationerne i Frederiksborg amt i efteråret 1944, herunder razziaen i Hillerød, blev mærkbar for Frederiksborg amt øst i lang tid fremover.

Amtslederne, oberstløjtnant Deleuran og Kaj Christensen, fik desuden en række problemer på halsen i Helsingør-området, hvor ca. halv-

delen af amtets modstandsfolk var hjemmehørende. Dertil kom vanskeligheder med at få amtet forsynet med våben i rimeligt omfang, et forhold der aldrig blev løst på tilfredsstillende måde.

I Helsingør fandtes i efteråret 1944 fortsat 4 fraktioner af modstandsbevægelsen. Grupperne var organiseret af DKP, Dansk Samling, socialdemokrater (O-1) og konservative (O-2), hvoraf især O-1 grupperne foreløbig ikke var indarbejdet i byens samlede modstandssystem. Som følge af gestapos fremfærd i Frederiksborg amt i det sene efterår 1944 måtte flere af modstandslederne i Helsingør fortrække fra byen. Både orlogskaptajn Westrup og Kristian Engelsen gik »under jorden« i København, hvor den faktiske leder af O-1 grupperne, Sigurd Schytz, inden længe også tog ophold.

2/3 af byledelsen i Helsingør, Westrup og Engelsen, måtte derpå i resten af krigen virke fra Hovedstaden. Her havde Westrup en række forhandlinger med Schytz angående tilslutningen af O-1 grupperne. Det gik trægt med disse forhandlinger, idet Schytz fandt Engelsens, og dermed DKP's, indflydelse i sin hjemby vel rigelig stor. Engelsen fik af sit parti ordre til at samarbejde, mens oberstløjtnant Riis Lassen på sin side satte trumf på for at få indordnet O-grupperne i Helsingør. Dermed gled tingene i lave, således at direktør N.A. Sørensen i februar 1945 indtrådte i byledelsen som repræsentant for O-grupperne, som derpå indgik i løsningen af de foreliggende opgaver.³⁹ Amtsledelsen havde naturligvis føling med forhandlingerne i ovennævnte sag, men som det ses, skulle der stærke »udenbys« kræfter til for at få samling på modstandsgrupperne i Helsingør.

Kaj Christensen fandt, at Riis Lassen her havde vist helt og fuld forståelse for, »at et samarbejde på tværs af alle særinteresser ville være nødvendig for at skabe tillid til Frihedsbevægelsen og en betingelse for den lykkelige gennemførelse af kampen.«⁴⁰

Det må nok tilføjes, at denne, som andre nyordninger i amtet, ikke kan være kommet Den lille Generalstab ret meget på tværs.

Folk med tilknytning til Dansk Samlings militærgrupper var i løbet af 1944 blevet mere og mere aktive i efterretningsarbejde, herunder aflytning af den tyske værnemagts og gestapos telefonsamtaler fra Helsingør. Man samarbejdede med kriminalbetjent Aksel Petersen fra Speditøren, der sendte e-materiale, allierede flyvere og meget andet til Sverige. På idé af en tysk immigrant, K. O. Bakowski, oprettedes en aflytningscentral i Sct. Olaigade. Bakowski lyttede med på de tyske telefonlinier i de fleste af døgnets timer og afgav to gange i døgnet rapport til modstandsbevægelsen. Indholdet af rapporterne, ofte oplysninger om forestående arrestationer, gik videre til Aksel Petersen, Holger Danske i København

m.v. Takket være aflytningerne vidste man eksempelvis, at der den 2. i hver måned blev afholdt et »kredsmøde« for gestapofolk på Wisborg. Ved disse sammenkomster mødte 2 mand fra gestapos afdelinger i Hillerød, Hundested, Gilleleje, Hornbæk, Snekkersten, Rungsted, Frihavnen/København, Kastrup og Dragør. Et af emnerne ved disse møder skal nok have været bekæmpelse af illegale ruter. Den 17. januar 1945 slog gestapo til mod aflytningscentralen, hvor Bakowski blev taget på fersk gerning, med hovedtelefonerne på. Desuden arresteredes en hel del medlemmer af Dansk Samling grupperne.¹¹

Da den af Dansk Samling folk oprettede »kajakklub« var blevet revet op i efteråret 1944, måtte Dansk Samling-gruppernes leder John Alberg flygte til Sverige. Han blev afløst af afdelingsleder Gaston Jensen, som arbejdede for Holger Danske i København. I løbet af en måneds tid fik Gaston Jensen kontakt til byledelsen, men samtidig måtte han gå under jorden, da han var eftersøgt af gestapo for sit virke i København. Da byledelsen ikke kunne godtage Gaston Jensens dobbeltfunktion, blev det besluttet, at ledelsen af Dansk Samling-grupperne skulle overgå til en lokal mand, ingeniør Åke Nielsson. Han påbegyndte straks en genopbygning af Dansk Samlings grupper, men i april 1945 foretog gestapo mange arrestationer blandt disse gruppers medlemmer, hvorpå Nielsson måtte gå »under jorden« i København. Dermed mistede byledelsen atter forbindelsen til Dansk Samling-grupperne, hvilket medførte, at nævnte ledelse besluttede sig til at se helt væk fra disse grupper. De foreliggende opgaver, som Dansk Samling-grupperne skulle have taget sig af, blev derpå fordelt mellem DKP-grupperne og O-grupperne. Dermed blev Dansk Samling-grupperne totalt afkoblet fra modstandsarbejdet i Helsingør, også ved befrielsen. Orlogskaptajn Westrup satsede her på »det sikre«, de grupper han havde kontakt til, hvilket han måtte høre meget for senere. Fra Dansk Samlings folk.

DKP's kompagni gik dog heller ikke ram forbi i 1945, hvor ret mange grupper blev revet op ved flere tyske razziaer. Kompagniet omfattede ved befrielsen op mod 300 mand, hvoraf mindst 60 var fhv. soldater. Fra de enkelte kompagnier blev ialt 73 mand arresteret, mens mange flere måtte gå »under jorden«. Af de arresterede var 24 fra DKP-kompagniet, 26 fra Dansk Samling-kompagniet og 23 fra O-kompagnierne.

Især i de sidste måneder op mod befrielsen »spøgte« forhold omkring Brigadens landsætning i amtet og her ikke mindst i Helsingørs byledelse, der i denne forbindelse bl.a. var pålagt at kunne mobilisere militærgrupperne i byen for at erobre havnen. Da tyskerne også på Nordsjællands kyst havde anlagt en del kanonbatterier, bl.a. med 4 stk. 12 cm kanoner ved Hornbæk og 4 stk. 8,8 cm flakkanoner ved Helsingør, var oberstløjt-

nant Deleuran ikke glad for en evt. landsætning i hans amt. Der blev afholdt en hel del møder mellem SJL og amtets folk i sagen. Få dage før befrielsen blev planen om et direkte angreb på tyske skibe m.v. i Helsingør havn opgivet, sikkert bl.a. under indtryk af, at tyskerne fra Kronborgs volde kunne beskyde havnen med maskinkanoner. Nogen endelig melding om Brigadens landsætning i Helsingør forelå først for byledelsen en times tid før Udehæren gik i land under Kronborg, hvor ca. 700 svagt bevæbnede modstandsfolk ventede.⁴²

Mod slutningen af 1944 påbegyndte den tyske værnemagt at anlægge en befæstningsring med tankspæringer og løbegrave vest om Helsingør. Formålet hermed var at skabe et afskibningsområde i Helsingør i tilfælde af en tysk evakuering.⁴³

Da de illegale grupper helt ud til linien Esrums kanal, Esrums sø og Humlebæk fra foråret 1944 havde været underlagt byledelsen i Helsingør, opstod der nu den mulighed, at disse grupper kunne blive afskåret fra modstandsstyrkerne i købstaden. Dette forhold, og betydelige vanskeligheder i samarbejdet mellem byledelsen og konservative kræfter i det vestlige område, gav amtsledelsen anledningen til oprettelsen af to nye distrikter i amtet, Distrikt Tikøb og Distrikt Humlebæk. Engelsen, der kunne forudse afgang af ca. 150 mand i Tikøb-området, protesterede på det kraftigste mod nyordningen. Protesterne hjalp dog ikke, hvorfor kaptajn af Livgarden, H. Krabbe, i februar 1945 tilgik som chef for Distrikt Tikøb. Kaptajnen tog til Fredensborg, hvor han havde kommandostation hos læge Buchardt Christensen. Herfra kom Krabbe i forbindelse med købmand Aage Petersen, Hornbæk, forpagter Kofoed-Nielsen, »Valdemarslund« ved Gurre, og tømmerhandler Erling Boysen, Kvistgård.

Disse tre mænd blev alle chefer for et kompagni i distriktet.⁴⁴ Kofoed-Nielsen var fhv. værnepligtig befalingsmand, og han havde haft forbindelse til amtsledelsen tilbage til forsommeren 1944.

Kofoed-Nielsen blev chef for det meget store 2. kompagni, der omfattede flere hundrede mand hjemmehørende i følgende lokaliteter: Tikøb, Kvistgård, Gurre, Øerne, Danstruplund, Jonstrup, Plejelt, Esrums, Havreholm, Ålsgårde m.v. Ud over Engelsens kommunistiske grupper var der i området også Dansk Samling-grupper og O-grupper eller lignende.

Købmand Aage Petersen blev chef for 1. kompagni i Hornbæk, ca. 50 mand, mens Erling Boysen blev fører af 3. kompagni på godt 70 mand. Af disse var 36 fra Espergærde, 21 fra Snekkersten og 11 fra Kvistgård. Desuden var der enkelte folk fra Gurre, Fredensborg og Hørsholm. Der var mange fhv. soldater blandt gruppemedlemmerne i distriktet, i Espergærde eksempelvis, 6 marinesoldater, 2 sergenter og 1 korporal.⁴⁵ Heller ikke oprettelsen af Distrikt Humlebæk gik helt stille af. Kontorchef Louis

Hilmer, der ledede nogle O-grupper i Humlebæk, havde over for Engelsen gjort forestillinger om at få Humlebæk gjort til et selvstændigt distrikt. Engelsen, som følte Hilmer var i færd med at trænge sig ind som leder af også de kommunistiske grupper, via murersvend Gerhard Johansen, modsatte sig med næb og klør noget sådant. Engelsen beskyldte i kampens hede Hilmer for at være desertør, lige som man fra Helsingør forsøgte at få Hilmer ekskluderet af modstandsbevægelsen.⁴⁶

Kaj Christensen beretter om det videre forløb i sagen: »Amtsledelsen fastholdt imidlertid, at det af taktiske grunde ville være det rigtige at adskille Humlebæk og Helsingør.

Efter nogle bevægede forhandlinger i Frederiksberg have blev den af amtet trufne ordning gennemtvunget af Sjællandsledelsen – ved Blom Nissen (Back).«⁴⁷

De taktiske hensyn ved oprettelsen af de to nye distrikter var uomstødelige. Dette behøver ikke at forhindre, at der i forbindelse med nydannelserne blev slået to fluer med ét smæk. DKP i Helsingør sad jo nemlig nu tilbage med betydelig mindre magt over egnens modstandsorganisation end tidligere.

Distrikt Humlebæk kom til at omfatte små hundrede civile modstandsfolk hjemmehørende i bl.a. Humlebæk, Kvistgård, Nivå og Fredensborg. Dertil en politideling på 36 mand.

Bylederen i Rungsted, vejassistent og fhv. officiant A. E. Nielsen var chef for et kompagni dannet omkring Hørsholm-Rungsted. Ud over folk fra de nævnte byer var der også enkelte mænd med fra Charlottenlund, Kgs. Lyngby, Usserød, Kokkedal, Vallerød, Kongevejen, Strandvejen og København. A. E. Niensens indflydelse i amtet rakte videre end til Rungsted-egnen. Han havde kontakter til Holger Danske, var Ringens lokale repræsentant og stod amtsledelsen nær.

I Vedbæk Distrikt, ledet af grosserer Lassen, blev der også opstillet et kompagni. Her indgik foruden Vedbækborgere også folk fra Nærum, Trørød, Skodsborg, Gl. Skodsborg og Strandvejen nr. 217–226, men ingen folk fra Holte.

Lederen af Distrikt Birkerød, orlogskaptajn Tegner, blev også hjem-søgt af gestapo i efteråret 1944. Derpå gik han »under jorden« hos en gartner i Farum. Modstandsgrupperne i denne del af amtet var i det tidlige efterår 1944 alle blevet lagt ind under Tegnens kommando, som dermed også omfattede grupper i Farum og Værløse m.v., ialt ca. 300 mand.⁴⁸

Bag en del gruppedannelser i grænseområdet mellem Københavns amt og Frederiksborg amt øst stod Dansk Borgerværn, men der må også

være oprettet grupper med oprindelig tilknytning til P-plan og andre militære tiltag.

Inden udgangen af året 1944 gav SJL ordre til amterne om at oprette en sanitetstjeneste, således at man også på dette felt kunne stå rustet ved evt. befrielseskamp.

Som følge af denne ordre blev der i amtets distrikter planlagt oprettelsen af en ambulant forbindingsstation med tilhørende læger og sygeplejersker. Usserød sygehus blev udpeget som hovedlazaret for amtets landdistrikter. Da både sygehusets overlæge og 3 andre læger samt 4 af sygeplejerskerne var stærkt tyskorienterede måtte man påregne en udskiftning af dette personale til fordel for mere dansksindede personer. En sådan udskiftning fandt faktisk sted ved befrielsen. Det var et medlem af byledelsen i Rungsted, læge Kirkebjerg, der stod for opgaverne omkring sanitetstjenesten i amtet.

For Helsingørs vedkommende var der truffet den aftale, at modstandsfolkene kunne henvende sig til alle byens læger for hjælp. Hospitalsindlæggelse skulle ske på Montebello og ikke på byens hospital, hvor man forudså, at tyskerne ville møde op. Også indlæggelse af patienter i private hjem kunne komme på tale.⁴⁹

Den 5. maj 1945 mønstrede amtsledelsen i Frederiksborg amt øst ca. 1700 mand. Der var kun våben til ca. 28% af denne styrke, hvilket gav en langt lavere bevæbningsgrad end der på dette tidspunkt forelå i alle de øvrige amter. Til dette kom, at sværere våben, som Bazookaer og maskingeværer, stort set ikke fandtes i området. Dette til trods for, at der efter leverancerne til København forelå ca. 80 Bazookaer og ca. 170 engelske maskingeværer i Regionen.⁵⁰

En række forhold af flere arter spillede ind i forbindelse med våbenforsyningerne til amtet.

Da de svenske maskinpistoler i efteråret 1944 skulle fordeles, var der som følge af de mange arrestationer uro i amtet. Dette medførte, at kun få Husqvarna maskinpistoler på dette tidspunkt fandt vej til Deleurans grupper.

Vedrørende våbenmodtagelserne satsede Stig Jensen helt klart på Frederiksborg amt vest, med Gribskov og andre velegnede steder for nedkastninger. Man kunne så have forestillet sig, at »drop-zonerne« i vest skulle levere våben også til brødrene i øst, men dette blev stort set ikke tilfældet. Frederiksborg amt vest forsynede eget område og København, lige som det var tilfældet i de øvrige amter. Da Frederiksborg amt øst på den måde hverken fik svenske eller engelske våben, kom amtet alvorligt i klemme m.h.t. våbenforsyninger. Under disse omstændigheder blev

der, antagelig i marts 1945, truffet en aftale om, at politikommissær Bügel med assistance fra folk i Frederiksborg amt vest skulle gøre klar til at organisere våbenmodtagelser i »øst«. Antagelig Kaj Christensen havde derpå en forhandling med Stig Jensen, hvilket resulterede i udpegningen af en modtageplads i Danstrup hegn, syd for Tikøb. Kodeordet Elisabeth blev aftalt som kaldesignal. Derpå ventede Kaj Christensen m.fl. i nogle uger på at høre navnet Elisabeth over BBC, men det kom ikke. I hele påsken 1945 var Kaj Christensen i Fredensborg for at være nær det forventede droppunkt, men meldingen fra London udeblev stadig. Derefter fik man den besked fra Stig Jensen, at man i England alligevel ikke ville godkende Danstrup hegn, »fordi det lå for nær kysten«. ⁵¹

Både Deleuran og Kaj Christensen blev bibragt den opfattelse, at en modtageplads skulle være beliggende i en afstand af mindst 24 km fra kysten. Hvis amtslederne havde taget et kort over Nordsjælland og med en passer udmålt 24 km, ville de have kunnet se, at de var blevet bundet en slem historie på ærmet. Med en afstand på 24 km til kysten kunne der ikke modtages på noget punkt i Frederiksborg amt. Dermed heller ikke i Gribskov, hvor amtslederne var vidende om, at der fandt modtagelser sted!

Efter nye forhandlinger endte det med, at man i England gik ind på at benytte pladsen i Danstrup hegn, i det mindste jfr. de oplysninger som amtslederne fik. To modtagehold blev derpå opstillet, et gennem Engelsen i Helsingør og et via Kofoed-Nielsen. Bügel skulle være leder af selve modtagelsen assisteret af Sven Uhrskov fra Hillerød. ⁵²

Det var den 1. maj 1945, man var klar til at modtage, oplyser officiant E. L. Pedersen, der var kaptajn Krabbes hjælper i Distrikt Tikøb. ⁵³

På dette tidspunkt var våbenflyvningerne til Danmark dog stillet i bero, mens man fra vestallieret side så frem til en snarlig tysk kapitulation.

Nogen større lyst til at iværksætte våbenmodtagelser i Frederiksborg amt øst havde Stig Jensen altså ikke, kan vi se. Dette kan godt have haft sin rod i bl.a. geografiske forhold. Amtet, den ret smalle strækning langs kysten, med sværmende gestapofolk, var ikke umiddelbart noget ønskeområde for våbenmodtagere. Også tvivl om amtsledelsens organisatoriske talenter i sagen kan måske have spillet ind.

Det samlede resultat blev under alle omstændigheder, at amtet – hvor Brigadens landgang var forudsigtelig – blev genstand for en »skæv« våbenfordeling.

På et tidspunkt tilførtes der dog ca. 100 karabiner fra Frederiksborg amt vest. Det var vejassistent A. E. Nielsen og Louis Hilmer der fra Kvistgård stod for ompakning og forsendelse af disse våben. Hovedparten af

karabinerne gik til Rungsted og Vedbæk, idet dog også Humlebæk fik en mindre andel.⁵⁴

Dermed blev Helsingør, hvor man fortsat må have stået med ca. 65 stk. våben til ca. 700 mand, en slem sorteper. Den 2.–3. maj 1945 overførtes dog ca. 100 svenske maskinpistoler til Helsingør fra Nyhavn, hvortil der netop var ankommet 1800 maskinpistoler fra Sverige. Denne sending reddede i svag grad Helsingør ud af den »skæve« våbenfordeling. Redningsmanden var kaptajn Schjødt-Eriksen, der naturligvis havde Brigadens forestående landgang i tankerne.

Da Brigaden den 5. maj 1945 om formiddagen gik i land i Helsingør, var de lokale modstandsstyrkers bevæbningsgrad, takket være de 100 maskinpistoler, ca. 26%. Det var ca. 35% under gennemsnittet for mandskabets bevæbningsgrad i Regionen. Tikøb Distrikt kunne i påkommende tilfælde ikke have støttet Helsingør meget, for her var bevæbningen endnu dårligere end i købstaden. En evt. hjælp måtte være kommet fra de velbevæbnede enheder i Frederiksborg amt vest.

Frederiksborg amt øst

Styrketal pr. 5. maj 1945

Staben

Amtsleder: Oberstløjtnant C. V. Deleuran

Nk.: Kaptajnløjtnant P. Christiansen

Våbenofficer: Premierløjtnant P. L. Andersen

Delingsfører: Sparekasseassistent B. Sørensen

Ordonansdeling 16 mand

Bevæbning: 1 maskinpistol, 2 geværer og 3 pistoler

– Bevæbningen er her og i det følgende pr. 5. maj 1945.

Helsingør

Styrkefordeling den 4. maj 1945 kl. 20.00

Byledelse: Orlogskaptajn J. Westrup (byleder)

Direktør N. A. Sørensen

Civilingeniør Kristian Engelsen

Komp. A (296 mand)

Chef: Civilingeniør Kristian Engelsen

Nk.: Former Poul Christensen

6 delinger – 32 grupper

Bevæbning: 61 maskinpistoler og 12 karabiner.

Komp. O-1 (264 mand)

Chef: Montør Sigurd Schytz, MF

Nk.: Inspektør Roald Andersen
murer Carl Andersen

6 delinger – 21 grupper

Bevæbning: 41 maskinpistoler, 9 karabiner, 3 rekylgeværer og 15 pistoler.

Komp. O-2 (137 mand)

Chef: Toldassistent Poul Werngreen

Nk.: Dommerfuldmægtig Asger Berning

4 delinger – 18 grupper

Bevæbning: 29 maskinpistoler, 1 gevær 89, 5 karabiner og 6 pistoler.

Distrikt Tikøb (367 mand)

Distriktsleder: Kaptajn H. Krabbe

Nk.: Officiant E. L. Pedersen

1. komp. (52 mand)

Chef: Købmand Aage Petersen

Nk.: Købmand Aage Svendsen

1 deling

Bevæbning: 3 maskinpistoler, 1 riffel, 12 jagtrifler og 6 pistoler.

2. komp. (244 mand)

Chef: Forpagter E. Kofoed-Nielsen

Nk.: Dyr læge E. Seit

9 delinger

Bevæbning: 10 maskinpistoler, 5 rifler og 18 pistoler.

3. komp. (71 mand)

Chef: Tømmerhandler E. H. Boysen

Nk.: Kommuelærer K. R. Friis

3 delinger

Bevæbning: 4 maskinpistoler, 6 rifler og 10 pistoler.

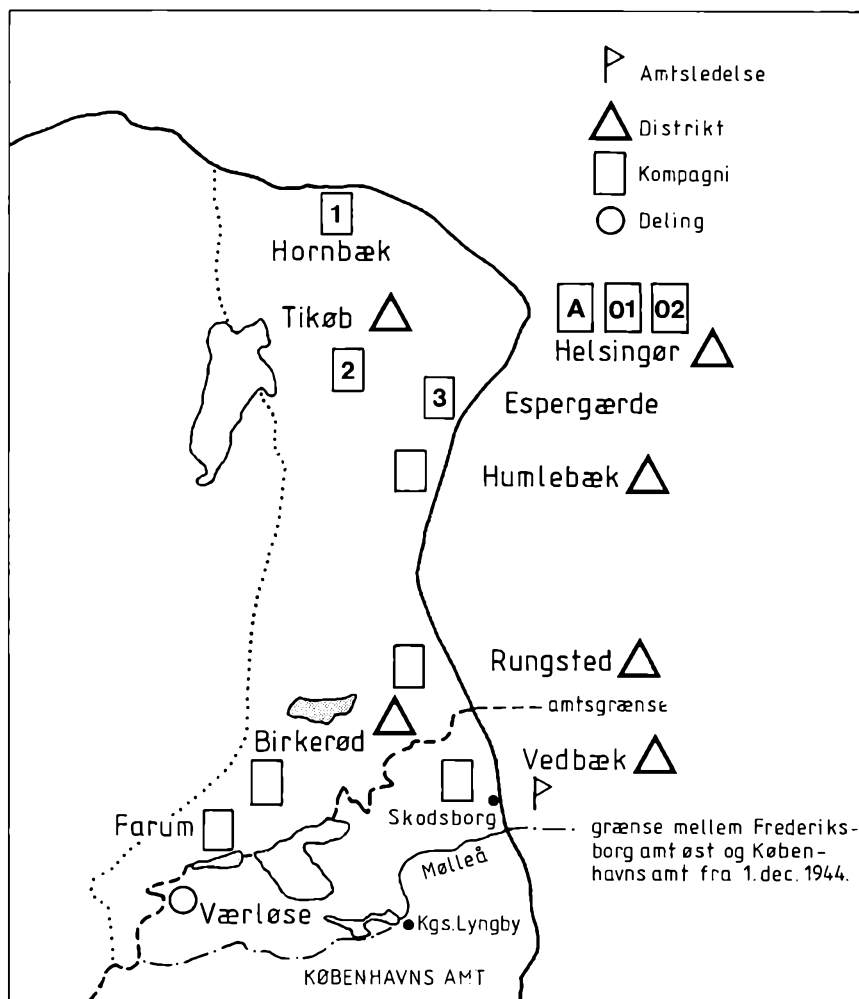
– Efter 5. maj 1945 tilgik der Distrikt Tikøb ca. 175 stk. gevær 89 og et antal svenske maskinpistoler.

Distrikt Humlebæk (92 mand + 36 politifolk)

Byleder: Kontorchef Louis Hilmer

Kompagnichef: Louis Hilmer

Kort 12. Frederiksborg amt øst.

Nk.: Assistent P. Chr. Jensen

6 delinger

Bevæbning, antagelig kun af de 92 civile: 1 maskinpistol, 13 US-karabiner og 36 håndgranater.

Distrikt Rungsted (90 mand)

Byledere: Vejassistent A. E. Nielsen

Ingeniør Sv. Jochimsen

Læge A. Kirkebjerg

Kompagnichef: Vejassistent A. E. Nielsen

Nk.: Premierløjtnant C. J. L. Hansen

6 delinger á 2 grupper

Bevæbning: 4 maskinpistoler, 55 geværer, 20 pistoler, 2 maskingeværer, 1 Bazooka og 110 håndgranater.

Distrikt Vedbæk (69 mand)

Distriktsleder: Grosserer Kaj Lassen

Kompagnichef: Paul Frederiksen

Nk.: Boghandlermedhjælper Poul Merløe

4 delinger + kommandogruppe og selvstændig gruppe.

Bevæbning: 10 maskinpistoler, 43 geværer, 9 pistoler og 2 revolvere.

Distrikt Birkerød (274 mand)

Birkerød modstandsgruppe (124 mand)

Byledere: Orlogskaptajn I. V. Tegner

Kaptajnløjtnant V. Mouritzen

Handelsgartner C. Jepsen

Kompagnichef: Kaptajnløjtnant V. Mouritzen

Nk.: Fabrikant H. J. Højerslev

4 delinger med 14 grupper, 1 selvstændig gruppe og 1 ordonansdeling.

Bevæbning: 22 eng. karabiner, 7 tyske geværer, 2 gevær 89, 1 ungarsk maskinkarabin, 1 amk. maskingevær, 6 Husqvarna maskinpistoler, 1 sten-gun, 1 granatkaster PIAT, 3 halvautomatiske karabiner og diverse pistoler.

Farum modstandsgruppe (125 mand)

Kompagnichef: Snedker Jens Larsen

Nk.: Lærer Dirch Bacher

3 delinger: 15 A-grupper á 7 mand – 3 B-grupper, ialt 20 mand.

Bevæbning: 6 maskinpistoler, 8 eng. geværer, 1 US-karabin, 2 pistoler og 12 amk. håndgranater.

Værløse modstandsgruppe (25 mand)

Kompagnichef: overofficiant F. Elling Christensen

Nk.: Civilingeniør T. Ougaard

1 deling på 3 grupper á 8 mand og 1 ordonans.

Bevæbning: 2 maskinpistoler, 1 US-karabin og 1 revolver.

Frederiksborg amt, taget som helhed, blev et sted, hvor politiske kræfter tørnede sammen, så det forslog. Det er tydeligt, at DKP tabte terrain

langs ad vejen. Samtidig vandt mere borgerlige kræfter frem, både civile og militære.

Ved befrielsen udgjorde den organiserede modstandsstyrke i Frederiksborg amt ca. 2650 mand, hvilket var 2,07% af den samlede befolkning i området. Denne procentsats var den næsthøjeste i Regionen.

Både Deleuran og Kaj Christensen nævner tallet 2200 mand vedrørende styrken i Frederiksborg amt øst. Da amtsledernes egne styrkelister pr. 5. maj 1945 kun udviser ca. 1700 mand, må resten evt. være kommet til senere.

I Frederiksborg amt vest fik man som tidligere nævnt efter befrielsen tilgang af et par hundrede mand, således at man her sluttede med en styrke på ca. 1150 mand.⁵⁵

Roskilde amt

Amtslederen, oberstløjtnant Løkkegaard, der også var byleder i Roskilde arbejdede i efteråret 1944 på at opbygge militærgrupper i amtet. Løkkegaard blev bistået i dette arbejde af sin nk., kaptajn O. Kidde, der boede i Grevinge nord for Holbæk, og af officiant Jens Kjærgaard.

I denne forbindelse blev der i efteråret 1944 en mørk aften afholdt et møde for 10–12 af amtets ledere på Lindensborg kro. En af deltagerne her var bylederen fra Køge, stadsdyrlæge Glahn, der senere deltog i flere lignende møder.⁵⁶

Da Løkkegaard i november 1944 blev efterstræbt af gestapo, gik han »under jorden« i København, idet han dog beholdt posten som amtsleder. Da kaptajn Kidde heller ikke opholdt sig i Roskilde til hverdag, blev det derfor alt i alt den 34-årige Jens Kjærgaard, der kom til at stå for det daglige arbejde. Han kontaktede dog af og til Løkkegaard i København, når han mente, en sag krævede også amtslederens bedømmelse. De to var desuden flere gange til møde med repræsentanter fra SJL, hvorpå Kjærgaard naturligt nok havde en del kontakt med Anker Olesen.⁵⁷

Også efter amtslederens afrejse fortsatte opbygningen af militærgrupper, bl.a. støttet af en række befalingsmænd, især officianter, der fungerede som kontaktfolk til og instruktører for grupperne. I amtets styrker indgik tid efter anden mindst 40 officerer og befalingsmænd, såvel af linien som af reserven, samt forhenværende befalingsmænd. Ved befrielsen udgjorde modstandsstyrkerne i amtet ca. 1550 mand, idet godt hundrede af disse var et Tåstrup-kompagni, der fra Region VI blev tilkommanderet Roskilde amt.⁵⁸

Da Stig Jensen reorganiserede våbenmodtagearbejdet i Regionen, på-

Oberstløjtnant C. F. Løkkegaard (til venstre) og kaptajn O. K. Kidde i Roskilde tidligt om morgenen den 5. maj 1945.

tog Kjærgaard sig jobbet som modtagechef for Roskilde amt. Dermed blev Kjærgaards centrale stilling i amtet yderligere forstærket. Han var klog nok til at være særdeles forsigtig i sin færden f.eks. ved ofte at skifte logi.

Kaptajn Kidde kom især til at varetage styrkens militære opstilling.⁵⁹ Inden den 5. maj 1945 havde officiant Kjærgaard hørt, at kommis Børge Lindegaard Olsen angiveligt skulle have en organisation, der havde medlemmer i de fleste større, sjællandske byer. »Det var min opfattelse, at organisationen primært beskæftigede sig med bladvirksomhed, men dog også med bl.a. likvideringer.«⁶⁰ I ovennævnte forbindelse giver Kjærgaard udtryk for, »at der ikke i Roskilde amt var militærgrupper, der var organiseret i Den sjællandske Organisation. Der var vel nok enkeltperso-

ner, der arbejdede for Børge Lindegaard Olsen, men der var ikke tale om egentlige militærgrupper.«⁶¹

Amtets tiltag omkring sanitetstjenesten kan ikke belyses i sin helhed, men det ses da, at der i Roskilde var truffet aftaler vedrørende medvirken af 51 samaritter. I Køge havde man en sanitetsstyrke på 28 personer, og i Hedehusene var et nødlazaret indrettet i kælderens hos læge Poul Arndal, der i påkommende tilfælde ville få støtte fra en sygeplejerske og en jordemoder. En ambulancegruppe rådede over en varebil til evt. transport af sårede.⁶²

Roskilde

Af hensyn til transporten af fødevarer til Hovedstaden måtte jernbanen omkring Roskilde ikke røres, og da der ikke fandtes industri med næneværdige leverancer til tyskerne, blev sabotagen i byen naturligvis af ringe omfang.

Under disse omstændigheder kunne man da koncentrere sig om at få opstillet modstandsgrupper og at få bjerget våben til disse. Om grundlaget for en del af disse grupper beretter Jørn Parlev, der var medlem af Roskilde terrainsportsforening: »Jeg skal ikke lægge skjul på, at oberst Bennikes holdning smittede af på os unge i Roskilde, så vi ret tidligt organiserede os i forskellige grupper, som udsprang fra konservativ ungdom, Det danske Spejderkorps, Terrainsportsforeningen, Dansk Samling og Dansk ungdoms Fællesråd.«⁶³

Til ovennævnte »græsrodde« må lægges kommunistiske grupper og militære tiltag omkring byens garnison.

Om opbygningen af styrkerne i Roskilde oplyser Jens Kjærgaard »at vi ret hurtigt fik dannet kadrene, og at kompagnierne allerede fra efteråret 1944 havde en befalingsmand som instruktør. Opbygningen af mandskabsstyrken foregik primært ved hjælp af civile. Det almindeligste var, at egnede frivillige blev opfordret til at samle en gruppe, der så indgik i et af kompagnierne.«⁶⁴ Ved befrielsen udgjorde modstandsstyrken ca. 750 mand, så det må være kommet til mere end hundrede gruppedannelser i Roskilde by, hvis der var ca. 6 mand i hver gruppe.⁶⁵

I ovennævnte styrke indgik amtsstab på 54 personer, en politistyrke på 82 mand og ca. 88 mand fra Hedehusene, som blev underlagt købstadens 3. kompagni.

Ser vi væk fra disse enheder, og det er gjort i det følgende, var der i de tre Roskilde-kompagnier 511 mand.

De fordelte sig i kompagnierne som følger:

- 1. komp. – 225 mand
- 2. komp. – 156 mand
- 3. komp. – 130 mand

På grundlag af styrkelisterne er det muligt at undersøge visse forhold omkring disse tre kompagnier nøjere.

Alder: I de tre kompagnier var der ialt 50 mand på 19 år eller derunder, heraf ca. halvdelen i 2. kompagni.

Aldersfordelingen var iøvrigt således pr. 5. maj 1945:

	Under 25 år	25 år og derover
1. komp.	77	144
2. komp.	76	80
3. komp.	59	71

Erhvervsfordelingen i 1.–2. og 3. kompagni fremgår af nedenstående liste. (Ikke alle har opgivet erhverv).

Arbejds mænd, lager- og fabriksarbejdere	42
Murere, tømrere, snedkere, malere, blikkenslagere, tapetserere og elektrikere	41
Bagere, konditorer, bagerikarle	9
Slagtere, slagteriarbejdere, pølsemagere	15
Gartnere	9
Garvere	13
Garveriarbejdere	26
Mejerister	2
Kokke	1
Cykelsmede	2
Vulkanisører	1
Karet- og sadelmagere	3
Typografer	1
Pottemagere	4
Pibedrejere	1
Guldsmede, urmagere	2
Frisører	2
Skræddere	2
Stenhuggere	2
Møbelpolstrere	1
Brønderiarbejdere	6
Ansatte i en bank eller sparekasse	6
Kontorfolk	33
Ekspedienter, kommisser	12
Portører	10
Pløjere	32

Ansatte ved DSB	10
Postbude	3
Maskinmestre	3
Maskinarbejdere, smede, maskinpassere	19
Maskinmontører	7
Lærere	8
Lærlinge, bude	42
Skoleelever, studerende	24
Mekanikere	11
Tjenere	4
Musikere	1
Chauffører	8
Hestehandlere	1
Speditører	1
Ansatte ved land- og skovbrug	9
Fiskere, matroser	2
Vægtene	1
Bademestre	1
Brandmænd, CB'ere	3
Befalingsmænd	9
Minemestre	2
Disponenter, fuldmægtige, assurandører	3
Ingeniører	4
Inspektører, arbejdsledere, forvaltere	6
Fabrikanter	3
Entreprenører, vognmænd	4
Lektorer, sagførere	2
Selvstændige erhvervsdrivende	14

En opdeling af styrken efter socialgrupper viser, at 3 hovedgrupper udgjorde ca. 86% af det samlede mandskab. Lavere funktionærer eller mindre selvstændige udgjorde skønsmæssigt ca. 26%, faglærte arbejdere ca. 29% og ufaglærte arbejdere, med lærlinge og bude, ca. 31%. Skoleelever og studerende er ikke indregnet i disse grupper.

Tager vi nogle få erhverv ud af listen og opstiller disse under de enkelte kompagnier, tegner der sig et tydeligt billede af arbejdspladsens/erhvervets mulige indflydelse på hvervningsmønsteret.

	1. komp.	2. komp.	3. komp.
Garvere	12	1	–
Garveriarbejdere	21	3	2
Portører (hospital)	8	2	–
Plejere (hospital)	32	–	–
Lærlinge	7	14	18
Studerende/skoleelever	2	5	17
DSB-ansatte	5	5	–

28 af plejerne indgik i grupperne i 2. kompagnis 3. deling, mens garverne og garveriarbejderne især indgik i 1. og 2. delings grupper.

Politisk tilhørsforhold: Her tier kilderne, i det mindste styrkelisterne, men meget tyder på, at den kendte 3-deling omkring hvervningen også gjorde sig gældende her.

Anciennitet i bevægelsen: Heller ikke her giver styrkelisterne oplysninger, men vi ved jo dog, at der sidst på sommeren 1944 blev opgivet et styrketal på 80 mand fra Roskilde. Muligheden, for at amtslederen på dette tidspunkt ikke havde hold på samtlige byens grupper, foreligger.

Våbenprocent af styrken ved befrielsen:

1. komp. = 80 (ca.)

2. komp. = 90 (ca.)

3. komp. = 75 (ca.)

På grundlag af ovennævnte forsøg på en identifikation af modstandsstyrkerne i Roskilde, må det fastslås, at disse ikke udviser iøjnefaldende tendenser i forhold til Regionens øvrige styrker. Det bør dog bemærkes, at bevæbningen var i den absolut bedste ende af skalaen, og at styrkens føring ved befrielsen var særdeles militær. Selv i en garnisonsby var sidstnævnte forhold absolut ingen selvfølge.

Kompagniernes kommandoføring ved befrielsen:

1. kompagni

Chef: Kaptajn af reserven C. E. Johansen

Nk.: Overofficiant A. M. C. Andersen

2. kompagni

Chef: Kaptajnløjtnant E. Bassing

Nk.: Premierløjtnant J. D. Friis

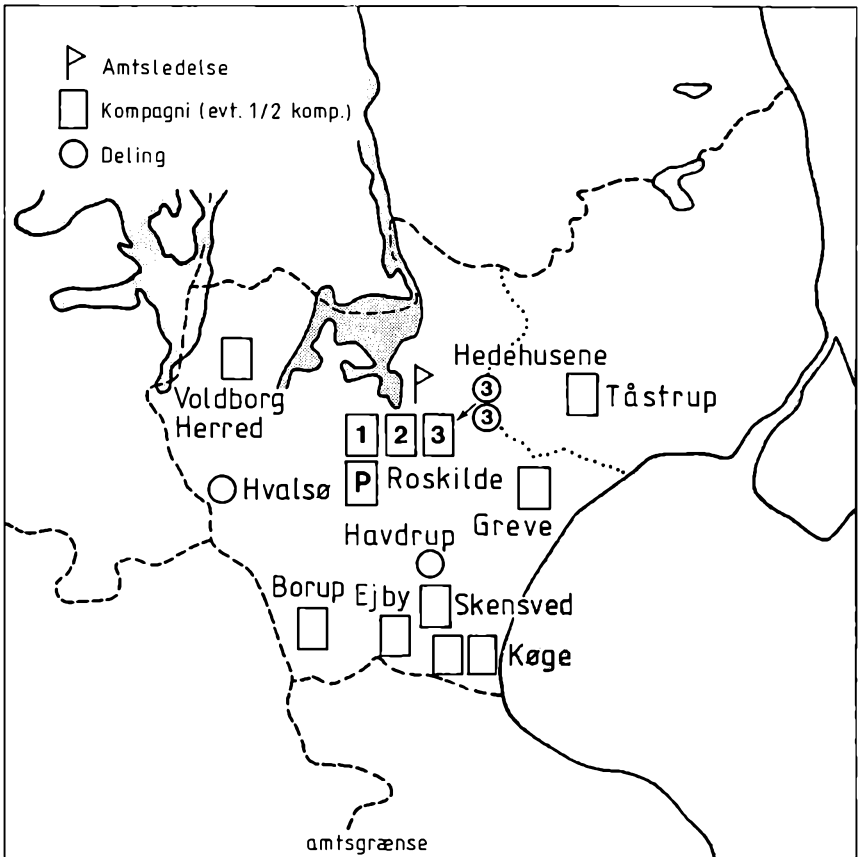
3. kompagni

Chef: Kaptajn E. L. Gullow Carlsen

Nk.: Løjtnant af reserven P. H. Adamsen

– Yderligere 13 befalingsmænd, af linien eller forhenværende, var tilsluttet de 3 kompagnier.

Kort 13. Roskilde amt.

Køge

Ved mødet på Teaterbygningen sidst på sommeren 1944, hvor bl.a. bylederen, stadsdyrlæge Glahn, og DKP's topmand, gummiarbejder Anton Meyer, drøftede dannelsen af en byledelse, må man være blevet enige om at rette en henvendelse til socialdemokratiet. I en by med klar socialdemokratisk dominans, i form af 9 byrådsmedlemmer ud af 15, fandt man det ønskeligt med en noget bredere tilslutning til modstandsbevægelsen, end den terrainsportsforeningen og DKP kunne give.

Den spirende byledelse rettede derpå en forespørgsel til den socialdemokratiske vælgerforening. Ville man lade sig repræsentere i byledelsen? Svaret var nej.⁶⁶

Trods det negative svar kom der alligevel to socialdemokrater med i byledelsen. Det var kæmner Sigfred Hjarsø og byrådsmedlem Thorkild

Olsen, der var brancheformand for bygge- og anlæg i sin fagforening. Hjarsø og Thorkild Olsen havde samarbejdet i DSU, hvor de havde lært Hans Hedtoft-Hansen og H. C. Hansen at kende. Fra begyndelsen af besættelsen havde Thorkild Olsen ved hjælp af partiets såkaldte aktivgrupper indsamlet oplysninger om nazister og kommunister, stemningsberetninger m.v. Materialet blev af Hjarsø videresendt til Hedtoft-Hansen eller H. C. Hansen. Thorkild Olsen, hvis bedstefar blev hårdt såret ved Sankelmark i 1864, og som havde haft sin gang i en skytteforening, var ikke lige netop blevet oplasket med tiltro til prøjserne. På denne baggrund fandt han da også, at partiet burde have opgivet regeringsmagten længe inden den 29. august 1943. Inden de to socialdemokrater gik til møde i byledelsen, havde Hjarsø forlængst fået kontakt med Ringen, hvis lokale repræsentant var/blev læge E. F. Brendstrup. Vælgerforeningen blev holdt i uvidenhed om, at byledelsen kom til at bestå af følgende: Glahn (byleder), T. N. Møller (terrainsportsforeningen), Anton Meyer (DKP), P. Iversen (DKP), S. Hjarsø (soc. dem.) og Thorkild Olsen (soc. dem.).⁶⁷

Læge Brendstrup og redaktør Bjerg Møller blev tilfornordnet byledelsen således, at de varetog de opgaver, der sorterede under Frihedsrådets lokalkomite. Dermed havde byledelsen i betragtelig grad styring på både den militære og politiske side af modstandsbevægelsen i byen. På ovennævnte grundlag kom modstandsbevægelsen i Køge til at bestå af tre fraktioner. Hovedsagelig konservative folk fra terrainsportsforeningen, der var blevet legaliseret ved en stiftende generalforsamling i begyndelsen af 1944, netop da den begyndte at blive arnested for illegalt arbejde. DKP's grupper, hvoraf flere nok skal være dannet i 1942-43. Disse to grupperinger talte ved befrielsen hver ca. 60-70 mand. Dertil kom så en deling på 40 mand, som Thorkild Olsen dannede efter at være kommet med i byledelsen. Han håndplukkede socialdemokratiske tillidsmænd til sine grupper – Kæmner Hjarsø var medlem af en af grupperne, den blev benævnt »Rådhusgruppen«.⁶⁸

Formålet med dannelsen af disse Ringens Arbejdergrupper var der ingen tvivl om. Socialdemokratiet søgte på denne måde at vinde prestige- og indflydelse på begivenhederne.

Af en styrke ved befrielsen på ca. 250 mand havde ikke mindre end 72 deres job på byens store arbejdsplads, Codan gummifabrik. Politiet mønstrede 51 mand, heriblandt en hel del folk fra kystpolitiet.

Stadsdyrlæge Glahn oplyser, at 4 officianter, der skulle virke i Køge ved befrielsen, af og til kom til byen som instruktører. Også kaptajn H. V. R. Colding, der ser ud til at skulle have ledet styrkerne i kamp, var på et enkelt besøg i Køge.⁶⁹

Jfr. våbenlisten var følgende våben til rådighed for Køge-styrken: 2 Bazookaer, 4 maskingeværer, 35 maskinpistoler (33 stenguns), 130 US-karabiner, 6 gevær-89 og 30–40 pistoler.

Ved befrielsen var amtsledelsen og styrkerne udenfor Roskilde og Køge opstillet som følger:

Amtsledelsens stab (54 personer)

De 10 første navne på stabens styrkeliste var:

Oberstløjtnant C. F. Løkkegaard

Kaptajn O. K. Kidde

Officiant Jens K. K. Kjærgaard

Overofficiant H. A. G. Nielsen

Officiant Lauritz Olesen

Officiant Aage Helver

Greve, tømmerhandler M. I. O. Scheel

Bankfuldmægtig Ove Thomsen

Vægter, sergent Kristen I. Jensen

Forvalter, kornet Mogens Kruse

Officiant Jens Kjærgaard, der havde været fungerende byleder i Roskilde, blev den 5. maj 1945 afløst af kaptajn C. E. Johansen, som derpå blev byleder.

Hedehusene (ca. 110 mand)

Amtsledelsen havde her kontakt til direktør Hartmann. I en styrke på 88 mand i Hedehusene indgik også folk fra Jyllinge, Vindinge og Gundsømagle. Desuden var der tilsluttet grupper fra henholdsvis St. Valby, Herringløse og Østrup.

Ved befrielsen gav ca. 88 mand møde i Roskilde, mens andre modstandsfolk blev beordret til gården »Baldershøj«.

Tåstrup (ca. 116 mand)

Chef: Direktør, kaptajn H. Muxoll

Styrken tilgik Roskilde amt fra Region VI.

Voldborg Herred (60 mand)

Grupperne var fra Hvalsø, Kr. Såby, Kr. Hyllinge, Lindenberg og Lejre.

Chef: Greve, sekondløjtnant F. C. R. Scheel

Nk.: Inkassator, oversergent R. J. C. Jørgensen

Borup (ca. 67 mand) »Kompagni Barner«

Amtsledelsen havde her kontakt til forstaspirant H. Barner og vognmand Viggo Jensen. Våbeninstruktør var officiant Lauritz Olesen fra Roskilde.

Ejby (53 mand) »Kompagni Abel«

Chef: Sekondløjtnant Bjørn Aa. Abel

Skensved (45 mand) »Kompagni Branth«

Chef: Løjtnant af reserven Jørgen Branth

(Materialet er lidt uklart m.h.t. Borup-Ejby-Skensved styrkerne, der senere blev samlet i et Køge Ås Kommando under ledelse af kaptajn H. Dines Johansen).

Greve (151/182 mand)

Chef: Proprietær, løjtnant S. Holst Frederiksen

Ventegrupper omkring Hvalsø og Havdrup omfattede henholdsvis 39 og 43 mand. Grupperne var ubevæbnede og kom derfor ikke i aktion.

Våbenmodtagelser

Selv om officiant Jens Kjærgaard hen på efteråret 1944 var såvel stedfortrædende amtsleder som fungerende byleder i Roskilde, påtog han sig også posten som modtageleder for Roskilde amt.

Kontaktmanden mellem Stig Jensens organisation og amtet var N. O. Brorly, men ham havde Kjærgaard kun møde med en enkelt gang. Kjærgaard fandt, at de givne direktiver m.h.t. modtagepladsernes beliggenhed og vedrørende selve forløbet af en modtagelse ikke var tilfredsstillende. Efter en modtagelse den 21. februar 1945 gik han derfor over til at benytte mere fritliggende pladser fremfor de skovomkransede punkter, der blev tilstræbt fra København. Disse gav i en række tilfælde anledning til, at faldskærmene dalede ned i høje træer, som derpå måtte fældes i nattens mulm og mørke for at få det dyrebare gods bjerget. Kjærgaard gik desuden ind for en øjeblikkelig afhentning af det modtagne gods, selv om direktiverne gik ud på en senere bortkørsel af det modtagne, fra et foreløbigt depot.

Modtageorganisationen i amtet blev opbygget således, at Kjærgaard havde 2 modtagehold i Roskilde. Det ene blev ledet af arbejdsmand J. E. Clausen, der stod for DKP's lokale modstandsarbejde. Hans hold bestod hovedsagelig af håndværkere og arbejdere, hvoraf mange var kommuni-

ster. Lederen af det andet hold var politibetjent Regner Clausen, hvis styrke især bestod af politifolk, men også en del civile var med her.

Disse hold havde rådighed over nogle last- og personvogne, der blev vedligeholdt på eget værksted, så de altid var i tip top stand. Lastbilerne var bl.a. øl- og margarinebiler, der kørte på benzin.

Skulle en af bilerne trods alt få motorstop under en våbentransport, havde man Falcks Redningskorps at falde tilbage på. Stationsleder Arboe-Rasmussen var, som i så mange andre sammenhænge, klar til at yde diskret bistand.

Når tyskerne i Roskilde fik melding om overflyvninger af lavtgående fly, udsendte de patruljer på vejene ind mod Roskilde, ligesom de evt. udstillede poster ved særlig snævre passager, f.eks. Røde Port. Dermed kunne modtageholdenes tilbagekørsel mod byen godt gå hen og blive den farligste del af en mission i oplandet.

Ude i lokaliteterne havde Kjærgaard flere grupper, som kunne bistå modtageholdene fra Roskilde ved vagttjeneste m.v., men lygter og en evt. pejlesender blev altid medbragt af holdene. Ved Borup var H. Barner leder af en sådan støtte-gruppe, mens grev Scheel, »Ryegård«, var leder af en anden.⁷⁰

I Køge blev en gruppe sammensat med det særlige formål at kunne deltage i våbenmodtagelser. Den blev dannet af ingeniør P. Skaarup Christensen efter et møde hos bylederen, stadsdyrlæge Glahn, hvor også H. Barner var til stede. Skaarup Christensen fik oplyst, at 1/3 af holdet skulle være fra DKP, de blev udtaget af Anton Meyer. Resten, 12 mand, »tog jeg blandt terrainsportsforeningens medlemmer, som jeg vidste var til at stole på.«⁷¹

Depot- og forsendelsestjenesten i amtet blev varetaget af officiant Aage Helver. Det modtagne gods blev læsset af og gemt på nogle gårde i omegnen af Roskilde. Her kan nævnes »Ramsø Søgård« (gdr. A. Jacobsen), »Vindinge Lillevang« (L. Andersen og F. Petersen). Våben m.v. der skulle til København, blev pakket i trækasser og derpå kørt til Roskilde station, hvorfra de blev afsendt til Hovedstaden.⁷²

Af oversigten til K-udvalget pr. 1. april 1945 angående styrken og bevæbningen i REGION V fremgår det, at Roskilde amt på dette tidspunkt besad flere våben end noget andet amt. Eksempelvis havde man flere Bazookaer, maskingeværer og rifler, end der forelå i Frederiksborg, Holbæk og Sorø amter tilsammen. Årsagen til den gode forsyningssituation var, at man havde haft gods fra 2 store våbensendinger liggende i depoter klar til videre forsendelse, hvorpå modtagerne i København meldte forfald. Man kunne p.t. ikke modtage så stor en forsendelse. Da Kjærgaard nødigt

Roskilde amt (kort 14)

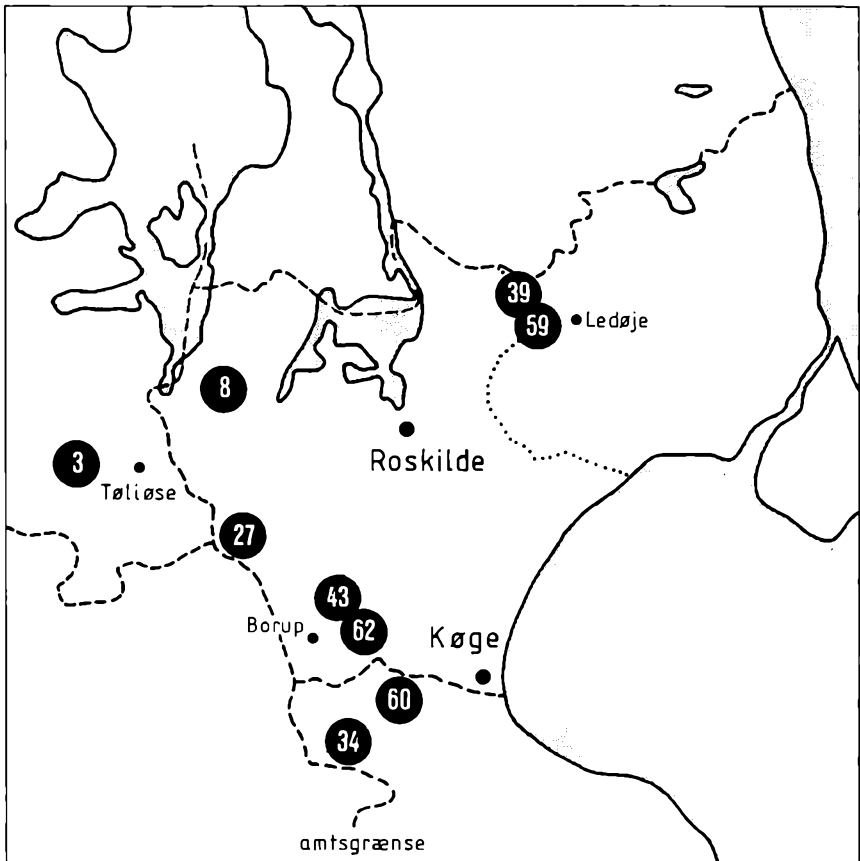
Nr. 3	12-C-2 21/2-45:	700 m vest for »G« i Grøntved 17 Tiger + 1 pk.
Nr. 8	12-D-1 4/3-45:	3 km øst for »g« i Tempelkrog 2 agenter
Nr. 27	12-E-3 5/3-45: 20/3-45:	Ruinerne af Valborup Skovridergård 12 Fox + 2 pk. 24 Fox + 1 pk.
Nr. 34	15-F-3 20/3-45: 12/4-45:	400 m nord for »v« i Overdrevsgård 24 Fox + 1 pk. 22 Fox + 2 pk.
Nr. 39	10-B-3 30/3-45: 4/4-45: 12/4-45:	300 m nord for »Ho« i Hove Mølle 24 Fox + 1 pk. 24 Fox + 2 pk. 22 Fox + 2 pk.
Nr. 43	15-F-2 30/3-45:	over »n« i Hegnede 13 Fox + 3 pk.
Nr. 59	10-B-3 22/4-45:	på »Over« i Hove Overdrev 24 Fox + 2 pk.
Nr. 60	15-G-3 21/4-45:	under »L« i Ny Lellingegård 13 Fox + 2 pk.
Nr. 62	15-F-2 20/4-45:	400 m syd for »V« i Valore 13 Fox + 2 pk.

ville have så store mængder våben på lager i længere tid, fik han af Løkkegaard tilladelse til at fordele depoternes indhold til grupperne i amtet.⁷³ Da våbenedkastningerne for alvor begyndte i Regionen natten til den 22. februar 1945, blev der varslet 2 drop, som Roskilde-folkene skulle tage sig af. Kjærgaard og Regner Clausen tog sammen med folk fra Roskilde, og iøvrigt bistået af grev Scheels gruppe, til en plads vest for Tølløse (nr. 3). Her, i Holbæk amt, modtog man derpå 17 cont. med sprængstof.⁷⁴

Samtidig var J. E. Clausen og hans hold taget til Munkeskov, nord for Haslev. Folk fra Borup støttede på pladsen, der lå i Sorø amt. Da et fly viste sig over punktet, afgav man morsesignal med lygten, hvilket omgående medførte en overraskende reaktion fra pilotens side. Han dykkede ned mod pladsen og affyrede 3–4 salver med sine maskinkanoner. Folkene i lyslinien rullede sig sammen det bedste de havde lært, samtidig med at de nu tydeligt kunne se, at det var en tysk natjager, der var blevet givet signal til. Piloten skød for højt, så ingen af modtagerne blev ramt, men i baggrunden splintredes 12–15 træer af salverne.⁷⁵

Derpå forsvandt alle implicerede omgående fra egnen. Det var klogt,

Kort 14. Våbenmodtagelser/Roskilde Amt.

for inden længe sværmede tyskere og Schalburgfolk i området, hidkaldt af natjagerpilotens radiomelding til basen og dermed det tyske politi.

Natten til den 5. marts modtog Jens Kjærgaard og et par betroede mænd to faldskærmsfolk ved »Ryegård« (nr. 8). Et fly fra Squadron No 161 var fløjet mod punktet TABLEJAM 206, hvor »Two J.O.'s jumped at 0312. Green light from ground on departure«. Det var J. M. Malling og P. Hammerich, der her ankom som de sidste af ialt godt 50 SOE-folk udsendt til Danmark i tiden 1941–45. Kjærgaard med følge besteg straks vognmand Carlo Christensens lillebil og satte kursen mod Roskilde, hvor de to nyankomne overnattede hos officiant Helver. Han fulgte dem næste dag til stationen, hvorfra de tog toget til København i følge med Brorly.⁷⁶

Samme nat som de to faldskærmsfolk ankom, stod Regner Clausen og hans hold på en åben plads i skoven ved ruinerne af Valborup skovrider-

gård (nr. 27). Det var Brorlys påfund, at der skulle modtages våben her, hvilket Kjærgaard var meget utilfreds med. Denne nat modtog man intet, men den følgende, natten til den 6. marts, lykkedes det at få en sending ned. Ved denne lejlighed var en af pioniererne i det midtsjællandske modtagearbejde med. Det var Erik Briand Clausen, som var »under jorden« efter oprulningen i efteråret 1944. To dage efter ovennævnte modtagelse blev Briand Clausen arresteret, og den 29. marts blev han henrettet sammen med bl.a. 4 modstandsfolk fra Sorø amt.⁷⁷

Som tidligere nævnt havde overbetjent Ove Riis Nielsen dannet et modtagehold af politifolk i København, der skulle hente modtagne våben direkte ind i Hovedstaden. En dag fik Riis Nielsen besked fra Stig Jensen om, at de nærmere aftaler i sagen skulle træffes i Roskilde, hvor de to skulle kontakte Jens Kjærgaard på jernbanestationen. Dette skete, hvorpå Stig Jensen kørte videre med toget, mens Riis Nielsen sammen med Kjærgaard gik til et rødt hus i nærheden af havnen. Der mødte de et hold, der netop var kommet hjem fra en modtagelse ved Hove Mølle (nr. 39). Det var J. E. Clausens hold.

Ove Riis Nielsen beretter: »Vi fik morgenkaffe og der kom en aftale i stand om kontaktsted ved næste nedkastning, idet Roskilde-holdet eller i hvert fald lederen ville være til stede og hjælpe os tilrette mod at få en del af sendingen . . . Jeg spurgte, hvornår man ventede næste sending, og dertil svarede Jens Kjærgaard, at det kunne ske meget snart, så det var nok bedst, jeg »hankede op i skørterne« og kom afsted, vi skulle aflytte England allerede samme aften.⁷⁸ Dette møde må have fundet sted den 31. marts 1945, hvor J. E. Clausen og hans folk netop havde bjerget 24 cont. ved Hove Mølle. Få dage senere, den 4. april, blev der igen modtaget på pladsen, denne gang også af de københavnske politifolk. Det ser derpå ud til, at Riis Nielsens hold var ene om den sidste modtagelse på denne plads, natten til den 13. april. Den 22. april modtog politiholdet en sending ved Hove Overdrev (nr. 59), der som den foregående blev transporteret til København direkte fra pladsen. Begge de nævnte pladser var lige netop beliggende i Københavns amt.

Ved modtagelserne øst for Borup (nr. 43 og nr. 62) var det Regner Clausens hold, der rykkede ud.

På en plads ved »Juellund« (nr. 34) var det J. E. Clausen, som medvirkede med Roskilde-folk.⁷⁹

Modtagefolkene fra Køge, der havde sikret sig 2 lastbiler og en personvogn, deltog i 2 modtagelser. Først ved »Juellund«, antagelig den 12. april. Fra dette punkt blev godset i fuldt dagslys kørt til en gård ved Greve Strand.

Lederne af den danske afdeling i SOE/OSS i London besøgte efter befrielsen en lang række våbenmodtagegrupper over hele landet. Fra et sådant besøg i Roskilde ses fra højre officiant Jens Kjærgaard (lys kappe), forstassistent Erik Christiansen (hvid frakke), redaktør Stig Jensen (med hatten i hånden), major Kai Winkelhorn, Lt. Commander R. Hollingworth (i forgrunden) og forstassistent N. O. Brorly (yderst til venstre).

Den 21. april var Køge-holdet med ved »Ny Lellingegård« (nr. 60) hvor Jens Kjærgaard var leder.

P. Skaarup Christensen beretter: »Da der på det tidspunkt var livlig tysk patruljevirkomhed og modtagepladsen vår synlig fra Køge-Ringsted-vejen, fik vi assistance af en gruppe fra Roskilde. Nedkastningen var så præcis, at containerne lå på en lang række, som vi kunne køre og læsse direkte på lastbilerne.«⁸⁰

Begge de ovennævnte pladser var beliggende i Præstø amt. Som det ses af kortet over modtagepladsernes beliggenhed, holdt man afstand til den tyske garnison i Roskilde. Med Schalburgkorpsets tilstedeværelse i Ringsted måtte man også holde nogen afstand til denne by.

Selv om Roskilde amt (amtsrådsreds) var betydelig mindre end de øvrige amter, modtog man her i bedste stil 232 cont. og ca. 21 pakker, hvoraf en god del af indholdet, direkte eller via amtet, fandt vej til Hovedstaden.

Jfr. våbenlisterne for Roskilde amt forelå der ved befrielsen ca. 1050 stk. våben i amtet. Det betød, at ca. 73% af mandskabet kunne bevæbnes, hvilket var over gennemsnittet for Regionen som helhed.

Roskilde amt var det eneste amt, hvor der ikke var civile med i den øverste ledelse, et forhold der iøvrigt ikke synes at have skabt problemer.

Amtets ca. 1450 modstandsfolk udgjorde 2,13% af den samlede befolkning. Det var lige netop den højeste hvervningsgrad i Regionen.

Holbæk amt

Først på efteråret 1944 begyndte man overalt i Regionen at arbejde på at få O-grupperne indordnet under SJL. I flere amter var der tale om forholdsvis få O-grupper, der skulle opsuges i et system bestående af mange flere civile grupper. Sådan var det ikke i Holbæk amt. Her må man gå ud fra, at forholdet nærmest var det omvendte. O-grupperne var her mindst lige så talrige som de civile grupper.

Da boghandler, kaptajn af reserven, Oppermann bl.a. derfor nægtede at lade sin amtsorganisation af O-grupper underlægge den af SJL udpegede amtsleder, øjenlæge Diemar, var hans beslutning ikke uden vægt. Sagen gik til K-udvalget og general Gørtz, hvorpå man enedes om at udnævne oberstløjtnant C. Gabel-Jørgensen til militær amtsleder i amtet for at få tingene til at glide. Denne beslutning blev forelagt Oppermann på et møde, hvor han havde indkaldt samtlige sine O-gruppe ledere: Reservekaptajnerne N. Terp-Lassen og J. Schmidt, redaktør August Pedersen fra den konservative »Holbæk Amtsavis«, landinspektør Jørgen Lampe, Kalundborg, landsretssagfører H. Gideon, Nykøbing S., sognepræst Chr. Petersen, Vig, og godsejer Mogens Grüner, »Sæbygård«. Fra SJL mødte Nissen Blom, lige som også Den lille Generalstab var repræsenteret.

På dette møde gik O-gruppe folkene ind på at stå under kommando af oberstløjtnant Gabel-Jørgensen, hvis ellers Kongen og general Gørtz billegede noget sådant. Det blev oplyst, at dette var tilfældet. I det mindste vedrørende Gørtz. Oppermann foretog derpå flere undersøgelser i sagen for at sikre sig, at det nu også forholdt sig som oplyst på mødet. Oberstløjtnant Riis Lassen blev også inddraget, og det kan meget vel være ham,

der fik den modvillige Oppermann til at indordne sig. For at sukre pillen blev Oppermann derpå den militære amtsleders nk.⁸¹

På dette tidspunkt var den hidtidige amtsleder, øjenlæge Diemar, og flere af hans folk gået »under jorden« efter oprulningen af våbenmodtageorganisationen på Midtsjælland. Ledelsen i amtet kom derpå fra november 1944 til at bestå af et amtskommando bestående af Gabel-Jørgensen og Oppermann. Desuden (fortsat) af en amtsledelse bestående af den civile amtsleder, matros Charles Hansen, Oppermann og officiant F. O. Nielsen.

F. O. Nielsen oplyser, at han kom med i amtsledelsen på anbefaling af Charles Hansen. Fra september 1944 tegnede F. O. Nielsen sammen med politibetjent Vagn Ledhus-Larsson en sabotage-deling på 5–6 grupper, der fra november 1944 fik tilgang af arbejdsmand Svend Aage Jensen og et par af hans kommunistiske grupper. Svend Aage Jensen var blevet DKP's byleder i Holbæk efter gestapos drab på den hidtidige leder, H. K. M. Jacobsen.⁸²

F. O. Nielsen var blevet anmodet om at indtræde i amtsledelsen som afløser for fuldmægtig Roland Hansen, der havde kontakt til både Dansk Samling og Ringen. Roland Hansen bad F. O. Nielsen om at huske på, at han var Dansk Samlings repræsentant i amtsledelsen. F. O. Nielsen svarede: »Jeg er soldat og derfor har partipolitik ikke min interesse i den nuværende situation.«⁸³

Stemningen i amtsledelsen var langt fra god. Der var iskold luft mellem Charles Hansen og Oppermann, der bl.a. sikkert følte sig trykket af, at en kommunistisk matros fra Kalundborg trak forbindelsen til SJL. Oppermann så heller ikke med milde øjne på F. O. Nielsen, befalingsmanden, der var begyndt for sig selv. Sabotageafdelingen var ikke rigtig med i de militære planer for amtet, og fra militært hold var man noget usikker på F. O. Niensens virke.

Charles Hansen ville gentagende gange have Oppermann arresteret. Selv om F. O. Nielsen fandt, at boghandleren var et af de mest intrigante og illoyale mennesker, han nogen sinde havde truffet, mæglede han efter bedste evne. »Når jeg på det tidspunkt forsvarede Oppermann var årsagen, at han som konservativ fløjmand i byen havde kontakten med personligheder ude i amtet som Bøttger-Dragsholm, Gideon-Nykøbing, Estrup-Kongsdal, Grüner-Sæbygård og Cold-Petersen-Eriksholm, personer der efter Oppermanns oplysninger alle repræsenterede styrker på kompagnis størrelse.«⁸⁴

Oppermann på sin side fandt, at amtsledelsen var en ren parodi. Man havde ingen rigtig indflydelse, hvis man ikke var medlem af DKP eller Dansk Samling.

Oberstløjtnant C. C. Gabel-Jørgensen. (Forsvarets Arkiver).

Under disse omstændigheder kan det godt have været lidt uheldigt, at SJL's kontaktmand til amtet, Nissen Blom, var kommunist, og at han havde fået partifællen Charles Hansen udnævnt til civil amtsleder. Uagtet de to DKP-folk muligvis søgte at dele sol og vind lige, kunne deres blotte tilstedeværelse let komme til at virke som en rød klud for næsen af O-gruppe organisationen.

Da oberstløjtnant Gabel-Jørgensen tiltrådte sin post i Holbæk amt, fandt han O-grupper i hele amtet, dygtigt ledet af Oppermann. Dertil DKP-grupper i Holbæk, Jyderup og Kalundborg »og endelig en lille styrke hørende til Ringen«.⁸⁵

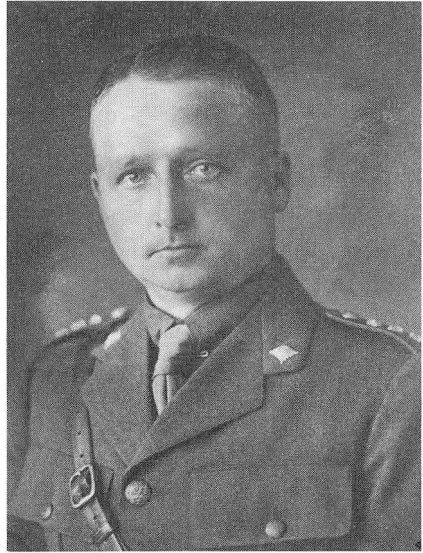
Ringens grupper fandtes i Holbæk, Kalundborg og omkring Nykøbing S.

Desuden var der grupper i den sydlige del af amtet, organiseret fra Sorø amt, som ledelsen i Holbæk amt næppe havde nærmere kendskab til. Gabel-Jørgensen mente, at O-grupperne viste størst vilje til samarbejde.

Amtet blev nu inddelt i 6 distrikter: Holbæk, Jyderup, Kalundborg, Skamlebæk, Nykøbing S. og Audebo. Samtlige distriktschefer blev ledere fra O-grupperne eller befalingsmænd af linien.

I Holbæk havde der aldrig været en byleder, hvorfor man ikke kunne lade en sådan overgå til at blive byleder (distriktschef) i Holbæk. Det blev op mod befrielsen, før man fik styring på dette problem. F. O. Niensens

Boghandler, kaptajn af reserven, A. G. R. Oppermann. (Forsvarets Arkiver).

sabotage-delning, der oprettede ventegrupper og medvirkede til indslusning af en del DKP-grupper fra Holbæk, Kundby og Tølløse området, betragtede efter 1. februar 1945 stabsofficiant O. J. Thomsen som militær byleder. Man fandt, at han var en mand, grupperne kunne have tillid til. Under et møde i amtsledelsen i marts eller april 1945 meddelte Gabel-Jørgensen og Oppermann, at de havde besluttet sig til at udnævne en artillerikaptajn til byleder i Holbæk. Da F. O. Nielsen mente, at den foreslåede kandidat p.t. var et nervevrag, kunne han ikke gå med på forslaget og pegede derfor på stabsofficiant Thomsen. Efter et alvorligt opgør endte det med, at Thomsen blev godkendt som byleder.⁶⁶

Som følge af, at de dybe modsætninger, der kom til udtryk i amtsledelsen, var både af politisk, modstandspolitisk og personlig art, må man spørge, om der i virkeligheden var og blev flere modstandsbevægelser i Holbæk amt? Ja, måske ikke på papiret, men i realiteten.

Dette yderst komplicerede spørgsmål lader sig ikke entydigt besvare, men den følgende gennemgang af modstandsbevægelsens udvikling i amtet vil dog nok kunne give et vink i sagen.

Holbæk Distrikt

Ved befrielsen udgjorde den samlede modstandsstyrke i Holbæk-området op mod 800 mand. Hvor mange af disse, der var medlem af en Gruppe, er ikke let at fastslå. Ved at se på gruppedannelserne i Holbæks

sydlige opland kan man dog alt i alt få et indtryk af forholdene i distriktet.

Sidst på sommeren 1944 henvendte Oppermann sig til gårdejer, fhv. sekondløjtnant C. D. Lunn, Knabstrup, og bad ham om at opbygge en modstandsstyrke på egnen. C. D. Lunn gik derpå i gang med en hverving bistået af bogholder, sekondløjtnant Kaj Holmberg, Knabstrup teglværk. Det var eksempelvis Holmberg, der fik lærer Alfred Nielsen med i en af grupperne. Alfred Nielsen boede i Knabstrup, men var lærer ved Mørkøv centralskole. Han kom senere med til en våbenmodtagelse i skovene ved »Torbenfeld« og endte som delingsfører i den ca. 85 mand store Knabstrup-styrke, som ved befrielsen udgjorde 4. kompagni.⁸⁷

Købmand Svend Burø var leder af en Skamstrup-Mørkøv gruppe, der oprindeligt var startet som en jernbanesabotage-gruppe, med tilknytning til SOE. Skytte og fhv. korporal Jens Vang var medlem af en gruppe i Mørkøv, men denne gruppe havde hverken tilknytning til Skamstrup-Mørkøv gruppen eller til Knabstrup-kompagniet, der havde ca. halvdelen af sine folk i Mørkøv. Det står noget hen i det uvisse, hvor Vang og hans ca. 14 kammerater egentlig hørte til. På befrielsesdagen gav gruppen møde i Holbæk, hvor Vang som leder af en maskingeværgruppe blev tilsluttet F. O. Niensens deling. Dette var dog ikke, fordi de to nogensinde havde truffet hinanden før.⁸⁸

4. kompagni, og antagelig også den gruppe som Vang tilhørte, må henregnes som værende O-grupper. Det samme gælder Kongsdalgruppen, ca. 40 mand under ledelse af godsejer E. Estrup, og Eriksholmgruppen, 19 mand ledet af forpagter Chr. Cold-Pedersen.

Nogle grupper fra Tølløse, ca. 27 mand, var ved befrielsen under ledelse af cand. mag. H. Posselt. En af disse grupper bestod af folk med tilknytning til DsO.

Kongsdalgruppen (40 mand – 1 pistol, 1 karabin og 4 jagtgeværer), Eriksholmgruppen (14 mand – 3 maskinpistoler, 1 karabin og 10 jagtgeværer), Tølløsegruppen + 13 DKP-folk fra Kundby (40 mand – 1 maskingevær, 6 maskinpistoler og 1 pistol) og Skamstrup-Mørkøv gruppen (15 mand – 4 maskinpistoler, 6 karabiner og 30 håndgranater) blev i løbet af den 5. maj 1945 underlagt 5. kompagni, der blev ledet af Oppermanns nære medarbejder, kaptajn af reserven N. Terp-Lassen. Nævnte kompagni omfattede iøvrigt et Garnisonskommando (62 mand – ingen bevæbning) og en Jernbanegruppe (29 mand – 1 raketkanon, 1 rekylgevær, 11 karabiner og 3 pistoler).⁸⁹

Ingen i dette kompagni var velbevæbnede og da slet ikke folk fra O-grupperne, der over alt i amtet løb ind i problemer omkring våbenforsy-

*Matros Charles Hansen
(til venstre) og officiant
F. O. Nielsen.*

ningerne. Flere O-enheder nåede dog at få en god bevæbningsgrad, f.eks. Knabstrup-kompagniet, hvorfra man havde kontakt til amtets våbenmodtagere.

Jfr. styrkelisterne var modstandsstyrkerne ved befrielse opstillet som følger:

Holbæk Distrikts stab

Distriktsleder: Stabsofficiant O. J. Thomsen

Stab iøvrigt: 6 mand og 19 ordonnanser

1. kompagni (96 mand)

Chef: Officiant A. E. Nielsen

Nk.: Officiant R. A. B. Hansen

3 delinger, alle ledet af en befalingsmand.

Bevæbning: 95 stk. våben og 128 håndgranater.

2. kompagni (105 mand)

Chef: Kaptajn af reserven J. Schmidt

Nk.: Overofficiant P. M. N. Hansen

3 delinger.

Bevæbning: 89 stk. våben og 200 håndgranater.

3. kompagni (73 menige)

Chef: Overofficiant K. Clausen

Nk.: Kasernearbejder C. C. Wrang

3 delinger.

Bevæbning: 1 maskinpistol, 1 US-karabin og 2 pistoler.

4. kompagni (81 mand)

Chef: Gårdejer, sekondløjtnant C. D. Lunn

Nk.: Bogholder, sekondløjtnant K. Holmberg

3 delinger.

Bevæbning: 85 stk. våben og 176 håndgranater.

5. kompagni (194 mand)

Chef: Kaptajn af reserven N. Terp-Lassen

Nk.: Redaktør August Pedersen (fhv. befalingsmand)

6 delinger.

Bevæbning: 40 stk. våben (jagtgeværer ikke medregnet).

6. kompagni/Politikompagniet (134 mand)

Chef: Politibetjent J. Birkedal Christiansen

Nk.: Poliassistente Rich. Widell

4 delinger.

Bevæbning: 103 stk. våben.

Sabotagedeling (33 mand)

Chef: Officiant F. O. Nielsen

Nk.: Sergent H. Thorup

Bevæbning: 46 stk. våben, herunder 1 raketkanon og 6 maskingeværer.

Dermed blev den samlede styrke, med stabe m.v., på ca. 750 mand. Til rådighed for denne styrke var ca. 470 stk. våben, hvilket gav en bevæbningsgrad på ca. 63%.

Jyderup Distrikt

Distriktet strakte sig fra Havnsø og Snertinge i nord til egnen omkring Ruds-Vedby og Høng i syd. Godsejer, kaptajn af reserven M. Grüner, »Sæbygård«, blev udpeget som leder i området. Hans nk. blev godsejer, sekondløjtnant J. Dinesen, »Kragerupgård«.

Ved befrielsen omfattede distriktet ca. 200 mand, hvoraf hovedparten må have været fra O-grupperne. I Høng-delningen var der folk fra forsprængte enheder i området og i Jyderup-delningen antagelig folk fra DKP.

O-gruppernes opbygning lader sig belyse ret nøje først og fremmest på baggrund af den af M. Grüner udarbejdede styrkeliste.⁹⁰

Hvervningen foregik som følger:

I november 1943 indgik følgende i en O-gruppe: Godsejer Chr. Grüner, Føllenslev, proprietær P. Chr. Jørgensen, Snertinge, sognepræst S. J. R. Gjetting, Føllenslev, bestyrer Flemming B. Petersen, Havnsø, ingeniør, sekondløjtnant P. Westergaard, Snertinge, viktualiehandler Viggo Olsen, Jyderup, kusk H. Christiansen, Jyderup, elektriker Svend Jensen, Jyderup, maskinsnedker Frede Christiansen, Jyderup, direktør i Jyderup, officiant i Vallekilde (navnene ulæselige), læge Hansen, Ruds-Vedby, J. Dinesen og M. Grüner.

Snertinge-delningen (32 mand)

Chef: Chr. Grüner

Nk.: Ingeniør P. Westergaard

Ca. 25 mand hvervet pr. 1. november 1944/fra Snertinge, Føllenslev og Havnsø.

Jyderup-delningen (84 mand)

Chef: Mejerist K. Kristiansen/tilgået 1. jan. 1944

Nk.: Snedkersvend Quist Jensen/tilgået 1. juni 1944

Tilgang i 1944: Marts (9 mand), maj-august (10 mand), oktober (20 mand) og november (21 mand). 1945: (18 mand).

Viskinge-delningen (28 mand)

Chef: Godsejer P. Prah, Smakkerup pr. Værsløv

Nk.: Kaptajn af reserven E. Møller »Bregningegård«, pr. Eskebjerg

Både ledere og mandskab indtrådte i bevægelsen i april 1945.

Høng-delningen (60 mand)

Chef: Depotbestyrer H. K. Nielsen

Nk.: Ingeniør S. Christiansen

Høng by: 13 mand pr. 1. maj 1944, med ovennævnte ledere.

Mullerup: 18 mand pr. 1. juni 1944. De blev hvervet fra Høng.

Sæby: 7 mand pr. 1. august 1944. Hvervet fra Høng.

Kr. Stillinge m.v.: 6 mand pr. 15. marts 1945.

Ruds-Vedby: 9 mand pr. april/maj 1944 – 5 mand pr. 1. november 1944.

I den sydlige del af distriktet var der sidst på sommeren 1944 blevet opstillet grupper i Dianalund, dette fra Sorø amt. Desuden var der i/ved Ruds-Vedby opbygget en modtageorganisation, der bl.a. havde kontakt til Dianalund. Da en af modtagelederne blev arresteret i det sene efterår 1944, varede det ikke længe før gestapo begyndte at indfinde sig i Ruds-Vedby, Gørlev og i februar 1945 i Dianalund. En lang række arrestationer blev foretaget, men systemerne synes at have været så adskilte, at gestapo ikke nåede O-grupperne.

Ved befrielsen rådede distriktet over ca. 55 stk. våben, alle lette. Under disse omstændigheder blev Viskinge-delingen slet ikke bevæbnet. Bevæbningen bestod bl.a. af 24 Husqvarna maskinpistoler, 8 engelske maskinpistoler, 5 US-karabiner, 8 politirifler og 6 ikke specificerede karabiner. Da der var nedkastet betydelige mængder våben ved Tissø i efteråret 1944, kunne man måske have forestillet sig, at distriktet var ved at drukne i drop-våben. Som det ses, var dette imidlertid absolut ikke tilfældet. O-grupperne tilhørte ét system, våbenmodtagerne et andet.

Dette forhold blev synligt i Høng den 5. maj 1945. Else Skovdal, lærer på Høng Husmandsskole, beretter: »Da jeg slog mit vindue op, mødte der mig også et ret ualmindeligt syn, idet der foran hovedbygningen stod en lang række mænd af forskellig alder og størrelse: mange forekom mig bekendte fra skolen og byens liv. Det var en af modstandsgrupperne i Høng, O-gruppen («O» for orden) under ledelse af depotbestyrer H. K. Nielsen . . . De fik nu samlingsstue i skolens bibliotek, og der var indkvartering i landbrugsbygningerne. En anden modstandsgruppe kom også frem i dagens lys den 5. maj. Det var S-gruppen, der stod for sabotage og modtagelse af våben. Deres hjemsted var Vilhelm Pedersens maskinfabrik, hvor man mødtes om natten til bl.a. våbenfremstilling. Gruppen var ledet af maskinarbejder Hans Chr. Petersen . . .«⁹¹

Den nævnte S-gruppe var en deling på 30 mand, som indgik i et ganske andet system, der ikke havde noget at gøre med Jyderup distrikt.

O-gruppen og S-delingen i Høng havde dog én ting til fælles, hvilket man nok bør skrive sig bag øret. De blev begge i den sidste ende kommanderet af folk med en fortid i Livgarden. S-delingen indgik nemlig i 5. kompagni under Kalundborg, hvis chef var købmand Army Madsen, fhv. kor-

net af Livgarden. Også godsejer M. Grüner havde haft sin gang ved den kongelige garde.

Kalundborg Distrikt

Ved indgangen til efteråret 1944 fandtes der i Kalundborg illegale grupper med tilknytning til DKP, Frit Danmark og Ringen samt O-grupper. Lods og søløjtnant af reserven, E. Jensen, var allerede på et tidligere tidspunkt blevet udpeget som byleder for de modstandsstyrker, der forventedes at blive opstillet i byen. Lods E. Jensen, der var efterretningstjenestens mand på Kalundborg havn, blev dog sammen med et par hjælpere arresteret kort før den 1. december 1944. Dermed nåede han aldrig rigtig at virke som byleder.⁹²

Da først Skamlebæk Radio og siden Kalundborg Radio blev anset for de vigtigste objekter i Holbæk amt udsendtes to kaptajner fra 2. FAR i Holbæk som ledere i disse radio-egne.

På den måde gik det til at kaptajn D. F. Petersen (senere Def-Petersen) blev distriktschef for Kalundborg-området. Kaptajnen arbejdede på forhånd for Statens civile Luftværn i byen, hvorfor han havde god kontakt til O-gruppernes leder, landinspektør Jørgen Lampe. Netop hos Jørgen Lampe afholdtes i slutningen af januar 1945 flere vigtige møder. Først mødtes oberstløjtnant Gabel-Jørgensen og matros Charles Hansen, den militære og civile amtsleder, med lokale folk som Jørgen Lampe, murer Hans Espensen, der var udpeget til civil byleder, og kadet S. Kieler. Ved denne lejlighed blev kaptajn Petersen indsat som distriktschef. Få dage senere holdt kaptajn Petersen møde med Jørgen Lampe, Hans Espensen, kedelpasser Oluf Pedersen, sygekasseopkræver Sv. Aa. Petersen, kontorist, kornet Kaj Roy og bankdirektør H. Schaltz. Kaptajn Petersen gav her en redegørelse for det fremtidige arbejde i købstaden, hvor man på dette tidspunkt regnede med at have ca. 300 mand i grupperne. Desuden drøftede man kommende hvervninger i landområderne m.v. Kadet Kieler fik ordre til at fortsætte på posten som leder af Havnekommandoet, et job han havde fået efter lods E. Jensens arrestation. Kaj Roy blev udpeget til især at tage sig af forhold vedrørende våbenforsyningerne.

En militær byledelse blev samtidig oprettet. Den kom til at bestå af følgende: Kaptajn D. F. Petersen, murer Hans Espensen, sagfører Mogens Wiuff (leder af Frihedsrådets lokalkomite), ismejeriejer Børge Andersen (Frit Danmark) og kontorist Kaj Roy. Takket være velvilje fra borgmester Peter Hansens side fik kaptajn Petersen og Hans Espensen, der nu begge var ansat under Luftværnet, mulighed for at drive deres værk fra et kontor på Rådhuset.

Flere befalingsmænd fra Holbæk blev tilknyttet distriktet, lige som man arbejdede på at få gang i hvervningerne i områderne uden for købstaden. På Gørlev/Høng egnen var godsejer Hellemann-Olsen en nyttig hjælper, mens en præst og en lærer var meget aktive i opbygning af grupper på Refnæs. I det mindste grupperne fra købstaden holdt en række skydeøvelser i skove og på strande. Skydningen var altid af så kort varighed, at evt. alarmerede tyske patruljer ikke ville have mulighed for at nå frem til »skydebanen« inden gruppen var forsvundet.

Også byens politibetjente, hvoraf mange opholdt sig »under jorden« i Kalundborgs østlige opland, fik byledelsen indarbejdet i det samlede modstandssystem.⁹³

Da kaptajn Petersen først og fremmest var blevet pålagt at sikre radiofonistationen på Gisseløre, gik en del af byledelsens drøftelser naturligvis på dette emne, der er nærmere beskrevet i det foregående afsnit »Radiotjenesten«.

Ved befrielsen udgjorde modstandsstyrkerne i distriktet ca. 700 mand. Da man fik en stor portion svenske maskinpistoler, men desuden også fik andel i de fra luften nedkastede våben, blev bevæbningsgraden af den samlede styrke så god som ca. 70%.

Jfr. styrkelisterne var mandskabet opstillet således:

1. kompagni (Kalundborg by)

Chef: Kaptajnløjtnant F. J. Larsen

Nk.: Kontorist, kornet Kaj Roy

Styrke: 127 mand

2. kompagni (Kalundborg by)

Chef: Forpagter, fhv. befalingsmand, C. B. Lawaetz

Styrke: 81 mand

3. kompagni (Kalundborg by)

Chef: Forvalter, sekondløjtnant O. C. Lawaetz

Styrke: 88 mand

4. kompagni (Gørlev-Høng)

Chef: Købmand, kornet, Army Madsen

Styrke: 136 mand

5. kompagni (Ubby-Svallerup-Viskinge)

Chef: Overofficiant H. Hjortholm

Styrke: 58 mand

6. kompagni (Røsnæs)
Chef: Officiant J. C. Lauridsen
Styrke: 67 mand

Selvstændig Deling (Værsløv)
Delingsfører: P. Therkelsen
Styrke: 24 mand

Stabsdeling (Kalundborg by)
Delingsfører: Urmager Ernst Eriksen
Styrke: 32 mand

Depotstyrke (Kalundborg by)
Delingsfører: Lærer Grønning
Styrke: 34 mand »hvoraf 27 er berettiget til benævnelsen Frihedskæmper«

Sabotagegruppe (Kalundborg by)
Fører: Freddy Hansen
Styrke: 5 mand

Havnekommando (Kalundborg by)
Fører: Kadet Kieler
Styrke: 6 mand

Politistyrken (Kalundborg by)
Leder: Overbetjent Ove Jørgensen
Styrke: 28 mand, »hvoraf 24 er Frihedsk.«

Skamlebæk Distrikt

Kaptajn Helmer Nielsen, Holbæk, kom til egnen ved Skamlebæk i begyndelsen af 1945, idet han skulle opbygge en kampduelig afdeling af modstandsbevægelsen, her af hensyn til Skamlebæk Radio, der var udpeget som et nøglemål.

Helmer Nielsen havde været leder af de militære O-grupper i Holbæk, der omfattede ca. 60 mand. Da han på et møde i Roskilde i efteråret 1944 fik ordre til at fordele sine folk ud over hele Sjælland, var han dermed ledig for andre opgaver.

Helmer Nielsen cyklede rundt i sit område og havde møder med folk, »der allerede så småt havde samlet nogle interesserede.«⁹⁴ Med disse lo-

kale grupper som grundstamme blev hvervningen sat i gang. Derpå opbyggedes enheder i/ved Hørve, Fårevejle, Asnæs og Vig. I april måned kom 20–25 modstandsfolk på skift hver aften til Kårup skov, hvor de blev skolet i kampopgaver. Godsejer J. F. Bøttger var en af de lokale folk, som Helmer Nielsen havde kontakt med. Man enedes om, at Bøttger skulle være nk. i distriktet, samtidig med at han var leder af grupperne omkring Fårevejle. Officiant Kaj Schaumann-Hansen, der var ansat på toldkammeret i Holbæk fra 1. december 1943, var en af de befalingsmænd, som indgik i de militære O-grupper i byen. På et tidspunkt blev Schaumann-Hansen udtaget til at gøre tjeneste under Helmer Nielsen. Dette resulterede i, at han nogle gange var ude som instruktør i egnen ved Skamlebæk. I april 1945 tog Schaumann-Hansen ophold hos Bøttger på »Dragsholm« for dagligt at kunne deltage i våbenøvelser og rekognosceringer. Dette til trods for at tyskerne havde overtaget »Dragsholm« i februar 1945, lige som der på Ordrup Næs var en stærk tysk stilling.⁹⁵

Våben kneb det stærkt med i egnen ved Skamlebæk. Helmer Nielsen spurgte derfor Gabel-Jørgensen, om han kunne skaffe nogle våben, men kaptajnen »mødte kun en opgivende gestus«. Den militære amsleder kunne altså ikke skaffe våben, men det kunne officiant F. O. Nielsen.

Netop den 5. maj 1945 om aftenen var man igang med en af de omtalte øvelser ved Kårup skov, da der pludselig hørtes skydning nede fra skoven. Hele styrken gik derpå i god ro og orden ned mod skovfogedhuset, hvor bl.a. Helmer Nielsen opholdt sig. Her havde man hørt meldingen i BBC om den tyske overgivelse, hvorpå en meget glad mand havde taget et maskingevær og fyret det af.

Ved befrielsen blev en deling hjemmehørende i Snertinge også underlagt Skamlebæk distrikt, som dermed omfattede 260 modstandsfolk. Styrken taget som helhed bar stærkt præg af at være opbygget i militært regi. Af de 260 mand var ikke mindre end 112 fhv. soldater evt. officerer eller befalingsmænd. Ca. 30 af disse tilhørte de enheder, som indgik i P-planen, men om Oppermann på en eller anden måde skulle have kunnet udnytte de forseglede P-orderer vides ikke. Hvis muligheden forelå, gjorde han det.

Hvor mange af de 260 mand, der tilhørte egnens oprindelige O-grupper fremgår ikke af materialet, men det må have været en hel del. Under alle omstændigheder blev der her sigtet efter folk til grupperne, som havde en militær fortid. Erhvervsmæssigt var der også en vis ensretning, arbejdsmænd var der f.eks. kun et par stykker af i styrken.

I godsejer Bøttgers styrke indgik en gruppe af kunstnere, som hentede inspiration i det skønne Odsherred. En af disse var maleren Karl Bovin, mening af Livgarden i 1926.

Jfr. styrkelisterne var mandskabet ved befrielsen opstillet således:

Distriktschef: Kaptajn Helmer Nielsen
Nk.: Godsejer, sekondløjtnant J. F. Bøttger

1. kompagni (Vig-Asnæs)
Chef: Officiant J. S. Pedersen
Nk.: Sognepræst Chr. Petersen, Vig
4 delingsførere
16 gruppeførere og 77 menige – ialt 99 (53 fhv. soldater)

2. kompagni (Ordrup-Fårevejle-Dragsholm)
Chef: Godsejer, sekondløjtnant J. F. Bøttger
Nk.: Officiant K. Schaumann-Hansen
Delingsfører 2, sognepræst Tage Morsing, overgået til distriktet
5 gruppeførere og 47 menige – ialt 55 (13 fhv. soldater)

3. kompagni (Hørve-Vallekilde)
Chef: Officiant A. J. Christoffersen
Nk.: Gårdejer, kornet, H. Trier Hansen
3 delingsførere
13 gruppeførere og 58 menige – ialt 76 (27 fhv. soldater)

4. kompagni (Svinninge)
Chef: Overofficiant S. K. H. Sørensen
5 gruppeførere og 23 menige – ialt 29 (19 fhv. soldater)

Våbenprocent af styrke: Ca. 35.

Nykøbing S. Distrikt

Landsretssagfører H. Gideon, der fra efteråret 1943 havde oprettet O-grupper i den nordlige del af Odsherred, blev i efteråret 1944 udpeget til leder af amtets nordligste distrikt. Andre grupper på egnen blev i løbet af 1944 dannet af Ringens lokale repræsentant i Nykøbing S., læge K. Fønnesbech-Wulff.

Da Ringens rejsende mand, bankassistent Sven Hoffmann, i sensommeren 1944 besøgte Nykøbing S., talte han med en politibetjent. Da en anden af Ringens folk, orlogskaptajn Jørgen Teisen, i oktober 1944 kom til Nykøbing S., fik han også kontakt med en politibetjent. Meget tyder

på, at den politimand de to Ringen-folk talte med, var landoverbetjent P. M. Stub.⁹⁶

Orlogskaptajn Teisen havde via sin bror kontakt med Frode Jakobsen i/fra 1942. I slutningen af 1943 var han tilknyttet en radiotjeneste, men fik afdelingschef Justesen fra Ringen besked om at give møde hos kommandør S. W. Frandsen, der fra maj 1944 blev medlem af marinens illegale stab, Elverhøj. Dette førte til kontakt med SOE-folk, bl.a. Ole Geisler. Efter et møde med Frode Jakobsen blev Teisen i september/oktober 1944 sendt ud for at se, hvordan Ringens modstandsgrupper trivedes. I denne forbindelse kom Teisen til Nykøbing S., hvor den lokale politimand foreslog ham at blive områdets militære leder. Teisen blev sat i forbindelse med Gideon, der imidlertid ikke ønskede at give bestemmelsesret til en militær leder. Efter Teisens mening var Gideon alt for bange for, at det hele ikke skulle være hemmeligt nok. Han fandt desuden, at grupperne hverken fik uddannelse eller instruktion. Om disse forhold rapporterede Teisen til Frihedsrådet. Rapporten gik fra København til oberstløjtnant Gabel-Jørgensen, der lod den gå videre til Gideon.

Oppermann i Holbæk så på forhånd ikke med milde øjne på folk fra Ringen, idet han i efteråret 1944 havde følt, at fuldmægtig Roland Hansen da prøvede på at tilrane sig magt over O-grupperne. Efter et møde i Nykøbing S. endte det med, at Gideon fik en overofficiant tildelt som militær hjælper. For ikke at skabe yderligere uro påtog Teisen sig derpå ledelsen af modstandsstyrkerne på Sjællands Odde.⁹⁷

Her havde fiskeeksportør Leo Henriksen på opfordring af læge Lindhardt, Højby, i slutningen af 1944 startet en illegal rute til Sverige. Dette i samarbejde med sin kontorist Bill Hansen og fiskeskipperne Karl Larsen, Aage Larsen, Svend Aa. Madsen, Aksel Christensen og Poul Petersen (med den lille båd). Indblandet i arbejdet var også flere indehavere af pensionater på kysten, vognmænd m.v.

Under Teisens ledelse opstilledes på Sjællands Odde 2 delinger i løbet af marts og april 1945. Bill Hansen blev delingsfører for en deling og landmand, fhv. korporal, Jørgen Larsen for en anden. Samtlige de ovennævnte fiskere indgik i denne styrke, hvoraf 50% af mandskabet havde været soldat. Det var Teisens idé dette med at samle på fhv. soldater. Der blev afholdt skydeøvelser i et skovstykke. I de 2 tyske forlægninger på halvøen kunne man ikke undgå at høre, når rekylgeværerne knaldede, men tyskerne greb aldrig ind. Modstandsfolkene gik ud fra, at de 2 hold tyskere troede, det var de andre, der øvede sig.⁹⁸

Leo Henriksen, der først og fremmest var Teisens kontaktmænd til Sjællands Odde, spillede kort med bl.a. et par mænd i Højby, hvor der

hos læge Lindhardt flere gange var ledermøder. Teisen mødtes her med ledere både fra Nykøbing-egnen og Odden.

De civile grupper i Nykøbing S. distrikt havde altså i betydelig grad deres rod i tiltag fra folk med tilknytning til Ringen, der arbejdede på en mere aktiv linie end O-gruppernes ledere. De to systemer stod ret skarpt over for hinanden, synspunkterne var på det nærmeste uforenelige. Hvor vanskeligt det, både her og mange andre steder, var at vide noget om gruppernes tilhørsforhold, og hvem der var hvem, vidner følgende tildragelse om. Da forfatteren i juni 1983 besøgte Bill Hansen på Sjællands Odde, blev Teisens forbindelse til Ringen bragt på bane. Det var første gang i sit liv, Bill Hansen hørte om en sådan kontakt!

I Nykøbing S, hvor læge Fonnesbech-Wulff af flere blev regnet som den egentlige byleder, blev der oprettet en sanitetsgruppe. Afdelingslæge Jørgen Ravn, Statshospitalet, var leder af denne gruppe. Medlemmerne var udelukkende folk med tilknytning til hospitalet, bl.a. plejer Oskar Laursen. Han fik våbeninstruktion og deltog i flere skydninger med pistol. Gevær kunne han håndtere i forvejen, for han havde været soldat og var medlem af den lokale skytteforening.⁹⁹

Ved befrielsen mønstrede distriktet ca. 260 mand, hvoraf op mod halvdelen var bevæbnede, heraf 39 med pistol.

Jfr. styrkelisten pr. 5. maj 1945 var styrken opstillet som følger:

Distriktsleder: Landsretssagfører H. Gideon

Militære ledere: Orlogskaptajn J. Teisen, Sj. Odde, og stabsofficiant O. V. Petersen, Nykøbing S. – Desuden overofficiant J. L. Hansen

Inddeling: Kommando- og ordonansgruppe, sanitets- og hjælpegruppe, maskingeværgruppe, kanongruppe, desuden 4 delinger, politigruppe og detachment på Sj. Odde.

Mandskab: Nykøbing by 111 mand

Rørvig 19 mand

Højby 32 mand

Egebjerg 20 mand

Asmindrup 16 mand

Lumsås 13 mand

Sj. Odde 55 mand

Kort 15.

Audebo Distrikt

Styrken her blev sammensat i marts og april 1945. Ved befrielsen mønstrede man ca. 70 mand, så det havde sikkert været meningen at hverve yderligere gruppemedlemmer. Af våben rådede man over 1 US-karabin, 1 maskinpistol, 1 rekylgevær, 8 geværer model 1916-18, 3 pistoler og 20 håndgranater.

En af gruppeførerne var fuldmægtig Roland Hansen, Holbæk, der var en af Ringens lokale støtter. 7 mand blev på styrkelisten betegnet som værende »ikke Frihedskæmpere«. Den 7. maj 1945 blev en gruppe hastigt »hjemsendt«, en hændelse politiet blev underrettet om.¹⁰⁰

Chef: Overofficiant L. M. Forting

Nk.: Oversergent E. Bunch Bertelsen

En del af officiant F. O. Niensens sabotage- og modtageafdeling samlet på pladsen ved Holbæk rådhus efter at være vendt hjem fra Ringsted, hvor folkene havde været med til at afvæbne Schalburgkorpset. Manden i mørkt tøj med armbind og uden våben (til venstre) er ingeniør B. Egidiusen, der blev arresteret af gestapo i oktober 1944.

Våbenmodtagelser

Stig Jensens kontaktmænd til Holbæk amt var N. O. Brorly, der i begyndelsen af 1945 søgte efter egnede personer til at forestå våbenmodtagelser i amtet. Sammen med den civile amtsleder, Charles Hansen, opsøgte Brorly to mænd, der da var travlt optaget af at køre roer ind fra »Birkendegårdens« marker. Det var politibetjent Johs. Rasmussen og støberiarbejder Kristian Sørensen, den tidligere leder af DKP's modstandsarbejde i Holbæk. Johs. Rasmussen påtog sig ved denne lejlighed jobbet som leder af modtagelserne i egnen ved Kalundborg, og en modtageplads blev på stedet udpeget på godsejer Fayses jorder. Modtageholdet kom hovedsagelig til at bestå af folk, som Kristian Sørensen hvervede. Kontorist Roy fra byledelsen i Kalundborg blev en slags transportchef i den lokale modtageorganisation.¹⁰¹ I Holbæk fik Brorly kontakt med officiant F. O. Nielsen og politibetjent Vagn Ledhus-Larsson. Det skete ved et møde hos Charles Hansens svoger. Brorly forlangte her opstillet en modtageafdeling, en transportenhed og en depotenhed. Hans krav om total adskillelse mellem disse enheder indbyrdes, og iøvrigt også til sabo-

tageaktivitet, var så kategoriske, at mødet brød sammen. Vagn Ledhus-Larsson havde nytårsnat 1944-45 ledet et angreb på en tysk radiostation i Vipperød, der var blevet sprængt i luften. Dette med folk fra sabotagedelingen støttet af folk fra Horns Herred.

Det var aftalt, at Brorly skulle komme igen en uges tid senere. I mellemtiden grupperede man sabotagedelingen på en sådan måde, at man i nogen grad imødekom Brorlys krav. De lokale ledere kunne jo også godt se, at det ikke var så godt, hvis tysk indgriben i organisationen fik hele systemet til at bryde sammen. Brorly kom igen, og man blev enige. Allerede samme dag kørte han og F. O. Nielsen ud til Vinskoven for at besigtige den første modtageplads.¹⁰² Dermed var man klar til at modtage våben fra luften også i Holbæk amt.

Den 21. februar 1945 blev Johs. Rasmussens hold adviseret om en nedkastning på pladsen ved »Birkendegård« (nr. 15), men holdet nåede ikke på plads i tide, hvorfor modtagelsen gik i vasken. Muligheden for, at der var opgivet et forkert mødetidspunkt til lederen, foreligger. Fem dage senere, den 26. februar, gik det meget bedre på pladsen, hvor man modtog 18 cont. med våben. En del af de modtagne våben blev transporteret til Kalundborg, men der blev også tænkt på københavnere. Deres andel af sendingen blev afsendt fra Vørslev station.¹⁰³

Efter at have fået godkendt en plads ved Svebølle (nr. 44) var Johs. Rasmussen og Kristian Sørensen på pletten her den 30. marts. Et vagthold fra Kalundborg gav møde med en stor lastbil. Flyet kom og kastede ad Pommern til, ikke en eneste cont. dalede ned på den angivne plads. Nogle faldt ned i høje grantræer, der under vældig larm knækkede ved roden og væltede ned mellem andre træer. Andre cont. landede inde i selve skoven. En enkelt cont. kom ned uden faldskærm, den var fyldt med sprængstof og håndgranater. Knaldene fra den landing kunne høres viden om, og det hele blev ikke bedre af, at der gik ild i græsset på nedslagsstedet. Tyske soldater, der gik vagt på den nærliggende jernbanelinie, troede der var tale om jernbanesabotage og fik omgående al trafik på linien standset. Også en del af denne sending blev afsendt fra Vørslev station.¹⁰⁴ Derpå kasserede englænderne flere forskellige pladser, men endelig fik man dog godkendt en plads ved Osen, vest for Tissø. Med godsejer Hellemann-Olsen som leder modtog folk fra Gørløv/Høng m.v. gode sendinger her sidst i april (nr. 64). Johs. Rasmussen var på dette tidspunkt blevet dirigeret til Samsø for der at iværksætte våbenmodtagelser. Tunø og Vejrø, øst for Samsø, var også inde i billedet i forbindelse med en slutspurt vedrørende modtagelser.

På Vejrø sad 3 mænd, bl.a. Aa. Rømer, en udenbys mand der opholdt sig på Sjællands Odde, i det meste af en uge og ventede på store sendinger, men krigens udvikling satte dem på en uriaspost. Samsø hørte ellers ikke med til REGION V, men efter at først jyderne og derpå fynboerne havde haft drop-ret på øen, var det åbenbart nu blevet sjællændernes tur til at forsøge sig. Der var blevet modtaget på Samsø både i jysk og fynsk regi, men da de allierede fly var over Danmark med våben for sidste gang natten til den 27. april 1945, nåede sjællænderne ikke frem i tide.¹⁰⁵

Også F. O. Nielsen og hans folk gav møde den 21. februar 1945. De ventede på pladsen i Vinskoven (nr. 11), og her gik det fint, man modtog en blandet sending af våben og sprængstof. F. O. Nielsen var under denne modtagelse, og flere dage efter, stærkt generet af et fiskeben, som han havde fået så galt i halsen, at en læge ikke umiddelbart formåede at fjerne det. 50% af sendingen gik som aftalt til Hovedstaden, mens resten blev kørt i depot.¹⁰⁶

Natten til den 5. marts modtog F. O. Nielsen og hans »sabotagedeling« en stor sending ved godset »Kongsdal« (nr. 29), hvorpå man gjorde klar til at modtage våben fra 3 fly samtidig på Orø i Holbæk fjord. Den 2. april kom kodemeldingen for denne operation, men da to af flyene forulykkede, det ene ved Frederikssund, blev der ikke nedkastet våben på Orø.

Den 12. april hastede F. O. Nielsen med sine folk til Vinskoven igen, mens gårdejer C. D. Lunn og folk fra Knabstrup-styrken bemandede en plads ved Helledeskov (nr. 52). Politifuldmægtig Bryderup Jensen og hans gruppe bistod Knabstrup-folkene. Oppermann var indforstået med, at C. D. Lunn og hans folk deltog i missionen.¹⁰⁷ Folkene i Vinskoven måtte vende hjem med uforrettet sag denne nat. Til gengæld fik folkene fra Knabstrup først 22 cont. og derpå, mens man var ved at læsse godset på to lastbiler, yderligere 20 cont. Disse blev nedkastet lidt nord for pladsen og blev senere lokaliseret, hvorpå F. O. Niensens folk hentede lasten i løbet af den følgende dag. Den 2. sending var utvivlsomt den, man havde ventet på i Vinskoven. Samme nat, 12.-13. april, modtog man 18 cont. i Kongsøre (nr. 51). F. O. Nielsen havde sendt en af sine folk, sergent Duus Jørgensen, op for at lede og bistå de grupper, der skulle medvirke på kodenavnet »Stig«. Folk fra de civile grupper i Nykøbing S., Lumsås, Højby og Sjællands Odde m.fl. deltog i modtagelsen. Der havde været forudgående instruktionsmøde hos Østerby Carlsen i Højby.

Folkene fra Sjællands Odde, og 3 mand fra Lumsås, alle med cykler, blev transporteret til et mejeri få km fra drop-punktet i en af Leo Henriksens fiskebiler. Bill Hansen, der var med, beretter: »Man havde læsset 2 rækker fiskekasser i udkanten af ladet og overdækket med presenning, derinde i hulrummet lå og sad fyrene med deres cykler.«¹⁰⁸

Holbæk amt (kort 16)

Nr. 3	12-C-2	700m vest for »G« i Grøntved
	20/4-45:	13 Fox + 2 pk.
Nr. 11a	11-G-3	400 m nord for »es« i Mølleskov
	21/2-45:	13 Fox/Tiger
Nr. 15	11-D-2	500 m nord for »A« i Aldersro
	26/2-45:	18 Fox
Nr. 29	12-A-2	300 m nordøst for »Kongsdal«
	4/3-45:	24 Fox + 1 pk.
Nr. 44	11-E-2	200 m syd for »r« i Stenrand Plantage
	30/3-45:	13 Fox + 3 pk.
Nr. 51	9-C-1	vest for »K« i Kildebakker
	12/4-45:	18 Fox + 4 pk.
Nr. 52	11-G-2	vest for »H« i Helledeskov
	12/4-45:	22 Fox + 1 pk.
	12/4-45:	20 Fox bjærget i umiddelbar nærhed af pladsen
Nr. 63	8-F-1	under »K« i Kallebjerg
	20/4-45:	13 Fox + 2 pk.
Nr. 64	11-C-3	300 m syd for »s« i Osen
	20/4-45:	13 Fox + 2 pk.
	26/4-45:	24 Fox + 2 pk.

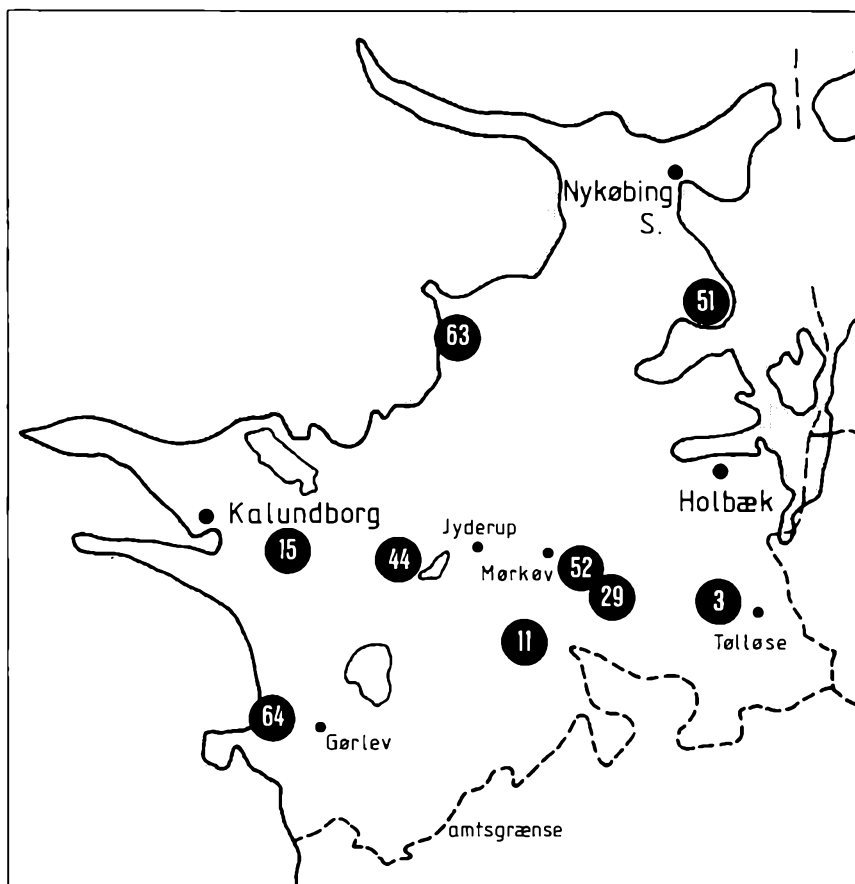

De 18 modtagne cont. blev under større eller mindre dramatik i flere omgange kørt væk fra pladsen på lastbiler. Nogle af cont. blev efter foreløbig opbevaring hos gårdejer Jens Kaas i Svinninge, nord for Vig, transporteret videre i retning af Sjællands Odde. Da alle de modtagne våben fik lov til at forblive i amtet, havde lederne med tilknytning til Ringen dermed skaffet Nykøbing-egnen et godt tilskud af våben.¹⁰⁹

Da kaptajn Helmer Nielsen ikke kunne få nogen våben fra den militære amtsleder, henvendte han sig til en af sine tidligere befalingsmænd, F. O. Nielsen, og bad ham hjælpe. Helmer Nielsen fik kodenavnet »Elvira«, hvorpå han ventede på en nedkastning ved Kårup skov (nr. 63). F. O. Nielsen havde nok ventet, at kaptajnen havde bedt om lidt ekspertbistand, men i Skamlebæk distrikt kunne man selv. Sendingen til Kårup skov kom natten til den 21. april, samme nat som F. O. Nielsen modtog en sending ved Tølløse (nr. 3). Sidstnævnte plads havde tidligere været benyttet af modtagefolkene fra Roskilde.¹¹⁰

Dermed var der modtaget 191 cont. og ca. 17 pakker. Ved befrielsen forelå der ca. 1100 stk. våben i amtet, heraf en del af svensk oprindelse, men også nogle danske rekylgeværer og gevær 89. Bevæbningsgraden af den store styrke på ca. 2250 mand blev derved ca. 50%.

Kort 16. Våbenmodtagelser Holbæk amt.

Selv om der var to skarpt adskilte gruppedannelser i amtet blev disse dog så nogenlunde holdt sammen af amtsledelsen. Dermed være ikke skrevet, at grupperne smeltede sammen som sådan, for det gjorde de ikke rigtig.

Hvordan det var gået uden en enhedskommando, SJL og K-udvalget, er ikke let at vide. Næppe godt!

Modstandsstyrkerne i amtet udgjorde ca. 1,8% af den samlede befolkning, hvilket var en anelse over gennemsnittet for Regionen. Bravallaslaget på den indre linie fik således ingen indflydelse i form af mindre tilgang til bevægelsen. Måske nærmest tværtom, der var modstandsfolk i snart sagt hver en flække – ofte af flere arter.

Den civile amtsleder havde kontakten til SJL og modtageorganisationen, hvilket indebar at han bl.a. sad med nøglen til våbenforsyninger

fra luften. Alt i alt havde amtets civile fraktion dermed i nogen grad magten, men dog ikke mere, end at man måtte tage hensyn til kaptajn Oppermann. Hans O-gruppe organisation var talmæssigt stor, og dertil kom det militære net, der på mange måder var spundet i amtet, bl.a. kommandomæssigt. Eksempelvis i Kalundborg distrikt, hvor alle modstandsfolk slet ikke tilhørte O-grupper, havde militæret trods alt et kraftigt greb om tingene.

Der var i praksis mere end en modstandsbevægelse i Holbæk amt, men forholdene var af en så speciel art, at man egentlig ikke kan sige, der var to.

Sorø amt

Amtslederen, forvalter Jens Chr. Lunn, arbejdede i efteråret 1944 fortsat på at få styring på de eksisterende grupper i amtet. Han blev her hjulpet på bedste måde af underkvartermester Utzen Christensen, der havde mere tid til rådighed for modstandsarbejdet, end Lunn havde.

Den tidligere trufne ordning, om at Jens Chr. Lunn især skulle tage sig af den østlige del af amtet, mens Bruno de Neergaard opererede i den vestlige del, var fortsat i kraft.

En fødselsdagsfest i Ringsted den 19. september 1944, hvor Lunn og fru Vibeke var med til at fejre bankmanden Knud Kornerups 31 års dag, gav anledning til, at værten dannede en illegal gruppe. Nogenlunde samtidig fik Lunn et godt tilbud, fra kaptajn Branner af Livgarden, som han modtog. »Kaptajnen stillede et kompagni til vor rådighed, og vi fik ordnet dets indkvartering i Gyrstinge og Ørslev Vester, om det skulle vise sig, at vi måtte have dem ned til os.«¹¹

I forbindelse med våbenmodtagelserne på Midtsjælland i efteråret 1944 havde Jens Chr. Lunn kontakter til både Ole Geisler og skovrider Krarup, idet han naturligvis var stærkt interesseret i at medvirke til, at amtet fik del i våbenforsyningerne. Skovfoged Jørgensen, St. Bøgeskov, der havde været med i Lunns egen stamgruppe, kom således til at huse et depot for nedkastede våben. Amtet stillede også folk til rådighed for modtagearbejdet fra en række lokaliteter. Da våbenforsyningerne var ankommet, blev der via Jens Chr. Lunn hentet våben til instruktionsbrug på Midtsjælland. Fra Skælskør kom en dag dyrlæge F. P. Dalsgaard og landmand Poul Sørensen hen til Jens Chr. Lunn, som så kørte med ud til en skovfoged, der havde et våbendepot. Herfra fik man en maskinpistol med magasin med hjem til solskinsbyen. Dalsgaard var gruppefører i den af inspektør Kragh dannede O-gruppe organisation, mens Poul Sørensen

og hans bror Thorkild Sørensen tegnede de civile amtsgrupper på egnen. Stort set alle medlemmer af begge fraktioner var konservative/KU'ere, hvorfor systemerne ikke var sådan at holde rede på.¹¹²

Bruno de Neergaard, der fortsat var byleder i Slagelse samtidig med, at han organiserede arbejdet i amtets vestlige del og deltog som modtageleder ved Tissø natten til den 15. oktober 1944, blev i det tidlige efterår efterstræbt af gestapo. En dag de Neergaard var på jagt på Basnæs, fik han melding om, at gestapo havde eftersøgt ham på Falckstationen i Slagelse. Bruno de Neergaard gik omgående »under jorden« og optrådte derpå under navnet »Erik Møller«. Han blev på egnen, foreløbig, og deltog i møder både i Slagelse og andre steder. Bruno de Neergaard var bl.a. flere gange på besøg på Holsteinsminde hos kadet Svend Yttesen, der med højskoleforstander Keld Mølbak som nk., var leder af nogle grupper omkring Fuglebjerg. Ved et møde blev det aftalt, at grupperne skulle modtage et par hundrede maskinpistoler til opbevaring i depot. Der blev modtaget sabotagemateriale af forskellig art, herunder brandbomber. Desuden blev grupperne opfordret til at foretage en sabotage eller lignende.¹¹³

Fra november 1943 havde følgende af SEAS' 50 kV stationer været bevogtede: Haslev, Køge, Lillevang, Stevns, Næstved og Korsør. Stationen i Korsør var den 27. december 1943 blevet angrebet af ukendte mænd, der under et opstået skyderi sårede en af sabotagevagterne.¹¹⁴

Nu besluttede Yttesen og hans folk sig til at angribe stationen ved Næstved. Svend Yttesen beretter: »Som et led i våbenanskaffelserne, samt ikke mindst som en realistisk øvelse for gruppens medlemmer, gennemførtes en overrumpling af sabotagevagterne på en transformatorstation i nærheden af Næstved. Udbyttet heraf materielt meget ringe, men det gav en god analyse af de enkelte medlemmers kampmoral. Således må jeg fremhæve forstander Mølbak's ro og beslutsomhed.«¹¹⁵

Inden Bruno de Neergaard gik »under jorden«, var Svend Wagner, DKP's mand tilknyttet K-udvalget, i Slagelse for at skabe forbindelse mellem de lokale kommunistiske grupper og byens øvrige illegale grupper. Det lykkedes.¹¹⁶

Kommandovejene til Korsør, en by flere havde blikket rettet mod, er ikke sådan at udrede. Jens Chr. Lunn havde via Utzen Christensen kontakt til bylederen, søløjtnant Hildahl, som også arbejdede for efterretningstjenesten. DKP havde, idet mindste en overgang, forbindelse med Korsør via Slagelse, mens Den lille Generalstab og marinen havde direkte kontakt til færgen.

Endnu ved udgangen af oktober 1944 var O-grupperne ikke indarbejdet i det fælles system, men Lunn havde lagt planerne for en sammen-

slutning af samtlige grupper. Flere steder var der kontakt mellem O-grupperne, som Lunn havde nogen føling med, og de civile grupper. Dette var eksempelvis tilfældet i Ringsted. Her opnåedes i september 1944 en overenskomst mellem den fungerende byleder, isenkræmmer Niels Petersen, og lederen af O-grupperne, oberstløjtnant Erik Christensen. Man blev enige om at oprette en fælles byledelse. Niels Petersen beretter: »I praksis mærkedes dette ganske vist ikke, idet vi hver for sig fortsatte arbejdet som tidligere, men det var naturligvis af den største betydning, at alt nu var under fælles ledelse.«¹¹⁷

Pr. 15. oktober 1944 anslog Jens Chr. Lunn styrkerne i Sorø amt til ca. 1200 mand.

Som følge af oprulningen af våbenmodtageorganisationen på Midt-sjælland i efteråret 1944 efterstræbte gestapo den 30. oktober Jens Chr. Lunn i hans hjem på »Hellestrup«. Uheldigvis var han netop hjemme på et smut-besøg efter at være gået »under jorden«, da gestapo holdt for døren ved 17-tiden. Lunn blev forhørt på sit kontor af gestapofolkene. Mens dette skete ringede telefonen, røret blev taget af en dansktalende gestapomand. En mand bad om at komme til at tale med forvalter Lunn, det var bylederen i Sorø, lærer Leth, som ville forsøge at spørge nyt efter at have hørt om de mange arrestationer på egnen. Med en pistol for panden måtte Lunn tale med Leth, hvis navn blev noteret af gestapo. Kort efter ringede telefonen atter. Denne gang var det bylederen i Skælskør, inspektør Kragh, som af kaptajn Frigast havde fået besked på at ringe til »Hellestrup«. Også Kragh måtte Lunn tage en samtale med, mens gestapo atter gjorde notater. Ingen af de to byledere fattede den mindste mistanke. Noget efter ringede telefonen igen, denne gang var det Poul Sørensen fra Skælskør, der skule videregive en besked fra de Neergaard til Lunn. Poul Sørensen, der havde tjent på »Hellestrup«, opgav kun sit fornavn, da en af ham ukendt person tog telefonen. Da Jens Chr. Lunn kom til telefonen kunne Poul Sørensen oplyse, at »Møller« gerne ville mødes med Lunn den følgende dag på Stenlille station. Også disse oplysninger noterede gestapo sig, tyskerne vidste udmærket, at »Møller« var de Neergaards dæknavn.

Bruno de Neergaard kom til Stenlille station den 31. oktober, men da han blev betænkelig ved flere af de ventende rejsende, forsvandt han fra stedet i en vældig fart.

Efter de mange opringninger tilkaldte gestapo forstærkninger fra København for omgående at iværksætte en række arrestationer. En gestapobil blev sendt til Sorø, hvor lærer Leth blev arresteret. Gestapofolkene havde spurgt om vej i Sorø, ikke alene til Leths adresse men også til købmand Svend Olsens. Takket være en behjertet vagtværnsmand nåede

Svend Olsen at blive advaret, hvorpå han i nattens mulm og mørke hoppede i tøjet, løb tværs over gaden, for derpå at kaste sig ind over hegnet til Sorø Akademis park. Der lå han, da gestapos bil et øjeblik senere holdt for hans dør. Svend Olsen gik naturligvis straks »under jorden«, men takket være advarslen var der dog fortsat en person, som havde intimt kendskab til modstandsbevægelsen i Sorø. Det var vigtigt og tidsbesparende.¹¹⁸

På tilbagevejen fra Sorø til »Hellestrup« lagde gestapo vejen om ad Krøjerup skole, hvor kystløjtnant H. E. B. Gyller blev arresteret. Han var »gået under jorden«, hvorfor han, ikke uforståeligt, blev meget forbløffet over at blive arresteret. På »Hellestrup« var kriminalrat Bunke, Ib Birke-dal Hansen og Jacob Holm »så jeg kunne næppe være kommet i dårligere selskab.«¹¹⁹

En anden gestapovogn afgang fra »Hellestrup« mod Slagelse, hvor man lige ville se, om de Neergaard var hjemme. Det var han ikke. Derpå gik turen videre til Skælskør, hvor inspektør Kragh blev arresteret. Fra Skælskør kørte gestapo til Holsteinsminde, her blev Svend Yttesen og flere andre arresteret. Også Yttesen må have undret sig.

Gyller giver følgende forklaring på, at han blev arresteret: »Amtslederen, som ellers var et flinkt menneske, havde en utilgivelig fejl at notere adresser og døknævne i stedet for at træne sig op til at huske dem, hvilket også blev årsag til min arrestation.«¹²⁰

Med begivenhederne den 30. oktober 1944 fik gestapo »hul« på Sorø amt, hvilket arbejdet her kom til at bære præg af i krigens sidste halve år.

Den 14. november blev oberstløjtnant Erik Christensen, Ringsted, udnævnt til ny amtsleder. Han havde posten i to dage, så blev han arresteret. Niels Petersen blev også forsøgt arresteret, men ved et tilfælde var han ikke hjemme. Han forsvandt straks fra byen.¹²¹

Om formiddagen den 30. oktober havde Jens Chr. Lunn haft et møde med den tiltrædende rådgiver i amtet, kaptajn S. J. H. baron Wedell-Wedellsborg. Da Lunn blev arresteret få timer senere, var dette et meget heldigt møde. Kaptajn Wedell-Wedellsborg nåede jo nemlig dermed at få en personlig orientering vedrørende forholdene, hvilket i det mindste kunne bøde lidt på de vanskelige arbejdsforhold, han kom ud for i amtet.

Med Jens Chr. Lunn og Utzen Christensen i tysk fangenskab og med de Neergaard »under jorden« måtte der først og fremmest skabes en ny ledelse i amtet. En sådan skulle nu bestå af en civil og en militær amtsleder – helst med en amtsledelse bag sig.

I november 1944 spurgte oberstløjtnant Riis Lassen om oberstløjtnant H. M. A. Fog, chefen for GHR, ville være militær amtsleder i Sorø amt. Fog ville som hjælpere få kaptajn Wedell-Wedellsborg og kaptajnløjt-

nant G. H. Enevoldsen, blev det oplyst. Fog gav tilsagn og afsagde sit revisionsarbejde i Sparekassen for Næstved og Omegn og gik »under jorden« på landet.¹²²

Bruno de Neergaard opholdt sig nu i og ved Roskilde, hvor han flere gange mødtes med sin medarbejder fra byledelsen i Slagelse, Lars Skotte. En ny byleder skulle udpeges i Slagelse, men foreløbig havde man set tiden an. Det var nærliggende, hvis Skotte afløste de Neergaard på posten, men muligheden for at han kunne blive civil amtsleder forelå også.¹²³

Den 30. november 1944 ankom oberstløjtnant Fog og kaptajn Wedell-Wedellsborg til Slagelse, hvor Nissen Blom fra SJL skulle skabe den nødvendige kontakt. Det kneb en hel del. Ja, arbejdsmand Richard Jørgensen, DKP's lokale modstandsleder i byen, gik det så nogenlunde med at finde. Det var værre med Lars Skotte, for han var opgivet som en købmand Skot, og det var stort set det eneste, man vidste om ham. Efter en del besvær fik man dog også kontakt med Skotte, og om eftermiddagen samledes man derpå til et møde i en lejlighed. Her udpegede Nissen Blom omgående Lars Skotte til civil amtsleder samtidig med, at han bestemte, at Richard Jørgensen skulle optages i staben/amtsledelsen.

Om situationen den 30. november 1944 beretter kaptajn Wedell-Wedellsborg: »Det må erindres, at ledelsen for en stor del var ganske uden kontakt med de styrker, den skulle lede, og i mange tilfælde end ikke kendte nogen, der kunne etablere en sådan kontakt. Regionens oplysninger var meget sparsomme.«¹²⁴

Med de oplysninger, som forelå for amtsledelsen, fordeltes opgaverne til de enkelte medlemmer alt efter lokalkendskab. Et nyt møde med forelæggelse af resultaterne blev berammet til Hotel Prinsen i Roskilde 14 dage senere. Det sagen først og fremmest handlede om, var at få givet bevægelsens ledere melding om oprettelsen af den nye amtsledelse og at pålægge dem at vælge en byledelse bestående af en byleder, en næstkommanderende og et råd sammensat af folk fra modstandsbevægelsens forskellige funktioner.

Det tog betydelig længere tid end beregnet med at få skabt en ledelse i de forskellige byer efter de angivne retningslinier. Folk var blevet mere mistænksomme og forsigtige. Det tog længst tid at få oprettet en byledelse i Korsør, hvor Richard Jørgensen via en af Nissen Bloms kontakter skulle skabe forbindelse.¹²⁵ Bylederen, søløjtnant Hildahl, var en af de første dage i december 1944 blevet arresteret af gestapo. På vejen mod København gjorde gestapobilen ophold ved Søsken, øst for Sorø. Her prøvede Hildahl at undløbe, men han blev ramt af flere tyske kugler under sit forehavende. Gestapo, der meget gerne ville tale med Hildahl om

hans efterretningsarbejde i Korsør, tilkaldte en ambulance, som i fuld fart kørte den sårede til det tyske lazaret på Nyelandsvej i København. Her døde Hildahl den 4. december 1944.¹²⁶

Da styrmand E. P. V. Petersen og reservebetjent Olesen efter ovennævnte data tog fra Korsør til Slagelse for at få kontakt med den nye amtsledelse, medførte de 12 bevæbnede mænd, der skyggede dem hele aftenen. Efter en række hændelser, der bibragte folkene fra Korsør den opfattelse, at tyskerne havde forsøgt at etablere en falsk amtsledelse – eller at den nye amtsledelse var under tysk opsyn, tog alle Korsør-folkene skyndsomst hjem igen. Her besluttedes det, at man skulle rejse til København for at få skabt en holdbar forbindelse op efter. Efter at have styret rundt i næsten alle Hovedstadens bydele, følgende flere spor, stødte Korsør-folkene til sidst på »Sjællandsmanden«, antagelig Nissen Blom, der kunne sige god for den nye amtsledelse.¹²⁷

Inden udgangen af året 1944 var der en byledelse i alle større byer, og samtidig var der til amtsledelsen blevet tilknyttet yderligere 3 mænd. Modtagechefen i amtet, politiassistent Wiig, og hans transportchef, den nyudnævnte byleder i Slagelse, politibetjent, sergent C. M. Jensen. Dertil kriminalassistent Heinfeldt, som politiets repræsentant.

I begyndelsen af 1945 fik amtsledelsen tilladelse til at anvende alle i området boende faste befalingsmænd indtil kaptajnsrang. Det tog imidlertid temmelig lang tid at få de forskellige folk ind på deres pladser, da befalingsmændene var bosat i garnisonsbyerne. Da forarbejdet var så nogenlunde afsluttet, blev amtet hjemsøgt af en række razziaer, hvilket bragte så megen uro og desorganisation, at de fleste planer vedrørende mandskabets uddannelse kun delvis blev ført ud i livet.¹²⁸

Den 1. december 1944 afgav SS-Standartenführer und Oberst der Polizei Otto Bovensiepen en rapport til Berlin vedrørende den danske modstandsbevægelse: »Die Sabotage- und Militär-Organisation in Dänemark«. Rapporten viser, at gestapo havde en meget betydelig viden om modstandsbevægelsens organisation, også i REGION V. Gestapo kendte således navnene på samtlige amtsledere på Sjælland og desuden navnet på chefen for SJL, Riis Lassen, samt Anker Olesens og Nissen Bloms dæknavne, »Svendsen« og »Christensen«. Ledelsen i Maribo amt var derimod gestapo ubekendt, men her var en amtsleder også først blevet udpeget få dage før den 1. december. Gestapo vidste også, at nedkastningerne på Sjælland i efteråret 1944 var de første på øen i »dette år«, lige som man var bekendt med indsejlingen af de svenske maskinpistoler.

Som eksempel på modstandsorganisationens opstilling og talmæssige styrke brugte Bovensiepen de tilgåede oplysninger angående Sorø amt, da han mente oplysningerne fra dette område var korrekte. Da oplysning-

gerne er den bedste kilde til belysning af modstandsbevægelsen organisation i amtet i efteråret 1944, bringes de her i sin helhed, i forfatterens oversættelse.¹²⁹

»1) Ringsted:

a) *A-grupper:*

1 byleder

4 delingsførere med hver 4 grupper á 6 mand = 24 mand, ialt 100 mand.

2 grupper med hver 6 mand = 12 mand som ordonnanser.

Ialt 113 mand

b) *O-gruppen:* 30–35 mand

2) Slagelse:

a) *A-grupper:*

1 byleder

2 halvkompagniførere

1 halvkompagni – 3 delinger á 25 mand = 75 mand

2 halvkompagni – 2 delinger á 25 mand = 50 mand

Ca. 2 grupper á 6 mand som ordonnanser = 12 mand

Ialt 140 mand

b) *O-gruppen:* Ca. 40 mand

Til Slagelse hører ca. 75 mand fra Skælskør, Fuglebjerg og Ruds-Vedby.

O-gruppen i Skælskør ca. 20 mand.

3) Sorø:

a) *A- og O-grupper:*

1 byleder

4 delingsførere med hver 4 grupper á 6 mand = 24 mand

tilsammen: 100 mand

2 grupper på hver 6 mand = 12 mand som ordonnanser

Ialt 113 mand

4) Korsør:

a) *A-grupper:*

1 byleder

5 delingsførere med hver 24 mand = 125 mand for færgerne

5 delingsførere med hver 24 mand = 125 mand

4 grupper á 6 mand = 24 mand som ordonnanser

Ialt 275 mand

b) *O-gruppen*: 35 mand

Lejr Sorø I og Sorø II: tilsammen 62 mand.

Hele *Sorø amt* omfatter dermed *ca. 900 mand.*

Fremhæves bør det forholdsmæssigt store tal af 125 mand, der i *Korsør* er beregnet til færgerne.«

Gestapo prøvede selvfølgelig med alle midler at få sat navne på lederne af enheder og grupper. Da gestapo havde bylederne fra både Skælskør og Sorø bag lås og slå, kunne man have forestillet sig, at det var kommet til alvorlige *razziaer* i de nævnte byer. Dette skete imidlertid ikke. Inspektør Kragh fra Skælskør blev indgående forhørt om våbenmodtageorganisationen på Midtsjælland, mens gestapo var noget mindre interesseret vedrørende forholdene i hans hjemby. Da han ikke kunne oplyse noget af betydning om våbenmodtagelserne og ikke ville fortælle noget om Skælskør, henlå han nærmest bevidstløs i flere døgn efter det første forhør. Bylederen fra Sorø, lærer Leth, måtte på grund af bevisets stilling overgive 3 gamle geværer og lidt sprængstof til gestapo, hvorpå al videre tale om våben ophørte. Vedrørende forsøget på at organisere illegale grupper i Sorø oplyste Leth, at det var gået skævt på grund af begivenhederne i Warszawa, hvor byens modstandsfolk først i oktober 1944 havde måttet overgive sig. Denne begivenhed havde taget modet fra folk i Sorø, således at Leth var den eneste tilbageværende af den gruppe, som gestapo havde sprængt i foråret 1944. Forklaringen holdt indtil Leth, og Kragh, i februar 1945 blev sendt til tysk *kz-lejr*.¹³⁰

Bruno de Neergaard forsøgte i december 1944 at få etableret sine kontakter til ledende modstandsfolk i København, de var gået delvis tabt i forbindelse med den megen uro i Sorø amt. Mens de Neergaard opholdt sig i en villa på Frederiksberg den 19. december 1944, blev huset stormet af gestapo, og han blev arresteret. Dermed fik kriminalrat Bunke lejlighed til at møde endnu en af top-lederne fra Sorø amt.¹³¹

Medio februar 1945 var det efterhånden 3 måneder siden, der var foretaget arrestationer på Midtsjælland og i amtet. Dermed var en hel del modstandsfolk kommet »over jorden« igen. Da den fængslede de Neergaard vidste, at Bunke havde 4 store rapporter i sagen »Sorø amt«, fik han videregivet en advarsel om, at det så sort ud. Denne advarsel nåede i det mindste de Neergaards nære medarbejder gennem en årrække, forsikringsinspektør Otto Madsen, Slagelse. Han pakkede omgående sin kuffert og forsvandt til Æbelø nord for Fyn.¹³²

Natten til den 15. februar 1945 slog gestapo til i Ringsted og omegn. I købstaden blev samtlige delingsførere og mange andre enten arresteret eller jaget på flugt. Blandt disse sidstnævnte bylederen og hans nk. Der-

med var organisationen her revet totalt op. På Gyrstingeegnen, nord for Ringsted, pågik samtidig en razzia, hvor bl.a. sognepræst Karl Andersen, Gyrstinge, blev eftersøgt af gestapo. Sognepræsten, der havde tilhørt forvalter Lunns stamgruppe, var dog ikke at træffe i hjemmet. Derpå truede gestapofolkene præstefruen, Ebba Andersen, til at påvise andre eftersøgte bopæl på egnen. Præstefruen blev med revolver i siden ført ud til en ventende bil, hvorpå man kørte til en nærliggende gård. Her blev den bagbundne vognmand Herluf Nielsen slået bevidstløs ved et nakkedrag, fordi patruljen ikke havde mandskab nok til at bevogte ham, mens der blev foretaget en ransagning.¹³³ Her, som i andre tilfælde, kunne det medføre barske oplevelser at være gift med en modstandsmand.

Natten til den 16. februar gik det løs i Slagelse, hvor gestapo støttet af ca. 60 mand fra Schalburgkasernen i Ringsted, SD-mænd og Hipofolk gennemførte en stor-razzia. Mange hjem blev stormet, hvorunder mere end 30 modstandsfolk blev arresteret. Blandt disse bylederen, C. M. Jensen, og lederen af Frihedsrådets lokalkomite, arkitekt Knudsen Pedersen. De arresterede blev ført til kasernen, hvor aktionslederen opholdt sig. Det var en tidligere mesterbokser ved navn Zehgtmayer. Ingen af de arresterede tvivlede på hans evt. titler. Bruno de Neergaard m.fl. var medbragt til Slagelse i håndjern, og i et tilstødende lokale sad kriminalrat Bunke. Da gestapo havde lukket Falckstationen og medtaget nogle reddere, mødte borgmester Melgaard op på kasernen og gav ondt af sig over for gestapolederen. Det var 2. gang på en uge gestapo havde lukket Falckstationen, sådan noget kunne man ikke have i en velordnet købstad. Derpå udleverede Zeghtmayer nøglerne til den fungerende stationsleder, og gav samtidig tilladelse til at nogle til kasernen medtagne Falckbiler kunne frigives. Borgmesteren fik desuden udvirket, at en mor til 3 mindreårige børn, der var blevet arresteret ved en mindre razzia nogle dage før, blev frigivet. Fruen var gift med en Falck-redder, som gestapo havde eftersøgt uden held.

Otto Madsens hjem blev også hjemsøgt, men da han sad på Æbelø, medtog gestapo i stedet fru Marie Madsen. Fruen blev alvorligt syg i Vestre Fængsel, men slap først fri af fangenskab i april.¹³⁴

Som led i de planlagte gestapo-aktioner på Sjælland, endevendte gestapo ved 6–7 tiden om morgenen den 16. februar Aunstrup Sanatorium. Her, i Roskilde amt, foregav man at lede efter skovrider Krarup og fuldmægtig Alfred Jensen, der havde medvirket til oprettelse af våbendepoter på egnen. Ved denne aktion indsatte gestapo ca. 150 mand.

Natten til den 23. februar 1945 foretog gestapo en større razzia i Korsør, hvor flere ledere blev arresteret. Her som andre steder i amtet gik betydelige våbenlagre tabt.¹³⁵

Lige inden gestapos serie af aktioner tog sin begyndelse den 15. februar, var der kommet uorden i modstandsorganisationen i Skælskør. Dette i forbindelse med en våbenmodtagelse, hvor en enkelt mand var blevet arresteret på vej mod pladsen. Først i marts blev bylederen og andre i Sorø arresteret, også dette havde sin rod i tildragelser omkring en våbenmodtagelse. Da de fra Sorø amt organiserede grupper i Dianalund, Stenlille m.v. også var blevet hjemsogt under razziaerne, så det på dette tidspunkt særdeles sort ud for amtets modstandsbevægelse. Her først i marts måned 1945 kunne ingen, især ikke ledere, være sikker på ikke at blive arresteret ved næste gadehjørne. Lars Skotte, den civile amtsleder, havde få dage før razziaen i Slagelse forladt byen. Han var blevet heltids-illegal ved årsskiftet 1944–45, hvor Knudsen Pedersen havde skaffet ham et dæk-job som ejendomsinspektør. Siddende i en af »sine« lejligheder læste Skotte ca. 10.–11. februar en tysk indrykket artikel i avisen om bl.a. Bruno de Neergaards illegale virksomhed. Da navnet Lars Skotte var nævnt i artiklen, forsvandt amtslederen aldeles omgående fra Slagelse. Her må gestapo have kludret i det på en eller anden måde. DKP's mand i amtsledelsen, arbejdsmand Richard Jørgensen, havde forud for den 15. februar fået en mistænkelig henvendelse fra ham ubekendte personer, der udgav sig for at være illegale. Dette gjorde, at han holdt sig hjemme fra natten til den 16. februar, hvor gestapo mødte op på hans bopæl. Samme nat undgik O-gruppernes leder, grosserer Lisborg, at blive arresteret, fordi han i sit hjem havde indrettet et sindrigt skjul. Begge de nævnte ledere forlod straks byen, idet Lisborg nu indtrådte i amtsledelsen, der i løbet af marts søgte at retablere den stærkt oprevne bevægelse i amtet.¹³⁶

Netop som en hel del arresterede ledere fra REGION V var på transport til tysk kz-lejr, eller tæt på at være det, genoptog tyskerne henrettelser af sabotører efter krigsretssom. Det blev utvivlsomt held i uheld for disse folk, at de fra den 22. februar 1945 var på vej mod KZ-Dachau. Henrettelserne havde været stillet i bero siden juli 1944, men blev altså nu genoptaget. Den direkte anledning til dette var bl.a. en episode på Roskildevej i København. Her forsøgte en modstandsgruppe den 23. februar 1945 at afvæbne en tysk patrulje på 15 mand. En voldsom ildkamp opstod, hvorunder 3 tyske soldater blev dræbt og 5 så hårdt såret, at de senere døde. Natten til den 24. februar gennemførte det tyske politi derpå en anholdelsesaktion i København, der, som planlagt, endte med nedskydning af de anholdte. Syv modstandsfolk mistede livet denne nat. Samme nat blev et særtog, der medførte den tyske øverstkommanderende i Danmark, generaloberst Lindemann, afsporet ved Struer, mens et andet tysk tog blev afsporet i Nordjylland. Her belv 5 tyske soldater

dræbt og 25 såret. Nogenlunde samtidig godkendte Hitler i førerhovedkvarteret en genoptagelse af henrettelserne i Danmark. Dette resulterede i, at der blev eksekveret 65 dødsdomme inden befrielsen.¹³⁷

De første ti henrettelser i denne anden episode fandt sted den 27. februar 1945, men dommene blev først offentliggjort den 11. marts. Blandt de henrettede var mekaniker E. A. Larsen fra Slagelse, der helt tilbage fra sommeren 1943 havde bistået Bruno de Neergaard. I sensommeren 1944 fandt de Neergaard, at mekanikerens adfærd var af en sådan art, at han sendte den pågældende mod Sverige medbringende et brev indeholdende sådanne oplysninger, at flygtningen ville blive fastholdt her til krigens slutning. Da kriminalpolitiet i Helsingør meddelte, at Larsen var på vej tilbage til Slagelse, udstedte de Neergaard af sikkerhedsgrunde likvideringsordre mod den rejsende og udsendte folk for at effektuere ordren. Gestapo kom dog først.¹³⁸

Den 28. marts 1945 henrettedes 9 modstandsfolk, heraf 4 fra Sorø amt. Det var Bruno de Neergaard, ekspedient Ole Bay Andersen (Slagelse), reservepolitibetjent Aage Emil Daugaard (Slagelse) og forsikringsinspektør Asger Lindberg Mørup (Sorø). De 3 sidstnævnte havde kun været arresteret i kort tid, Mørup således kun i 19 dage. Det var et medlem af O-grupperne i Slagelse, provst Otto Holmgaard, der her måtte overbringe det tunge budskab til de efterladte i byen.¹³⁹

Ved Bruno de Neergaards død afsluttedes få uger før befrielsen en lang og meget aktiv indsats i den sjællandske modstandsbevægelse.

Kaptajn Wedell-Wedellsborg, der bar hovedparten af det militære arbejde i amtet, var naturligt nok bekymret over den samlede udvikling, hvor man nu efter de store razziaer igen måtte til at finde nye ledere og i det hele prøve at få styring på organisationen. Amtsledelsen besluttede sig til, i det der så ud til at blive krigens sidste fase, efter bedste evne at holde sammen på i det mindste de eksisterende styrker. En del ledere med tilknytning til de forhenværende organisationer blev beordret til Sverige af amtsledelsen, der på denne måde søgte at lægge gestapo hindringer i vejen. Spredte arrestationer forekom dog fortsat i området. Den 11. april 1945 blev sømand Finn Haagen Rasmussen anholdt i Slagelse. Under påvisning af et våbenlager forsøgte han at flygte, men blev skudt ned af gestapo. Han døde den følgende dag. Den 20. april foretog gestapo en ny razzia i Slagelse, hvor en snes modstandsfolk blev arresteret.¹⁴⁰

Under de forhåndenværende forhold kneb det en del med at få iværksat det fornødne antal våbenmodtagelser til amtets forsyning med våben. Fraregnet Ringsteds opland og på Skælskør-egnen, kom man også bagud m.h.t. hvervninger i landområderne. Dette medførte, at man fra Præstø amt hvervede ud i Næstveds vestlige opland til linien Skelby, Sandved og

Amtsledelsen i Sorø amt ved befrielsen. Siddende (fra venstre) kaptajn S. J. H. baron Wedell-Weddellsborg, assistent Lars Skotte og kaptajnløjtnant G. H. Enevoldsen. Stående (fra venstre) kriminalass. H. P. Heinfelt, oberstløjtnant H. M. A. Fog, købmand Svend Olsen, politiassistent Fr. C. Wiig, arbejdsmand Richard Jørgensen og grosserer E. Lisborg. (HMA Kastellet).

Bisserup. Med det fra starten afståede Haslev-område, havde Sorø amt dermed ikke gruppedannelser i amtet på et areal af ca. 25000 ha, et område der sammenlagt var lidt større end Møn.

Som det vil ses af den følgende beskrivelse af tildragelserne i amtet i tiden november 1944 – maj 1945, lykkedes det trods alt så nogenlunde at holde gamle eller ny styrker på benene.

Ringsted.¹⁴¹

Inden udgangen af 1944 var der i Ringsted oprettet en 3-mands byledelse bestående af officiant C. W. B. Christensen, hjemmehørende i Holbæk, kystløjtnant Børge Flamand, hvis far var direktør på Ringsted Jernstøberi, og en støberiarbejder, hvis navn ikke foreligger. Officiant Christensen havde i løbet af september 1944 modtaget en opfordring til at overtage ledelsen i Ringsted, hvilket ikke forhindrede, at oberstløjtnant Erik Christensen endnu ved sin arrestation den 16. november mente at være netop afgået byleder i Ringsted. Børge Flamand havde ikke forbindelse til byens O-grupper, men derimod til de folk fra marinen, som på forskellig vis arbejdede i Sorø amt. Da officiant Christensen havde arbejdet i Ringsted

en 8 dages tid, havde han kendskab til ca. 40 modstandsfolk, der tilsammen rådede over 2 maskinpistoler, 1 gevær-89 med 20 patroner og 2 pistoler med ca. 10 patroner. Desuden var der i et depot 50 kg trotyl, tændmidler m.v. Om nogen uddannelse af folkene var der ikke rigtig tale. Ved juletid 1944 mente officiant Christensen at mønstre ca. 370 mand, herunder også delinger fra Gyrstinge, Ørslev og Kværkeby. I begyndelsen af januar 1945 fik ledelsen i Ringsted besked fra amtet om at gøre hele styrken motoriseret, samt søge at oprette lazaretter og sanitets- og forsyningskolonner.

Natten til den 15. februar 1945 skulle officiant Christensen sove hos en modstandsmand, efter at have deltaget i et møde ude i byen. Netop denne nat blev der razzia i Ringsted, i hvilken forbindelse officiantens vært fik besøg af gestapo. Christensen lå musestille i sin seng og hørte, at gestapo med nogen hast trak af med hans kammerat. Derpå kom Christensen meget hurtigt i tøjet, hvorpå han begav sig ud i byen for evt. at nå at advare nogle af sine folk. Han søgte først mod Børge Flamands bopæl. På dette tidspunkt havde gestapo dog meldt sig her, men Flamand havde haft held til at undvige over hustage og plankeværker.

Officiant Christensen beretter følgende om, hvad der videre skete: »Uheldigvis var det gestapo, der lukkede op, det første sted jeg kom til. Det gav et helt chok i mig, da jeg så dem, der var 2 mand med en hund. Efter at have kigget lidt på hinanden siger den ene med en indbydende håndbevægelse »Vørsågod, at træde indenfor«! Så tog jeg chancen, tog et spring baglæns og stak af, det bedste jeg havde lært. Jeg tror, at jeg den nat satte personlig rekord i 100 m løb. Heldigvis var det endnu halvmørkt, hvad der uden tvivl reddede mit liv, for selvfølgelig skød de som rasende efter mig . . .«¹⁴² Officiant Christensen løb derpå ud af byen i østlig retning til Kærehave og derfra videre mod Kærup. Her pustede han lidt, men da han pludselig hørte hundeglam og kunne se lygter bevæge sig over markerne, spurtede han straks videre mod Haraldsted sø. Her gik han gennem isen med hat og overfrakke på, han reddede sig dog op og løb videre til Uggerløse. Efter denne ca. 15 km løbetur fik Christensen fat i en vognmand, der kørte ham til et sted i nærheden af Holbæk. Herfra gik Christensen ind i byen, hvor han fik husly hos en kammerat. Klokken var da 8 om morgenen. Efter at have sovet 24 timer i et stræk var Christensen den 17. februar tilbage i Ringsted for at få samling på bevægelsen, men det var forgæves. »Alle jeg havde haft forbindelse med var enten taget eller flygtet.«¹⁴³ På et møde i København afleverede Christensen noget efter de oplysninger, han havde angående Ringsted til den nye byleder, møllermester Holger Aakjær. Børge Flamand blev af amtsledelsen

beordret til Sverige, hvor isenkræmmer Niels Petersen også opholdt sig. Officiant Christensen blev derpå beordret til at overtage ledelsen af modstandsbevægelsen i Skælskør-Fuglebjerg området.

Holger Aakjær beretter om situationen i Ringsted ultimo februar: »For Ringsteds vedkommende var der ved min overtagelse fuldstændig opløsning indenfor modstandsbevægelsen, idet det viste sig, at gestapo havde kendskab til så godt som alle de ledende og systematisk foretog razzia, så de efterhånden havde splittet alt i stumper og stykker. Min første opgave var da faktisk at opbygge modstandsbevægelsen i Ringsted fra grunden af, og jeg startede med at afskære de få delingsførere og gruppeførere, der var tilbage, bort fra den nye kæde som skulle samles . . .«¹⁴⁴

Det var en klog beslutning, for inden længe var det tydeligt for lederne, at gestapo havde tabt tråden i Ringsted.

Inden befrielsen lykkedes det Aakjær at opbygge en styrke på op mod 200 mand, heraf var lidt under halvdelen fra omlandet. Dermed kom modstandsbevægelsen i Ringsted til at bestå af folk også fra Vettørslev, Høm, Ringsted Mark, Haraldsted, Allindelille, Ortved, Kværkeby, Giesegård, Østervang, Gørslev, Simmendrup, Farendløse og Førslev.

Her, som de fleste andre steder i Sorø amt, foreligger der intet nærmere vedrørende styrkens opstilling.

Sorø¹⁴⁵

Den ny byledelse i Sorø kom til at bestå af bylederen, portør C. V. Nielsen, kontorist Ole Klein og Julius Mortensen. Det synes at have været købmand Svend Olsen, som trak trådene til byen. C. V. Nielsen var kommet med i modstandsbevægelsen i efteråret 1943. Han var sergent af reserven og havde fået opfordringen af kaptajn E. Bøving, der arbejdede for Luftværnet i byen. Bøving blev tilknyttet byledelsen som militær rådgiver.

Øjensynlig efter stikkervirksomhed omkring en våbenmodtagelse nord for Sorø den 4. marts 1945 blev C. V. Nielsen m.fl. arresteret, mens andre modstandsfolk blev eftersøgt af gestapo. Ved en af razziaerne var der 9 Schalburgfolk med, det var den nat, hvor der bl.a. blev stjålet 3 radioer og en radiogrammofon fra de adresser, der blev hjem søgt.

Den 4. april 1945 fik politibetjent Harald Jensen ordre fra Lars Skotte om, at han var den nye byleder i Sorø. Sporene i amtet var på dette tidspunkt særdeles skræmmende, hvorfor der ikke var noget at sige til, at folk ikke ligefrem stod i kø for at blive »noget ved musikken«. Ved befrielsen bestod Sorø Bykommando af 7 delinger med ialt 208 mand. 4. deling,

eksempelvis, blev ledet af overpostbud N. J. Knudsen, der havde overtaget den efter Svend Olsen i november 1944. Styrken rådede over ca. 135 stk. våben.

Slagelse¹⁴⁶

Mens man i efteråret 1944 ventede på, om Lars Skotte skulle være byleder i Slagelse eller civil amtsleder, arbejdede man i Slagelse med et »triumvirat« bestående af Skotte, politibetjent C. M. Jensen og Finlands-Jørgensen. Skotte og de Neergaard var de eneste to i amtet, der vidste, hvad man ventede på. Da Skotte så blev amtsleder, blev C. M. Jensen udpeget til byleder. Han havde én mand i sin stab, forsikringsinspektør Otto Madsen.

Ved razziaen i februar 1945 blev C. M. Jensen som tidligere nævnt arresteret. Otto Madsen, der opholdt sig på Æbelø, afgik kort efter til Sverige. Han var antagelig også beordret ud af landet.

Politibetjent Vald. Larsen udpegedes til ny byleder, men han måtte ret hurtigt gå »under jorden« og forlade byen. Kort efter blev han arresteret. Vald. Larsens efterfølger blev kontorist Lange, der dog kort tid efter også blev arresteret. På dette tidspunkt afstod man så fra det hidtidige princip om at vælge en civil leder, og tog premierløjtnant O. Tretow-Loof som byleder. Tretow-Loof havde med bopæl i Næstved i vinteren 1944–45 virket som våbeninstruktør i Slagelse. Han tog toget eller cyklede hver uge til den ofte farlige arbejdsplads, som Slagelse var. Ved en lejlighed undgik Tretow-Loof kun arrestation, fordi kaptajn Wedell-Wedellsborg nåede at få toget stoppet i Hyllinge. Her fik Tretow-Loof overbragt en melding om, at gestapo ventede på Slagelse station. Bylederen støttede sig til den da fungerende civile leder B. Daugaard Pedersen. Det skal nok have været fra den 15. april. Op mod befrielsen samledes flere af modstandsbevægelsens ledere på Hotel Postgårdens øverste etage, hvortil også borgmester Melgaard havde søgt tilflugt.

O-grupperne, der havde fået tilgang af folkene fra terrainsportsforeningen, var under ledelse af bagermester P. Højer blevet indsluset i bevægelsen på et sent tidspunkt, antagelig i april 1945. Jfr. Højer skulle den samlede styrke have været på 70–80 mand. Ved befrielsen, hvor der også var oprettet en sanitetsdeling, udgjorde de væbnede styrker under 200 mand. Dette uden politifolk og folk fra O-grupperne, der ikke er blevet opført på styrkelisten.

Inden bylederen, inspektør Kragh, blev arresteret natten til den 31. oktober 1944, havde brødrene Poul og Thorkild Sørensen overvejet, hvordan man kunne få Kraghs O-grupper og deres egne civile grupper smeltet sammen. Spørgsmålet blev i december drøftet ved et møde mellem brødrene og en repræsentant fra O-grupperne, lærer Aage Bruun Hansen. Da amtsledelsen pressede på for at få oprettet en byledelse i Skælskør, henvendte Poul og Thorkild Sørensen sig til dyrlæge F. P. Dalsgaard, der var med i en O-gruppe. Dalsgaard var straks villig til at indgå i det aktive arbejde. Han tog jobbet som byleder, mens Poul Sørensen og Bruun Hansen iøvrigt indgik i byledelsen. Derpå samarbejdede man om delvis nye grupperdannelser. Et af problemerne var at få O-grupperne over i amtets organisation, idet Bruun Hansen ikke havde den fulde viden om disse grupper i oplandet.

Den trufne ordning blev konfirmeret ved en frokost en af de første dage i februar 1945 hos brødrenes far, gårdejer Hans Sørensen, »Maglegård« ved Eggeslevmagle. Deltagerne i mødet var: Kaptajn Wedell-Wedellsborg, Finlands-Jørgensen, officianterne Poulsen og Mogensen fra GHR i Næstved, Dalsgaard, Bruun Hansen og Poul og Thorkild Sørensen. De udenbys deltagere førte sig frem under dæknavnene »Walther«, »Frandsen«, »Brix« og »Stampe«.¹⁴⁸

Efter forudgående aftaler skulle folk fra flere Skælskør-grupper medvirke ved en planlagt våbenmodtagelse ved »Basnæs«. Modtagelsen fandt sted natten til den 8. februar 1945, men da en mand fra Skælskør blev arresteret på vej mod gruppens samlingssted, endte det med, at gestapo og et kompagni tyske soldater gik til aktion, hvorved de 24 modtagne cont. gik tabt på selve modtagepladsen. De implicerede ledere m.fl. måtte gå under jorden, men Dalsgaard fandt da frem til brødrene Sørensen på en gård i Halkevad. Poul og Thorkild Sørensen foreslog her, at gartner O. Guldberg overtog ledelsen i Skælskør.¹⁴⁹

Gestapo viste sig hurtigt efter våbenmodtagelsen hos Hans Sørensen på »Maglegård«. Han blev arresteret sammen med sin kone og datter, de blev alle ført til Slagelse. Damerne blev kort efter løsladt, mens Hans Sørensen blev ført til Politigården i København bibragt den opfattelse, at begge hans sønner var blevet skudt ned og dræbt under flugtforsøg. Først 3 uger senere, da Hans Sørensen blev ført til sit hjem for påvisning, fik han oplyst, at sønnerne levede i bedste velgående. De var af amtsledelsen blevet beordret til Sverige, hvortil de afgik den 13. marts 1945 i en lille motorbåd fra Frihavnen.

Gartner Guldberg blev medio februar 1945 opsøgt af kaptajn Wedell-

Wedellsborg, der var ledsaget af brødrene Sørensens hjælper, præstegårdsforpagter Pedersen, Eggeslevmagle. Kaptajnen spurgte, om Guldborg ville overtage grupperne i Skælskør. Det sagde han ja til, »og samtidig blev der lovet, at vi ville få en militær befalingsmand hened som distriktsleder over hele området.«¹⁵⁰

Ca. den 25. februar var Guldborg til et møde på Skovriderkroen i København. Her blev han præsenteret for den nye distriktsleder, officiant C. W. B. Christensen, den tidligere byleder i Ringsted. Vel ankommet til Skælskør fik officiant Christensen logi hos brugsuddeleren i Eggeslevmagle, hvorpå han kunne begynde at kontakte de lokale modstandsgrupper. Officiant Christensen beretter: »Gartneren fik efterhånden samlet 1 deling i selve Skælskør by på ca. 30 mand, og i løbet af kort tid fik jeg forbindelse med en deling i Boeslunde og en i Hyllested, og da det var to meget energiske delingsførere, der havde kommandoen, varede det ikke længe, før der var vældig drift i arbejdet.«¹⁵¹

De to delingsførere i landområderne var muremester Rye Olsen, Boeslunde, og assurandør V. Bager, Hyllested.

I løbet af marts/april meldte officiant Christensen sine styrker klar til amtsledelsen: En politi-deling (20 mand), Skælskør-delingen (ca. 30 mand), Boeslunde-delingen (ca. 50 mand) og Hyllested-delingen (ca. 40 mand). Da man fik tilført våben, som bl.a. folk fra Hyllested-delingen var med til at modtage, var man her eksempelvis forsynet med 1 Bazooka og 3 maskingeværer foruden maskinpistoler, US-karabiner, pistoler og håndgranater. Distriktslederen arbejdede på, at hans folk kendte deres våben, og at alle havde skudt mindst 10 skud med det.

En sanitetstjeneste blev oprettet, den skulle bestrides af en læge i Boeslunde med hjælpere og af Falck i Skælskør.

Efter arrestationen på Holsteinsminde ved Fuglebjerg natten til den 31. oktober 1944 aflagde højskoleforstander Mølbak straks et besøg på Svend Yttesens værelse for at fjerne evt. våben. I denne forbindelse talte han om at gå »under jorden« med gartner Willy Wessel, der var medlem af Yttesens gruppe. Wessel blev arresteret den 17. november 1944, hvor også et par modstandsfolk i Fuglebjerg blev taget. De arresterede endte alle i tysk kz-lejr. Mølbak, der havde forladt egnen og var taget til København, blev her fra marts 1945 Dansk Samlings repræsentant i Københavnsledelsen.¹⁵²

I slutningen af april 1945 fik officiant Christensen tilmeldt en deling fra Fuglebjerg, men da den ikke nåede at blive bevæbnet, så man ved befrielsen væk fra denne styrke.

Efter en række tidsrøvende besværligheder med at få kontakt til amtsledelsen efter søløjtnant Hildahls død først i december 1944, blev styrmand E. P. V. Petersen udpeget til byleder, idet Erling Kjærsgaard ikke ønskede at forlade sin stilling som bevægelsens nk. Inden længe efterfulgtes han af »Stenager«, antagelig reservepolitibetjent Olesen. Ved razziaen i februar 1945 måtte han gå »under jorden« og forsvinde, hvorpå man så atter stod uden byleder. Et muligt emne til bylederposten var kort efter på vej mod Korsør, det var søløjtnant Preben Holm. Han havde i slutningen af 1944 gjort tjeneste i den svenske torpedojager »Karlskrona«. Efter at have været arresteret af det svenske politi for forsøg på illegalt at vende tilbage til Danmark, blev Holm kaldt til efterretningstjenesten i Stockholm. Her fik han pålagt den opgave at rejse til Sønderjylland for der at arbejde som efterretningsmand. I midten af januar 1945 kom Holm ombord i Bornholmerbåden »Carl« i Falsterbokanalen, hvorpå han nåede Allinge. Mens han ventede på, at »Carl« returnerede til København, fandt Holm ud af, at DDL stadig opretholdt sin daglige fly-forbindelse Rønne-Kastrup. Holm valgte derpå at tage ruteflyet til København, hvor han inden længe fik besked på at give møde i en lejlighed Ved Stranden. Her mødtes Holm med søofficerer fra marinens illegale ledelse, bl.a. orlogskaptajn Erik Rasmussen. På mødet viste det sig, at man meget gerne så, at Holm tog til Korsør for at erstatte Hildahl. Efter at have sikret sig, at efterretningstjenesten i Stockholm (Mørch) var indforstået, accepterede Holm med glæde.

Preben Holm beretter: »Man fortalte mig derefter, at mit primære mål var at skaffe Marinen (Frihedsrådet) kontrol med Storebæltsoverfarten, og derudover at rapportere om tyske maritime forberedelser. Hvis jeg også kunne blive valgt til militær byleder, var det udmærket, men altså ikke det primære.«¹⁵⁴

Det blev besluttet, at Preben Holm af sikkerhedsmæssige grunde skulle bo i Slagelse og dagligt cykle til Korsør. Han fik stillet et værelse til rådighed hos farvehandler Rasmussen, en bror til ovennævnte Erik Rasmussen. Efter ankomsten til Slagelse havde Holm en del besvær med at finde frem til sin kontaktmænd i amtet, Lars Skotte. Det lykkedes dog, hvorpå amtslederen satte Holm i forbindelse med Frit Danmarks leder i Korsør, tandlæge E. Jensen, der havde et godt tag om modstandsbevægelsens rødder i sin by. Allerede ved sit første møde med tandlæge Jensen fik Holm det indtryk, »at han ønskede eller forventede, at jeg påtog mig ledelsen af den militære side, og det blev ikke siden anfægtet af nogen.«¹⁵⁵ Dermed havde Korsør så atter fået en byleder, den fjerde i rækken indenfor 3 måneder.

Holm antydede straks overfor tandlæge Jensen, at han var interesseret i forhold omkring Storebæltsoverfarten. Tandlægen arrangerede derfor omgående et møde til samme aften med overfartslederen, kaptajn C. Feldthusen. Via denne fik Holm derpå kontakt med styrmand Ø. Bech, lederen af de illegale fæргеgrupper. Oplysningerne om de tyske skibe i havnen fik Holm fra havnefoged Hjorth-Jensen. Viden om de forskellige tyske garnisoner i Korsør tilgik Holm fra sekondløjtnant Svend Grüner, der gjorde tjeneste i det civile luftværn i byen.

I begyndelsen af marts flyttede Holm til Korsør, hvor kaptajn Feldthusen skaffede ham et værelse i nærheden af Badstuevej. Samtidig lejede Holm også et værelse nede ved havnen. Derpå brugte han de to værelser afvekslende, »men i marts og april var jeg ofte i København for at aflægge rapport og modtage direktiver fra den maritime repræsentant for Sjællandsledelsen, Ove Petersen. På dette tidspunkt søofficer . . .«¹⁵⁶

Tandlæge Jensen satte også Holm i forbindelse med Erling Kjærsgaard, der levede »under jorden« i Korsør. Med sit store lokalkendskab og sin praktiske og tekniske kunnen blev han en uvurderlig hjælp i arbejdet. Da tandlæge Jensen var den drivende kraft i Frihedsrådets lokal-komite, blev Holm meget hurtigt optaget her som repræsentant for de væbnede styrker. I lokal-komiteen sad også civilingeniør W. Lippert, Ringens lokale mand, der via flere foreninger rekrutterede folk til modstandsbevægelsen. Også overbetjent Hans Hansen, der gik under dæknavnet »skovfogeden«, var medlem. Han førte kartoteket over de personer, der på forskellig vis bistod tyskerne, fik ordnet en kassekredit så folk »under jorden«, og deres familier, kunne hjælpes økonomisk, lige som han en dag købte 2 maskinpistoler med magasiner og tusind patroner af en SS-mand. Efter en del tumulter, inden Holm kom til byen, blev politiet også indordnet i det samlede system. Ud over en politi-delning var der to delinger med folk fortrinsvis fra jernbanen, 1 deling med folk fra skytteforeningen m.v. og 1 deling, der bestod af medlemmer af DKP. Tre officianter tilgået fra Holbæk blev tildelt delingerne som våbeninstruktører.¹⁵⁷

Ved befrielsen, hvor der blev meget at se til i Korsør, bestod styrken af et par hundrede mand, der rådede over ca. 180 stk. våben. Mandskabet var opstillet således:

Rådhusdetachment (1. kompagni)
Fører: Overofficiant A. E. Christiansen
3 delinger

Jernbanedetachment (2. kompagni)
Fører: Officiant S. Aa. Petersen
3 delinger

Dertil: Politideling, Færgedeling, en kommandogruppe og en sabotagegruppe.

Våbenmodtagelser

Politiassistent Wiig, Slagelse, blev udpeget som modtagechef i amtet, hvor han fik arkitekt Knudsen Pedersen som stedfortræder og politibetjent C. M. Jensen, bylederen i Slagelse, som transportchef. Efter C. M. Jensens arrestation midt i februar 1945 overtog købmand Svend Olsen posten som transportchef.¹⁵⁸

Den 7. februar 1945 blev der annonceret to nedkastninger i amtet.¹⁵⁹ Pladserne var beliggende ved »Basnæs« (nr. 9) og ved »Ødemark« (nr. 13). Flyet til »Ødemarksgården« nedkastede på grund af fejlnavigering 24 cont. med sprængstof over den nordlige udkant af Næstved. Ved »Basnæs« ventede ca. 12 på pladsen, der skulle have været flere folk, men et par grupper fra Skælskør kom ikke frem grundet tysk aktivitet i byen. Midt på natten nedkastede et fly 24 cont., hvoraf de fleste landede i den skov, der omkransede pladsen. Lastbilen, som skulle transportere godset, udeblev, og ved 6-tiden om morgenen gik Wiig og C. M. Jensen alene og masede med de meget tunge beholdere indeholdende sprængstof. Ved 8-tiden tog de hjem for at skaffe en lastbil, men en halv time senere lagde tyske soldater hånd på hele den store sprængstofsending.¹⁶⁰

Natten til den 22. februar lykkedes det trods de tyske razziaer i amtet at modtage en våbensending ved »Ødemarksgården«. Også her landede nogle af faldskærmene i en skov. Under et forsøg på at bjerge en cont. styrtede bylederen fra Sorø, C. V. Nielsen, ned fra et træ. Han faldt lige på hovedet fra 7–8 meters højde, men slap så nogenlunde fra uheldet. Efter at have fældet 3 høje træer lykkedes det at få hele sendingen bjærget. Godset blev pr. lastbil kørt til en remise på Sorø station. Derpå modtog man i smukt måneskin natten til den 5. marts en sending på 24 cont. ved »Tangegård«, nord for Sorø (nr. 25). Ved 5-tiden om morgenen var alle beholderne tømte og fjernet, og indholdet var læsset på en lastvogn og kørt bort til sorteringsstedet.¹⁶¹

Efter denne modtagelse blev der en pause i modtagearbejdet på 5 uger. Dette skyldtes, at gestapo havde fundet frem til remisen ved Sorø station

og de iøvrigt kaotiske forhold, der på dette tidspunkt herskede i amtet. Svend Olsen havde været »under jorden« ved Tissø, men efter at være udpeget til transportchef bevægede han sig atter i retning af sin hjemby Sorø. I Fulby, nord-øst for Sorø, havde gårdejer Adler Petersen på anvisning af Svend Olsen dannet en gruppe, der deltog i modtagelsen natten til den 5. marts. Da det var ønskeligt at få modtagelserne flyttet væk fra Sorøs nordlige opland, spurgte Svend Olsen, om ikke Adler Petersen kendte en mand syd for Sorø, som han kunne kontakte. »Jeg gav ham navnet på min svoger Knud Pedersen, Fruerlund.«¹⁶² Knud Pedersen og hans far, sognefoged Chr. Pedersen, der i sit hjem ved Tystrup havde viet Varinka Wichfeld og Flemming Muus den 8. juni 1944, var straks klar til at medvirke ved evt. våbenmodtagelser på egnen. Wiig og Lars Skotte, som hele tiden havde arbejdet energisk på at få nedkastet forsyninger til amtet, tog nu ophold forskellige steder i området syd for Tystrup sø, hvor to modtagepladser var anmeldt til London. Folkene fra »Fruerlund«, og andre lokale folk, bistod derpå ved våbenmodtagelserne ved den syd-østlige ende af Tystrup sø henholdsvis natten til den 14. og 21. april 1945 (nr. 55 og nr. 31). Folk fra andre lokaliteter deltog også i dette modtagearbejde, natten til den 21. april således modstandsfolk fra Sorø. Indholdet af de 13 modtagne cont. blev bragt til et skjulested på/ved »Fruerlund«.¹⁶³ Lige inden ovennævnte modtagelser fandt sted, natten til den 13. april, ledede officiant Christensen en modtagelse ved Førslev (nr. 54), hvor han med folk bl.a. fra Hyllested modtog 24 cont. med våben. Flyet kastede fra for stor højde, således at cont. spredtes på en ca. 1½ km lang linie over grøfter, gærder og marker, hvilket medførte et vanskeligt og besværligt bjærgningsarbejde på jorden. Det hele blev ikke bedre af, at en af cont. var kommet ned uden faldskærm, så indholdet var blevet spredt ud over et stort areal.

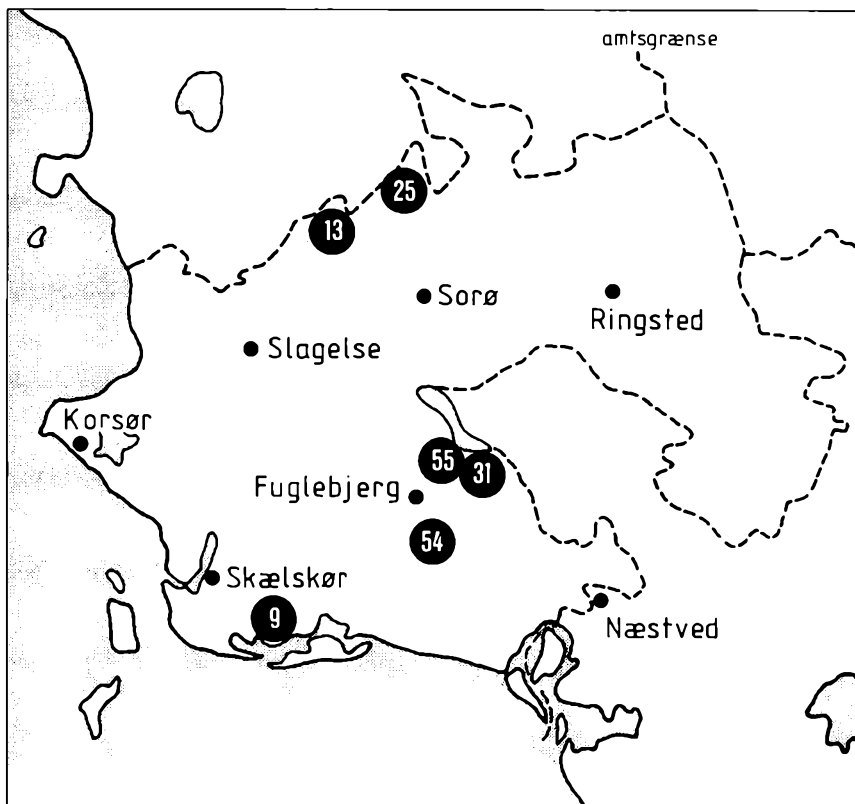

Sorø amt (kort 17)

Nr. 9	20-E-2 7/2-45:	på »ov« i Skovsø 24 Tiger
Nr. 13	14-F-2 21/2-45:	400 m syd for »re« i Herredsted (Herrestrup) 16 Fox + 1 pk.
Nr. 25	14-G-2 4/3-45:	under »Es« i Eskildstrup 24 Fox + 1 pk.
Nr. 31	18-B-3 20/4-45:	650 m nord for »v« i Kirkeskov 13 Fox
Nr. 54	18-A-3 12/4-45:	600 m syd for »Førslev« 24 Fox + 2 pk.
Nr. 55	18-B-3 13/4-45:	100 m syd for »ve« i Hestehave 22 Fox + 2 pk.

Kort 17. Våbenmodtagelser Sorø amt.

Den følgende nat måtte officiant Christensen stille med et transporthold ved Tystrup sø (nr. 55). Efter at godset var modtaget, blev en del våben kørt i depot. Hen på morgenstunden kørte officiant Christensen og hans folk hjem til Hyllested med et læs våben, der den følgende nat skulle videresendes til Korsør.¹⁶⁴

På meldingen om et kredsende fly ved Tystrup sø blev der ved en lejlighed udsendt en cyklende 10-mands patrulje fra Schalburgkasernen i Ringsted. Man havde øjensynlig regnet med en våbentransport i retning af Sorø, men da en sådan ikke fandt sted, forblev udrykningen resultatløs.

Trods de vanskelige forhold i amtet lykkedes det at bjerge indholdet af 99 cont., hvilket dog var langt mindre, end hvad man fik i hus i alle de øvrige amter. Da amtets styrke ikke var så stor, blev bevæbningsgraden, skønsmæssigt anslået, ca. 66%. Det var lidt over gennemsnittet for Regionen som helhed.¹⁶⁵

Ved befrielsen var der godt 1000 modstandsfolk i amtet, der havde afgit-

vet betydelige områder til Præstø amt. Det var ca. 1% af den samlede befolkning, Regionens laveste rekrutteringsgrad. K-udvalget fik opgivet modstandsstyrken i Sorø amt pr. 1. april 1945 til 1500 mand, men da opgivelser af denne art ofte var forældede og måtte være det, var det nok nærmere amtets styrketal pr. ca. 1. februar 1945, som forelå i København i april. Det samlede materiale vedrørende Sorø amt viser da også, at et betydeligt antal modstandsfolk her må være gledet ud af bevægelsen som følge af gestapos indgriben. De barske forhold lader sig også belyse ved, at der i krigens sidste 8 måneder blev anvendt 4 amtsledere og ikke mindre end 20 byledere.¹⁶⁶ Oberst Fog fandt, at der havde været et udmærket samarbejde mellem de civile og militære ledere i amtet.¹⁶⁷

Udover de allerede nævnte satte yderligere 4 modstandsfolk livet til i 1945. Gartner Henning E. Hansen omkom på »Brorupgård«, nord for Slagelse, den 19. marts. Han var under ildkamp med gestapo undsluppet til nævnte gård. Installatør A. L. E. Knudsen, Dianalund, døde i Vestre fængsel den 13. marts, efter at være arresteret natten til den 16. februar 1945. Politibetjent B. J. Kyed døde den 27. april på Slagelse sygehus efter en kørselsulykke under tjeneste for modstandsbevægelsen. Lærling Bengt Rønhof blev den 12. april dræbt af en tysk patrulje i Bromme skov, da han kom cyklende med våben på bagagebæreren og derfor ikke standede på tilråbet.¹⁶⁸

Præstø amt

Fra 1. september 1944 levede amtslederen oberstløjtnant Toussieng og hans nærmeste medarbejder, civilingeniør Hakon Keller, en illegal tilværelse i amtet. Forbindelsen udadtil blev varetaget af løjtnant af reserven B. E. Andersen, der blev 2. medhjælper hos Toussieng.

Amtslederen og hans folk boede i kortere eller længere tid flere forskellige steder i amtet, bl.a. i Faxe, Karise og på »Sparresholm«. Et længere ophold fandt sted hos bestyrer Schmidt i Bøgesø, nordøst for Mogenstrup. Her var man i gode hænder, for fru Schmidt lavede mad til modstandslederne, og huset lå i nærheden af stationen, men alligevel lidt for sig selv.

Toussieng havde oprettet en række »postkasser« for bl.a. forbindelsen til de enkelte ledere i amtet: »Engelsholm«, ved Præstø, Rødehus syd for Tureby, »Liliendal«, »Tryggevælde« og »Annexgården« ved Næstved. De nævnte steder var der altid en person, der vidste, hvor amtsledelsen opholdt sig. På »Annexgården« var det eksempelvis ejeren, pens. ritmester Henrik Lunn, der iøvrigt tidligere var gået ind på at huse et inva-

sionshovedkvarter for modstandsstyrkerne i Næstved, hvis noget sådant blev aktuelt. I tiden frem til december arbejdede amtsledelsen på oprettelsen og konsolideringen af distrikter, Toussieng nævner 12: Vordingborg, Haslev, Præstø, Store-Heddinge, Gjorslev, Liliendal, Vallø, Møn, Faxe, Karise, Herlufsholm og Næstved.

Toussieng mødtes med de udpegede distriktsledere et par stykker ad gangen. Her aflagde de lokale ledere så rapport og modtog nye direktiver.¹⁶⁹

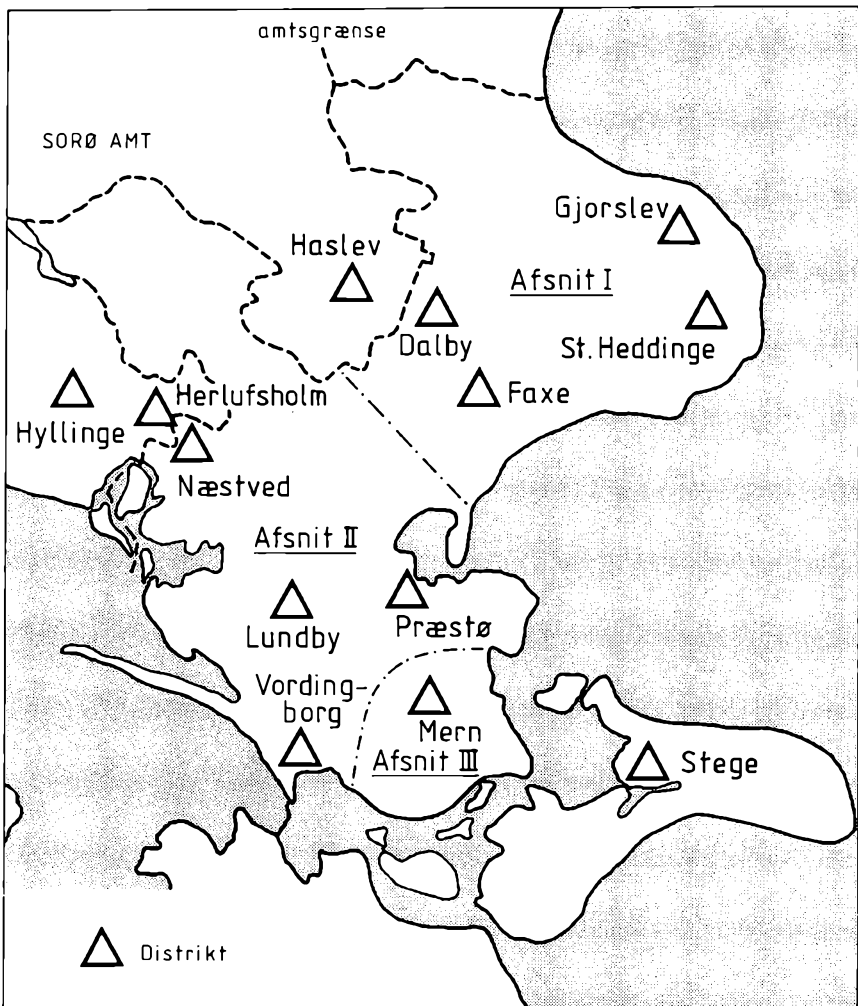
Sidst på efteråret var premierløjtnant von Holck på søndage ude i amtet for at give våbeninstruktioner i bl.a. brugen af en Bazooka. Sådanne instruktioner fandt i det mindste sted på en kro ved Faxe og på »Liliendal«. Folkene, som deltog i disse instruktioner, fik mere med hjem end lige den tekniske viden, von Holck beretter: »Jeg fortalte derude om de store linier i organisationen og gav dem et indtryk af, at de var en brik i det store spil.«¹⁷⁰

Ved juletid 1944 regnede man med en styrke på ca. 1100 mand i amtet, men på dette tidspunkt må Toussieng have forladt arbejdet. Hans familie troede, at han var taget til Sverige, men i virkeligheden var han »under jorden« i Hareskovby. Efter en pause blev Toussieng derpå stabschef ved SJL. Der er givet flere forklaringer på, hvorfor han så pludseligt forlod arbejdet i Præstø amt. En af dem går ud på, at Toussieng tabte modet, fordi han fandt arbejdet vel rigeligt belastende for en mand i hans alder. Man bør dog antagelig også hæfte sig ved den omstændighed, at oberstløjtnant Thygesen-Nim, Præstø, og kaptajn Jard, der opererede på Møn, begge trak sig fra modstandsarbejdet næsten samtidig med Toussieng. Man kan forestille sig, at der var tilgået urovækkende informationer af en eller anden art. Ikke mindst da Thygesen-Nims organisation få uger senere blev totalt revet op ved en tysk razzia, hvor næsten alle gruppemedlemmerne arresteredes. Hakon Keller forblev derimod i amtet, men han følte selv, at han var for ung til alene at påtage sig ledelsen. Han søgte derfor i nogen tid at få en officer til at overtage det ansvarsfulde job, bestræbelser der også må være kommet SJL for øre. Den 10. januar 1945 blev kaptajn Frigast beordret til at overtage Præstø amt. Hvem der gav ordren vides ikke rigtigt, men ca. den 18. januar afgik Frigast til Næstved, hvorfra han tog kontakt med sin nærmeste medarbejder Hakon Keller, nu benævnt som civil amtsleder.¹⁷¹

Frigast fandt det upraktisk med distrikterne, hvoraf han nævner 11, idet Karise nu var gledet ud. Betegnelsen »distrikt« gik dog langt fra ud af dagligt sprogbrug, hverken hos Frigast eller på anden måde. Ja, der må endda være oprettet et distrikt, mens Frigast var amtsleder.

Amtet blev nu delt op i 3 afsnit hver med sin leder: Afsnit I – Gjorslev,

5/5 1945.

Store-Heddinge, Faxe og Haslev distrikter (kaptajn K. T. Gebecke), Afsnit II – Næstved, Herlufsholm, Hyllinge, Præstø, Lundby og Vordingborg distrikter (kaptajn E. H. Jensen) og Afsnit III – Mern, Kalvehave og Stege distrikter (kaptajn, greve Knuth).¹⁷²

Chefen for Faxe distrikt, søløjtnant Harry Larsen, var ikke utilfreds med de forandringer, nyordningen medførte. »Det hele fik dog et mere militært præg, men det gjorde ikke noget.«¹⁷³

Bylederen i Næstved, reservekirurg Movin, der i slutningen af januar 1945 var på vej mod et nyt job i København, fornemmede vist, at man nu

Kaptajn E. Frigast. (Forsvarets Arkiver).

gik nye tider i møde. »Kaptajn Frigast, var jeg glad for ikke at skulle arbejde under. Han irriterede mig, fordi han var så 125% militær . . .«¹⁷⁴

Hvis formålet med opbygningen af en modstandsbevægelse bl.a. var, at styrkerne ved befrielsen skulle kunne kommanderes, så var det ingen skade til med den opstramning af organisationen, som Frigast foretog.

Der blev fortsat foretaget betydelige hvervninger i de første fire måneder af 1945. I dette tidsrum havde man ikke større problemer med O-grupperne, for de var stort set blevet sammensluttet med de øvrige styrker ved årsskiftet 1944–45.

For ikke at blive løbet over ende af evt. tyske razziaer oprettede amtsledelsen en slags efterretningstjeneste. Hvis der blev razzia, ville man 1 time senere have melding herom i samtlige distrikter i amtet. Dette system var iværksat af løjtnant B. E. Andersen. En sanitetstjeneste blev opbygget af overlæge Groth-Petersen, Faxe. Han fik tid efter anden oprettet mange nød-lazaretter rundt om i amtet. De fornødne aftaler med læger m.v. blev truffet, og der blev sørget for forbindsstoffer og anden hospitalsudrustning. Tre mobile ambulancer var desuden klar til at følge styrkerne.¹⁷⁵

Et af disse mini-hospitaler var forberedt hos læge V. Evers i Lundby, et par andre var klargjort på Faxe-egnen. Et lazaret med 8 sengepladser og et rum til operationsstue var således oprettet på den gamle sogne-

fogedgård i Favrbj ved Faxe Ladeplads. En sanitetsgruppe bestående af samarititter var dannet, og hvis de 8 sengepladser skulle vise sig ikke at slå til, havde man yderligere aftale om 6 pladser et andet sted. Det sanitære udstyr tog sigte på, at der skulle kunne udføres operationer på de etablerede lazaretter. Det kunne der, i det mindste på den gamle sognefogedgård. Den 4. april 1945 om eftermiddagen kom læge Thomsen, Faxe, søløjtnant Harry Larsen og Terkel Teilmann, »Mads«, under beskydning af Hipofolk ved gården »Søholm«. Harry Larsen beretter: »... og videre til sognefogedgården i Faureby, hvor der var et nødlazaret, vi ankom kl. 17.30. Læge Thomsen gav os en »sprøjte«, så vi kunne slappe af. Om aftenen kom overlæge Devantier og en sygeplejerske fra Faxe Sygehus og opererede os. Mads havde et skud i skulderen. Jeg blev ramt i venstre ben og højre fod. Kuglerne var deformeret, fordi de var gået gennem bilens karosseri. I bilen var der ca. 20 skudhuller – den blev skjult under en halmstak. Efter operationen blev vi flyttet til et privat hjem og endte senere på Faxe sygehus' tuberkuloseafdeling.«¹⁷⁶

Det var et meget stort og godt arbejde overlæge Groth-Petersen havde udført i forbindelse med sanitetstjenesten, som der heldigvis ikke blev brug for ved befrielsen.

SJL, og dermed amtsledelsen, så Storstrømsbroen og Mønbroen som særlig vigtige/bevaringsværdige objekter. Vordingborg og Afsnit Mern fik derfor ordre til at have øjnene rettet mod disse mål.

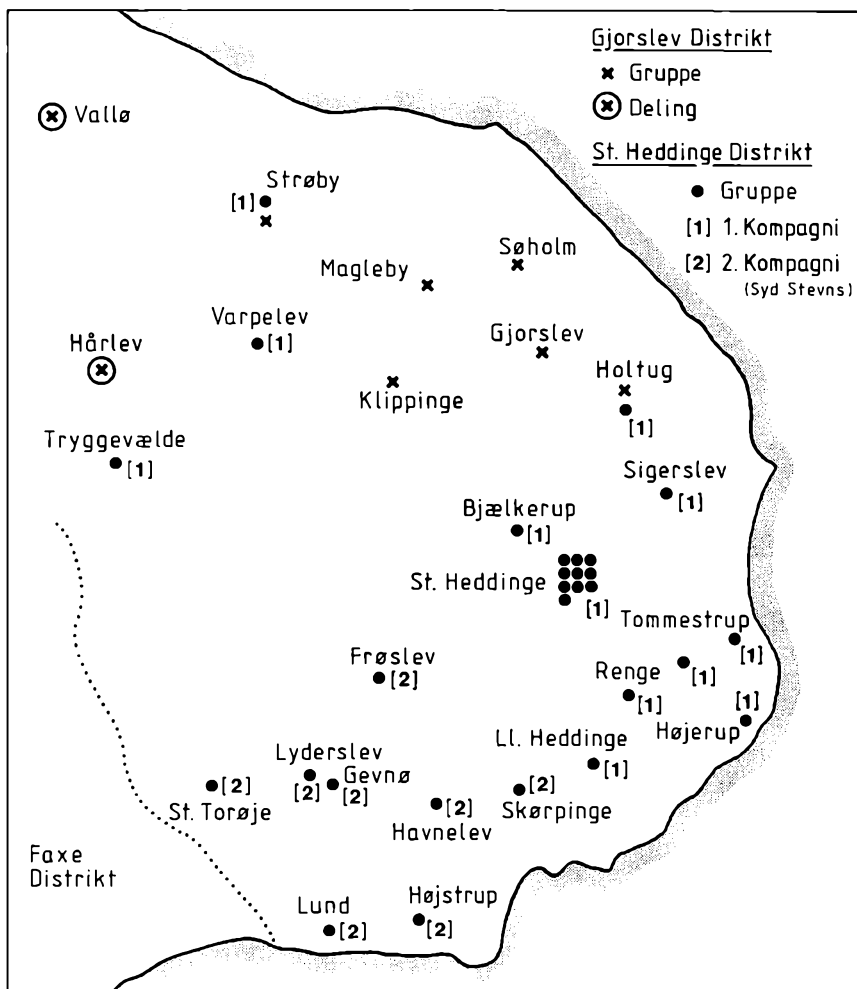
Stevns

Modstandsstyrkerne her var opstillet i to distrikter, Gjorslev distrikt under ledelse af skovrider Børge Petersen og Store-Heddinge distrikt ledet af statskonsulent Søndergaard.

Børge Petersen var leder af våbenmodtagelserne på Stevns, der m.h.t. personel især omfattede folk fra det nordlige Stevns. Modtagearbejdet vil blive behandlet særskilt, så her ser vi kun opstillingen af styrkerne. Gjorslev distrikt omfattede ved befrielsen 14 grupper, 103 mand – samt 10 chauffører, der ialt rådede over ca. 102 stk. våben. Grupperne fordelte sig, som det ses af kortet. Delingen i Hårlev omfattede 34 mand, heraf 20 fra selve Hårlev og resten fra Hellested. Deling Vallø bestod af 31 mand, de fleste fra Vallø/Vallø By.¹⁷⁷

Mandskabsstyrken i Store-Heddinge distrikt blev den 5. maj 1945 opgivet til 94/96 mand, bevæbnet med ca. 94 stk. våben. Af en lidt senere indberetning, fra 16. maj, fremgår det, at man ud over en stab på 9 mand, i et Store-Heddinge kompagni rådede over 145 mand, hvoraf de 14 var tilgået 5. maj eller senere. Kun ca. 55 mand var fra selve købstaden. I et

Kort 19. Gjorslev og
St. Heddinge distrikt.

Syd-Stevns kompagni, der fylkedes om dyrlæge A. E. Terndrup, var 96 mand, af hvilke ca. 32 var kommet til 5. maj eller senere. De øvrige var hovedsagelig hvervet i 1944. På ovennævnte baggrund kan det ses, at der må have foreligget grupperdannelser vedrørende ca. 200 mand, hvoraf kun ca. halvdelen var for hånden i distriktet den 5. maj 1945 kl. 08.00.

Årsagen til dette skal søges i en oprulning af bevægelsen, der tog sin begyndelse den 4. april, da vognmand Børge Nielsen m.fl. fra Store-Heddinge blev arresteret ved hjemkomsten fra en våbenmodtagelse. De arresterede førtes til »Søholm«, hvor der var et våbendepot, og derpå videre til København.

Den 6. april opsøgte gestapo sognepræst Harald Bredsdorff i Magleby præstegård. Han var ikke direkte medlem af modstandsbevægelsen, men havde kontakt med godsejer E. Tesdorpf på »Gjorslev«. I præstegården var man altid klar til at modtage »våde gæster«, folk der blev transporteret af de illegale ruter. Præstegårdens gangdør var aldrig låst, således at der på alle tider af døgnet var fri adgang til telefonen. Præstefruen, Ebba Bredsdorff, stillede altid frugt, småkager eller andet godt ved apparatet. Skålen var meget ofte tom om morgenen. Da gestapo kom, husede man i præstegården nogle børn og en ældre dame fra »Søholm«. Harald Bredsdorff blev via Rødvig ført til København, hvor han blev »forhørt og slået temmelig meget«. ¹⁷⁸

Den 7. april gennemførtes en omfattende razzia på Stevns. Det var bl.a. Hipo-folk, der huserede. De havde station hos en gårdejer ved Rødvig. Også en dansktalende gestapomand, »Ypperstepræsten«, fra gestapos sydsjællandske »Shell-hus« i Præstø, medvirkede.

En del modstandsfolk var da gået »under jorden«, det var eksempelvis tilfældet med en mand fra gruppen i Lyderslev. Han fortrak til Mern den 6. april, hvilket var klogt, da han blev eftersøgt dagen efter. Lederen af en gruppe omkring »Møllebjerggård«, Frode Jensen, var blandt de arresterede. Gruppen her syd-øst for Store-Heddinge var blevet dannet på direkte opfordring af distriktslederen, statskonsulent Søndergaard. To af Frode Jensens brødre og en karl på gården undløb under forskellige omstændigheder ud i morgentågen, der lå meget tæt den dag. En af brødrene, Leif Jensen, tog ret omgående til en adresse i Odense for at gå »under jorden« der. Ved sin ankomst til Odense viste det sig imidlertid, at gruppen fra Lund dagen før var ankommet til adressen, hvorfor pladsen var trang. Leif Jensen tog derfor tilbage til Ringsted, hvor hans cykel stod. Han tilbragte derpå krigens sidste 3 uger i et sommerhus ved Borrevejle Vig.

Statskonsulent Søndergaard afgik til Sverige natten til den 12. april. Han blev sammen med sin voksne søn og 12 andre flygtninge afhentet direkte på kysten af en båd fra Dansk/Svensk Flygtningetjeneste. ¹⁷⁹

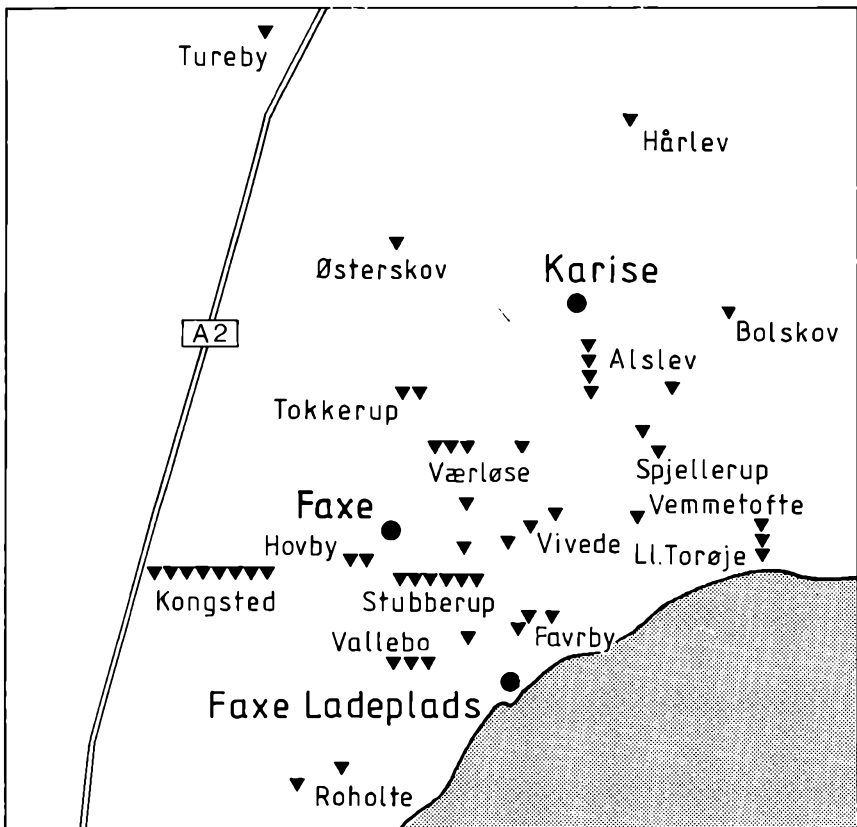
Under de givne omstændigheder kunne mange modstandsfolk fra Store-Heddinge distrikt naturligvis først give møde op ad dagen den 5. maj 1945 eller senere. Ca. 70% af samtlige modstandsfolk i de to distrikter på Stevns var bosiddende i rene landområder.

Faxe Distrikt

Efter den 19. september 1944 måtte reservebetjent, søløjtnant Harry Larsen gå »under jorden«, hvilket medførte at han nu kunne bruge al sin tid på det illegale arbejde. Da det var lykkedes at bjerge og skjule nogle tje-

Kort 20. Faxe distrikt.

Ca. 1/4 af modstandsfolkene i distriktet kom fra landområderne udenfor Faxe, Faxe Ladeplads og Karise. På kortet ses hvor disse folk boede. Folkene fra Værløse, Tokkerup og Roholte udgjorde gruppe nr. 7, der blev ledet af førstelærer H. E. G. Kjeldbøg, Værløse. (Der mangler én mand fra gruppen, der som nogle få andre er angivet ved adresser, der ikke ses af generalstabskortet). Gruppen i Kongsted, nr. 9, blev ledet af lærer T. Hein Nielsen. De 6 mand fra Stubberup var tilsluttet to forskellige grupper i Faxe (5/1). De 3 mænd i L.L. Torøje og de 4 i Alslev hørte under Faxe Ladeplads. (Jfr. styrkelisterne for Faxe distrikt).

nestepistoler og 10 Otterup geværer, stod han ikke ganske uden våben.

Kort efter at politiet var blevet opløst, kom kaptajnløjtnant Valentiner på besøg, han skulle se, hvordan det nu stod til med styrken. Harry Larsen foreslog da, at man fik nogle flere befalingsmænd som instruktører til Faxe-Rødvig egnen, så man kunne få opbygget en virkelig slagkraftig styrke i området. Det fandt kaptajnløjtnanten var en udmærket idé, hvorfor underkvartermestrene Børge Andersen, Bent Schou og kanoner Hans Simonsen gav møde inden udgangen af 1944. Efter nytår kom kornet

Bent Grejsen også til stede som instruktør. I forvejen havde Harry Larsen knyttet søløjtnant Per Østergaard Petersen og kvartermester Axel Madsen til sig som medhjælpere. Det lykkedes at skaffe job til alle de nævnte, enten ved Faxe Kalkbrud eller i skovene under »Rosendal«. Også logi blev ordnet, og derpå var man klar til at gå i gang med sagen for alvor.

Distriktet havde god kontakt med amtsledelsen, først med oberstløjtnant Toussieng og Hakon Keller. Man mødtes gerne hos kroejner P. H. Johansen i Karise, når der var problemer til drøftelse. Senere fortsatte man samarbejdet med ledelsen, nu med kaptajn Frigast og kaptajn Gebecke. Da Harry Larsen og nogle af hans folk deltog i våbenmodtagelserne på Stevns, i hvilken forbindelse distriktslederen, læge Thomsen, og Terkel Teilmann kom under beskydning ved »Søholm«, kom razziaerne her også til at berøre Faxe distrikt. Stationsforstander E. Nielsen, Faxe Ladeplads, der forestod afsendelse af »maskingods« til København, blev arresteret i sagen, men dog atter sluppet fri. Dertil kom, at en stikkersag var under afvikling i distriktet. Det hele medførte, at mange nu for alvor gik »under jorden«.¹⁸⁰

Den 27. april 1945, St. Bededag, hvor den sårede Harry Larsen var flyttet fra Sygehuset i Faxe til en præstegård og derfra videre til Vallebo, deltog han i et møde hos en skovfoged ved Vemmetofte. Her deltog udover distriktets nk., søløjtnant Østergaard Petersen og instruktørerne også overlæge Groth-Petersen, stationsforstander Nielsen og smedemester Anton Madsen. Mens man forhandlede, indløb en melding om, at »Ypperstepræsten« og to tyske gestapofolk i løbet af en times tid ville cykle fra Faxe og ad kystvejen mod Præstø. Seks af de unge mødedeltagere kørte derpå ud ad vejen mod Præstø og fandt et sted i skovkanten, som cyklisterne måtte forventes at passere.

Harry Larsen beretter: »Vi afgav en salve og han var ikke mere. Tyskerne vendte så hurtigt det var muligt og flygtede til Faxe Ladeplads. De fik en salve med på vejen, de var for langt borte. Vi kørte så til Vallebo – vi var blevet en pistol rigere.«¹⁸¹

Ved befrielsen bestod styrken i distriktet af ca. 200 mand, hvoraf ca. 1/4 var fra landet: Faxe 93 mand (13 grupper), Faxe Ladeplads ca. 70 mand og Karise 15 mand. I Faxe Ladeplads var der en ordonnansgruppe på 8 seniorspejdere under ledelse af diakon Nøsterby Jensen. Desuden havde distriktet to sanitetsgrupper under ledelse af læge Sejer Stokholm, Faxe.

Bevæbningen bestod af ca. 182 stk. våben, heraf 50 Husqvarna maskinpistoler, 40 stenguns, 50 amk. Idaho rifler, 8 maskingeværer og 4 stk. Piat raketkanoner. Alle disse våben var blevet prøveskudt i Faxe Kalkbrud eller hos smedemester Anton Madsen, hvor man satte den store hammer igang, når der blev skudt.¹⁸²

Haslev med omegn

Bylederen, personalechef C. Maaløe, mønstrede ved befrielsen 18 grupper med tilsammen ca. 150 mand, dette med politifolk.

Som senere beskrevet blev der fra efteråret 1944 oprettet en Dalby-gruppe (Dalby distrikt), der også havde ledere og grupper i Haslev. Dermed opstod der nærmest to fraktioner af bevægelsen i en og samme by, hvilket næppe var særlig hensigtsmæssigt.

Maaløe skrev aldrig nogen beretning, hvorfor vi ikke kan følge arbejdet set med bylederens egne øjne, hvilket netop i dette tilfælde er særdeles beklageligt.

Hvornår Maaløe blev kontaktet af amtsledelsen, ved vi ikke nøjagtig, men det ser ud til at være sket hen på sommeren 1944. Netop på dette tidspunkt blev Maaløe desuden kontaktet af en af Ringens rejsende, Sven Hoffmann. Derpå begyndte Maaløe, i et forsøg på at få samling på bevægelsen, at se sig om efter en leder også fra DKP. Efter en del besværligheder fandt han frem til montør Emil Jensen, dette antagelig med bistand fra dennes partifælle arkitekt Brüel. Som medlem af Frihedsrådets lokalkomite fik Emil Jensen derpå senere et samarbejde med Maaløe vedrørende militære spørgsmål.¹⁸³ En dag i foråret 1944 bankede elektriker Helge Madsen på Maaløes dør i Bredgade. Helge Madsen, der som soldat var blevet interneret i Næstved den 29. august 1943, havde efter hjemkomsten til Hasleveggen forespurgt i Næstved, om der var en modstandsbevægelse i Haslev. Ad omveje fandt han frem til byleder Movin, der henviste til Maaløe, hvorpå han blev en af dennes hjælpere. Maaløe og Helge Madsen var flere gange cyklende til Næstved for drøftelser med ledelsen der. Helge Madsen dannede en sprængningsgruppe på 12 mand og foretog mod krigens slutning to sprængninger af jernbanen mellem Haslev og Køge. En af disse fandt sted den 29. april 1945. Helge Madsen gav instruktion i brugen af våben og sprængstof til andre grupper, eksempelvis havde han i den forbindelse kontakt med 3 grupper på Håndværkerhøjskolen. På Seminariet var der med udgangspunkt i terrainsport dannet 2 illegale grupper.

Seminarielærer E. Thanning blev af Frit Danmark gruppens leder og medlem af lokalkomiteen lærerinde Helga Hansen opfordret til at danne en gruppe, der kunne løse politimæssige opgaver ved krigens slutning. Gruppen blev på 8 mand – alle i moden alder. Thannings gruppe blev dog ved befrielsen ikke indsat efter sit oprindelige formål, formodentlig fordi der i den samlede styrke indgik et par talstærke politigrupper.

Stort set alle de våben, man fik i Haslev, blev hentet i/ved Næstved. Det foreløbige våbendepot befandt sig i Hesede skov, hvor modstandsfolkene så senere kunne hente forsyninger.¹⁸⁴

I september 1943 rejste Ole Pagh Petersen fra Haslev til København for at studere biologi. Kort efter kom han med i en sabotageorganisation, som han et halvt år senere fandt ud af hed Bopa. Selv om der ikke blev politiseret, var Pagh Petersen dog godt klar over, at der var ikke så få kommunister med. Han deltog i flere aktioner, bl.a. i det succesfulde partisanangreb på fabrikken »Globus«, som fandt sted ved højlys dag den 6. juni 1944. Da Pagh Petersens far døde i august 1944 havde han ikke mere den økonomiske baggrund for at kunne fortsætte sine studier, hvorfor han i september tog plads som landvæsenselev hos proprietær Sonne Andersen, der boede i Dalby øst for Haslev. Sammen med Sonne Andersen og flere personer i Haslev besluttede Pagh Petersen sig til at oprette egne grupper på egnen. Man var indstillet på en mere aktiv indsats end den, man mente, Maaløes militærgrupper stod for. Dalby-gruppens nærmeste medarbejder i Haslev var boghandler Otto Rønne. Han havde fordelt illegale blade til bl.a. liniemester hos SEAS, Emil Nielsen, og arkitekt Lars Halleløv. Både Rønne og Emil Nielsen havde bistået bysbarnet Knud Møller, der samarbejdede med officiant Christian Fries om efterretningsopgaver. Emil Nielsen, der kunne benytte bil, havde fra jødeflugtens dage kontakt til skovrider Børge Petersen, »Gjorslev«. Forpagter E. Lacoppidan, der var fhv. sekondløjtnant, blev valgt til Dalby-gruppens militære leder. Lars Halleløv fik posten som civil leder. Alle forhandlinger med amtsledelsen m.v. gik via de to.¹⁸⁵ Maaløe kaldte Dalby-folkene for »piraterne«, der bar navnet med fatning. Med tiden fik Dalby-gruppen opbygget 8 grupper, 3 i selve Haslev by. Desuden grupper i Ulse, Turby og 3 grupper på Dalby-egnen øst for hovedvej 2. Ialt ca. 40 mand.

En dag Otto Rønne stod i boghandlen på Jernbanegade i Haslev, kom Børge Lindegaard Olsen ind og sagde goddag. Ville Rønne repræsentere Den sjællandske Organisation i Haslev? »Da jeg kendte ham af omtale, blev vi hurtigt enige om et samarbejde, der primært gik ud på efterretninger.«¹⁸⁶

Den 6. april 1945 var der et illegalt møde hos Otto Rønne. Deltagerne var, foruden værten, Aage Hansen, der også var medlem af Holger Danske i København, Pagh Petersen og smed C. R. Martinsen, Dalby. Her mødte gestapo pludselig op. Rønne klarede sig fri, men de øvrige blev arresteret. Da der blev fundet våben, blev arrestanterne straks mishandlet ved slag og spark. De 3 arresterede førtes senere ned i en bil, hvor direktøren for SEAS, K. Ørum, i forvejen befandt sig som fange. Da Ørum ikke

havde forbindelse med modstandsbevægelsen, har der været gisnet en del om, hvorfor han blev arresteret. Fra Haslev gik turen nu mod Rødvig, men ved Faxe lykkedes det modstandsfolkene at gøre sig fri og gå løs på gestapofolkene. Under tumulterne slap modstandsfolkene ud af bilen. Martinsen blev dræbt. Direktør Ørum, der ikke havde gjort forsøg på at flygte, blev derpå dræbt ved nakkeskud af de rasende gestapofolk. Pagh Petersen, der var blevet ramt under flugten, fandt sig selv i et vandhul. Mens han arbejdede sig op, hørte han en række skud ovre fra bilen.

De to undslupne og Otto Rønne gik »under jorden« i København, som de dog ret omgående måtte forlade. Atter hjemkommet til Haslev skaffede Emil Nielsen et telt hos de grønne spejdere, som de tre flygtninge derpå kunne rejse i den nordlige del af Hesede skov. Den 28. april kort efter midnat skete der en brosprængning på jernbanelinien mellem Bråby og Holme-Olstrup. Det var »campisterne«, der havde været på spil.¹⁸⁷

Ved befrielsen indgik de 3 Haslev-grupper, der var tilsluttet Dalby-gruppen, i Haslev-styrkerne. De var underlagt politiet, oplyses det. Jfr. våbenlisterne for Haslev distrikt og Dalby-gruppen, var Maaløes folk absolut de bedst bevæbnede.

Fra tid til anden opererede de besynderligste personer i randen af modstandsarbejdet. Netop et eksempel herpå kan hentes fra Haslevvegnen. Det viser til fulde, hvor vigtigt det var at se sine kontakter godt an, og hvad der kunne ske, hvis man ikke rigtig gjorde det. Hele dette forhold var til tider medvirkende til en i dag måske uforståelig langsom arbejdsgang omkring modstandsbevægelsen. Under angivelse af at være politisk flygtning blev der i sommeren 1944 anbragt en ung mand på Håndværkerhøjskolen i Haslev, hvor der på dette tidspunkt også var oprettet en politiskole. Den nye elev, der optrådte under 3-4 forskellige navne, bl.a. »Vallentiner«, meddelte, at han var søn af en fhv. russisk generalkonsul, og at han havde deltaget som jagerpilot i den finske vinterkrig. »Vallentiner« fik forbindelse med en af byens læger, og da det danske politi blev opløst, hjalp han en overbetjent med at køre politiskolens våben ud til en gårdejer i Haslevs omegn. Fra ca. den 1. oktober boede »Vallentiner« sammen med 4 kammerater ude i nærheden af Rønnede. Husholdningen blev varetaget af en pige, hvis far var ansat i Krigsministeriet. I den tid, de unge mennesker boede her, var de i besiddelse af en hel vognpark, herunder personbiler af mærkerne Chevrolet, Chrysler og Pontiac. Desuden en Ford V-8 3 tons lastbil samt endnu en personvogn, af ukendt fabrikat. De to sidstnævnte køretøjer var på mystisk vis forsvundet fra en mand inde i Haslev. Benzin var der ingen mangel på, for »Vallentiner« havde stjålet 1100 l, der lå nedgravet i Hesede-skoven. Motorolie og dæk for-

stod han også at skaffe sig, men ikke på ærlig vis. Da det måske ikke så godt ud at køre rundt i biler uden nummerplader, »lånte« han nogle sæt på politistationen i Haslev. Således udrustet vil man let kunne forstå, at »Vallentiner« af og til udvalgte sig en vogn og derpå hastede mod »det søde liv« i Hovedstaden.

En dag sidst i oktober 1944 opsøgte »Vallentiner« overbetjenten inde i Haslev og spurgte, om han ikke kunne låne ham nogle af politiets våben. Overbetjenten ville selvfølgelig gerne støtte den store aktion, som »Vallentiner« angav, at han i nær fremtid skulle lede, så han udlånte straks nogle våben. Bilen medførende de lånte våben kørte imidlertid galt ved Tureby. Lægen fra Algestrup blev tilkaldt og bragte de sårede til Haslev sygehus. Sagen endte med, at lægen og oversygeplejersken på Haslev sygehus blev arresteret af gestapo. »Lægen sidder endnu« står der i sagsrapporten til SJL's efterretningstjeneste.

Årsagerne til tyskernes arrestationer skal nok have været den, at overkirurg Hans Tønnesen i Næstved netop på dette tidspunkt fik en patient fra Haslev, med svær hjernerystelse efter et trafikuheld ved Tureby. Kontaktmanden til Tønnesen var »Vallentiner«s lægeven i Haslev. En af deltagere i bilulykken blev senere arresteret på en illegal central i København, med nogle af Haslev-politiets våben. Inden længe holdt gestapo derfor for døren hos både overbetjenten og en af hans kollegaer, gårdejereren og lægen. De blev alle arresteret, samtidig med at politiets våbende-pot blev fundet.

Da »Vallentiner« angiveligt havde forsøgt at advare lægen efter arrestationen i København, gik man i Haslev ud fra, at man havde haft kontakt med en psykopatisk anlagt person, der havde benyttet sig af tiderne til at få tilfredsstillet sin sygelige trang til spænding.¹⁸⁸

Næstved-egnen

Den 5. september 1944 ved 6-tiden om morgenen blev bylederen i Næstved, reservekirurg Movin, vækket af sagfører Terp, der meddelte, at der var razzia over hele byen. Næsten samtidig standsede en benzindreven bil nedenfor Movins vinduer, men det viste sig heldigvis bare at være en jordemoder.

Ved hjælp af en kvindelig stikker havde gestapo fået mulighed for at nærme sig folk i byen med tilknytning til O-grupperne, viste det sig. Flere blev arresteret, bl.a. 6 mand fra en O-gruppe ledet af kriminaloverbetjent Frode Zachariassen, der selv havde held til at undløbe. De 6 forannævnte blev deporteret til KZ-Sachsenhausen den 26. oktober 1944. Få dage efter den 5. september ville gestapo arrestere slagter Julius Formann, der

af Movin betegnes som »en af vore bedste mænd«. J. Formann, der undgik arrestation, var kommet med i modstandsbevægelsen via Zachariasen, der introducerede ham for Movin og overlæge Tønnesen. J. Formann, der på tidspunktet for razziaen var leder af en deling på 20 mand, må dog være blevet arresteret på et senere tidspunkt. J. Formann overføres sammen med Sv. Busk i 1945 til KZ-Dachau.¹⁸⁹

Movin fandt, at det var et meget alvorligt slag, gestapo havde rettet mod hans organisation. »I virkeligheden var det hele sprængt i stumper og stykker.«¹⁹⁰

Da Movin skulle have et møde med oberstløjtnant Toussieng den 13. september, arbejdede han og civilingeniør K. J. Staal energisk på at få reorganiseret bevægelsen forinden, bare i nogen måde. J. Formann, der havde forbindelse til en del befalingsmænd i Næstved, foreslog i denne forbindelse Movin, at han skulle inddrage officiant Fritz Larsen i ledelsen. Det gjorde Movin, idet det var hans tanke, hvis han selv blev arresteret, da at lade Fritz Larsen, Staal, »Børge« Carmel Hansen og Tønnesen stå for arbejdet.¹⁹¹ Mødet med amtslederen den 13. september fandt sted på Munkebakken i Næstved. Trods det skønne efterårsvejr så Toussieng ret mørkt på situationen i Næstved. Han mente, at Movin, Tønnesen og Staal straks burde forsvinde fra byen, idet han tilbød at sende en leder fra København. Movin fik tilbudt jobbet som leder af amtes sanitære anliggender, men han ville ikke forlade Næstved, selv om Toussieng foreholdt ham, at han med næsten 100% sikkerhed ville blive arresteret i løbet af kort tid. Mødet varede 3 timer, men Movin gav sig ikke. Selv var han på dette tidspunkt gået »under jorden« hos proprietær Per Andersen i Åderup. Nu sendte han sin familie til København.

Movin beretter: »Gestapos aktion blev dog ikke til vort fordærv, men tværtimod voksede der op af stumperne en bevægelse sikrere og fastere i sin struktur og med langt mere udvalgt materiale, end der nogensinde ellers ville være kommet.«¹⁹²

Selv om Schalburgkorpset oprettede et såkaldt støttepunkt i Næstved i løbet af efteråret, hvor enkelte nye arrestationer fandt sted, så gik det fint med opbygningen af en ny organisation. Byledelsen følte, at man nu havde bedre føling med grupperne, det var ligesom mere ledelsens egne folk. Kernen udgjordes af ca. 170 mand, der deltog i to natøvelser, hvor alle folk var ude. Mobiliseringstiden blev beregnet og evt. fejl analyseret. Den 1. februar 1945 skulle reservekirurg Movin tiltræde en stilling på et hospital i København. Dette efter at datoerne 1. december og 1. januar også havde været på tale. Den 18. januar havde Movin et møde med kaptajn Frigast, til hvem han på det varmeste anbefalede officiant Fritz Larsen som sin efterfølger. Fritz Larsen blev derpå byleder med »Børge«

Carmel Hansen som sin nk. På dette tidspunkt havde Fritz Larsen påtaget sig at være leder af våbenmodtagelserne på Næstved-egnen, og nu blev han altså også byleder. Dette var jo ikke ganske efter Stig Jensens »køgebog«, men det fik være.¹⁹³

Efter 1. februar 1945 pågik der nye hvervninger i og ved Næstved, således at man ved befrielsen endte med en styrke på mere end 330 mand, med politifolk. Man rådede over op mod 300 stk. våben. Modstandsbevægelsen i Næstved havde en del gruppedannelser uden for købstaden, hvor man også havde kontakt med enkeltpersoner, som på den ene eller anden måde indgik i den samlede styrke. Nogle af grupperne var ventegrupper, mens andre deltog i bl.a. våbenmodtagelser. Dette gjaldt i det mindste vedrørende grupper omkring Karrebæk, der omfattede 35 mand. I følgende lokaliteter var der også folk tilsluttet bevægelsen: Fuglebjerger (1), Tornemark (13), Skafterup (3), Bisserup (2), Kvislemark (2), Menstrup (10), Klinteby (2), Bistrup (1), Guderup (3) og Ladby (3).

De nævnte byer var ligesom Karrebæk alle beliggende i Sorø amt, der efteråret 1944 var ude i store vanskeligheder, og derfor må have afgivet Næstveds vestlige opland som hverveområde til Præstø amt. I nævnte område blev ligeledes oprettet et Distrikt Hyllinge, der ved befrielsen talte ca. 45 mand under ledelse af forstassistent J. Andersen. I de 6 grupper, også i Sandved og Kyse-Vallensved, rådede man over ca. 40 stk. våben.

Nord for Næstved, og øst for Susåen, var der tilsluttet folk til bevægelsen i Næstved-området fra følgende lokaliteter: Trælløse (2), Skelby (2), Rislev (2), Herlufsmagle (3), Fensmark m.v. (23), Holme-Olstrup (3) og Toksværd (1).

En selvstændig fraktion af O-grupper under ledelse af skovrider Nis Lorenzen var ved starten af styrkernes organisering i amtet blevet til Distrikt Herlufsholm. Da der trods alt var bro over Susåen i Næstved, havde det nok været praktisk, hvis kun et distrikt var blevet afstukket her.

Den 5. maj 1945 om morgenen bestod styrken i Herlufsholm distrikt af 106 mand, yderligere 8 mand kom til i løbet af dagen. Hertil kom ca. 20 disciple fra Herlufsholm kostskole til ordonanstjeneste. 4 personvogne og 6 lastvogne var til rådighed for styrken, der besad ca. 71 stk. våben.¹⁹⁴

Læge V. Evers, Lundby, havde i efteråret 1944 forespurgt modstandsbevægelsen i Vordingborg, om det havde interesse med oprettelsen af en illegal gruppe i Lundby. Der var ingen interesse herfor. I foråret 1945 modtog Evers en opfordring fra afsnitslederen, kaptajn E. H. Jensen, om sammen med et par andre folk på egnen at oprette nogle grupper i Lundby og omegn. I løbet af et stykke tid fik Evers samlet en halv snes

mand, der var villige til at deltage med tjenste, hvor det var nødvendigt. Desuden oprettedes 3 grupper á 5 mand under ledelse af førstelærer Michelsen. Disse folk skulle sørge for opretholdelse af ro og orden i byen og omegnen. Også i Lov oprettedes et par grupper, men åbenbart ikke af Evers. Evers fik i forvaring 9 rifler og 2 pistoler med tilhørende ammunition, det hele stammede fra politiet. Da den lazarettjeneste, som Evers skulle have ledet, ikke blev nødvendig ved befrielsen, overtog han selv ledelsen af 10-mands gruppen og gjorde med denne derpå tjeneste både i Vordingborg, Herlufsholm og Ringsted.¹⁹⁵

Præstø Distrikt

Ved det danske politis opløsning den 19. september 1944 opstod der også vanskeligheder for de af marinens folk, der var ansat ved kystpolitiet i Præstø. De havde alle deres hjem i København, hvorfor det ikke var så let at opretholde en rimelig årsag til at forblive i byen. K. Feldberg Rasmussen og Ib Christiansen blev dog kort tid efter hjulpet af Falckstationsleder Mogens Falck, der fik de to indrulleret i det lokale vagtværn.

Da Feldberg Rasmussen ikke fandt det tilrådeligt, eller muligt, at få et samarbejde med oberstløjtnant Thygesen-Nim vedrørende modstandsarbejdet på egnen, holdt han sig foreløbig i baggrunden. Da Thygesen-Nims organisation ved årsskiftet 1944–45 gik i opløsning, blev Feldberg Rasmussen i begyndelsen af 1945 tilsagt til et møde i Næstved. Her blev han af kaptajn Frigast bedt om at overtage posten som distriktsleder i Præstø. Efter at have sagt ja til at tage jobbet fik Feldberg Rasmussen senere besøg af Frigast og Hakon Keller i sit distrikt.

En af de første opgaver for distriktslederen var at få etableret en mandskabsstyrke i området, hvor der netop var blevet foretaget en række arrestationer. Tanken var at søge kontakt med egnede personer, der som delings- eller gruppeførere selv skulle medvirke til at skaffe folk. I selve Præstø bistod kriminalassistent H. Brix med at udpege solide personer, mens sognerådsformand Gert Jørgensen hjalp til i Snesere-Bårse området. Sognefoged Rasmus Petersen, Jungshoved, kunne fortælle, hvor de rigtige folk var på hans egn. Dermed blev en organiseret modstandsbevægelse i distriktet efterhånden en realitet. Det skete så og sige lige i skyggen af gestapos højborg i amtet, Hotel Danmark, hvor »Ypperstepræsten« og ca. 30 andre gestapofolk holdt til.¹⁹⁶

Falcks køretøjer blev af og til anvendt, når hilkørsel var nødvendig. Dyrslæge Lund Larsen stillede også sin bil til rådighed, lige som man rådede over en lille benzindreven vogn med lad. Med sidstnævnte bil var Feldberg Rasmussen og Svend Petterson en aften i Næstved for at hente

våben. Bilen havde det med at gå i stå, og det gjorde den, netop som de to kom kørende under luftalarm med ladet godt fyldt op med våben. To geværbevæbnede tyske soldater, der havde henstillet til bilisterne om at gå i beskyttelsesrum, hjalp venligst til med at få bilen skubbet ind til siden. Hjemme i Præstø blev der naturligvis givet instruktion i våbenlære, dette foregik bl.a. i garagen på Falckstationen.

Feldberg Rasmussen havde under sit virke i Præstø et godt samarbejde med Harry Larsen og hans organisation på Faxe-egnen.¹⁹⁷

Den 5. maj 1945 noterede amtsledelsen Præstø distrikt for en styrke på 85 mand og 9 politifolk, bevæbnet med ca. 85 stk. våben. På en liste af lidt senere dato er opført ca. 140 mand, heraf nogle få af Thygesen-Nims folk, der da var vendt hjem fra kz-lejr.

Af sidstnævnte styrke var ca. 2/3 hjemmehørende uden for købstaden.

Vordingborg Distrikt

Bylederen, overpostbud Volmer Hansen, var i det sene efterår 1944 til et møde på en herregård, hvor han fik oplyst, at premierløjtnant Chr. E. Nielsen nu var udpeget som militær leder i Vordingborg. Han skulle kommandere styrkerne i den åbne kamp, som mange regnede med ville finde sted på et eller andet tidspunkt.¹⁹⁸

Hen mod årsskiftet 1944–45 skaffede man sig en ny byleder, det blev lærer Jens Thorup. Volmer Hansen, der repræsenterede DKP, blev derpå senere forsat til amtsledelsen, hvor også en adjunkt fra Herlufsholm havde sæde. Det må have været Tage Hind. Bag bylederskiftet lå bl.a. utilfredshed hos lederen af politigrupperne i byen, overbetjent P. H. Larsen. Han fandt, at Volmer Hansen gik bag hans ryg og splittede politifolkene, hvoraf en var DKP'er.¹⁹⁹

En hovedopgave for modstandsstyrkerne i Vordingborg var at forhindre, at tyskerne i sidste øjeblik sprængte Storstrømsbroen i luften. Kunne man samtidig redde Masnedøværket fra samme skæbne, var det naturligvis kun godt. Vordingborgs borgmester siden 1929, A. Lohff Rasmussen, blev af Jens Thorup overtalt til at kontakte den tyske brokommandant, for at finde ud af, hvordan han stillede sig m.h.t. en sprængning af broen. Som man kunne forvente, ville han følge de ordrer, han fik. Sprængstof var der ingen mangel på, for i Masnedøfortet havde tyskerne flere tons liggende.²⁰⁰

På dette tidspunkt i april 1945 var modstandsstyrkerne i Vordingborg opstillet i 8 civile delinger og 3 politi-delinger. I de 26 civile grupper og 8 politi-grupper befandt sig henholdsvis ca. 180 mand og 54 mand. Bevæbningen var tæt på at være 100%.

Delingsførerne var:

Overofficiant K. M. Nielsen (f. 1900)
Overofficiant S. F. Knudsen (f. 1905)
Overdyrlæge Halfdan Lorenzen (f. 1897)
Officiant V. H. Mostrup (f. 1911)
Pantefoged K. Frøling Nielsen (f. 1905)
Disponent Aage Holscher (f. 1914)
Inspektør K. Nyholm Thomsen (f. 1914)
Disponent S. E. Henriksen (f. 1918)
Overbetjent P. H. Larsen (f. 1903)
Politiass. P. E. Engshardt (f. 1893)
Kriminalbetjent A. L. Petersen (f. 1909)

På forhånd kunne ingen vide, hvilke ordrer brokommandoen ville få, hvilket man nok bør bemærke sig. Dermed blev en indsats for at redde Storstrømsbroen følt som en realitet ind til flere dage efter befrielsen.

Overbetjent Larsen, der var fhv. sergent, rådede i sin deling over 24 yngre politifolk, mens overofficiant Nielsen havde 37 mand under sig. Politifolkenes bevæbning bestod af 2 Bazookas, 4 maskingeværer, 7 maskinpistoler – heraf 6 Husqvarna – og 11 amk. karabiner. Den civile deling, hvoraf mindst en mand havde lært at skyde ved Livgarden, rådede over 2 Bazookas, 4 maskingeværer, 3 maskinpistoler og 22 amk. karabiner. Som man vil se, var disse ca. 60 mand bestemt ikke uden ildkraft, hvis de mødte op ved en og samme bropille.

Natten til den 10. april 1945 var der razzia i Vordingborg. En af dem, som blev arresteret, var politibetjent K. S. Johansen, der var tilsluttet en politigruppe. Da han ikke var hurtig nok til at lukke op for gestapofolkene, kastede de en håndgranat ind i huset, hvorved Johansen blev alvorligt såret. Sammen med en læge fra Vordingborg, der også var arresteret, gik turen derpå til den tyske afdeling af Vestre Fængsel. Her døde K. S. Johansen den 14. april.²⁰¹

Mern-Kalvehave

Den udpegede leder af Afsnit III, greve Knuth, »Liliendal«, stod for gruppedannelserne på egnen omkring Mern. Hvilken forbindelse greve Knuth evt. kan have haft med oberstløjtnant Thygesen-Nim i Præstø står hen i det uvisse. De synes dog begge at have haft en gruppe i Kalvehave, hvor flere folk med tilknytning til Præstø blev arresteret ved årsskiftet 1944–45. Af en Kalvehave-deling, der ved befrielsen talte ca. 27 mand, var en del kommet med i bevægelsen i maj-juni 1944. Denne styrke var under ledelse af murer Jens Nielsen/kornet Johs. Lykke. En Deling Mern

under ledelse af løjtnant Petersen bestod af 38 mand, der alle synes at have været bevæbnede. Mere end halvdelen af disse folk, herunder 6 mand fra Stensved, var fhv. soldater.

Tilgangen til Deling Mern var foregået som følger: Maj 44 (6 mand), august 44 (1), oktober 44 (8), december 44 (2), marts 45 (1), april 45 (2), 28. april 45 (11), 4. maj 45 (5) og maj 45 (2). Premierløjtnant P. Kronberg Jensen, der havde deltaget i geodætiske opmålinger på Vordingborg-egnen under ledelse af oberstløjtnant Berthelsen, blev souschef i Afsnit III. Han oplyser, at der var yderligere gruppedannelser på egnen, således at styrken omfattede mere end 100 mand. Dette uden delingen fra Kalvehave. Disse yderligere gruppedannelser synes ikke at have nedfældet sig på styrkelisterne.²⁰²

Møn

Den 1. februar 1945 blev toldassistent Mogens Bøgebjerg Hansen, der var sekondløjtnant, indsat som distriktsleder for Møn, Han, der var mønbo, kom til Stege toldkammer den 1. maj 1943. Bøgebjerg Hansen tilrettelagde sammen med bl.a. kommandørkaptajn Bangsbøll en udskibningsorganisation, det må have været i 1943. Desuden medvirkede han ved spionagevirksomhed f.eks. i forbindelse med tyskernes forsøg med V-våben ved Møns Klint i foråret 1944. Fra eftersommeren fik han kontakt med landbetjent Iver Byel, Stege, og forsikringsinspektør Bruno Christensen, med hvem han i tiden frem over fik et nært samarbejde omkring opbygningen af modstandsstyrkerne på øen. Bøgebjerg Hansen var først våbeninstruktør under kaptajn Jard, men da denne derpå i slutningen af 1944 fortrak til København, endte det altså med, at Bøgebjerg Hansen blev leder på Møn. Byel blev nk. og leder af politigrupperne. Politibetjent T. Møller Olsen synes at have været leder af en sådan. Han havde også haft kontakt med kaptajn Jard og havde bistået ved dannelsen af militærgrupper.²⁰³

Her, som så mange andre steder, løb tid efter anden en række aktiviteter sammen. Iver Byel, der i foråret 1944 havde haft kontakter i retning af Vordingborg, skriver da også: »Jeg startede den aktive modstand her på Møn . . .«²⁰⁴

Bruno Christensen, som havde arbejdet med illegal bladvirksomhed, flygtningetransporter m.v., var af den opfattelse, at han »grundlagde den illegale bevægelse på Møn . . .«²⁰⁵

De kan meget vel have ret begge to, og man skal ikke blive spor forbavset, hvis der var endnu flere grundlæggere.

Efter at Bøgebjerg Hansen var blevet udnævnt til distriktsleder, kom

Lederen af de illegale grupper på Møn ved befrielsen, toldassistent Bøgebjerg Hansen, og landbetjent Iver Byel. (Møns Museum).

der for alvor gang i opbygningen af en modstandsorganisation, idet man satsede på at få opstillet 5 delinger.

Leder af 1. deling (Stege/Lendemark) blev forvalter, fhv. korporal af Livgarden J. F. Carøe. Af hans ca. 40 mand var 19 fhv. soldater. Prokurist, sekondløjtnant H. Kanstrup blev leder af 2. deling, der omfattede ca. 30 mand fra Stege. Af de 14 fhv. soldater her havde 3 været befalingsmænd.

3. deling (Vest-Møn) mønstrede godt 30 mand, hvoraf 22 var fhv. soldater. Der var i denne forbindelse alt lige fra en bager ved u-båden til en mand med tidligere tjeneste ved Ballonparken. Smed Johs. Knudsen, der i hvert fald i en periode var leder, blev den 22. december 1944 spurgt, om han ville være med i en modstandsgruppe. Han sagde straks ja til at indtræde i fabrikant Peter Rasmussens gruppe. Den 14. marts 1945 kom politibetjent Tage Rasmussen med 7 håndgranater, som blev gemt på halmloftet. Den 9. april kom dyrlæge Kaj Jensen, Stege, på besøg hos

Johs. Knudsen for at spørge, om han kunne tænke sig at blive delingsfører. Johs. Knudsen gik ind på dette og havde derpå den 11. april et møde med Bøgebjerg Hansen i sagen. Den 16. april var Johs. Knudsen hos gårdejer Hans Evald Hansen, Frenderup, for at hente nogle våben. »Hans Evald Hansen havde hele sin lade stuvende fuld af våben og ammunition, som var hentet på Sjælland af bl.a. før omtalte Tage Rasmussen og bybud Axel Hansen. Jeg frøs, så tænderne klappede, da jeg stod i laden med alle disse våben. Jeg gravede de 5 karabiner ned.«²⁰⁶

Dagen efter var Knudsen til våbeninstruktion hos dyrlæge Kaj Jensen i Stege, hvor 5–6 andre mænd også gav møde. Den 25. april var han atter hos Hans Evald Hansen for at hente våben, også de blev senere gravet ned. Den følgende dag fandt Knudsens søn Anders og en hushjælp håndgranaterne på halmloftet. De blev derpå gemt et bedre sted. Den 30. april gravede Knudsen en del våben op, de skulle videre til smed Hallings gruppe. Disse våben blev rensat og pudset med bistand fra assurandør Knud Nielsen, der var skydeinstruktør i skytteforeningen. Den 1. maj 1945 kom officiant Nielsen på besøg hos Knudsen. Officianten var netop blevet udnævnt til delingsfører for 3. deling. Gruppeførerne kom ligeledes til stede og alle implicerede spiste aftensmand hos Knudsen. Hans Evald Hansen var kommet med i bevægelsen via Bruno Christensen, de havde gået til gymnastik sammen i deres yngre dage. Han kørte selv en dag med hestevogn et læs våben ind til Carøes Købmandsgård i Stege. Hans Evald Hansen, der øjensynlig husede et hoveddepot, var fhv. maskingeværsskytte ved 5. regiment i Vordingborg.²⁰⁷

Baron Niels Rosenkrantz, der var løjtnant af reserven, forestod oprettelsen af 4. deling (Øst-Møn), som han blev leder af. Blandt de ca. 40 mand var der 13 fhv. soldater. Rosenkrantz brugte medlemmerne af sin i efteråret 1943 dannede O-gruppe som gruppeførere i delingen. En af disse var forvalter Verner Lundgaard Jacobsen, der af Niels Rosenkrantz blev bedt om at kontakte Bøgebjerg Hansen i Stege. Efter mødet i Stege dannede Lundgaard Jacobsen en 6-mand gruppe, og derpå fik han en søndag formiddag i Klintholm våbeninstruktion af to befalingsmænd fra marinen.²⁰⁸

Tandlæge Svend Stilling, der havde en fortid i marinen, blev delingsfører for 5. deling (Stege m.v.). Stilling var på et tidspunkt blevet opsøgt af en rejsende fra Ringen og kom med i februar 1945. Af de ca. 35 mand i 5. deling, var de 16 fhv. soldater. 3 af de ialt 5 grupper var DKP-grupper fra Stege sukkerfabrik.²⁰⁹ En politigruppe/deling bestod af 18 betjente og 4 civile, hvoraf de 12 var fhv. soldater. I en styrke, der betegnes som Hjælpemandskab, var 12 ud af 30 mand tidligere soldater.

Ved befrielsen, mønstrede man på Møn et sted mellem 170 og 200

mand. Der blev efter 5. maj optaget vagtmænd m.v., hvorfor der findes styrkelister med tilsammen ca. 230 mand.

Den 5. maj rådede man over 5 Bazookaer, 34 maskinpistoler, 12 maskingeværer, 129 karabiner, 8 pistoler og 476 håndgranater. Der blev ikke foretaget våbenedkastninger på Møn, hvorfor samtlige våben må være hentet på Sjælland.

Da mere end hundrede mand fra grupperne var fhv. soldater, kunne man fristes til at tro, at soldaterforeninger på en eller anden måde havde indgået i hvervningerne, men det var næppe tilfældet.²¹⁰

Våbenmodtagelser

Da Stig Jensens kontaktmænd til Præstø amt, Erik Christiansen, hen på efteråret 1944 opsøgte skovriden Børge Petersen på »Gjorslev« og bad ham om at forestå våbenmodtagelser på Stevns, varede det ikke længe, før et modtagehold var opstillet her. Derpå modtog Børge Petersen og hans folk natten til den 28. november 1944 en våbensending i Gunderup Kohave, sydvest for »Vallø« (nr. 1). Dette var den første modtagelse i den modtageorganisation, som dækkede hele REGION V.²¹¹

I begyndelsen af 1945 var der opbygget 2 modtagehold på Stevns under Børge Petersens ledelse. Et hold omkring »Gjorslev« blev ledet af søløjtnant Johannes Christiansen, der havde politifolk som vagtmandskab. Kornet Terkel Teilmann fra Ribe, der som en del andre modstandsfolk var strandet på Stevns under bestræbelser på at komme til Sverige, ledede et andet hold fra egnen omkring Hårlev. Vagtmandskabet her bestod af søløjtnant Harry Larsen og hans marinere fra Faxe Ladeplads. Hårlevholdet skulle virke på en plads i Ganneskov, syd for Karise (nr. 16). Man havde fælles depot på »Søholm« og en god vognmand i Børge Nielsen fra Store-Heddinge.²¹²

I Vordingborg henvendte Hakon Keller sig til officiant P. Chr. Gabriel og bad ham om at tage jobbet som transportchef i amtet. Gabriel havde derpå først og fremmest kontakt med Hakon Keller, idet han dog også af og til mødtes med Erik Christiansen vedrørende fordelingen af det modtagne gods, hvoraf ca. 500 stk. våben og meget sprængstof tilgik Hovedstaden. Også overbetjent P. H. Larsen blev kontaktet af Hakon Keller, der foreslog dannelsen af et modtagehold i Vordingborg. Da P. H. Larsen var leder af de illegale politifolk i byen, dannede han i november 1944 et modtagehold næsten udelukkende bestående af politibetjente. Dette hold modtog nytårsaften 1944–45 en våbensending ved Hestehave, øst for »Liliendal« (nr. 2a). Det var den anden sending til Stig Jensens nye organisation.²¹³ Inden julen 1944 skabte P. H. Larsen kontakt til sin slægt-

ning i Næstved, officielt Fritz Larsen. Han påtog sig at lede modtagearbejdet på Næstved-egnen, og kort efter jul var han derpå sammen med Erik Christiansen ude at se på en plads ved »Saltø«. Den blev kort efter godkendt fra London under betegnelsen »at 27 Dr. Margretes Høj« (nr. 19).²¹⁴

Dermed havde amtet 4 pladser i operation, og der blev modtaget på dem alle natten til den 22. februar 1945, hvor nedkastningerne i Regionen for alvor tog fart. Modtagefolkene i de øvrige amter modtog denne nat hver én sending, så der blev alt i alt lagt hårdt ud i Præstø amt.

På Stevns modtog man derpå sendinger henholdsvis den 4., 6. og 9. marts. Førstnævnte dato dalede 24 cont. ned på en plads ved Sønderskov, syd for »Juellinge« (nr. 23), mens man fik de to andre sendinger ved Ganneskov og i Gunnerup Kohave. Natten til den 4. april fik man atter en sending ved Sønderskov, men den gik tabt på »Søholm«, da Hipo'erne dukkede op her. Et permanent våbendepot på stedet kunne Hipo'erne dog ikke finde, selv om de vidste, at det var der. Som følge af tyske razziaer på egnen blev det derpå ikke til flere modtagelser på Stevns, selv om pladsen i Gunnerup Kohave blev meldt klar igen fra den 18. april. Den blev overfløjet 20., 21. og 22. april, men uden at der blev foretaget nedkastninger. Med lidt held kunne det utvivlsomt være blevet til en hel del flere modtagelser på Stevns i april 1945. Nu måtte man »nøjes« med at have modtaget 120 cont. og en halv snes pakker.

Natten til den 9. marts stod P. H. Larsen og hans hold klar til modtagelse på en ny plads beliggende syd for »Liliendal«. Af uforklarlige grunde droppede våbenflyet sin last 5–6 km fra pladsen, hvilket jo ikke var let at vide for modtagerne. Dermed gik 24 cont. med gode våben til den tyske værnemagt, hvilket Vordingborg-folkene naturligvis ærgrede sig en del over. Natten til den 23. april forløb så meget bedre for P. H. Larsens hold, der modtog 24 cont. med våben på en plads ved »Lundbygård« (nr. 67).

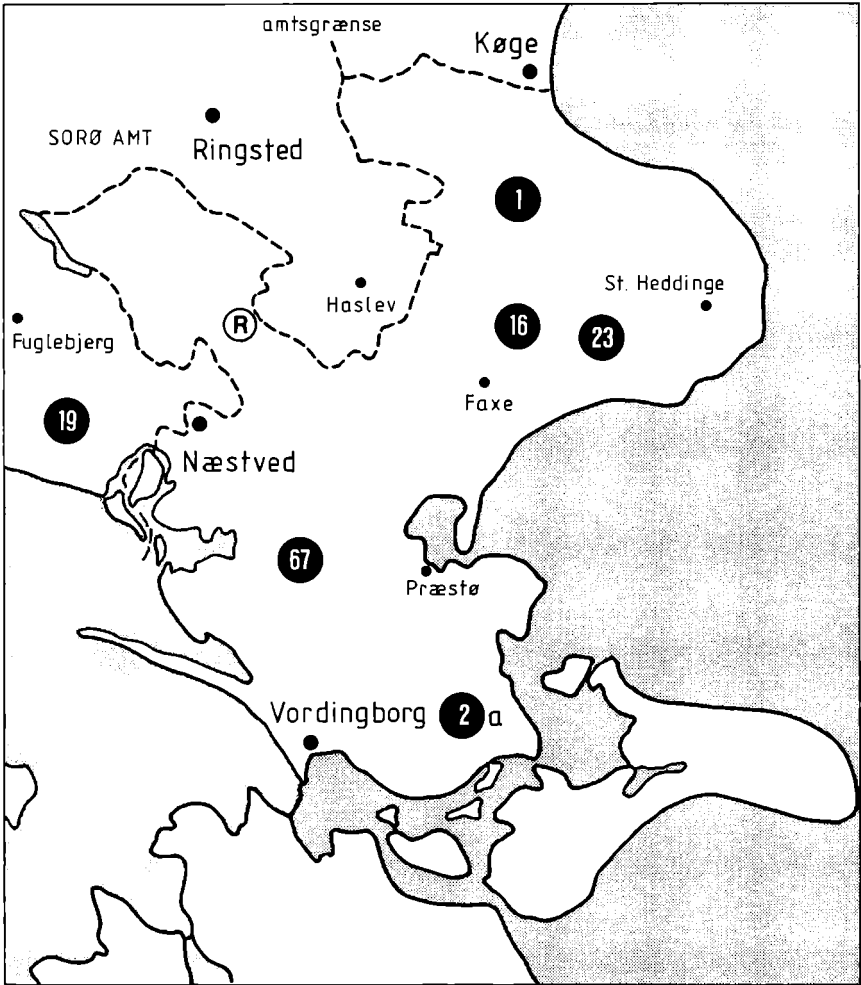

Præstø amt (kort 21)

Nr. 1	19-A-2	300 m syd for »p« i Gunnerup
	27/11-44:	21 Fox + 1 pk.
	21/2-45:	17 Tiger + 1 pk.
Nr. 2a	9/3-45:	12 Fox + 1 pk.
	24-G-3	på »He« i Hestehave
	1/1-45:	19 Fox + 2 pk.
Nr. 16	21/2-45:	12 Tiger + 1 pk.
	19-A-3	syd for »ne« i Ganneskov
	21/2-45:	17 Tiger + 1 pk.
	6/3-45:	12 Fox + 1 pk.

Kort 21. Våbenmodtagelser
Præstø amt.

Nr. 19	21-B-2	på »27« Dr. Margrethes Høj
	21/2-45:	15 Tiger + 1 pk.
	30/3-45:	24 Fox + 1 pk.
	20/4-45:	13 Fox + 2 pk.
	23/4-45:	24 Fox + 3 pk.
Nr. 23	19-B-3	100 m syd for »Ø« i Sønderskov
	4/3-45:	24 Fox + 1 pk.
	3/4-45:	17 Fox + 3 pk.
Nr. 67	24-E-2	200 m vest for »M« i Mollylund
	22/4-45:	24 Fox + 2 pk.
Reserveplads		Holmegårds Mose
	22/4/45:	24 Fox + 2 pk.

Da officiant Fritz Larsen var blevet byleder i Næstved, inden der første gang blev modtaget på den særdeles velegnede plads ved Saltø (nr. 19), kunne han i de følgende måneder trække på hele købstadens modstandsorganisation i forbindelse med modtagelserne.

Her, som i de to andre modtagedistrikter i amtet, blev der anvendt eureka pejlesender. Fritz Larsen fik sin sender natten til den 22. februar 1945, og den blev derpå betjent af radioforhandler Poul Jacobsen.

Den 20. marts virkede eurekaen ikke, hvilket utvivlsomt bevirkede, at piloten på våbenflyet til TABLEJAM 231 noterede »No Lights. No drop.« Ti døgn senere, natten til den 31. marts, arbejdede pejlesenderen derimod i bedste stil. Piloten rapporterede: »Rec. group found easily on D. R. run from Tustrup (Lake) 01,37. 24 cont. + 1 pk. dropped.«²¹⁵

I april var Fritz Larsens hold, der bl.a. omfattede Gruppe Terp, først på 3 forgæves udrykninger inden det henholdsvis 20. og 23. april lykkedes at få modtaget en sending. Dermed var der på Saltø-pladsen modtaget og bjærget 76 cont. og 7 pakker, hvilket ikke blev nået på nogen anden plads i Regionen.

Natten til den 23. april nedkastede et fly 24 cont. på en reserveplads i Holmegårds mose, som London ellers havde afslået at bruge. Sendingen skulle have været kastet ved »Sparresholm«, men nu blev det Fritz Larsen og hans folk, der fik held til at bjerge den. Disse folk var ikke helt ukendte med at bjerge, for da et våbenfly natten til den 8. februar havde nedkastet 24 cont. med sprængstof over Næstveds nordlige forstad, Ny Holsted, fik man også her bjerget et antal cont. – muligvis en halv snes stykker. Næstved-holdet bjergede alt i alt 100 cont. og 9 pakker, plus det løse.

De 3 modtagedistrikter i amtet modtog tilsammen *mindst* 275 cont. og ca. 23 pakker, hvilket var meget tæt på at være 21% af alt, hvad der blev modtaget i Regionen af Stig Jensens organisation. Børge Petersen og P. H. Larsen meldte direkte til København om det modtagne, mens Fritz Larsen ser ud til at have afgivet melding, via P. H. Larsen i Vordingborg. Erik Christiansen husker 2 meldesteder, Forenede Danske Motorejere og Statens Fiskerilaboratorium.²¹⁶

I Præstø amt, der også varetog modstandsarbejdet i visse dele af Sorø amt, forelå ved befrielsen en styrke på ca. 1700 mand. Denne styrke, hvoraf små 40% var landboere, udgjorde ca. 1,28% af den samlede befolkning i det område, der var underlagt amtet. Den 5. maj 1945 forelå der, lavt sat, 1310 stk. våben i amtet, hvilket var flere end i noget andet amt i Regionen. Bevæbningsgraden i procent af styrken blev derved så god som 77. Der var også dissonanser mellem civile og militære synspunkter

I forbindelse med en parade på torvet i Næstved fik lederne af den danske afdeling af SOE/OSS i London lejlighed til at hilse på chefer og mandskab fra våbenmodtageholdene omkring Næstved og Vordingborg. Bylederen i Næstved, officiant Fritz Larsen, (til venstre) ses i samtale med major Kai Winkelhorn, mens Lt. Commander R. Hollingworth taler med overbetjent P.H. Larsen, Vordingborg.

i Præstø amt, hvilket dog ikke influerede på slutresultatet, der blev et velbevæbnet indslag i den samlede bevægelse.²¹⁷

Maribo amt

Amtsledelsen

Modstandslederne fra Dansk Samling, DKP og de konservative i Nykøbing F. begyndte hen over efteråret 1944 at ligne en amtsledelse – med Boy Preisler som chef. Ud over Preisler, Darwin Glitten, Viktor Søndergaard, Albert Rasmussen, Aksel Vilhelmsen og Harry Jensen, indgik der i dette team af lokale folk tillige både DKP's heltidsmand, Svend Aage Jørgensen, og søløjtnant Fritz Bistrup.²¹⁸

Det er dog tydeligt, at der ikke rigtig blev grebet til på amtsplan, hvorfor forholdene i amtet endnu i november 1944 var flydende.

Et af de problemer, der meldte sig i efteråret 1944, var indslusningen af O-grupperne. Fra København kom der melding om, at O-grupperne

Søløjtnant Fritz W. Bistrup.

nu skulle indgå i den samlede modstandsbevægelse og være underlagt dennes ledelse. Samtidig fik Preisler oplyst, hvem han skulle kontakte i sagens anledning.

Da nogle indledende samtaler, som Preisler havde med repræsentanter for O-grupperne i Nykøbing F., ikke rigtig gav noget resultat, blev der indkaldt til et større møde hos provst E. Hagedorn i Idestrup. Ud over værten deltog følgende i mødet: Hærens førstemand i amtet, gdr. Wedege-Mathiassen, for Den lille Generalstab, kaptajn Frigast, som repræsentant for O-grupperne i Nykøbing, sparekassebogholder P. E. Larsen og fra amtsledelsen Preisler og Bistrup. Da der var visse uoverensstemmelser i synspunkterne vedrørende graden af den aktive indsats for O-gruppernes vedkommende, gik Frigast og Preisler i enerum for om muligt at nå frem til et kompromis. Det lykkedes, og en aftale blev indgået. O-grupperne skulle have en repræsentant i amtsledelsen, provst E. Hagedorn blev udset. Han fik dog aldrig sæde i denne ledelse. Desuden blev det fastslået, at O-grupperne skulle stå under amtsledelsens kommando, men at medlemmerne var fritaget for at deltage i sabotageaktioner m.v.²¹⁹ Om det videre samarbejde beretter Fritz Bistrup: »Takket være Preislers meget »stejle« linie, som Albert Rasmussen om muligt endnu

*Slakteriarbejder Svend Aage Jørgensen, Køge   Maskinmester Boy Preisler.
arrest 15. august 1941.*

stejlere gennemførte overfor O-grupperne straks fra starten, blev disse meget aktivere end vist egentlig meningen var oprindelig. Jeg tror imidlertid nok, at begge parter i det lange løb har været godt tjent og godt tilfredse hermed.«²²⁰

Den 3. november blev maskinmester Harry Jensen, der var leder af nogle sabotagegrupper, og prokurist Vilhelmsen arresteret. Årsagen til de to overraskende arrestationer i Nykøbing F. var tilgang af våben fra efterårets våbenmodtagelser på Midsjælland. Dette medførte, at både købmand Glitten og Preisler gik »under jorden« i København. Dermed var der kun Albert Rasmussen, Viktor Søndergaard, Svend Aage Jørgensen og Bistrup tilbage af den oprindelige ledelse.

Ultimo november 1944 påtog Bistrup sig derpå posten som amtsleder. Dette på opfordring af Anker Olesen og efter tilladelse fra marinens ledelse. Amtsledelsen bestod derefter af Bistrup og de 3 ovennævnte ledere.²²¹

Fra december begyndte amtsordrer at udgå, et stort møde for alle amts modstandsledere var under planlægning, ligesom der nu blev taget fat på spørgsmål omkring politiet, sanitetstjeneste m.v. Amtsledelsen fandt lynhurtigt ud af, at det ville være godt med en militærrådgiver i for-

bindelse med planlægningen omkring mobiliseringen, krigsmæssige opgaver, sanitetstjeneste o.s.v.

Flere af modstandslederne havde hørt noget om, at derovre i Sundby skulle bo en oberst. Dette var korrekt, for her var den tidligere danske militærattache i Berlin, oberst A. Hartz, den 1. maj 1944 flyttet ind på »Færggården« sammen med sin kone. Oberst Hartz var blevet udvist fra Tyskland i oktober 1943. På færgen mod Gedser blev han arresteret af gestapo og ført til København, hvor han gentagne gange blev afhørt af gestapos chef, Karl Heinz Hoffmann. Efter at Hartz havde klaret sig fri af en sigtelse for spionage, blev han frigivet, idet Hoffmann gerne så, at obersten slog sig ned i en jysk by.

Det endte dog med, at Hartz fik tyskernes tilladelse til bosættelse i Sundby, hvor han inden længe blev menigt medlem af fabrikant Poul Møllers illegale gruppe.²²²

Svend Aage Jørgensen, der havde logi hos Poul Møller, kom en dag og foreslog Bistrup, at man spurgte oberst Hartz, om han ville påtage sig jobbet som militær rådgiver. Sagen blev drøftet i amtsledelsen, hvor man fandt ideen udmærket, dog således, at obersten ikke skulle være medlem af selve ledelsen. Derpå blev et møde med Hartz arrangeret, og ved denne lejlighed spurgte Bistrup, om Hartz ville være hans stabschef.

Fritz Bistrup beretter om mødet: »Det blev ret kortvarigt, idet obersten uden forbehold stillede sig 100% til rådighed med evner og erfaring.«²²³

Samarbejdet mellem amtsledelsen og oberst Hartz blev særdeles frugtbar, selv om konstellationen med en søløjtnant som chef og en oberst som hans stabschef må siges at være højst usædvanlig. Fritz Bistrup beretter: »Det gav naturligvis A. L. en uhyre autoritet, når vi under diskussionerne i Afd. kunne sige: »Godt, så sender vi vores stabschef, han vil afgøre dette eller hint rent militære spørgsmål.« – Når så obersten kom med energi og erfaring og en fortrinlig måde at tage selv de mest forskellige mennesker på, så scorede obersten points både for sig selv og også for A. L.«²²⁴

Kort efter at være tiltrådt som stabschef fik oberst Hartz imidlertid besøg af oberstløjtnant Gabel-Jørgensen, der overbragte obersten en ordre fra den kommanderende general om, at alle stabsofficerer og højere grader skulle forholde sig passive og ikke måtte deltage i det illegale arbejde. »Jeg bad oberstløjtnanten overbringe generalen den besked, at jeg havde modtaget stillingen som stabschef og agtede at fortsætte med deltagelse i frihedsarbejdet.«²²⁵

Henvendelsen til oberst Hartz bør ses i lyset af, at kaptajnerne i Den lille Generalstab også drev personalepolitik vedrørende efterkrigstidens danske hær. I denne forbindelse sørgede de for at holde alle højere office-

rer ude af ethvert modstandsarbejde. Da oberst Hartz næppe regnede med at stige i graderne, kunne han tillade sig at afvise ordren fra general Gørtz/Den lille Generalstab.

Det var nærmest hysterisk, og under alle omstændigheder meget afslørende for den illegale hærledelse, at man sådan forsøgte at fjerne den 62-årige oberst Hartz fra modstandsarbejdet i Maribo amt. Senere søgte man at få nogle få officerer tilknyttet modstandsbevægelsen i amtet, men der kom aldrig nogen, så man måtte klare sig uden yderligere militær ekspertise.

Opbygningen af en sanitetstjeneste for hele amtet blev lagt i hænderne på læge Axel Vibede, Nykøbing F. Der var tale om både en udryknings-tjeneste i forbindelse med evt. aktioner og tjeneste omkring en evt. D-dag. Læge Vibede traf aftaler med ca. 15 læger i amtet, såvel hospitalslæger som andre, idet man også sigtede på at kunne oprette mobile lazaretter i påkommende tilfælde. Desuden blev der truffet aftaler med Røde Kors, således at samaritater kunne indgå i hele sanitetstjenesten. Denne tjeneste omfattede i Nykøbing F. ca. 150 personer, hvoraf mange damer, og i Sakskøbing oprettedes ligefrem en sanitetsdeling. I en deling på Nord-Lolland havde man egen sygeplejerske, en af de få piger i Regionen, der er direkte anført på styrkelisterne.²²⁶

Preisler havde oprettet et ordonanskorps bestående af ganske unge mennesker fra Nykøbing F. Lederen af dette korps var frugthandler Torben Frederiksen, der også var amtsledelsens faste lytter til BBC's nyhedsudsendelser. Var der kodemeldinger vedrørende amtet, gav han en sådan videre til amtsledelsen, hvorefter Frederiksen fik besked på, hvilken person der skulle have besked. En af ordonnanserne var Edith Christensen, der fra 1943 havde været med til at dele illegale blade ud, og som kendte Preisler. »Jeg bragte kode-meldinger rundt.«²²⁷

En rationelt udarbejdet mobiliseringsplan for hele amtet blev vedtaget af amtsledelsen i løbet af december 1944. Man sigtede på at få hvervet 2000 regulære gruppemedlemmer frem til begyndelsen af februar 1945, hvortil så kom politigrupper og sanitetsgrupper. På dette tidspunkt omfattede modstandsgrupperne i amtet ca. 700 mand, og i København ry-stede man på hovedet ved oplysningerne om den tilgang, som man forventede at få i bevægelsen i Maribo amt. I forbindelse med denne mobiliseringsplan besluttede amtsledelsen, at amtet skulle deles i 5 afdelinger: Afd. I: Nakskov (politikreds), Afd. II: Maribo (Rødby politikreds), Afd. III: Sakskøbing (politikreds), Afd. IV: Nykøbing F. med Sundby, men uden landområder og Afd. V: Falster.

Amtsledelsen fik uden større vanskeligheder oprettet ledelser i de enkelte afdelinger. Da modstandsbevægelsen i de større byer typisk var 3-

delt, bibeholdt man her denne deling, således at lederen af den enkelte fraktion indgik i afdelingsledelsen. De planlagte hvervninger kom på den måde til at udgå fra de enkelte fraktioner, idet Afd. III og Afd. V dog fik en lidt anden udvikling end de øvrige afdelinger.²²⁸

Bag ønsket om at holde et stort møde for alle amtets ledere lå både tekniske og politiske overvejelser. Med de hverveplaner man havde, ville en teknisk drøftelse af alle forhold omkring bevægelsen selvfølgelig være særdeles nyttig. Desuden lå der nogen politisk mistillid gemt under overfladen hos en del af befolkningen i amtet. Tilsluttede man sig samfundsomstyrtende kræfter af kommunistisk natur ved at indgå i modstandsbevægelsen? Her kunne en redegørelse i sagen måske klare op for et og andet. Allerede inden julen 1944 blev et stort møde planlagt til at finde sted først i det nye år. Det var Svend Aage Jørgensen og Victor Søndergaard, der trak det store læs omkring dette arrangement. Mødestedet skulle være hos fabrikant Møller i Sundby, så meget stod fast. Mødet krævede imidlertid mange overvejelser, idet ingen måtte vide mødestedet før selve dagen og da først umiddelbart før mødetidspunktet. Anker Olesen blev indbudt til at overvære mødet, men han sendte afbud, antagelig fordi han var meget utilfreds med den risiko, en sådan »generalforsamling« indebar. Fra lokalt hold mente man dog, at det hele var så godt planlagt, at der ingen risiko var.

Den 11. januar 1945 stævnedes ca. 25 modstandsledere fra hele amtet mod Sundby. De planlagte deltagere var som følger:

Amtsledelsen: Bistrup, Albert Rasmussen, Viktor Søndergaard og Svend Aage Jørgensen.

Stab: Oberst Hartz, politimester Kjalke og læge Vibede.

Afd. I (Nakskov): Sv. O. Juhl, Hans Georg Madsen, bogholder P. Kessel der i december 1944 havde afløst prokurist Schrøder, som blev arresteret den 7. december.

Afd. II (Maribo): Kaj Christoffersen, Kjeld Nielsen og stud. mag. Torben Hermansen. Sidstnævnte havde overtaget kontakterne til Dansk Samling efter B. Lindhardtsen og E. Pørtner.

Afd. III (Sakskøbing): Ingen, da man endnu ikke havde fundet frem til en egnet leder.

Afd. IV (Nykøbing F.): P. E. Larsen, Johan Siboska og Tage K. Pedersen.

Afd. V (Falster): K. Wedege-Mathiassen.

Desuden, i det mindste: Ingeniør K. Bredal, der var udpeget til at være amtsleder, hvis Bistrup fik forfald.

Torben Frederiksen og hans stedfortræder, journalist Thyge Kappel,

samt plantageejer Hermann Jørgensen, Orehoved, der var klar til at modtage våben på en udpeget plads på Falster.

På mødet redegjorde folk fra amtsledelsen og staben for deres specielle arbejde. Svend Aage Jørgensen gav desuden en politisk oversigt, der gjorde »at man efter dette møde med 100% tillid arbejdede sammen.«²²⁹

Da man skiltes efter mødet, var der tilfredshed at spore hos alle deltagerne. Bistrup beretter: »Alle havde fået lejlighed til at spørge, og alle problemer af principiel karakter var gennemdrøftet. Endvidere havde der været lejlighed for de forskellige at føle hinanden lidt på tænderne og udveksle tanker og metoder i arbejdet. Det gode sammenhold, der allerede fra Glittens og Preislers dage var tradition, blev her endelig bekræftet og knæsat som princip.«²³⁰

Alle deltagerne i det store møde kom godt hjem, men inden vi følger de videre begivenheder i de enkelte afdelinger, må det oplyses, at man få dage senere fandt frem til en egnet leder i Saksøbing. Det var assistent H. Johnsen, der tidligere havde arbejdet med illegale blade og efterretningsopgaver. Johnsen beretter: »Da en god ven, læge Poul Larsen på Saksøbing sygehus, blev opfordret af Bistrup i Nykøbing til at finde en lokal mand til opbygning af grupper i Saksøbing politikreds af ca. en bataljons størrelse, foreslog han mig, og efter et møde med Bistrup fik jeg denne opgave.«²³¹

Et par måneder senere mønstrede Johnsen 5–600 mand, så det valg fortrød man bestemt ikke i amtsledelsen.

Da Svend Aage Jørgensen på en af sine kurer-rejser til København blev arresteret sammen med købmand Glitten, det var den 18. januar 1945, indtrådte omkring den 1. februar 2 nye medlemmer i amtsledelsen. Det var maskinarbejder/musiker Tage K. Pedersen, der i hele forløbet havde stået tæt på Preisler. Han fik som særlig opgave at tilrettelægge sabotageaktioner. Desuden en Dansk Samling mand fra Eskildstrup, lærer Egon Christensen. Hans specialopgave blev at være kurér mellem amtet og SJL, en opgave der dog efterhånden især blev løst af fru Signe Christensen.²³²

Det bekymrede naturligvis amtsledelsen en hel del, at både Glitten og Svend Aage Jørgensen nu var gestapos fanger. En stikker havde ført Hipofolk til deres bord på en restaurant i Istedgade, netop som de sad og spiste bøf med spejlæg. Glitten fik revet negle af hos gestapo og forsøgte selvmord ved at springe ud fra 4. sal, formodentlig i Shell-huset. Svend Aage Jørgensen holdt stærkt fast på, at han kun havde beskæftiget sig med illegale blade og intet andet. Glitten og Jørgensen kom begge via Frøslev til KZ-Dachau, hvorfra Glitten dog næsten øjeblikkelig førtes til-

bage til Danmark. Svend Aage Jørgensen kunne man derimod i den følgende tid træffe på lejr-gaden i Dachau iført lilla bukser, marineundertrøje og jægerhat. Hjemme i amtsledelsen savnede man hans formidable arbejdskraft.²³³

Den store hvervning

Tanken bag den planlagte hvervning eller mobilisering, hvad man nu vil kalde det, var ønsket om at kunne nedkæmpe de tyske styrker i amtet i forbindelse med en allieret indrykning i landet. Oberst Hartz havde meget nøje rede på, hvor de tyske tropper befandt sig, og hvor mange der var. På dette grundlag satsede man på at have dobbelt så mange modstandsfolk, som der var tyske soldater. Talrige planer blev lagt for en total nedkæmpelse af de lokale tyske styrker. Man kendte nøje lokaliteter og tyskernes tjenestegang i alle forlægninger i amtet, og da modstandsstyrkerne desuden havde fordelene af at kunne vælge tid og sted for angrebene, regnede man med gode muligheder for en heldig gennemførelse af et generalangreb.

Hver leder i amtet havde fået sin opgave at løse i tilfælde af et angreb. Gav man f.eks. ordren: »Angrib efter Plan X«, så ville alle være klar over, hvor de skulle møde, og hvad de skulle gøre.²³⁴

Amtsledelsen arbejdede altså kort og godt på oprettelsen af en slags Hjemmehær. Da tanken om en revanche for nederlaget den 9. april 1940 og ønsket om at medvirke til at jage tyskerne ud af landet lå gemt i store dele af den danske befolkning, fik den planlagte hvervning et nærmest fantastisk forløb.

På få måneder mere end 3-dobledes styrketallet, således at man ved befrielsen mønstrede ca. 2500 mand foruden sanitetsfolk m.v. Opstillingen af styrken fremgår af nedenstående kort og den efterfølgende beskrivelse af udviklingen i de enkelte afdelinger.

Nakskov

Modstandsgruppernes 3-delning i Afd. I, Nakskov, førte til oprettelsen af 3 underafdelinger, der så igen blev inddelt i delinger og kompagnier. Lederne af underafdelingerne udgjorde afdelingsledelsen.

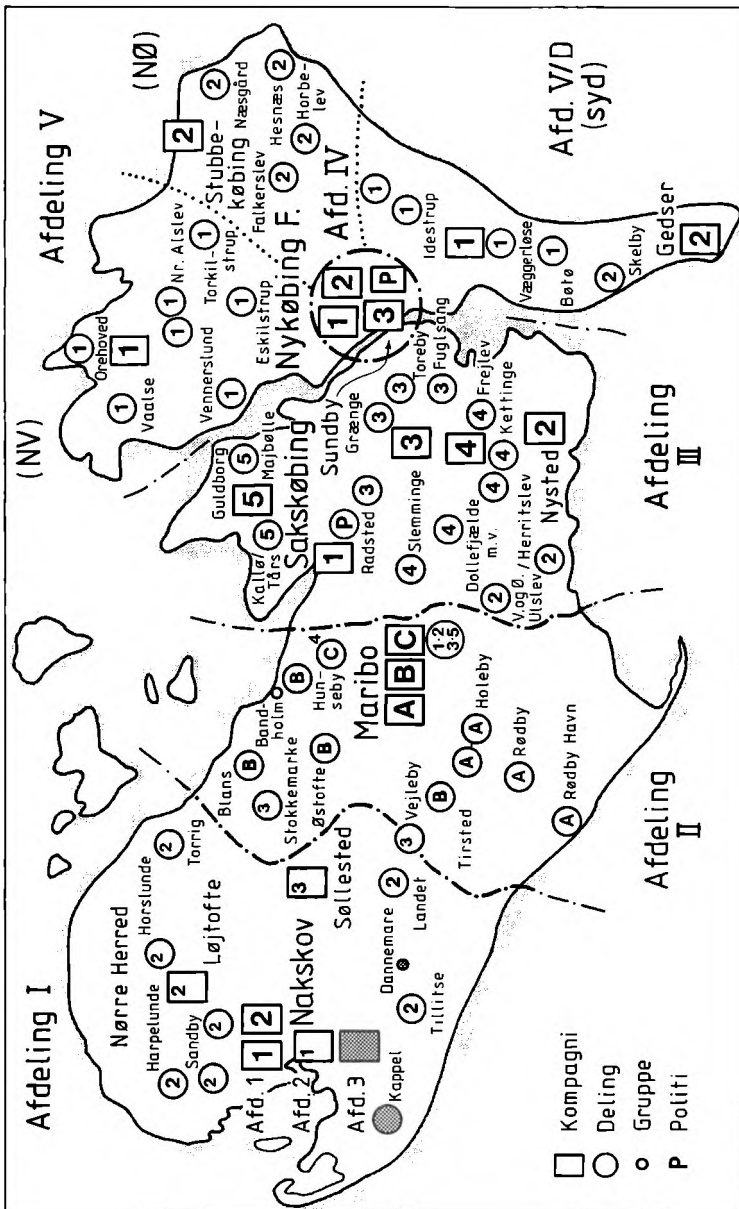
Afdeling 1: O-grupper og folk hvervet omkring disse.

Afdeling 2: Borgerlige grupper.

Afdeling 3: DKP-grupper m.v.

Styrkelisterne for de 2 førstnævnte afdelinger sætter os i stand til at følge hvervningen ret nøje.

Kort 22. Modstandsstyrkerne i Maribo amt.

Opstillingen bygger på amtsledelsens meget detaljerede styrkelister indsendt til Sjællandsledelsen 19.7.1945.

Ved udgangen af 1944 udgjorde grupperne i Afd. 1 ca. 60 mand, men ved tilgangen i 1945 fra såvel købstaden som fra oplandet nåede man op på en styrke på 180 mand.

Tilgangen til Afd. 2 var endnu større, for her var man også ca. 60 mand ved juletid 1944, men ca. 300 mand ved befrielsen. Mange af »veteranerne« dannede nye grupper i købstaden, hvor bl.a. formanden for idrætsrådet, lærer Maigaard, var meget virksom og fik dannet et antal grupper indenfor de forskellige idrætsforeninger. Den største hvervning fandt dog sted i landområderne, især omkring Søllested og i Nørre Herred.²³⁵

Til belysning af forholdene i sidstnævnte område, kan et par eksempler fremdrages angående gruppedannelserne. Vi befinder os i 2. komp. – 2. deling-gruppe nr. 1, 2 og 3, der blev tilsluttet ca. 1. april.

Gruppe nr. 1: Skovfoged (grf.), forpagter, lærer, bagermester og 2 gårdejere. De var alle født i tidsrummet 1889–96, de var alle gift, havde tilsammen 19 børn og havde alle telefon.

Gruppe nr. 2: Chauffør (grf.), elev, landmand, medhjælper, karetmager og stud. polyt. De var født mellem 1918–24, de var alle ugifte og landmanden og medhjælperen havde samme telefonnummer.

Gruppe nr. 3: Gårdejer (grf.), mejeribestyrer, tømrer, vognmand, formand og centralbestyrer. De var født i tidsrummet 1902–16, alle var gift og havde tilsammen 6 børn. Fraregnet én mand, var samtlige medlemmer af de 3 grupper født i Maribo amt. Delingsføreren var en gårdejer, som kom med i modstandsbevægelsen i august 1944.

Forunderligt nok var der i en anden deling af 2. komp. en 5-mands gruppe, hvor 4 af medlemmerne var født i henholdsvis USA, Thorshavn, Esbjerg og Stenmagle på Sjælland.

Ud over dannelsen af 2 landgrupper i 1945, i Kappel og Dannemare, oplyser styrkelisterne for Afd. 3 intet om hvervningstidspunktet for en samlet styrke på godt 200 mand.²³⁶

Styrkens opstilling ved befrielsen:

Afdeling 1 (180 mand)

Chef: Repræsentant Sv. O. Juhl

Nk.: Kontorchef Poul Hoff

Stab: 4 mand

1. kompagni (94 mand)

Chef: Direktør P. J. Jensen

Nk.: Civiling. Kurt Moseby

4 delinger

2. kompagni (80 mand)
Chef: Gårdejer Arne Rytter
4 delinger

Afdeling 2 (302 mand)
Chef: Bogholder P. Kessel
Nk.: Ing. Henry Remmer Sørensen
Stab: 5 mand

1. kompagni (99 mand)
Chef: Lystrykker Esben Petersen
4 delinger

2 kompagni (137 mand)
Ledelse: Dyrlæge S. Jacobsen, forvalter A. C. Galsgaard og
forvalter L. Ege Olsen m.fl.

Chef: Inspektør J. Ege Olsen
4 delinger

3. kompagni (59 mand)
Chef: Landbrugskandidat N.J. Pontoppidan
3 delinger

Afdeling 3
Chef: Elektriker Hans Georg Madsen
Nk.: Svejser Svend Aage Jensen

1. kompagni
Chef: Maskinarbejder Alfredo A. Verhein
9 delinger

Maribo

Modstandsstyrkerne i Afd. II udgjorde mod slutningen af 1944 ca. 140 mand, men blev i de første måneder af 1945 forøget til ca. 400 mand, så også her pågik altså omfattende hvervninger. ^

Selv om afdelingsledelsen, Kjeld Nielsen (DKP), Torben Hermansen (DS-kontakter) og Kaj Christoffersen (borgerlige kredse), tegnede flere fraktioner, »blandede man kortene« ved oprettelsen af kompagnier. Grupperne fra Maribo, der også omfattede folk hvervet af Ringen/socialdemokrater, indgik alle i et by-kompagni, mens folkene fra resten af området tilsluttedes 2 andre kompagnier. Da man som omtalt ikke kunne få officerer til amtet ude fra, måtte de, der ønskede folk med militær erfaring i spidsen for styrkerne, selv prøve at finde frem til egnede emner. Det kan i denne forbindelse eksempelvis nævnes, at da dyrlæge Arnold Møl-

holm, Tirsted, der var medlem af Dansk Samling, i slutningen af 1944 blev kaldt til Torben Hermansen i Maribo for at drøfte modtagepladser, så havde han forpagter, sekondløjtnant Erik von Rosen med. Netop von Rosen, fra »Frihedsminde«, blev en af de 3 kompagnichefer i Afd. II. Han havde været tilsluttet en illegal gruppe siden 1943.²³⁷

Kjeld Niensens bror, slagter Erik Nielsen, der havde deltaget i gruppedannelser omkring Bandholm og Østofte, blev den 9. april 1945 kaldt til Kaj Christoffersen i Maribo. Her fik han besked på at skaffe mandskab til 2 biler og derpå give møde ved Østoftesiden af Ryde station, hvor en jernbanevogn med 2 tyske antiluftskytskanoner skulle ødelægges. En lille snes mand fra Maribo og Bandholm blev derpå i hast kaldt sammen, hvorpå man begav sig mod Ryde. Her gik styrken til angreb på jernbanetransporten, hvorunder der udviklede sig en voldsom ildkamp med det tyske vagtmandskab. Herunder blev kontorist Ole Vorgaard Olesen dræbt, og inden længe måtte modstandsfolkene trække sig tilbage med uforrettet sag. En af angriberne blev såret og flere arresteret, hvilket medførte, at en del personer måtte gå »under jorden«.

Erik Nielsen, der ikke ledede selve aktionen, fandt den dårligt planlagt og som følge heraf også dårligt udført.²³⁸

Ved befrielsen var modstandsstyrkerne i Afd. II opstillet således:

Afdelingsledelse: Undermester Kaj Christoffersen
Stud. mag. Torben Hermansen
Slagteriarbejder Kjeld Nielsen

Stab: 3 mand

Kompagni A (161 mand)
Chef: Kaptajnløjtnant H. Bay-Schmidt
Nk.: Forvalter, sekondløjtnant Erik Holm
4 delinger

Kompagni B (99 + selvstændig gruppe)
Chef: Forpagter, sekondløjtnant Erik von Rosen
Nk.: Forpagter, sekondløjtnant S. H. Zier Ziersen
4 delinger m.v.

Kompagni C (142 mand)
Chef: Vognmand J. Hansen Østen
Nk.: Formand H. R. Hansen
5 delinger

Sakskøbing

Da assistent H. Johnsen kort efter det store møde i Sundby fik til opgave at opbygge en modstandsstyrke i Afd. III, kastede han sig med vældig energi ud i hvervningen af den fra amtsledelsen ønskede styrke. »Vi forbød enhver form for samarbejde med politiske partier eller andre eksisterende organisationer og undgik herved mange besværligheder, som andre havde.«²³⁹

Som det ses, nåede Johnsen at træffe aftaler, som omfattede op mod 600 mand. Langt de fleste må være tilsluttet i tiden februar – april 1945.

Styrkens opstilling ved befrielsen:

Afdelingsledelse: Assistent H. Johnsen

Læge Poul Larsen

Overassistent E. Christiansen

8 ordonnanser

1. kompagni (92 mand)

Chef: Ingeniør H. W. Larsen

4 delinger

2. kompagni (114 mand)

Chef: Oversergent E. L. B. Nyegaard

Nk.: Søløjtnant A. H. Koch

4 delinger

3. kompagni (88 mand)

Chef: Forvalter C. C. Tommerup

4 delinger

4. kompagni (86 mand)

Chef: Brandmester J. R. Juhl

5 delinger

5. kompagni (39 mand)

Chef: Stud. techn. J. H. Flach de Neergaard

2 delinger

Politigrupper: 18 mand

Sanitetsfolk: 57 mand

CBU: ca. 90 mand

(Se kortet over Maribo amt.)

Nykøbing F.

De 3 fraktioner af modstandsbevægelsen i Nykøbing F. blev med tiden til 3 kompagnier, der fortsatte den mere eller mindre øremærkede hvervning af medlemmer. Ved udgangen af 1944 mønstrede man ca. 200 mand, idet yderligere ca. 190 mand tilgik i 1945.²⁴⁰ Preislers grupper blev ved hans afgang fra byen overtaget af Tage K. Pedersen. Arrestationen af Harry Jensen og Vilhelmsen den 3. november gav uro omkring en del grupper. Flere gruppeførere m.v. nåede at blive advaret, men bl.a. gartner Ole Hansen blev først på aftenen den 3. november arresteret af gestapo i sin bolig i »Bispegården«. Han havde stået for fordelingen af et parti våben og sprængstof, som var blevet tilsendt fra Ringsted-egnen. Et restparti af denne sending var henlagt i en afsides liggende garage i »Bispegårdens« store have. Da han »ikke rigtig« kendte noget til dette depot, som gestapofolkene foreholdt ham, blev han straks trakteret med en svøbe af ledningstråd med knuder på. Tidlig næste morgen gik turen sammen med de øvrige arresterede til Vestre Fængsel.²⁴¹

Vilhelmsen havde få timer før sin arrestation haft et møde med cand. mag. Arthur Hansen, der bad Ringens lokale repræsentant om at oprette en lyttecentral i byen. Man ville gerne vide, hvad der blev sagt på telefonledningerne mellem København og Berlin. Det blev Vilhelmsens stedfortræder, prokurist Holger Larsen, der kom til at varetage oprettelsen af en sådan lyttepost. Aflytningen foregik i begyndelsen i værelse 102 på Hotel Baltic, men da det skete uden sikkerhedsforanstaltninger, måtte lytterne i det lange løb fortrække, hvorpå andre overtog jobbet. Dette forhindrede ikke, at der alt i alt blev udført et godt stykke arbejde her.²⁴²

Lederne af de 3 kompagnier, Johan Siboska (DKP), Tage K. Pedersen (Dansk Samling m.v.) og P. E. Larsen (O-grupperne), tegnede en byledelse. Da Tage K. Pedersen i løbet af januar 1945 overgik til amtsledelsen, blev han afløst af ingeniør Valdemar Nielsen.

Opgaverne blev fordelt således, at Siboskas folk, 1. komp., skulle bistå ved våbenmodtagelser på Falster, mens 2. komp. især skulle tage sig af sabotage af jernbaner og industri. P. E. Larsens folk fra 3. komp., der efter de trufne aftaler ikke måtte deltage i slige aktiviteter, nåede til gengæld at få styrken forøget med ca. 100 mand i 1945. Oberst Hartz deltog i flere af byledelsens møder, hvor man drøftede militære problemer af forskellig art.²⁴³

Efter at have deltaget i en sabotage mod et bilværksted den 25. april 1945 kom et medlem af sabotagegrupperne, Svend Aage Faber, i ildkamp med den tyske vagt på havnepladsen. Faber nåede at såre en tysk befa-

1. kompagni/Nyk. F. opstillet ved gården »Ejegod«. (Museet Falsters Minder).

lingsmand, inden denne dræbte ham med en salve fra sin maskinpistol. Den dræbte var netop fyldt 19 år.²⁴⁴

Ved befrielsen var styrken i Afd. IV opstillet således:

1. kompagni (127 mand)

Chef: Arbejdsmand Johan Siboska

Nk.: Maskinsnedker L. T. E. Jensen

Stab: 12 mand

4 delinger

2. kompagni (115 mand)

Chef: Ingeniør Valdemar Nielsen

Nk.: Læge J. V. Højer Hansen

Stab: 10 mand

4 delinger

3. kompagni (177 mand)

Chef: Sparekassebogholder, sekondløjtnant P. E. Larsen

Nk.: Prokurist, sekondløjtnant Alf Mayland

Stab: 15 mand med delingsførere, hvoraf 2 var sekondløjtnanter og 2 kornetter

6 delinger

2. kompagni – 3. deling/Nyk. F. (Museet Falsters Minder).

Falster

Gårdejer K. Wedege-Mathiassen, Idestrup, der skulle forestå opbygningen af modstandsstyrkerne ude på Falster, besluttede sig til først at iværksætte den store hvervning, når der forelå melding om forestående tilgang af våben ad luftvejen. I området var der dog på forhånd gruppedannelser i flere lokaliteter, der på forskellig vis kunne inddrages i arbejdet i Afd. V.

Falster blev inddelt i 3 Afsnit: Nordvest (NV), Nordøst med Stubbekøbing (NØ) og Falster Syd (SYD). Her skulle nu opstilles kompagnier og evt. udpeges ledere m.v.

Til leder af Afsnit NV havde Wedege-Mathiassen udpeget skovrider Morten Skude, Orenæs Skovvej. Skude, der var sekondløjtnant, beretter: »Jeg blev altså hvervet af ham. Jeg hvervede herefter 12 personer, som geografisk dækkede mit område. Disse 12 personer måtte ikke gå igang med hvervning, før der kom grønt lys fra mig. K. W.-M. og jeg var enige om, at der ikke var grund til at starte hvervningen, så længe vi ingen våben havde.«²⁴⁵

I februar 1945 startede våbenmodtagelserne i amtet, og derpå gav Skude signal til, at hvervningen kunne begynde.

Styrken endte med at være opstillet i 7 delinger, heraf 1. og 2. deling i

En deling fra 3. kompagni/Nyk. F. (Museet Falsters Minder).

Nr. Alslev, ialt 61 mand. Delingsførerne, maskinarbejder B. J. Rasmussen og revisor Børge Andersen, var tilgået bevægelsen i henholdsvis juli 1944 og i januar 1945. Folkene i 3. deling var hjemmehørende i Eskilstrup. Leder af de 44 mand var arbejdsmand Olaf Christoffersen, da Egon Christensen overgik til amtsledelsen.²⁴⁶

Ved befrielsen blev ca. 100 mand af styrken opstillet på »Ulriksdal«, og ca. 70 mand på »Vennerslund«, sidstnævnte sted under ledelse af skovrider Nimb Lassen.²⁴⁷

Leder af Afsnit NØ blev sagfører Ansgar Sørensen, Stubbekøbing. Modstandsarbejdet her var begyndt omkring hjælpen til de flygtende jøder og senere fortsat i en Frit Danmark gruppe, som Ansgar Sørensen var medlem af. Han nåede at mønstre følgende delinger: »Deling Olsen«, »Deling Jørgensen«, »Deling Holm«, »Deling Frandsen«, »Deling Næsgård«, »Deling Falkerslev«, »Deling Horbelev« og »Deling Hesnæs«. De 5 førstnævnte delinger synes at være dannet i/fra Stubbekøbing af den energiske Ansgar Sørensen.

Områdets sydligste deling, »Deling Falkerslev«, 33 mand, var derimod dannet omkring lærer E. Charis Olsen, der på opfordring af Wedege-Mathiassen var begyndt gruppedannelser omkring Falkerslev, Horreby, Nr. Ørslev og Systofte.²⁴⁸

Udviklingen af Afsnit SYD er ret svær at følge, men meget tyder på, at

Erhvervsfordelingen i de 3 Nykøbing-kompagnier ses nedenfor. Ikke alle har opgivet erhverv.

	1. komp.	2. komp.	3. komp.	Ialt
Arbejdsmænd, lager- og fabriks- arbejdere	25	3	9	37
Murere, tømrere, snedkere, malere blikkenslagere, tapetserere, elektrikere	14	10	4	28
Bagere, konditorer	2	1	4	7
Slagtersvende, pølsemagere	8	1	1	10
Gartnere	1		1	2
Mejerister	1		1	2
Kokke	1			1
Cykelsmede	2		2	4
Vulkanisører		2	2	4
Typografer, trykkere	1	1	2	4
Guldsmede, urmagere	1			1
Frisører	1	2	6	9
Ansatte i bank eller sparekasse ...	1	1	7	9
Kontorfolk	5	14	7	26
Ekspedienter, kommiser	5	7	5	17
Ansatte ved DSB	4	2		6
Postbude, ansatte ved P&T	2	1	1	4
Maskinarbejdere, smede	10	2	4	16
Lærere	1	2		3
Lærlinge, bude	6	15	6	27
Skoleelever, studenter	2	3		5
Studerende		1	1	2
Mekanikere	2	3	1	6
Montører	2		1	3
Tjenere	3			3
Musikere	1		1	2
Chauffører	3		2	5
Ansatte ved land- og skovbrug			2	2
Fiskere	1	1	1	3
Inspektører			5	5
Sagførere			1	1
Vognmænd	1	1	1	3
Ingeniører	1		7	8
Læger		1		1
Cand.pharm.er	2		1	3
Dyrlæger, arkitekter			2	2
Revisorer		1	5	6
Havnefogeder, ansatte i toldvæsenet			5	5
Portnere			1	1
Formere	1			1
Cigarsorterere		1	2	3

	1. komp.	2. komp.	3. komp.	Ialt
Skatteformænd, vagtværnsmand . .	1		1	2
Elektrosvejsere			1	1
Dekoratører	3	2		5
Billedskærere	1			1
Repræsentanter	1		10	11
Journalister	2		2	4
Kontrollører			1	1
Radioteknikere		2		2
Kapelmestre			1	1
Sømænd, styrmænd		1	3	4
Møllersvende		2		2
Arrestbetjente		1		1
Fyrbødere		1		1
Selvstændige erhvervsdrivende . . .	5	4	22	31
Direktører, disponenter, bestyrere, prokurister, arbejdsledere	3	9	20	32

-----

man her arbejdede hen imod dannelsen af en Afd. VI, hvilket dog ikke rigtig nåede at blive en realitet.

Om 60 modstandsfolk i/ved Gedser hedder det »alle antaget 15/3 1945«. Der var dog folk i Gedser, der havde været med fra sommeren 1944, bl.a. en af delingsførerne, skibsfyrbøder Kuno Nielsen. Også i grupperne omkring Skelby og Stavreby var de fleste folk antaget i 1945. Længere nordpå, Bøtø og Væggerløse m.v., ses det, at 3 delingsførere kom med »før 1/5«, mens en 4. havde held til at blive antaget på befrielsesdagen den 5. maj.²⁴⁹

Wedege-Mathiassen havde sammen med oberst Hartz planlagt, hvorledes evt. kamphandlinger skulle foregå omkring de tyske forlægninger og anlæg, der nøje var kortlagt og skitseret i enkeltheder. Wedege-Mathiassen beretter: »Da Falster regnedes for at blive den landsdel, hvor kampene kunne blive værst, kom der 14 dage før kâpitationen ordre til, at min afdeling skulle bevæbnes bedst muligt og straks. Vi fik derfor arrangeret en større våbentransport fra Lolland . . .«²⁵⁰

Styrkerne i Afd. V var ved befrielsen opstillet således:

Ledelse

Chef: Gårdejer, sekondløjtnant, K. Wedege-Mathiassen

Nk.: Provst Erik Hagedorn

Stab: 4 mand yderligere

NV – 1. kompagni (170 mand)

Chef: Skovrider, sekondløjtnant Morten Skude

7 delinger

NØ – 2. kompagni (195 mand)

Chef: Sagfører Ansgar Sørensen

Nk.: Bogholder Sv. Aage Holstener Schmidt, gårdejer O. A. Langkilde

8 delinger

Ved befrielsen var kaptajn af reserven E. Swane-Lund tilknyttet styrken.

SYD

Stab: Skovfoged E. H. Kristensen

Nk.: Fisker M. Olsen, godsejer U. Ahlefeldt Laurvig

2 halvkompagnier/2 kompagnier (185 mand)

Chef: Skovfoged E. H. Kristensen

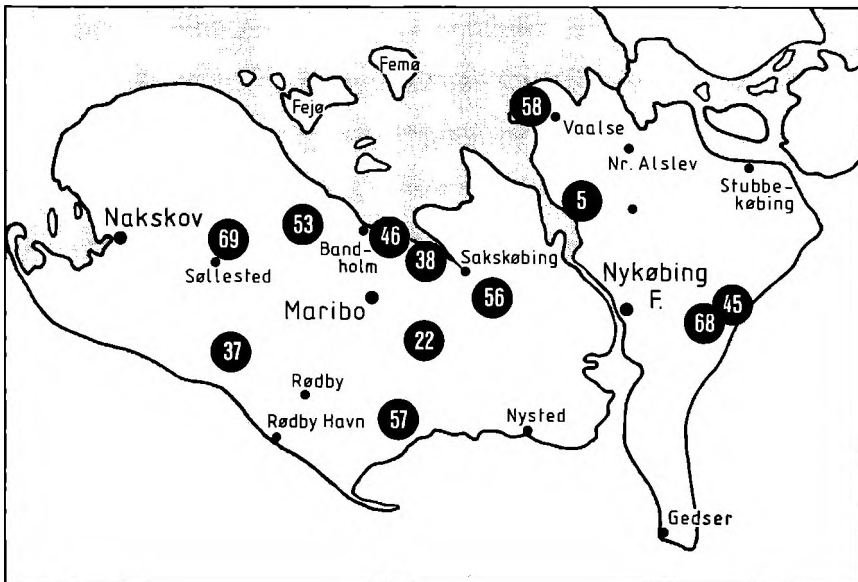
8 delinger

Maribo amt (kort 23)

Nr. 5	30-D-2	på »o« i Dronninghave
	21/2-45:	17 Tiger
	20/3-45:	24 Fox
Nr. 22	30-A-4	500 m nord for »gb« i Røgbølle
	8/3-45:	9 Fox + 3 pk.
	30/3-45:	8 Fox + 2 pk.
Nr. 37	31-E-2	200 m vest for »M« i Mindepark
	12/4-45:	23 Fox + 3 pk.
	22/4-45:	24 Fox + 2 pk.
Nr. 38	30-B-2	800 m nord for »b« i Raabjerg
	20/3-45:	18 Fox + 1 pk.
Nr. 45	30-F-3	1200 m nord for »o« i Tromnæs
	30/3-45:	13 Fox + 3 pk.
Nr. 46	29-G-2	ved »K« i Knuthenborg
	30/3-45:	13 Fox + 3 pk.
Nr. 53	29-F-2	100 m nord for »G« i Taageruds Gd.
	12/4-45:	19 Fox + 2 pk.
Nr. 56	30-C-3	200 m syd for »g« i Saksjøbing Å
	22/4-45:	23 Fox + 2 pk.
Nr. 57	32-A-2	200 m vest for »K« i Keldskov
	22/4-45:	22 Fox + 2 pk.
Nr. 58	27-C-2	600 m nord for »Sk« i Resle Skov
	22/4-45:	24 Fox + 4 pk.
Nr. 68	30-F-3	»rr« i Garret Huse
	26/4-45:	24 Fox + 2 pk.
Nr. 69	29-E-2	200 m nord for »ø« i Søllested Gd.
	26/4-45:	24 Fox + 2 pk.

Kort 23. Våbenmodtagelser
Maribo amt.

Våbenmodtagelser

Amtsledelsens første kontakt vedrørende de med længsel ventede våbenforsyninger fra luften, var premierløjtnant von Holck. Han besøgte amtet og gav instruktion om den praktiske fremgangsmåde. Bistrup fandt det umådelig behageligt at samarbejde med von Holck, der dog kort efter overgik til stabsarbejde i SJL.²⁵¹

Derpå dukkede Stig Jensens forbindelsesmand til bl.a. Maribo amt op. Det var N. O. Brorly, som man syd for Storstrømmen fandt, var en noget vanskelig samarbejdspartner.

Lolland og Falster fik hver sin modtageorganisation.

Svend Aage Jørgensen havde sidst på sommeren 1944 opfordret plantageejer Hermann Jørgensen, Orehoved, til at danne en jernbanesabotagegruppe. Det blev ikke til noget med sabotagen, men senere på året fik Jørgensen en opfordring til at forestå våbenmodtagelserne på Falster, hvilket han gik ind på. Derpå fik Jørgensen kontakt med Brorly, hvormed hans gruppe blev »lygtehold« på Falster.²⁵² Hermann Jørgensen var født i USA (1889) og var sluppet ud af Rusland under revolutionen i 1917. Hans søn, frugtavlser Kaj Jørgensen, der også indgik i gruppen, var født i Kina (1920). Gruppen bestod desuden af tvillingbrødrene Viggo Sigvardt og ingeniør K. Sigvardt (1920) og gartner Aage Jørgensen (1899).²⁵³

Transporttjenesten i forbindelse med våbenmodtagelserne blev lagt i hænderne på ingeniør K. Bredal, der gik særdeles grundigt til værks i sine forberedelser vedrørende problemer omkring aftaler angående mandskab, kørsel, depoter, vagtmandskab, fordeling og meget andet.²⁵⁴

Modtageleder på Lolland blev chefen for Afd. III, assistent H. Johnsen, Saksøbing. Systemet her blev det, ledere fra de enkelte Afd. selv forestod modtagelsen i deres område. I Nakskov var det Kessel og i Maribo Kaj Christoffersen.

H. Johnsen beretter: »I midten af feb. 45 holdtes et møde i Maribo med »ing. Christensen« (Brorlys dæknavn) og medlemmer af militærgrupperne i Maribo og Saksøbing afdeling. Der blev givet instruktion i modtagearbejdet og aftalt 2 pladser, samt navne og kendingsbogstaver til disse. Desuden aftaltes en kode, således at ledelsen i København hurtigst muligt kunne blive gjort bekendt med, hvor mange containers og pakker, der var modtaget på hver plads. Dette skete ved, at en læge ringede til et medicinalvarefirma i København og bestilte forskellige antal serum og vaccine. Imidlertid svigtede systemet. Lægen i Maribo fik så meget serum og vaccine, at han var ved at drukne i det, og ledelsen i København fik ingen besked.«²⁵⁵

Derpå gik man over til at lade et entreprenør-firma pr. telefon bestille gravemaskiner og tipvogne på hovedkontoret i København. Fra da af frygtede man ikke længere postvæsenets forsendelser. Af de ialt 15 vellykkede modtagelser i amtet fandt 5 sted på Falster og resten på Lolland. Det blev Hermann Jørgensen og hans hold, der den 21. februar 1945 blinkede den første sending ned i amtet. Det skete ved »Vennerslund«, hvor en sprængstofsending på 17 cont. blev modtaget. Den første modtagelse på Lolland var berammet til den 26. februar 1945, men da det blev tåget ventede man forgæves på pladsen lige nord for Røgbølle sø. Den 8. marts fik man så dog her en lille sending ned.²⁵⁶

I forbindelse med ovennævnte modtagelser, og ved de følgende 13 drop, forekom talrige mere eller mindre dramatiske episoder. Det var modtagefolkernes lod at løbe ind i dramatik.

I den følgende, korte beskrivelse af dette emne, henvises også til kort med oversigtsliste vedrørende våbenmodtagelserne i Maribo amt. Den 20. marts ventede man en våbensending på en plads i en stor grusgrav i Maltrupskoven (nr. 38). Flyet kastede 18 cont. efter at have passeret pladsen, hvilket resulterede i, at en del af sendingen faldt midt i Saksøbing fjord. Takket være god hjælp fra lodsene i Oreby og en fisker lykkedes det dog på 3 nætter at bjerge godset.²⁵⁷

Flere af de implicerede ved den 2. modtagelse ved »Vennerslund« (nr. 5) den 20. marts klagede nok ikke over manglende præcision. Hermann

Jørgensen beretter om flyet, der »kom tilbage mod vinden og kastede med en sådan nøjagtighed, at hele ladningen med undtagelse af én faldskærm faldt præcis langs med og indenfor linien, således at lygteførerne og signalmanden måtte løbe for livet . . .«²⁵⁸ Samme Hermann Jørgensen fik iøvrigt ved denne lejlighed en eureka/pejlesender, som han tog med hjem til Orehoved, hvor den blev opbevaret hos frøknerne Fleckner.

Den 22. april hastede modtagefolk mod Resle skov (nr. 58) hidkaldt af navnet Amalie i BBC's nyhedsudsendelse. Her var der folk med fra Stubbekøbing, hvor man bl.a. havde været inde i Kino og hente en gruppefører ud fra en måske spændende film inden afgang til droppunktet.

Her kastede flyet fra så lav højde, at faldskærmen ikke rigtig nåede at folde sig ud, hvilket gav mange knækkede skafter blandt riflerne. En af beholderne spruttede under nedfarten, som om den var fyldt med »skrubtudser«. Da den ramte jorden brød den ud i lys lue, hvilket fik det nærmeste mandskab til enten at kaste sig på jorden eller at tage benene på nakken. Man frygtede en eksplosion, idet man jo ikke kunne vide, at det bare var detonatorerne til håndgranaterne, der var gået ild i.²⁵⁹

I forbindelse med en af modtagelserne på Falster (antagelig nr. 68) kom transportchef Bredal ud for den uheldige situation, at begge »hans« vognmands-lastbiler var under reparation, da der skulle afhentes nedkastede våben. I en nærliggende landsby fik man derpå banket en anden vognmand op. Han var ikke meget for at komme ud i nattemørket, men gik dog til sidst ind på at hjælpe de arme mennesker, der var kørt i stå med et læs tørv tæt ved byen. Efter at Bredal havde forevist en mindre pistol, gik turen til modtagepladsen, hvor 24 faldskærme foldede sig så smukt ud, at selv vognmanden blev betaget.

Bredal beretter: »To timer efter, at vi havde forladt depotet, der da indeholdt 5 tons våben, og i mindre end 1 km afstand derfra lå der 2 tons i et andet depot, ankom 70 SS'er, og hele formiddagen gik de i skyttekæde og afsøgte terrainet deromkring. Flere gange var de mindre end 50 meter fra det ene depot, men da lå vi ved Ulslev Strand og holdt skydeøvelser og kastede med håndgranater.«²⁶⁰

De nedkastede våben var indsmurt i fedt, hvilket var ret besværligt at få fjernet, hvilket også folkene i Nakskov havde opdaget. Da man den 12. april havde modtaget ca. 20 cont. ved Taageruds gård (nr. 53), blev godset kørt ind til en lagerbygning i Nakskov, som man havde lånt af maskinhandler C. Lumbye, der havde været med i en O-gruppe fra efteråret 1943. Kommunisternes førstemand, Hans Georg Madsen, havde konstrueret en el-varmeovn, hvori våbnene blev lagt for afsmeltning af fedtet. Mange europæiske modstandsfolk ville med sikkerhed have været glade for Madsens opfindelse med eller uden patent.

»Efter rengøringen blev våbnene fordelt ligeligt mellem de 3 afdelinger...«²⁶¹

Den 26. april 1945, hvor der for sidste gang blev fløjet våbenforsyninger til Danmark, fik både Falster og Lolland en stor sending våben. Ved »Korselitse« (nr. 68) så Siboska det mest perfekte kast, han havde oplevet. Stirling-flyet var fra Squadron No 295, RAF, og for flyverne havde pladsen kodenavnet TABLEJAM 354.²⁶² Også ved Søllested fik man en sending, den blev modtaget af folk fra Nakskov, Søllested og enkelte fra landgrupperne i Nørre Herred. Flyet til denne plads (nr. 69), nåede aldrig hjem. Under returflyvningen måtte flyet foretage en nødlanding ved Ringkøbing fjord.²⁶³ Med disse 2 sendinger havde man ialt modtaget 285 cont. og ca. 30 pakker. Det var 21% af, hvad der blev modtaget i hele Regionen. Hvis der ikke havde været afleveringspligt til København af det modtagne gods, havde styrkens bevæbningsgrad været ganske god, nu blev den kun ca. 47%. Da man trods alt besad ca. 1200 stk. våben i amtet ved befrielsen, rådede man her over en af Regionens største bevæbnede styrker den 5. maj 1945.²⁶⁴

Nedenstående oversigt viser, hvordan de ca. 1200 stk. våben blev fordelt i amtet.

	Bazookas	Maskingev.	Maskinpist.	Geværer	Pistoler	Ialt
Afd. I (Nakskov)	2	12	6	120	5	145
Afd. II (Maribo)	5	20	16	254	26	321
Afd. III (Sakskøbing)	5	13	15	182	24	239
Afd. IV (Nykøbing F)	3	10	22	133	19	187
Afd. V (Falster)	1	9	18	262	14	304*
Amtet	16	64	77	951	88	1196

* Afsnit NV – Morten Skudes 1. kompagni havde halvdelen af de 304 stk. våben, mens de øvrige 2 områder delte resten af våbnene nogenlunde ligeligt.

Den 27. februar 1945 døde fru Monica Wichfeld i tysk tugthus. Dette skete forunderligt nok, netop som man på Lolland havde lagt an til den første våbenmodtagelse, noget fruén havde haft i tankerne en snes måneder tidligere.

Modstandsbevægelsen var i udpræget grad en mandsverden, men i Maribo amt synes der at have medvirket flere kvinder, end det er oplyst

fra andre egne i Regionen. Udover piger på kurerrejser, bør også Boy Preislers mor, fru »oversabotør« Preisler nævnes. Fruen var med sin klippefaste karakter og sit frygtløse sind en stadig spore for sønnens med-sammensvorne, herunder amtsledelsen. I Maribo amt blev der lagt planer for næsten alt, og der var som helhed mere system i tingene her, end tilfældet var flere andre steder. Desuden havde man det held, at man først meget tæt på befrielsen kom ud for større tyske razziaer, da i Nysted og Bandholm. Søløjtnant Fritz Bistrup var ikke en mand, der satte tingene på spidsen, han søgte fordragelighedens vej – med held. I dette klima dannedes omkring en række gode og ofte meget idealistiske ledere en styrke, som den 5. maj 1945 omfattede ca. 2500 mand, hvilket var ca. 22% af den samlede Hjemmehær i Regionen. Ca. 17% af den bevæbnede del. Ægteskab var ingen hindring for at give tilsagn om at være med, ca. 49,5% af styrken var gift.²⁶⁵

Befrielsen og tiden der fulgte

13

Kamp eller tysk kapitulation

Mandag den 30. april 1945 om eftermiddagen begik Hitler selvmord i førerbunkeren i Berlin, der da var under ild fra russisk artilleri. Meddelelsen om Hitlers død blev givet den 1. maj ved 22-tiden i Hamburg radio. Storadmiral Karl Dönitz, som Hitler overraskende havde udpeget som sin efterfølger, kom til mikrofonen for at tale til det tyske folk.¹

Nyheden om Hitlers død må være nået ud til den danske befolkning i løbet af den 2. maj, netop som den britiske hær nåede frem til Lübeck – og den russiske til Rostock. Dermed var det afgjort, at Danmark ville blive befriet af britiske tropper.²

Den 3. maj var dr. Werner Best og den øverstkommanderende for de tyske tropper i Danmark, generaloberst G. Lindemann, indkaldt til et møde med Dönitz i Flensburg. Her blev spørgsmålet om en slutkamp i Danmark og Norge eller kapitulation drøftet parterne imellem. Lindemann gik ind for et forsvar af Danmark og Norge, men Best gik imod en fortsat kamp. Best henviste i denne forbindelse til de mange tyske flygtninge og sårede soldater i Danmark, hvor muligheden for, at modstandsbevægelsen ville falde de tyske tropper i ryggen, ikke kunne afvises. Der blev på mødet ikke truffet nogen endelig beslutning i sagen, men Dönitz fastholdt dog foreløbig ordren om, at der skulle ydes modstand i tilfælde af et angreb på Danmark. Dagen efter, den 4. maj gik Dönitz så med til, at de tyske tropper i Danmark, Holland og Nordvest-Tyskland kapitulerede.

Fra dansk side blev der udfoldet flere bestræbelser for at finde ud af, hvilken indstilling ledende tyskere i Danmark havde til en kapitulation. Kaptajn Schjødt-Eriksen fik kort efter den 15. april en forespørgsel igennem til general Lindemann i Silkeborg. Generalen gav udtryk for, at Danmark ville blive forsvaret til det yderste, og at modstandsbevægelsen, hvis den rejste sig til opstand, ville blive slået ned med hård hånd. Forbindelsen til Lindemann blev den 4. maj udnyttet af general Gørtz, der da sendte den tyske general et brev indeholdende et tilbud om, at Gørtz

ville kunne modtage en foreløbig tysk kapitulation i Danmark. Dette som forløber for en endelig kapitulation overfor de allierede. Gørtz's initiativ blev overhalet af befrielsesbudskabet den 4. maj om aftenen. Netop denne aften forhandlede viceadmiral Vedel ledsaget af kommandørkaptajn Svend Pontoppidan med den tyske admiral H. Wurmbach i Korsørskov, formodentlig Lystskoven. Vedel var udsendt af Frihedsrådet, der øjensynlig ikke kendte til Schjødt-Eriksens aktiviteter, for at lodde stemningen hos chefen for den tyske marine i Danmark. Wurmbach gav udtryk for, at han ville finde det beklageligt, hvis det skulle komme til kamp i Danmark. Varmende ord fra den mand, der havde det i sin magt at sprænge de danske havne i luften – eller at lade være. Wurmbach lod være. Da en ordonnans inde fra Korsør derpå dukkede op i skoven med meldingen fra BBC om den tyske kapitulation, fik Wurmbach travlt med at komme væk fra Korsør. Det var da kun få timer siden, at feltmarskal Montgomery på Lüneburger Heide havde underskrevet dokumentet, der fastslog den tyske overgivelse, også i Danmark, til kl. 08.00 den 5. maj 1945. Af dokumentet fremgik det, at tyskerne i Danmark overgav sig til Montgomery, altså til de britiske styrker. Da sådanne styrker ikke kunne forventes at være i Danmark den 5. maj om morgenen, ville den tyske værnemagt som sådan ikke have nogen at overgive sig til. Ingen kunne rigtig forudse, hvad der evt. ville ske i det opståede tomrum, derfor hastede det nu med at få bragt britiske tropper til Danmark. De første kom ad luftvejen til København hen på eftermiddagen den 5. maj. Samtidig ankom en SHAEF-mission ledet af den britiske general H. Dewing, der var udpeget som chef for de britiske styrker i Danmark.

Endnu inden de britiske hærenheder havde nået København over land, blev der den 7. maj atter ført britiske tropper til Hovedstaden ad luftvejen. Som et led i operationen »Ferrying Troops to Copenhagen« landede nævnte dag 19 transportfly fra RAF i Kastrup.³ Om aftenen den 5. maj passerede nogle få engelske biler grænsen i Sønderjylland. Denne spydspids nåede Korsør den 6. maj ved 16-tiden, medførende en britisk oberst. Som vi senere vil se, var der netop på dette tidspunkt alvorligt brug for en af Montgomerys mænd flere steder i Regionen. Obersten havde da heller ikke mere end lige sat sin fod på sjællandsk jord, før han blev sat på sin første prøve. Det blev dog den 7. maj kl. 11.35 før egentlige britiske tropper kørte over grænsen ved Kruså. En panserenhed fra The 1st Royal Dragoons satte da kursen mod nord for ved midnat at nå Nyborg med 1/4 af sin styrke, den del, der skulle videre til Sjælland. Tropperne var ventet med længsel i Danmark, hvor man efterhånden var begyndt at spørge: Hvornår kommer englænderne? Den britiske panserstyrke passerede under megen jubel Sjælland den 8. maj fra kl. 11.⁴

Så kom de – endelig. Forfatteren har her fotograferet Montgomerys »Ørkenrotter« på vej østpå ad hovedvej 1 den 8. maj 1945.

På dette tidspunkt havde befrielsesregeringen, ledet af statsminister Buhl, lige netop virket i 3 døgn. De politiske partier og modstandsbevægelsen sad på hver 9 taburetter.

Hovedkvartererne

Den 1. maj 1945 bragte den svenske radio nogle forhastede meldinger om Danmark, der måtte opfattes således, at en befrielse af landet var nært forestående. Dette bragte modstandsbevægelsen i skærpet beredskab over alt i Regionen. Ja, der var vist steder, hvor man var tæt på at komme »over jorden« en anelse for tidligt.⁵ SJL havde gennem længere tid forbedret et hovedkvarter i Holte. Netop i løbet af den 1. maj flyttede SJL med stab til de 5 villaer, der var udpeget til at huse ledelsens medlemmer. Riis Lassen og von Holck slog sig ned på Dronninggårds Allé nr. 63 (direktør H. Guldmann). På samme vej kom Anker Olesen og muligvis også kaptajn H. H. Nielsen til at bo (fabrikant Køller Nielsen). Toussieng og L. B. R. Jacobsen holdt også til på nævnte vej (direktør H. Johansen), mens Nissen Blom og orlogskaptajn O. Petersen kom til at bo på Gl. Dronninggårds Allé (direktør A. Holst). Fru Gammelgaard og frk. Hempel var installeret på Dronninggårds Allé nr. 52 (direktør Lønberg-Holm), hvor

også frk. E. og G. Lønberg-Holm synes at have holdt sig klar. I disse omgivelser afventede SJL så den videre udvikling.⁶

Der var på forhånd truffet visse »private« aftaler med KTAS, således at man under alle omstændigheder ville kunne holde telefonisk kontakt med Østerbro-lederen og dermed Generalkommandoen. En radiosender var oprettet i nabolaget, ligesom der var sikker telefonforbindelse til en radiosender i Rungsted for kontakt med Sverige.⁷

Da man den 4. maj havde hørt meddelelsen om kapitulationen i Danmark, etableredes en foreløbig kommandostation på Dronninggårds Allé nr. 52, hvorfra der i de følgende timer blev udtelefoneret meldinger til amterne. Den første melding, der blev modtaget i amterne ved midnatstid lød: »Bychefen og andre lokale ledere skal omgående foranledige, at der ved byens rådhus henholdsvis sognekirke er til stede en repræsentant for modstandsbevægelsen, som kan optage forbindelse med repræsentanter for de allierede styrker. Fælles afstemning af radiostationer i Reg. V. kl. 3.45.«⁸ Ved 5-tiden udsendtes en melding af følgende ordlyd: »Kl. 8.00 begynder beskyttelsesforanstaltningerne efter § 10 samt arrestationer. Disse må ikke føre til episoder med tyskerne.«⁹

En vognpark med mandskab og benzin manglede heller ikke hos SJL. Bilerne blev i løbet af natten bragt til Holte husholdningsskole, hvor også en ordonnans-gruppe holdt til. Radiostationen klargjortes, og en afstemning blev forsøgt.

I løbet af formiddagen den 5. maj flyttedes kommandostationen til Søllerød rådhus, hvor 4 kontorer var stillet til rådighed. Om eftermiddagen flyttede vognparken til Pileallé.

Fra tidlig morgen den 5. maj foreligger en sirligt ført bog angående ind- og udgående meldinger omkring SJL. Denne bog er en ikke ringe kilde til belysning af, hvad der i de følgende, hektiske døgn foregik i REGION V. Døgn, der afgjort ikke var uden vanskeligheder, hvad netop den allerførste indgåede telefonmelding viser.

»Kl. 06.40: Frb. V meddeler, at han efter ordre har søgt forb. med Frb. Ø, men der blev svaret, at »det havde ingen interesse«. Jeg meddelte, at arrestationerne skulle begyndes kl. 8 (det vidste han ikke) samt at Bach var undervejs derud.«¹⁰

»Bach«, Nissen Blom, var ganske rigtig på vej mod Frederiksborg amt i anledning af Brigadens forventede landgang i Helsingør. Anker Olesen forsøgte at nå frem til Maribo amt, men han blev stoppet af en tysk major på Storstrømsbroen, der kategorisk nægtede gennemkørsel. Kl. var 10.10, da Anker Olesen gav melding i sagen til SJL. Oberstløjtnanterne Riis Lassen og Toussieng forblev i hovedkvarteret på befrielsesdagen, men den 6. maj tog de på inspektion ude på Sjælland.

Også kaptajnløjtnant Knud Jensen og hans hjælpere i efterretningsafdelingen indgik i SJL's stab. Det samme synes derimod ikke at have været tilfældet med cand. mag. Arthur Hansen fra Ringen.

Den 7. maj tilgik der SJL en melding fra general Gørtz om, at general Dewing havde beordret de tyske tropper til at sætte sig i forbindelse med den lokale modstandsbevægelse, efterhånden som de forlod kaserner og lejre m.v. Det skulle derpå være modstandsbevægelsens opgave at sætte vagt ved de tyske efterladenskaber i form af våben, køretøjer og meget andet materiel. »Vagten er ansvarlig for de bevogtede beholdninger, der er de allieredes ejendom,« hed det.¹¹

Det var en stor opgave, der blev pålagt modstandsstyrkerne her, som afgjort krævede en oversigt vedrørende styrkernes antal og placering. Da SJL ikke i detaljer kendte sin egen styrke, ringede man omgående til amtsledelserne og udbad sig oplysninger. Ordren til Præstø amt, der blev modtaget den 7. maj kl. 13, lød således: »Amtet skal snarest indsende styrkeliste for hele amtet med angivelse af inddeling og bevæbning. Endvidere skal medfølge navne over samtlige, ansvarlige ledere i afsnit og distrikter.«¹²

Den 4.-5. maj havde der mange steder foreligget styrkelister, så man kunne holde styr på de da fremmødte personer. Nu gik man overalt i amterne igang med at udarbejde totalopstillinger af styrken også omfattende våbenlister m.v.¹³

På dette sted må det fremhæves, at ikke alle medkæmpere stod, eller kom til at stå, på disse styrkelister. Nogle få eksempler til belysning af dette forhold skal gives.

Oberst C. D. O. Lunn hørte befrielsesbudskabet på »Knabstrup«, men da han ikke var tilsluttet amtets modstandsbevægelse, måtte han derpå nøjes med at se ud over parken. Det holdt hårdt. Obersten havde, for dog at være med, planlagt et ildoverfald på en tysk patrulje ved passende lejlighed, ene mand. Det fik familien dog heldigvis snakket ham fra.

Aksel Frandsen, der i sommeren 1943 havde hjulpet Bruno de Neergaard ved at sætte ild på det lille hus i Blæsinge, og som senere hjemførte talrige maskinpistoler fra egnen ved Tissø, stod heller ikke på styrkelisten. Frandsen kom sydfra ind i Slagelse den 5. maj om morgenen i følge med politifolk og andre grupper til forstærkning af den noget splittede styrke i Regionens 3. største by. Frandsen blev sprunget over, da politifolkene fik udleveret armbind, da hans navn ikke figurerede på den foreliggende liste. Det gjorde av, men det hører med til historien, at da Frihedsrådets lokalkomite kort efter hørte om hændelsen, så fremskaffede man i hast et armbind, som derpå blev overrakt Frandsen af et af komiteens medlemmer.

Sjællandsledelsen med stab i Holte maj 1945. Fra venstre: Kystløjtnant Chr. Stemann Petersen (SOE), premierløjtnant E. F. von Holck (SOE), repræsentant Anker Olesen, kaptajnløjtnant Knud Jensen, oberstløjtnant P. Riis Lassen, kriminalass. V. Th. Hansen, arbejdsmand Peter Nissen Blom, oberstløjtnant F. E. W. Toussieng, arbejdsmand Svend Wagner, kornet L. B. R. Jacobsen og cand. mag. Arthur Hansen.

Skytte Leo Larsson, som i august 1944 havde hjulpet en canadisk pilot til flugt nord for Ringsted, og som i marts 1945 gentog bedriften med en amerikansk jagerpilot ved Skælskør, var heller ikke opført på nogen styrkeliste. Det forhindrede dog så afgjort ikke, at hans navn havde den allerbedste klang hinsides Atlanten.

I Helsingør valgte byledelsen at se væk fra Dansk Samling folkene ved befrielsen, selv om flere af dem må have været blandt veteranerne i modstandsbevægelsen. Heller ikke havneingeniør A. L. Hvalkof blev der brug for. Da han, der havde iværksat oprettelsen af O-grupperne i byen, den 5. maj om morgenen ankom fra København på motorcykel med sidevogn, ført af en brandmand, fandt han hurtigt ud af, at hans nærværelse ikke blev anset for nødvendig.¹⁴

Aktiveret af SJL gik også amtsledelserne i stilling først i maj 1945. Amtslederen i Frederiksborg amt øst, oberstløjtnant Deleuran, beretter følgende om de sidste dage før befrielsen: »Den 2. maj 1945 ved den daglige konference med Regionens repræsentanter blev givet ordre til at gøre

klar til alarmering. Den næste dag flyttede jeg med staben til Vedbæk, hvor jeg indkvarterede mig, lod alle byledelser etablere midlertidige kommandostationer, til hvilke der blev holdt konstant forbindelse dels pr. telefon, dels ved cykelordonnanser. Den 4. maj om aftenen blev der givet ordre til at holde grupperne parat og mest muligt samlet, men ikke foretage nogen aktion før på nærmere ordre.«¹⁵ Den 2. maj fik også amtsledelsen i Frederiksborg amt vest ordre til at holde sig klar, hvorpå lederne begav sig til den planlagte kommandostation, kommunekontoret i Nørre Herlev, syd for Hillerød. Den 4. maj søgte kaptajn A. D. Jensen efter ordre fra SJL forbindelse med de lokale myndigheder i Hillerød, såvel amtmanden som borgmesteren. Det blev aftalt med disse, at evt. allierede faldskærmsfolk, som kunne tænkes at dukke op ved rådhuset eller et kirketårn, skulle dirigeres til kommandostationen. I løbet af natten samledes styrkerne så på de befalede mødesteder, hvorpå der for at sikre størst mulig ro i amtet blev udstedt spiritusforbud.¹⁶

Staben for Holbæk amtskommando, ledet af oberstløjtnant Gabel-Jørgensen, kunne man ca. den 2. maj træffe i »Jægerstuen« på Hotel Isefjord, men kun hvis man havde et løsen til redaktør August Pedersen. Først på eftermiddagen den 6. maj flyttede amtsledelsen til Holbæk og opslog hovedkvarter på byens rådhus. Kl. 17.50 ringede kaptajn Oppermann til SJL og meddelte, at Lokalkomiteen blandede sig i modstandsbevægelsens arbejde, hvorpå man i Holte tog kontakt med komiteen.¹⁷

Et af amtsledelsens 4 medlemmer, officiant F. O. Nielsen, blev den 5. maj om morgenen af Oppermann beordret til amtmandsboligen. Her skulle han med folk fra sin deling, om nødvendigt ved brug af våben, hindre amtmanden i at forlade sin bolig. Styrken trak sig tilbage midt på dagen uden at have set amtmanden.

Kort efter tog F. O. Nielsen til Ringsted med sin deling, og da han nogle dage senere atter vendte tilbage til Holbæk, opdagede han, at amtet på en den 8. maj til SJL indsendt liste over stabens medlemmer ikke havde opført hans navn. »Den konservative politiker Carsten Raft havde fået min plads.«¹⁸

Ved SJL's hjælp blev F. O. Nielsen dog genindsat, men det blev kun på papiret, for reelt var han smidt ud af ledelsen. Ovennævnte indberetning findes i Reg. V ark., og det ses, at man i SJL meget energisk har streget et navn på listen, både med rød og blå farve. Ved at holde dokumentet op mod lyset kan man dog læse det slettede navn »C. Raft«. Forholdene i Holbæk amt var og blev noget for sig.

I Sorø amt havde i det mindste en del af amtsledelsens medlemmer opholdt sig i egnen syd for Tystrup sø i tiden op mod 2. maj. Derpå oprettedes et foreløbigt hovedkvarter hos sognefoged Chr. Pedersen i Tystrup

sogn, hvorfra man havde kontakter til amtets købstæder. Der havde været planer om evt. at samle amtets styrker ved Glumsø bag Susåens store slyngning, men ved befrielsesbudskabet fra BBC tog ledelsen nu straks til Slagelse. Her oprettedes kommandostation på spritfabrikken, hvorfra ordredgivelsen til styrkerne derpå foregik.¹⁹

Straks efter at have hørt BBC's budskab om kapitulationen samledes amtsledelsen for Præstø amt, og afdsnitslederne, på rådhuset i Næstved. Ordren om arrestationernes påbegyndelse kl. 8 blev udgivet kl. 07.20. Da der her, som mange andre steder i Regionen, ikke var frihedskæmperarmbind til alle, lavede man i hast MB-skilte. De skulle bæres synligt. SJL var i stand til at udlevere betydelige mængder af armbind, men den 6. maj kl. 13.20 måtte man melde hus forbi i Holte, lageret af armbind var da tømt.²⁰ Kort før middag den 5. maj fik amtsledelsen melding om et vådeskud ved Mern. Det ramte, arbejdsmand Svend Aage Nielsen døde dagen efter på Vordingborg sygehus. Det blev, som man kunne forvente, ikke det eneste vådeskud med dødelig udgang, som modstandsstyrkerne kom ud for.

I Regionen mistede ialt 10 mand livet ved vådeskud, og på landsplan kom det til at dreje sig om et halvt hundrede.²¹

Hen på dagen den 5. maj måtte amtsledelsen tage stilling til en noget vanskelig sag fra Karise-egnen, hvor en lokal modstandsleder øjensynlig havde arresteret ca. 20 personer, han ikke brød sig om. En lokal betjent lukkede de arresterede ud igen, og så blev der ballade. Hakon Keller, den civile amtsleder, skrev kl. 16 på en lap papir: ». . . Gebecke bad om beføjelse til at suspendere Ob. Kofod, hvilket jeg gav på grundlag af ovenstående.«²²

Der blev holdt flere møder i sagen, politiledelsen var absolut ikke enig med amtsledelsen, som den fandt havde truffet for hastige beslutninger. Det blev senere overvejet at rejse sag for ulovlig frihedsberøvelse over for den pgl. leder, men dette blev opgivet.²³

Karise var ikke det eneste sted i Præstø, hvor det kneb med at holde styr på begivenhederne. Det kan derfor ikke undre, at amtet pr. marts 1947 var det amt i Regionen, der havde måttet yde oprejsning til flest, som mente at være uretmæssigt arresteret af modstandsbevægelsen. Det drejede sig om 73 personer ud af 114 ansøgere. I hele Regionen havde 388 personer søgt om oprejsning, og i marts 1947 var en sådan ydet til 194 personer, mens 106 havde fået afslag.²⁴

Amtsledelsen i Maribo amt holdt i krigens sidste uger kontakt med SJL via amtets egen kurer, lærer Egon Christensen. Han var ventet med længsel af ledelsen, der dog havde lidt svært ved at forstå, at SJL intet kunne

meddele om Montgomerys planer for den nærmeste tid. En af de sidste dage i april 1945 gik modstandsbevægelsen i amtet i skærpet beredskab, hvilket indebar, at man i løbet af få timer kunne alarmere styrken og bevæbne den. Hovedkvarter »A« blev oprettet på »Christiansminde«, hvor amtsledelsen næsten konstant holdt møde, også lokalkomiteen for Nykøbing F. blev indkaldt. Derpå kom så en melding fra SJL: »Etabler hovedkvarter og vær klar.«²⁵

Som det ses, var man da allerede klar i Maribo amt.

I forbindelse med tyske razziaer i amtet blev et medlem af amtsledelsen arresteret den 3. maj. Det var Albert Rasmussen, søløjtnant Bistrups nærmeste medarbejder. Hovedkvarteret på »Christiansminde« blev derpå omgående ophævet, hvorpå Bistrup sidst på dagen søgte ly hos amtmanden, greve Reventlow. Efter en tiltrængt drink sov Bistrup derpå i amtmandsgården natten til den 4. maj. Næste morgen blev han vækket af amtmanden, der havde været i byen for at købe en tandbørste til sin gæst. I det påfølgende morgenmåltid deltog også lederne af det illegale politi i amtet, politimester Jersing og politifuldmægtig Winther Jørgensen. Også de havde overnattet hos amtmanden. Amtmanden og Bistrup hørte sammen BBC's meddelelse om den tyske kapitulation. »Amtmanden havde tårer i øjnene og jeg vel også, da vi lykønskede hinanden, og efter et hastigt fredsbæger skyndte jeg mig af sted til Ejegod . . .«²⁶ »Ejegod« var den gård nord for Nykøbing F., hvor amtsledelsen hen på aftenen den 4. maj opslog sit hovedkvarter.

Inden den 3. maj havde Bistrup haft et par samtaler med amtmanden, der venligst havde lyttet til, hvad denne ukendte »hr. Frederiksen« havde at meddele. Bistrup beretter: ». . . og jeg sagde da, at jeg som repræsentant for M. B. måtte meddele amtmanden, at vi ikke kunne tåle medvirken fra civil side til at modtage eventuelle tyske kapitulationstilbud.«²⁷

Modstandsbevægelsen forudså med andre ord, at tyske kommandanter evt. kunne tilbyde kapitulation til amtmænd, borgmestre eller luftværnschefer . . . og at dette muligvis kunne komme til at ske på vilkår, der ville lægge hindringer i vejen for de af modstandsbevægelsen planlagte arrestationer af landsforrædere.

Amtmanden forklarede Bistrup om sine beføjelser i forholdet til borgmestrene, og på et nyt møde den følgende dag meddelte greve Reventlow, at han ville være rede til at holde modstandsbevægelsen underrettet om situationen i amtet. Dette fortrinsvis gennem politimester Jersing. Fra den 4. maj om aftenen og i de følgende døgn lå al lokal magt utvetydigt hos modstandsbevægelsens amt- og byledere.

Amtmænd, borgmestre og politimestre var kun statister, hvilket ikke bekom dem alle lige godt.

Befrielsesdagene var i det hele taget dage, hvor alt kunne ske, og hvor det skete.

Rundt i Regionen

Korsør: Befrielsesdagene her blev ret så dramatiske, da meget store tyske styrker, 6000 mand nævnes, befandt sig til lands eller vands i Korsør-området. Tyske patruljer færdedes endnu den 6. maj i gaderne, hvilket gav anledning til episoder af forskellig art. Byledelsen, der rådede over ca. 180 mand, var naturligt nok interesseret i at medvirke til en fredelig løsning på problemerne. I den anledning blev der den 6. maj blæst luftalarm 2 gange, for at få befolkningen væk fra gaderne.²⁸

Bylederen, søløjtnant Preben Holm, beretter: »Der kom ingen englændere lørdag den 5. maj, og da tyskerne fortsat prøvede at fouragere og patruljerede i Korsørs gader, og opretholdt vagtposter på Halskovbroen, samtidig med at frihedskæmperne, fortrinsvis politifolk, begyndte at arrestere mistænkte landsforrædere, var situationen ved at blive uholdbar, styrkeforholdene taget i betragtning.

I løbet af søndagen begyndte de første englændere at passere Korsør i personvogne, og det lykkedes styrmand E. P. V. Petersen at få overtalt en oberst Pepys til at tage et møde med mig i fæргеlejet. Oberst Pepys havde travlt med at komme videre, men indvilligede i at tage med os til Standortalteste på Byskolen i Tejlmans Allé. . . Efter nogen parlamenteren med den tyske officer, som åbenbart fuldstændig manglede direktiver, og efter nogle truende udtalelser fra oberst Pepys, enedes man om, at de tyske landmilitære styrker, herunder også vagtposterne på Halskovbroen, skulle trækkes tilbage til garnisonerne, mod at Korsør by påtog sig forplejningen.

Så vidt så godt; men det viste sig, at den tyske »kommandant«, hvad han vistnok havde fortalt os, og som iøvrigt var normal procedure, ikke havde kontrol over de halvhundrede krigsskibe, som lå i havnen og på reden.

Et døgn eller to mere måtte vi affinde os med, at mandskabet herfra afspærrede havneområdet, som lå tæt op ad rådhuset, hvor frihedsbevægelsen havde sit hovedkvarter. Samtidig begyndte de at sende vognpatruljer ud foran rådhuset, som under Faber-Hansens og Christiansens ledelse var blevet barrikaderet med maskingeværer, bazookaer m.v. Jeg husker en dag, det må have været den 7. eller 8. maj, at jeg sad på rådhuset og telefonerede til Marineministeriet om vor vanskelige situation, da en mand kom ind og meddelte, at nu stormede tyskerne. Så galt gik det ikke!

Situationen var denne, at i dagene inden 4. maj havde den tyske admiral, der havde kommandoen over Kiel-området, beordret sine skibe til Korsør, og han var selv ombord i et af dem. . . Den 7. maj eller måske den 8. rullede der 3 engelske (lette) kamp- eller panservogne op foran rådhuset. De var kommet over med færgen og hørte åbenbart til forspidsen af de engelske styrker. Den engelske løjtnant . . . og jeg aftalte, at vi ville prøve at pacificere de tyske maritime styrker i havnen. Efter at løjtnanten over radio havde sikret sig godkendelse fra sine overordnede, rullede vi ned på havnepladsen lige ud for det tyske admiralskib . . . Til sidst sagde den engelske løjtnant, måske lidt flot, at hvis admiralen ikke gav efter for vore krav om tilbagetrækning af alle tyske marinestyrker til skibene og Benzinhavnen, ville han anmode RAF om at bombe havneområdet.

Admiralen gav køb – alle marinestyrker blev trukket ombord eller til Benzinhavnen – frihedsbevægelsen havde endelig kontrol over den egentlige by. Benzinhavnen blev overtaget nogle dage efter, da tyskerne afmarcherede. De tyske skibe blev af Flag Officer Denmark (Rear Admiral Holt) dirigeret væk fra Korsør.

Omkring 8.–9. maj ankom et kompagni af 1st Parachute Regiment fra Kastrup til Korsør. Kompagnichefen var major Rutherford. Deres opgave var at organisere afvæbningen af alle de tyske landstyrker på Sjælland. Afvæbningsstedet blev området lige før Halskovbroen foran Klubhotellet, hvor Korn- og Foderstofkompagniets lagerbygninger blev brugt som opmagasineringsplads. Samtidig havde den engelske kommando i København beordret opstillet en tysk Transportkommando på 4–5 officerer under en oberstløjtnant, der skulle regulere trafikken mellem København og Korsør på den daværende hovedvej. Jeg fik den ubehagelige opgave – her flere dage efter kapitulationen – at måtte tvangsindkvartere denne stab af tyskere i præstegården i Vemmelev.

Afvæbningen af de tyske styrker, det kom til at dreje sig om ca. 65.000 mand, og som foregik dag og nat, oversteg de ca. 100 englænderes kræfter, og frihedsbevægelsen måtte stille mandskab til rådighed.

Major Rutherford og jeg tog ophold på Klubhotellet, hvorfra man kunne overse afvæbningen. Det blev nu klart, at frihedsbevægelsens få hundrede mænd ikke kunne magte de mange opgaver med bevogtning af flygtningelejre, lazaretter, garnisoner, afvæbning m.v. De fleste frihedskæmpere havde jo også deres daglige arbejde at passe. Derfor annoncerede vi gennem »Korsør Avis« efter frivillige, og i mangel af bedre gav vi dem som autoritetssymbol hjemmelavede frihedskæmperarmbind. Dette vakte berettiget nogen harme hos de oprindelige modstandsfolk . . . Hestene var i de første dage et stort problem for os – en nat ankom et helt kavaleriregiment fra Næstved med flere hundrede heste, som

vi måtte tøjre i Korsørs gader . . . Tyskerne forekom meget disciplinerede, også under den ofte nedværdigende afvæbningsproces, og der forekom kun få episoder. På vor side må jeg i sandhedens interesse anføre, at ligegyldigt om det var englændere, frihedskæmpere, politifolk eller brigadesoldater, der bevogtede magasinerne med beslaglagt gods, så forsvandt pistoler, revolvere, skrivemaskiner og cykler sporløst. Automobile blev der også gjort indhug i, særlig rettet mod akkumulatører og dæk. Det beslaglagte gods blev i løbet af efteråret solgt ved offentlige auktioner ved handelsministeriets foranstaltning, idet dog våben og ammunition i forvejen var blevet overtaget eller destrueret ved engelsk foranstaltning . . . Ialt tror jeg, at der ved hele afvæbningen i Korsør blev beslaglagt ca. 6 millioner kr., som blev indsat på en af Nationalbanken oprettet konto i en lokal bank.«²⁹

Som det ses, greb britiske officerer på afgørende vis ind i den for modstandsbevægelsen uholdbare situation i Korsør i dagene 5.–8. maj. Den 5. maj var byens eneste rugbrødsbager på foranledning af tandlæge Jensen blevet arresteret for at have handlet med tyskerne. Hos nogle tyskere, der ville have rugbrød, opstod tanken om evt. at befri bageren, men de kunne vist ikke rigtig finde frem til hans opholdssted. Ved aftalen om, at Korsør by skulle påtage sig forplejningen af de tyske styrker, var det ikke så godt at have rugbrødsbageren under lås og slå. Den pgl. bager blev derfor, øjensynlig af Frihedsrådets lokalkomite *beordret* til at genoptage bagningen af brød til tyskerne.³⁰ Det var slet ikke så let at finde ud af, hvilket ben man skulle stå på i de bevægede befrielsesdage.

Helsingør: Mens man i Korsør forgæves spejdede efter landgang af britiske tropper den 5. maj, gjorde man i Helsingør klar til at modtage Danforce, som Brigaden nu blev benævnt. Der havde været ført en del forhandlinger vedrørende landsætningen af disse ca. 5000 mand, der var den bedst uddannede og bevæbnede danske styrke, som var til rådighed ved befrielsen. Da tyskerne kapitulerede blev der ikke brug for oprettelsen af et egentligt brohoved i forbindelse med Brigadens overførsel til Danmark.

Nissen Blom kom ved 7.30 tiden den 5. maj til Helsingør, hvorfra han afgav en situationsmelding til SJL. Kl. 7.50 fik byledelsen besked på, at havnen i Helsingør skulle være ryddet til kl. 9 på hvilket tidspunkt Brigaden ville gå i land. Denne ordre kom noget bag på byledelsen, der ikke på forhånd var orienteret om planerne vedrørende Brigaden. Bylederen, orlogskaptajn Westrup, borgmester Peder Christensen og den tyske havnekaptajn drøftede rydningen af havnen på et møde, der begyndte kort efter kl. 8. Efter en halv times forhandlinger lykkedes det at nå til enighed om, at havnekajen skulle være fri fra kl. 10.³¹

Kl. 11.30 ankom de første enheder af Brigaden, og hen på eftermiddagen var hovedparten af styrken blevet overført. Det meste af Brigadens materiel blev derpå overført fra Sverige i løbet af natten og den følgende dag. Op ad dagen den 6. maj afgik Brigaden så mod København. Marchvejen var ved Lillerød antagelig dækket af 2. kompagni fra Hillerød, der allerede den 5. maj var blevet beordret sydpå. 2. kompagni var nærmest et O-gruppe kompagni.³²

Ikke mindre end 74 maritime enheder deltog i overførslen af Brigaden, heraf ca. 40 fiskekuttere.³³

På befrielsesdagen var der oprettet vejspærringer ved indfaldsvejene til Helsingør. Den 6. maj stod der 85 maskinpistolbevæbnede frihedskæmpere ved disse poster, som i det mindste ikke kunne passeres af personer kørende i almindelige biler.

Ved 16-tiden var der politisk møde på Akseltorv, men da det rygtedes, at den tyske garnison på Kronborg havde gjort oprør, svandt det stærkt ind i tilhørerskaren. Rygtet var falsk, men det skabte panik i byen. Kl. 19 var frihedskæmperne til afløsning på Politortorvet, hvor det blev indskærpet, at de ikke måtte lade sig provokere. Samtidig indførtes den ordning, at frihedskæmperne nu kun måtte bære våben, når de var i tjeneste.

Ved 19.30-tiden, mens mønstringen pågik, hørtes skydning fra havnen. Her var en tysk bil blevet anråbt, men da den ikke standsede hurtigt nok, blev den beskudt – efterhånden af alle danske poster på havnen. Dette førte til en regulær ildkamp mellem brigadesoldater, enkelte frihedskæmpere og tyske styrker. Orlogskaptajn Westrup ilede da til den tyske kommandant, der allerede havde sat nogle af sine folk i alarmberedskab. Sammen fik Westrup og kommandanten derpå kampen stoppet. Under skyderiet lå i Helsingør havn 6 skibe med udrustning og ammunition til styrker i Danmark og ventede på at blive losset. Under indtryk af situationen fortrak disse skibe nu til Helsingborg.

Jfr. en telefonisk indberetning i sagen til SJL blev der under ildkampen dræbt 2 tyskere og såret 7. Det var formentlig en brigadesoldat, der havde stoppet bilen. Det var et spørgsmål, om ikke tyskerne standsede, så hurtigt de kunne. »Meddeler endvidere, at Danforces optræden kunne være bedre.«³⁴

Fra mandag den 7. maj indførtes politipatruljer i Helsingørs gader, mens frihedskæmperne herefter kun blev brugt til bevogtningsopgaver.

Kalundborg: Få minutter efter at befrielsesbudskabet havde lydt den 4. maj kl. 20.35 udsendte bylederen, kaptajn D. F. Petersen, den første ordre fra modstandsbevægelsens hovedkvarter på rådhuset. Befolkningen var straks ved det glædelige budskab strømmet ud i gaderne, hvor

Frihedskæmpere på post i Skibby, Horns Herred. (LHA Skibby).

jublen ingen ende ville tage. Hen mod kl. 22 opstod der skyderi ved det tyske hovedkvarter på Grand Hotel nede ved havnen. Borgmester P. Hansen meddelte kommandostationen på rådhuset, at en civil mand i lys frakke skød først. Skydende tyske patruljer viste sig derpå hurtigt i gaderne, der kort efter var som blæst for folk. Tre civile borgere blev såret, en af dem døde senere på hospitalet. Konsul Valentin blev af byledelsen anmodet om at søge forbindelse med tyskerne på Grand Hotel for at få en ordning på forholdene »da vore folk er sendt på gaden for at opretholde ro og orden.«³⁵

Ved midnatstid fik byledelsen en melding fra amtsledelsen om straks at sende folk til byens rådhus og sognekirke for der at kunne optage forhandlinger med repræsentanter for de allierede styrker. Modstandsstyrkerne skulle være klar kl. 7.30, men armbind måtte først anlægges kl. 8.

Modstandsbevægelsens patruljer blev overalt mødt med begejstring, men da der allerede inden kl. 10 forekom episoder med berusede danskere, der ved havnen kom med tilråb til tyske soldater, blev der indført spiritusforbud fra den 5. maj kl. 16.

Kl. 14.20 opsøgte byledelsen, kaptajn D. F. Petersen, og formanden for Frihedsrådets lokalkomite, sagfører Wiuff, den tyske kommandant på Grand Hotel, korvettenkapitän Bröckelmann. For at undgå yderligere meningsløse hændelser, som de aftenen i forvejen, foreslog modstandslederne en ordning vedrørende patruljetjenesten i byen. Fra modstands-

bevægelsens side ville man forsøge at få en tysktalende person med i alle de grupper, der skulle patruljere i nærheden af de mange tyske krigsfartøjer i havnen. Den tyske kommandant fik også oplysninger om, hvilke foranstaltninger der fra dansk side var truffet angående levnedsmiddelleverancerne til de tyske styrker. En række andre forhold blev også drøftet, idet Bröckelmann anmodede om at blive sat i forbindelse med de englændere, som man regnede med hurtigt ville vise sig i byen.

I løbet af de første befrielsesdage afhentede frihedskæmpere ca. 125 personer, der efter en foreløbig afhøring blev transporteret til en interneringslejr i Ubby forsamlingshus. Alle forhold omkring interneringerne var nøje planlagt på forhånd.

Den 8. maj var der en stor frihedskæmperparade i et dalstrøg på Kaa-lund Klosters marker. Flere hundrede mand var på vagt, men der stod da 436 mand på marken, da oberstløjtnant Gabel-Jørgensen og matros Charles Hansen skridtede fronten af.

Under vældig jubel fra flere tusinde mennesker kørte nogle britiske officerer den 10. maj ind i Kalundborg. Borgmesteren udbragte et »England leve«, der efterfulgtes af både den engelske og danske nationalsang.

Efter et besøg på modstandsbevægelsens kommandostation, der nu var flyttet til Teknisk skole, kørte officererne til Grand Hotel, hvor den tyske kommandant så langt om længe fik lejlighed til at overgive sig.

Herlufsholm: Den 4. maj kl. 21 blev der givet ordre til grupperne om at møde på de befalede steder.

Kl. 4.30, nu den 5. maj, blev der anbragt udkigs- og lytteposter ved Herlufsholm Kirke for forbindelse med evt. allierede faldskærmstropper. Kl. 7 etablerede distriktschefen, skovrider Nis Lorenzen, sin kommandostation på Herlufsholm kostskole. Da der ikke fandtes armbind udleveredes M.B. mærker til mandskabet, der efter instruktion udsendtes på patruljer i omegnen. Maglemølle og krydsfinérfabrikken blev i denne forbindelse sat under bevogtning. Ved 17-tiden afgav distriktet 20 bevæbnede mænd til assistance for modstandsbevægelsen i Ringsted. Da man derpå havde 30 mand helt uden våben og 19 mand bevæbnede med til dels defekte Remington rifler, ud af en samlet styrke på ca. 114 mand, anmodede man amtsledelsen om hjælp vedr. våben.

»Dagen forløb roligt og under god disciplin«. ³⁶

Den 6. maj udførtes fortsat patrulje- og vagttjeneste i distriktet. Om eftermiddagen rykkede et hold frihedskæmpere til Ladby, hvor en gårdejer havde følt sig truet af 5 mistænkelige personer, hvoraf de 3 var skærslippere. Den udsendte patrulje fandt intet grundlag for at sigte nogen. Ved

en senere udrykning til Herlufmagle blev en mand frataget en jagtriffel, som han besad uden behørig tilladelse.

Ved 21.15-tiden indgik der melding om vedvarende skydning i Rådmandshaven. En udsendt patrulje antraf 2 vildt skydende personer, som straks blev afvæbnet og ført til kommandostationen. Da det ved afhøringen af de skydeglade viste sig, at de tilhørte modstandsbevægelsen i Næstved, på den anden side Susåen, blev de afleveret til chefen her, officiant Fritz Larsen. En af de skydende var tidligere straffet, hvilket man absolut ikke undlod at bemærke i sagsrapporten fra Herlufsholm distrikt.

Den 7. maj kl. 11.30 rykkede en patrulje ud for at fange 3 Hipofolk, der sneg sig langs jernbanen og åen til Gangesbro. 14 mand under ledelse af løjtnant Aarup og skovfoged Gram foretog derpå i de følgende 3 timer en eftersøgning i området, men uden resultat. Ved 13-tiden kom folk fra distriktet i ildkamp med tyske soldater, der lå på jernbanelinien ved Jørgen Jensensvej. Fra kommandostationen på Herlufsholm blev der givet ordre til, at frihedskæmperne ikke yderligere måtte indlade sig i kamp med tyskerne.

Næstved: Rapporter fra bylederen, officiant Fritz Larsen. 5. maj – »Kl. 7.45 fik vi ordre til patruljering, arrestation, besættelse af kommunale værker og jernbanen og afspærring af udgangsveje fra byen. Denne tjeneste iværksattes kl. 8.00. Dagen forløb med arrestationer af ca. 80 personer, hvilket vakte uhyre begejstring hos byens befolkning, der i stort tal havde taget opstilling og ved hurraråb gav deres bifald til kende. Der skete 2 fejl-arrestationer, men de pågældende blev rensset i befolkningens overværelse . . .«

6. maj – »Dagen forløb med arrestationer, patruljering og vagttjeneste som den 5. maj.

Om eftermiddagen overførtes 39 kvindelige arrestanter fra arresten til »Folkets Hus« og 30 mandlige arrestanter til »Garvergården«. Forplejningsspørgsmålet af arrestanterne overtoges af DKB, og arrestanterne ligger i halm.«

7. maj – »Kl. ca. 15 blev en frihedskæmper, Otto Jacobsen, dræbt af skud fra en tysk soldat. Episoden udviklede sig til skyderier forskellige steder i byen, hvorunder der blev dræbt 4 tyskere . . .«

7. maj (ny rapport) – »Efter at sindene var sat i oprør over mordet på Otto Jacobsen, fik vi melding om, at frihedskæmpere og tyskere var kommet i ildkamp ved viadukten ved Jørgen Jensensvej. Der blev herfra rekvireret forstærkning, og jeg tog selv derud. Tyskerne var trukket tilbage,

og jeg trak frihedskæmperne tilbage. Da vi kom op på Ndr. Farimagsgvej, kom kaptajn Frigast, og et øjeblik efter var vi i forbindelse med den tyske major og Andreesen.«³⁷

Faxe Ladeplads: I dagene omkring kapitulationen afvæbnede modstandsbevægelsen byens tyske garnison på 40 mand, samt en marineskole med 160 elever. Samtidig ankom en båd med 75 tyske flygtninge fra Hela til havnen.

I det følelsesladede klima lige efter befrielsen fandt søløjtnant Harry Larsen, at det som distriktsleder måtte være hans opgave at få sendt tyskerne ud af landet. Han chartrede derfor skonnerten »Clara« af Faxe Ladeplads, som samtlige tyskere i byen derpå den 9. maj blev beordret ombord på. Den 12. maj blev alle tyskerne landsat i Heiligenhafen på Femern. Her observerede man flere af den danske marines kuttere m.v., som det derpå blev besluttet at afhente senere.

Den 20. maj afgik Harry Larsen derfor med kutteren »Herdis«, der var blevet chartret til formålet. Besætningen bestod af 6 marinere, 9 søfolk samt en læge og en ingeniør. Denne mission endte i Kiel, hvortil de danske kuttere i mellemtiden var blevet ført. Det lykkedes at få samlet 6 danske kuttere og 2 toldkrydsere, men da det kneb med at få en britisk tilladelse til at hjemsejle skibene til Danmark, kørte Harry Larsen til København for at forhandle i sagen. Her fik han Marineministeriets bemyndigelse til at føre skibene hjem, hvilket skete i dagene 6.–8. juni. Den 9. juni blev der gjort klar til en ny tur sydpå. En besætning på 15 mand blev pr. rutebil afhentet på Holmen og kørt til Faxe Ladeplads, hvorfra man afsejlede den følgende dag kl. 7. Besætningen blev overført fra modstandsbevægelsen i København og kom derefter på bevægelsens lønningsliste i Faxe Ladeplads. Efter at have nået Kielerfjorden begyndte man for alvor at lede efter danske fartøjer. Der lå på dette tidspunkt ca. 5000 skibe i fjorden, så der var noget at se til. En række danske marinefartøjer og handelsskibe blev fundet. Eksempelvis »Peder Skram« og »Kronprins Olav«. Ved ture til Hamburg, Lübeck og Flensborg fik man øje på yderligere mange danske fartøjer. I Flensborg eksempelvis 5 marinefartøjer af T-klassen samt »C. F. Tietgen« og »Hammershus«.

I tiden 6. juni til 6. oktober 1945 blev der i 7 konvojer hjemført ikke mindre end 36 danske skibe. Alle skibene hjemførtes under orlogsflag og med en dansk søofficer ombord. Harry Larsen opholdt sig i Kiel til den 6. oktober, idet der i forbindelse med samtlige konvojer blev forhandlet med britiske marinemyndigheder i Kiel og Plön.

Det hele begyndte i Faxe Ladeplads.³⁸

Præstø: Styrken blev alarmeret den 5. maj kl. 4 og stillede ved Falckstationen kl. 7 for udlevering af våben.

Kl. 8.30 blev politistationen besat, hvorpå vagter udstilledes ved vejene, ligesom patruljer udsendtes.

Kl. 10 påbegyndtes arrestationerne, og inden midnat var 53 personer arresteret. Kl. 14.30 beslaglagdes missionshuset til opholdssted for de internerede. Senere på dagen blev byrådssalen beslaglagt som sovesal for vagtmandskabet, der var inddelt i 3 hold med 2 timers vagt og 4 timers frivagt.

Den 6. maj kl. 10 inspiceredes distriktet af afsnitslederen, kaptajn Jensen. Kl. 12 overgik forplejningen af de internerede til social- og sanitets-tjenesten.

Den 7. maj kl. 11.45 tilgik telefonisk melding fra amtsledelsen om 6 biler, der kørte rundt på Sjælland og sandsynligvis tilhørte Hipo. I den anledning blev der fra distriktet udsendt en patruljevogn til området: Mern, Ørslev, Vordingborg med tilbagekørsel over »Liliendal«. Patruljen observerede intet mistænkeligt. Ved aftenstid var der interneret 42 mænd og 5 kvinder, mens 14 mænd og 3 kvinder var frigivet.³⁹

Møn: Den 1. maj oprettede distriktschefen, toldassistent Bøgebjerg Hansen, et fast underjordisk hovedkvarter i Stege. Der blev i de følgende dage indsamlet oplysninger om den tyske skibstrafik omkring Møn, ligesom der blev foretaget rekognosceringer af fjendtlige belægninger og de derfra udgående patruljer. De vigtigste meldinger blev straks pr. ordonnans videregivet til afsnitsledelsen på »Liliendal«. Meldingerne, der var skrevet på en trykt »meldeblanket«, blev ført frem pr. motorcykel af dyrlæge J. Geert Jørgensen. Stege. Den 2. maj meldte man fra Møn: »Kl. 20.15 1 lazaretskib på 600 t. 2 dampere på ca. 800–1000 t. for nordgående i Grønsund«.⁴⁰

Den 5. maj kl. 7 morgen blev grupper og delinger trukket sammen på de udpegede samlingssteder, dette efter at de sidste våben var blevet fordelt i løbet af natten. Kl. 8.45 modtog distriktet en melding fra »Liliendal«, der lød: »Maden står på bordet«. Derpå blev styrken omgående samlet i »Kammerrådgården«, hvor grupper og delinger udpegedes til løsning af de forskellige opgaver. »1) Besættelse af Dronning Alexandrines bro. 2) Der opretholdes vagt ved de kommunale værker, sukkerfabrik og 2 saftstationer. 3) Anholdelse af stikkere og nazistiske elementer. 16 personer blev anholdt og 23 personer blev ført hertil fra Mern-Kalvehave.«⁴¹ Ved 15-tiden indløb der melding fra baron Rosenkranz's deling på Østmøn om, at der var ankommet 2 flygtningeskibe til Klintholm

havn. I en flodpram befandt sig ca. 300 politiske fanger fra KZ-Stutthof, og i et andet fartøj var der ca. 60 tyske soldater.

De tyske soldater begav sig mod Stege, men frihedskæmpere fra Øst-møn fik styring på flokken, så denne kunne dirigeres fra Møn til Vordingborg og derpå videre mod englænderne i Korsør.⁴²

Flodprammens last af udhungrede og tyfusbefængte fanger gjorde et stærkt indtryk på de mønske modstandsfolk. Flere gruer endnu ved tanken på de stakkels mennesker. Distriktsledelsen tilkaldte straks læger og Røde Kors, der påtog sig hjælp og forplejning. Den 7. maj blev der oprettet et lazaret på Klintholm søbad for de mest medtagne fanger, hvoraf en del døde i den følgende tid. Det påpeges, »at den største hjælp blev ydet af den i Klintholm stationerede deling af modstandsbevægelsen.«⁴³

Modstandsbevægelsen på Møn ydede således en indsats ved at få styr på forsprængte tyske enheder og ved, som en del andre steder, at give humanitær hjælp til indkomne flygtninge. Der skal ikke megen fantasi til at forestille sig, at de her nævnte problemer kunne være opstået i langt, langt større målestok – og på landsplan. I så fald havde modstandsbevægelsen i befrielsesdagene haft gode muligheder for at gribe ind med hjælp og værge. Hvem skulle ellers have taget affære i det opståede tomrum, mens man ventede på englænderne.

Ved sin afrejse fra Møn i slutningen af 1944 var kaptajn Jard den eneste, der vidste, hvor de rød-hvide-blå armbind var gemt. Frihedskæmperne på Møn måtte derfor den 5. maj også optræde med et papskilt mærket »M.B.«. Armbindingene kom først frem i lyset, da Jard den 8. maj kom tilbage fra København. Kaptajnen fik tildelt den opgave at bistå Røde Kors vedrørende fangerne fra Stutthof.⁴⁴

Ved Storstrømsbroen: I de første befrielsesdage forhandlede den militære byleder i Vordingborg, premierløjtnant Chr. E. Nielsen, med den tyske brokommandant for at undgå sammenstød mellem brovagterne og frihedskæmperne. Den 7. maj, da der stadig ikke havde vist sig britiske styrker i Vordingborg, fik SJL meddelelse om, at de lokale modstandsstyrker nu havde fået overdraget bevogtningen af Masned Sundbroen og Masnedøværket.

Det blev samtidig meddelt fra Vordingborg, at hvis russerne skulle vise sig, så ville broen blive sprængt i luften. Skovrider Morten Skude, hvis styrker bevogtede broens sydlige ende, var i løbet af eftermiddagen på besøg i Vordingborg for at forhandle om en evt. besættelse af Storstrømsbroen.

Den 8. maj om formiddagen blev Chr. E. Nielsen pludselig ringet op af den tyske brokommandant. Kl. 15 ville der foreligge et overgivelsesdoku-

ment til underskrift på Masnedøfortet. Det var ikke vanskeligt for Chr. E. Nielsen at skrive under på, at broen ville blive overgivet til modstandsbevægelsen i ubeskadiget stand. Derpå rykkede de danske styrker fra nord og syd ud på broen, hvor de mødtes.

Allerede den følgende dag passeredes broen af 2000 tyskere på vej hjem via Korsør. Den 14. maj blev vagten på broen inddraget, i hvert fald den del der hørte under Morten Skude.⁴⁵

Nord-Falster: Ved meddelelsen om den tyske kapitulation opslog Afdeling V-NV hovedkvarter dels på »Ulriksdal« og dels på »Vennerslund«. Styrken på »Vennerslund« stod direkte under kommando af skovrider Skude. Patruljer observerede ved sydenden af Storstrømsbroen og ved den østlige ende af Guldborgsundbroen.⁴⁶ Den 5. maj kl. 10.30 var der ved mindst en halv snes kirker etableret vagter, som afventede evt. tilsynkomst af allierede faldskærmstropper. Kl. ca. 23 fik man besked på, at man havde besluttet »at lade kirkevogterne forblive i deres stillinger til dag gry«. ⁴⁷ Den 6. maj kl. 19.25 kom der ordre fra Afsnit V's ledelse om, at kirkevagterne skulle afløses som sædvanligt. I løbet af formiddagen den 7. maj ser det derpå ud til, at kirkevagterne blev inddraget. Her, som i mange andre egne af Regionen, skal der tid efter anden nok have været en del poster ved kirkerne, der var ved at blive stive i nakken af at se efter faldskærmstropper.

Kørende og gående trafik blev holdt under nøje observation. Flere tyske soldater blev i denne forbindelse vist til rette, men det kom ikke til skudepisoder som i Nakskov og ved Lindeskov, hvor ialt 3 tyske soldater mistede livet.

I hovedkvarteret måtte man hele tiden tage stilling til nyopdukkede problemer. Eksempelvis anmodede jordemoderen i Nr. Alslev den 5. maj ved 18-tiden om at få sin bil stillet til disposition. Anmodningen blev afslået, men hvis der skulle blive brug for hasteudrykning, så kunne damen henvende sig til »Vennerslund«. Den 7. maj om eftermiddagen forespurgte en lærer fra Nr. Alslev, der var med i styrken, om han kunne få frihed til at deltage i et skolekommissionsmøde. Under henvisning til situationen blev det foreløbig afslået.

Guldborgsundbroen var den 7. maj besat af frihedskæmperne, og den 9. maj hedder det angående Storstrømsbroen: »Efter samtaler med amtsledelsen er der givet frie hænder til ordning af vagtforholdene på broen. Efter anmodning fra brovagten (Hermann Jørgensen) er Sven Sigvardt sendt til broen for at ordne telefonerne.«⁴⁸

I de tidlige morgentimer den 5. maj fløj 15 tyske flyvebåde af typen Dornier Do 24, og et enkelt Arado 196 pontonfly, fra deres sørednings-

base på Rügen i lav højde til Guldborgsund, hvor de landede. Chefen for Seenotgruppe 81, Hauptmann Karl Born, havde dermed unddraget russerne hele sin fly-enhed, samt nogle redningsbåde, der var sejlet mod nord.

Den 11. maj, hvor der nu også var kommet englændere til Maribo amt, førte en Lt. Grey i Sakskøbing forhandlinger angående flyvebådene med danske modstandsledere og Karl Born. Resultatet heraf blev bl.a., at de tyske fly skulle forsynes med Røde Kors mærker, foruden de iøvrigt værende kendetegn. Flyenes besætninger m.fl. anlagde samtidig Røde Kors armbind.⁴⁹

Ud over den 1/4 million tyske flygtninge, der i krigens sidste måneder var skyllet ind over Danmark, var der i krigens allersidste dage tilgæet Maribo amt en masse flygtninge fra den nordtyske kyst.

Bankbestyrer N. P. E. Jensen fra Stubbekøbing beretter: »Op mod kapitulationen kom der en mængde tyske flygtninge hertil byen ad søvejen. Det drejede sig både om militære og civile flygtninge. På et tidspunkt lå der i Stubbekøbing havn og på reden op mod 85 større og mindre skibe. Det største var lazaretskibet »Rügen«. Dette skib samt nogle meget store transportpramme var fyldt med sårede soldater fra østfronten. Disse blev med jernbanetog ført til nødlazarettet på Oringe ved Vordingborg. Sammen med denne flåde af flygtningeskibe kom en afdeling bestående af 10 hurtiggående torpedobåde under kommando af en tysk orlogskaptajn. Som depotforvalter for modstandsbevægelsen fik jeg en del med denne maritime invasion at gøre.«⁵⁰

Inden de mange flygtninge ankom ad søvejen, var der i Stubbekøbing og omegn 13 lejre og forlægninger, hvor der var indkvarteret ca. 2000 civile tyske flygtninge. De led under stor mangel på fødemidler og var befængt med alle mulige epidemiske sygdomme. Dertil kom så nu yderligere flere tusinde nye flygtninge, som der skulle holdes styr på. Disse lod sig uden protest afvæbne og afleverede alt krigsmateriel til N. P. E. Jensen og hans folk, der opmagasinerede det hele i nogle pakhuse på havnen. Modstandsbevægelsen overtog bevogtningen af de mange lejre, der kom til at sortere under chefen for de lokale civile luftværn, borgmester P. Hansen. Lejrene fik hver en civil dansker som leder, og det var et stort og anstrengende arbejde at prøve på at få alle disse lejre rensset for utøj og sygdomme. Senere blev lejrene afviklet, hvorpå flygtningene blev sendt til lejren ved Hasselø. Lazaretskibet »Rügen« i Stubbekøbing havn blev beslagent til fælles lazaret for samtlige lejre.

På baggrund af de mange sårede tyskere og flygtninge i det hele taget modnedes tid efter anden den tanke i engelske, danske og tyske kredse, at de 16 vandfly i Guldborgsund måtte kunne bruges til en hjemtransport

af sårede tyskere. Den 18. juni 1945 om formiddagen ankom en strøm af engelske, danske og tyske ambulancer til Guldborgsund. De sårede blev bragt ombord på flyvebådene, og kl. 13 var Karl Born og hans piloter klar til afgang med 450 sårede, hvoraf de 150 var på båre. Dornier-flyene var egentlig kun beregnet til 14 passagerer, men man tog det ikke så nøje med lidt overvægt i de dage.

Flyvebådene satte kurs mod Slesvig, hvor den britiske hærs lægekorps stod klar til at modtage patienterne.

For at forhindre at nogle skulle tro, at Hitlers Luftwaffe var genopstået i sin gamle form, blev de 16 tyske fly eskorteret af 16 Typhoon-jagere fra RAF.

Komiteerne

Ved Frihedsbevægelsens midlertidige magtovertagelse i befrielsesdagene påhvilede det Frihedsrådets lokalkomiteer at iværksætte de på forhånd planlagte arrestationer af unationale elementer. Dette krævede både før og efter 5. maj 1945 et samarbejde med den militære del af modstandsbevægelsen, som skulle foretage arrestationerne. Mange steder blev dette retsopgør planlagt i alle detaljer, hvilket var en vigtig forudsætning for et nogenlunde rimeligt forløb af de mange arrestationer. I nogle lokaliteter var rammerne for det lokale retsopgør derimod ret løse, hvorfor man her lettere kom ud i ukontrolable forhold.

Som tidligere nævnt opstod der i maj 1945 flere steder et mere eller mindre spændt forhold mellem modstandsledere og de kommunale myndigheder. Byernes borgmestre var i befrielsesdagene ikke rigtig i magtens centrum i »deres egen by«, hvilket godt kunne afstedkomme forviklinger. Der kunne fra kommunalt hold f.eks. fremkomme klager over de mange interneredes forhold i de overfyldte fængsler og internater, hvilket ikke altid var med urette. Noget sådant kunne give anledning til avis-skriverier og stridigheder, som lokalkomiteen derpå evt. måtte tage sig af.

Et eksempel på uoverensstemmelser kan hentes fra Maribo, hvor den socialdemokratiske borgmester, og medlem af Landstinget, C. E. Christiansen, havde været sin bys førstemand siden 1919.

Rektor Sigurd Højby, der efter en god indsats for det lokale modstandsarbejde vist nærmest var forsiddende medlem af lokalkomiteen, kom på kant med sin partifælle borgmesteren. C. E. Christiansen kunne ikke rigtig tage, at lokalkomiteen pludselig var øverste myndighed i byen, hvorfor der nu blæste en kold vind mod Højby fra borgmesterens side. Først flere år efter kom de to mænd atter til forståelse.⁵¹

Borgmester Calum i Næstved, der under folkestrejken havde lagt sig alvorligt ud med modstandsbevægelsens folk, udsendte den 5. maj sit eget opråb til byens befolkning. Borgmesteren må have haft behov for at markere sig på denne dag, hvor modstandsbevægelsens amtsledelse, der holdt til på Næstved rådhus, udsendte en proklamation til befolkningen.⁵²

Som eksempel på, hvor megen eller lidt føling borgmestre havde med modstandsbevægelsen, kan nævnes at Frederikssunds borgmester, Emil Retoft, på befrielsesdagen skulle have været ved at dåne, da han så de lokale modstandsfolk opstillet i L. H. Hansens foderstofgård. Han havde ikke været klar over, at der var så mange modstandsfolk i byen.⁵³

Borgmester Melgaard i Slagelse var derimod langt fra at dåne, for han oplevede befrielsen på Hotel Postgården, hvor både han og bylederen, premierløjtnant O. Tretow-Loof, opholdt sig »under jorden« på øverste etage sammen med flere andre modstandsledere.⁵⁴

Flere steder fik hjemvendte kz-fanger en plads i lokalkomiteen. Dette var f.eks. tilfældet med murer »Tony« Hansen, Hillerød, lærer Leth, Sorø, vejass. O. Nielsen, Frederikssund og ingeniør Egidiussen, Holbæk. Da lokalkomiteerne efter befrielsen beskæftigede sig med hjælp til bl.a. tidligere fanger, havde man altså her ekspertise lige ved hånden.⁵⁵

Den lokalkomite i Holbæk, som Egidiussen blev medlem af, bestod desuden af overofficiant P. K. Jensen (Ringens), forretningsfører Poul Hyttel (DKP), disponent Kjærsgaard Sørensen (Dansk Samling) og pastor N. M. Laurberg-Jensen (Frit Danmark).⁵⁶

Den 11. maj 1945 udsendte Frihedsrådets arrestationsudvalg de nærmere retningslinier for, hvordan man skulle forholde sig, når det danske politi den 13. maj atter genoptog sit normale virke. På grund af en fejltagelse var ovennævnte skrivelse imidlertid endnu den 14. maj kl. 22 ikke blevet udsendt til lokalkomiteerne på Fyn og Sjælland. For at indhente det forsømte blev arrestationsudvalgets retningslinier pr. fjernskriver udsendt til en række politistationer, herunder den i Holbæk. Afsenderen bag meldingen, der indløb kl. 22.20, var rigspolitichefen. Politiet i Holbæk blev samtidig bedt om at udtelefonere meldingen (ca. to A-4 sider) til Frihedsrådets lokalkomiteer i Holbæk, Nykøbing S., Kalundborg, Korsør, Slagelse, Næstved, Vordingborg og Stege.

Politibetjenten, der modtog meldingen, forespurgte København, om det var meningen, at man skulle ringe til alle de nævnte personer. Svar fra Hovedstaden: »Ja det er. Det står i skrivelsen + . . .«⁵⁷ Arrestationsudvalgets retningslinier omhandlede forhold omkring de internerede. Hvem skulle overgives til politiet, hvem skulle have deres sag yderligere under-

søgt, og hvem kunne evt. frigives. Med nogle dages forsinkelse var man den 15. maj meget klogere på det punkt i lokalkomiteerne.

Ministeriet for særlige anliggender i befrielsesregeringen iværksatte i løbet af maj 1945 oprettelsen af kontorer over hele landet til varetagelse af en lang række opgaver af særlig art. Der kunne være tale om hurtig hjælp til modstandsfolk eller disses efterladte, erstatningssager og en række spørgsmål omkring modstandsstyrkernes forhold, f.eks. vedrørende løn og arbejdsanvisning m.v. Lokalkomiteernes kontorer kom over alt til at yde en stor indsats i forbindelse med udførelsen af de pålagte opgaver. I Holbæk, hvor man havde oprettet et kontor allerede den 11. maj, valgte man den 23. maj en bestyrelse for kontorets arbejde. Foruden lokalkomiteens medlemmer fik kontorfuldmægtig N. Thomas Hougaard (sabotageorganisationen) og inkassator K. Emerik (Holbæk byråds sociale udvalg) en plads i bestyrelsen. Emerik fik socialinspektør J. Lavdal som sekretær. Kontoret blev ledet af overofficiant Jensen med assistance af Th. Hougaard.⁵⁸

Det var mangeartede opgaver af praktisk art, der både i krig og fred blev overladt til lokalkomiteerne.

Den mere politiske side af lokalkomiteernes virke, der foreløbig havde skullet sikre, at ingen enkelt fraktion løb med den lokale modstandsbevægelse, kom også frem i sommeren 1945. Folk fra lokalkomiteen mødtes da med ledere fra de væbnede styrker for på opfordring af Frihedsbevægelsens Samråd at danne en bykomite på mindst 5 medlemmer. Også her skulle de 4 store, illegale organisationer og de militære styrker være repræsenteret.

Indtil det første frie Rigsdagsvalg havde fundet sted skulle bykomiteerne medvirke til at holde folkestemningen bag frihedsbevægelsens krav vedlige. Disse krav gik på afstraffelse af landsforrædere, udrensning af tjenestemænd, der havde svigtet, erstatning til alle der havde lidt tab på grund af national indsats, demokratisering af hæren, deltagelse i FN og en positiv forsvarspolitik bl.a. ved oprettelse af et Hjemmeværn som en naturlig fortsættelse af modstandsbevægelsen.⁵⁹

Kollaboratørerne

Den 13. maj 1945 blev politiet atter oprettet som etat. Indtil da havde modstandsbevægelsen, ofte bistået af politifolk, anholdt 21.800 personer, hvoraf ca. 2/3 senere blev løsladt, uden at der blev tale om retsforfølgelse. Mange af disse atter frigivne fik øjensynlig ligesom et »stempel«, uden at man egentlig havde noget at hænge dem op på. I tiden frem til

den 1. december 1945 blev yderligere ca. 16.800 arresteret af politiet og ca. 2000 ved Brigadens foranstaltning. Statsadvokaten for Sjælland udfærdigede anklageskrifter, efter den særlige straffelov, mod 1879 personer og rejste desuden tiltale mod 97 personer for værnemageri.

Om alle de ovennævnte forhold, og mange flere, henvises til Ditlev Tamms 828 sider store afhandling: Retsopgøret efter besættelsen. Her vil vi nøjes med at kaste et blik på, hvordan det gik modstandsbevægelsens direkte fjender i REGION V.

Først i februar 1945 fik Schalburgkorpset navneforandring til SS-Vagt-bataljon Sjælland. Samtidig afgav bataljonen 2 kompagnier til jernbanebevogtning i Jylland (Århus-Fredericia), hvorefter der så kun var ca. 125 mand tilbage i Ringsted. Ud over fortsat patruljetjeneste i egnen omkring Ringsted og bistand ved gestapos razziaer oprettedes flere såkaldte støttepunkter bl.a. i Slagelse og Næstved.⁶⁰

Afdeling I.c., der blev ledet af den tidligere danske politibetjent, SS-untersturmführer Schröder, udførte direkte politiarbejde i marken. Rapporterne blev indsendt til SS- und Polizeigebietsführer Seeland. Schröder og andre Schalburgfolk havde tætte kontakter til lokale danske nazister, der ved passende lejligheder optrådte som vejledere for Schalburgfolkene. Det var en grim cocktail, som utvivlsomt førte forskellige ubehageligheder for modstandsbevægelsen med sig.⁶¹

Den 5. maj om morgenen befandt de ca. 125 Schalburgfolk sig på kaseren i Ringsted, hvor der her forelå en mulighed for at arrestere dem alle med et snuptag. Den tyske kommandant i Ringsted anså sig imidlertid forpligtet til at beskytte Schalburgfolkene, evt. ved at lade disse afmarchere sammen med de regulære tyske styrker i byen. Da Anker Olesen ved 15-tiden ankom til Ringsted, fandt han situationen alvorlig, ikke mindst da byens egne modstandsstyrker var ret svagt bevæbnede.

Kl. 15.30 var SJL i forbindelse med Johansen, det må have været Svend Wagner, for at få samtykke til evt. at få sendt et kompagni af Danforce til Ringsted. Kl. 16.22 indløb derpå følgende melding til SJL: »Den danske brigade i Helsingør meddeler i anledning af den anmodning om assistance der herfra er rettet til Brigaden, at general Gørtz meddeler, at denne ikke kan ydes før nærmere meddelser er indløbet. Denne melding afventes.«⁶²

Ved 16-tiden havde Anker Olesen besluttet sig for at skaffe hjælp til Ringsted fra de omliggende byer. Kl. 17.05 rekvirerede Sorø amt hjælp fra Roskilde, hvorfra der kort efter afgik 80 mand pr. bil. Også fra Næstved-egnen, Holbæk og Sorø begyndte modstandsstyrker at sætte sig i bevægelse mod Ringsted. Kl. 18.45 var der ankommet 4–500 mand »af egne tropper« til Ringsted, hvor man var begyndt at få lidt mere frugtbrin-

gende forhandlinger med den tyske kommandant. De mange modstandsfolk fik garnison på Ringsted dampmølle. Natten forløb roligt, og det gjorde den 6. maj også, men nogen rigtig udvikling i sagen vedrørende Schalburgfolkenes status forelå stadig ikke.

Sidst på aftenen den 6. maj dukkede en britisk oberst op i Ringsted. Da oberst Pepys, som vi tidligere har hørt om i Korsør, forlod nævnte by ved 19.30-tiden, må man vel næsten have lov til at gå ud fra, at det også var ham, der viste sig i Ringsted. Der kan ikke have været mange britiske oberster på Midtsjælland den aften. Obersten førte forhandlinger med den tyske kommandant, bl.a. i overværelse af ritmester P. Sonne og kaptajn H. J. Kornerup, hvoraf sidstnævnte var kommet til byen med sin Giesegårds-gruppe. Den britiske oberst gav meget barske instrukser til den tyske officer.⁶³ H. J. Kornerup, der ikke husker navnet på obersten, beretter: »Jeg husker at såvel han som hans adjudant var dødblege og ret medtagne, men bestemthed manglede ikke.«⁶⁴

Kl. 01.45 fik ritmester Sonne en melding fra SJL, der var kommet fra »Chief representative in Denmark«, altså SHAFE. Heraf fremgik det, at danske statsborgere under ingen omstændigheder måtte gå med i den tyske udmarch. Hvis noget sådant alligevel skulle ske, fik Sonne besked på at foreholde den tyske kommandant, at det ville føre til ildkamp, og at han ville blive draget til ansvar for den samlede udvikling.

Ved 3-tiden om morgenen havde Sonne derpå en parlamentær hos den tyske kommandant og obersturmbanführer Egill Poulsen. Resultatet blev, at kommandanten nu var indforstået med, at Poulsen og hans Schalburgfolk blev efterladt og afvæbnet inden tyskernes afmarch. Egill Poulsen godtog dette, hvis ordren kom direkte fra general Gørtz. Fra SJL talte man derpå med kaptajn V. Hjalff »der gav bylederen fuldmagt til at handle på generalens vegne.«⁶⁵ Kl. var da 04.05 den 7. maj.

Inden kl. 7 bad man fra Ringsted om, at Schalburgfolkene måtte blive afhentet ved politiets foranstaltning.

Kl. 17.15 rapporterede kaptajn Wedell-Wedellsborg til SJL, at tyskerne var afmarcheret kl. 14, hvorpå ca. 200 modstandsfolk var klar til at foretage den endelige internering af Schalburgfolkene på kasernen. Der var ingen vanskeligheder af nogen art.

Fra torsdag den 10. maj blev vagten over Schalburgfolkene delvis overtaget af et halvkompagni fra København, hovedsageligt bestående af elever fra officersskolen. Den 14. maj kom yderligere et halvkompagni fra København og dermed må de fleste lokale modstandsfolk være blevet hjemkommanderet.⁶⁶

De mange modstandsfolk i Ringsted havde muligvis øjnet en chance for at komme i kamp med Schalburgfolkene. Som det ses, sørgede de al-

lerhøjeste myndigheder dog for, at netop dette ikke skete.

Medlemmerne af Hipokorpset, det andet tyske korps bestående af danske statsborgere, var ikke samlet ved befrielsen og dermed vanskelige at få under lås og slå.

Øjensynlig efter RAF's ødelæggelse af gestapohovedkvarteret i Shellhuset i København den 21. marts 1945 begyndte Hipofolk at vise sig noget mere ude på Sjælland. Her fandtes dog i forvejen Hipofolk ved en del tyske støttepunkter, selv om korpset i det store og hele holdt til i København.

Kort før befrielsen trak en del Hipofolk i civil. Nogle gemte sig i Hovedstaden, hvor de i befrielsesdagene skød til højre og venstre. Andre kørte i biler ud på Sjælland for om muligt at gemme sig der. Allerede den 4. maj arresteredes på kroen i Fuglebjerg et par Hipofolk, som var gået »under jorden«.⁶⁷

Ved morgengry den 5. maj angreb en større modstandsstyrke fra Faxe distrikt gården ved Rødvig, hvorfra Hipofolk havde deltaget i razziaerne på Stevns i april 1945. Da der var kastet en håndgranat mod hoveddøren, kom gårdejerens og hans kone samt 3 Hipofolk ret hurtigt frem og overgav sig. Efter aktionen, der blev ledet af søløjtnant Per Østergaard Petersen, gik turen til arresten i Store-Heddinge. »Vore styrker havde det største besvær med at beskytte fangerne mod lynchningsforsøg fra byens borgere, der havde taget opstilling ved arresthuset.«⁶⁸

Da modstandsfolk fra Frederiksværk havde sporet den berygtede Lorentzen-gruppe, 19 Hipofolk, til et sommerhus i Asserbo, rykkede man den 5. maj ud med den netop færdiggjorte panservogn. Huset blev omringet og derpå gennemhullet som en si. Da Hipofolkene overgav sig, havde de 3 døde og 5 sårede. Ved ransagningen af huset fandt modstandsfolkene 19 maskinpistoler, 11 alm. pistoler, 125 l benzin og store mængder ammunition og fødevarer. Det var tydeligt, at Hipofolkene havde håbet på at kunne gemme sig i sommerhuset i længere tid, men i befrielsesdagene blev der holdt nøje opsyn med fremmede folks færden, så det var derfor slet ikke let for tyskerhåndlangerne at undgå arrestation.⁶⁹

Fra den 5. maj om morgenen blev der en betydelig kørende trafik overalt i Regionen, dette bl.a. i forbindelse med de mange arrestationer, som da blev påbegyndt. Ind i denne trafik blandede sig jfr. talrige rapporter en hel del biler med Hipofolk. Da der som sådan ikke var styring på, hvem der kørte hvor, medførte denne blandede trafik flere sørgelige hændelser for modstandsbevægelsen.

Kort efter middag den 5. maj kom en stor, sort cabriolet kørende ad hovedvej 1 mod Korsør. En kurer for Frihedsrådets arrestationsudvalg,

Ritmester Sonne (til venstre) og obersturmbanführer Egill Poulsen ved Schalburgkorpsets overgivelse i Ringsted. (LHA Ringsted).

stud. jur. Erik Andersen, var her ledsaget af 3 modstandsfolk fra Roskilde: Falckredder Børge Olesen, pressesvend Knud Andersen og arbejdsmand Jens Erik Clausen. Sidstnævnte var, som vi ved, leder af det ene af de 2 modtagehold i Roskilde. Da der på dette tidspunkt blev meldt om Hipobiler kørende fra Ringsted i retning mod Sorø, gik godt et halvt hundrede frihedskæmpere her i stilling ved hovedvejen omkring Albertikrydset. Der blev udlagt søm på vejen, hvorpå hele styrken tog lade-greb. Inden længe kørte en sort bil, forsynet med et M.B.-flag, i betydelig fart hen mod krydset. Da de udlagte søm punkterede et eller flere dæk, blev dette af den ventende styrke opfattet som skud fra bilen. Derpå fyrede alle frihedskæmperne mod vognen, uden at nogen egentlig havde givet ordre hertil. Det hele skete bare. Den følgende dag måtte amts- og byledelse med beklagelse meddele, at de 4 døde på Sorø sygehus ikke var Hipofolk, men frihedskæmpere.⁷⁰

Indstillingen til modstandsbevægelsen i Sorø havde til da været særdeles positiv, men episoden vendte med et slag stemningen i byen. Hvem var egentlig disse frihedskæmpere, der sådan skød deres egne!

Inden midnat den 5. maj gik det galt igen. Denne gang på Skodsborg Bakke, hvor en bil med 4 frihedsfolk fra Frederiksborg amt øst kom under beskydning. Da patruljevognen, en Opel Kapitän, var på vej mod syd ad bakken, passerede den 4 holdende lastbiler, der senere viste sig at være fra Jægersborg (3. komp.) i Region VI. Fra de holdende biler åbnedes der ild mod Opelvognen med det resultat, at alle der blev såret, de 2 særdeles alvorligt. Styrken fra Jægersborg, der synes at have haft en dræbt, mente at lygterne på den benyttede personvogn skulle have været halvt røde og halvt hvide. Da episoden foregik nord for Mølleåen, befandt lastbilerne sig i Frederiksborg amt østs område. Det er langt fra sikkert, at man her havde hørt noget om rød-hvide lygter.⁷¹

Under jagten på Hipofolk i egnen omkring Frederiksværk blev der af modstandsbevægelsen opstillet en del spærringer. Den 7. maj kørte kommunelærer Erik Thomle Nielsen sammen med 2 tyske officerer i dette område. Ved en af disse poster mente vagterne, at bilen ikke gjorde tegn til at standse, hvorfor man åbnede ild mod den. Den ene officer blev dræbt på stedet, Thomle Nielsen og den anden officer blev indlagt på sygehuset i Frederiksværk, livsfarlig såret. Her døde Thomle Nielsen den 10. maj. Dermed havde Frihedsrådets lokalkomite i Frederiksværk mistet et af sine tre medlemmer.⁷²

Problemerne vedrørende den kørende trafik var ikke sådan at få styr på, men at der foregik overvejelser i sagen, viser nedenstående melding, der blev bekendtgjort i Vordingborg den 6. maj. »Feltråbet for egne styrker på Sjælland: »Klar«. Hvis vi møder vore egne og der bliver spurgt *Gundsø* er stikordet *Magle*.

Yderligere gælder for vogne, at der ved vagter om dagen tudes bogstavet A (· -).

For cyklende og gående frihedskæmpere gælder, når de bliver stoppet af vagter, at vagten går fra retstilling og over i skrævende stilling og dette besvares med, at den kommende strækker geværet ud i højre arm. Dette træder i kraft fra kl. 15.00 i dag.«⁷³

Antallet af de danske statsborgere, der gjorde tjeneste i tyske politikorps, anslås til ikke over 1000 personer. Den normale straf for at have været medlem af Schalburgkorpset blev 5 års fængsel. Hvis den tiltalte havde deltaget i landevidsstrejf var minimumsstraffen dog 10 års fængsel. Medlemmer af Hipokorpset stod til en minimumsstraf på 10 års fængsel. De stærkest belastede medlemmer af dette særdeles berygtede korps fik dermed langt højere straffe evt. dødsstraf.⁷⁴

Kriminalrat Bunke, der bl.a. havde ledet gestapos indsats i REGION V, blev aldrig stillet for en domstol i Danmark. Lige inden befrielsen forlod flere hold gestapofolk landet pr. båd fra en af øerne syd for Sjælland. Bunke holdt så østlig en kurs, at han endte i russisk fangenskab.

Sommeren 45

Den 20. juni 1945 fratrådte oberstløjtnant Riis Lassen »Region V, Sjælland«, som siden den 5. maj havde været den mere officielle betegnelse for SJL. Riis Lassen blev stabschef for Jysk-Fynsk Kommando i Århus, hvor han den 16. oktober 1945 blev myrdet på åben gade ved 6 revolver-skud. Signalementet af oberst Riis Lassens morder blev rundsendt i hele REGION V af SJL. Selv om der var udlovet en dusør på 5000 kr. for oplysninger, der kunne føre til gerningsmandens pågribelse, blev han aldrig fundet.⁷⁵

Oberstløjtnant Toussieng var chef for Regionen i tiden 20. juni – 17. september 1945. Han blev afløst af oberstløjtnant Løkkegaard, der tiltrådte den 20. september. Tilsynsførende civile ledere var Anker Olesen og Nissen Blom, fortsat med hver tre amter til inspektion.⁷⁶

Modstandsbevægelsens opgaver i tiden efter befrielsen blev mangeartede. Først de på forhånd planlagte arrestationer af unationale elementer, i hvilken forbindelse der skulle oprettes en forplejningstjeneste til bespisning af de internerede og deres vagter. Samtidig med disse foranstaltninger oprettedes talrige vagter ved veje, broer, jernbaner og strande, ligesom man også måtte holde øje med tyske lazaretter, skoler for Hitlerjugend og meget andet. Ved ordren af 7. maj fra general Gørtz fik modstandsbevægelsen ansvaret for bevogtningen af de tyske kvarterer, efterhånden som de blev forladt, samt opsynet med de store mængder efterladt tysk materiel. Dette krævede iværksættelse af en meget betydelig vagttjeneste, netop som mange frihedskæmpere så hen til at blive hjemsendt med det første. Mange havde tabt interessen for yderligere medvirken, nu det ikke var kommet til den ventede kamp mod tyskerne.

Man bør ikke noget øjeblik overse, at det var ønsket om at være med til at jage tyskerne ud af landet, der havde været baggrunden for de ved befrielsen foreliggende styrketal.

Den vagttjeneste, der nu tegnede sig, virkede ikke særlig tillokkende. Mere end en modstandsleder måtte drage i marken for at få styrkerne til at blive i tjenesten.

Der var betydelig forskel m.h.t. antallet af objekter til bevogtning fra område til område. Eksempelvis i Jyderup distrikt havde man pr. 13. maj

hjemsendt 2/3 af styrken på ca. 210 mand, hvoraf mange havde været med siden 1943–44. I Præstø amt antog man derimod i tiden 5.–13. maj op mod hundrede vagtmænd, der ikke havde været med i modstandsbevægelsen. Da styrkerne gennemgående ikke var flytbare, måtte det ifølge sagens natur gå som her skildret.

Der har hvilet et noget odiøst skær over jobbet som frihedsbevægelses vagtmænd, men dybest set udfyldte de bare en plads i efterkrigstidens dansk-britiske militære samarbejde. Der må have været antaget 6–700 af disse vagtmænd i Regionen efter den 5. maj, hvor de så gjorde tjeneste side om side med folk fra modstandsbevægelsens rækker.

Pr. 7. juni 1945 var der ca. 3000 mand til fortsat vagttjeneste i de 6 sjællandske amter.⁷⁷

I Roskilde amt var der ca. 350 mand, hvoraf 157 befandt sig i Roskilde og 143 (+ 15 lotter) i Køge. I Tåstrup var der 19 mand og i Greve 15.

På post i Sorø amt var til enhver tid 110 mand. Afløsninger m.v. blev ikke angivet, så her ved vi ikke det nøjagtige tal på de folk, der mere eller mindre permanent gjorde tjeneste.

I Frederiksborg amt vest var godt 400 mand fortsat i tjeneste. Staben og 1. kompagni holdt til i Hillerød, hvor man havde en civil, lønnet kok. 2. og 7. kompagni, ialt 155 mand, havde kvarter i Arresødal. Man havde vagtstyrker i Arresødallejren, Melbylejren, Lynæs, Spodsbjerg, Hundested, Rågeleje og Karsemose. 3. og 6. kompagni, 95 mand, med kvarter i Munkerup, mellem Gilleleje og Hornbæk, havde vagtstyrker i Hesbjerg, Gilleleje, Gilbjergshoved og Salgårdshøj.

4. kompagni, 59 mand holdt til i Frederikssund, men med en vagtstyrke i Stenløse.

I Jægersprislejren opholdt sig 19 mand fra 5. kompagni.

Desuden gjorde ialt 31 lotter tjeneste ved de forskellige forlægninger i amtet.

Frederiksborg amt øst havde ca. 615 mand og 64 lotter i tjeneste. Her rådede man over ikke mindre end 62 motorkøretøjer ved de 13 tjenestesteder.

I Holbæk amt forelå 11 vagtkompagnier, der ialt omfattede ca. 750 mand. Vagtmandskabet til de forskellige objekter blev taget af de nærbøende frihedskæmpere. Kasernering fandt ikke sted.

Vagtstyrken i Præstø amt bestod af ca. 535 mand, heraf 108 på Møn og 103 i Vordingborg.

Den 1. juni 1945 kunne der indkaldes ca. 8500 mand til den danske hær. Det var soldater af årgangene 1940–43, som straks fordeltes til bevogtningsopgaver landet over til afløsning af modstandsbevægelsens styrker. Den 18. juni blev yderligere indkaldt ca. 11000 mand, men da der

her var tale om rekrutter, kunne disse ikke umiddelbart indsættes i bevogtningsopgaverne. Henved 1/4 af de sidstnævnte var frivillige fra modstandsbevægelsen, som ved en særlig anordning havde fået mulighed for at indtræde i hæren på denne måde.⁷⁸

Endnu i august var godt 650 frihedskæmpere på vagt i Regionen, nu hovedsagelig ved flygtningelejre. Ved 12 flygtningelejre i Maribo amt var der eksempelvis 143 mand til bevogtning. Yderligere 20 mand bevogtede 3 tyske anlæg i området.

Fra den 8. august var alle vagter i Sorø amt overtaget af 14. bataljon og CB. Vagten ved et lazaret i Frederiksborg amt øst var tæt på at blive overtaget af politiet, og på Møn forhandlede der den 13. august vedrørende kystpolitiets overtagelse af flygtningelejrene. Den følgende dag var man på Møn »travl beskæftiget med modstandsbevægelsens forestående afvikling.«⁷⁹

Det fremgår ikke af materialet, nøjagtig hvornår man fik afviklet de sidste ca. 40 objekter i Regionen, som frihedskæmperne bevogtede. Man synes at have satset på, at det skulle ske hurtigst muligt, antagelig pr. 1. september 1945.

Tanken om oprettelsen af et Hjemmeværn, som Nationalt Værn var inde på allerede i 1942–43, udmøntede sig i en skrivelse fra SJL af 31. juli 1945. Som bilag til regionsbefaling nr. 79 fremkom her »Midlertidige bestemmelser for Frihedsbevægelsens væbnede styrker inden for Region V.«

I denne skrivelser § 1 hedder det: »Formålet er at bevare de hjemsendte styrker som en anvendelig militær enhed indtil en ordning af et regulært Hjemmeværn måtte foreligge, eller en anden ordning er truffet ved lov, hvorved Frihedsbevægelsens væbnede styrkers forhold reguleres. For at denne opgave kan løses tilfredsstillende, må den før og efter den 5. maj opbyggede organisation bevares og fastlægges . . .«⁸⁰

Derpå opstilledes regler for valg af et sjællandsråd og amtsråd m.v., opsyn med våben, øvelser og registreringer.

Om dette frivillige Hjemmeværn fylkedes derpå modstandsfolkene fra vinteren 1945–46. Grupper, delinger og kompagnier gik samlet ind i Hjemmeværnet, hvilket medførte, at de politiske fraktioner blev opretholdt.

I Holbæk amt var der nærmest kampvalg til amtslederposten, som tilfaldt kaptajn Oppermann. De, der ikke havde kunnet enes under krigen, kunne selvfølgelig heller ikke komme overens efter. I Helsingør, hvor de enkelte kompagnier var indgået samlet, prøvede man senere at opdele styrken i 3 forskellige afdelinger. Da det viste sig, at der i øvelsesdelingen, som Kristian Engelsen var leder af, blev politiseret og sunget kom-

munistiske sange på marchturene, vendte Hjemmeværnsforeningen her tilbage til den oprindelige kompagniinddeling.⁸¹

Ved lov af 16. juli 1948 oprettedes Hjemmeværnet som et statsligt organ og underlagt hærledelsen. Frode Jakobsen blev civil leder, mens oberst E. Johnstad-Møller blev den militære chef.

Ved nyordningen af Hjemmeværnet, der først trådte i kraft i 1949, blev Holbæk og Sorø amter – samt det meste af Præstø amt til Region V. Frederiksborg og Roskilde amter gik til Region VI, mens den sydligste del af Præstø amt og Lolland-Falster blev til Region VIII.⁸²

Sidst i juli 1945 afholdt REGION V et møde for samtlige civile og militære amtsledere i Regionen. Fra amternes side blev der givet udtryk for stærk kritik af den udvikling, der havde fundet sted siden den 5. maj. Kritikken kom stærkest til orde over for den bagvaskelse og direkte undergravning af modstandsbevægelsen, som fandt sted ikke mindst inden for visse dele af pressen. Der var på mødet stærk stemning for at foretage visse dramatiske skridt. Tre mulige tiltag overvejedes: »1) at opmarchere modstandsstyrkerne og lade en deputation overbringe modstandsstyrkernes krav til regeringen eller 2) at kræve hele regeringens afgang og lade en provisorisk regering overtage ledelsen, indtil valg kan finde sted eller 3) at kræve, at Frihedsbevægelsens ministre går af som protest mod den udvikling, der har fundet sted efter 5. maj«.⁸³

På mødet kom man imidlertid til det resultat, at det ikke var tidspunktet at gå til sådanne yderligheder. Man enedes derfor om at tage hjem i amterne og lodde stemningen, samt forsøge at opnå resultater bl.a. via de bykomiteer, som var dannet eller var ved at blive det. Efter mødet bad i hvert fald amtslederne i Sorø amt, Lars Skotte og kaptajn Wedell-Wedellsborg, om stemningsrapporter fra de enkelte byer i amtet. Samtidig udbad man sig forslag til hvilke foranstaltninger, der kunne tænkes truffet for at komme ud af den »før 9. april stemning«, som man fandt herskede i landet.

Det var rigtigt, at de gamle politiske partiers presse var begyndt at påpege fejl og mangler hos modstandsbevægelsen, da den første befrielsesrus havde lagt sig.⁸⁴

Man var især utryk ved modstandsbevægelsens væbnede styrker, der blev opfattet som en stat i staten, i det mindste så længe de var tjenstgørende. At disse styrker var blevet pålagt bevogtningsopgaver indtil politi og militær kunne overtage disse, så man åbenbart væk fra. Partipressen påpegede også de mange vådeskud som bevis for, at frihedskæmperne misbrugte deres våben. Der var selvfølgelig en del, der kom galt af sted og døde af det. Eller også gjorde sidemanden det. Enhver, der har tilbragt 3 måneder på en ekserserplads med at lade og aflade gevær, vil ikke have

svært ved at forstå antallet af vådeskud. Med den minutuddannelse, der var givet grupperne, var de uundgåelige.

Spørgsmålet om modstandsbevægelsens evne til at holde justits i egne rækker blev også taget op. Her rørte man utvivlsomt ved et noget ømt punkt. Allerede de første befrielsesdage gav et vink om, at nogle modstandsfolk var af den formening, at de kunne tillade sig næsten hvad som helst.

SJL's indstilling til udskejelser af den ene eller anden art var klar fra første færd. På forespørgsel den 6. maj blev der herfra meddelt, at den militære straffelov også var gældende for frihedskæmpere. Det kostede flere af disse både armbind og gevær.⁸⁵ Der var dog en hel del forskel på graden af justits i egne rækker i Regionens forskellige egne. I nogle byer blev frihedskæmpere hjemsendt for mindre forseelser, mens de andre steder kunne forblive i styrken trods beviselig kriminel optræden. Et sted blev således 4 frihedskæmpere med rette anmeldt for hærværk og tyveri af et betydeligt lager af tobak fra et privat hjem den 5. maj. Kriminalpolitiets rapport i sagen blev i september 1945 tilstillet både kontoret for særlige anliggender og den lokale bykomite. Dette sidste fordi anmelderen var henvist til at fremføre sit erstatningskrav for regionsledelsen, bilagt attest fra komiteen. En af ovennævnte aktionsdeltagere var en »pæn« mand, der i kraft af sin rang i bevægelsen burde have forhindret to tilreisende københavnere i at føre sig frem. Det kom ham dog ikke til skade. Han blev tværtimod sidst i september 1945 indstillet til at være en af frihedsbevægelsens domsmænd i Østre Landsret. Det må dog retfærdigvis nævnes, at den »pæne« mand ved befrielsen havde været udkommanderet med sin styrke til en nærliggende købstad, således at det ikke var bykomiteen her, der valgte ham, men derimod den i hans eget distrikt. Medlemmerne af sidstnævnte komite var næppe helt vidende om den »pæne« mands optræden, der i mere normale tider godt kunne have ført ham i Østre Landsret, men da ikke som domsmand.⁸⁶

Når frihedskæmpere i sommeren 1945 ved nattetid trængte ind på en landejendom på Sjælland for at klippe husets datter, og det derpå kom til skyderi, hvorunder en af de angribende blev dræbt, så er det klart, at resten af frihedskæmperne blev arresteret og senere udstødt af bevægelsen. Episoder af den art fandt naturligvis vej til avisernes spalter, hvilket ikke behøver at have haft politisk baggrund som sådan. Det bør nok påpeges, at en række forhold gjorde det til et særdeles vanskeligt job at have en lederpost i frihedsbevægelsen i tiden efter 5. maj.

Ved rigsdagens åbning den 1. oktober 1945 meddelte statsminister Buhl, at der ville blive afholdt valg til folketinget den 30. oktober.

DKP og Dansk Samling stillede op til valget i håb om, at partiernes ubestridelige indsats i modstandsbevægelsen ville give dem et godt valg. Da Ringen og Frit Danmark ikke havde været interesseret i at udvikle sig til partidannelser, de havde jo en betydelig rod i henholdsvis socialdemokratiet og DKP, opstillede modstandsbevægelsen dermed ikke som sådan samlet ved valget.

Der har været talt om, at en splittelse indenfor modstandsbevægelsen umuliggjorde noget sådant. Det er i virkeligheden noget vrøvl, for den politiske »splittelse« havde så afgjort været der hele tiden. Den var bare mere eller mindre trådt i baggrunden under opbygningen af modstandshæren.

Modstandsfolkene i REGION V udgjorde ca. 1,70% af den samlede befolkning, altså kun en meget lille del af helheden. Skulle nogen forestille sig, at der indenfor denne lille gruppe var basis for at kunne optræde som en samlet politisk faktor, så vil ét blik på styrkelisterne fra Regionen overbevise om det utopiske i sådanne tanker.

Fædrelandets befrielse var en ting, efterkrigstidens politik noget helt andet.

Valget viste da også, i hvor høj grad vælgerne tilsluttede sig de gamle partier, der fik 126 mandater ud af 147.

DKP mere end 6 doblede sit stemmetal ved valget og fik dermed 18 mandater, lige nøjagtig det antal mandater socialdemokratiet tabte. Dansk Samling gik det derimod ikke nær så godt. Partiet vandt kun et mandat, og ved det følgende folketingsvalg forsvandt partiet for steds ud af dansk politik. Venstre var det eneste af de 4 store, gamle partier, der havde fremgang, hvilket medførte, at dette parti kom til at danne den nye regering.

Ser vi på valgresultatet i den østdanske provins, kan det konstateres, at DKP mere end 8 doblede sit stemmetal i Frederiksborg amt, mens der var tale om en ca. 7–8 dobling i Roskilde, Præstø og Maribo amter. En særlig markant fremgang for DKP forekom i Stege/Vordingborg kredsen, hvor partiet var tæt på en 11 dobling af stemmetallet. DKP's dårligste valg forekom i Holbæk amt, her blev der kun tale om en 4 dobling af stemmerne. Til gengæld fik Dansk Samling et af sine bedre valg i Holbæk amt, hvor stemmetallet blev mere end fordoblet. Også i Sorø amt gik det pænt for partiet, mens det kneb mere indad mod Hovedstaden. I Helsingørskredsen gik partiet en del tilbage, hvorfor Dansk Samling i Frederiksborg amt kun fik 9 stemmers fremgang ved valget i 1945.

Selv om de enkelte amter og kredse naturligvis kunne frembyde specifikke træk, f.eks. vedrørende kandidaternes duelighed, kan det dog vist ikke uden videre afvises, at nogle af ovennævnte valgresultater, også kan

have haft deres rod i forhold med tilknytning til modstandsbevægelsen og de politiske aktiviteter omkring denne.

Et års tid efter folketingsvalget i oktober 1945 skrev kaptajn Wedell-Weddellsborg en beretning. Han, der havde levet livet farligt sammen med de civile ledere i Sorø amt, kom mod slutningen af sin beretning ind på modstandsstyrkernes anvendelse efter 5. maj og iøvrigt hele udviklingen, som han så den: »Denne tjeneste, som nødvendigvis måtte udføres, havde de illegale styrker kun ringe forudsætninger for at gennemføre. Den smule uddannelse, der var gennemført, havde selvsagt aldrig taget sigte herpå, og fra de illegale dages fare og spænding blev den endelige anvendelse en brat overgang, og det kunne rent psykologisk ikke undgås at virke som en skuffelse.

Uomtvisteligt havde alle, der stod rede den 5. maj, hvadenten de tilhørte den ene eller anden gruppe, været beredt til at gøre tjeneste med livet som indsats. At muligheden herfor ikke kom, må naturligvis betragtes som en lykke, men konsekvensen blev for hele Frihedsbevægelsen uheldig. Indadtil skadedes sammenholdet ved smålig afvejen og kritik af den enkeltes indsats under besættelsen uden tanke på, at hele systemet i den periode kun gav opgaver for de få, mens de mange måtte være henvist til blot at dygtiggøre sig selv og ellers være beredt. Udadtil måtte de bevæbnede styrker optræde i en situation, der ikke viste deres sande værdi og udføre en tjeneste, de ikke var uddannet til og slet ikke egnede sig til at udføre. Herved udsattes de for en efterhånden omfattende kritik, der følte uretfærdig og derfor skabte bitterhed.«⁸⁷

Den danske modstandshær var langt fra ene om ikke at blive indsat i en befrielseskamp. Det gik ligesådan i Norge, Holland og Belgien. Modstandsstyrkerne i Frankrig iværksatte derimod bl.a. en vældig sabotagebølge i forbindelse med invasionen og nedkæmpede tildels selv tyskerne i Bretagne.⁸⁸

Under andre omstændigheder kunne modstandsstyrkerne i REGION V meget vel have fået tildelt opgaver i lighed med dem, der blev deres franske medkæmpere til del i sommeren 1944.

Da ingen på forhånd kunne vide, hvordan det hele ville ende i Danmark, måtte selv de folk, der kom med i modstandsgrupperne så sent som i april 1945, regne med evt. at sætte livet til i en befrielseskamp. Denne kendsgerning blev udvisket i betragtelig grad af den tyske kapitulation den 4. maj 1945.

REGION V omfattede Sjælland og Lolland-Falster fraregnet København og Københavns amt (amtsrådsreds), der udgjorde Region VI.

Geografisk dækkede REGION V et område på ca. 8750 km² med ca. 690.000 indbyggere. Befolkningstætheden var 79 indbyggere pr. km², hvilket var op mod landsgennemsnittet.

Regionens grænser ændredes kun i ringe grad. Den eneste omlægning, som fandt sted, foregik i slutningen af 1944, hvor grænsen mellem Frederiksborg amt og Københavns amt flyttedes sydpå til Mølleå i øst og Harskov og Værebros å i vest.

I Regionen blev amterne som det eneste sted i landet benyttet som organisatoriske enheder i modstandsarbejdet. De 6 amter var følgende, med tilføjet areal i km², indbyggerantal og indbyggere pr. km²: Maribo amt (1795/134.000/75), Holbæk amt (1752/122.000/70), Præstø amt (1693/117.000/69), Sorø amt (1480/120.000/81), Frederiksborg amt (1344/128.000/95) og Roskilde amt/amtsrådsreds (688/68.000/99).

I området lå 26 købstæder med et meget varieret indbyggerantal, her med forstæder: Helsingør (27.893 indb.), Roskilde (22.245 indb.), Slagelse (19.112 indb.), Næstved (18.316 indb.), Nykøbing F. (16.332 indb.), Nakskov (15.415 indb.), Holbæk (13.005 indb.) og Hillerød (12.724 indb.). Af disse »storbyer« blev alle undtagen Helsingør og Nakskov før eller siden sæde for en amtsledelse.

Den videre rækkefølge af købstæderne var derpå: Korsør (9.896 indb.), Vordingborg (9.741 indb.), Køge (9.591 indb.), Ringsted (7.853 indb.), Kalundborg (7.853 indb.) og Sorø (6.226 indb.).

De sidste 12 købstæder, der alle havde under 5000 indbyggere var: Maribo, Frederikssund, Nykøbing S., Rødby, Stege, Saksøbing, Skælskør, Frederiksværk, Store Heddinge, Stubbekøbing, Præstø og Nysted.

På Sjælland udgjorde samtlige købstæder en selvstændig del af amtets organisation, i Frederiksborg amt øst, Holbæk amt og Præstø amt ved at være centrum for et distrikt og i Sorø amt ved at lægge navn til en bykommando. I Frederiksborg amt vest og i Roskilde amt var købstæderne hjemsted for et eller flere kompagnier. På Lolland-Falster, hvor man havde opdelt amtet i afdelinger, kom derimod flere købstæder med i

samme område. Maribo og Rødby tilhørte begge Afdeling II og Saksøbing og Nysted Afdeling III.

Området havde desuden 22 stationsbyer eller anden bymæssig bebyggelse med over 1000 indbyggere. Hørsholm m.v. havde næsten 7000 indbyggere, Haslev og Birkerød 4–5000 indbyggere og Fredensborg/Asminderød 2–3000 indbyggere. De øvrige byer, med 1–2000 indbyggere var: Lillerød, Espergærde, Faxe, Gilleleje, Faxe Ladeplads, Hedehusene, Snekkersten, Helsingø, Hornbæk, Jyderup, Farum, Høng, Hellebæk, Nr. Alslev, Slangerup, Gørlev, Tølløse og Gedser.

Blandt 38 småbyer med 500–1000 indbyggere var Herfølge, Holeby, Jægerspris og Svinninge de største, med over 900 indbyggere, mens Stenløse og Skævinge begge havde netop 500 indbyggere.

Af de nævnte byer med over 1000 indbyggere lagde følgende navn til et distrikt: Rungsted/Hørsholm, Haslev, Birkerød, Faxe og Jyderup. Distrikter blev ligeledes oprettet omkring byerne Humlebæk, Tikøb, Dalby, Hyllinge og Mern/Kalvehave – samt i egnen ved Audebo, Skamlebæk og Gjorslev.

Herlufsholm (5084 indb.) blev et distrikt under Præstø amt, selv om denne forstad til Næstved lå i Sorø amt. Vedbæk (1275 indb.), som overgik til Regionen i slutningen af 1944, blev ligeledes et distrikt.

I alle øvrige regioner opholdt ledelsen sig i eller ved den største by i området, hvis ellers den var brugelig som »hovedstad«. Sådan var det ikke i REGION V. Sjællandsledelsens (SJL) medlemmer boede i København, da Regionen blev oprettet, og der forblev de. Selv om København lå uden for REGION V valgtes den af helt åbenbare sikkerhedsmæssige årsager som hjemsted for SJL.

På baggrund af byernes særdeles stærke placering i modstandsbevægelsens organisatoriske opbygning, forekommer det naturligt, at bevægelsen også havde flest medlemmer i byerne. I hvor høj grad dette var tilfældet fremgår af, at befolkningen i købstæderne og de 60 andre byer, der i alt udgjorde ca. 44% af REGION V's samlede befolkning, tegnede sig for ca. 70% af modstandsfolkene ved befrielsen. Der var nogen forskel på, hvor markant en by-bevægelse modstandsbevægelsen var i de enkelte områder i 1945. I det område, der blev organiseret fra Sorø amt, boede ca. 80% af modstandsfolkene i byerne, mens det i Maribo amt kun drejede sig om ca. 65%.

I perioden 9. april 1940 – 29. august 1943 blev den østdanske provins ikke et foregangsområde for illegale aktiviteter. Da sabotage, strejker og våbenmodtagelser blev iværksat, forekom de hovedsagelig i andre egne af landet.

Der var dog også på Sjælland og Lolland-Falster folk, som deltog i illegalt arbejde. Tilskyndelsen til det tidlige illegale arbejde kom generelt oppe- eller udefra.

I vinteren 1940–41 dannedes kredse af Finlands-frivillige, der senere i Nationalt Værn havde planer for oprettelsen af en slags Hjemmeværn til støtte for den stærkt reducerede danske hær. Den legale organisation Nationalt Værn havde i den østdanske provins afdelinger i Vestsjælland, Sydøstsjælland og på Lolland-Falster. Afdelingerne i Sydøstsjælland og på Lolland-Falster kom efter det foreliggende ikke til at spille nogen rolle i forbindelse med det illegale arbejde. Det gjorde derimod afdelingen i Vestsjælland, der blev ledet af stationslederen hos Falck i Slagelse, Bruno de Neergaard. Han var stærkt indstillet på aktivistiske handlinger, hvilket helt sikkert smittede af i hans afdeling af Nationalt Værn, hvorfra der blev hentet bistand til sabotage i august 1943. Det videre perspektiv i afdelingens arbejde fremgår af, at i sommeren 1944 var både amtslederen og to af bylederne i Sorø amt, alle folk der havde været i Finland under Vinterkrigen 1939–40.

Dansk Samling, der ikke var med til at tegne samlingsregeringens politik, arbejdede særdeles energisk med afholdelse af dagligstuemøder og oprettelse af studiekredse. Samtidig arrangerede partiet talrige møder, hvoraf nogle gav anledning til dannelsen af en lokal partiforening. I det meget omfattende foreningsarbejde, som startede i de første besættelsesår, deltog på forskellig vis også folk fra Dansk Samling. Dette ikke mindst i forbindelse med oprettelsen af terrainsportsforeninger, der jo dog også i høj grad tiltrak folk af konservativ observans. Ved sine samlede aktiviteter, der bl.a. blev iværksat af efterhånden tre rejsesekretærer, gødede Dansk Samling jorden for et kommende illegalt arbejde.

Da DKP i sommeren 1941 blev gjort ulovligt, overgik partiet så at sige automatisk til illegalitet. Efterhånden som man fik partiapparatet på fode igen, lagde kommunisterne ud med dannelsen af partigrupper, der i første række varetog trykningen og/eller fordelingen af DKP's egne illegale blade. Disse blev et særdeles stabilt indslag i den illegale presse helt frem til befrielsen. Fra efteråret 1942 begyndte partiet sabotagevirksomhed, hvilket medførte lokale sabotager af sporadisk art, ikke mindst i Frederiksborg amt. Det organisatoriske arbejde bag oprettelsen af Frit Danmark grupperne varetoges ligeledes af DKP, der havde skolede folk også til denne aktivitet. Frit Danmark grupperne blev i det østlige Danmark øjensynlig en del mere tværpolitiske end tilfældet var vest for Store Bælt, hvor kommunisterne dominerede arbejdet. I en række tilfælde førte arbejdet i en af Frit Danmarks bladgrupper senere medlemmerne over i mere militant modstandsarbejde.

Studenternes Efterretningstjeneste havde egne trykkegrupper og arbejdede iøvrigt på en centralisering vedrørende distributionen af illegale blade. Studenternes Efterretningstjeneste, der især bestod af KU'ere, fik angående fordeling af illegale blade til tider følgeskab af andre konservative, der havde kontakt til det illegale blad »De Frie Danske«.

Fra militær side fandt der tiltag sted omkring udlægning af hemmelige våbendepoter fra hærens lagre og forberedelser vedrørende P-planen, hvorfra der i flere tilfælde kan trækkes direkte linier til de senere oprettede O-grupper. Dertil kom så den militære efterretningstjenestes løbende indsamling af informationer til brug for britiske myndigheder.

To af SOE's faldskærmsfolk, der i sommeren 1943 arbejdede henholdsvis på Lolland-Falster og på Sjælland, aktiverede her en del folk, som næsten alle tilhørte Dansk Samling, DKP eller Nationalt Værn. Ved udgangen af august 1943 var der DKP-grupper i alle amter, ikke mindst i de større byer, dertil kredse af Dansk Samling folk og bladgrupper af forskellig art samt i Vestsjælland folk fra Nationalt Værn. Antallet af egentlig aktive, bortset fra småfordelere af illegale blade, kan kun have omfattet få hundrede personer. Disse var først og fremmest folk fra yderfløjene i dansk politik, samt folk der iøvrigt var i stærk opposition til den af samlingsregeringen førte politik.

Efter den 29. august 1943, hvor der under Frihedsrådets ledelse blev opbygget en talstærk modstandsbevægelse, kom tilskyndelsen til illegalt arbejde også oppe- eller udefra.

Fra november 1943 påbegyndte DKP og Dansk Samling ved udvalgte rejsende, henholdsvis arbejdsmand P. Nissen Blom og rejsesekretær Anker Olesen, opbygningen af illegale grupper i alle egne af den østdanske provins. Det var i virkeligheden her, det hele for alvor begyndte, også for folk tilsluttet de to nævnte partier.

Også militæret startede på dette tidspunkt dannelsen af illegale grupper, O-grupper. Hovedsagelig folk med en militær fortid blev i denne forbindelse opsøgt af oberstløjtnant P. Riis Lassen eller kaptajn E. Frigast. O-grupperne skulle først og fremmest indsættes i en kaossituation i forbindelse med et tysk sammenbrud. De rejsende manede samtidig til værn mod den kommunistiske fare. Dette antagelig på baggrund af hærledelsens informationer angående den daværende politiske sammensætning af modstandsbevægelsen. Man havde fået det indtryk, at kommunisterne var i overtal, hvilket utvivlsomt var korrekt. For hæren betød dannelsen af O-grupperne, der i Nykøbing F. og Slagelse/Korsør, havde rødder til P-planen, at man her skaffede sig en række yderst loyale ledere ude i amterne. Uanset hvad der senere skete, var de først og fremmest hærens mænd. Mange af disse fhv. befalingsmænd fik senere lederposter i den

samlede bevægelse, til hvilken de formidlede yderligere tilgang af folk med eller uden militær fortid. De ca. 20 oprindelige civile O-grupper, der var hærens stamgrupper for yderligere hvervninger, havde ved befrielsen udviklet sig til styrker omfattende et par tusinde mand.

I det tidlige forår 1944 udsendte Ringens ledelse kaptajn Aa. Højland Christensen med den opgave at organisere Ringen-grupper over hele landet. Kaptajnen berejste også REGION V for at aktivere Ringens lokale repræsentanter for gruppedannelser. En sådan aktivering pågik fortsat i august, nu ved to andre af Ringens rejsende, men de fleste gruppedannelser i Ringens regi fandt hovedsagelig først sted senere.

De opbyggede modstandsgrupper i Regionen, fra regnet bladgrupper, talte ved udgangen af august 1944 ca. 3000 mand. Ved lokale hvervninger i løbet af efteråret 1944, især i oktober og november, tilgik inden årsskiftet 1944-45 yderligere ca. 3000 mand, idet man i stigende grad nu også begyndte at hverve i landområderne.

Efter opløsningen af det danske politi den 19. september 1944 besluttede politiets illegale ledelse i forståelse med Frihedsrådet, at politifolkene skulle indgå i særlige politigrupper. Mere end 800 politibetjente, antagelig ca. 90% af styrken inden for REGION V, blev på denne måde tilsluttet modstandsbevægelsen i Regionen i løbet af vinteren 1944-45.

Takket være nye og særdeles omfattende hvervninger i de lokale områder i de første måneder af 1945 nåede man ved befrielsen op på i alt at kunne mønstre ca. 11.700 mand i REGION V.

Den organisatoriske opbygning og udvikling efter december 1943 var en klar forudsætning for modstandsarbejdets ekspansion i 1944-45. Kun takket være en non-stop organisering oppefra på alle niveauer nåede man det store styrketal i Regionen, som forelå ved befrielsen. Til varetagelse af de foreliggende opgaver i REGION V oprettede M-udvalget en Sjællandsledelse. Denne kom til at bestå af to, der allerede var i gang med at oprette illegale grupper i området, P. Nissen Blom fra DKP og Anker Olesen fra Dansk Samling. Desuden indtrådte afdelingschef P. Justesen som Ringens repræsentant, mens oberst Tage Andersen foreløbig virkede som militær rådgiver. Han blev i sommeren 1944 udnævnt til Regionens chef.

Efter at man i SJL havde besluttet sig til at benytte amterne som selvstændige operationsområder, hvilket sikkerhedsmæssigt skulle vise sig at være et klogt valg, blev en af ledelsens første opgaver at finde frem til egnede amtsledere. Disse skulle derpå i samråd med folk fra SJL søge at få udpeget byledere i de enkelte lokaliteter. Det synes på forhånd at være afgjort, at bylederen i Helsingør, Korsør og Kalundborg skulle være en marineofficer.

Dette besværlige og tidsrøvende arbejde var først afsluttet i sommeren 1944, hvor SJL omkring den 1. august gjorde status. Det var lykkedes at få opbygget en modstandsbevægelse i Regionen, hvorfor man nu kunne betragte den indledende fase i arbejdet som fuldført. Derpå kunne man gå videre, idet kontakten til Frihedsrådet nu gik via K-udvalget, der havde afløst M-udvalget.

Da O-grupperne på dette tidspunkt endnu ikke var indordnet i den samlede bevægelse, blev det vurderet, at tiden nu var inde til at få også disse grupper tilsluttet. Dette vakte ikke udelt tilfredshed alle steder, således nægtede O-gruppernes leder i Holbæk amt pure at indordne sig i første omgang.

Da O-gruppernes organisator, oberstløjtnant Riis Lassen, i efteråret 1944 blev chef for REGION V, skubbede han på O-grupperne for at få dem til at indgå i den samlede bevægelse. Derved vandt militæret i virkeligheden yderligere indflydelse, selv om ikke alle O-gruppeledere fattede denne sammenhæng.

Netop fra dette tidspunkt tilgik der i stigende omfang befalingsmænd fra hæren til modstandsbevægelsen. Dette øgede Den lille Generalstabs mulighed for at påvirke udviklingen i det sidste halve år af besættelsen. I REGION V blev befalingsmændene kun beordret ind i modstandsarbejdet på Sjælland, der især havde Den lille Generalstabs interesse. Dette i en sådan grad, at den her endte med at have en betydelig indflydelse på modstandsbevægelsen, vist også i højere grad end forudset af Frihedsrådet.

Nogenlunde samtidig med Riis Lassens tilgang til SJL fik Ringen en ny repræsentant i denne ledelse. Det blev cand. mag. Arthur Hansen, der især varetog arbejdet med oprettelsen af Frihedsrådets lokalkomiteer. Nissen Blom og Anker Olesen havde da delt arbejdet mellem sig således, at de hver holdt kontakten til tre amter. Nissen Blom berejste Frederiksborg, Holbæk og Sorø amter, mens Anker Olesen tog sig af Roskilde, Præstø og Maribo amter.

Frederiksborg amt blev i slutningen af 1944 delt i to helt selvstændige områder – Frederiksborg amt øst og Frederiksborg amt vest. Dette skete på foranledning af SJL efter omfattende oprulninger i amtet.

Efter opløsningen af det danske politi fik en repræsentant for det nu illegale politi sæde i samtlige regionsledelser undtagen SJL. Både SJL og den illegale politiledelse holdt til i København, hvor politiets kontaktperson til modstandsbevægelsen, politiinspektør Sven Holten, var medlem af K-udvalget. Da Riis Lassen og Sven Holten kendte hinanden på forhånd, er det tænkeligt, at de to drøftede politiets forhold i REGION V direkte.

Politifolkene blev under alle omstændigheder opstillet som en særlig styrke i det samlede modstandssystem, således at de i en befrielsessituation ville kunne optræde som selvstændige formationer til opretholdelse af lov og orden. Dette forhindrede ikke, at mange politifolk også medvirkede ved aktivt illegalt arbejde samt iøvrigt varetog opgaver, der sigtede på det efter befrielsen planlagte retsopgør.

I SJL blev der under besættelsen kun foretaget to udskiftninger. Anker Olesen og Nissen Blom var med fra start til mål. Det var en ualmindelig flot præstation. Dermed forbrugte man alt i alt kun 6 medlemmer, hvad der er et lavere antal end i nogen anden regionsledelse. Af hensyn til kontinuiteten i arbejdet var det selvsagt af stor betydning med så få udskiftninger i ledelsen som muligt.

Af de 6 amtsledere, som SJL fandt frem til, var de tre oberstløjtnanter af reserven, hvoraf to havde kontakt med folk fra Dansk Samling. Det var Frederiksborg, Roskilde og Præstø amter, der fik disse militære chefer. I de øvrige tre amter blev civile udpeget til amtsledere, to fra Dansk Samling og en med tilknytning til Nationalt Værn/SOE. De tre civile ledere blev af forskellige grunde senere erstattet eller udskiftet med henholdsvis en matros fra DKP, en reserveofficer med tilknytning til Nationalt Værn og en søløjtnant. Tendensen gik således klart i retning af amtsledere med en eller anden form for militær baggrund. Bl.a. for at tilgodese både militære og modstandspolitiske synspunkter arbejdede man senere i 5 amter, af nu 7, med såvel en militær som en civil amtsleder. I 4 amter dannedes en amtsledelse bag amtsledelsen/amtslederne. I Roskilde amt klarede den militære amtsleder sig uden såvel en civil hjælper som en amtsledelse. Hovedsagelig medlemmer af Dansk Samling og DKP, evt. personer med tilknytning til disse partier, og militærpersoner blev repræsenteret i de oprettede amtsledelser.

Det var M-udvalgets retningslinier vedrørende dannelsen af byledelser, 3-mandsledelser omfattende en mand fra DKP og Dansk Samling plus en militær rådgiver, der blev benyttet som grundmodel også for sammensætningen af amtsledelserne.

Amtslederen var en særdeles betydningsfuld person i hele systemet. Tempoet i opbygningen af styrkerne og organisationen af disse afhang i høj grad af hans evner for illegalt arbejde. Man kan godt undre sig over, at disse nøglepersoner ikke af SJL blev beordret »under jorden« ved deres tiltrædelse. Det blev de ikke, for endnu i efteråret 1944 opholdt 4 af amtslederne sig i hjemmet, hvilket også var tilfældet med de fleste af deres nærmeste hjælpere. Det er let at være bagklog, men det kan konstateres at mere security omkring amtslederne og deres nærmeste kontakter

ville have sparet et par af de sjællandske amter for store tyske oprulninger med deraf følgende organisatorisk kaos og menneskelige lidelser.

Amtslederne havde ret frie hænder indenfor deres område, hvor de eksempelvis selv kunne beslutte, hvor mange modstandsfolk det var ønskeligt at hverve i amtet. At der var denne mekanisme til stede fremgår f.eks. af, at amtslederen i Maribo amt, søløjtnant Fritz Bistrup, og hans stabschef, oberst A. Hartz, dannede sig et skøn over antallet af tyske soldater på Lolland-Falster. Derpå blev det i amtsledelsen besluttet om muligt at hverve dobbelt så mange folk til de illegale grupper, som der var tyske soldater. Man nåede derpå ved en kraftig hvervekampagne i vinteren 1944–45 at få flerdoblet styrketallet, således at man ved befrielsen havde fået tilsagn fra ca. 2500 mand.

Hvervningsgraden, modstandsfolkernes andel af den samlede befolkning, var ved befrielsen ret forskellig fra amt til amt: Roskilde amt: 2,13%, Frederiksborg amt: 2,07%, Maribo amt: 1,86%, Holbæk amt: 1,72%, Præstø amt: 1,28% og Sorø amt: 1%.

Da modstandsfolkene stort set kom fra den mandlige befolkningsgruppe i alderen 18–60 år, som udgjorde ca. 1/3 af den samlede befolkning, var deres andel af denne gruppe dermed reelt det tredobbelte af ovennævnte procentsatser.

En hel del af de lokale ledere på den borgerlige fløj, eller deres hjælpere, var medlemmer af Sct. Georgs Gilderne, Det frie Nord, terrainsportsforeningerne eller evt. Nationalt Værn. Dette indebar, at disse ledere havde mulighed for at hverve folk fra disse foreninger, hvilket alt efter lokaliteten skete i betydeligt omfang.

De tidligste byledelser blev dannet i Frederiksborg amt, samt i Slagelse og Næstved, hvor den endelige godkendelse af ledelsernes sammensætning fandt sted i august 1944.

M-udvalgets forestillinger om form og indhold af byledelserne viste sig langs ad vejen at være svære at efterleve ude i Regionen, hvor Dansk Samling øjensynlig havde visse vanskeligheder med at finde egnede ledere til den mere militære side af sagen.

Processen med at finde byledere/distriktsledere strakte sig dybest set over hele det tidsrum Regionen eksisterede, da der i mindst 42 tilfælde blev tale om ændringer i de lokale ledelser. På grund af gestapos indgriben i Sorø amt forbrugte man her alene en snes byledere. Valget af en byleder skulle altid godkendes af SJL.

I 6 lokaliteter fik man en byleder, men aldrig nogen byledelse, og i to byer ordnede man sig i det store og hele uden en byleder. Folk fra Frit Danmark og Ringen samt konservative fik også sæde i byledelserne, der

kun i 4–5 tilfælde kom til at omfatte både folk fra DKP og Dansk Samling. Kun i et af disse tilfælde forekom der også en egentlig militær rådgiver som medlem af byledelsen. 3-mands byledelser forekom i 7–8 lokaliteter, men forsamlinger på 4–5 mand kunne også komme på tale. Flere af de steder, hvor man var begyndt forskriftsmæssigt, endte man med kun at have en byleder. Nogle af de steder, hvor man var startet med kun at have en byleder, sluttede man med også at have en byledelse.

I Maribo amt, hvor man senest fik oprettet lokale ledelser, ordnede man sig ved i de største købstæder at danne 3-mands afsnitsledelser, uden nogen egentlig udpeget chef, men til gengæld så nogenlunde efter de af M-udvalget fastlagte forskrifter.

Man kan, og bør, iøvrigt forundres over, at det trods alt så nogenlunde lykkedes at holde sammen på hele den opbyggede organisation i Regionen.

Hvor svært netop dette kunne være selv ude i mindre byer fremgår eksempelvis af tildragelser i Frederikssund, hvor byledelsen i 1945 fandt ud af, at der var en hel del lokale grupper, som ledelsen intet kendskab havde haft til. Det var folk fra Den sjællandske Organisation, DsO, der havde vist sig.

DsO arbejdede i 1945 på at vinde indpas i modstandsbevægelsens lokale ledelser, dog uden større held.

Ved befrielsen søgte DsO at fremstå som en bærende del af modstandsorganisationen i REGION V, hvilket bevægelsen jfr. denne undersøgelse dog ikke havde grundlag for.

Den illegale gruppe var modstandsbevægelsens fundament. Alle forhold til belysning af dannelsen af illegale grupper må derfor påkalde sig særlig interesse, herunder også oplysninger om grupped medlemmernes alder, ægteskabelige forhold, aftjening af værnepligten og arbejdsforhold.

For igangsættere af gruppedannelser, af hvad art de så end var, drejede det sig om at få en egnet person til at danne en illegal gruppe. Hvis den adspurgte påtog sig at danne en gruppe, blev han som regel selv leder af denne. Han var dermed stærkt interesseret i at hverve personer, som han kendte rimelig godt. Derved fik han mulighed for at få motiverede og fornuftige folk med i gruppen og at undgå snakkesalige eller fordrukne personer.

De i maj 1945 til SJL indsendte styrkelister ude fra amterne åbner visse muligheder for at belyse dette emne vedrørende ca. 4000 personer fra de illegale grupper, af hvilke der i alt i Regionen må være dannet mere end to tusinde.

Grupped medlemmernes tilhørsforhold til politiske partier og/eller for-

eningsliv fremgår ikke af de nævnte lister, ikke direkte i hvert fald. Oplysningerne går på den pågældendes navn, alder, adresse og erhverv.

Det er ret indlysende, at familie- og naboskab var forhold, som spillede ind i forbindelse med gruppedannelser.

Det lader sig desuden påvise, at arbejdspladsen/erhvervet spillede en betydelig rolle i forbindelse med gruppedannelserne. Var arbejdspladsen af nogen størrelse, forelå der her en mulighed for en række gruppedannelser. Der blev da også på skibsværfter, fabrikker, elværker, hospitaler, skoler og i fiskerihavne hvervet folk til flere illegale grupper, undertiden til hele delinger eller kompagnier. Gruppernes erhvervsmæssige sammensætning tillader groft taget en opdeling af disse i to kategorier. De grupper, hvor der ikke er muligheder for at skønne om erhvervets betydning for gruppedannelsen, og de hvor man uvilkårligt læser en forbindelse til erhvervet.

Til førstnævnte kategori hører eksempelvis en gruppe bestående af 1 assurandør, 1 barbermester, 1 dekoratør, 1 ekspedient, 1 bogholder, 1 maskintegner, 1 civilingeniør og 1 murerlærling, eller en anden gruppe bestående af 1 ekspedient, 1 glarmester, 1 slagter, 1 cigarhandler, 1 bagersvend, 1 smed og 1 barber.

I den anden kategori ses grupper bestående af henholdsvis 6 proprietærer, 5 maskinarbejdere, 5 fiskere og 1 fiskehandler, 4 lærere og 1 pedel, 2 kommuneassistenter og 5 kontorister, 4 svejsere og 2 skibsbyggere samt 1 maskinmester.

Der tegner sig i alle egne af Regionen sådanne »erhvervsgrupper«, hvorfor de må være repræsentative for området.

Aldersfordelingen i de enkelte grupper bærer præg af, at den mand, der dannede gruppen, i reglen hvervede folk nogenlunde på sin egen alder. Der er selvsagt mange afvigelser fra dette, men der er i alle egne af Regionen en tendens til, at personer f.eks. født mellem 1907 og 1916 var samlet i en gruppe, mens f.eks. årgangene 1919–1926 var med i en anden.

Aldersfordelingen beregnet på grundlag af enheder fra by (godt 70%) og land i hele Regionen på ca. 1900 mand viser, at ca. 63% var 25 år eller derover. Da kun ca. 9% var 19 år eller derunder, er det tydeligt, at man fortrinsvis hvervede personer, der havde nået eller passeret den værnepligtige alder.

Der er grund til at antage, at ovennævnte aldersfordeling i det store og hele er dækkende for den samlede styrke i Regionen. Med en sådan aldersfordeling er det ikke overraskende, at det i et enkelt amt, Maribo amt, kan konstateres, at ca. 49% af styrken var gift.

Hvor mange fhv. soldater, der indgik i den samlede styrke, kan ikke fastslås med sikkerhed, da oplysninger angående værnepligtsforhold

kun foreligger vedrørende ca. 14% af styrken. Disse oplysninger, iøvrigt fra 8 meget forskellige lokaliteter og enheder på Sjælland, godtgør, at ca. 35% af en samlet styrke på ca. 1600 mand havde aftjent deres værnepligt. En så høj procentsats er antagelig ikke dækkende for hele styrken, men at ca. 20% af denne udgjordes af fhv. soldater forekommer langt fra urealistisk på grundlag af det samlede materiale.

Myten om, at folk tilsluttet de illegale grupper næsten aldrig havde haft et gevær i hånden og var uden militær grunduddannelse, kan hermed aflives, i hvert fald vedrørende Region V.

I de enkelte grupper ses fhv. soldater at have fordelt sig ret tilfældigt, idet der dog af og til optræder grupper eller delinger, hvor samtlige medlemmer havde aftjent deres værnepligt. Ikke mindst i disse tilfælde må man direkte være gået efter fhv. soldater, ofte hvervet af befalingsmænd af linien eller reserven.

Ved befrielsen var under 3% af styrken arbejdsløse, hvilket var under langsgennemsnittet. Modstandsbevægelsen var dermed som sådan ikke et opsamlingssted for folk, der gik ledige.

Forudsætningen for den militære modstandsbevægelses virke og forbedrede indsættelse var tilstedeværelsen af våben og sprængstof. Da langt hovedparten af disse kampmidler kom fra England via SOE, blev denne hemmelige, britiske organisation af afgørende betydning for modstandsarbejdet i Danmark.

SOE's arbejde på Sjælland og Lolland-Falster i sommeren 1943 blev tildels overhalet af begivenhederne den 29. august, der medførte, at den på Lolland arbejdende faldskærmsmand blev trukket til Jylland. SOE's væsentligste initiativ i de østdanske amter blev dermed iværksættelsen af to våbenmodtagelser på Sjælland i begyndelsen af august 1943. Dette var et SOE tiltag fra Hovedstaden bl.a. under medvirken af faldskærmschefens rådgiver angående sjællandske spørgsmål, redaktør Stig Jensen. Disse modtagelser fandt efter det foreliggende iøvrigt sted uden medvirken af faldskærmsfolk.

Våben og sprængstof fra de nævnte modtagelser nåede frem til sabotørerne i København i begyndelsen af august og kunne dermed anvendes i sabotageoffensiven her forud for den 29. august.

Efter de to våbenmodtagelser på Gyldenløveshøj gik der 13 måneder, før nye forsyninger ad luftvejen nåede Sjælland. Jylland fik i første halvdel af 1944 sparsomme forsyninger, men Region V fik absolut intet.

Da krigens gang i august 1944 pegede i retning af et snarligt tysk sammenbrud, skabte de manglende våbenforsyninger naturligt nok bekymringer også i Region V.

Foreløbig var der imidlertid slet ikke opbygget nogen våbenmodtageorganisation i Region V, hvorfor større leverancer ad luftvejen ikke kunne komme på tale.

Formodentlig netop under indtryk af krigens udvikling fik Flemming B. Muus i løbet af august 1944 SOE til at love fremflyvning af forsyninger også til Sjælland. Stig Jensen og faldskærmsmanden Ole Geisler samarbejdede derpå vedrørende opbygning af modtagehold. Det kom imidlertid ret snart til et brud mellem de to, hvorpå Geisler på Midtsjælland lagde op til et modtagearbejde af betydeligt omfang sigtende på forsyninger såvel til Regionens amter som til Hovedstaden. Efter at der i løbet af september og oktober 1944 i alt var modtaget ca. 100 containere på Midtsjælland, herunder for første gang i Danmark sendinger på 24 containere, blev organisationen sprængt ved tysk indgriben.

Stig Jensen, der på et tidspunkt i ovennævnte forløb var blevet udnævnt til modtagechef i Regionen, opbyggede derpå en helt ny modtageorganisation – også byggende på amtsinddelingen. Han knyttede forstassistenterne Erik Christiansen og N. O. Brorly til arbejdet, i hvilken forbindelse de hver fik tre amter at virke i. Erik Christiansen, der var udpeget til Stig Jensens stedfortræder, opererede i Frederiksborg, Præstø og Sorø amter, mens Brorly tog sig af arbejdet i de øvrige amter.

Med hovedkvarter i København søgte organisationen derpå at finde frem til en modtageleder og en transportchef i hvert amt. Dette lykkedes alle steder undtagen i Holbæk amt. Her, i det stærkeste O-gruppe område i Regionen, fik man aldrig rigtig en samlet ledelse af våbenmodtagelserne.

Stig Jensen arbejdede meget på, at modtagefolkene ikke måtte beskæftige sig med andet modstandsarbejde, hvilket dog især vedrørende lederne ikke altid lod sig gennemføre. Det ses dog, at man overalt bestræbte sig på i det mindste nogen adskillelse mellem modtagearbejdet og anden illegal virksomhed.

Takket være denne ny og velfungerende modtageorganisation fik Regionen hovedsagelig fra slutningen af februar 1945 og frem til befrielsen de våbenforsyninger, som skabte grundlaget for en indsats fra de illegale grupper side. Kontakten med England, der var en forudsætning for hele arbejdet, blev holdt af radiotelegrafisten Tage Fischer Holst.

Det bør understreges, at Stig Jensen må dele æren for de opnåede resultater med ledere og våbenmodtagere ude i amterne.

I de enkelte amter blev der modtaget følgende (ca.):

	Containere	Pakker
Maribo amt	285	30
Præstø amt	275	23
Frederiksborg amt	253	25
Roskilde amt	232	21
Holbæk amt	191	17
Sorø amt	123	6

Sorø amt var ramt af ulykker og måtte desuden på et afsnøret landområde tage hensyn til tysk flak ved Store Bælt og Schalburgkorpset i Ringsted, hvilket alt i alt vanskeliggjorde modtagearbejdet i dette amt.

I løbet af 1944–45 blev der i alt modtaget ca. 1455 cont. og ca. 125 pakker i REGION V, heraf ca. 1359 cont. og ca. 122 pakker i den af Stig Jensen opbyggede organisation for hele området. Mindst 252 cont. gik tabt, de 184 ved flystyrt, fejlkast m.v.

Forsyningerne blev fremfløjet af særlige flyenheder fra såvel det britiske som det amerikanske luftvåben. Af de benyttede 4-motorede bombefly, ombygget til formålet, gik 4 tabt under operationer til REGION V.

Som et resultat af ca. 75 nedkastninger i 1944–45 på 53 forskellige pladser, forelå der ved befrielsen ca. 6150 stk. engelske og amerikanske våben i Regionen. Til København var leveret ca. 2000 stk. våben ude fra amterne, altså ca. 25% af det modtagne gods.

Jfr. en beslutning truffet af K-udvalget skulle København have 50% af de lette våben og 75% af de svære, som blev modtaget i REGION V. K-udvalget synes dog at have godkendt en ændret fordelingspraksis til fordel for amterne, idet Stig Jensen i et brev til udvalget af 4. april 1945 foreslog, at Regionen fra da af skulle have lov til at beholde hovedparten af de modtagne våben. Dette under henvisning til den tilspidsede situation omkring forsendelser til Hovedstaden, som efter Stig Jensens opfattelse nu også fik rig andel i våben indsejlet fra Sverige.

Af de i Sverige indkøbte Husqvarna maskinpistoler tilfaldt der Regionen 8–900 stk. i løbet af det sene efterår 1944. De svenske maskinpistoler blev fordelt via O-gruppe organisationen, hvorfor denne først og fremmest blev forsynet. Mange andre grupper end O-grupper fik dog også del i disse våben, hvoraf der ved befrielsen befandt sig ca. 585 stk. i Regionen, heraf ca. 235 stk. i Holbæk amt.

Da de første svenske maskinpistoler kom til Regionen nogenlunde samtidig med våbenmodtagelserne på Midtsjælland i september/oktober 1944, blev O-grupperne på intet tidspunkt generelt bedre bevæbnede end de civile grupper p.g.a. de særlige våbentilførsler fra Sverige. Ved befrielsen rådede man i alt over ca. 7000 stk. våben, hvoraf nogle få hun-

drede var af dansk oprindelse. Dermed kan det konstateres, at tæt på 90% af de foreliggende våben var kommet til landet takket være modstandsbevægelsens kontakt med England.

Våbenforsyningerne fra luften muliggjorde dermed, at den store Hjemmehær på 11.700 mand, ca. 1,70% af den samlede befolkning, opnåede en bevæbningsgrad af styrken på ca. 60%. Da et par tusinde mand i København ligeledes blev bevæbnet, må modtagearbejdet dermed udpeges til at have været det vigtigste, militære illegale arbejde, der blev udført i REGION V.

Sabotagen på Sjælland og Lolland-Falster indtil den 29. august 1943 blev næsten udelukkende foretaget af kommunister. Også da SOE i sommeren 1943 iværksatte et par sabotager på Sjælland, medvirkede der folk fra DKP, der dog i visse tilfælde kom til at samarbejde med folk af borgerlig observans, som SOE havde kontakt til. Kommunisterne forestod også i resten af besættelsestiden megen sabotage, men de fik nu følgeskab af borgerlige sabotagegrupper, hvoraf nogle til tider samarbejdede med folkene fra DKP.

Indtil Regionens dannelse forelå der ikke direkte sabotageanvisninger fra England. De fremkom først med Operationsbefaling nr. 1 i juni 1944, efter at der under Regionens opbygning havde været dekretet sabotagestop. Jfr. Operationsbefaling nr. 1 skulle sabotagen nu først og fremmest rettes mod tyske troppetransporter, hvilket derpå skete ved talrige jernbanesabotager og i stigende omfang indtil befrielsen. Da de tyske troppeforskydninger hovedsagelig foregik i Jylland, måtte det blive her, slaget om jernbanerne for alvor kom til at stå.

Godt 5% af den samlede danske jernbanesabotage fandt sted i REGION V. Det drejede sig om ca. 85 aktioner med linieafbrydelser til følge. Kombinationen af manglen på lønnende mål og manglen på sprængstof gjorde sig gældende i 1944, hvor kun nogle få jernbanesabotager fandt sted. I begyndelsen af februar 1945 spores en stigning i jernbanesabotagen, der dog først rigtig tog fart, efter at store forsyninger af sprængstof nåede Regionen ad luftvejen natten til den 22. februar 1945. SJL iværksatte i marts 1945 en større sabotageoffensiv på Falster mod jernbanen til Gedser. Samtidig gik sabotørerne til aktion mod banestrækningen Næstved-Masnedø. De samlede tiltag førte til ret uregelmæssig trafik på linien Næstved-Gedser. Ja, til sidstnævnte by var jernbanetransporter ikke mulig i krigens sidste uger. Da den tyske værne-magt ikke havde planer om hverken syd- eller nordgående transporter via Gedser, er motivet til hele den nævnte aktion vanskelig at få øje på.

I tiden 1942–45 forekom der 181 industrisabotager i Regionen, hvilket

var et betydeligt lavere antal end i alle andre regioner, lige fra regnet den lille Region VII, Bornholm. Dermed tegnede REGION V sig for 7% af den samlede danske industrisabotage, selv om området i 1948 havde 22% af landets hestekræfter.

Ca. 1/3 af samtlige industrisabotager fandt sted i Frederiksborg amt. Det var ikke så meget amtets industrialiseringsgrad, der her spillede ind, for maskinkraften i HK må have været højere i både Maribo og Præstø amter. Årsagen skal snarere søges i den omstændighed, at DKP stod stærkt netop i Frederiksborg amt.

Efter ordre fra SJL blev oliebeholdere i Holbæk, Næstved og Nykøbing F. saboteret og ødelagt i marts 1945. Disse koordinerede aktioner var et led i et større spil om olielagrene i Danmark ledet af Frihedsrådet eller personer nær dette.

En tysk nybygning på Nakskov skibsværft blev i november 1944, kort før afleveringen, gjort ubrugelig for resten af krigen ved en dristig sabotageaktion udført af lokale folk. At fratage den tyske værnemagt brugen af et skib var en betydningsfuld krigshandling, hvorfor den nævnte aktion må betegnes som den vigtigste sabotagehandling i Regionen.

Nogen egentlig forklaring på det lave antal industrisabotager i REGION V er umiddelbart ikke let at give. Det er dog tænkeligt, at SJL ikke opfordrede til industrisabotage i 1944–45, antagelig af hensyn til opbygningen af den illegale hær og dennes forsyninger med våben ad luft- og søvejen.

Nærheden af det neutrale Sverige fik på forskellig vis indflydelse på det illegale arbejde i REGION V, idet forbindelserne til Sverige hovedsagelig blev trukket fra øerne øst for Store Bælt.

Under jødetransporterne i efteråret 1943 nåede ca. 7000 danske jøder i sikkerhed i Sverige. Heraf blev mere end 5000 jøder udskibet fra lokaliteter i den østdanske provins, hvor lokale folk i Gilleleje og mange andre steder blev inddraget i redningsaktionen. En del af de folk, der fik kontakt med hinanden under jødetransporterne, samarbejdede senere vedrørende opbygningen af den mere militære del af det illegale arbejde – såvel i Køge, på Stevns som i Stubbekøbing.

Sejladserne i forbindelse med jødetransporterne førte over i etableringen af permanente illegale ruter til Sverige, som blev et betydningsfuldt indslag i det samlede danske modstandsarbejde. At det østlige Danmark, herunder REGION V, blev det helt store gennemgangsområde for al flugt fremgår af, at ca. 95% af alle danske flygtninge i Sverige blev udskibet her.

Blandt de personer, som blev hjulpet til flugt fra Danmark, var også ca.

90 nedstyrkede allierede flyvere. 42 af disse blev opsamlet i REGION V, hvor ca. 60 allierede fly nedstyrkede eller nødlandede. Da der fra Jylland/Fyn kun blev transporteret ca. 25 allierede flyvere til Sverige, heraf 8–9 mand via Sjælland, selv om ca. 80% af de allierede fly nedstyrkede vest for Store Bælt, må nærheden af de illegale ruter have haft en positiv indflydelse på redningsprocenten i Regionen. Det samme forhold gjorde sig gældende vedrørende Bornholm, hvorfra der efter 3 nedstyrtninger i foråret 1944 blev transporteret ikke mindre end 22 allierede flyvere til Sverige.

Efter store overflyvninger af Danmark i foråret 1944, i hvilken forbindelse 47 allierede flyvere blev reddet til Sverige, opbyggede Studenternes Efterretningstjeneste i REGION V en organisation til hjælp for opsamling og transport af nedstyrkede allierede flyvere. Der blev bl.a. truffet aftaler med en række Falckstationer i sagen, men det udmærkede tiltag førte ikke til transport af allierede flyvere.

Fra efteråret 1944 opbyggede Ringen en landsomfattende organisation til fordel for nedstyrkede allierede flyvere, RAF-aelsen-kæden. Denne organisation, der byggede på udsejling af flyverne fra Øst-Danmark, transporterede en måske to flyvere fra Sjælland og 5–6 flyvere fra den sydlige del af Jylland.

Også det betydningsfulde militære efterretningsarbejde drog fordel af muligheden for illegale sejladser til Sverige, hvorfra dansk efterretningsmateriale under hele besættelsen gik videre til London. I forbindelse med rekonstruktionen af Forsvarets Efterretningstjeneste i efteråret 1943 opbyggedes et sideløbende »net«, i det mindste på Sjælland og Lolland-Falster. En officiantgruppe under ledelse af officiant Christian Fries arbejdede her for Studenternes Efterretningstjeneste, der også samarbejdede med den polske efterretningsstjeneste i Danmark. Samtlige efterretninger endte hos Forsvarets Efterretningstjeneste i Stockholm, men ad forskellige veje, idet Studenternes Efterretningstjenestes egen illegale rute transporterede såvel organisationens eget materiale, som det af polakkerne indsamlede. Da officiant Fries' »net« omfattede civile grupper og enkeltpersoner, som specielt arbejdede med indsamling af efterretninger, må der herved være sket en betydelig udvidelse af hele efterretningstjenesten i Regionen.

Fries og en af hans nærmeste hjælpere blev arresteret i maj 1944, hvilket i det mindste bragte dele af det sideløbende »net« i store vanskeligheder.

Som led i den af de danske efterretningsofficerer i Sverige fattede plan om iværksættelsen af en kontraefterretningstjeneste i Danmark, tilgik der i februar 1945 SJL en officer og en politimand, som skulle varetage

opgaver vedrørende kontraspionage. Denne tjeneste omfattede bl.a. efterforskning af stikkere, men var til tider også vendt mod personer i modstandsbevægelsen.

På Sjælland og i København blev der fra efteråret 1944 oprettet to selvstændige »net« for indsamling af efterretninger, hvoraf det ene udgjordes af folk fra Ringen. Ringen, der indsamlede oplysninger vedrørende unationale elementer til politiets kartoteker, fik også kontraefterretninger fra Den sjællandske Organisation.

I marts 1945 blev indholdet af Operationsbefaling nr. 2, der var dateret 27. februar 1945, kendt af SJL og dermed af amtslederne. Der blev her fra vestallieret side opregnet 5 mulige situationer, som modstandsbevægelsen skulle tage højde for i sin videre planlægning vedrørende styrkernes indsats ved krigens afslutning. Modstandsgrupperne måtte kun gå i aktion efter direkte ordre fra London, og de måtte ikke lade sig inddrage i regulær kamp med den tyske værnemagt. Der måtte blive tale om »slå til og løb« aktioner rettet mod fjendens bevægelser af alle arter og kommandoposter samt sabotage mod telekommunikationen. Operationsbefaling nr. 2, der annullerede operationsbefalingen fra juni 1944, tog også sigte på tiltag for bevarelse af livsvigtige installationer som havne, el-værker og broer. Her skulle modstandsstyrkerne indsættes for at forhindre tyskerne i at foretage ødelæggelser i en kaossituation.

Et ret naturligt spørgsmål i forbindelse med den illegale hær i REGION V må være, hvilken kampværdi styrkerne ville have haft, hvis udviklingen havde medført deres indsættelse efter ovennævnte retningslinier.

Målt med en konventionel målestok kunne modstandshærens kampværdi ikke vurderes særlig højt. Den ejede ikke tunge våben, og den kunne næppe kæmpe i enheder af kompagni- eller bataljonsstørrelse. Dertil kom, at dens trænings- og uddannelsesstilstand generelt ikke var af professionelt tilsnit.

At standse vurderingen ved disse generelle konstateringer vil imidlertid ikke yde modstandsstyrkerne fuld retfærdighed, men derimod blive et nyt bidrag til en gentagelse af den undervurdering af de europæiske modstandsstyrker, som i mange tilfælde har præget efterkrigstidens militærhistorie.

Det vil ved en vurdering af modstandsstyrkerne i REGION V være væsentligt at bemærke, at de tiltænkte opgaver i udpræget grad var afstukket efter styrkernes bevæbning, og at kampmåden baserede sig på indsættelsen af små og spredte enheder, primært gruppen. Desuden må det

påpeges, at modstanderen havde mistet troen på sejr, hvilket ville have kunnet nedsætte den normale kampkraft over for de optrædende styrker.

Det er ud fra disse faktisk foreliggende faktorer, at der i det efterfølgende er givet en beskrivelse af Regionens kampevne.

På grundlag af direktiverne i Operationsbefaling nr. 2 gjorde SJL klar til at lede Regionen som en selvstændig enhed, der kunne virke ved direkte ordremodtagelse fra London. Et hovedkvarter blev planlagt i Holte, hvor ledelsen via en radiotelegrafist kunne modtage anvisninger fra London. Samtidig blev der i hvert amt udlagt en kutterradio, således at amtsledelserne kunne blive underrettet om de til hovedkvarteret i Holte indløbne ordrer, selv om telefonnettet skulle blive afbrudt. SJL var i april 1945 klar over, at man rådede over en styrke på en halv snes tusinde mand, men den nøjagtige bevæbningsgrad af styrken kan ikke have foreligget, da talrige våben netop i april blev tilført ad luftvejen.

Ude i amterne forberedte man også oprettelsen af hovedkvarterer, hvorfra de lokale styrker kunne ledes. Der blev dermed lagt op til, at også amterne kunne virke som selvstændige operationsområder i en befrielsessituation.

Spydspidserne i den illegale hær var sabotagegrupperne. De var få, men en hel del steder efterhånden ikke uden erfaring. For disse grupper var der i flere områder reserver, idet der i 1944 var blevet afstukket grupper til sabotage, som aldrig kom til at udføre sådanne aktiviteter. Flere af den slags grupper blev »overflyttet« til våbenmodtagearbejdet, men må formodes at have haft færdigheder også til brug ved sabotage.

På ordre fra SJL blev der fra vinteren 1944–45 opbygget en omfattende sanitetstjeneste i Regionen. I denne sanitetstjeneste, der blev forskelligt udbygget i de enkelte amter, blev inddraget talrige læger, hundreder af samaritter og en del af modstandsbevægelsen oprettede sanitetsgrupper. Der blev truffet aftaler med hospitaler, forberedt nødlazaretter, anskaffet medikamenter af enhver art og forberedt transport af sårede. Der tegner sig her et særdeles omfattende arbejde, som i påkommende tilfælde utvivlsomt ville have været af stor værdi for modstandsstyrkerne.

Belægningsgraden af de tyske styrker på Sjælland og Lolland-Falster var ikke særlig høj, og den var blevet yderligere reduceret i løbet af marts 1945, hvor 328. reserve-division blev overført fra det nordlige Sjælland til Tyskland. Kampmoralen hos de fortsat garnisonerede tyske styrker var dalende i løbet af april 1945, hvor Hitlers selvmord den 30. april gjorde det klart for selv fanatiske nazister, at krigen var tabt. Under disse omstændigheder må man formode, at den menige tyske soldat ikke ville have været særlig ivrig for at risikere livet, hvis det var kommet til kamp-

handlinger i forbindelse med Danmarks befrielse. En sådan indstilling ville selv sagt have været af stor betydning for modstandsgrupperne, hvis de var blevet kaldt frem for løsning af »slå til og løb« opgaver.

En ødelæggelse af telefonnettet ville i denne forbindelse forholdsvis let kunne være ført ud i livet. Ja, hvis det bl.a. drejede sig om at ødelægge luftledninger, var der utvivlsomt mange også udenfor modstandsbevægelsen, som gerne havde givet en hånd med. Da der var jernbanesabotører til »alle strækninger« og ingen mangel på sprængstof, ville et betydeligt antal jernbanesabotager kunne være udført. Aktioner mod tysk trafik på vejene og omkring kommandoposter, samt visse sikringsopgaver ville nok have været et lidt mere springende punkt i sagen. Nu var der helt tilbage i sommeren 1944 lagt planer for aktioner af den art, selv om man dengang stort set ingen våben havde. Med muligheden for indsats af ca. 7000 bevæbnede mænd ved befrielsen, meget nær det samme antal som den danske hær rådede over i hele Øst-Danmark den 9. april 1940, måtte generende aktioner her have været realisable. Det ville i denne forbindelse have været naturligt især at benytte de små »commandostyrker«, som tegner sig i alle amter. I sådanne grupperinger, enten permanente eller til lejligheden formerede, var der ofte prøvede folk i deres bedste alder, som tillige havde den holdningsmæssige baggrund, der var en forudsætning for en indsats af den her nævnte art. En indsats der ville have stillet krav til den opbyggede sanitetstjeneste.

Det må være rimeligt at antage, at modstandsbevægelsen i REGION V under en befrielseskamp i forbindelse med fremrykning af britiske tropper på dansk territorium ville have kunnet genere tyskerne i en sådan grad, at det blev føleligt – og dermed ville have fået militær værdi.

Den tyske indsats mod det illegale arbejde i REGION V blev ledet direkte fra Shellhuset i København, der var hovedkvarter for gestapo og andet tysk politi i Danmark. Dermed blev det en af gestapos ledere, kriminalrat Erich Bunke, der kom til at forestå den fortløbende bekæmpelse af modstandsbevægelsen på Sjælland og Lolland-Falster. Umiddelbart efter at gestapo i efteråret 1943 var kommet til Danmark blev der oprettet en underafdeling af gestapo i Helsingør til bekæmpelse af de illegale transporter til Sverige. Med samme formål blev der i de første måneder af 1944 oprettet en tysk kystbevogtning, der holdt de nord- og østvendte havne mellem Hundested og Møn under konstant observation. Dermed var der, trods gestapos forlægning i Helsingør, tale om en meget betydelig centralisering af gestapos virksomhed i det østlige Danmark.

Efter opløsningen af det danske politi den 19. september 1944 tilsig-

tede man omgående fra tysk side en decentralisering af det tyske politis organisation i den østdanske provins.

I Præstø oprettedes i denne forbindelse en gestapo-forlægning, der skulle dække opgaver i Sydsjælland og på Lolland-Falster. Desuden blev der oprettet mindre afdelinger af tysk politi i alle større købstæder, samt i en del mindre kystbyer, ikke mindst i Nordsjælland. Schalburgkorpset i Ringsted blev endvidere direkte tilkoblet det tyske politisystem. Korpset bistod gestapo ved at oprette støttepunkter i Slagelse, Køge og Næstved, ligesom der blev stillet mandskab til rådighed i forbindelse med større razziaer og til en permanent patruljevirkosomhed på landevejene i Midtsjælland.

Decentraliseringen af det tyske politi var som forventelig til skade for det illegale arbejde i Regionen. De lokale gestapofolk »snusede« sig af og til frem til modstandsaktiviteter, netop fordi de dagligt færdedes i et lokalt miljø, hvor der ikke tidligere havde været tysk politi. Især efter RAF's luftangreb på Shellhuset i marts 1945 begyndte Hipo-folk i stigende tal at optræde ude i den sjællandske provins, bl.a. på Stevns og i Nordsjælland.

Gestapos bedste samlede resultater blev oprulningen af modtageorganisationen på Midtsjælland i slutningen af oktober 1944, der desuden førte det tyske politi dybt ind i modstandsbevægelsens organisation i Sorø amt, samtidig med at ledelsen i Holbæk amt kom i farezonen. Normalt virkede amtsgrænserne som »jerntæpper« for gestapos virksomhed, men netop i forbindelse med modtagearbejdet spændte organisationen over flere amter, hvilket sikkerhedsmæssigt indebar en stor risiko.

Desuden lykkedes det i november 1944 gestapo at rette et stærkt slag mod modstandsbevægelsen i Frederiksborg amt, især mod den vestlige del, hvor hele organisationen brød sammen. Her blev der derpå opbygget en ny og større organisation, der formåede at modtage store mængder våben fra luften. I Sorø amt, hvor man blev hjemsøgt af store razziaer også i 1945, forvandt man derimod aldrig rigtig eftervirkningerne af gestapos indgripen. Gestapo anvendte ikke samme taktik i forbindelse med razziaerne i de to amter. I Frederiksborg amt slog gestapo utrolig hurtigt til efter de første arrestationer, mens man i Sorø amt lod hengå flere måneder. Resultatet var i begge tilfælde, at talrige modstandsfolk blev arresteret.

Fra efteråret 1943 og frem til den 5. maj 1945 arresterede gestapo mindst 800 modstandsfolk i REGION V. Der var utvivlsomt flere arresterede, herunder personer som blev løsladt i løbet af timer eller dage. Af de på Sjælland og Lolland-Falster arresterede personer blev ca. 250 ført til

tysk kz-lejr. Hovedparten af disse var modstandsfolk, men ikke alle, idet gestapo også arresterede og deporterede en del kriminelle elementer.

Mindst 43 modstandsfolk i Regionen mistede livet. Af disse blev 6 henrettet, mens de øvrige døde i kz-lejr, under ildkamp eller i forbindelse med arrestationen.

Frederiksborg og Sorø amter havde tilsammen mere end halvdelen af de faldne.

I forbindelse med gestapos virke bør det også nævnes, at en del af de modstandsfolk, der undgik at blive arresteret, gik »under jorden« i andre byer eller egne, hvis de da ikke tog til Sverige. Den svækkelse af organisationen noget sådant medførte, kunne være betydelig, og var også et resultat af gestapos arbejde. Hvor mange personer, der forlod deres hjemegn, er vanskeligt at fastslå, men de skal i hvert fald tælles i hundreder.

For at komme modstandsbevægelsen til livs benyttede gestapo stikere, hvoraf nogle var særdeles farlige. I et forsøg på at holde gestapo på afstand likviderede modstandsbevægelsen i 1944–45 i alt 38 personer, som blev anset for at gå tyskernes ærinde. 14 af disse likvideringer fandt sted i 1944, heraf de 12 i Frederiksborg og Sorø amter. April måned 1945 tegnede sig alene for 11 likvideringer fordelt over hele Regionen.

I Frederiksborg og Sorø amter, der tidligst skærpede kampen, og som desuden blev hårdest ramt af gestapos virksomhed, foretoges mere end halvdelen af samtlige likvideringer, 12 i Frederiksborg amt og 9 i Sorø amt.

På baggrund af den foreliggende viden om udviklingen i REGION V vil det være naturligt at vurdere, om modstandsarbejdet her var repræsentativt for det illegale arbejde i de øvrige regioner, evt. for landet som helhed.

Det er småt med undersøgelser af regioner, der foreligger kun to: Jørgen Barfod: »Et centrum i periferien« omhandlende Region VII (Bornholm) og Aage Trommer: »Modstandsarbejde i nærbillede« angående Region III (Syd- og Sønderjylland). Da forholdene på Bornholm var specielle og antallet af modstandsfolk under tusinde, må det være den noget større Region III, der skal sammenlignes med.

Region III – I følge Trommer tog det illegale arbejde sit udspring på den politiske skalas venstre og højre yderfløje i byerne. Arbejdet blev igangsat og vedligeholdt oppefra, mens den lokale rekruttering foregik via bestemte gennemgangsmiljøer, partier, organisationer eller foreninger. Modstandens sekteriske karakter aftog først med rekrutteringen til modstandshæren i 1944.

Fortsat vedrørende Region III påpeger Trommer den store betydning,

som Ringen fik. Dette under indflydelse af, at kaptajn Aage Højland Christensen, Ringens mand, var leder af Regionen i krigens sidste halve år.

O-grupperne betegnes som få og betydningsløse, og det nævnes, at kun de færreste af de illegale gruppers medlemmer havde gennemgået en militær rekrutskoles trængsler. Da grupperne manglede træning, også i skydning, regner Trommer ikke modstandsstyrkernes generelle kampværdi for stor.

REGION V – En lignende udvikling vedrørende pionertiden, som den ovenfor nævnte, ses også at have fundet sted i REGION V. Veteranerne i det illegale arbejde var også her folk fra DKP, Dansk Samling og KU eller andre konservative. Initiativerne, af hvad art de så end var, kom oppefra – næsten 100% »oppe fra« København.

I REGION V gjorde Ringen sig også gældende, men mere på lige fod med de øvrige organisationer, dog først fra eftersommeren 1944.

Ved oprettelsen af de civile O-grupper fra efteråret 1943 fik Den lille Generalstab loyale modstandsgrupper i alle amter. Derved kom man fra starten med de i omfattende gruppedannelser, som også DKP og Dansk Samling iværksatte på dette tidspunkt. Disse civile O-grupper blev derved i mange lokaliteter en ret betydelig faktor i forbindelse med opbygningen af den illegale hær i Regionen, hvor O-gruppe organisationen på en måde blev Den lille Generalstabs forlængede arm ind i hele modstandssystemet.

Selv om en hel del modstandsfolk i REGION V havde deltaget i kortvarige skydeøvelser, lod modstandsfolkernes træning også her meget tilbage at ønske. Trods dette forhold må det som tidligere nævnt skønnes, at den slagkraftigste del af grupperne over en kortere periode kunne have ydet en mærkbar indsats ved en befrielseskamp, som et værdifuldt supplement til en fremrykkende allieret styrke.

Dette synspunkt bestyrkes i høj grad af, at der ved befrielsen var ca. 7000 bevæbnede mænd i REGION V, men kun ca. 2000 i Region III.

Det må desuden påpeges, at antagelig et par tusinde modstandsfolk i REGION V havde aftjent deres værnepligt og dermed netop havde gennemgået en militær grunduddannelse.

– Som det ses, er der en række grundlæggende fællestræk vedrørende de to her nævnte regioner. Der er jo dog også en virkelig afgørende forskel på dem, O-grupperne og den indflydelse de fik på bevægelsen i REGION V.

Efter det foreliggende oprettede hæren heller ikke civile O-grupper af betydning i de øvrige tre regioner vest for Store Bælt. REGION V var der-

med tilsyneladende det eneste område i provinsen, hvor sådanne gruppedannelser fandt sted i større stil.

I København (Region VI) havde man derimod også O-grupper omfattende civile, så på det punkt havde REGION V træk til fælles med Hovedstaden. Noget sådant var også tilfældet m.h.t. folkestrejker, hvor Sjælland og Lolland-Falster ikke strejkede i 1943, men i 1944, nøjagtig som i København.

Det er i det hele taget tydeligt, at REGION V befandt sig nær stabene i København, og det må antages, at den samlede udvikling af modstandsbevægelsen på Sjælland og Lolland-Falster i betydelig grad afspejlede udviklingen i Hovedstaden.

Trods ovennævnte forhold er det tydeligt, at REGION V og de øvrige regioner i provinsen havde en ting tilfælles. Det var her den altovervejende del af det aktive modstandsarbejde fandt sted, lige fraregnet industrisabotagen hvoraf halvdelen forekom i København. Samtlige våbenmodtagelser ad luftvejen foregik i provinsen og næsten al jernbansabotage. De væsentligste skibssabotager og hovedparten af efterrettingsarbejdet var ligeledes provinsfænomener. Det samme var tilfældet med opsamlingen af allierede flyvere og en betragtelig del af de illegale afskibninger til Sverige. Det var de givne vilkår, der bestemte dette, så der ligger ingen nedvurdering af de københavnske modstandsgrupper bag denne konstatering.

Ved befrielsen kom modstandsbevægelsen til at virke i det magtpolitiske tomrum, der var opstået som følge af, at både det danske forsvar og politiet var opløst. Situationen skærpedes i de første par døgn, da de englændere, som tyskerne havde overgivet sig til fra den 5. maj 1945, først begyndte at vise sig for alvor i Regionen den 8. maj. Under disse omstændigheder lå al lokal magt i befrielsesdagene hos modstandsbevægelsens amts- og byledere samt hos Frihedsrådets lokalkomiteer. Amtmænd, borgmestre og politimestre var i de dage kun statister, hvilket ikke bekom dem alle lige godt.

Da en kampindsats blev overflødig, kunne modstandsbevægelsen straks med fuld styrke gå igang med arrestationen af de unationale elementer. Ansvar for de mange planlagte arrestationer lå hos Frihedsrådets lokalkomiteer, der fra efteråret 1944 og frem til befrielsen var blevet oprettet i næsten alle købstæder og et par større byer som Haslev og Faxe. Det var tilsigtet, at lokalkomiteerne skulle bestå af en person fra DKP, Dansk Samling, Frit Danmark, Ringen og den militære byledelse. En sådan politisk sammensætning var mulig i de fleste større byer, men ikke altid i de små, hvor man måtte klare sig, som forholdene nu bød.

Det er tydeligt, at retsopgøret forløb rimeligst de steder, hvor lokal-komiteen i samarbejde med bylederen og det illegale politi havde forbedret sig grundigt på den vanskelige opgave. Selv i sådanne lokaliteter kunne man let komme ud i arrestationer, der før eller senere måtte beklages. Folkestemningen var i de første befrielsesdage på kogepunktet, og den overdrevne iver efter at udpege »stikkere« var betydelig i forbindelse med de største samlede arrestationer nogen sinde i det område, Regionen dækkede.

Schalburgfolkene tilstedeværelse i Ringsted udløste nærmest en militæroperation den 5. maj. Hundreder af modstandsfolk fra de omliggende købstæder blev beordret til Ringsted for at være med til at sikre arrestationen af disse folk i tysk tjeneste. Schalburgfolkene var umiddelbart ikke meget for at overgive sig, men man undgik blodsudgydelser, da de højeste britiske og danske militære myndigheder i København greb ind i sagen. Derpå overgav Schalburgfolkene sig til modstandsstyrkerne, hvorpå de blev interneret af særlige enheder bl.a. bestående af officers elever fra København.

I løbet af den 7. maj 1945 blev SJL af general Gørtz adviseret om, at endnu en opgave ville blive pålagt modstandsbevægelsen. Efter en britisk-dansk overenskomst skulle modstandsstyrkerne overtage bevogtningen af de talrige tyske anlæg og efterladenskaber. Det var en kæmpeopgave til aflastning for den britiske hær. Dette synes i nogen grad at være kommet bag på modstandsbevægelsen. I sagens anledning udbad SJL sig omgående styrkelister fra samtlige amter, for at få en oversigt vedrørende styrkernes placering og antal.

Da langt fra alle modstandsfolk var indstillet på permanent vagttjeneste på ubestemt tid, kom det hurtigt til betydelige hjemsendelser. Dette bevirkede, at der måtte antages 6–700 frivillige vagtmænd, som ikke havde været medlemmer af modstandsbevægelsen.

Ved indgangen til september 1945 var modstandsbevægelsens vagt opgaver stort set overtaget af genindkaldte soldater eller af politiet. Dermed blev de sidste modstandsfolk hjemsendt.

Tjenesten fra 5. maj til 1. september kostede ca. 20 mand livet, heraf fem på selve befrielsesdagen.

Båret af en vældig forsvarsvilje, uanset partifarve, søgte talrige tidligere medlemmer af den store illegale Hjemmehær i den følgende tid ind i det frivillige Hjemmeværn. De medbragte modstandsbevægelsens våben, som en hel del selv havde været med til at skaffe til veje et eller andet sted ude i REGION V.

Dermed levede modstandsbevægelsens ideer i mange år videre i det senere fast etablerede Hjemmeværn.

Summary

Preface

During the German occupation of Denmark 1940–45 the framework of the fully developed Resistance organisation was set up in January 1944. Denmark was divided into six regions, and the subject of this thesis, the island of Zealand and the islands of Lolland-Falster, formed REGION V.

The trends of resistance in the broad sense up till January 1944 very much formed the basis of REGION V, therefore, the thesis also focuses on the years prior to 1944.

Chapter 1

By the German assault on Denmark on 9 April 1940, none of the Danish Forces that were garrisoned on Zealand, got the chance of fighting the Germans, as the Danish Government ordered to cease all opposition in the early morning hours of 9 April.

On receiving this order the Commanding Officer of 4th Infantry Regiment in Roskilde, Colonel Helge Bennike, made his way to Sweden via Helsingør with one of his companies. However, as Sweden was kept out of hostilities the colonel and his men gradually returned to Denmark during the following weeks and months.

Immediately following the occupation, German-Danish talks commenced regarding the future status and structure of the Danish Forces. The outcome was that a small Danish force of some 2200 men were to be garrisoned in Copenhagen and four provincial towns. Furthermore, it was agreed that Danish soldiers *only* were to be garrisoned in the four provincial towns, two of which were Holbæk and Næstved on Zealand.

By November 1940 the Danish General Staff initiated a plan, the so-called »P plan«, which aimed at drafting a number of select demobilized soldiers. The purpose of the P plan was not at all guerilla warfare as such, rather it confined itself to measures that would only become effective in the event of a German collapse. At that point it was considered necessary that the Army had forces at its disposal which could take over important guard duties, and, as regards the Government, guarantee law and order

in the country. Secretly drafts were prepared for several thousand men in the geographical area later to become REGION V.

The depots of the Danish Army were partly under German control, however, by thinning those belonging to 4th Infantry Regiment, Colonel Bennike managed to remove arms and equipment for some 600 men. These arms were dispersed into four or five secret depots in the vicinity of Roskilde and Holbæk thus enabling the P Force to be armed, should the occasion arise.

Many Danish officers and soldiers felt that the German occupation and the Government's swift surrender had brought disgrace on them, in particular those who had served on 9 April felt that way. Among these, and certainly among other Danes as well, grew a desire of having a go at the Germans should the opportunity arise.

Chapter 2

During the early years of occupation a number of newly established associations, societies, clubs, and organisations served as some sort of »waiting room« for persons who held strong patriotic and conservative views. Among these was »Nationalt Værn« (National Guard), that sprang from an association of former Danish volunteers in the Russo-Finnish War 1939–40. Another was »Det Frie Nord« (the Free North) whose chairman was the former Commander in Chief of the Danish Army. This association had been established in 1939 with the purpose of supporting Finland in the Russo-Finnish War. Numerous so-called »terrænsportsforeninger« (crosscountry sports clubs) were established to gather the youth and to keep it physically fit. »Dansk Studiering/Ringen« (The Ring) established study circles throwing a light on domestic as well as foreign political topics. Quite a few of the members of these associations were also involved with »Skt. Georgs Gilderne« (the St. George's Guilds). When the germinating Resistance Movement began recruiting leaders and hands by Autumn 1943 it happened to a large extent in these circles.

Chapter 3

»Dansk Samling« (the Danish Unity Party), a political party that had been founded in 1936 as an alternative to the existing parties, temporarily remained loyal to the coalition government. This government had been the response of the traditional political parties to the German occu-

pation. Later, however, the policy of this government became inconsistent with the views of Dansk Samling, thus turning the party into a conservative/national political alternative. By the general election in March 1943 Dansk Samling met with considerable success.

During the years 1940–43 Dansk Samling helped create a mental basis for armed resistance by meetings and the publication of books and pamphlets. By the Summer of 1943 a number of party members on Zealand and Lolland-Falster were involved in underground activities. For instance, party members had established an illegal route to neutral Sweden, and several members on Lolland-Falster were in contact with an SOE agent.

In the Summer of 1941 the Danish Parliament passed a bill that prohibited any kind of communist activity thus forcing DKP (the Danish Communist Party) into illegality. A number of communist leaders were arrested by the Danish Police, and this caused disturbance and confusion in the party organisation. However, DKP managed to reorganize in the following months establishing an effective communist underground. From early 1942 DKP attached great importance to the establishing of an underground press. The chief organ »Land og Folk« (Land and People) was distributed from Copenhagen to a number of underground press groups on Zealand. Often these groups produced local newspapers as well. The wide distribution of DKP underground newspapers throughout 1942–45 bears witness to considerable local strength and sympathy.

From the Summer of 1942 and onward DKP called for sabotage. Immediately followed acts of sabotage in the East Danish provinces, especially in Northern Zealand and on Falster. On a number of occasions communists from Copenhagen carried out acts of sabotage in towns on Zealand. In fact, until 29 August 1943 almost all sabotage in the area later to become REGION V bore the communist stamp.

East Denmark never really participated in the strikes and unrest that led to the fall of the Danish Government on 29 August 1943. There were, however, strikes in Korsør and in Elsinore, where unrest and demonstrations almost developed into a total strike. In both towns it was communists, who added fuel to the fire.

By early 1942 the political leaders of »Konservativt Folkeparti« (the Conservatives) and DKP agreed on establishing an underground newspaper which cut across party lines. This gave birth to the organisation »Frit Danmark« (Free Denmark) who circulated a nation-wide underground newspaper by the very same name from April 1942. On Zealand and Lolland-Falster some ten local Frit Danmark groups were formed during 1942–43. They either distributed the chief organ or made local

editions of the paper or in some cases did both. DKP established these newspaper groups. They were intended to cut across party lines, and so they did in most cases.

From the Summer of 1942 »Studenternes Efterretningstjeneste« (the Students' Intelligence Service), that was dominated by members of »Konservativ Ungdom« (the Young Conservatives) circulated an underground newspaper in Copenhagen. The paper bore the name of the organisation. In 1942–43 Studenternes Efterretningstjeneste established several local newspaper groups throughout Zealand. One of these, the one in Roskilde, gradually developed into a distribution centre for all Zealand and Lolland-Falster as far as underground papers were concerned. Gradually Studenternes Efterretningstjeneste also took up establishing illegal escape routes to neutral Sweden. For instance, in late Summer 1943 a British airman was transported to Sweden by boat from the coast of Northern Zealand.

Chapter 4

In September 1941 the SIS, the British Secret Intelligence Service, dropped two Danish agents by parachute on Zealand. The agents soon faced great difficulties, one of the reasons being that the officers of the Danish General Staff Intelligence Section, who had liason with SOE, did not wish to cooperate. Late Winter 1942 the two SIS agents called off their mission and via Sweden they returned to England.

In the Summer of 1943 two SOE parachutists were operating on Zealand and Lolland-Falster. The one on Lolland-Falster giving instructions on the use of arms to persons involved with Dansk Samling. The other on Zealand where he initiated acts of sabotage in August assisted by locals.

Furthermore, in the early weeks of August the SOE managed to organize two arms receptions on Zealand, and these provided Copenhagen with explosives.

Chapter 5

During the Occupation a large number of new duties were imposed upon the Danish Police Force. Consequently, the Force increased from 3500 to 10000 men until the Police was disbanded by the Germans on 19 September 1944. A special body, »Statsadvokaturen for særlige Anliggender« (the Department of the Public Prosecutor for special Affairs) was estab-

lished to deal with all cases of espionage, sabotage and other subversive activities against the German Wehrmacht. Numerous of the cases dealt with were controversies between Danes and personel of the Wehrmacht or the Danish Nazi party. These cases were tried by Danish courts, and normally the Danes were sentenced to 10–14 days of imprisonment even for minor offences.

Strikes, riots and increasing sabotage in August 1943 resulted in the resignation of the Danish Government on 29 August. As a consequence of this political collapse the Germans dissolved the remaining Danish military forces. In this process engagements between Danish and German soldiers took place. The Danish Navy sank most of its ships, and the rest made their way to Sweden. The German response was the declaration of martial law, which lasted until 6 October 1943. Furthermore, the Gestapo and other branches of German police were now on their way to Denmark, who was no longer the »tame canary« she used to be.

Chapter 6

On 16 September 1943 »Danmarks Frihedsråd« (The Danish Freedom Council) held its first meeting in Copenhagen. This self-appointed council was composed of representatives of the following organisations: DKP, Frit Danmark, Dansk Samling, Ringen, De Frie Danske (the Free Danes), and the SOE. On 1 October the representative of the SOE, Major Flemming B. Muus, went to London to discuss the future resistance strategy in Denmark.

On the night before 2 October 1943 the Germans took action against the Danish jews. Due to Danish efforts 7000 jews were evacuated to Sweden. Some 5000 of these were shipped from the shores and harbours of Eastern Zealand and from the island of Møn and Falster as well. Numerous locals played a part in this vast relief action, which was organized and operated from Copenhagen.

The transfer of the jews to Sweden not only resulted in a large number of what were to become permanent underground escape routes to Sweden, it also boosted the Resistance on a permanent basis. By May 1945 some 20000 refugees had been shipped to Sweden. Among these were at least 42 Allied airmen, who had either bailed out or crash landed in the area of REGION V. Six were brought over in 1943, 27 in 1944, and 9 in 1945. From all Denmark some 90 Allied airmen were brought over. Ten of these by an escape society formed by Ringen in the Autumn of 1944.

From the Autumn of 1943 proper sabotage groups were established

throughout the region, especially by communists. It was mainly these local groups that initiated sporadic sabotage on factories and railways from September 1943 to September 1944.

Following 29 August 1943 the General Staff Intelligence Section re-organized on an underground basis. In this process a partly civilian network was established in REGION V by Studenternes Efterretningstjeneste. This organisation co-operated with the Polish Intelligence Service, who had operated a network in Denmark since 1942, in the sense that Studenternes Efterretningstjeneste arranged for both organisations' intelligence to be smuggled to Sweden. As all intelligence gathered in Denmark it ended up by the Danish General Staff Intelligence Section in Stockholm.

This civilian network partly collapsed on the arrest of the leaders in May 1942, and when in addition to these misfortunes the Chief of the Intelligence organisation in Denmark had to leave the country for security reasons, the Intelligence organisation in East Denmark faced another re-organization. On the initiative of the Danish Intelligence officers in Stockholm two civilian counter-espionage networks were established in the Autumn of 1943 – one on Zealand and one in Copenhagen.

Chapter 7

In the Autumn of 1943 DKP selected Peter Nissen Blom, an unskilled worker, to be in charge of the formation of so-called military groups on Zealand. He travelled the region giving instructions in the use of explosives as well. At least in major towns DKP selected a party member to be in charge of resistance activities – activities which DKP tried to keep separate from proper political party work. As DKP, unlike several other underground organisations – did not have to start from scratch as far as the formation of groups was concerned, their effort met with considerable and snap success in the Winter of 1943–44. Late Summer 1944 some 1000 men were mobilized, among these several non-party members.

In the Autumn of 1943 Dansk Samling also dispatched a party member with the purpose of activating party members throughout Zealand and Lolland-Falster. His name was Anker Olesen, and as a commercial traveller by profession he had a perfect cover. As a result of his efforts Dansk Samling members all over the region took an active part in the formation of underground groups. During the German internment of Danish officers following 29 August 1943 the Chief of the General Staff, General Ebbe Gørtz, set up a special staff consisting of four captains which were

to be in charge of the Army's underground activities. This staff came to be known as »Den Lille Generalstab« (»the Little General Staff«).

In late October, when the last officers had been released from the internment camp, General Gørtz sought ways to keep the Officers corps in his grasp. A plan for the evacuation of all regular Army officers and Non-commissioned officers to Sweden had been given up. Now regular officers in the garrison towns were ordered by select leaders not to get involved in civilian resistance activities. Instead they organized in so-called »O grupper« (O groups) which were later provided with arms, thus becoming part of the general set up of underground Army units.

In order to keep officers of the reserve and retired officers under his control, and also to admit civilians, General Gørtz ordered Lieutenant-colonel P. Riis Lassen to establish civilian O groups throughout Zealand and Lolland-Falster. The purpose of these groups was essentially to maintain law and order in connection with a future German military collapse and to prevent a communist coup during this collapse. Throughout November – December 1943 Riis Lassen travelled Eastern Denmark accompanied by Captain E. Frigast. This led to the set up of some 20 civilian O groups. The leaders of these groups were in most cases young former officers who primarily sought to gather former officers about them. Still, a large number of purely civilians joined these groups which numbered between 500 and 1000 men in late Summer 1944.

The Zealand O Groups, however, did not receive any of the weapons from the secret depots in the vicinity of Roskilde and Holbæk. Three of the depots were lost in the Autumn of 1943, and the contents of a fourth one were canalized to Copenhagen.

Officers and non-commissioned officers of the Navy were dispatched to a large number of ports in the region throughout the Winter of 1943–44. By late August 1944 they numbered 75 men, all gathering intelligence, participating in underground shipment, or establishing special underground harbour groups. Several of these Navy officers were to take up leading positions in the Resistance Movement of their respective towns.

The Freedom Council held the opinion that the Armed Forces were under the Council's command. The General Staff, however, saw things differently. They wanted to co-operate closely with the Council, yet, would not take orders from the Council.

Chapter 8

On 11 December 1943 SOE's Chief Organizer in the Field, Major Fleming B. Muus, returned from London. He brought with him a British plan for no less than an Underground Army in Denmark. Denmark was to be divided into independent de-centralized regions each fully responsible for the build-up of an underground force. When this plan was submitted to the Freedom Council, a military committee called the »M committee« was set up to analyse in detail how to build up the Underground Army. The M committee soon decided to establish a Regional Command for Zealand, »SJL«, who was responsible for Zealand, Lolland-Falster, and Møn – the future REGION V. In the Summer of 1944 the M committee was replaced by another committee, »the K committee«, who took up a position as the Supreme commanding organ of the Resistance Movement.

REGION V covered some 8750 km² in other words approximately 1/5 of Denmark's total area. The 650000 souls of the area made up 1/6 of the country's total population, and the coastline measuring some 2445 kilometres encircled six »amter« (although not entirely the same an »amt« would correspond to an English county) with a total of 26 county towns and boroughs. SJL was composed of Anker Olesen (Dansk Samling), P. Nissen Blom (DKP), P. Justesen (Ringen), and Colonel Tage Andersen as a military advisor, the latter in the capacity of Regional Commander as of the Summer of 1944. Throughout early Spring 1944 the Regional Command travelled the Region in order to pick out suitable leaders. As SJL had decided to define the counties as independent operational units, the first step was to pick out County Commanders with whom they could discuss potential Town Commanders. The M committee had ordered that provisional Town Commands be established and that these, if possible, were to be composed of representatives of DKP, Dansk Samling, and a military advisor.

In Frederiksborg, Roskilde, and Præstø Counties lieutenant-colonels of the reserve were appointed County Commanders, whereas in Holbæk and Maribo Counties representatives of Dansk Samling were appointed. In Sorø County a person who was involved with both the SOE and Nationalt Værn was appointed County Commander.

In the Summer of 1944 the Resistance forces in REGION V totalled well over 3000 men. This figure includes members of the O groups who were not yet affiliated with SJL. By August 1944 the bulk of the Resi-

stance men, some 25% of the entire force, were to be found in Frederiksborg County, whereas the fewest were to be found in Maribo County.

During the first six months of existence the counties in REGION V did not develop entirely alike, yet, despite all dissimilarities they had one thing in common: all appointed Commanders, be it County or Town Commanders, were chiefly individuals with political, business and/or military relations. The recruitment that DKP, Dansk Samling and the Army had initiated in the Autumn of 1943 was carried on throughout the first six months of 1944. A period of time which also marked the beginning of recruitment for Ringen. It follows from this recruitment pattern that a considerable proportion of a total of 3000 Resistance men must have been involved on the grounds of particular affiliations – especially political ones. These seem to have been less important from September 1944 to May 1945, where 9000 men were recruited. During the last eight months it was the military skills that counted. Muster rolls from all over the Region comprising some 1600 men, who had been recruited mainly during 1944–45, show that approximately 35% were ex-soldiers. As far as the rest of the forces were concerned the percentage would no doubt prove lower, yet, hardly lower than 15%.

By August 1944 the Resistance groups were very poorly armed, and this of course worried SJL at a time when the Western Allies were liberating Paris, and the Russians stood at the gate of Warsaw. Had it come to a German collapse in Denmark at this point, REGION V would certainly not have been able to put up an armed resistance.

Chapter 9

The Frit Danmark activities continued throughout 1944–45, during which period of time another dozen of newspaper groups were established, increasing the number of Frit Danmark groups to about 20. From the Autumn of 1943 a travelling secretary appointed by DKP maintained liason with the groups. These provided an extremely steady flow of underground news throughout the Region, where in addition a large number of other underground papers were printed and distributed locally for varying periods of time.

During the Autumn of 1943 the newspaper group of Studenternes Efterretningstjeneste in Roskilde gradually took up a position as distribution centre for underground newspapers. Until September 1944 this centre supposedly handled the distribution of some 500000 newspapers for all Zealand and Lolland-Falster. This activity, which was carried out in

co-operation with a local underground newspaper, »Roskilde Kurere«, was brought to a standstill by arrests.

During 1944–45 a rather loose organisation was established, known as »Den Sjællandske Organisation« (the Zealand Organisation) after the War. The members were predominantly Young Conservatives whose prime contribution lay within the field of underground press. DsO also established military »waiting« groups, especially in the eastern parts of Zealand. A number of these were not affiliated to SJL until shortly before the Liberation, and there was some confusion in SJL as to what DsO really was.

The Total Strikes of 1944 reached almost all towns in the Region causing strikes and the closing of shops for varying periods of time. As opposed to August 1943, Town Commands or other Resistance inner circles existed in all the towns, ready to start and participate in strikes. In this connection DKP played a major role. This was partly due to traditional influence among workers partly to the fact that the party had local underground papers that could call for strikes in special issues.

As a result of the Total Strike in the Summer of 1944 the Freedom Council decided to establish so-called »Local Committees« in all major Danish towns to ensure that the Council was heard in cases of strike. However, being established as late as the Autumn of 1944, at a time when the Freedom Council no longer called for strikes, the Local Committees' main task became a quite different one, namely that of preparing the detention of unpatriotic elements by the Liberation. East of the Great Belt Ringen was to be in charge of the establishing of Local Committees – and if possible these were to be composed of representatives of the four »big« underground organisations: DKP, Dansk Samling, Frit Danmark, and Ringen plus a person from the military branch of the Resistance. From October 1944 and onward these Local Committees were established in almost all major towns in the Region. The Schalburg-corps, the military branch of DNSAP (the Danish National Socialist Party) was garrisoned in Ringsted, and in June 1944 an unsuccessful recruiting campaign for the corps was carried out. Following the dissolution of the Danish Police Force on 19 September 1944 the Schalburg-corps was put in to fight the Resistance, thus acting for the Gestapo on Zealand.

Chapter 10

By late Summer 1944 the 3000 sub-machine guns, that had been purchased by ex-Prime Minister V. Buhl in Sweden, gradually arrived in

Denmark. REGION V received a total of some 800–900 of these. The weapons were distributed by Captain S. E. Schjødt-Eriksen from »Den Lille Generalstab«, and this caused considerable disturbance in the Freedom Council, who held the view that the K committee was in charge of all distribution of arms to the Resistance.

The Swedish Husqvarna sub-machine guns were shipped to Zealand ports, and from here they were transported to Copenhagen by train.

The sub-machine guns were mainly distributed among O groups throughout Zealand, yet, other Resistance groups also received some of these Swedish arms. As the proportion of O groups was large in Holbæk County, it follows that a large number of these fire arms, some 40%, were to be found in this very county by the Liberation.

By early September 1944 the RAF accepted to take up the dropping of arms on Zealand again after almost a year's break. During September and October 1944 five droppings were successfully carried out, and on three occasions, all in October, a Danish reception party for the first time received cargoes consisting of 24 containers.

The receptions were brought about by the SOE, represented by Editor Stig Jensen. He was a former member of the M committee and had been involved in the establishing of SJL as well. SOE's second in command in Denmark, Captain Ole Geisler, was another key-figure in the arrangement of these five receptions. Furthermore, he managed, partly without the assistance of Stig Jensen, to get Resistance men from Sorø and Holbæk Counties involved in the October-receptions.

When in late October 1944 a patrol from the Schalburg-corps took an armstransport by surprise in Central Zealand it turned out to have grave consequences for the entire reception organisation. Numerous arrests followed and eventually led to the collapse of the organisation. Furthermore, the wave of arrests almost paralyzed the entire Resistance organisation in Sorø County during the following months.

At some point in October 1944 Stig Jensen was appointed Reception-chief of REGION V, and in the aftermath of the Central Zealand roll up he reorganized entirely basing the new organisation on the existing county division. Aided by two assistants, each of whom took care of three counties, Stig Jensen managed to find qualified reception- and transport leaders in each county. As a consequence a network of independent county reception units were built up to a large extent. This efficient organisation received a total of some 1455 containers and some 125 packages, including those in October 1944. In addition to explosives this meant at least 8000 fire arms, half of which were received in April 1945 alone. By a decision in the K committee 50% of the arms received in REGION V

were to be handed over to the Resistance in Copenhagen. However, Copenhagen received only 25% due to increasing transportation difficulties.

By the Liberation some 90% of all existing arms in REGION V had been supplied by air. 75 deliveries had taken place, spread over 53 reception sites. Four RAF planes had failed to return from these missions. By the Liberation an average of 60% of the Resistance in REGION V were armed. There were considerable differences between the counties. In some only 28% were armed and in some all were armed.

Chapter 11

In October 1944 the chief organizer of the O groups on Zealand, Lieutenant-colonel Riis Lassen was appointed new Commander of REGION V. At the same time cand. mag. Arthur Hansen entered SJL as the new representative of Ringen. Furthermore, a Danish officer was attached to the Region as the liason of the SOE. At this point Nissen Blom and Anker Olesen had divided the activities in the counties between them, working respectively in Frederiksborg, Sorø, and Holbæk Counties – and in Roskilde, Præstø, and Maribo Counties.

Immediately Riis Lassen endeavoured to get the O groups under the command of SJL. New conditions and tasks, all sorts of problems and especially a predictable German collapse in the near future, caused a hectic activity in the Region. The basic question of what part the Resistance was going to play in connection with a German collapse naturally arose. This question, however, was clarified through an operation order issued on 27 February 1945 by SHAEF, the so-called »Operation Order No. 2« cancelling »Operation Order No. 1« issued by SHAEF in June 1944.

»Operation Order No. 2« envisaged five different possibilities for the liberation of Denmark ranging from an Allied invasion, an armistice, or a German collapse followed by chaos, and the operation order told the Resistance to plan accordingly. Every Region was to perform as an independent unit under direct orders from London. The Resistance groups were ordered not to engage in combat with the Germans and to await orders from London. In the light of this SJL planned for a HQ in Holte with a W/T link of its own.

The strength of REGION V, estimated at some 11700 men, represented about 1.7% of the total population in the Region. As the Resistance was almost entirely recruited among the male population between 18

and 60 years of age, the actual percentage trebles, considering the fact that this age group represented only 1/3 of the total population.

The total strength of the Region included some 800 Police. Following the dissolution of the Police Force on 19 September 1944 they entered the Resistance forming special police groups. Thus it seems that some 90% of all the police in the Region joined the Resistance.

Throughout the Region a total of 40 liquidations of supposed informers were carried out. 14 in 1944, and the rest in 1945.

The railway sabotage in the Region made rapid strides, when large quantities of explosives were delivered by air in late February 1945. By orders of SJL the railway line on Falster was continuously sabotaged as of March 1945. The aim was to interrupt the traffic to the port of Gedser. From 1942 to May 1945 the number of acts of railway sabotage resulting in interruptions amounted to some 85. This represents about 5.6% of all Danish railway sabotage.

The industrial sabotage in the Region, aimed at factories, workshops, shops etc., represented about 7% of all industrial sabotage in Denmark. The destruction in October 1944 of an almost finished German ship at Naskov Shipbuilding Yard must be considered *the* most important and successful act of sabotage in the Region. In March 1945 SJL arranged for the oiltanks in Holbæk, Næstved, and Nykøbing Falster to be blown up. Presumably this was done by orders of the Freedom Council.

Chapter 12

In November 1944 the Resistance in Frederiksborg County was the target of several German raids causing the organisation in the western part of the county to collapse. As a consequence SJL ordered the county to split up in two: an Eastern and a Western command. The existing County Commander was to concentrate on the eastern part, whereas an entirely new command was established in the western part. Still, this new Western Command energetically managed to raise a force of some 950 men before the Liberation. Owing to the reception of 253 containers and some 25 packages *all* men were armed.

Frederiksborg County East mustered some 1700 men by the Liberation. More than 700 of these were from Elsinore. As there were no receptions whatever within the area of the Eastern Command only 28% were armed by the Liberation. Frederiksborg County as a whole turned out to be an area, where political ideas clashed considerably. DKP gradually lost ground, whilst conservative circles *gained* ground. In Frederiksborg

County, as was the case in all counties on Zealand, a number of officers from the military O groups joined the forces under SJL.

By the Liberation the Resistance mustered some 2650 men in Frederiksborg County. These represented 2.07% of the total population.

Roskilde County mustered about 1550 men including a company of some 100 men from Tåstrup in Region VI. Roskilde town alone was represented by more than 600 men, and numerous officers from the local garrison took up leading positions in Roskilde County. Two reception groups received a total of 232 containers and some 21 packages. Some of these weapons were transported to Copenhagen, but approximately 1050 fire arms remained in the county, enough to arm 73% of the force.

By a recruitment percentage of 2.13 of the total population this county showed the highest percentage in the whole Region.

In the Autumn of 1944 the leader of the numerous O groups in Holbæk County was ordered to place his forces at the disposal of the County Command. At first he refused, but later he was forced to obey. Still, the O groups remained a rather independent fraction of the Resistance in this county owing to huge disagreements between the purely civilian groups and those who sprang from the Army. This disagreement is reflected in the fact that the county never succeeded in establishing an overall reception organisation. Only 191 containers and some 17 packages were received. A further consequence was that only 50% of a large force of 2250 men, representing 1.8% of the total population, were armed.

Sorø County was severely affected by the roll up of the reception organisation in October/November 1944. This was especially the case at command level. No less than four county commanders and some twenty town commanders were »used up« in Sorø County. All these set backs caused considerable damage to the efficiency of the reception organisation, and only a total of 99 containers and six packages were saved – far less than were safely received in the other counties. It is estimated that some 60% of the force in this county were armed, corresponding to about 1050 men, or about 1% of the total population.

The Resistance in Præstø County, who also organized the activities in the area of Haslev, and later on in other parts of Sorø County, received a total of at least 275 containers and 23 packages by 15 receptions. The County Command had three separate reception groups at its disposal – one operating in the area of Stevns, one in Næstved, and one in Vordingborg. These groups were among the first to operate following the reorganization of the Region's reception organisation in November 1944.

By the Liberation there was a force of 1700 men of which some 40% were country-people. This force represented about 1.28% of the total po-

pulation in the area that was under the County Command. At least 1300 fire arms were available by the Liberation, enabling the County Command to arm some 77% of the force.

In Maribo County the Resistance was not properly organized and fully developed until new year 1944–45. From that point a force of some 2500 men were raised. These were under the command of local people *exclusively*, as »Den lille Generalstab« refused to send officers to Maribo County. As was the case in the Zealand counties a medical platoon was established within the Resistance.

A total of 285 containers and about 30 packages were received, and some 1200 fire arms remained in the area enabling 47% of the force to be armed. The 2500 men in Maribo County represented about 22% of the entire Underground Army in REGION V. It seems that marriage was no obstacle as some 49.5% of the force in Maribo County were married.

Chapter 13

Immediately upon the German capitulation at 8 a.m. on 5 May the Resistance started to arrest unpatriotic elements. This resulted in the largest number of arrests ever on Zealand and Lolland-Falster.

As from 8 May the Resistance – as a result of Anglo Danish talks – was ordered to guard German military installations concurrently with the Germans leaving them. This task, which required considerable effort and man power, was not handed over to the Police and the Danish Forces until 1 September 1945.

As early as in the Summer of 1945 steps were taken to establish a voluntary »Hjemmeværn« (Home Guard) based upon the Resistance, which indeed happened in the Winter of 1945–46. An attempt to keep the Resistance together so as to act as a political factor by the general election in October 1945 failed to succeed. The liberation of ones native country was one thing, politics another.

DKP met with enormous success by the general election in 1945. This was also the case in REGION V. Dansk Samling, on the other hand, only to some extent profited from its merits during the Occupation and its pro-Resistance views.

During the months after the Liberation the Resistance often met with severe criticism, especially from politicians. These attacks, some legitimate others not, were generally felt by the Resistance to be unjust, considering the fact that instead of fighting the Germans they had been ordered to perform duties, for which they had not been trained.

Chapter 14

The larger part of the Resistance were townspeople. Although they made up only 44% of the total population in REGION V, they made up 70% of the Resistance by the Liberation.

An extremely relevant question is: How would the Underground Army in REGION V have performed from a strict military point of view in case of a violent liberation of Denmark? Given the presence of an advancing British Task Force in Denmark, it is reasonable to assume that REGION V would have been able to hamper the Germans to some effect, and hence would have proved valuable from a military point of view.

This conclusion is primarily based on the fact that there were 7000 men under arms in REGION V. In other words, the number of armed men in REGION V was larger than that of any other provincial Region. In fact, it was even larger than the total number of Resistance men, including those without arms, in any other provincial Region, *and* for that matter, almost as large as the number of Danish soldiers in East Denmark on 9 April 1940.

As regards the origin of underground activities it has been established by Aage Trommer, that in Region III (Southern Jutland) underground activities primarily sprang from the extreme political wings in the towns, especially in the early years. The activities were started and maintained »from above«, and the local recruitment took place via or within certain parties, organisations of associations.

These trends can easily be recognized in REGION V. The Underground veterans in REGION V were also individuals from DKP, Dansk Samling, and the Young Conservatives or others who held conservative views. Almost all initiatives can be traced to Copenhagen. In Region III there were no civilian O groups as was the case in REGION V and Region VI (Copenhagen). It seems that these particular groups were a distinct East Danish phenomenon.

By comparison it is appreciable that REGION V was closer to the central staffs and bodies in Copenhagen than were the other provincial Regions, and it must be assumed that the trends and development of the Resistance on Zealand and Lolland-Falster reflected those in Copenhagen to a considerable extent.

Kilder og litteratur

1. Indsamlingen

Denne undersøgelse bygger på et kildemateriale af særdeles broget art. Efterfølgende findes en kildefortegnelse til læsernes nærmere orientering, men her skal først gives en kort redegørelse for materialet og den anvendte arbejdsform.

Da jeg i foråret 1981 påbegyndte indsamlingsarbejdet, skaffede jeg mig først et overblik vedrørende det materiale med tilknytning til REGION V, som de forskellige arkiver lå inde med.

Rigsarkivet: I forbindelse med tidligere arbejder havde jeg her benyttet de arkiver og beretninger, som dr. phil. Jørgen Hæstrup havde indsamlet om SOE, våbenmodtagelser, illegale ruter m.v. Lolland-Falsters arkiv, omfattende en stor samling beretninger m.v. til belysning af modstandsarbejdet i Maribo amt.

Disse blev så atter benyttet, idet senere tilgået materiale naturligvis også blev inddraget i undersøgelsen.

Desuden blev oplysninger hentet fra Statsadvokaten for særlige anliggendes arkiv angående de østdanske politikredse. Dette med tilladelse fra Justitsministeriet. Også indberetninger fra amtmændene i Indenrigsministeriets arkiv har været benyttet.

Forsvarets Arkiver (Rigsarkivets 3. afd.): Her blev de af generalkommandoen i 1945/46 indsamlede beretninger benyttet. De officerer, der havde haft lederposter i modstandsbevægelsen, blev afkrævet en indberetning om deres arbejde af chefen for generalkommandoen.

Marinestabens indsamling af beretninger fra befalingsmænd, der blev påbegyndt i 1968, er ligeledes anvendt.

Hærstabens Militærhistoriske Arbejder (Kastellet): Her findes arkiver og beretninger fra officerer, der deltog i modstandsbevægelsen. Materialet, der er indsamlet fra 1973, har også været benyttet. Adgang til Marinestabens indsamlinger gives af inspektøren for Søværnet, mens adgang til Hærstabens materiale gives af inspektøren for Hæren.

Museet for Danmarks Frihedskamp: Her har alt relevant materiale været gennemgået. Også de beretninger som i tiden 1977–81 blev indsamlet i forbindelse med Museets projekt vedrørende industrisabotage. REGION V sorterede ved dette projekt under cand. mag. Esben Kjeldbæk.

Det kongelige Bibliotek: Spørgeskemaer, beretninger og andet materiale angående illegale blade er benyttet. Fotosamlingen blev ligeledes inddraget i undersøgelsen.

Lokalhistoriske Arkiver: I 1981 sendte jeg en enslydende skrivelse til de ca. 80 Lokalhistoriske Arkiver på Sjælland og Lolland-Falster for at få et overblik over, hvad man her lå inde med af materiale fra besættelsestiden. På grundlag af tilbagemeldingerne, fra stort set samtlige arkiver, besøgte jeg i tiden fremover godt en snes. Fra flere lokaliteter ringede man efter mit besøg om tilgang af nyt materiale, f.eks. et arkiv, hvorpå turen så atter gik til Nykøbing F., eller hvor det nu var.

Summen af det benyttede lokale materiale ville ikke have været til at undvære.

Public Record Office, London: Her har jeg hentet en del materiale vedrørende de

britiske våbenflyvninger til Danmark. Materiale om nævnte emne m.v. fra dette arkiv er også tilgået fra cand.mag. Henrik Skov Kristensen, cand.phil. Frank Weber og cand.mag. Claus Kofoed.

En oversigt m.h.t. hvilke modstandsfolk, især ledere, der kunne blive tale om at henvende sig til, blev også udarbejdet. Fra tidligere arbejder omkring besættelsestiden, undersøgelser vedrørende én »stor« våbenmodtagemat i februar 1945 og angående modstandsbevægelsens hjælp til nedstyrkede allierede flyvere m.v. kendte jeg i forvejen en del adresser på bl.a. østdanske modstandsfolk. Flere nye adresser kom nu til.

I en lang række tilfælde sendte jeg fhv. modstandsledere m.fl. et brev indeholdende 5–10 ret kontante spørgsmål. Langt de fleste adspurgte reagerede på henvendelsen, idet alle dog ikke ønskede at medvirke. Nogle forholdsvis få personer skrev en egentlig beretning, op til 38 sider, mens de fleste efter bedste evne svarede på mine spørgsmål. En del personer blev opsøgt for et interview. Referatet af samtalen blev derpå tilsendt den interviewede i to kopier, hvoraf jeg forventede at få den ene retur i underskrevet stand. Disse referater, der ikke byggede på båndoptagelser af samtalen, blev alle fremsendt med en manende appel om endelig at rette, hvis der var unøjagtigheder.

Seks tidligere modstandsledere, skovrider Erik Christiansen, major Elith Truelssen, oberstløjtnant Fritz W. Bistrup, kaptajn F. O. Nielsen, oberstløjtnant Jens K. K. Kjærgaard og politiassistent P. H. Larsen har alle medvirket over flere år ud fra devisen: Skriv endelige igen, hvis nye spørgsmål dukker op. Som man kan regne ud, følte jeg dette i en særdeles betydningsfuld håndsrækning til arbejdet.

Et stykke inde i undersøgelsen blev det klart, at det ikke ville være nogen skade til, hvis evt. ukendte arkivalier kunne bringes for dagen. Afstanden til besættelsestiden følte i mange tilfælde at være ligeså lang som til Chr. IV's tid.

En aften ringede generalmajor O. C. Permin til mig og meddelte, at han vist lå inde med et materiale, som ville interessere mig. Den tidligere chef for Hjemmeværnet havde netop siddet og læst et ikke ganske nyt nummer af Frihedskampens Veteraners medlemsblad, FV-bladet, og der set mit første og eneste »nøddråb« angående materiale til belysning af modstandsarbejdet i REGION V. Denne og flere andre samtaler resulterede i, at jeg fik adgang til et stort endnu ikke afleveret arkiv vedrørende modstandsbevægelsen i REGION V. Her lå på styrke- og våbenlister oplysninger om op mod 12.000 fhv. modstandsfolk: Navn, fødselsdata, bopæl, erhverv . . . samt måske også oplysninger om tidspunkt for indtræden i bevægelsen, værnepligtsforhold m.v. Desuden forelå der en lang række oversigter og andet materiale angående amter, distrikter, byer og grupper. Ind- og udgået post fra Sjællandsledelsens kontorer efter 5. maj 1945 forelå også, men også lidt materiale fra før befrielsen var til stede. Da der i høj grad også kunne trækkes linier bagud i tiden fra oplysningerne i dette arkiv, blev det alt i alt et overordentligt vigtigt kilde-materiale for undersøgelsen.

Da i det mindste en del af lederne i Roskilde amt i 1945 havde lovet hinanden, at de i de første 25 år ikke ville skrive eller fortælle om modstandsarbejdet, kunne man her befrygte store vanskeligheder. Dette holdt stik, for modstandslederne havde ikke givet hinanden hånden forgæves i 1945.

Også Sorø amt så i længere tid ud til at blive en meget hvid plet på landkortet. Modstandsbevægelsen her havde været ude for særdeles alvorlige rystelser, hvilket havde medført hyppige udskiftninger blandt lederne. Mine bekymringer kom generalmajor Per Winkel for øre, og han kom da i tanke om, at hans ungdomsven,

nu afdøde oberst S. J. H. baron Wedell-Wedellsborg, havde haft et materiale netop fra Sorø amt, hvor han havde virket i modstandsbevægelsen. Materialet viste sig at indeholde 30 beretninger fra 1946–47, alle skrevet af ledere i amtet. Med venlig tilladelse fra baronesse Yvonne Wedell-Wedellsborg fik jeg derpå mulighed for at benytte det fyldige beretningsmateriale, der blev hovedhjørnestenen i kildematerialet vedrørende Sorø amt.

Der havde været planer om at producere et helt sæt beretninger, ca. 125 sider, til hver af beretterne. Dette strandede imidlertid på trykke-tekniske vanskeligheder. Fotokopi-maskinen var endnu ikke opfundet, og dermed endte hele materialet i Wedell-Wedellsborgs gemmer.

Dr. phil. Aage Trommer meldte en dag fra Fyn, at man der havde fundet en kasse med DSB-materiale i et udhus. Materialet omhandlede særdeles interessante detaljer vedrørende jernbanesabotagen i det østlige Danmark, DSB's 1. Distrikt. Jeg tog til Fyn og hentede kassen, der efter aftale senere blev afleveret til Rigsarkivet. På et tidspunkt blev jeg gjort opmærksom på, at Sydøstsjællands Elektricitets Aktieselskab, SEAS, i Haslev havde et lille museum, hvor der lå materiale vedrørende besættelsestiden. Det viste sig bl.a. at dreje sig om talrige dokumenter angående el-forsyningen til tyske anlæg på Sjælland. Da flere af disse anlæg i betragtelig grad blev »klædt af« af oplysningerne i disse dokumenter, forstod jeg meget vel, at det af andet materiale fremgik, at den danske efterretningstjeneste havde haft sine garn ude i Haslev.

Det viste sig desuden, at chefen for 2. feltartilleriregiment og garnisonskommandant i Holbæk, oberst C. D. O. Lunn, havde efterladt sig en beretning af betydeligt omfang. Den blev renskrevet i årene 1952–54, på forudgående skriverier og talrige samtidige notater i lommebøger m.v. C. D. O. Lunn havde en meget betydelig kontaktflade, bl.a. til oberst Helge Bennike i Roskilde, til flere af lederne i REGION V og til Dansk Samling. Takket være velvilje fra C. D. O. Lunn's søn, oberst Niels Lunn, har jeg kunnet benytte nævnte beretning for tiden fra sidst i 1930'erne til 1945.

Den righoldige litteratur om besættelsestiden har selvfølgelig også været inddraget i undersøgelsen og er anvendt i fremstillingen. I hovedværket om den danske modstandsbevægelse, Jørgen Hæstrups »Hemmelig Alliance« (1959) blev de enkelte regioners historie ikke beskrevet, altså heller ikke REGION V's. Våbenmodtagelserne på Sjælland og Lolland-Falster blev derimod omtalt.

I værket »Danmarks Frihedskamp« (1948), der havde Ebbe Munck og Børge Outze som redaktører, beskrev journalister modstandsarbejdet i de enkelte amter, Roskilde amt dog undtaget. I det mindste de medvirkende østdanske journalister greb selvfølgelig til bl.a. at læse de foregående par års aviser. Det kan man overbevise sig om ved at læse aviserne. Selv om stoffet blev præsenteret ved nogle ret sensationsprægede overskrifter, giver værket en del muligheder for at finde indgange til forskellige forhold og episoder i Regionen.

Nogle værker om forholdene i de enkelte lokaliteter i REGION V er tid efter anden udkommet. Eksempelvis »Vordingborg under 5 års mørkelægning« (1947) og »Gennem Korsør« (1975) med en artikel også om besættelsestiden.

Ved 40-året for befrielsen udkom i 1985 flere publikationer bl.a. vedrørende Frederiksborg og Storstrøms amter. Stevns Museum fik den gode idé, at fremstille en mappe med beretninger fra især lokale folk: »Besættelsen og befrielsen på Stevns«. Disse jubilæumsskrifter stod sig generelt godt i forhold til det meste af,

hvad der tidligere lokalt var udkommet angående modstandsbevægelsen på Sjælland og Lolland-Falster.

Modstandsbevægelsens byledelse i Helsingør følte sig i sommeren 1945 forpligtet til »såvel af hensyn til nutiden som til eftertiden at gøre rede for den lille gren af bevægelsen, som distriktet repræsenterer«. Resultatet heraf blev »Rapport fra Helsingør militære byledelse til Sjællandsledelsen« fra august 1945, hvorfra ovenstående citat er hentet. Efter det foreliggende var byledelsen i Helsingør den eneste i Regionen, der udarbejdede en sådan rapport, hvilket stærkt må beklages. Noget lignende kunne på dette tidspunkt uden større vanskeligheder være lavet i mange andre byer.

Ved et samarbejde med arkivar Kenno Pedersen på Helsingør Bymuseum og daværende stud. mag. Henrik A. Bengtsen foranstaltedes i 1977 en indsamling vedrørende besættelsestiden i Helsingør. Dette gav, kort fortalt, anledning til Bengtsens afhandling om den tidlige kommunistiske modstandsvirksomhed »Af modstandskampen i Helsingør« i Helsingør Bymuseums årbog 1978. En del af de efterhånden indsamlede beretninger og interviews blev udgivet i Helsingør Bymuseums årbog for 1980. Derpå kom i 1981 Bengtsens »Modstandskampen i Helsingør 1940–1945« i Helsingør Kommunes Museer, årbog 1981.

Efter at have læst de glimrende udgivelser fra Helsingør, besluttede jeg mig til, med god samvittighed, at bygge på dette materiale vedrørende modstandsbevægelsen i Øresundsbyen. Jeg havde jo 25 andre købstæder og yderligere en række lokaliteter at tumle med. Jeg har dog også benyttet byledelsens rapport til Sjællandsledelsen samt enkelte af mig tidligere indsamlede beretninger fra Helsingør.

I en af de 25 købstæder, Kalundborg, havde byens fhv. borgmester J. Hagemann-Petersen samlet et stort materiale om tiden 1940–45 og udarbejdet et manuskript til brug for et stort anlagt 3-bindsværk »Kalundborgs Historie«. Da Hagemann-Petersen døde, og da samme skæbne overgik den lokale mand, der derpå havde overtaget arbejdet, forespurgte en af værkets redaktører, universitetslektor, fil. dr. Tore Nyberg, om jeg ville færdiggøre og redigere sagen. Det sagde jeg ja til og »holdt derpå fri fra Regionen« i et par måneder i forsommeren 1984. Arbejdet gav et godt indblik i også modstandsarbejdet i og ved Kalundborg.

Fra tidsskrifter, både før og efter 5. maj 1945, er der også hentet viden. Det samme er tilfældet med årsskrifter og lignende fra efter befrielsen, hvor også lokale illegale blade i visse tilfælde udgav særdeles oplysende særnumre.

En lang række østdanske aviser fra perioden 1. maj – 1. september 1945 har været gennemgået. Der blev udgivet op mod 80 aviser, med underudgaver, men udbyttet for min undersøgelse var ret ringe. Der blev bl.a. fokuseret meget stærkt på folks oplevelser i tysk fangenskab og andre tildragelser, der ikke umiddelbart kunne være til nytte. Også aviser fra før maj 1945 har været benyttet, men her mere sporadisk, f.eks. i forbindelse med lokale episoder af forskellig art.

Ved 40-året for befrielsen i 1985 fremkom talrige artikler om modstandsbevægelsen i aviserne, som jeg efter bedste evne søgte at få tag i. Ved interviews var det ofte tydeligt, at det hele var længe siden, men der forekom dog også udsagn, som straks førte til, at jeg kontaktede den pågældende for nærmere oplysninger i sagen.

Hvor omfattende litteraturen om modstandsbevægelsens historie er fremgår bl.a. af Det kongelige Biblioteks udgivelse i 1985: »Modstandsbevægelsen En Bibliografi«. Selv om afsnit af bøger og avisartikler ikke er medtaget her, opregnes der 948 publikationer og større tidsskriftsartikler udkommet i tiden 1945–84. På denne ensartede udvælgelse af beskrivelser af modstandens historie i enkelte egne

ses det, at kun 9 publikationer/artikler omhandler forhold i REGION V mod 15 vedrørende Fyn (Region IV) og 66 Jylland (Region I, II og III).

Dette synes at give et fingerpeg om, at REGION V er et af de områder, hvor modstandsbevægelsen kun i mindre grad er beskrevet. Synspunktet støttes også af litteraturvejledningen i »Besættelsens Hvem Hvad Hvor« (1979), hvor der under emnet »modstandsaktivitet i landets enkelte egne« er nævnt 20 publikationer/artikler. Ikke en eneste af disse omhandler forhold i REGION V. På ovennævnte baggrund kan det ikke undre, at der selv ved brug af den samlede litteratur langt fra kan gives en beskrivelse af modstandsbevægelsens historie i REGION V. En sådan mulighed foreligger først ved brugen og indsamlingen af arkiver og beretninger.

Anvendte forkortelser:

RA = Rigsarkivet

FA = Forsvarets Arkiver, RA's 3. afdeling

KB = Det kongelige Bibliotek

FM = Museet for Danmarks Frihedskamp

HMA = Hærstabens Militærhistoriske Arbejder, Kastellet

LHA = Lokalhistorisk Arkiv

DS = Arkivet vedrørende Dansk Samling

LF = Arkivet vedrørende modstandsbevægelsen på Lolland-Falster

WW = S. J. H. baron Wedell-Wedellsborgs arkiv

2. Officielle danske arkiver

Arkivet for Statsadvokaturen for særlige anliggender, RA. (Forkortet: AS).

Herfra er benyttet sager fra politikredsen på Sjælland og Lolland-Falster.

Civilforsvarsstyrelsens arkiv, RA.

Dansk Finlands Bataljon 1940, arkiv nr. 280, pk. 178, FA.

DSB-1. Distrikt, materiale vedr. jernbanesabotage, 39/40 »sabotage«. G 70 – 5, 1 pk. (afleveret til RA).

Indenrigsministeriets arkiv, RA.

Herfra er benyttet amtmandsindberetninger: KK 1943, j.nr. 1421 ff. og KK 1944–45, j.nr. 1457.

Rigspolitichefens situationsmeldinger, RA.

3. Region V's arkiv, (tilgår RA).

Pk. 1–3: Ud- og indgået post m.v., Sjællandsledelsen efter 5.5.1945.

Pk. 4–5: Styrke- og våbenlister maj-juli 1945.

Pk. 6: Efterretningstjenesten.

4. Privatarkiver

Arkivet vedr. Borup-gruppen, LHA/Skovbo.

Arkivet vedr. Dansk Samling, FM.

Arkivet vedr. Frihedsrådets lokalkomite i Saksøbing, RA.

Arkivet vedr. illegale blade, indsamling 1949–55 (spørgeskema), KB.

Arkivet vedr. jødiske »Hechaluz«-elever og »Liga«-børn, RA.

Arkivet vedr. modstandsbevægelsen på Lolland-Falster, RA.

N. O. Brorlys arkiv, RA.

Erik Christiansens arkiv, RA.

Dansk/Svensk Flygtningetjenestes arkiv, RA.
Distriktsstabens arkiv LHA/Stege (Møns Museum).
Hermann J. Estelmanns arkiv, RA.
J. Hagemann-Petersens arkiv, LHA/Kalundborg.
Mogens Bøgebjerg Hansens arkiv, (tilgår RA).
L. A. Duus Hansens arkiv, RA.
B. Tauber Hansens arkiv, LHA/Skælskør.
Erik Heegaards arkiv, LHA/Ringsted.
Tage Fischer Holsts arkiv, RA.
Sven Holtens arkiv, RA.
Stig Jensens arkiv, RA.
Svend Aage Jørgensens arkiv (tilgår RA).
Peter Erik Larsens arkiv, LHA/Nyk. F. (Falsters Minder).
Ole Lippmanns arkiv, RA.
Helge Madsens arkiv, LHA/Haslev.
Ebbe Muncks supplerende arkiv, RA.
M. Petersens arkiv, LHA/Store-Heddinge.
Mogens Schlüters arkiv, LHA/Næstved.
Sydøstsjællands Elektricitets Aktieselskabs arkiv, SEAS/Haslev.
A. J. Toldstrups arkiv, RA.
(I ovennævnte arkiv henlægges antagelig en afskrift af 1. og 2. jyske droppingbog foretaget af Toldstrup i ca. 1959 – og med kommentarer af denne).
O. Tretow-Loofs arkiv, HMA.
S. J. H. baron Wedell-Wedellsborgs arkiv, HMA.
Kai Winkelhorns arkiv, RA.
Øresundstjcnestens arkiv, RA.

Løse aktstykker, dokumenter m.v. er tilgået fra følgende:

Steen M. Andersen
Inge-Lise Duchleiter
Hermann J. Estelmann
Birger Hansen
Anders Holm
Knud Jensen
Hans Kirchhoff
Harry Larsen
Otto C. Lawaetz
Niels Lunn
Flemming B. Muus
P. A. Mørch
Nakskov Skibsværft
Ebbe Løvig Nielsen
Palle Roslyng-Jensen
N. B. Schou
E. Thanning
Aage Trommer
Per Winkel
E. Ørnstedt

5. Udenlandske arkiver

Public Record Office, London.

Materiale vedrørende de vestallieredes våbenflyvninger til Danmark er her benyttet: Operation Record Books (Squadrons) AIR/27/956/957, AIR 27/1068/1069, AIR 27/1644, AIR 27/1649 og AIR 27/1654.

RAF-station Tempsford: AIR 28/820, AIR 29/863 og AIR 14/1669 (special operations).

Air Photo Library, University of Keel.

Luftfoto optaget af RAF.

6. Beretninger og korrespondance

I forbindelse med den del af materialet, som jeg har indsamlet, er der her og i noterne anvendt følgende form.

En egentlig beretning, skrevet af beretteren selv, er citeret ved »ber«. Et underskrevet referat af en samtale citeres »samt«. I tilfælde, hvor en samtale resulterede i et notat, er der anført »samtale«/»tlf.samt.« – Sidstnævnte form for samtale kan evt. være ført med tilsluttet båndoptager og er da vedføjet »bånd«.

Korrespondancen er angivet ved dato for det enkelte brev, der typisk er på 2–3 sider. I et enkelte tilfælde udgør den samlede korrespondance med en person 4 håndskrevne og 17 maskinskrivne sider. Hvis materialet er hentet i arkiver m.v., er den i registranten angivne betegnelse naturligvis benyttet. I den noget blandede bunke af benyttede arkivalier har jeg dog selv i en lang række tilfælde måtte sætte betegnelse på materialet.

Hvis der intet er oplyst om, hvor materialet beror, er det min egen indsamling.

Et navn i parentes efter en beretning m.v. henviser til indsamleren.

Materiale med tilknytning til et enkelt amt er det i følgende opført under dette.

Ernst Andersen, brev 10.1.1984.

Air Ministry, London, brev 24.1.1964.

Tage Andersen, ber. 1945, FA.

Gert Blædel, samt. 24.1.1983.

A. Bindeballe, telfsamt. 1.2.1983.

Gustav W. Branth, ber. 1981, HMA, breve 24.6.1982 og 8.9.1982.

N. O. Brorly, ber. 1956, RA (Hæstrup), breve 25.2.1966 og 31.3.1969.

Aage Højland Christensen, ber. 1948 (Hæstrup).

Erik Christiansen, ber. 1956, RA (Hæstrup), breve 6.2.1965, 7.3.1965, 19.2.1966, 26.2.1966, 14.11.1981, 20.1.1983, 23.1.1983, 12.5.1983 og 25.5.1983.

Jørgen Diemer, ber. 1948, RA (Hæstrup).

Axel Dilling, ber. 1945, privat besiddelse. (Afskrift ved J. Dilling-Hansen).

Børge Eriksen, ber. 1956, RA (Hæstrup).

Johannes Fosmark, brev 22.2.1985.

B. P. Faaberg, brev 26.4.1983.

H. H. Prins Georg, brev 19.11.1981.

Th. Glahn, ber. 15.10.1965.

P. V. Hammershøj, ber. 1945, FA.

Ib Hauge, samt. 1965. (Kirchhoff).

V. Hjalff, ber. 1946, FA.

Sven Hoffmann, samt. 1960, RA. (Trommer) og samt. 10.5.1984.
E. F. von Holck, ber. 1945, (Major Lassen, SOE) og ber. 1948, RA (Hæstrup).
G. Hector, ber. 1946, FA.
Gudrun og Chr. Høegh-Guldberg, samtale 1.3.1983.
G. Haastrup-Vig, breve 27.11.1982 og december 1982. Samt. 9.12.1982.
Paul Jarding, kopi af brev til Børge Lindegaard Olsen 10.11.1982 og brev 26.4.1983.
Ib Jensen, brev 20.5.1985.
Knud Jensen, tlf-samt./bånd 28.11.1983, breve 13.6.1984 og 8.5.1985.
Stig Jensen, ber. ca. 1955, RA.
E. Borch Johansen, ber. 1948, RA (Hæstrup).
Niels Jørgensen, ber. 1956, RA (Hæstrup).
K-udvalget, ber. 1956, RA (Hæstrup).
Jørgen Kieler, brev 12.6.1985.
L. Krarup, ber. 1956, RA (Hæstrup).
Slawa Levy, ber. 1980–81, RA (Hæstrup).
Gerhard Löb, ber. 1980–81, RA (Hæstrup).
M-udvalget, ber. 1956, RA (Hæstrup).
Bent Melchior, brev 31.5.1985.
Flemming B. Muus, korrespondance 1964–82.
Jørgen Møller, breve 13.8.1986 og 15.8.1986.
Erik Mønsted, samtale 5.4.1984.
P. A. Mørch, korrespondance 1969–84.
Anker Olesen, ber. 1948, RA (Hæstrup).
Kjeld Olesen, samtale 7.1.1983.
Børge Lindegaard Olsen, samt. 1979, FM (Esben Kjeldbæk).
Kjeld Mahler Sasbye, brev 8.10.1983.
S. Schjødt-Eriksen, ber. 1945, FA.
Thomas Sneum, ber. 1949, RA (Hæstrup).
O. Stephensen, samt. 1980, FM (Steen M. Andersen).
Erik Stærmosé, ber. og brev 10.4.1984.
Viggo Sørensen, ber. 1948, RA (Hæstrup).
Gustav Thomsen, brev til P. A. Mørch 6.10.1983 og brev 15.5.1984.
Alexandra Vind, brev 4.11.1981.
Per Winkel, breve 30.11.1981, 6.4.1983 og 14.9.1983.
E. Wissum, ber. 1945, FA.

Frederiksborg amt

P. Bach Andersen og Erik Jensen, samt. 9.6.1984.
Torben Andersen, oplysninger til indsamling 1949–55, KB.
Kaj Christensen, ber. 1945, FM.
C. V. Deleuran, ber. 1946, med supplement 1949, FM.
DKP-Hillerød afd., oplysninger til indsamling 1949–55, KB.
Ole Fabricius, brev 13.8.1984.
Arent Filtenborg, breve 10.3.1983, 29.3.1983 og 7.5.1983.
Frederiksborg amtsråd, brev 29.8.1984.
S. Grum-Schwensen, oplysninger/spørgeskema 1983.
Birger Hansen, materiale vedr. allierede flyvere m.v. (privat besiddelse).
Fritz Hansen, ber. 1983.

Johs. Hansen, ber. 1978, LHA/Helsinge.
 Harald og Grete Heiring, breve 3.10.1983 og 13.11.1983.
 Harriet Hilmer, ber. 1975, LHA/Fredensborg.
 A. D. Jensen, ber. 1972, HMA.
 Axel Johansen, ber. 1975, LHA/Fredensborg.
 Else Jonassen, oplysninger/spørgeskema 1983.
 Poul Jørgensen, brev 14.6.1983.
 H. Krabbe, ber. 1945, FA.
 Ejnar Kristensen, ber. 6.7.1984.
 Thormod Larsen, ber. 1967 og brev 12.4.1970.
 Eigil Mehr, ber. 1979, LHA/Jægerspris og brev 10.3.1983.
 Modstandsarbejdet i Skibby m. omegn, interview med deltagere, udat.
 LHA/Skibby.
 Hans Mortensen, brev 19.8.1983.
 V. Traasdahl Møller, brev 2.8.1983.
 A. E. Nielsen, tlf-samt./bånd 30.9.1984.
 Ebbe Løvig Nielsen, brev 9.6.1984.
 Morten Nielsen, breve 29.9.1983, 5.10.1983 og 10.10.1984.
 Knud Olsen, ber. 1984 og brev 19.6.1984.
 E. L. Pedersen, ber. 1945, FA.
 Aksel Petersen, brev 6.5.1967 og 10.12.1967.
 Einer Petersen, samt. – udat. (Lars Pedersen/privat besiddelse) og brev 16.3.1984.
 Jørgen Poulsen, oplysninger til indsamling 1949–55, KB.
 Rapport fra Helsingør militære byledelse til Sjællandsledelsen, 1945, FM.
 Arne Kring Sørensen, oplysninger til indsamling 1949–55, KB.
 Sv. E. Sylvest, brev 26.3.1984.
 I. V. Tegner, ber. 1946 og 1969, FA.
 Thomas Løkken Toft, samtale 7.11.1983.
 Elith Truelsen, ber. 1965, samt. 30.5.1983, breve 26.1.1982, 7.10.1982, 18.10.1982,
 4.7.1983, 11.7.1983, 6.2.1984 og 3.9.1984.

Roskilde amt

E. Arboe-Rasmussen, ber. 1982.
 H. Barner, ber. 1966.
 Axel Bitsch-Christensen, oplysninger til indsamling 1949–55, KB.
 P. Skaarup Christensen, brev 6.9.1982.
 Regner Clausen, samt. 12.7.1982 og brev 21.8.1982.
 Vibeke Dahl, oplysninger til indsamling 1949–55, KB.
 K. Feilberg, »Snogeholfaffæren 8.9.1943 – 5.2.1944«, ber. 1983, HMA, og brev
 14.2.1984.
 P. E. Glahn, ber. 1945, med supplement 1970, LHA/Køge.
 W. F. Hellner, samt. 12.3.1963, DS/FM. (Terkel Engberg).
 C. C. Hinchely, ber. 1984, breve 17.7.1984 og 17.8.1984.
 Jens K. K. Kjærgaard, samt. 21.4.1982, breve 27.4.1982, 1.9.1982, 21.10.1982,
 9.3.1983, 26.4.1983 og 26.1.1984.
 Køge Terrainsportsforening, udat. og ikke underskrevet ber., LHA/Køge.
 N. C. Nebelong, brev 23.10.1981.
 Flemming Engelbrecht Nielsen, tlf-samt./bånd 29.11.1982.
 Magnus Nielsen, brev 19.5.1966.

Ove Riis Nielsen, ber. 30.11.1982.
Aage Nørfelt, breve 4.6.1968 og 10.6.1968.
Thorkild Olsen, brev 27.1.1986 og samt. 5.3.1986.
Jørgen Parlev, brev 14.8.1984.
Mogens Scheel, brev 22.1.1968.
Klara Thyssen, brev 20.10.1981.
Gunnar Vagtborg, brev 16.11.1981.

Holbæk amt

Svend Burø, ber. 1964, FM.
J. F. Bøttger, samt. 2.6.1983.
Carl Christensen, oplysninger til indsamling 1949–55, KB.
Svend Aage Christiansen, oplysninger til indsamling 1949–55, KB.
Frants Dalskov, ber. 1975. (Verner Larsen/privat besiddelse).
E. Damsgaard, samtale 31.1.1984.
Jørgen Dilling-Hansen, ber. 1982 og breve 10.5.1982 og 22.6.1984.
Frihedsrådets lokalkomite i Holbæk, (materiale i privat besiddelse).
C. C. A. Gabel-Jørgensen, ber. 1946, FA.
Henry Gideon, ber. udat. (privat besiddelse).
J. Hagemann-Petersen, manuskript vedr. besættelsestiden i Kalundborg og scrap-bog LHA/Kalundborg og brev 20.1.1982.
Bill Hansen, brev 4.7.1982, samtale 6.6.1983 og brev 10.6.1983.
– Bill Hansens ber. om: »Flytningetransporter«, 1974. – »Våbenforsyning til modstandsbevægelsen, Det nordlige Odsherred«, 1974, med notat fra 9.4.1946. – »Sabotage ved Fårevejle«, 1974.
– Båndoptagelse 16.11.1976 ved Bill Hansen. Medvirkende: J. Østerby Carlsen, Chr. Christensen, J. Kjærboilling, Jens Kaas, Otto Kaas, P. M. Stub og Bill Hansen. (Bill Hansens materiale vil tilgå Stenstrup Museum).
J. Helms, brev 29.5.1976.
Anders Holm, ber. udat. og samt. 2.8.1985.
Gerhard Jensen, samtale 6.1.1984.
Svend Åge Jensen, samtale 1980, FM. (Esben Kjeldbæk).
E. B. Jørgensen, oplysninger til indsamling 1949–55, KB.
Jens Kaas, samtale 2.12.1982.
Oskar Laursen, samtale 2.12.1982.
Otto C. Lawaetz, breve 4.11.1983 og 11.11.1983.
Vagn Ledhus-Larsson, ber. 1.11.1983.
C. D. Lunn, ber. 1985.
C. D. O. Lunn, ber. 1952–54. (privat besiddelse).
Chr. Meldgaard, brev 18.9.1984.
Alfred Nielsen, brev 14.6.1983.
F. O. Nielsen, ber. 1965 og samt. F. O. Nielsen/V. Ledhus-Larsson 5.8.1982. Breve 22.12.1982, 7.1.1983, 1.8.1983, 14.8.1983 og 25.2.1986.
– Oplysninger til sabotage- og modtagedelingens arkiv (beror hos F. O. Nielsen). Herfra er benyttet: Koncept – A.1.h. »Sabotagedelingens opbygning«, koncept – A.2.b. »Amtsledelsen«, A.2.c. »Byledere« og koncept – C.3.d. »Opplidningsaktionen mod jernbanenettet i og omkring Holbæk«.
Helmer Nielsen, ber. 1973, HMA.
H. K. Nielsen, ber. 1972, HMA.

A. G. R. Oppermann, ber. 1945, FA.
Laurits Pedersen, samtale 2.12.1982.
D. F. Petersen (Def-Petersen), ber. 1973, HMA.
Aage Rømer, ber. – udat. (privat besiddelse).
Kaj Schaumann-Hansen, ber. 1973, HMA.
Hans Schnell, ber. 14.4.1982.
N. B. Schou, ber. »Om P-styrken i Holbæk Garnison 1940–41«, 1976 og samt.
23.8.1983. Brev 24.9.1983.
Lars Sørensen, tlf. samt. 6.1.1984.
Jørgen Teisen, ber. 1968, FA, breve 11.12.1982 og 26.4.1983.
Jens Vang, brev 10.10.1983.
Volmer Vejøl, breve 10.2.1983 og 11.10.1983.

Sorø amt

Ø. Bech, ber. 1945, WW/HMA.
Jørgen Bitsch, ber. 1981, LHA/Korsør.
C. W. B. Christensen, ber. – udat., senest 1947, WW/HMA.
Erik Christensen, ber. 1946, WW/HMA.
F. P. Dalsgaard, ber. 1946 (privat besiddelse).
Folmer Dam, ber. – udat., senest 1947, WW/HMA.
Vagn Dam, breve 16.1.1983 og 6.3.1983.
Aage Deleuran, oplysninger til indsamling 1949–55, KB, og brev 26.10.1981.
C. Feldthusen, ber. – udat., FM.
Børge Flamand, tlf. samt. 4.4.1986.
Johannes Foch, brev 3.10.1982.
H. M. A. Fog, ber. 1945, FA.
Aksel Frandsen, »Mine Erindringer«, 1978 (privat besiddelse).
Fuglebjergetegnens deltagelse i Frihedskampen, anonym og udat., WW/HMA.
J. O. Guldberg, ber. – udat., senest 1950 (privat besiddelse).
H. E. B. Gyller, ber. 1968, FA.
Anders V. Hansen, brev 17.8.1982.
Bendt Raunholt Hansen, ber. 1946, WW/HMA.
Hans Hansen, ber. 1945, FM.
Tage Hansen, ber. 1980 (Steen M. Andersen) og ber. 1981, LHA/Korsør.
B. Tauber Hansen, samt. 25.9.1982.
Tom Hansen, ber. 1970, FA.
Aage Bruun Hansen, ber. – udat., senest 1950 (privat besiddelse). Samtale
25.9.1982.
Erik Hcegaard, ber. 1969, LHA/Ringsted.
H. P. Heinfelt, ber. 1946, WW/HMA.
J. J. Hjorth-Jensen, ber. 1969, FA.
Preben Holm, ber. 1946, WW/HMA og ber. 1984.
Hovedrapport vedr. Schalburgkorpset, 22.9.1945, LHA/Ringsted.
Per Højer, ber. 1963, HMA.
C. M. Jensen, brev 10.5.1983.
E. Jensen, ber. 1947, WW/HMA.
Einar Jensen, oplysninger/spørgeskema 1983.
Georg Jensen, oplysninger/spørgeskema 1983.
Harald Jensen, ber. – udat., senest 1947, WW/HMA.

E. Bøge Jørgensen, ber. 1946, FA.
Richard Jørgensen, ber. – udat., senest 1947, WW/HMA.
N. J. Knudsen, samt. 19.7.1983.
H. J. Kornerup, brev 4.9.1983.
Knut Kornerup, tlf.samt. 27.8.1983.
P. Kragh, ber. 1956 (privat besiddelse).
Leo Larsson, samt. 1967.
O. I. Leth, ber. – udat., senest 1947, WW/HMA.
E. Lisborg, ber. 1963, LHA/Slagelse.
Jens Chr. Lunn, ber. 1947, WW/HMA.
Otto Madsen, samt. 3.6.1982.
Vibeke Mortensen (Lunn), brev 27.7.1981.
Agnethe Mølbak, breve 28.9.1982 og 12.10.1982.
Keld Mølbak, ber. 1962, DS/FM. (Terkel Engberg).
Kay Møller, breve 12.1.1983 og 7.2.1983.
C. V. Nielsen, samt. 1965 og oplysninger/spørgeskema 1983.
Carl Nielsen, oplysninger/spørgeskema 1980, FM. (Steen M. Andersen).
Svend Aage Nielsen, ber. 1946, WW/HMA.
Svend Olsen, ber. »Sorø by« og »Våbentransport i Sorø amt«, udat., senest 1947, WW/HMA.
B. Daugaard Pedersen, ber. 1946, WW/HMA, og brev 29.6.1983.
J. Knudsen Pedersen, samt. 9.6.1983 og brev 20.6.1983.
Adler Petersen, brev 30.1.1983.
E. P. V. Petersen, ber. – udat., FM, og ber. 26.4.1966.
Niels E. Petersen, ber. 1946, WW/HMA, og brev 12.7.1967.
Kjeld Rønhof, brev 10.4.1985.
Lars Skotte, ber. »Slagelse by« og Sorø amt«, udat. – senest 1947, WW/HMA.
Hans Solholm, samt. 1980, FM. (Steen M. Andersen).
Poul Sørensen (nu Maglegaard), ber. – udat., senest 1950 (privat besiddelse) og samt. 11.3.1982.
Svend Sørensen, oplysninger til indsamling 1949–55, KB.
Thorkild Sørensen, ber. – udat., senest 1950 (privat besiddelse).
C. Thisted, ber. – udat. (privat besiddelse).
O. Tretow-Loof, samtale 13.5.1982.
S. J. H. baron Wedell-Wedellsborg, ber. 1946, WW/HMA.
Willy Wessel, brev 7.6.1982.
M. K. Westergaard, ber. – udat. (privat besiddelse).
Fr. C. Wiig, ber. – udat., senest 1947, WW/HMA, og ber. 11.5.1965.
Per Winther, brev 15.10.1981.
O. H. Wollesen, ber. 1969, LHA/Ringsted.
Svend Yttesen, ber. 1982.
V. Zohnesen, brev 6.1.1987.
Holger Aakjær, ber. – udat., senest 1947, WW/HMA.

Præstø amt

Ebba Bredsdorff, samt. juni 1982. (Johs. Nielsen).
Iver Byel, ber. 1945, LHA/Stege.
J. F. Carøe, samt./bånd 23.1.1984, breve 10.1.1984, 9.8.1985, 30.9.1985 og 10.10.1985.

Bruno Christensen, ber. 1945, LHA/Stege, og oplysninger til indsamling 1949–55, KB.

Ib Dünweber, brev 23.2.1984.

Julius Formann, brev 30.9.1983.

E. Frigast, ber. 1945, FA.

P. Chr. Gabriel, breve 29.8.1983 og 10.10.1983.

G. Garth-Grüner, samt. 23.8.1965.

Carmel Hansen/Efraim Hansen, bånd 1979, FM. (Esben Kjeldbæk) – Carmel Hansen, samtale 7.9.1984.

Hans Evald Hansen, samt. 7.2.1984.

Hclga Hansen, ber. 1972 (privat besiddelse).

M. Bøgebjerg Hansen, ber. 1945, LHA/Stege.

Volmer Hansen, breve 11.1.1983, 14.5.1985 og 16.9.1985.

Tage Hind, ber. til indsamling 1976–79, DS/FM.

Ole Hoy, brev 18.2.1983 og tlf samt. 19.2.1983.

Ingeborg Lindholm Højlt, oplysninger til indsamling 1949–55, KB.

Verner Lundgaard Jacobsen, brev 7.3.1984.

Emil Jensen, samt. 6.8.1982 og brev 14.8.1982.

H. Kronberg Jensen, ber. – udat. og brev 29.8.1985.

Poul Jensen, ber. 1945 (privat besiddelse).

Jørgen Keller, brev 31.3.1983.

Johs. Knudsen, ber. 1977 og 1984.

P. Koch, ber. 1975, LHA/Haslev. (E. Overskov Hansen).

KTAS, brev 15.7.1983.

Fritz Larsen, samt. 2.2.1966.

Harry Larsen, ber. 1984.

Peter H. Larsen, ber. 1965, tlf samt./bånd 11.3.1983 og tlf samt. 5.9.1983.

Henrik Lunn, ber. 1954–55, »Z. og K. Lunn-legendets« arkiv på Knabstrup.

Carlo Madsen, samtale 9.8.1984.

Helge Madsen, samtale 6.8.1982.

R. Movin, ber. 1946, FM, og brev 9.9.1982.

Børge Nielsen, brev 17.4.1966.

Chr. E. Nielsen, ber. – udat., FM.

Emil Nielsen, ber. 1986.

T. Møller Olsen, ber. 1945, LHA/Stege.

Ejgil Pedersen, oplysninger til indsamling 1949–55, KB.

Børge Petersen, ber. 1966 og samt. 1966.

Ole Pagh Petersen, breve 6.5.1985 og 20.5.1985.

Tage Ramlyng (Ramløv Mortensen), samt. 31.10.1981.

K. Feldberg Rasmussen, breve 29.2.1984 og 8.3.1984. Samtale 3.5.1984.

Niels baron Rosenkrantz, samt. 3.2.1983.

Otto Rønne, breve 20.8.1982 og 31.8.1982.

C. C. Scavenius, brev 28.4.1983.

SEAS, brev 9.3.1983.

Kjeld Staunstrup, samt. 10.1.1981.

Alfred Søndergaard, OSS-rapport, Stockholm 18.4.1945. (Beror hos Hans Kirchoff).

H. Sørensen, oplysninger til indsamling 1949–55, KB.

Terkel Teilmann, samt. 30.6.1966.

Erik Terp, ber. 1947, FM.

E. Thanning, brev 18.12.1986.

F. E. W. Toussieng, ber. 1945, FA.

Hans Tønnesen, samt. 1977, FM. (Esben Kjeldbæk) og samt. 1979, FM. (Jørgen Barfod).

Ole Warthoe-Hansen, oplysninger til indsamling 1976–79, DS/FM og brev 4.6.1982.

Maribo amt

Mange af de udaterede beretninger i LF-arkivet synes at være skrevet i 1945, hvor man foranstaltede en indsamling af materiale blandt modstandsfolkene i amtet.

E. Weinø Andersen, Poul Kruhøffer og Ole Sechers fællesber. – udat., LF/RA.

Harry E. Andersen, ber. 1956, LHA/Nyk. F.

Villy Andersen, oplysninger til indsamling 1949–55, KB.

Fritz W. Bistrup, ber. 1945, RA, breve 7.6.1981, 17.6.1981, 2.9.1982, 29.5.1985 og 13.6.1985.

K. Bredal, ber. 1945, LF/RA.

Helge Baarsby, ber. – udat., LF/RA.

Egon Christensen, ber. 1945, LF/RA og ber. til indsamling 1976–79, DS/FM.

Henning Christensen, samt. 1980, FM. (Esben Kjeldbæk).

Olaf Christoffersen, ber. 1946, LF/RA.

Dagbog for Afsnit V–NV, IHA/Nyk. F.

Jens Fosdal, ber. – udat., LF/RA.

S. Bille Fynbo, tlf samt./bånd 8.4.1983.

Ole Jul Hansen, ber. 1945, LF/RA.

Poul Hansen, ber. – udat., LF/RA.

Svend Hansen, ber. – udat., LF/RA.

Svend A. Hansen, ber. – udat., LF/RA.

Thorvald Hansen, ber. – udat., FM.

A. Hartz, ber. 1945, LF/RA.

H. M. Heller, ber. – udat., LF/RA.

Robert Hels, ber. – udat., LF/RA.

Oliver Henriksen, ber. – udat., LF/RA.

Bodil Hovmand, tlf samt. 24.5.1983.

I. H. Haar, ber. 1945, LF/RA.

N. P. E. Jensen, ber. 1945, LF/RA, og ber. 1956, LHA/Nyk. F.

E. Jersing, ber. – udat., LHA/Nyk. F.

Helge Johnsen, ber. – udat., LF/RA, og brev 11.10.1981.

Svend O. Juhl, ber. 1945 (privat besiddelse).

Aksel Jørgensen, ber. – udat., LF/RA.

Fritz Jørgensen, ber. – udat., LF/RA.

Hermann Jørgensen, ber. 1945, LF/RA.

Svend Aage Jørgensen, samt. 1980, (tilgår RA).

Jørgen Kaufmann, ber. – udat., LF/RA.

P. Kessel, ber. 1950, LF/RA.

Kresten Knudsen, ber. – udat., LF/RA, og ber. 1956, LHA/Nyk. F.

Gerhard Krogh og Halfdan Rasmussens fællesber. 1965.

Svend Langhorn, oplysninger til indsamling 1949–55, KB.

Holger Larsen, Lokalkomiteen i Nyk. F. – udat., LF/RA.
Else Lindhardtsen, diverse materiale.
Lokalkomiteen, Stubbekøbing, ber. 1945, LF/RA.
Niels Lund, ber. 1945, LF/RA.
Erik Madsen, ber. – udat., LF/RA.
Poul Matzen, ber. til indsamling 1976–79, DS/FM.
Carl McDougal, ber. – udat., LF/RA.
Militærgrupperne i Afdeling VI – udat., LF/RA.
Varinka Muus, brev. 3.6.1983.
Arnold Mølholm, ber. til indsamling 1976–79, DS/FM.
Nakskov Skibsværft, brev 14.11.1983.
Erik Nielsen, ber. til indsamling 1976–79, DS/FM.
Kjeld Nielsen, breve 24.5.1949 og 24.6.1949, KB, og ber. 1966.
Peter Nielsen, ber. – udat., LF/RA.
O. K. Obelitz, ber. – udat., LF/RA.
Elias Charis Olsen, ber. 1945, LF/RA.
Knud Olsen, ber. 1945, LF/RA.
Tage K. Petersen, ber. 1975, LHA/Nyk. F.
Boy Preisler, ber. 1945 »sabotage«, LF/RA, og ber. 1979, DS/FM. Brev 14.3.1985.
D. Prytz, brev 12.4.1965.
Ehrste Pørtner, samt. 27.9.1983, breve 6.9. og 16.9.1983.
Povl Rendrup, ber. 1945, LF/RA.
Erik Schrøder, ber. – udat., LF/RA.
Johan Siboska, ber. – udat., FM, og ber. – udat., LHA/Nyk. F.
Morten Skude, breve 5.10.1983 og 19.10.1983.
Edith Spencer Smith (f. Christensen), ber. til indsamling 1976–79, DS/FM.
E. Swane-Lund, ber. – udat., LF/RA.
Victor Søndergaard (Petersen), ber. 1956, LHA/Nyk. F., brev 18.2.1983 og
tilfsamt./bånd 21.2.1983.
Axel Vibede, ber. – udat., LF/RA.
Aksel Vilhelmsen, samt. 1980, FM. (Steen M. Andersen).
Knud Wedege-Mathiassen, ber. 1956, LHA/Nyk. F.

7. *Dagblade m.v.*

Aeroplan Monthly, London, april 1985.
Berlingske Tidende: 17. april 1980, 27. november 1981 og 5. maj 1985.
Billed-Bladet: 24. september 1981.
Dagbladet: 1. og 2. maj 1980, 9. oktober 1982 og februar-maj 1985.
Folketidende (Ringsted): 17. juni 1944 og maj 1945.
Frederiksborg Amts Avis: Maj-august 1945 og 23.–24. september 1977.
Holbæk Amtstidende: Maj-august 1945.
Holbæk Amts Venstreblad: 17. marts 1970.
Holbæk Amts Social-Demokrat: 9. juni 1945.
Holbæk Posten: 26. marts 1979.
Isefjords-Posten: 7.–8. og 17. maj 1945.
Kalundborg Avis: 6.–10. maj 1945.
Korsør Avis: 6.–10. maj 1945.
Lokal-Avisen (Holbæk): 24. maj 1980.
Lolland-Falsters Stiftstidende: Maj-august 1945 og 23. februar 1985.

Midtsjællands Folkeblad: 30. april 1980.
Møns Dagblad: 14. og 23. maj 1945 samt 30. april 1955.
National-Socialisten: 4. juni og 2. juli 1942.
Næstved Tidende: Maj-august 1945 og april-maj 1985.
Odsherreds Avis: 14. og 28. maj 1945.
Politiken: 25. november 1954, – 20. maj, 24. maj og 27. maj 1979.
Roskilde Avis: 16. og 28. maj 1945 samt 13. juni 1945.
Roskilde Dagblad: Maj-juni 1945.
Roskilde Tidende: April 1980.
Sjællands Tidende: April-maj 1985.
Skånska Aftonbladet: 19. maj 1945.
Social-Demokraten: 7. maj 1945.
Sorø Amtstidende: Maj-december 1945.
Sydvestsjælland Venstreblad: 5. og 6. maj 1945.
Telegraf-Sunday Magazine, London: 20. marts 1983.
Vestlollands Avis: 9. marts 1945 samt 25. maj og 12. juni 1945.
Vestsjællands Social-Demokrat: 23. juni 1945.

8. Tidsskrifter

Det frie Nord, 1941–45.
Finlands Frivillige/Nationalt Værn, 1940–43.
Forsvarsbroderen, 1940–45.
Nyt fra Dansk Samling, 1941–43.
Sct. Georg, 1940–45.
Terrainsport, 1943–44.
Vort Værn, 1940–43.

Roskilde Kureren, august 1945.
Frit Danmark, Nakskov, Fredsnummer, 1945.

9. Litteratur

Litteratur vedrørende Sjælland og Lolland-Falster.
W. von Antoniewitz og E. Verwohlt: Roskilde Amtsråd 1842–1967 (1967).
Jørgen Antonsen: Modstandsbevægelsen i Holbæk amt, i: E. Munck og B. Outze (red.), Danmarks frihedskamp skrevet af danske journalister, I, s. 387–407 (1949).
Bjarne Maurer: En død, fire fanget, i: Samvirke s. 61 ff., august 1983.
Henrik A. Bengtsen: Af modstandskampen i Helsingør, i: Helsingør Bymuseums Årbog 1978, s. 29–64.
Henrik A. Bengtsen: Modstandskampen i Helsingør 1940–45, i: Kenno Pedersen (red.), Helsingør Kommunes Museer, Årbog 1981, s. 5–139.
Henrik A. Bengtsen: Helsingør i maj 1945, i: Kenno Pedersen, Henrik A. Bengtsen og Børge Hansen (red.), Helsingør Bymuseum, Årbog 1980, s. 183–200.
Helge Bennike: Soldaterære (1949).
Leif Bjørner: Et kapitel i lokalhistorien, i: Jul i Frederikssund (1979).
Anders Bjørnvad: 1940–50 Besættelsesårene og efterkrigstiden, i: Haslev Seminarium 1905–80, Festskrift 1980, s. 51–63.
Elias Bredsdorff: 2 år under jorden, i: Vordingborg seminariums elevforening, Årsskrift 1945, s. 33–43.

- K. E. Christensen: Erindringer fra besættelsestiden 1944–45, i: Årbog for Historisk Samfund i Sorø amt 1981, s. 3–15.
- C. A. Corneliussen: Modstandskampen i Sorø amt, i: E. Munck og B. Outze (red.). Danmarks frihedskamp, I, s. 408–45 (1949).
- Søren Ehlers: Panservognangreb i Asserbo, i: Fra Frederiksborg amt, Frederiksborg amts Historiske Samfund, Årbog 1985, s. 118–19.
- Otto Elbo: Modstandsbevægelsen i Præstø amt, i: E. Munck og B. Outze (red.). Danmarks frihedskamp, II, s. 429–50 (1949).
- Kristian Engelsen: Tæt på den tyske værnemagtsoldat, i: Helsingør Bymuseum, Årbog 1980, s. 151–62.
- Kjeld Feilberg: De flygtede til kamp, i: Årsskrift for Frihedsmuseets Venner 1981.
- Birgit Gents: En kystbanepiges notater (1979).
- Børge Hansen: Illegale telefon- og radioforbindelser i Helsingørområdet, i: Helsingør Bymuseum, Årbog 1980, s. 163–79.
- E. O. Hansen: Midtsjælland. Fra modstandsbevægelse til hjemmeforsvar (Haslev 1986).
- Frede Hansen: Socialdemokratiet i Slagelse gennem 90 år, i: Årbog for Historisk Samfund i Sorø amt 1979, s. 7–40.
- Martin Hansen: Hedehusene, Kallerup og Baldersbrønde gennem tiderne (1974).
- Volmer Hansen og Fritz Andersen: Vordingborg under 5 års mørkelægning (1947).
- Jette Hecht-Johansen: En jødetransport, i: Besættelsen og befrielsen på Stevns, Stevns Museum 1985. (Små hæfter i fotokopi).
- Erik Isaksen: Korsør under besættelsen, årene 1940–45, i: Gennem Korsør, Korsør Kommune, 1975, s. 55–68.
- Leif Jensen: Møllebjerggruppen, i: Besættelsen og befrielsen på Stevns, Stevns Museum 1985.
- Stig Jensen: Jernbanesabotagen og forsyningstjenesten på øerne, i: Vilh. la Cour (red.), Danmark under besættelsen (1948), III, s. 97–102.
- Stig Jensen: Hjælp fra luften, i: H. J. Lembourn (red.), Gå til modstand (1961), s. 76–83.
- Søren Hjorth Jensen og Henrik Mogensen: Brosagen i Korsør (1985).
- Knud Johansen: Begivenhederne omkring den 9. april 1940, i: Historisk Årbog for Roskilde amt 1976.
- P. Jorck-Jorckston: Perioden 1937–1962, i: Gardehusarregimentet gennem 200 år (1962), s. 267–355.
- Niels Jul: Status, i: Vordingborg seminariums elevforening, Årsskrift 1945, s. 17–22.
- Esben Kjeldbæk: Modstandsbevægelsen på Stevns, Møn, i: Vordingborg og på Lolland-Falster, Storstrøms amts museumsråd 1985.
- Erling Kiær: Med gestapo i kølvandet (1945).
- H. Langkilde: Fra modstandsbevægelse til hjemmeforsvarsforeninger, i: Hjemmeforsvarsdistrikt Nordsjælland, 10. maj 1959.
- Knud Lundberg: Odsherred i besættelsestiden (Nyk. S. 1985).
- Gunnar Marboe: Holdt 40 tyske soldater op og sprængte pejlestation i luften, i: Hjemmeforsvarsdistrikt Nordsjælland, 10. maj 1959.
- Vilh. Melgaard: Slagelse under besættelsen, i: »Puteus«, Årsskrift for Slagelse Elevsamfund (gymnasiet) 1946, s. 15–50.
- F. Michelsen: Næstved i besættelsestiden, Næstved kommune 1985.

- Vibeke Mortensen (Lunn): Glimt af en families historie 1925–45 (1979).
 Nakskov Samfundet: Flere artikler af modstandsfolk, der dog kun underskrev sig med forbogstaver. Årsskrift for Nakskov gymnasium 1945.
- Børge Nielsen: Erindringer, i: Besættelsen og befrielsen på Stevns, Stevns Museum 1985.
- Poul Gerner Nielsen: Gæst hos gestapo (1945).
- Sigrid Nielsen: Modstandsbevægelsen i Sydstevevns, i: Besættelsen og befrielsen på Stevns, Stevns Museum 1985.
- Karen Nissen: Det sidste krigsår på »Myrekær«, i: Besættelsen og befrielsen på Stevns, Stevns Museum 1985.
- Johs. Pedersen: En jødedreng på Stevns, i: Besættelsen og befrielsen på Stevns, Stevns Museum 1985.
- Knud Pedersen: Da vi flygtede fra Horserød, i: Helsingør Bymuseum, Årbog 1980, s. 133–50.
- Ole Pagh Petersen: På flugt fra gestapo i Haslev i april 1945, i: Årbog for Historisk Samfund i Sorø amt 1985, s. 7–11.
- Ejner Povlsen: I kajak over Øresund og andre minder fra besættelsestidens Helsingør, i: Helsingør Bymuseum, Årbog 1980, s. 85–102.
- Signe Prytz: Sorgenfri slot og dets beboere, Lyngby-Bogen 1979.
- Jørgen Ravn: Modstandsbevægelsen i Nykøbing Sjælland (1981).
- N. H. Rasmussen: Minder fra og omkring beslaglæggelsen af Haslev seminarium (1945).
- Børge Rønne: Helsingør Syklub, i: Helsingør Bymuseum, Årbog 1980, s. 49–84.
- Lars Scheving: Søllerød under besættelsen, i: N. P. Stilling (red.), Søllerødbogen 1986.
- Ole Schrøder: Modstandsbevægelsen på Lolland-Falster, i: E. Munck og B. Outze (red.), Danmarks frihedskamp, I, s. 319–49 (1949).
- Vilner Skov: Hverdag for en modstandsmand, i: Helsingør Bymuseum, Årbog 1980, s. 113–32.
- Else Skovdal: Befrielsessommeren i Høng 1945, i: Høng, en grundtvigsk skoleby, Lokalhistorisk forening for Høng kommune 1983.
- Ole Smith: Modstandsbevægelsen i Frederiksborg amt, i: E. Munck og B. Outze (red.), Danmarks frihedskamp, II, s. 451–73, (1949).
- Christian Tortzen: Gilleleje oktober 1943 (1970).
- E. Truelsen: Modstandsbevægelsen i amtet 1944–45 og Våbenedkastninger, i: Fra Frederiksborg amt, Frederiksborg amts Historiske Samfund, Årbog 1985, s. 96–98 og 100–102.
- Anders Uhrskov (red.): Nordsjællands Museumsforening – Kultur og folkeminder XXIII (1971) – Artikel: Besat og befriet, underskrevet A.U.
- Elof Østerlund: Nogle erindringer fra krigsårene, i: Besættelsen og befrielsen på Stevns, Stevns Museum 1985.

Anden litteratur

- Arthur Andersen: Fra domstole og fængsler, i: Vilh. la Cour (red.), Danmark under besættelsen, III, s. 267 ff.
- Christian Algreen-Petersen: Beretninger fra Modstandskampen 1943–45 (1965).
- Steen M. Andersen: Modstandsorganisationen Ringen 1941–1945 (1984).
- Tage Revsgård Andersen: En studie i Rødt, Hvidt og Blåt (1981).
- Egil Barfod: Sabotageorganisationen Holger Danske (1983).

- Jørgen Barfod: Helvede har mange navne (1969).
- Jørgen Barfod: Et centrum i periferien (1976).
- Jørgen Barfod: V-3 og modstandshæren i majdagene 1945, i: Nationalmuseets Arbejdsmark 1982, s. 25–39.
- Ole Barfoed: Illegale ruter, i: Besættelsen 1940–45, s. 152–55.
- Besættelsen 1940–45 (1979)/Besættelsens Hvem Hvad Hvor (1985), red. Jørgen Hæstrup, Hans Kirchhoff, Henning Poulsen og Hjalmar Petersen.
- Besættelsestidens Fakta, I–II, red. Niels Alkil (1945–46).
- Besættelsestidens historie. Af Hans Kirchhoff, Henrik S. Nissen og Henning Poulsen (1965).
- Besættelsestidens illegale blade og bøger 1940–45. Af Leo Buschardt, Albert Fabricius og Helge Tønnesen (1954).
- Aage Bertelsen: Oktober 43 (Kbh. 1961).
- Peter Birkelund og Henrik Dethlefsen: Faldskærmsfolk, i: Årsskrift for Frihedsmuseets Venner 1986.
- Hans Christian Bjerg: Ligaen, I–II, (1985).
- Anders Bjørnvad: Natten der varede otte dage (1967) – ændret udgave: Våben Vestfra (1979).
- Anders Bjørnvad: De fandt en vej (1970).
- Anders Bjørnvad: Faldne Allierede Flyvere 1939–1945 (1978).
- Andrew Jackman Brooks: Photo Reconnaissance (London 1975).
- Arthur Bryant: Feltmarskal Alanbrookes Krigsdagbøger (1961).
- O. C. Brøndum: Desertør til fronten (1985).
- Erik Carlé: Døden i Vestre (1980).
- A. Bonvig Christensen: Invasion i Danmark? (1976).
- Poul Christensen: Af en illegals erindringer, SFAH 1976.
- Aa. Højland Christensen: Hæren 9. april til 29. august, i: Vilh. la Cour (red.), Danmark under besættelsen, I, s. 377–402 (1945).
- Karl O. Christiansen: Landssvigerkriminaliteten i sociologisk belysning, I–II (1955).
- Danmark besat og befriet, I–III. Under redaktion af Hartvig Frisch, V. Buhl, Hedtoft-Hansen og Ejler Jensen (1945–48).
- Danmarks Hær, I–II (1934–35).
- Danmark under 2. verdenskrig, I–II. Kilder og tekster ved Jørgen Barfod og Edele Kruchow (1964).
- Aage Deleuran: April 1940 (1965).
- Den parlamentariske Kommissions betænkning, I–XV, (1945–58).
- Dengang under besættelsen – ubekvemme historier om en splittet nation, red. Lars Møller og Annette Wiborg (1985).
- Det danske Hjemmeværn, red. Knud Damgaard (1959).
- Marlene Djursaa: DNSAP, I–II (1981).
- O. F. Drostrup: Ranumkonventet (1976).
- Per Eilstrup og Lars Lindeberg: De så det ske under besættelsen – Gå til modstand – (1969).
- Dwight D. Eisenhower: Korstog i Europa (1948).
- Terkel Engberg: Dansk Samling, i: Besættelsen 1940–45 (1979).
- Hermann J. Estelmann: Da Yankee'erne kom, OSS og Danmark, i: Årsskrift for Frihedsmuseets Venner 1977.
- Faldne i Danmarks Frihedskamp 1940–45, red. Ib Damgaard Petersen (1970).

- Harly Foged og Henrik Krüger: Flugtrute Nord (1985).
- Michael Foot: SOE in France (London 1966).
- Brian Ford: German secret weapons – blueprint for Mars (New York 1969).
- Forsvarsbogen, folkets bog om landets forsvar, red. J. H. Rantzau (1941).
- Erling Foss: På eget ansvar (1958).
- Noble Frankland: Bomber offensive – the devastation of Europe (London 1969).
- Roger A. Freeman: Mighty Eighth War Diary (New York/London 1981).
- Frit Danmarks hvidbog, I-II, red. Peter P. Rohde (1945–46).
- Jozef Garlinski: Poland, SOE and the Allies (London 1969).
- Charles de Gaulle: Krigserindringer, I-III, (1965).
- Gerda Gram: Norske tilstande (1986).
- Peter de Hemmer Gudme: Finlands folk i kamp (1940).
- Jesper Vang Hansen: Højreekstremister i Danmark 1922–1945 (1982).
- A. Hartz: og således måtte det gå (1945).
- W. F. Hellner: I anden række (1971).
- Leif B. Hendil: Højest uvelkommen, i: H. J. Lembourn (red.), Gå til modstand (1961), s. 55–67.
- Viggo Hjalp: Hæren under besættelsens kår (1960).
- Karl Otto Hoffmann: Ln-Die Geschichte Der Luftnachrichtentruppen, I-II, (1968).
- Tage Fischer Holst: Gør hvad du ikke tør (1965).
- Walther Hubatsch: Weserübung (Göttingen 1960).
- Peter W. Højmark: Modstandsbevægelse og modbevægelse, i: Årsskrift for Frihedsmuseets Venner 1985.
- Jørgen Hæstrup: Kontakt med England (1954).
- Jørgen Hæstrup: Hilsen til Vera (1956).
- Jørgen Hæstrup: »Table Top«, i: Jyske Samlinger 1961, s. 357–420.
- Jørgen Hæstrup: Hemmelig Alliance, I-II, (1959).
- Jørgen Hæstrup: Til landets bedste, I-II, (1966–71).
- Jørgen Hæstrup: Den 4. våbenart (1976).
- Jørgen Hæstrup: Krig og besættelse, Odense 1940–1945, Odense kommune 1979.
- Jørgen Hæstrup: Dengang i Danmark (1982).
- Sigurd Højby: Som jeg oplevede det (1976).
- Industrisabotagen, af Jesper Vang Hansen, Esben Kjeldbæk og Bjarne Maurer, i: Årsskrift for Frihedsmuseets Venner 1984.
- Information. August 1943 – maj 1945. Red. Jørgen Barfod (1976 flg.).
- Frode Jakobsen: I Danmarks Frihedsråd, I-II, (1975).
- Alfred Jensen: Kommunisterne og modstandsbevægelsen (1975).
- Bent Jensen: Stalinismens Fascination (1984):
- Ole Helmer Jensen: Anden Verdenskrig (1968).
- Robert Jensen: Vi sender flygtninge til Sverige, i: Årsskrift for Frihedsmuseets Venner 1975.
- Stig Jensen: Sandfærdige løgnehistorier fra besættelsen (1970).
- Poul Jeppesen: det bly, der blev til skrift . . . (AIO-Tryk. Odense 1985).
- A. R. Jørgensen: 9. april. De spildte muligheds dag (1980).
- Aage Karlsson: Livet på politigården efter 19. september 1944, i: Politihistorisk Selskab, Årsskrift 1984.
- Kilder til modstandsbevægelsens historie. Af Jørgen Hæstrup, Ole Barfoed, Leif Rasmussen og Hans Snitker Petersen (1962).

- Hans Kirchhoff: Georg Ferdinand Duckwitz, i: Lyngby-Bogen 1978, s. 134–79.
- Hans Kirchhoff: Augustoprøret 1943 (1979).
- Hans Kirchhoff: Hans Hedtofts tale, februar 1941, i: Historisk Tidsskrift, bind 82, hæfte 2 (1983).
- Hans Kirchhoff: Tilpasning – protest eller modstand 1940–45 (1985).
- Hans Kirk: Modstandsfolk (1978).
- Erik Kjersgaard: Kjersgaards Danmarkshistorie, I–III, (1982).
- Helge Klint: Efterretningstjenesten og hærens illegale transporttjeneste 1940–45 (1977).
- O. Krabbe: Danske soldater i kamp på østfronten 1941–1945 (1976).
- Hans von Krannhals: Der Warschauer Aufstand 1944 (Frankfurt am Main 1962).
- K. H. Køster: Jøderne på Bispebjerg hospital, i: Aage Svendstorp (red.), Den hvide brigade, s. 203–17 (1946).
- Leif Larsen: Borgerlige Partisaner (1982).
- Halfdan Lefèvre: Danmark sender en ambulance (1940).
- Steffen Lund: Lægerne og jødeflugten, i: Aage Svendstorp (red.), Den hvide brigade, s. 175–201 (1946).
- H. M. Lunding: Stemplet fortroligt (1970).
- Steen Lykkeberg: Nu løber vi linen ud . . . (Århus 1983).
- Finn Løkkegaard: Kapløb om Danmark?, i: Årsskrift for Frihedsmuseets Venner 1974.
- Martin Middlebrook og Chris Everitt: The Bomber Command War Diaries (1985).
- Montgomery of Alamein: Erindringer, I–II, (1958).
- Ebbe Munck: Døren til den frie verden (1967).
- Flemming B. Muus: Ingen tænder et lys (1950).
- Flemming B. Muus og Varinka Wichfeld Muus: Monica Wichfeld (1954).
- Flemming B. Muus: Mange er kaldede (1966).
- Georg Nelleman: For Danmarks frihed og Polens ære, i: Nationalmuseets Arbejdsmark 1980.
- Ole Degn Nielsen: Dansk politi i Sverige, Feltpolitidetachmentet 1944–45, i: Politihistorisk Selskab, Årbog 1984, s. 107–18.
- Jan Nissen: Den unge Martin A. Hansen (1974).
- Erik Nørregaard: Generalens fald, I–III (1973–74).
- Børge Outze: København – modstandsbevægelsens kastel, i: E. Munck og B. Outze (red.), Danmarks frihedskamp, II, s. 674–724 (1949).
- Børge Outze: Danmark under den anden verdenskrig, I–IV, (1962–68).
- Carl Otto Petersen: De sorte tog (1980).
- Carsten Petersen: Fliegerhorst Grove (upubl.).
- »Pigtråd«, september 1953, s. 201 ff. – Da fiskerne krydsede Sundet med tusinder af jøder! Af »Sailor« (Hans Fosmark).
- Henning Poulsen: Besættelsesmagten og de danske nazister (1970).
- Alfred Price: Battle over the Reich (1973).
- Tage S. Prip: »Søridderen« Affæren, i: Tidsskrift for Søværnen, november 1979.
- Georg Quistgaard: Fængselsdagbog og breve (1965).
- Carl Aage Redlich: I lovens navn, I–II, Politihistorisk Selskab 1982.
- Reserveofficersforeningen 1920–45, jubilæumsskrift 1946.
- Bendt Rom: Hvem flyver der? (1936).

- Bjørn Rosengreen: Dr. Werner Best og tysk besættelsespolitik i Danmark 1943–45 (1982).
- Palle Roslyng-Jensen: Synspunkter på besættelsestiden (1978).
- Palle Roslyng-Jensen: Værnenes politik – politikernes værn (1980).
- Friedrich Ruge: Der Seekrieg (1962).
- Lord Russell: Hagekorsets Svøbe (1961).
- Svend Schjødt-Eriksen: En udsat post (1976).
- J. Boisen Schmidt: F. E. Jensen og Danmarks Radio under besættelsen (1965).
- Arne Sejr: Og derfor lever vi (1946).
- Arne Sejr: Forbindelsen med Sverige, i: Vilh. la Cour (red.), Danmark under besættelsen, III, s. 381–406 (1946).
- C. Martin Sharp og Michael J. F. Bowyer: Mosquito (London 1971).
- Ragna Sidén: Den unge dansker Chr. Mich. Rotbøll (1949).
- Sjællands-kurieren, medlemsblad for foreningen »Den sjællandske Organisations ET«. 1. årgang nr. 1 – 1. juni 1946.
- Viggo Sjøqvist: Folketingets beslutning af 19. januar 1940, i: Hilsen til Hæstrup (1969).
- Viggo Sjøqvist: Erik Scavenius (1973).
- Viggo Sjøqvist: Besættelsen 1940 (1978).
- Hans Snitker: Det illegale Frit Danmark (1977).
- Reginald Spink: 40 år efter (1983).
- David Stafford: Britain and European Resistance 1940–1945 (Oxford 1980).
- Hakon Stephensen: Carl den Røde (1976).
- Nils Svenningsen: Danmarks besættelse 1940–45, i: Nordisk Tidsskrift for International Ret (1967).
- Bjørn Svensson: Derfor gik det sådan den 9. april (1965).
- Knud Søgaard: Søværnets radiopersonels virke under besættelsen, i: FV-bladet, marts 1986.
- Ditlev Tamm: Retsopgøret efter besættelsen (1984).
- N. L. Tholstrup og O. R. H. Jensen (red.): Vort Forsvar (1964).
- Sven Thostrup: Den danske flotille, i: FV-bladet, december 1983.
- Jørgen Trolle: Ret og vrang (1977).
- Aage Trommer: Jernbanesabotagen i Danmark (1971).
- Aage Trommer: Hvis lille kat var Danmark? (1971).
- Aage Trommer: Modstandsarbejde i nærbillede (1973).
- Aage Trommer: Myte og sandhed i besættelseshistorien (1974).
- Aage Trommer: Politik og Strategi – 2. verdenskrig (1982).
- Aage Trommer: Bag Fronterne 1939–45. Ideologi og dagligliv (1984), besættelsesvilkår (1985) og befrielseskamp (1986).
- Fritz T. Vang: Faldskærmsmand og sabotør (1980).
- C. Westermann: Flåden fra 9. april til 29. august, i: Vilh. la Cour (red.), Danmark under besættelsen, I, s. 403–442 (1945).

Håndbøger

Avisårbogen 1940–45.

Dansk Skolestat, I–IV (1933–34).

Danmarks Hær, I–II (1934–35).

Danske Skovdistrikter (1949).

Hvem Hvad Hvor 1938–48.

Håndbog for Hæren 1920–43.

Håndbog for Marinen 1943.

Kirkelig Håndbog 1943 og 1947 (6. og 7. udgave).

Kraks Blå Bog.

KTAS Navnebog 1943–44.

Statistisk Årbog 1940 og 1944.

Noter

Noter til 1. Garnisonerne

1. Helge Bennike: Soldaterære, Kjeld Feilberg: De flygtede til kamp (Årsskrift for Frihedsmuseets Venner, 1981), Kjeld Feilberg: »Berlingske Tidende«, kronik 17.4.1980: Danmarks første modstandsmand, P.K.I, s. 68 ff. og C. D. O. Lunns ber.
2. Jfr. »Dagbog« for 2. FAR. 8.4.1940, pkt. 9. – Kopi tilgået fra N. B. Schou.
3. Knud Johansen: Begivenhederne omkring den 9. april 1940. (Historisk Årbog for Roskilde amt, 1976, s. 84 ff.).
4. Palle Roslyng-Jensen: Værnenes politik – politikernes værn, s. 36 ff.
5. P.K.I, spalte 448 ff.
6. Walther Hubatsch: Weserübung, s. 465 og Friedrich Ruge: Der Seekrieg, s. 68.
7. På Ålborg flyveplads, tyskernes vigtigste mål i Danmark, blev der også nedkastet faldskærmsjægere, men det må være sket ca. 1 time senere end på Masnedø.
8. P.K.I, s. 70 ff.
9. Se herom A. R. Jørgensen: 9. april – De spildte muligheders dag, s. 152 ff.
10. Både Prior, Gørtz og Harrel gav møde for den af Folketinget i juni 1945 nedsatte kommission, som skulle undersøge forholdene omkring den tyske besættelse af Danmark, P.K.I, spalte 405 ff., spalte 473 ff. og spalte 297 ff.
11. Oplysninger fra Lennart Ege, Flyvevåbnets Flyhistoriske Samling, og Bendt Rom: Hvem flyver der? (Bogen er uden sidetal).
12. P.K.I, s. 158 (citater) og s. 178.
13. Sneums ber. jfr. »Politiken« for 20.5., 24.5. og 27.5.1979, hvor Sneums beretning til Ninka gengives.
14. Anders Bjørnvad: Faldne Allierede Flyvere 1939–1945, s. 44.
15. P.K.I, s. 200 ff. jfr. Palle Roslyng-Jensen: Værnenes politik – politikernes værn, s. 37 ff. – Se desuden Hans Kirchhoff: Augustoprøret 1943, I, s. 92 ff.
16. »Tidsskrift for Søværnen«, november 1979 – kommandørkaptajn Tage S. Prip: »Søridderen« Affæren, Jørgen Møllers dagbog og breve af 13. og 15.8.1986 samt Palle Roslyng-Jensen: Værnenes politik – politikernes værn, s. 143 ff. – Om Jørgen Essemann, se Faldne i Danmarks Frihedskamp s. 109.
17. C. D. O. Lunns ber.
18. Jan Nissen: Den unge Martin A. Hansen, s. 220.
19. N. B. Schous samt.
20. Jfr. C. D. O. Lunns ber. og N. B. Schous samt.
21. C. D. O. Lunn beretter, at fra den 12. april 1940 flyttede befalingsmandsskoler m.v. til garnisonen i Holbæk. Der var mange besværligheder i denne forbindelse, men dem måtte han selv klare, da hærledelsen var »væk«. Den 20. april var man så nogenlunde klar under de nye forhold.
22. Jfr. Børge Outze: Danmark under den anden verdenskrig, bd. 1, side 414, skulle en tysk faldskærmsjæger være blevet dræbt i stærkstrømsledninger på Masnedø den 9. april 1940.

Kilden til dette udsagn er ikke opgivet, men det kan fastslås, at da den nuværende ejer af St. Masnedøgård, Ole Hoy, i 1940 vendte hjem fra tjeneste i Livgarden, blev der fortalt om en dræbt, tysk faldskærmsjæger på Masnedø. (Brev fra Ole Hoy af 18.2.1983 og telefonsamtale af 19.2.1983).

El-ledningsnettet på Masnedø hørte under Sydøstsjællands Elektricitets Aktieselskab, SEAS. Ser man side 321 i SEAS driftsprotokol, fremgår det, at der den 9. april 1940 ikke forekom koblinger i ledningsnettet. Der foreligger også driftsforstyrrelsesrapporter fra den tid, men disse indeholder ikke notater fra den 9. april 1940.

SEAS har rettet henvendelse til fhv. maskinmester Bøje Andersen, der var ansat på Masnedøværket under opførelsen i april 1940. Denne havde imidlertid aldrig hørt om episoden med den tyske faldskærmsjæger og betvivlede rigtigheden deraf.

Der er altså ikke meget, der tyder på, at en højspændingsledning blev ramt eller beskadiget på Masnedø den 9. april 1940. »En faldskærmsoldat i en sådan ledning ville med stor sandsynlighed have medført en kortslutning eller jordslutning, som ville være blevet registreret.

Tilbage er der muligheden for, at der er tale om en lavspændingsledning, men der foreligger heller ingen oplysninger, der kan bekræfte dette, og iøvrigt er risikoen for dødelig udgang ved nedfald i denne ledningstype meget mindre end ved højspændingsledninger.«

(Brev, bilagt fotokopier, fra afdelingsingeniør Axel E. Petersen, SEAS, af 9/3 1983).

I Vordingborg synes der ikke at være begravet en tysk soldat i byen lige efter den 9. april 1940, men det kunne evt. skyldes, at den dræbte omgående var blevet ført tilbage til Tyskland. – Hvis en tysk faldskærmsjæger blev dræbt på Masnedø, tyder en del på, at det ikke skete i stærkstrømsledninger.

23. C. D. O. Lunns ber. – Vi kender ikke den nøjagtige ordlyd af oberst Lunnss skrivelse til Sjællands Division, da udgået registratur eller kopibog for 1940 fra Holbæk Garnison ikke foreligger.
Den citerede skrivelse fra Sjællandske Division, mærket FTR nr. K 699, findes i Østre Landsdelskommandos ark., pk. K 5, FA.
24. Generalkommandoens ark., pk. D 2, FA.
25. Besættelsen 1940–45, politik, modstand, befrielse. – Henning Poulsen: DNSAP, s. 111 ff. og Palle Roslyng-Jensen: Værnenes politik – politikernes værn, s. 43 ff.
26. C. D. O. Lunns ber.
27. C. D. O. Lunns ber.
28. Gardehusarregimentet gennem 200 år – Oberst P. Jorck-Jorckston: Perioden 1937–1962, s. 288 (citater). Om de politiske forhandlinger se Viggo Sjøqvist: Folketingets beslutning af 19. januar 1940, i: Hilsen til Hæstrup, s. 206 ff.
29. P.K.I., s. 71 ff. jfr. Gardehusarregimentet gennem 200 år – Oberst P. Jorck-Jorckston: Perioden 1937–1962, s. 290.
30. P.K.I., s. 77.
31. Gardehusarregimentet gennem 200 år – Oberst P. Jorck-Jorckston: Perioden 1937–1962, s. 299.
32. Se Hans Kirchhoff: Augustoprøret 1943, I, s. 37 ff. og Palle Roslyng-Jensen: Værnenes politik – politikernes værn, s. 126 ff.

33. Generalkommandoens forholdsordre af 19. marts 1943. Se herom i det under note 31 anførte arbejde, s. 300.
34. Avisårbogen 1943 for nævnte dato.
35. Se om P-planen, H. C. Bjerg: Ligaen, I, s. 111 ff.
36. P. Winkels brev af 14.9.1984.
37. »Z-værnepligtige« var de, der af den samlede sikringsstyrelse var udpeget til tjeneste i en sikringsstyrke.
38. N. B. Schous ber. – »Om P-styrken i Holbæk Garnison 1940–41«.
39. K. Wedege-Mathiassens ber. – Beretteren må have været chef for det P-kompagni på Falster, der er nævnt i Stockholmarkivet VI, læg: Modstandsgrupper i Danmark. Hvad der gemmer sig bag forkortelsen »LMT« er uopklaret.
40. Palle Roslyng-Jensen: Værnenes politik – politikernes værn, s. 232 ff. jfr. styrkelisten for modstandsbevægelsen i Nykøbing F. (3. kompagni) i Reg. V ark.
41. E. Lisborgs ber.
42. Se Jørgen Hæstrup: Kontakt med England, s. 188 ff.
43. Brevet fremkom i 1984 og er bilagt C. D. O. Lunnis ber.
44. Jfr. oberstinde Ally Lunnis dagbog fandt besøget sted nævnte dato i 1942. – Oplysningerne om de to obersters havevandring er givet 18.10.1984 af Gerda Gram, der i foråret 1942 opholdt sig på Knabstrup.
45. Helge Bennike: Soldaterære, Kjeld Feilberg: De flygtede til kamp, s. 46 ff., C. D. O. Lunnis ber., N. B. Schous samt., J. F. Bøtgers samt., Håndbog for hæren, Jørgen Hæstrup: Hemmelig Alliance I, s. 32 ff. og Palle Roslyng-Jensen: Værnenes politik – politikernes værn, s. 199 ff.
46. Jfr. H. C. Bjerg: Ligaen, I, s. 117, var dette, hvad Gyth oplyste om P-styrkernes anvendelse, da han i oktober 1943 kom til London.

Noter til 2. Foreningerne

1. Om den finsk-russiske vinterkrig se Peter de Hemmer Gudme: Finlands folk i kamp, Ole Helmer Jensen: Anden verdenskrig – hvornår skete det og Aage Trommer: Politik og Strategi – 2. Verdenskrig.
2. Halfdan Lefèvre: Danmark sender en ambulance.
3. Finlands-bataljonens mandskab var rystet over ikke at være kommet i kamp. Få uger senere blev de frivillige atter rystet, denne gang af meddelelsen om Danmarks besættelse.
 »Vi glemmer aldrig den parade, bataljonen omgående afholdt. Vor danske fane, skænket af sønderjyske kvinder, førtes langs fronten af den eneste danske bataljon i verden. Aldrig har Dannebrog forekommet os kønnere og aldrig er flaget blevet hilst med større andagt og kærlighed, end denne dag . . . Der var solskin over Finlands hvide sne den 9. april, men der var sorg i vore hjerter . . .«
 »Finlands-Frivillige« nr. 5, maj 1941 – artikel af G. Rich. Angående bataljonens styrketal henvises til arkivet »Dansk Finlands Bataljon 1940«, Peter de Hemmer Gudme: Finlands folk i kamp, s. 233 og til ovennævnte artikel af G. Rich.
4. »Finlands Frivillige« nr. 5, maj 1941 – artikel af G. Rich.
5. »Finlands Frivillige« nr. 1, julenr. 1940.
6. »Nationalt Værn« nr. 1, august 1945. – G. Rich: Nationalt Værn under besættelsen.
7. Poul Christensen: Af en illegals erindringer, s. 40–41.

8. »Finlands Frivillige« nr. 5, maj 1941. Om Jens Chr. Lunn's tjeneste i Finland se Vibeke Mortensen (Lunn): Glimt af en families historie 1925–45, s. 59 ff.
9. Otto Madsen samt.
10. »Finlands Frivillige« for marts 1942.
11. »Nationalt Værn« nr. 1, januar 1943. Af »Nationalt Værn« for maj 1943, hvor hele korpsets organisation er opstillet, fremgår det, at man nu også har en gruppeformand i Nykøbing F. Det var E. Heine, der da også var blevet kolon-
neformand. (»Formand« var ensbetydende med organisationsmyndighed, mens ledere med kommandomyndighed betegnedes »fører«, eksempelvis gruppefører).
Gruppen i Sydøstsjælland er ikke nævnt i maj 1943.
12. Falck-gruppen blev startet ved et brandkursus på Damhuskroen, hvor bl.a. redningsinspektør H. Aa. Lindell, Bruno de Neergaard og Falckstationsleder E. Arboe-Rasmussen, Roskilde, deltog. Starten på sabotageorganisationen Holger Danske var en 5-mands gruppe dannet af gruppefører i Nationalt Værn, Josef Søndergaard (»Tom«), der efter at have været i Finland blev ansat i en radioforretning i Istedgade. Bruno de Neergaard kendte Søndergaard og muligvis også en anden af de 5 pionerer, Max Bæklund – også gruppefører i Nationalt Værn.
Sprængstoffet tiltuskede de Neergaard sig fra en sprængningskommando, der var tilkaldt i anledning af nedkastede bomber ved Bildsø.
– »Falck Bladet« 1981, s. 18, jfr. oplysninger fra E. Arboe-Rasmussen i telefonsamtale af 1.10.1981.
»Nationalt Værn« for maj 1942 og maj 1943, Egil Barfod: Holger Danske, s. 15, »Sorø Amtstidende«, 23.6.1945, »Vestsjællands Social-Demokrat«, Slagelse, 23.6.1945 og Otto Madsen samt. Om Leif Bruhn Petersen, se Faldne i Danmarks Frihedskamp 1940–45, s. 356.
13. Ét eksempel blandt mange. Da general With den 2. februar 1944 havde talt ved det stiftende møde i Roskilde, blev han hyldet af forsamlingen med langvarigt bifald. Af de 400 mødedeltagere meldte 201 sig omgående ind i Det frie Nord. – »Det frie Nord«, nr. 2, 1944.
14. »Det frie Nord«, nr. 8/9, 1943.
15. »Det frie Nord«, nr. 2, 1941.
16. Knud Olsens ber.
17. Knud Olsens ber.
18. Knud Olsens ber.
19. »Det frie Nord«, nr. 4, juli 1945.
20. Se herom: Reserveofficersforeningen 1920–1945, jfr. G. W. Branth: »Feltsport 1936–1986«, i: »Reserveofficeren«, nr. 10 – oktober 1986, s. 223 ff.
21. Gustav W. Branth's ber.
22. Gardehusarregimentet gennem 200 år – P. Jorck-Jorckston: Perioden 1937–1962, s. 298.
23. Der henvises i det følgende generelt til »Vort Værn« 1940–41 og »Terrain-sport« 1942–44.
24. P. Højers ber.
25. Faldne i Danmarks Frihedskamp 1940–45, s. 272.
26. E. Løvig Nielsen, brev af 6.9.1984 med bilag.
27. P. Skaarup Christensens ber. jfr. beretning om Køge Terrainsportsforening utvivlsomt skrevet af T. N. Møller.

28. I en skrivelse af 23.2.1944 underskrevet af T. N. Møller og Skaarup Christensen hedder det: »Med det formål at oprette en terrainsportsforening i Køge tillader vi os at indbyde Dem til et møde på Hotel Hafnia (nr. 30) tirsdag, den 29. ds. kl. 19.30 . . .« – LHA, Køge.
29. Skaarup Christensens ber.
30. »National Socialisten«, 4.6.1942, omtalte episoden.
31. Haslev Seminarium 1905–1980 – Anders Bjørnvad: 1940–50 Besættelsesårene og efterkrigstiden, s. 60–61.
32. Se om Dansk Studiering/Ringen Frode Jakobsen: I Danmarks Frihedsråd, I–II, og Steen M. Andersen: Modstandsorganisationen Ringen 1941–1945.
33. Jfr. Steen M. Andersen: Modstandsorganisationen Ringen 1941–45, s. 51 ff.
34. Se: Vordingborg under 5 års mørkelægning, s. 7 ff.
35. En fortegnelse over Ringens kredsledere m.v. blev udsendt af Ringens sekretariat 1.9.1945.
Navneliste over medlemmer af Ringen findes i Steen M. Andersen: Modstandsorganisationen Ringen 1941–45, s. 180 ff.
– Der var ialt 46 medlemmer på Sjælland med omliggende øer.
36. »Sct. Georg«, nr. 7, 1943: Medlemslister fra de enkelte Gilder pr. 1.7.1943.
37. Forelagt 1943–listen over medlemmer af Sct. Georgs Gilderne:
Sorø: Gildemester (dav.), overpostbud N. J. Knudsen udpegede den 19.7.1983 omgående 4 gildebødre, som blev hvervet til modstandsbevægelsen af et 5. medlem. Knudsen var selv en af de 4. Der var ialt 19 gildebødre på listen.
Slagelse: Gildebødre, arkitekt J. Knudsen Pedersen satte den 19.7.1983 på en liste med 56 navne uden vaklen kryds ved 17 personer, der på den ene eller anden måde havde deltaget i modstandsarbejde.
Stationsleder Bruno de Neergaard var fra 1.1.1943 gildekansler i Slagelse, hvor hjemsendt kornet, disponent Ole Bay Andersen indtrådte i Gildet i november 1943. De blev begge henrettet den 29.3.1945.
Gildebødre på *lederposter* i modstandsbevægelsen ses foruden i Sorø og Slagelse også i Hillerød, Frederiksværk, Køge, Holbæk og Kalundborg – i det mindste.
38. »Det frie Nord«, januar 1943, jfr. »Sct. Georg« fra juli 1943.

Noter til 3. Partierne

1. Se om Dansk Samling bl.a. Aage Trommer: Modstandsarbejde i Nærbillede, s. 17 ff. og Besættelsen 1940–45 – politik, modstand, befrielse: Terkel Engberg: Dansk Samling, s. 102 ff.
2. »Nyt fra Dansk Samling«, som der henvises til i det følgende vedrørende partiets mødeaktivitet i 1941–43, giver et særdeles godt indtryk af Arne Sørensens enorme indsats.
3. C. D. O. Lunns ber.
4. Statens bibliotekstilsyn udsendte den 12. november 1942 en fortrolig skrivelse til alle statsunderstøttede biblioteker angående bøger og pjecer, der skulle inddrages fra udlån og læsesal.
Det drejede sig om tysk fjendtlige skrifter og værker evt. indeholdende kommunistisk propaganda.
Det medfølgende »Bilag 2« omfattede beslaglagte skrifter med datoen for beslaglæggelsen.

- »Preben Wenck: Pjece: »Den fulde Sandhed« 21/1 1941
 Vilh. la Cour : Pjece: »Om at sige Ja eller Nej« 4/2 1941
 Vilh. la Cour : Pjece: »Ord til os i dag« 5/4 1941
 Vilh. la Cour : Pjece: »Vor Neutralitet« 9/10 1941
 Vilh. la Cour : Pjece: »Kender De Graabonden« 15/9 1941
 Soya : Bog: »En Gæst« 29/10 1941
 Kaj Munk : Skuespil: »Niels Ebbesen« 8/4 1942
 Poul Sørensen : Digte: »April i Danmark« 11/7 1942
 »Akademisk Tidsskrift« Nr. 5 21/6 1941
 »Arbejderfronten« Nr. 11 6/7 1941
 »Nyt fra Dansk Samling« Nr. 6 Arne Sørensen 19/7 1941.«
5. Hvem-Hvad-Hvor 1940, s. 208 ff. og Hvem-Hvad-Hvor 1944, s. 210 ff.
  6. »Nyt fra Dansk Samling« 1. marts 1943.
  7. Kaj Christensens ber.
  8. »Nyt fra Dansk Samling« 15. januar 1943.
  9. C. V. Deleurans ber. jfr. Kaj Christensens ber.
  10. Kaj Christensens ber. jfr. A. V. Nielsens ber.
  11. Om Dansk Samling i Helsingør her og i det følgende – Helsingør Kommunes Museer, Årbog 1981 – Henrik Arensdorf Bengtsen: Modstandskampen i Helsingør 1940–45, s. 15 ff.
 – I brev af 13.7.1983 oplyser Else Jonassen, at hun holdt Arne Sørensens blad »Det tredje Standpunkt« fra 1937. »Det interesserede mig meget og førte til medlemskab af Dansk Samling. Og dermed deltog man i modstandskampen fra begyndelsen . . .«
  12. Volmer Vejlø, brev af 10.2.1983.
  13. Hans Tønnesens samt. 1979.
  14. »Nyt fra Dansk Samling« 1. juni 1943.
  15. Se Jørgen Hæstrup: Kontakt med England, s. 157 ff. og Hans Kirchhoff: Augustoprøret 1943, s. 220 ff.
  16. Boy Preislers ber. (1979).
  17. Om Nakskov, Erik Schrøders ber. og »Vestlollands Avis« for 12.6.1945. Artikel af journalist Vagn Fleischer Michaelsen, der også havde kontakt med Jacob Jensen.
 Vilh. Grandt og maler Kaj W. Jørgensen blev arresteret af gestapo den 13. januar 1944. Fleischer Michaelsen opholdt sig da ikke i Nakskov, idet han var idømt 6 måneders fængsel for at være i besiddelse af et antal pistoler. Det oplyses i ovennævnte artikel, at pistolerne i sommeren 1943 var blevet stjålet fra en dansk ministryger, der lå i Nakskov havn.
  18. Ehrste Pørtners samt. og »Nyt fra Dansk Samling«, nr. 1, februar 1941.
  19. Ditlev Tamm: Retsopgøret efter besættelsen, s. 61.
  20. Alfred Jensen: »Kommunisterne og modstandsbevægelsen«, s. 17. Se også H. A. Bengtsen: Modstandsbevægelsen i Helsingør 1940–1945, s. 35 ff.
  21. H. A. Bengtsen: Modstandsbevægelsen i Helsingør 1940–1945, s. 21 ff.
  22. Morten Nielsen, brev af 29.9.1983.
  23. Familien Heiring var mest knyttet til DKP i Hillerød. Man blev først instrueret af Holger Bech, senere af Eigil Larsen. Harald og Grete Heiring, breve af 3.10. og 13.11.1983.
  24. Emil Jensen samt. og brev af 14.8.1982.

25. Om disse, og alle andre illegale blade, henvises generelt til Leo Buschardt, Albert Fabritius og Helge Tønnesen: Besættelsestidens illegale blade og bøger 1940–1945.
26. Kjeld Nielsen, breve af 24.5. og 24.6.1949 til KB.
27. Victor Søndergaards ber.
28. Kjeld Nielsen, brev af 24.6.1949 til KB.
29. I disse lokaliteter var der dog selvfølgelig også arbejde omkring fordelingen af illegale DKP-blade.
Kommunistiske propagandaskrifter slagrede en dag på stationen i Slagelse, og en ledende nazist i byen gjorde i foråret 1943 den tysk-orienterede politimester opmærksom på, at en navngiven mand modtog og uddelte DKP-skrifter. Dette førte til en ransagning på hans bopæl, men det danske politi fandt ingen illegale blade her. Måske som »tak for sidst« fik politimesteren i Slagelse i august samme år slynget en benzinbombe ind gennem vinduet i sin private lejlighed.
Arbejdsmand Svend Åge Jensen, Holbæk, der stod ledende kommunister i byen nær, beretter, at man fik »Land og Folk« tilsendt fra København.
30. Der henvises til et af forfatteren udarbejdet manuskript: Kalundborg under 2. verdenskrig 1939–45, s. 29.
Dette vil indgå i: Kalundborgs Historie, bind II, som forventes udgivet i 1987.
31. Helsingør Bymuseums Årbog 1978 – H. A. Bengtsen: Af modstandskampen i Helsingør, s. 37 ff.
32. Se om Antonius Hansen – Hans Kirk: »Modstandsfolk«, s. 25 ff.
33. Se om Bopa – Besættelsen 1940–45, politik, modstand, befrielse, s. 93 ff., Leif Larsen: Borgerlige Partisaner og P. Eilstrup og L. Lindeberg: De så det ske (Gå til modstand), s. 39 ff.
34. Aage Trommer: Modstandsarbejde i nærbillede, s. 74.
35. Leif Larsen: Borgerlige Partisaner, s. 152.
36. Jesper Vagn Hansen, Esben Kjeldbæk og Bjarne Maurer: Industrisabotagen under besættelsen i tal og kommentarer, s. 56. – Senere nævnte skadesbeløb ved sabotager stammer også fra nævnte kilde.
37. Leif Larsen: Borgerlige Partisaner, s. 153, jfr. Faldne i Danmarks Frihedskamp 1940–45, side 366 – om Plambeck, og side 260–61 om Viktor Larsen, der blev dræbt den 26.12.1943 under ildkamp i København, se desuden P.K.VII/1, s. 289, og Bjarne Maurer: En død, fire fanget, i: Samvirke, s. 61 ff., august 1983.
38. Den 11. april 1943, kort før midnat, eksploderede en bombe i et rum på Rinsted Jernstøberi, hvor de 2 blæseapparater til smelteovnene var placeret. Kun det ene apparat blev ødelagt, hvis begge var blevet sat ud af drift, havde fabrikkens måttet stoppe.
Det var altså fabrikkens mest sårbare punkt, sabotørerne her havde søgt at ødelægge. Vel på grundlag af oplysninger fra ansatte på jernstøberiet.
Efter branden i juli, der brød ud flere steder samtidig, foretog det danske politi talrige afhøringer, men uden at finde gerningsmændene. Noget tyder på, at en kommunistisk indstillet arbejder kendte til sagen. AS 13-102 og AS 13-118.
39. H. A. Bengtsen: Modstandsbevægelsen i Helsingør 1940–1945, s. 29 og s. 43.
40. AS 14-61, AS 14-62 og AS 14-63.
41. Carmel Hansen samtale 7.9.1984.

42. Henning Christensen samt.
43. Stationen fik kodenavnet »Fautier« – dovendyr – og var/blev bemanded med 32. mittlere Flugmelde-Leit-Kompanie. – Om Rigspolitiets meget energiske bestræbelser på at finde frem til sabotørerne, se AS 19-86.
44. Poul Christensen: Af en illegals erindringer, s. 57.
45. Helsingør Bymuseums Årbog 1978 – H. A. Bengtsen: Af modstandskampen i Helsingør, s. 42 ff. Her gives en detaljeret beskrivelse af de to sabotager.
46. Hans Kirchhoff: Augustoprøret 1943, I, s. 224.
47. Leif Larsen: Borgerlige Partisaner, s. 151, jfr. DSB-rapport af 26.11.1942.
48. Oversigt ang. jernbanesabotage i DSB's 1. Distrikt – jfr. udateret DSB-rapport (Insp. Snekkersten).
49. Oversigt ang. jernbanesabotage i DSB's 1. Distrikt.
50. AS 13-100.
51. Aage Trommer: Jernbanesabotagen i Danmark, s. 37 ff.
52. Avisårbogen for 1943 og 1944.
53. Se Hans Kirchhoff: Augustoprøret 1943, II. – Kort over auguststrejkerne s. 191.
54. Hans Kirchhoff: Augustoprøret 1943, II, s. 110 ff.
55. H. A. Bengtsen: Modstandsbevægelsen i Helsingør 1940–1945, s. 43 ff.
56. Jørgen Hæstrup: Til landets bedste, I, s. 44.
57. Hans Snitker: Det illegale Frit Danmark, Aage Trommer: Modstandsarbejde i nær billede, s. 56 ff. og i Hilsen til Hæstrup – Hans Snitker: Om Frit Danmarks opgaver ved besættelsens ophør, s. 274 ff.
58. Hans Snitker: Det illegale Frit Danmark, s. 37, Knud Pedersens ber. – Carmel Hansens samt. og P.K.VII/1: Skrivelse fra Statsadvokaten for særlige anliggender til Justitsministeriet af 1.12.1942, s. 449 ff.
59. P.K.VII/1: Rigspolitichef Thune Jacobsens redegørelse i Glumsø sagen af 11.11.1946, s. 448, den i note 58 nævnte skrivelse til Justitsministeriet og Hans Snitker: Det illegale Frit Danmark, s. 38.
60. Hans Snitker: Det illegale Frit Danmark, s. 37.
61. P.K.VII/1, s. 278 ff. og Hans Snitker: Det illegale Frit Danmark, s. 129 ff. og s. 67.
62. Faggrupperne omfattede læger, jurister, arkitekter, studerende, ingeniører og H. & K.
63. Der henvises her til det samlede materiale, der også udviser i hvilke byer, der ikke blev oprettet Frit-Danmark-grupper. Antallet af grupper passer meget godt med Mogens Fogs oplysninger til Christmas Møller i brev af 23. juni 1943. Det nævnes her bl.a., at man nu havde godt 20 provinsgrupper. Jfr. Hans Snitker: Det illegale Frit Danmark, s. 68 ff. var der 14 Frit Danmark-grupper vest for Store Bælt.
64. Jfr. ber. fra Einar Jensen (Korsør), P. E. Glahn (Køge) og N. P. E. Jensen (Stubbekøbing).
65. Jfr. Ib Hauges samt. så besøgte han også disse grupper, men det oplyses ikke, hvornår de blev dannet. Ingen af dem producerede blade før i 1944–45.
66. H. A. Bengtsen: Modstandsbevægelsen i Helsingør 1940–45, s. 26 ff.
67. Jørgen Poulsen, Hillerød, oplysninger til KB, jfr. Elith Truelsens ber. – og brev af 3.9.1984.
Faldne i Danmarks Frihedskamp 1940–45, s. 315 ff. – om Erik Thomle Nielsen – og Thomas Løkken Tofts samt. (Aksel Tofts søn).

68. Vordingborg Seminariums Årsskrift 1945 – Elias Bredsdorff: To år under jorden, s. 35 – jfr. Ingeborg Lindholm Højlt's oplysninger til KB.
69. Ingeborg Lindholm Højlt's oplysninger til KB.
70. J. Knudsen Pedersens samt.
71. Vibeke Dahls oplysninger til KB angående Roskilde.
72. Særnummer af »Frit Danmark«, udgivet i Nakskov 1945.
73. Carl Christensens oplysninger til KB og J. Hagemann-Petersens manuskript vedr. Kalundborg 1940–45.
74. J. Knudsen Pedersens samt. – P. Kraghs ber. og Børge Tauber Hansens samt.
75. Flemming B. Muus og Varinka Wichfeld Muus: Monica Wichfeld, s. 150.
76. Fredsnummer af »Frit Danmark«, Nakskov 1945.
77. Niels Jørgensens ber. og Palle Roslyng-Jensen: Værnenes politik – politikernes værn, s. 198.
78. Arne Sejr: Og derfor lever vi.
79. B. Daugaard Pedersens ber.
80. H. A. Bengtsen: Modstandskampen i Helsingør 1940–45, s. 81.
81. Nu Tage Ramlyng. Begivenhederne den 9. april 1940 gjorde et stærkt indtryk på ham, også fordi hans morbror, overgendarm A. A. Hansen, var en af de 3 danske grænsegendarmer, der blev dræbt ved den tyske værnemagts overskridelse af den dansk-tyske grænse.
82. Tage Ramlyngs samt.
83. Oplysningerne til KB vedrørende de illegale blade i Faxe blev givet af en KU'er, postassistent H. Sørensen.
84. Hinchelys ber.
85. Om Kjeld Frederiksen og Erik Bunch-Christensen se Faldne i Danmarks Frihedskamp 1940–45.
86. Hinchelys ber.
87. Ebbe Munck og Børge Outze (red.): Danmarks frihedskamp, II, s. 685. Her nævner Outze fordelingscentralen i Roskilde, og at det var Hinchely, der skabte den.
88. Hinchelys ber. jfr. Flemming Engelbrecht Nielsens samt.
89. F/O Randall og sgt. Bell blev afhørt af løjtnant I. Jacobi, hvis rapport, også indeholdende ret fly-tekniske oplysninger vedr. tyske natjagere m.v., afgik til chefen for det svenske luftvåben 9.9.1943. Jones og hans 3 hjælpere blev afhørt af kriminalpolitiet i Hålsingborg. De 4 mænd afgav oplysninger om deres færden fra fødsel til »dags dato«. Denne rapport blev afsendt til chefen for luftvåbnet den 17.9.1943.
– Arrestationen den 10. maj 1945 m.v. er omtalt i skrivelser i Reg. V ark., pk. 1.

Noter til 4. Faldskærmsagenterne

1. Sneums ber. – »Telegraph Sunday Magazine«, 20.3.1983, Ludovic Kennedy: Flight for freedom. (Artikel lavet på grundlag af samtale med Sneum m.fl.), Jørgen Hæstrup: Kontakt med England, s. 133 ff. og Odense bys historie – Jørgen Hæstrup: Krig og besættelse Odense 1940–1945, s. 122 ff.
2. Materialet gav de engelske specialister oplysninger om tyske radaranlæg, som var nogle af de mest betydningsfulde, man til da havde modtaget.
3. Billy Thalbitzer: Med RAF for Danmark jfr. P.K.VII/1, s. 252.
4. »Telegraf Sunday Magazine« for 20.3.1983.
5. Sneums ber.

6. N. B. Schou, brev 3.4.1983.
7. Sneums ber. – Jørgen Hæstrup: Kontakt med England, s. 135 ff. og P.K.VII/1, s. 252. Om Thorbjørn Christophersen og Kaj Oxlund se: Faldne i Danmarks Frihedskamp 1940–45.
8. Nationalmuseets Arbejdsmark 1980 – George Nelleman: For Danmarks frihed og Polens ære, s. 99 ff.
9. Ebbe Munks suppleringsarkiv. pk. 2. »Film message nr. 1. SABOTAGE«.
10. Se om SOE 1940–43, Jørgen Hæstrup: Kontakt med England.
11. Se herom, Reginald Spink: 40 år efter, s. 87 ff.
12. Jørgen Hæstrup: Table Top, s. 379. (i: Jyske Samlinger, ny rk., bd. 5, 1959/61).
13. E-officererne vidste ikke, at de samarbejdede med SOE. Se herom H. C. Bjerg: Ligaen, I, s. 159. Jfr. P.K.VII/1, s. 261, oplyste et medlem af Geisler-holdet, der senere blev arresteret i Frederikshavn, at nedkastningen fandt sted den 13.2.1943. O.R.B. for No 138 Squadron, RAF, godtør dog, at missionen blev udført 16.–17.2.1943. Da piloten, Squadron Leader Alan Boxer, var tilbage på basen i England ved godt 2-tiden den 17. må nedkastningen være foregået inden midnat, altså den 16. Boxer, der kort efter også fløj Muus-holdet til Danmark, blev senere Air Vice Marshal i RAF.
14. Flemming B. Muus: Ingen tænder et lys, s. 67 ff.
15. Se Flemming B. Muus og Varinka Wichfeld Muus: Monica Wichfeld.
16. Ovennævnte værk s. 152 jfr. Varinka Muus, brev 3.6.1983.
17. Bodil Hovmand, tlf-samt. 24.5.1983.
18. Kjeld Nielsen fra DKP i Maribo oplyser i brev af 24.6.1949 til KB, at man havde sabotageplaner, og at der blev givet undervisning af en faldskærmsmand »og mange af vore folk fik her en god uddannelse«.
19. Boy Preislers ber.
20. E. Arboe-Rasmussens ber.
21. E. Arboe-Rasmussens ber. Om Svend E. Rasmussen se: Faldne i Danmarks Frihedskamp, s. 377.
22. E. Arboe-Rasmussens ber.
23. AS 4-123.
24. Otto Madsens samt.
25. Aksel Frandsens ber.
26. Aksel Frandsens ber.
27. AS 11-146 – Otto Madsen var af den opfattelse, at sabotørerne havde kludret i det.
28. AS 11-146 jfr. oplysninger fra Otto Madsen.
29. E. Arboe-Rasmussens ber.
30. Se om Boelskov og Teddy Pedersen: Faldne i Danmarks Frihedskamp 1940–45.
31. Om branden på »Gyldenholm«, se AS 13-145. – Jfr. Vestsjællands Social-Demokrat for 23.6.1945 forsøgte Bruno de Neergaard i august 1943 at lægge hånd på et våbenlager på Gyldenholm, men tyskerne kom først!! Man må formode, der var tale om et af den danske hærs depoter.
32. Stig Jensen: Hjælp fra luften, i: Gå til modstand, Stig Jensen: Sandfærdige løgnehistorier fra Besættelsen, s. 38 ff. samt oplysninger til forfatteren fra Flemming Muus og Sverre Seehusen.
33. L. Krarups ber. – Ib Jensen, brev af 20.5.1985.

34. Operation Record Book for No 138 Squadron, RAF, (Air 27/956/957).
35. Faldne i Danmarks Frihedskamp, s. 422 ff.
36. Se Jørgen Hæstrup: Kontakt med England, s. 266 ff. og Hans Kirchhoff: Augustoprøret 1943, 2, s. 359 ff.

Noter til 5. Farverne

1. Politiets forhold indtil den 29. august 1943 er indgående behandlet i P.K.VII/1-2.
2. Carl Aage Redlich: I Lovens Navn, II, s. 161 ff. og Hvem-Hvad-Hvor 1944, s. 234.
3. AS 17-5, AS 13-36, AS 13-42, AS 4-33.
4. AS 11-23.
5. AS 11-34.
6. AS 12-106.
7. AS 11-91, AS 5-75.
8. AS 16-36.
9. AS 7-25, AS 20-18.
10. AS 10-25, AS 11-12, AS 13-57, AS 12-146, AS 6-173, AS 14-183.
11. AS 22-19, AS 11-73, AS 8-83.
12. AS 19-178, AS 19-179, AS 19-180, AS 19-181, AS 19-182, AS 5-106.
13. AS 13-126.
14. Arthur Andersen: Fra domstole og fængsler, i: Vilh. la Cour (red.), Danmark under besættelsen, III, s. 267 ff.
15. Erstatningssagen ligger i LHA Korsør.
16. SEAS-ark. rummer alle skrivelser vedrørende tyske el-installationer m.v. 1940-45. Her henvises til brev fra SEAS til Bauleitung der Luftwaffe, Stenhøjallé 10, Kastrop, af 10.6.1942. Den tyske påtegning af 12.6.1942 lød: »Unterzeichner bestellen hiermit die Elektrizitätsversorgung für unsere Anlage bei Hjælmslille gemäss obenstehende Bedingungen«. (Ulæselig underskrift).
17. Der henvises til breve fra SEAS til udenrigsministeriets kontor for særlige handelssager af 13.6. og 7.7.1942. – I brev af 5.12.1942 fra danske elektricitetsværkers forening til SEAS behandles hele spørgsmålet om el-forsyningen til tyske anlæg.
Man ville søge at få en generel tilladelse omfattende samtlige elværker til at levere strøm til den tyske værnemagt i det hidtidige omfang . . . »men at alle nye tilslutninger først må overtages, når udenrigsministeriets tilladelse foreligger.« Fremtidige ansøgninger til udenrigsministeriet skulle fremsendes via el-værkernes forening.
18. Brev fra SEAS til Bauleitung der Luftwaffe, 2.6.1942.
19. »Fortegnelse over installationer der benyttes af den tyske værnemagt.« (1941-43) – Der var 34, heraf 9 på Avnø, SEAS ark.
I det følgende år foretoges yderligere nyinstallationer og omlægninger i Tybjerg. I en længere skrivelse fra SEAS til Baubezirk der Luftwaffe, Nørregade 49, København, af 10.5.1944 omtales oprettelsen af to nye transformatorstationer i Tybjerg. SEAS opstillede fortsat sine betingelser over for tyskerne, men mens brevene i 1942 blev afsluttet med »Hochachtungsvoll« eller »Ergebenst«, var tonen i 1944 blevet skærpet. Nu sluttede man af med en underskrift, kort og godt.

20. KTAS, teleafdelingen ved ekspeditionssekretær Poul Boye Larsen, brev 15.7.1983.
21. Karl Otto Hoffmann: Ln – Die Geschichte Der Luftnachrichtentruppe, II. Se desuden Alfred Price: Battle over the Reich.
22. AS 14-74.
23. AS 14-96.
24. Se Hans Kirchhoff: Augustoprøret, I–III, og Palle Roslyng-Jensen: Værnenes politik – politikernes værn.
25. Om marinens forhold her og i det følgende henvises til Danmark under besættelsen I – kommandør C. Westermann: Flåden fra 9. april til 29. august, s. 403 ff.
26. FV-bladet, december 1983 – viceadmiral Sven Thostrup: Den danske flotille, s. 7.
27. Danmark under besættelsen, I – oberstløjtnant Aa. Højland Christensen: Hæren fra 9. april til 29. august, s. 392 ff. Om afgangen til Sverige se O. C. Brøndum: Desertør til fronten, s. 20 ff.
28. Gardehusarregimentet – oberst P. Jorck-Jorckston: Perioden 1937–1962, s. 300 ff.
29. Se Danmark under besættelsen I – Aa. Højland Christensen: Hæren fra 9. april til 29. august, s. 400 ff. og Palle Roslyng-Jensen: Værnenes politik – politikernes værn, s. 134.
30. C. D. O. Lunn's ber.
31. Hans Kirchhoff: Augustoprøret, II, s. 450.
32. P.K.VII/3, s. 1548 ff.
33. Aage Trommer: Bag Fronterne 1939–45, besættelsesvilkår, s. 72.

Noter til 6. Nye tider

1. Frihedsrådet undergik en række personændringer på grund af arrestationer m.v. I slutningen af 1943 blev eksempelvis Dansk Samlings leder Arne Sørensen medlem af rådet, mens Flemming Muus efter britisk ønske ophørte med at være direkte medlem, idet han dog deltog i talrige af rådets møder frem gennem 1944.
2. Jørgen Hæstrup: Kontakt med England, s. 284.
3. Jørgen Hæstrup: Til landets bedste, I, s. 128 ff. og Besættelses-politik, modstand, befrielse – Ole Barfoed: Jødeaktionen, s. 159 ff.
4. Besættelsen 1940–45 – Ole Barfoed: Jødeaktionen, s. 161.
5. Christian Tortzen: Gilleleje oktober 1943, s. 41.
6. Christian Tortzen: Gilleleje oktober 1943, s. 139.
7. Aage Bertelsen: Oktober 43, s. 91.
8. Christian Tortzen: Gilleleje oktober 1943, s. 74.
9. Henrik A. Bengtsen: Modstandskampen i Helsingør 1940–45, s. 49 ff.
10. Thormod Larsens ber.
11. Den hvide brigade – Steffen Lund: Lægerne og jødeflugten, s. 188 ff.
12. Den hvide brigade – K. H. Køster: Jøderne på Bispebjerg hospital, s. 203 ff.
13. Om udskibning af jøder fra København. Jørgen Kieler, brev af 12.6.1985: »Hvor mange det drejer sig om kan jeg ikke sige med sikkerhed, men skønmæssigt har det vel været omkring 1500, måske lidt mere hvis vi tager ikke jødiske flygtninge med«. Ruterne fra København er beskrevet i: En modstandsgruppes historie, I, s. 43–70. Bogen, der ikke er i handelen, er forfattet af tid-

ligere medlemmer af Holger Danskes gruppe 2 med Jørgen Kieler som hovedredaktør.

14. AS 5-119, AS 5-120 og AS 5-122.
15. Stevns Museum: Besættelsen og befrielsen på Stevns. Børge Nielsens erindringer.
16. Se herom Jørgen Hæstrup: *Dengang i Danmark*.
17. I »National-Socialisten« for 4.6.1942 nævnes det i en stort opsat artikel, at en række store gårde omkring Haslev var begyndt at beskæftige jøder. Da jøderne i deres palæstinensiske hjemstavn skulle dyrke figner, appelsiner, vindruer m.v., hvilket de ikke kunne lære i Danmark, fandt avisen »den så omhyggeligt planlagte invasion« højest utilstedeilig »så ondartet har udviklingen været, at der ligefrem har måttet klages til politiet over ejeren af »Ertebjerggård«, der som fremmed arbejdskraft beskæftigede tre jøder – og ikke en eneste dansk landarbejder . . .«
18. Slawa Levys ber.
19. Stevns Museum: Besættelsen og befrielsen på Stevns. Jette Hecht-Johansen: *En jødetransport*.
20. Stevns Museum: Besættelsen og befrielsen på Stevns. Johs. Pedersen: *En jødedreng på Stevns*.
21. E. Weinø Andersen, Poul Kruhøffer og Ole Sechers fællesber.
22. N. P. E. Jensens ber. jfr. Niels Lunds ber.
23. E. Weinø Andersen, Poul Kruhøffer og Ole Sechers fællesber.
24. N. P. E. Jensens ber.
25. G. Löbs ber.
26. Den hvide brigade – K. H. Køster: *Jøderne på Bispebjerg*, s. 214 jfr. Jørgen Hæstrup: *Dengang i Danmark*, s. 234.
27. Johannes Fosmark, brev af 22.2.1985, Niels Rosenkrantz samt. – »Pigtråd«, sept. 1953, s. 201 ff. og Jørgen Hæstrup: *Dengang i Danmark*, s. 235.
28. »Pigtråd«, sept. 1953, s. 201 ff.
– Da folk fra Studenternes Efterretningstjeneste efter krigen kom for at betale de 10.000 kr. tilbage til konsul Carøe, blev han klar over, at den mærkelige mand fra 1943 havde været god nok. Derpå afstod konsulen fra at få det i datiden store beløb tilbagebetalt.
29. Gå til modstand – Leif B. Hendil: *Højest uvelkommen*, s. 55 ff. og *Besættelsen 1940–45 – Ole Barfoed: Jødeaktionen* s. 161.
30. Erik Stærmoses ber.
31. Se »Dagbladet« for 27.4.1985.
32. Gustav W. Branths ber.
33. Dansk/Svensk Flygtningetjenestes ark. – Jfr. Erik Stærmoses ber. var ca. 800 jødiske flygtninge.
34. Thormod Larsens ber., Erling Kiær: *Med gestapo i kølvandet og Henrik A. Bengtsen: Modstandskampen i Helsingør 1940–45*, s. 51 ff.
35. Rapporter fra tiden 26.5.–3.6.1944, rapport af 16.7., 30.9. og 1.11.1944. Øresundstjenestens arkiv.
36. I brev af 11.1.1945 til Ejnar Andersen forespurgte oberstløjtnant Nordentoft, om der var brug for endnu en illegal rute, idet han lod forstå, at Ejnar Andersen skøn ville blive afgørende for, om ruten ville blive oprettet. Hele spørgsmålet om »Mønstedes og Buhls rute« blev derpå behandlet af Ejnar Andersen i en rapport af 12.1.1945. Ejnar Andersen gik her ind for den nye

rute, idet han påpegede de store vanskeligheder, der havde været for de illegale ruter siden jul (44). Han påtog sig en kontrollerende myndighed for den nye organisation, der på dansk side skulle drives af »H.D.«, hvilket må stå for »Holger Danske«. »H.D.« afstod imidlertid fra opgaven i marts 1945 jfr. et brev fra »Strøm« til Ejnar Andersen. Øresundstjenestens arkiv.

Rutens forbindelse i Danmark blev »Speditøren« og »Dansk Borgerværn« m.fl. Der henvises her til N. B. Schou, brev af 24.9.1983 og Erik Mønsted, samtale 5.4.1984.

37. Jfr. læge H. Lindharts oplysninger til »Odsherreds Avis«, 14.5.1945, så var det en ing. Kampmann, København, der havde foreslået ham at oprette en illegal rute fra Sjællands Odde. Den skulle være til disposition for Frihedsrådets transportudvalg, blev det meddelt.
38. Bill Hansens ber.
39. Bill Hansens ber., og brev af 4.7.1982, jfr. »Odsherreds Avis«, 14.5.1945.
40. Danmark under besættelsen, III – Arne Sejv: Forbindelsen med Sverige, s. 391 og Bill Hansens ber.
41. Danmark under besættelsen, III – Arne Sejv: Forbindelse med Sverige, s. 402 og s. 404. Her oplyses, at den jyske rute, »Dansk Hjælpetjeneste«, overførte 628 flygtninge til Sverige, mens »Lise-ruten« transporterede ca. 300 flygtninge. Sidstnævnte rute benyttede Det bornholmske Dampskibsselskabs damper »Carl«, idet de illegale passagerer stod af, når skibet passerede Falsterbokanalen. Hovedparten af de 300 flygtninge må være sejlet fra København mod Bornholm.
På ovennævnte baggrund må vi gå ud fra, at noget under tusinde flygtninge nåede Sverige fra andre egne end Sjælland med omliggende øer. Denne antagelse bestyrkes stærkt af de mange jyder og fynboer, der ses på passagerlisterne i Dansk/Svensk Flygtningetjenestes arkiv og Øresundstjenestens arkiv.
42. Jfr. rapport af 21.5.1946 fra Ingolf Haubirk og Jørgen Malm Rasmussen til I.S.9 (A.B.) Room 215, Dagmarhus. – Rapporten tilgået i kopi fra C. C. Hinchely.
43. Anders Bjørnvad: De fandt en vej, s. 160 ff. og Steen M. Andersen: Modstandsorganisationen Ringen 1941–1945, s. 89 ff. Listen over PUF's »nøglepræster« beror i Ringen-materiale på Frihedsmuseet.
44. Se Anders Bjørnvad: De fandt en vej, s. 161 ff.
45. Roger A. Freeman: Mighty Eighth War Diary, s. 461 ff.
46. Se Aage Trommer: Jernbanesabotagen i Danmark og Jørgen Hæstrup: Den 4. våbenart, s. 404 ff.
47. Jfr. DSB's oversigt vedr. jernbanesabotage i 1. Distrikt. I Københavns Nærtrafikområde var der en del sabotager med linieafbrydelser til følge.
48. Rapport af 26.6.1944, kriminalpolitiet i Hillerød, DSB's 1. Distrikt, 39/40 sabotage G 70-5.
49. Axel Johansens ber.
50. Rapport af 2.7.1944, kriminalpolitiet i Hillerød, DSB's 1. Distrikt, 39/40 sabotage G 70-5 og DSB's oversigt vedr. jernbanesabotage i 1. Distrikt.
51. Aage Trommer: Jernbanesabotagen i Danmark, s. 43.
52. Rapport fra Vordingborg st. 17.4.1944 (sag 2982) og fra Korsør st. 22.4.1944. DSB's 1. Distrikt, 39/40 sabotage G 70-5.
53. DSB's 1. Distrikt, 39/40 sabotage G 70-5, læg »Korsør«.

54. Meddelt af Flemming Muus.
55. Om stemningen i Danmark efter sabotagen mod færgerne, se Erling Foss: *Fra passiv til aktiv modstand*, s. 237.
56. AS 7-138, AS 7-140, AS 7-141. J. Vang Hansen, Esben Kjeldbæk og Bjarne Maurer: *Industrisabotage*, s. 50 ff. (Årsskrift for Frihedsmuseets Venner 1984).
57. Om Svend Truelsens genopbygning af efterretningstjenesten, se H. C. Bjerg: *Ligaen*, I, s. 257 ff.
58. Om de nævnte forhold henvises til Svend Truelsens brev af 27.11.1986, hvoraf det fremgår, at han har drøftet sagen med Arne Sejr – og Erik Fournais, der som sekondløjtnant samarbejdede med Truelen.
59. Otto Falk Rønnes brev af 20.8.1982 (citater) og Emil Nielsens ber.
60. H. K. Nielsens ber. jfr. Chr. Meldgaards brev af 18.9.1984.
61. Helge Baarsbys ber. – Den officiant, som Baarsby arbejdede for, er her kun omtalt som »officiant F«. På grundlag af de i ber. givne oplysninger, kan det fastslås, at der kun kan have været tale om Christian Fries.
62. Der synes at herske nogen usikkerhed vedrørende tidspunktet for arrestationen af Fries og Møller. Jfr. *Faldne i Danmarks Frihedskamp 1940–45*, s. 120, blev Fries arresteret den 2. april 1944. I nævnte værk, s. 302, om Knud Møller, oplyses det, at Fries og Møller blev arresteret samme dag, den 20. maj 1944.
Sidstnævnte dato må være den rigtige, for jfr. Emil Nielsens ber. må både Møller og Fries have været på fri fod i dagene efter den 13. maj 1944, hvor et B-17 fly nedstyrtede ved Store-Heddinge sygehus. Knud Møller og Emil Nielsen var ude at se på det nedstyrtede fly, hvorpå Møller ved hjemkomsten ringede til Fries i København. Få dage senere tog Møller til København, hvor han blev arresteret på Fries bopæl.
63. H. K. Nielsens ber. og Helge Baarsbys ber.
– Når Baarsby skulle kontaktes ude fra, foregik det på følgende måde. Kontaktpersonen skulle sige: »Hvordan har Haakon det?«, hvorpå Baarsby skulle svare: »Bedre end Christian«.
En morgenstund i august 1944 blev Baarsby på Næstved station opsøgt af en ham ukendt mand, der kunne hilse fra officiant F. Derpå blev de ovenfor nævnte kendeord på behørig vis udvekslet, hvorefter man gik over til at tale om efterretningstjenesten og dens problemer. Også modstandsbevægelsen i Nykøbing F. og Næstved blev bragt på bane. På et tidspunkt, da Baarsby ligesom vægrede sig ved at give en oplysning, præsenterede den fremmede sig som gestapomand og erklærede Baarsby for anholdt. I samme øjeblik trådte en anden mand hen til Baarsby og stak en pistol i siden på ham. Derpå oplyste gestapofolkene, at officiant F. var arresteret. . . . Baarsby blev i september 1944 ført til tysk kz-lejr. (Helge Baarsbys ber.).
64. Forfatteren har fået overladt en kopi af rapporten af kommandør P. A. Mørch.
65. Se herom, H. C. Bjerg: *Ligaen*, II, s. 162 ff.
66. H. C. Bjerg nævner oprettelsen af de to særlige »net«, *Ligaen* II, s. 163, og skønner derpå, at der måske var tale om hvilende »net«, da der ikke var behov for at supplere det militære net i september 1944.
Jfr. det samlede materiale til denne bog var i det mindste Ringens »net«, der trak på oplysninger fra flere sider, særdeles aktivt i krigens sidste halve år.

Noter til 7. Gruppedannelser september 1943 – august 1944

1. Jfr. oplysninger angående Sjællandsledelsens stab påbegyndte Nissen Blom sit arbejde på Sjælland i november 1943. Reg. V ark.
2. Rapport fra Helsingør militære byledelse til Sjællandsledelsen, s. 2.
3. Henrik A. Bengtsen: Modstandskampen i Helsingør 1940–1945, s. 71 ff.
4. Carmel Hansen og Efraim Hansens samt.
5. F. O. Niensens koncept A. 2. C.
6. Richard Jørgensens ber. jfr. Chr. Lunn's ber.
7. Jens Kjærugaards samt. og P. E. Glahns ber.
8. Svend Aage Jørgensens ber.
9. Victor Søndergaard's ber.
10. Johan Siboskas ber. (II).
11. Kresten Knudsen's ber.
12. Kjeld Nielsen, breve af 24.5. og 24.6.1949 til KB.
13. Se herom Anders Bjørnvad: De fandt en vej.
14. Erik Schrøders ber.
15. Aage Trommer: Modstandsarbejde i nærbillede, s. 144.
16. Anker Olesen tog for alvor fat på arbejdet med m-grupperne i november 1943, men forinden synes han at have besøgt en række lokaliteter på Sjælland, bl.a. i Frederiksborg amt. Anker Olesens ber.
17. Se Frode Jakobsen: I Danmarks Frihedsråd, I, s. 77.
18. Folmer Dams ber.
19. O. I. Leths ber.
20. Svend Olsens ber. (Sorø).
21. Hans Schnells ber.
22. Ehrste Pørtner's samt.
23. Erik Schrøders ber.
24. Egon Christensens ber.
25. R. Movins ber.
26. Tage Hinds ber.
27. Movins ber. jfr. Erik Terps ber.
28. Erik Terps ber.
29. »Holbæk Amtstidende«, 8.5.1945 interview med Egidiussen og kapt. Oppermann's ber.
30. Henrik A. Bengtsen: Modstandsbevægelsen i Helsingør 1940–1945, s. 59 ff.
31. Niels E. Petersens ber.
32. Niels E. Petersens ber.
33. Se herom Anders Bjørnvad: De fandt en vej, s. 87 ff. Niels E. Petersen er her fejlagtigt omtalt som Marius Petersen.
– Han var i 1960'erne blevet forfatteren opgivet som Niels Marius Petersen. Da han imidlertid skrev sin beretning på brevpapir, der som hoved havde navnet Marius Petersen (firmanavn) – og iøvrigt underskrev sig med et ulæseligt navn – var det nærliggende at lade beretterens ene fornavn falde ud.
34. Noget tyder på, at der kan have været tale om en provinsgruppe under Hjemmefronten, måske via Dannevirke, som Hjemmefronten afbrød forbindelsen med i slutningen af 1943. Dette kunne forklare, at arkitekt Jørgensens forbindelser glippede på forannævnte tidspunkt. Flere af de personer, som Niels Petersen havde kontakt med, var jfr. C. C. Hinchelys ber. instruktører i en københavnsk gruppe under Hjemmefronten i efteråret 1943. Stig Jensen omtaler er

- »flyvende kolonne« for jernbanesabotage, der havde »filialer« i Rungsted, Ringsted og Næstved (Danmark under besættelsen, III, s. 98). – »Filialen« i Ringsted kan næsten kun have været arkitekt Jørgensens gruppe.
35. Den 23.2.1945 kl. 16 besøgte professor Hal Koch sin da arresterede skolekammerat Mogens Fog i Shellhuset. Mødet fandt sted hos dr. Hoffmann og udviklede sig til en ret åbenhjertig »cafe-diskussion«, hvor man drøftede Frihedsrådet, englændere, Aksel Larsen m.v. I samtalens løb fremkom dr. Hoffmann med de nævnte synspunkter vedr. de danske befalingsmænd. Hal Kochs referat af mødet ligger i Sven Holtens ark.
  36. Palle Roslyng-Jensen: Værnenes politik – politikernes værn, s.215.
  37. Helmer Niensens ber.
  38. Frigasts ber. jfr. oplysninger fra Knud Jensen af 28.11.1983, samt materiale vedrørende Sjællandsledelsens stab, Reg. V ark.
  39. Sv. O. Juhls ber.
  40. Styrkelisten for Nakskov, Reg. V ark.
  41. »Stamblad for værnepligtige« for den pgl. i kopi fra FA. Hvis folk har lavere grad end sekondløjtnant, og man ikke kender deres stamafdeling, er det ikke let at finde frem til disse personers evt. grad.
  42. Styrkelisten for Nykøbing F., Reg. V ark.
  43. Kraghs ber.
  44. Kraghs ber.
  45. Kraghs ber.
  46. Kraghs ber., Bruun Hansens ber., Dalsgaards ber., »Næstved Tidende« for 20.4.1985 (om Hyllested-grupperne) og styrkelisten for Skælskør, Reg. V ark.
  47. Lisborgs ber.
  48. Jens Chr. Lunns ber. og oversigt vedr. P-kompagnier, Stockholmark., VI 336 – VI læg: Modstandsgrupper i Danmark.
  49. Leths ber.
  50. Erik Christensens ber.
  51. P. E. Glahns ber.
  52. Toussiengs ber.
  53. Niels Rosenkrantz samt.
  54. C. C. Scavenius, brev af 28.4.1983.
  55. Konsul J. F. Carøe, Stege, brev af 10.1.1984. »Jeg har aldrig hørt, at Herbo skulle have dannet den ene eller anden gruppe, det lyder helt usandsynligt.«
  56. Oberstløjtnant Toussieng beretter følgende om, hvorfor Herlufsholm, der kun var adskilt fra Næstved købstad af Susåen, blev en selvstændig enhed: »... på grund af personlige uoverensstemmelser mellem de stedlige ledere, måtte jeg anse denne ordning for den heldigste.«
  57. Oppermanns ber.
  58. Chr. D. Lunns ber.
  59. Gideons ber.
  60. Oppermanns ber.
  61. Oppermanns ber., styrkelisten for Jyderup distrikt og oplysninger fra Lars Sørensens, 6.1.1984. Se desuden, Høng – en grundtvigsk skoleby – Else Skovdal: Befrielsessommeren i Høng 1945.
  62. O. Fabricius, brev af 13.8.1984.
  63. Frigasts ber.
  64. Poul Jørgensens brev af 14.6.1983.

65. Henrik A. Bengtsen: Modstandskampen i Helsingør 1940–1945, s. 62 ff.
66. »Om gruppen i Rungsted« (31/10 1943), Stockholmark., VI 336 og Kaj Christensens ber. jfr. C. Deleurans ber.
67. Jens Kjærgaards brev af 24.4.1983, P. Chr. Gabriels ber., H. Kronberg Jensens ber. og Emil Jensens samt.
68. Stockholmark. VI 401/419 m.v.
69. Oberst Tage Andersen oplyser i sin ber., at der i august 1944 var ca. 500 mand i O-grupperne på Sjælland og Lolland-Falster. Om de jyske O-grupper, se Aage Trommer: Modstandsarbejde i nærbillede, s. 139 ff.
70. Bøttgers samt. jfr. N. B. Schous samt.
71. Bøttgers samt.
72. Se herom, Helge Bennike: Soldaterære, K. Feilberg: Snogeholmaffæren, K. Feilberg: De flygtede til kamp og C. C. Hinchelys ber.
73. K. Feilberg, brev af 14.2.1984, C. C. Hinchelys ber. og Faldne i Danmarks frihedskamp 1940–45, s. 52 ff. (Erik Bennike) og s. 293 ff. (Svend Erik Mikkelsen).
74. C. C. Hinchelys ber.
75. Palle Roslyng-Jensen: Værnenes politik – politikernes værn, s. 310.
76. Harry Larsens ber.
77. Harry Larsens ber.
78. K. Feldberg Rasmussens ber.
79. Kjeld Staunstrups samt. – Staunstrup påpeger, at der ikke var tale om en O-gruppe, hvilket sikkert er rigtigt. Det synes dog, som om Thygesen-Nim havde militære kontakter, muligvis via terrainsportsarbejde. Da kaptajn Otto Olsen i slutningen af 1943 skulle lave gruppe for Dannevirke, kan Præstø-gruppen meget vel have været en af disse.
80. Movins ber.
81. Feldberg Rasmussens ber.
82. E. Bøge Jørgensens ber.
83. Hans Solholms ber.
84. Gyllers ber.
85. Jens Chr. Lunns ber.
86. Yttesens ber., jfr. Jens Chr. Lunns ber.
87. Se om forhandlingerne, Frode Jakobsen: I Danmarks Frihedsråd, I, s. 109 ff., Jørgen Hæstrup: Hemmelig Alliance, I, s. 45 ff. og Palle Roslyng-Jensen: Værnenes politik – politikernes værn, s. 180 ff.

Noter til 8. Regionens dannelse januar-august 1944

1. Meddelt af Muus.
2. Flemming Muus: Ingen tænder et lys, s. 154 ff., Gå til Modstand – Stig Jensen: Hjælp fra luften, s. 76 ff., Blædels samt. og Ib Jensens brev 20.5.1985.
3. Jfr. Listen over de i Danmark nedkastede SOE-agenter drejede det sig om Jan Boisen Junker og Finn Ibsen. Da forfatteren forelagde Muus oplysningerne om endnu en nedkastning af agenter natten til den 11. december 1943, fandt han det ukorrekt, at SOE ikke havde givet ham besked om dette. Der lå utvivlsomt sikkerhedshensyn bag denne fortielse.
4. Flemming Muus: Ingen tænder et lys, s. 156 ff., Erik Christiansens ber. og brev af 14.11.1981 og Frants Dalskovs ber.
– På modtagepladsen, der lå tæt syd-vest for Kattrup, til venstre for vejen

mod Tissø, ventede en halv snes personer. Georg Quistgaard og yderligere et par mand var kommet i lillebil fra København. Ved Elverdamskroen havde de medtaget forstassistent Erik Christiansen og Olav Kring samt gårdejer Erik Briand Clausen. Af lokale folk var der kun en vognmand og arbejdsmand Frants Dalskov. Sidstnævnte var kommet med på holdet efter en dag at have været kaldt op til greven på Katstrup. Da Dalskov havde forsikret, at han kunne »holde kæft«, blev han præsenteret for en ham ukendt dame og herre, der satte ham ind i sagen. (Quistgaard med frue?). Hvorfor det netop blev Dalskov, der her blev håndplukket, ved vi ikke, men måske spillede det ind, at han var fhv. pelsjæger i Øst-Grønland.

– Om flyverne se Anders Bjørnvad: De fandt en vej.

5. Se om M-udvalget Stig Jensens ber., M-udvalgets ber., Frode Jakobsen: I Danmarks Frihedsråd, I, s. 116 ff., Jørgen Hæstrup: Hemmelig Alliance, I, s. 140 ff. og Palle Roslyng-Jensen: Værnenes politik – politikernes værn, s. 207 ff.
6. Regnskabet og det citerede brev ligger i Stig Jensens ark.
7. K-udvalgets ber., Frode Jakobsen: I Danmarks Frihedsråd, I, s. 161 ff., Jørgen Hæstrup: Hemmelig Alliance, I, s. 162 ff. og Palle Roslyng-Jensen: Værnenes politik – politikernes værn, s. 258 ff.
8. Frode Jakobsen: I Danmarks Frihedsråd, s. 162. (citater) Om »Operationsbefaling Nr. 1«, se Jørgen Hæstrup: Hemmelig Alliance, I, s. 179 ff. og Aage Trommer: Modstandsarbejde i nærbillede, s. 190 ff.
9. Anker Olesens ber. jfr. Tage Andersens ber.
10. Tage Andersens ber.
11. Anker Olesens ber.
12. Anker Olesens ber. jfr. Stig Jensens ber.
13. Tage Andersens ber.
14. Tage Andersens ber.
15. Deleurans ber. jfr. Kaj Christensens ber.
16. W. F. Hellner: I anden række, s. 151.
17. Tage Andersens ber. jfr. Oppermanns ber.
18. Jens Chr. Lunn's ber. jfr. Tage Andersens ber.
19. Volmer Hansens brev af 14.5.1985 og O. Warthoe-Hansens brev af 4.7.1982. (citater).
20. Movins ber.
21. Toussiengs ber. jfr. Tage Andersens ber. – Oplysninger vedr. afdøde Hakon Keller fra dennes bror, Jørgen Keller, i brev af 31.3.1983 og fra P. Chr. Gabriel, »Udtalelser vedr. Hakon Kellers arbejde i modstandsbevægelsen«, dateret 26.6.1981.
22. Se Tage Andersens ber., Anker Olesens ber., Bistrups ber., Preislers ber. og Siboskas ber.
23. Palle Roslyng-Jensen: Værnenes politik – politikernes værn, s. 309 ff.
24. Anker Olesens ber. jfr. oplysninger fra Flemming Muus af 21.5.1982.
25. E. P. V. Petersens ber.
26. Ø. Bechs ber., vedr. Færgegrupperne.
27. J. J. Hjorth-Jensens ber., jfr. C. Feldthusens ber. Hildahl boede tid efter anden hos begge beretterne. Feldthusen: ». . . og fra mine vinduer, som vendte ud til Store Bælt, kunne vi se skibene helt fra Vengeancegrunden.«
28. Ø. Bechs ber. jfr. Preben Holms ber.

29. C. Feldthusens ber.
30. Kaj Christensens ber. jfr. Rapport fra Helsingør militære byledelse.
31. Bistrups ber.
32. Bistrups ber. jfr. Boy Preislers ber. 1979.
33. Styrkelisten for Kalundborg, Reg. V ark.
34. Tage Andersens ber. – Styrketallet for april 1944 ses af Anker Olesens ber.
35. Tage Andersens ber.
36. Oversigten findes i Stig Jensens ark. Den er ikke dateret, men den synes at have foreligget ved udgangen af august 1944. Tallene bør nok tages med noget forbehold. Nogle steder synes tallet at være for stort, andre steder for lille. I Frederikssund var der i august 1944 ca. 70 mand med i modstandsbevægelsen. O-grupperne kan ikke være medregnet.
37. Deleurans ber. og Kaj Christensens ber.
38. A. E. Nielsen var Ringens mand i Rungsted, men han havde også forbindelse til folk fra Holger Danske, bl.a. Jørgen Haagen Schmidt. («Citronen») – A. E. Nielsens samt.
39. Kaj Christensens ber.
40. Kaj Christensens ber., I. V. Tegners ber. og Deleurans ber.
41. Rapport fra Helsingør militære byledelse.
42. Henrik A. Bengtsen: Modstandskampen i Helsingør 1940–45, s. 72 ff.
43. E. Truelsens breve af 18.10.1982, 4.7.1983 og 11.7.1983 jfr. A. D. Jensens ber. Frederiksborg Amts Avis bragte den 30.5.1945 et interview med E. Lütken, hvor han oplyste, at han var »amtsleder for de militære styrker i Nordsjælland, fra de blev oprettet . . .« – Tanken om at Frederiksborg amt skulle have været delt i øst og vest helt fra starten af organisationen af amtet kommer også til udtryk i bladet »Hjemmeværnsdistrikt Nordsjælland«, 10.5.1959 – H. Langkilde: Fra modstandsbevægelse til hjemmeværnsforeninger. Jfr. Deleurans ber. og Kaj Christensens ber. blev amtet først delt ultimo november 1944. Oberst Tage Andersen nævner da i sin ber. heller intet om en deling af amtet, og han nævner kun Deleuran som amtsleder. Tage Andersen gik af som regionsleder i oktober 1944. – Da forfatteren den 30.9.1984 talte med den da 89-årige vejass. A. E. Nielsen, Hørsholm, blev delingen af amtet bragt på bane. A. E. Nielsen gav udtryk for, at der havde været en slags opdeling inden november 1944. For at lette organiseringen var også Sorø amt delt op i to operationsområder, der var dog heller ikke her tale om nogen egentlig deling af amtet.
44. E. Truelsens brev af 4.7.1983.
45. Erik Jensen/Peter Bach Andersen samt.
46. Filtenborgs brev af 10.3.1983, Knud Olsens ber. og A. E. Nielsens samt.
47. Knud Olsens ber.
48. Filtenborgs brev af 10.3.1983 jfr. Eigil Mehrs ber. og brev af 10.3.1983, samt Mortens Nielsens brev af 5.10.1983.
49. Palle Roslyng-Jensen: Værnenes politik – politikernes værn, s. 203 ff.
50. Spørgsmålet om at samle en hær på 5000 mand – ved København – blev drøftet ved en ugehøjskole i Sønderjylland, hvor oberst Lunn forøvrigt gav en times instruktion i brugen af et gevær 89. Tanken om den store hær, som Arne Sørensen skulle skaffe, var på dette tidspunkt urealistisk, men man anede snarlig invasion i landet i august 1943.

Mødet den 23. november 1943 fandt sted i skuespillerinden Marguerite Vibys dagligstue.

C. D. O. Lunn's ber.

51. Jens Kjærgaards samt.

52. P. E. Glahns ber.

53. Oppermann giver Diemars grupper nævnte karakteristik i sin ber.

54. C. D. O. Lunn's ber.

55. C. D. O. Lunn's ber.

56. Tage Andersens ber. jfr. samt. F. O. Nielsen/V. Ledhus-Larsson.

57. H. K. Niensens ber.

58. Chr. Meldgaards brev af 18.9.1984.

59. H. K. Niensens ber.

60. F. O. Niensens koncept A.l.h.

61. F. O. Niensens koncept A.l.h. jfr. samt. F. O. Nielsen/V. Ledhus-Larsson.

62. Manuskript til: Kalundborgs Historie, s. 37. D. F. Petersens ber.

63. J. F. Bøttgers samt. ·

64. Styrkelister fra Høng, Reg. V ark., jfr. Høng – en grundtvigsk skoleby – Else Skovdal: Befrielsessommeren i Høng 1945. (Lokalhist. forening for Høng kommune 1983).

65. Oppermann's ber.

66. Jens Chr. Lunn's ber.

67. Tage Andersens ber. jfr. Jens Chr. Lunn's ber.

68. Hovedrapport vedrørende Schalburgkorpset, rapport af 26.7.1945 fra kriminalpolitiet i Korsør. – Der deltog ca. 100 Schalburgfolk i begravelsen. En 12-årig dreng blev slået ned, da han ikke hilste korpsets fane. Samme medfart fik en 17-årig pige, hun hilste ikke korpsets solbanner. Der vankede knyt-næveslag til en del gående og cyklende borgere i Korsør, hvoraf mindst en havde råbt »nazisvin«. Ved »Klubhotellet« blev en mand stukket hårdt i ryggen og siden af Schalburgfolk, der også ryddede en isbar i Nygade.

69. Bladet blev i stor hemmelighed trykt i København og udkom både i februar og marts 1944. Oplysningerne her stammer fra »Slagelse-Kurere«, 1.2.1944.

70. Årsskrift for Slagelse elevsamfund 1946 (Slagelse gymnasium) – Vilh. Melgaard: Slagelse under besættelsen – efter dagbogsoptegnelser, s. 30.

71. Historisk samfund for Sorø amt, Årbog 1979 – Frede Hansen: Socialdemokratiet i Slagelse gennem 90 år, s. 19 ff.

72. Udtalelsen er gengivet af Vilh. Melgaard i det under note 70 anførte arbejde, s. 31.

73. Vilh. Melgaard: Slagelse under besættelsen, s. 31.

74. Lars Skottes ber. »Slagelse by«, Otto Madsens samt. og J. Knudsen Peder-sens rapport til Frihedsbevægelsens Samråd af 17.7.1946.

75. Lars Skottes ber. »Slagelse by«.

76. Jens Chr. Lunn's ber. – De personer Jens Chr. Lunn havde kontakt med i Dianalund og Ruds-Vedby, var henholdsvis skovfoged J. P. Rommelhoff og Falckstationsleder V. Zohnesen. Sidstnævnte, der dannede en sabotage-gruppe, var kommet med i bevægelsen via sine kolleger i Roskilde og Slagelse – E. Arboe-Rasmusen og Bruno de Neergaard.

77. Niels E. Petersens ber.

78. Leths ber. jfr. Ib Hauges samt.

79. Leths ber.
80. Svend Olsens ber. »Sorø by«.
81. I »Dagbladet« for 23.3.1985. (2. sektion, s. 7).
82. E. P. V. Petersens ber.
83. Poul Sørensens ber.
84. Poul Sørensens (Maglegaards) ber./samt. jfr. oplysninger fra Thorkild Sørensen.
85. Svend Yttesens ber.
86. Jens Chr. Lunn's ber. – Yttesen fik efter krigen oplyst, at en af de udpegede pladser ved søen havde været brugt. Søen må, ret naturligt, have været Tystrup sø.
87. Toussiengs ber.
88. Movins ber.
89. Movins ber.
90. Toussiengs ber.
91. Movins ber. – Jfr. Hans Tønnesens ber. blev »byrådet« afskaffet og genoprettet, men han nævner ikke, at der fortsat blev holdt møder. Det er dog nærliggende at antage, at lederne af de enkelte fraktioner fortsat må have talt sammen om problemerne.
92. Movins ber.
93. Volmer Hansens brev af 14.5.1985.
94. P. Chr. Gabriels ber.
95. P. Chr. Gabriels ber. jfr. oplysninger fra P. H. Larsen, 5.9.1985.
96. Børge Petersens ber. og Toussiengs ber. jfr. Alfred Søndergaards rapport til OSS, Stockholm, 18.4.1945.
97. Stevns Museum: Besættelsen og befrielsen på Stevns – Børge Nielsens erindringer.
98. Stevns Museum: Besættelsen og befrielsen på Stevns – Leif Jensen: Møllebjerggruppen.
99. Stevns Museum: Besættelsen og befrielsen på Stevns – Elof Østerlund: Nogle erindringer fra krigsårene.
100. Stevns Museum: Besættelsen og befrielsen på Stevns – Karen Nissen: Det sidste krigsår på »Myrekær«.
101. Se herom Anders Bjørnvad: De fandt en vej, s. 111 ff.
102. Kjeld Olesen, oplysninger af 7.1.1983, »Billed-Bladet« for 24.9.1981 og Karen Nissen: Det sidste krigsår på »Myrekær«.
103. Toussiengs ber.
104. Toussiengs ber. jfr. oplysninger fra Mogens Bøgebjerg Hansen m.fl. i »Distriktstabens« arkiv, Stege.
105. Se om de pgl. i: Danmarks Hær, I, s. 355–56.
106. Preislers ber. (citatet) jfr. Victor Søndergaards ber.
107. Preislers brev af 14.3.1985.
108. Svend Aage Jørgensens ber.
109. Kjeld Nielsens ber.
110. E. Pørtners samt. og breve af 6.9.1983 og 16.9.1983.
111. Se Sigurd Højby: »Som jeg oplevede det«, s. 83.
112. E. Pørtners brev af 16.9.1983.
113. S. Bille Fynbos samt. jfr. styrkelisten for Maribo (Afsnit II), Reg. V ark.
114. E. Pørtners samt.

115. Preislers ber. jfr. AS 19-322, Nykøbing F. 31.8.1944. En konditor fik en bane-pakke, der viste sig at indeholde trotyl og sprængblyanter, hvilket han straks meddelte politiet. På godsekspeditionen kunne man oplyse politiet om, at der efter pakkens forsendelse havde været en mand, der i konditorens navn havde bedt om pakken, men hvem denne person var, havde man ingen anelse om hos DSB.
116. E. Pørtner i brev af 13.6.1976. (Til Else Lindhardtsen).
117. E. Pørtners samt. og Else Lindhardtsens oplysninger vedr. kirkenøglen.
118. Schrøders ber.
119. Aage Højland Christensens ber.
120. I Jylland besøgte Højland Christensen og hans hjælpere op mod 50 byer, ikke mindst i Syd- og Sønderjylland. – Se om Ringens arbejde Steen M. Andersen: Modstandsorganisationen Ringen 1941–1945.
121. Manuskript til Kalundborgs Historie, s. 32 ff.
122. Filtenborgs breve af 7.3.1983 og 29.3.1983.
123. Truelsens samt.
124. Jfr. Hoffmanns samt. var Højland Christensen af den opfattelse, at det var folk fra O-grupperne – og dermed Den lille Generalstab, der stod bag Stephensens udvisning.
125. Truelsens brev af 7.10.1982.
126. Vilhelmsens samt.
127. O. Stephensens samt.
128. Sven Hoffmanns ber.
129. Her, og i det følgende om Hoffmanns færd i Regionen, henvises til Hoffmanns samt. Oplysningerne om, hvem der var Ringens lokale repræsentanter, stammer fra »Alfabetisk fortegnelse over medlemmer af DSR/Ringen, 1941–45«, i Ringens ark., læg II, FM.
130. Henrik A. Bengtsen: Modstandskampen i Helsingør 1940–1945, s. 58.
131. Steen M. Andersen: Modstandsorganisationen Ringen 1941–1945, s. 96 ff.
132. Svend O. Juhls ber.
133. Se herom Aage Trommer: Modstandsarbejde i nærbillede.
134. Aage Højland Christensens ber.

135.	Styrketal	Værnepligten aftjent
Helsingør	430	115
Tikøb	360	132
Humblebæk	92	30
Værløse	89	29
Skamlebæk	260	112
Odden	55	27
Audebo	75	16
Møn	230	104
	1591	565

Jfr. styrkelisterne pr. 5.5.1945 for ovennævnte lokaliteter i Reg. V ark.

Fra Helsingør blev der kun givet oplysninger om værnepligtsforhold fra 2 af kompagnierne. (DKP's komp. og O-2 komp.)

Jfr. Alfred Søndergaards rapport til OSS havde flere hundrede modstandsfolk på Stevns m.v. også aftjent deres værnepligt.

136. Amerikanerne, der rådede over 4 squadrons til nedkastningsoperationer, foretog i august 1944 godt 340 vellykkede missioner over Vesteuropa. Der blev nedkastet 227 faldskærmsagenter, 718 tons forsyninger og 6,3 million løbesedler. Det britiske luftvåben, RAF, havde 5–6 squadrons til varetagelse af nedkastnings- og luftlandeoperationer.
Natten til den 1. september 1944 var 24 britiske og 37 amerikanske fly på drop-mission over Vesteuropa.
– Se Hermann J. Estelmann: Da Yankee'erne kom, s. 31, Årsskrift for Frihedsmuseets Venner 1977 og Anders Bjørnvad: Faldne allierede flyvere 1939–1945, s. 15. Om natten til den 1.9.1944 henvises til Martin Middlebrook og Chris Everitt: The Bomber Command War Diaries, s. 576, og Roger A. Freeman: Mighty Eighth War Diary, s. 336.
137. Se Palle Roslyng-Jensen: Værnenes politik – politikernes værn, s. 316 ff.

Noter til 9. Den politiske kamp

1. Ib Hauges samt.
2. Ib Hauges samt. – Se om gruppens arbejde i sin helhed »Frit Danmark«, særnummer for Nakskov, 1945, samt oplysninger til KB fra Svend Langhorn.
3. E. Jensens ber.
4. Ib Hauges samt. – At Steffen Jensen var rejsesekretær fremgår af en skrivelse fra Otto Brüel på vegne af Frihedsbevægelsens bykomite for Haslev. (Andragende om økonomisk hjælp til et medlem af modstandsbevægelsen i Haslev, 1946. Tilgået i foto-kopi).
5. Oplysninger til KB vedrørende Frit Danmark-gruppen i Haslev jfr. Emil Jensens samt.
6. Helga Hansens ber.
7. Ib Hauges samt. – Om begivenhederne i Næstved i september 1944, se Movins ber.
8. N. P. E. Jensens ber.
9. Beskrivelsen af produktionsforløbet i Stubbekøbing foreligger på en seddel i DS-arkivet. Den er hverken dateret eller underskrevet, men som det ses, var beretteren godt inde i de lokale forhold.
10. Ib Hauges samt. jfr. Svend Olsens ber., hvor det nævnes, at en gruppe fra Glumsø deltog i våbenmodtagelser ved Tystrup sø.
11. Kresten Knudsens ber.
12. Ib Hauges samt. og Knudsen Pedersens samt. I Slagelse var man ikke klar over, hvorfor Francker tog over, et forhold som Hauge iøvrigt slet ikke nævner.
13. Hans Snitker: Frit Danmark, s. 131. Her findes en oversigt over »Frit Danmarks« oplag i november 1944.
14. Hans Snitker: Frit Danmark, s. 131 ff.
15. Der henvises her generelt til Leo Buschardt, Albert Fabritius og Helge Tønnesen: Besættelsestidens illegale blade og bøger – og/eller til det indsamlede materiale KB's undersøgelse bygger på.
16. AS 13-101. Sagen startede i marts 1943, og der blev foretaget mange afhøringer af politiet i Sorø.
17. Formanden for Dansk Samling i Kalundborg, bogtrykker Volmer Vejtlø, oplyser i brev af 10.2.1983, at det var ham og to partifæller, der lavede bladet. »Poul Dam lavede bladhovedet i linoleum!«

18. Erik Terps ber.
19. Bl.a. Frit Danmark-grupper tog højde for en evt. strømafbrydelse ved at anskaffe batterimodtagere.
20. Hinchelys ber.
21. Hinchelys ber. jfr. Engelbrecht Niensens samt.
22. Faldne i Danmarks Frihedskamp 1940–45, s. 119 (om Kjeld Frederiksen) og Hinchelys ber.
23. Hinchelys ber.
24. Se om dette møde bl.a. Faldne i Danmarks Frihedskamp 1940–45, s. 119. Hinchely blev af gestapo i starten antaget for at være Børge Outze.
25. Oversigten findes i Hinchelys ber. Tallene, der må være skønsmæssige, er fremkommet efter drøftelser med Niels Jørgensen, Mogens Bojesen-Koe-foed, Johs. Langhoff, Helle Monies, Flemming Engelbrecht Nielsen m.fl. Tallene vedr. S.E. er læst og accepteret af Arne Sejv.
»Studenternes Efterretningstjeneste« leveret til Roskilde enten duplikeret eller trykt:

Efterår 1942	150 ekspl.
januar–april 1943	500 ekspl.
maj 1943	1.500 ekspl.
juni 1943	9.000 ekspl.
juli 1943	9.000 ekspl.
august 1943	9.000 ekspl.
september 1943	9.000 ekspl.
oktober 1943	10.000 ekspl.
november 1943	10.000 ekspl.
december 1943	10.000 ekspl.
januar 1944	10.000 ekspl.
februar 1944	10.000 ekspl.
marts 1944	12.000 ekspl.
april 1944	12.000 ekspl.
maj 1944	12.000 ekspl.
juni 1944	12.000 ekspl.
juli–september 1944	25.000 ekspl.

Ialt ca. . . . . . 161.150 ekspl.

26. Hverken dette blad, eller f.eks. et blad produceret af Studenternes Efterretningstjenestes gruppe i Slagelse, er omtalt hos Buschardt, Fabritius og Tønnesen.
27. Hinchelys ber.
28. Oversigten findes i »Roskilde Kureren«, august 1945, s. 9 ff.
29. Engelbrecht Niensens samt.
30. »Roskilde Kureren«, august 1945, s. 2 ff. og Faldne i Danmarks Frihedskamp 1940–45, s. 46 ff. (om Jørgen Arboe-Rasmussen).
31. »Roskilde Kureren«, august 1945, s. 12, og »Roskilde Tidende« 30.4.1980, s. 17.
32. Børge Lindegaard Olsens ber.
33. Hinchelys ber.
34. Red. af det pågældende nummer var Johs. Christiansen, der venligst har tilsendt forfatteren bladet (fotokopi).

35. Forfatteren har aldrig fået svar på en lang række spørgsmål fremsendt til Børge Lindegaard Olsen. Et af disse lød: »Da bladfordelingscentralen i Roskilde i september 1944 kom i vanskeligheder, hvad skete der så?«.
36. Børge Lindegaard Olsens ber.
37. Se om Jørgen Sejr i Faldne i Danmarks Frihedskamp 1940–45, s. 401 ff.
38. B. Daugaard Pedersens ber.
39. Bendt Raunholt Hansens ber.
40. Aage Deleurans brev af 26.10.1981.
41. Anders Holms ber.
42. Anders Holms samt.
43. Se Buschardt, Fabritius og Tønnesen: Besættelsestidens illegale blade og bøger.
44. J. Hagemann-Petersens notater oplyser om DsO's distributører i Kalundborg, det var kommunefuldmægtig Børge Jørgensen og kommuneassistent Frank Larsen.
45. Per Winthers indberetning til KB, »Gymnasiast og »bladudgiver« i Ringsted under besættelsen«, artikel af Per Winther i »Dagbladet« for 1.5.1980 og Erik Heegaards ber.
46. Gunnar Vagtborgs brev af 16.11.1981. – Se om modstandsbevægelsen i Hedehusene m.v. – Martin Hansen: Hedehusene, Kallerup og Baldersbrønde gennem tiderne, s. 65 ff.
47. Gunnar Vagtborgs brev af 16.11.1981.
48. N. C. Nebelongs brev af 23.10.1981.
49. Frihedskæmperkort for 1. deling i Distriktsstabens ark./Møn. Her oplyser S. Aarø Petersen og E. H. Schmidt om deres tilknytning til DsO.
50. Se interview med Edmund Nielsen i »Møns Folkeblad«, 23.5.1945.
51. Knud Olsens ber.
52. Knud Olsens ber.
53. Morten Nielsens brev af 10.10.1984.
54. Knud Olsens ber.
55. Arne Lindegaard Olsen er i Frihedskampens Veteraners medlemsliste opført som tilhørende DsO.
56. G. Haastrup-Vigs breve af 27.11.1982 og december 1982 – samt mundtlige oplysninger givet af Haastrup-Vig i en samtale med forfatteren 9.12.1982. Desuden »Sjællands Kurere«, 1.6.1946, »DsO'ET efter 5. maj«. Se om bl.a. Ringens e-tjeneste H. C. Bjerg: Ligaen, II, s. 163.
57. Paul Jardings brev af 26.4.1983.
58. Oplysningerne foreligger som en påtegning af 11.7.1945 på en skrivelse til SJL fra generalkommandoen (kaptajn Schjødt-Eriksen) af 8.6.1945.
59. Forfatteren har DsO-meldingen af 30.4.1945 i kopi, den har betegnelsen »Brev nr. 1797«.

Jfr. styrkelisten for »Sorø bykommando«, 18.5.1945, var bestyrer Erik Larsen, »leder D.s.O. Sorø«, medlem af lokalkomiteen.
60. Sagens akter ligger i Reg. V ark. (SJL's efterretningstjeneste).
61. DsO's indbydelse til mindegudstjenesten »Meddelelse nr. 1«, Hinchelys ber., »Roskilde Dagblad« og »Roskilde Avis« for 28.5.1945. Venstreavisen »Roskilde Dagblad«, der gav mindegudstjenesten en fyldigere omtale end det konservative blad »Roskilde Avis«, nævner, hvorfra de talrige faner kom. DsO Slagelse mødte med 2 faner, DsO fra Maribo, Frederikssund og Sten-

løse med hver 1. Desuden var der KU-faner fra Frederiksværk, Roskilde, Sorø, Helsingør, Ringsted og Skælskør. Dertil var der en del faner fra soldaterforeninger og gymnastikforeninger m.v.

62. Forfatteren har et eksemplar af tryksagen fra DsO's ET, der bærer overskriften »Stikkere – Værnemagere, Feltmadrasser, Nazister« med underteksten »Hver by har sin heks, hver skov sine trolde«.

Udover de ovennævnte kategorier af personer blev bl.a. også sludderhovederne og folk, der havde melet deres egen kage, nævnt som emner for anmeldelse – »lad os hellere få et navn en gang for meget end en gang for lidt«.

I det samlede materiale ligger afhøringsrapporter optaget af DsO og indsendt til DsO's ET. I disse rapporter forekommer vendinger som »Denne sigtelse er hermed ophævet.«, »... har været i forhør« og »... går X fri fra nogen tiltale«.

63. Skrivelsen er mærket »Fortroligt, Sj. E. nr. 342–347«, Reg. V ark.

64. SJL/Skrivelse nr. 1798, Reg. V ark.

– Af et stort anlagt interview med Børge Lindegaard Olsen i »Dagbladet« for den 9.10.1982 fremgår det, at journalisten fik det indtryk, at DsO måtte indgå som en af grundfarverne i en evt. beskrivelse af modstandsbevægelsen på Sjælland. Af interviewet fremgår det iøvrigt, at DsO i betydelig grad tog sig af likvideringer, også for andre organisationer, idet Paul Jarding skulle have været DsO's juridiske konsulent i disse sager.

Det er forfatteren bekendt, at Jarding på det kraftigste imødegik de (af Lindegaard Olsen) fremsatte udtalelser vedrørende sin andel i de nævnte sager. (I brev til Børge Lindegaard Olsen fra Paul Jarding af 10.11.1982).

Jfr. ovennævnte interview skulle DsO's ledelse have bestået af chefen, Børge Lindegaard Olsen, C. C. Hinchely, Haastrup-Vig og Paul Jarding. Bl.a. på grund af denne oplysning er Hinchely og Haastrup-Vig i brevet af 10.11.1982 nævnt blandt de, der »finder det helt utilstedeligt, at en så misvisende redgørelse, som den artiklen indeholder, er fremkommet«.

65. Der henvises til datablad vedrørende Nakskov skibsværfts nybygning nr. 114, »Millerntor«. Tilsendt i kopi fra Nakskov skibsværft 14.11.1983. – Om de dansk-tyske aftaler vedr. bygning af skibe, se Sigurd Jensen: Levevilkår under besættelsen, s. 173 ff.

66. Se om denne overflyvning eksempelvis Roger A. Freeman: Mighty Eighth War Diary, s. 124.

67. AS 22-93.

68. Angående strejkerne i sommeren 1944, se Hans Kirchhoff: Augustoprøret 1943, II, s. 276 ff.

69. Henrik A. Bengtsen: Modstandskampen i Helsingør 1940–1945, s. 74 ff.

70. Axel Johansens ber.

71. Hans Tønnesens samt.

72. Movins ber.

73. Rigspolitichefens melding 3.7.1944 kl. 19.07.

74. Movins ber.

75. Esben Kjeldbæk: Modstandsbevægelsen på Stevns, Møn, i Vordingborg og på Lolland-Falster, s. 11.

76. Borgmester A. V. Jensen blev i september 1945 af tre socialdemokratiske partifæller indklaget for Socialdemokratisk Forenings Undersøgelsesudvalg bl.a. på grund af sin holdning under strejken i juli 1944. Borgmesteren afgang

en redegørelse 21.9.1945, hvor han bl.a. fremførte den rolle DKP's »Tiden« havde haft i sagen. Det var her, han var blevet »hængt ud«.

En del vidner blev afhørt. I denne forbindelse kom det frem, at borgmesteren jfr. oplysninger fra en gestapomand havde arbejdet for et godt forhold mellem det kommunale vagtværn og det tyske politi. Det er tydeligt, at man arbejdede på at få borgmesteren fjernet.

– Sagen ligger i P. E. Larsens ark. (lukket læg).

77. Movins ber.

78. Frode Jakobsen: I Danmarks Frihedsråd, I, s. 236.

79. Rigspolitichefens melding 3.7.1944 kl. 19.07.

80. Rigspolitichefens melding af 4.7.1944.

81. Mindesten for de 11 myrdede ved Lauring mose.

82. J. Hagemann-Petersens manuskript vedrørende Kalundborg 1939–45.

83. Søren Hjorth-Jensen og Henrik Mogensen: Brosagen i Korsør, s. 25 og note 19. – Nævnte beretning omhandler en sag fra november 1942, hvor Hjorth-Jensen nægtede at åbne Halskovbroen for et tysk marinefartøj. Han gjorde dette for at forhindre, at det tyske skib skulle optage en kajplads, der var forbeholdt danske minestrygere. Da man fra tysk side mente, at Hjorth-Jensen havde hindret et tysk krigsskibs bevægelser, gav episoden anledning til særdeles svære dansk-tyske forhandlinger i de følgende måneder.

84. Om strejker som våben i den europæiske modstandskamp, se Jørgen Hæstrup: Den 4. våbenart, s. 88 ff. og Aage Trommer: Bag Fronterne 1939–45, besættelsesvilkår.

85. Se om Frihedsrådets lokalkomiteer Jørgen Hæstrup: Hemmelig Alliance, II, s. 122 ff. og Aage Trommer: Modstandsarbejde i nærbillede, s. 224 ff.

86. Der henvises til det samlede materiale vedrørende lokalkomiteerne i Reg. V.

87. »Frit Danmark«, særnummer for Nakskov 1945.

88. »Roskilde Dagblad« for 17.5.1945.

89. Henrik A. Bengtsen: Modstandskampen i Helsingør 1940–1945, s. 81 ff.

90. Red. Ebbe Munck og Børge Outze: Danmarks frihedskamp, II – Præstø amt af Otto Elbo.

Af et avisudklip vedlagt Harry Larsens ber. fremgår det eksempelvis, at den person, der jfr. ovennævnte værk repræsenterede Hærens Efterretningstjeneste, var repræsentant for »landbruget«. Måske var der tale om en landmand, der havde drevet efterretningsvirksomhed!

91. C. Thisted's ber.

92. Tage Hansens ber. og samt. – Preben Holm, bylederen, nævner i sin sup. ber., at »Pinky« beklædte en post indenfor DKP.

93. N. P. E. Jensens ber.

94. Bylederen, reservekirurg Movin tiltrådte en ny stilling i København pr. 1. februar 1945. På dette tidspunkt var der ikke dannet en lokalkomite i Næstved. – Movins ber.

95. »Isefjords-Posten« for 8.5.1945 oplyser navnene på samtlige medlemmer af de tre lokalkomiteer. – Desuden oplysninger i sagen fra Elith Truelsens brev af 3.9.1984.

96. J. Knudsen Pedersens samt. – jfr. Knudsen Pedersens indberetning til Frihedsbevægelsens Samråd 17.7.1946 vedrørende lokalkomiteens medlemmer i Slagelse.

97. Manuskript til: Kalundborgs Historie, s. 34.

98. Emil Jensens samt. og E. Thannings brev af 18.12.1986.
99. K. Feldberg Rasmussens brev af 23.5.1984.
 – Det havde været ønskeligt at kunne opstille en fuldstændig liste over samtlige medlemmer af lokalkomiteerne i REGION V. Forfatteren har dog måttet afstå fra noget sådant, da det foreliggende materiale angående lokalkomiteerne og deres sammensætning er ufuldstændigt og iøvrigt uden tilstrækkelig sikkerhed for, at alle de givne oplysninger er korrekte.
100. Her og i det følgende henvises generelt til Hovedrapport vedrørende Schalburgkorpset.
101. AS 13-209. Jfr. en annonce i »Folketidende« for 17.6.1944 var alle velkomne til at deltage i kurset.
102. Den 18.2.1944 blev en Schalburgmand indlagt på Ringsted sygehus med bl.a. to skudsår i hovedet. Den 30.8.1944 nedskød Schalburgfolk en CB'er, der under luftalarm var på vej til sit tjenestested i Ringsted. Han døde kort efter beskydningen. Den 2.9.1944 blev derpå en Schalburgmand skudt ned og dræbt på en kaffebar i byen. AS 13-164, AS 13-234 og AS 13-237.
103. Hovedrapport vedrørende Schalburgkorpset, s. 22–23.
104. O. H. Wollesens ber.
105. Ved samme lejlighed blev oberstløjtnant Callisen forsøgt arresteret, men han var på et vink fra Wollesen et par dage før gået »under jorden«. Wollesen blev anbragt i Vestre Fængsel, hvor han i det følgende halve år sad i enecelle, der var hermetisk tillukket fra omverdenen. »Rundt om mig, ja selv på min krop, var det fuldkomne INTET snedigt og bestialsk gennemført«.
- Efter at være kommet til Frøslevlejren i februar 1945, fik Wollesen pludselig den 19. april besked på, at han var frigivet og godt kunne tage toget hjem til Ringsted. Wollesen undrede sig så meget over sin løsladelse, at han ikke tog til Ringsted før et par dage før den 5. maj.
- Derved reddede han antagelig livet, for på Ringsted station stod den 19. april en Schalburgmand klar til at skyde Wollesen, når han ankom med toget fra Jylland sidst på aftenen.
- Wollesen var efter krigen med til at afhøre talrige Schalburgfolk, rapporter der indgår i Hovedrapport vedr. Schalburgkorpset, og i denne forbindelse kom det planlagte mordforsøg frem. »Mærkeligt nok tilstod samme mand dette overfor mig personligt under en afhøring senere på året, og hans forklaring blev bekræftet også fra anden side.«
 (O. H. Wollesens ber.).

Noter til 10. Våbenforsyninger

1. Leverancerne af våben fra Sverige er beskrevet indgående i flere værker, se Jørgen Hæstrup: *Hemmelig Alliance*, II, s. 173 ff., Helge Klint: *Efterretnings-tjenesten og hærens illegale transporttjeneste 1940–45*, s. 148 ff., Palle Roslyng-Jensen: *Værnenes politik – politikernes værn*, s. 316 ff. og Svend Schjødt-Eriksen: *En udsat post*, s. 51 ff.
2. I Øresundstjenestens ark. (pakke nr. 7) ligger en opgørelse over, hvornår maskinpistolerne og ammunitionen blev leveret til udskibning i de svenske havne. Af de 17 sendinger i 1944 var de tre, der nåede svensk havn i oktober, de største. Her blev der ialt leveret 1550 »konvolutter«.

3. Om datoerne for leverancerne, se Helge Klint: Efterretningstjenesten og hærens illegale transporttjeneste 1940–45, s. 166 ff.
4. En oversigt over antallet af de fra Sverige leverede våben findes i Palle Roslyng-Jensen: Værnenes politik – politikernes værn, s. 318. Om transporten af kuglelejer, se Jørgen Hæstrup: Hemmelig Alliance, II, s. 176.
5. Helge Klint: Efterretningstjenesten og hærens illegale transporttjeneste 1940–45, s. 155, Harry Larsens ber., Tauber Hansens samt., J. Hagemann-Petersens manuskript vedr. Kalundborg 1939–45 og Johs. Rasmussens ber.
6. Meddelt af Carmel Hansen.
7. Helge Klint: Efterretningstjenesten og hærens transporttjeneste 1940–45, s. 168: Her angives, at der via Sverige blev »importeret« 8225 stk. våben. Jfr. Palle Roslyng-Jensen: Værnenes politik – politikernes værn, s. 318, udgjorde de »svenske våben« ca. 7500 stk. Dette sidste tal omfatter dog ikke nogle leverancer af pistoler.
8. Palle Roslyng-Jensen: Værnenes politik – politikernes værn, s. 332 ff. jfr. Helge Klint: Efterretningstjenesten og hærens transporttjeneste 1940–45, s. 154.
9. H. C. Bjerg: Ligaen, II, s. 43 ff. Forfatteren giver her udtryk for, at Den lille Generalstab var i sin gode ret til at fordele de svenske maskinpistoler.
10. Brevet findes i Lippmanns ark.
11. Hans Hansens ber. – jfr. Preben Holms supp. ber., hvor det hedder: »Heldigvis fik vi snart tilstrækkelig med våben fra England«.
12. Jfr. Aksel Frandsens ber. hentede han midt i oktober 1944 en last på 140 maskinpistoler ved Tissø, som han gemte i nogle tørveskure. »Alt dette lå i lang tid derinde, ja det lå der også, det meste af det, da tyskerne i april 1945 endevendte hele gården – på nær tørveskurene.«
Aksel Frandsen har i en telefonsamtale den 8.10.1985 meddelt forfatteren, at man fra Slagelse havde hentet ca. 1/3 af maskinpistolerne inden april 1945. Resten blev afhentet i sidste halvdel af april, mens Frandsen var »under jorden«.
13. Preben Holms ber.
14. Kaj Christensen nævner i sin ber., at man i Helsingør ca. den 2. maj 1945 modtog ca. 100 maskinpistoler fra København. – Se om løsningen af de 1800 maskinpistoler Helge Klint: Efterretningstjenesten og hærens transporttjeneste 1940–45, s. 162 ff. samt note 41, s. 182.
15. Jfr. Palle Roslyng-Jensen: Værnenes politik – politikernes værn, s. 328.
16. Værnenes illegale militærorganisation havde i begyndelsen af 1944 udarbejdet en liste over særligt betydningsfulde objekter til sikring i en kaos-situation. Under punkt 6 er her nævnt radiostationerne i Kalundborg, Skamlebæk og Herstedvester.
17. Jfr. styrkelisten for Kalundborg distriktskommando af 14.5.1945 rådede de 3 kompagnier i Kalundborg by over henholdsvis 34, 25 og 27 stk. svenske maskinpistoler. Desuden havde en stabsdeling 10 svenske maskinpistoler, politistyrken 12 stk., sabotagegruppen 4 stk. og havnekommandoen 3 stk. Resten, ca. 1/3, forelå hos kompagnierne i landdistrikterne. Fordelingen af de svenske maskinpistoler i Holbæk amt var iøvrigt, jfr. styrke- og våbenlister, som følger: Holbæk 40 stk., Jyderup 24 stk., Nykøbing S. 8 stk. og Skamlebæk 5 stk.
18. Hans Hansens ber. – Beretteren var efter den 19. september 1944 gået »under jorden« i Næstved sammen med to andre betjente fra Korsør.

19. Erik Terps ber.
20. Tage Fischer Holsts ber., Tage Fischer Holst: Gør hvad du ikke tør, L. A. Duus Hansens ark. og ber. – Regner Clausens samt. og C. C. Hinchelys ber. oplyser om senderingerne fra Roskilde.
21. Krarups ber., Erik Christiansens ber., Brorlys ber., Gert Blædels samt., Stig Jensen: Sandfærdige løgnehistorier, s. 110 ff. og Jørgen Hæstrup: Hemmelig Alliance, II, s. 150 ff.
22. Telegramkorrespondancen i Stig Jensens ark. og Erik Christiansens brev af 20.1.1983.
23. Erik Christiansens brev af 20.1.1983 (citater) og hans ber.
24. Erik Christiansens brev af 20.1.1983.
25. ORB for Squadron No 138 og 161. (Air 27/956/957 og Air 27/1068/1969).
26. ORB for Squadron No 138. Operationer til TABLEJAM 115 og 116 henholdsvis 14., 15., og 22.10.1944. Telegramkorrespondancen i Stig Jensens ark. og O. I. Leths ber., hvoraf det fremgår, at folk fra Sorø var på 3 forgæves udrykninger til »Merløsegård« i oktober 1944.
27. Se telegramkorrespondancen og andet materiale i Stig Jensens ark. Jfr. Krarups ber. havde Ole Geisler til tider bopæl på »Avnsøgård«. »Ågård« var ejet af godsejer Hellemann-Olsen, der ved befrielsen var underdistriktschef i Kallundborg distriktskommando.
28. Meddelt af Erik Christiansen, telefonsamtale 19.11.1985.
29. Se telegrammer i sagen af 27.9., 29.9., 30.9. og 1.10.1944. Telegramkorrespondancen, Toldstrups ark.
30. Axel Dillings ber., Jørgen Dilling-Hansens ber. og brev af 10.5.1982 samt Krarups ber.
31. Axel Dillings ber.
32. Både Krarup og Brorly nævner i deres beretninger, at der var 6 pladser på programmet natten til den 15. oktober 1944, og at der blev modtaget på de 4. Jfr. ORB for No 138 Squadron blev der denne nat sløjet til 5 punkter, men kun nedkastet på 3. Da Stig Jensen hasteaflyste pladserne på Midtsjælland til London den 25.10.1944, var det da netop også 5 modtagepladser, der blev »cancelled«. Den plads, der ikke synes at have været på programmet, må være et punkt ved gården »Hellestrup«. Her havde Stig Jensen godt nok besøgt forvalter Jens Chr. Lunn i sommeren 1944 for at se på en modtageplads, men da Jens Chr. Lunn var blevet amtsleder i Sorø amt, forekommer det sandsynligt, at man afstod fra at benytte et drop-punkt på den jord, som han dyrkede. Pladsen ved »Merløsegård« må under disse omstændigheder ses som en afløser for en evt. plads ved »Hellestrup«. – »Merløsegård« blev drevet af kaptajn-løjtnant i marinen Christian Høegh-Guldberg, der overfor en orlogskaptajn gav tilsagn om, at gårdens marker måtte benyttes som modtageplads. Derpå dukkede Ole Geisler op på gården for en samtale med Høegh-Guldberg. (Meddelt af Gudrun og Chr. Høegh-Guldberg 1.3.1983).
33. Otto Madsens samt., Aksel Frandsens ber., Leths ber., Svend Olsens ber., Blædels samt., Axel Dillings ber., Krarups ber., Jens Chr. Lunn's ber., Hans Schnells ber., Svend Burø's ber., Frants Dalskovs ber. og V. Zohnesens brev af 6.2.1987. – Se desuden »Sjællands Tidende« for 7.5.1985, s. 19. (Artikel af Helge Hansen, der var medlem af Skamstrup-Gruppen).
34. Jfr. ORB for No 138 Squadron (Air 27/956) afgik de 5 fly fra England mellem kl. 20.28 og 20.41. De 5 pladser havde for flyverne kodenavnene TABLEJAM

89, 109, 110, 115 og 116. Da navigatøren på flyet til TABLEJAM 115 blev syg, måtte denne maskine returnere uden at have nået Sjælland. De tre fly, der alle nedkastede 24 cont., landede næsten samtidig efter fuldført mission. Flyet til TABLEJAM 116 nåede derimod først basen ca. 30 minutter efter de 3 øvrige fly, hvilket tyder på, at flyet i en halv times tid havde ledt efter modtagepladsen. Sidstnævnte fly var på vingerne i ca. 7 timer.

I tiden frem til den 1. april 1945 blev våbenforsyningerne til Danmark udfløjet af to britiske Squadrons No 138 og No 161, samt af den amerikanske 492. Bomberment Group (H), der omfattede fire Squadrons. M.h.t. i hvert fald de to britiske Squadrons så blev der ikke i deres ORB's noteret noget om, hvor modtagepladserne var beliggende. Derfor kan man ikke ved læsning af No 138 Squadrons ORB få et vink om, hvor de punkter fra den 14./15. oktober 1944 var beliggende. Kodebetegnelsen TABLEJAM viser dog, at der blev fløjet til Danmark, og da der ikke var berammet våbennedkastninger i Jylland eller på Fyn ovennævnte nat, må det altså have været Sjælland, der blev befløjet. Denne antagelse bekræftes af oplysninger i Brorlys ber., Aksel Frandsens ber. og Leths ber. Disse tre ber. godtgør sammenholdt med Krarups ber. og Axel Dillings ber., at der i det mindste blev modtaget på pladserne ved Gyldenløveshøj, »Svendstrup« og »Selchausdal«, men ikke ved »Merløsegård«. Da der hersker nogen uklarhed omkring pladsen ved »Kattrup« vedr. natten til den 15. oktober 1944, et »mystisk« fly kunne have medvirket her, og da det flere steder er antydnet, at en modtagelse fandt sted på »Hellestrup«, har forfatteren eftersøgt britisk materiale til nærmere belysning af samtlige TABLEJAM missioner til Danmark.

Under henvisning til brev af 13.11.1981 fra Colonel E. G. Boxhall, Foreign and Commonwealth Office, London, til HH oberst Prins Georg og brev af 7.4.1983 fra Air Chief Marshal Sir Lewis Hodges til oberst B. P. Faaberg, kan følgende konstateres. En »key list«, der sammenkæder de danske modtagepladser med TABLEJAM systemet, har været eftersøgt i SOE's arkiver, men uden held. Det kan godt være et spørgsmål, om en sådan liste overhovedet har eksisteret, idet sikkerhedsforanstaltningerne netop omkring SOE-missionerne var meget skrappe.

Dette sidste lyder rimeligt, man må huske på, det var sikkerheden på *alle* modtagepladserne i Vesteuropa, der stod på spil. Hvor krævende SOE-missionerne egentlige var, får man et indtryk af ved at se på operationslisten for et af de fly, der natten til den 15. oktober 1944 nedkastede 24 cont. på Sjælland. Forinden denne mission havde flyet i de foregående ca. 6 uger været 4 gange over Frankrig, 3 gange over Belgien og 3 gange over Danmark. Efter 14./15. oktober 1944 var flyet, inden det i februar 1945 gik tabt, atter over Danmark natten til den 23. oktober 1944, derpå en enkelt gang over Frankrig, 2 gange over Norge og yderligere 3 gange over Danmark.

35. En opgørelse ligger i Stig Jensens ark.

36. Axel Dillings ber.

37. Axel Dillings ber. – Hændelsen er også omtalt i Hovedrapport vedr. Schalburgkorpset, s. 24 og s. 51 ff.

38. Axel Dillings ber., Jørgen Dilling-Hansens ber., og Palle Roslyng-Jensen: Værnenes politik – politikernes værn, s. 307.

39. Chefen for det tyske sikkerhedspoliti i Danmark, Otto Bovensiepen, besværede sig til den øverste chef for alt tysk politi i landet, Günther Pancke, over

- at Schalburgkorpset havde foranstaltet selvstændige efterforskninger på Midtsjælland, efter at lastbilen med våben var blevet tilbageholdt. Ordren lød på, at det tyske politi omgående skulle tilkaldes, hvis Korpset blev bekendt med illegale aktiviteter. Egill Poulsen fik derfor en irettesættelse af Pancke, der iøvrigt godt var klar over, at Schrøder var ivrig efter at udføre politiopgaver og i det hele blandede sig i det tyske politiarbejde. – Jfr. afhøringen af Pancke, Hovedrapport vedr. Schalburgkorpset, s. 4.
40. Blædels samt. – Jens Chr. Lunn beretter følgende, der støtter Blædels antagelse: »Det var efterhånden ikke nogen hemmelighed, at der blev kastet våben ned på disse kanter, og det var heller ikke ubekendt, at der foregik transporter med samme . . . Der er endog eksempler på, at der var folk, der telefonerede til Schalburgkorpset og gav et præj, når de mente, der var noget i farvandet.«
  41. F. O. Nielsen og Vagn Ledhus-Larssons samt. jfr. Faldne i Danmark Frihedskamp 1940–45, s. 192.
  42. Vibeke Mortensen (Lunn): Glimt af en families historie 1925–45, s. 44.
  43. Axel Dillings ber.
  44. Axel Dillings ber.
  45. Et medlem af Hvalsø-gruppen, savværksforpagter Poul Kristiansen, blev i december 1944 deporteret til Neuengamme. Han døde 29.3.1945 som følge af en nyrebetændelse.
  46. Jens Chr. Luns oplysninger om torturen findes i rapport af 21.9.1945, Hovedrapport vedrørende Schalburgkorpset, s. 54.
  47. Krarups ber., Brorlys ber. og Erik Christiansens brev af 14.11.1981.
  48. Jørgen Dilling-Hansens ber.
  49. Jørgen Dilling-Hansens ber.
  50. Hovedrapport vedrørende Schalburgkorpset, s. 53.
  51. Jørgen Hæstrup: Hemmelig Alliance, II, s. 159.
  52. Jørgen Hæstrup: Hilsen til Vera, s. 44 ff.
  53. Erik Terps ber.
  54. ORB for No 544 Squadron, herunder læg »Beacon bible« vedr. positionerne for »Seehund«. – Se C. Martin Sharp og Michael J. F. Bowyer: Mosquito, kapitel 11, »Operations: Photographic Reconnaissance«, s. 117 ff. og Andrew Jackman Brooks: Photo Reconnaissance, hvor der mellem siderne 122–123 er et foto taget fra lav højde over »Seehund« den 24. september 1944. – Foto tilgået fra Air Photo Library, University of Keele, vedr. 27.11.1944.
  55. Erik Christiansens ber. og Brorlys ber.
  56. Jørgen Hæstrup: Hemmelig Alliance, II, s. 170.
  57. Stig Jensen oplyser om opbygningen af modtageorganisationen m.v. i en rapport til London 26.2.1945, Stig Jensens ark.
  58. Erik Christiansens brev af 12.5.1983.
  59. Der henvises til det samlede beretningsmateriale og styrkelister m.v. i Reg. V ark.
  60. Erik Christiansens ber. og hans breve af 7.3.1965 og 20.1.1985, Brorlys ber. og Fr. C. Wiigs ber.
  61. Erik Christiansens ber., Peter H. Larsens ber., Fr. C. Wiigs ber., telegramkorr. i Stig Jensens ark., »Den sjællandske Pladsbog« i Erik Christiansens ark. og N. O. Brorlys brev af 31.3.1969.
Oplysninger om pladsernes beliggenhed, kodenavne, lyssignaler, til- og afmeldinger af pladser, datoer for modtagelser, og hvor meget der blev modta-

get, blev af Erik Christiansen indført i en lommebog. Denne »Pladsbog«, der naturligvis blev gemt særdeles godt, skrev Brorly af efter krigen, hvorfor den foreligger i kopi i hans ark. Da det var umuligt at huske alle detaljer omkring våbenmodtagelserne, greb man også i Jylland og på Fyn til den udvej at føre pladsbøger for at kunne holde styr på hele apparatet.

62. Se om denne nat, Anders Bjørnvad: Natten der varede otte dage.
63. Den sjællandske Pladsbog og telegramkorrespondancen for marts 1945.
64. Brevet og opgørelsen m.v. er nyt materiale tilgået Stig Jensens ark. i slutningen af 1983.
Nedenstående opgørelse er lavet på baggrund af de af Stig Jensen opgivne tal, der overlod det til K-udvalget selv at regne ud, hvor mange våben amterne rådede over pr. 1. april 1945.
65. Stig Jensens brev til K-udvalget af 4.4.1945, Stig Jensens ark.
66. Ove Riis Nielsens ber. (citater) og Jens Kjærgaards samt.
67. Signe Prytz: Sorgenfri Slot, s. 180.
68. Ove Riis Nielsens ber.
69. Den sjællandske Pladsbog, telegramkorrespondancen for april 1945, materiale i Stig Jensens ark., Erik Christiansens ark. og Brorlys ark. samt ORB for RAF Squadrons No 161, 295 og 570.
70. En opgørelse over hvad, der blev modtaget på de enkelte pladser, foreligger i Stig Jensens ark.
71. De 7 modtagelser, hvorfra en nærmere specifikation ikke nåede frem til København, var blandt de sidste i Regionen inden befrielsen.
72. Af en oversigt i Erik Christiansens ark. vedr. modtagelserne i Regionen i tiden 2.4.-26.4.1945 fremgår det, at hovedparten af senderne må være beholdt i amterne. Listen er ikke komplet, men det fremgår, at der i forbindelse med 23 modtagelser kun blev afgivet indholdet af ca. 75 cont. til København. Disse blev alle modtaget i Roskilde amt, bl.a. af politifolkene fra København. De sender, der mangler oplysninger om, knytter sig til de allersidste modtagelser. Bl.a. på grund af den daværende trafiksituation i landet kan dele af disse leverancer næppe have nået Hovedstaden, selv om noget sådant evt. skulle have været planlagt.
73. Brevet ligger i Erik Christiansens ark.
74. Jfr. styrke- og våbenlister i Reg. V ark.
75. Der henvises til det samlede materiale.
76. Tre lastede våbenfly gik tabt, to af disse medførte 24 cont. Den sjællandske pladsbog oplyser om en række fejlkast. Eksempelvis blev der den 20. marts 1945 nedkastet 24 cont. 5 km fra en plads i Præstø amt, hvilket modtagere selvfølgelig ikke kunne vide. Sendingen gik dermed til den tyske værne-magt. – Jfr. ORB for Squadron No. 570 var det besætningen på Stirling LJ 615 på vej mod TABLEJAM 359, der måtte droppe lasten.
77. Den sjællandske Pladsbog, Erik Christiansens ber. og Brorlys ber.
78. Brorlys ber. og »Dagbladet« for 2.5.1985, interview med Thorkild Olsen om »Køge-sagen« m.v. Thorkild Olsens brev af 27.1.1986 og samtale 5.3.1986.
79. Brev til K-udvalget af 14.4.1945, brevet fra amtsledelsen i Roskilde amt til SJL og en del andet materiale foreligger i Stig Jensens ark.
80. Jfr. Thorkild Olsens oplysninger til »Dagbladet« for 2.5.1985.
81. Den 13.4.1945 havde Stig Jensen viden om, at der var forsvundet 20 karabiner m.v. fra en netop modtaget sending i Holbæk amt. Våbnene skulle være fjer-

net af en DKP-mand fra København, der havde fået et vink af et lokalt parti-medlem. Stig Jensens kilde synes at have haft grund til at klage. I et andet amt gik der 40 år, før man fandt ud af, at det var en kommunist, der havde haft hænderne nede i et våbenlager.

82. Se Anders Bjørnvad: *Faldne Allierede Flyvere 1939–1945*, s. 158.
83. Fhv. navigator i SAS, Kjeld Mahler Sasbye, udtrykker det således i brev af 8.10.1983: »Det er ikke underligt, at modstandsbevægelsens opsætning af de såkaldte eureka's i Vestjylland fra 22. august 1944, blev modtaget med begejstring af flybesætningerne og deres tak til operatørerne var stor – men kun dem i luften forstod hjælpen.
Et sådant lille radiofyrtår giver den position for flyvenavigatøren, som var livsnødvendig for operationen . . . Men før august 44 var der foretaget mange forbløffende flyvninger til små pladser i Danmark ved hjælp af bestiknavigering og erfaring samt hjælp fra højere magter. En strålende indsats af RAF's besætninger, som er enestående, idet der jo normalt kun var én flyvemaskine om navigeringen på disse togter – alene i verden.«
84. ORB for Squadron No. 161.
85. Skovrider Krarup overdrog ca. den 1.10.1944 en eureka til faldskærmsmanden Jens Peter Petersen på Hvalsø station. Stig Jensens oplysninger til K-udvalget af 1.4.1945 og anmærkninger i Pladsbogen.
86. Erik Christiansens ber. – Se iøvrigt Stig Jensen: *Sandfærdige løgnehistorier*, s. 57 ff.
87. Se Aage Trommer: *Modstandsarbejde i nærbillede*, s. 324.
88. Helge Klint: *Efterretningstjenesten og hærens illegale transporttjeneste 1940–45*, s. 173. Her findes en oversigt bl.a. vedrørende regionernes våbenprocent af styrken. Den er benyttet her.
–Jfr. »anden jyske droppingbog«, Toldstrups ark., blev der i Jylland modtaget ca. 775 cont. med våben og ca. 402 cont. med en blanding af sprængstof og ammunition i april 1945. Region III fik en mindre del af de modtagne våben, hvorpå resten må være fordelt i Region I og II.

Noter til 11. Regionen september 1944 – maj 1945

1. Tage Andersens ber., Anker Olesens ber. og E. F. von Holcks ber. (1948).
2. E. F. von Holcks ber., Anker Olesens ber. og N. O. Brorlyss ber.
3. Viggo Sørensens ber. jfr. E. F. von Holcks ber.
4. E. F. von Holcks ber.
5. Anker Olesens ber.
6. Se oversigt vedr. personalet tilknyttet SJL i Reg. V ark. – Jfr. H. C. Bjerg: *Ligaen*, II, s. 123 ff., blev der først i februar 1945 etableret en kontra-efterretningstjeneste i Danmark. Efter planen skulle der knyttes en officer til hver af regionerne for varetagelse af denne opgave. Materialet angående SJL's efterretningstjeneste viser, at der her var tale om kontra-efterretningstjeneste, Reg. V ark. (pk. 6).
7. Om »Operationsbefaling nr. 2«, se Jørgen Hæstrup: *Hemmelig Alliance*, II, s. 90 ff. og Aage Trommer: *Modstandsarbejde i nærbillede*, s. 332 ff.
8. Styrkelisten pr. 1.4.1945 vedr. Reg. V blev udarbejdet af E. F. von Holck og derpå oversendt til K-udvalget. Styrken blev opgivet til 9865 mand, der fordelte sig som følger: Frederiksborg amt: 2165, Holbæk amt: 2000, Sorø amt: 1500, Roskilde amt: 800, Præstø amt: 1400 og Maribo amt: 2000. Selv om der

også tilgik folk i april måned, må tallene for Frederiksborg og Roskilde amter have været for lave. Til gengæld var tallet for Sorø amt for højt. Styrketallet pr. 5.5.1945 fremgår af styrke- og våbenlister fra amterne i Reg. V ark.

9. I udateret oversigt over våbenbeholdningen udarbejdet på grundlag af indberetninger fra amterne til SJL hedder det bl.a.: »En anden afgørende svaghed er den ulige fordeling af våben – og dertil hørende ammunitionsbeholdninger. En rationel (om)fordeling var ønsket, men ikke gennemførlig.«
10. E. F. von Holcks ber.
11. Jfr. Rigspolitichefens årsberetning, 1948.
12. Jørgen Hæstrup: Til landets bedste, II, s. 136 ff. Se også Carl Aage Redlich: I lovens navn, II, s. 199 ff. (foto af den illegale politiledelse s. 213).
13. Jfr. en oversigt vedr. det til SJL tilknyttede personale, var der ingen repræsentant for politiets illegale ledelse. Kontakten mellem Holten og Riis Lassen fremgår af materiale i Sven Holtens ark.
14. H. P. Heinfelts ber.
15. H. P. Heinfelts ber.
16. H. P. Heinfelts ber.
17. Rapporten ligger i Sven Holtens ark. (korrespondancen mellem den illegale politiledelse i København og de enkelte politikredse m.v.).
18. Rapporten ligger i Holtens ark.
19. H. P. Heinfelts ber.
20. Se herom »Sorø Amtstidende« for 14.5.1945.
21. Jfr. styrkelisterne for Holbæk amt og F. O. Nielsens ber.
22. Jfr. styrkelisterne for Roskilde amt.
23. Se Faldne i Danmarks Frihedskamp 1940–45, s. 55 ff. (om Bernskov) og s. 67 ff. (om ægteparret Bryning).
24. Anders Bjørnvad: De fandt en vej, s. 121 ff. og s. 158.
25. Regner Clausens samt. – og oplysninger om politifolk i Roskilde (30.5.1945), Sven Holtens ark.
26. Jfr. styrkelisterne for Frederiksborg amt vest.
27. C. V. Deleurans ber.
28. Jfr. styrkelisterne for Præstø amt.
29. Se om modtageholdet Anders Bjørnvad: Våben Vestfra. Mandskab og bevæbning jfr. styrkelisten for Vordingborg.
30. Rapport af 5.5.1945 fra modstandsbevægelsen i Præstø, Bøgebjerg Hansens ark.
31. Rapporten ligger i Holtens ark.
32. Fritz Bistrups ber.
33. E. Jersings ber.
34. Erik Schrøders ber.
35. E. Jersings ber.
36. Rigspolitichefens årsberetning for 1948 viser, at der den 1.4.1948 var ca. 600 politifolk af alle arter i politikredsene på Sjælland og Lolland-Falster. På dette tidspunkt var politistyrken på landsplan blevet reduceret med ca. 1/3. Hvis noget sådant også var tilfældet i den østdanske provins, havde der altså her været ca. 900 politifolk i september 1944. Da man kunne forestille sig, at der fra kystpolitiet, som havde været indsat ved den sjællandske østkyst, var sket

- en betydelig afgang efter krigen, kan det samlede tal godt have været større end 900.
- For at fremskaffe et samlet tal m.h.t. tjenestegørende politifolk i september 1944 skal man nok ud i de enkelte politikredse. Politiass. Anton Dalsgaard, næstformand i »Politihistorisk Selskab«, skriver i brev af 11.4.1984, at dette »kan blive noget vanskeligt bl.a. på grund af kredssammenlægninger«.
37. H. C. Bjerg: Ligaen, II, s. 114 ff. og Ole Degn Nissen: Dansk politi i Sverige – Feltpolitidetachmentet 1944–45. (Årsskrift for »Politihistorisk Selskab« 1984). I sidstnævnte beskrivelse findes en oversigt over, hvor i Danmark feltpolitiet blev indsat.
  38. Se om denne radiotjeneste Palle Roslyng-Jensen: Værnenes politik – politikernes værn, s. 241 ff.
  39. Herman Jørgensens ber.
  40. Efraim og Carmel Hansens ber.
  41. Preben Holms ber.
  42. Knud Søgaard: Søværnets radiopersonels virke under besættelsen. (FV-Bladet, marts 1986).
  43. »Dagbog for 1.–6. maj« i Rapport fra Helsingør militære byledelse til Sjællandsledelsen.
  44. J. Hagemann-Petersens scrapbog indeholder en afskrift af kommandocentralens ind- og udgåede meldinger.
  45. Otto Lawaetz's brev af 4.11.1983 jfr. D. F. Petersens ber.
  46. Melding i J. Hagemann-Petersens scrapbog.
  47. Otto Lawaetz's brev af 4.11.1983.
  48. Preben Holms ber.
  49. Ditlev Tamm: Retsopgøret efter besættelsen, s. 682 ff.
  50. Liste over likvideringer fra »Centralkartoteket, april 1948«, FM.
  51. Se om tildragelserne i Forlev: Besættelsestidens fakta, red. Niels Alkil, II, s. 924 ff. og Vilh. Melgaard: Slagelse under besættelsen, s. 30 ff.
  52. Henrik A. Bengtsen: Modstandskampen i Helsingør 1940–45, s. 72.
  53. Ditlev Tamm: Retsopgøret efter besættelsen, s. 662 og den under note 50 nævnte liste.
  54. Fra Frederiksborg amt – Elith Truelsen: Modstandsbevægelsen i amtet, s. 98. (Årbog for Frederiksborg amts Historiske Samfund 1985).
  55. Harry Larsens ber.
  56. Det opsnappede brev er i kopi vedlagt Harry Larsens ber.
  57. Den nævnte »Pøp« var Harry Larsens nk. søløjtnant Per Østergaard Petersen.
  58. Tilståelsen er i kopi vedlagt Harry Larsens ber.
  59. Modstandsbevægelsen i Sorø fik bl.a. sine oplysninger vedr. mistænkelige gæster fra det lokale politi, O. I. Leths ber.
  60. Reg. V ark.
  61. Hans Tønnesens ber. I og II.
  62. Reg. V ark.
  63. Vedr. Region III, se Aage Trommer: Modstandsarbejde i nærbillede, s. 360.
  64. Se herom Aage Trommer: Jernbanesabotagen i Danmark, s. 82 ff.
  65. Vedrørende dato og tidspunkt for jernbanesabotage henvises generelt til oversigt ang. jernbanesabotage i DSB's 1. Distrikt. – De første nedkastninger af 24 cont. udelukkende indeholdende sprængstof blev berammet til 7.2.1945. Da begge sendinger gik tabt, varede det imidlertid endnu et par uger, før

- sprængstof nåede Regionen, da i meget store mængder.
66. Rapport i sagen, DSB's 1. Distrikt 39/40 sabotage G 70-5.
  67. Denne sabotage fremgår ikke af oversigten ang. jernbanesabotage i DSB's 1. Distrikt, men en rapport herom foreligger i DSB materialet 39/40 sabotage G 70-5.
  68. F. O. Niensens ber.
  69. Vagn Ledhus-Larssons ber. jfr. Arne Bonvig Christensen: Invasion i Danmark?, s. 141 ff. Ved Odrup Næs, Alleshave og Ebbeløkke oprettedes marinebatterier (4 stk. 7,5 cm kanoner) mens et batteri ved Yderby (4 stk. 24 cm kanoner) ikke nåede at blive færdigt inden befrielsen.
  70. »Oversigt over de sidste dages trafikforstyrrelser vedrørende Tølløse st.« (28.3.–3.4.1945), DSB's 1. Distrikt 39/40 sabotage G 70-5.
  71. Vagn Ledhus-Larssons ber.
  72. Sabotagen synes ikke at fremgå af oversigten ang. jernbanesabotage i DSB's 1. Distrikt, men der foreligger rapporter om afsporingen og dens følger i DSB's 1. Distrikt 39/40 sabotage G 70-5.
En af de deltagende sabotører fortæller i detaljer om sprængningen ved Borup i »Roskilde Tidende«, 15.4.1980.
  73. Jfr. efterretningsmateriale, Stig Jensens ark.
  74. Materiale vedr. bevægelsen »Meisenstein« er overladt forfatteren af Aage Trommer, der i brev af 15.1.1986 oplyser, at jfr. WB Dänemarks KTB var der tale om 328. div.
  75. Rapport, DSB's 1. Distrikt 39/40 sabotage G 70-5.
– Overkirurg Hans Tønnesen, Næstved, der på dette tidspunkt var »under jorden«, måtte tilkaldes for at bistå ved behandlingen af de mange sårede.
  76. »Information« for 1.3.1945.
  77. Det var »Tog 2163«, der blev ramt. »Tog 9364« var heldigvis tæt på ulykkestedet, således at de sårede med dette tog kunne bringes til Roskilde station, hvor ambulancer og læger ventede.
Rapport, DSB's 1. Distrikt 39/40 sabotage G 70-5.
  78. Boy Preislers ber.
  79. DSB, 1. Distrikt, 4. Banesektion, Næstved den 19.3.1945: »Sabotagehandling på Gedser station d. 18.3.1945«. Sagen er bilagt tjenestetelegrammer m.v.
DSB materiale 39/40 sabotage G 70-5.
  80. I. H. Haars ber.
  81. Boy Preislers ber. og Jens Fosdals ber.
  82. Rapport til Generaldirektoratet af 9.4.1945, pkt. 4. DSB materiale 39/40 sabotage G 70-5.
  83. Jfr. Aage Trommer: Jernbanesabotagen i Danmark, s. 43, var der ialt 1526 jernbanesabotager under besættelsen med linieafbrydelser til følge.
  84. Erik Terps ber.
  85. Jens Fosdals ber.
  86. Johan Siboskas ber.
  87. J. Hagemann-Petersens manuskript om Kalundborg 1939–45.
  88. Preben Holms ber.
  89. Manuskript til: Kalundborgs Historie, s. 35.
Kaptajn Wissum, der havde opbygget radiotjenesten i Regionen, havde fra 1944 forbindelse med en illegal gruppe i Radiohuset.

90. Se herom Bjørn Rosengreen: Dr. Werner Best og tysk besættelsespolitik i Danmark 1943–45, s. 142 ff.
91. Særnummer af »Frit Danmark«, Nakskov 1945, Erik Schrøders ber. og Viktor Søndergaards ber.
92. Datablad for bygn. nr. 114 på Nakskov Skibsværft samt oplysninger fra værftet af 14.11.1983.
93. Jesper Vang Hansen, Esben Kjeldbæk og Bjarne Maurer: Industrisabotagen, s. 50 ff. (Årsskrift for Frihedsmuseets Venner 1984).
94. I Roskilde blev 3000 kg fedt fjernet fra Andelsslagteriet, og i Nakskov forsvandt 30 bevæbnede mænd med 10.000 dåser konserves fra Exportslagteriet den 8.3.1945.
95. Se Jesper Vang Hansen, Esben Kjeldbæk og Bjarne Maurer: Industrisabotagen, s. 50 ff.

Noter til 12. Amterne september 1944 – maj 1945

1. Jfr. (udateret) oversigt over styrketallene i Regionens amter var der på et tidspunkt i sommeren 1944 ca. 700 modstandsfolk i Frederiksborg amt, Stig Jensens ark.
Oplysningerne om tilgangen af modstandsfolk i Frederikssund er hentet fra en styrkeliste, som en enkelt dag blev henlagt på LHA i Frederikssund, hvor forfatteren så kunne benytte den.
2. Se om razziaen i Hillerød eksempelvis »Frederiksborg Amts Avis« for 30.5.1945 (interview med E. Lütken), »Dagbladet« for 20.4.1985 (interview med dyrlæge Ole Klastrup, der blev arresteret i Hillerød i nov. 1944 og derpå sendt til kz-lejren Neuengamme), Nordsjællandsk Museumsforening – Kultur og Folkeminder XXIII (1971), red. Anders Uhrskov: A. U.: Besat og befriet, s. 32 ff., Hans Kirk: Modstandsfolk og E. Truelsen's brev af 18.10.1982. Oplysninger om, hvem der kom i kz-lejr, fremgår af Jørgen Barfod: Helvede har mange navne.
3. E. Truelsen's samt. og hans brev af 7.10.1982.
4. Hans Kirk: Modstandsfolk, s. 67 ff. (om Knud Pedersen) og s. 25 ff. (om »Tony« Hansen) samt Axel Johannsens ber.
5. A. E. Nielsens samt.
6. Erik Jensens/Peter Bach Andersens samt., rapport fra Frederiksborg amt 21.9.1945 vedrørende tildragelserne i Birkerød, Reg. V ark. og Faldne i Danmarks Frihedskamp, s. 362, om K. Rosenberg Petersen.
7. Kaj Christensens ber. og, om grænsedragningen, C. V. Deleurans ber.
8. E. Truelsen's brev af 26.1.1982.
9. A. D. Jensens ber.
10. Kaj Christensens ber.
11. I det følgende henvises der vedrørende E. Truelsen's aktiviteter m.v. til E. Truelsen's ber., E. Truelsen's samt. og E. Truelsen's breve af 26.1.1982, 7.10.1982, 18.10.1982, 4.7.1983, 11.7.1983, 6.2.1984 og 3.9.1984.
12. A. D. Jensens ber.
13. Knud Olsens ber.
14. Morten Nielsens brev af 29.9.1983.
15. Rapporten ligger i Reg. V ark.
16. O. Fabricius' brev af 13.8.1984 og styrkelisten for Skibby i Reg. V ark.
17. Ejnar Kristensens ber. jfr. Knud Olsens ber.

18. Einer Petersens brev af 16.3.1984 og hans ber. (lydbånd) til lærer Lars Pedersen, Hundested.
19. Jfr. Gustav Thomsens brev til P. A. Mørch af 3.11.1983.
20. Einer Petersens brev af 16.3.1984 og Gustav Thomsens brev af 15.5.1984.
21. Særtryk af Nationalmuseets Arbejdsmark 1982 – Jørgen Barfod: V-3 og modstandshæren i majdagene 1945, s. 28 og styrkelisten for Frederiksværk, Reg. V ark.
22. E. Truelsens brev af 7.10.1982.
23. Hans Mortensen, medlem af styringsgruppen for Helsing LHA, har i brev af 19.8.1983 givet disse oplysninger om forholdene i Helsing. Hans Mortensen opholdt sig i Helsing til 1942 – og blev som politibetjent i København overført til tysk kz-lejr i september 1944. Under et ophold i Frøslevlejren traf Hans Mortensen en af de arresterede borgere fra Helsing. – Se også »Fra Frederiksborg Amt«, s. 90 – Fra Helsing til Neuengamme. (F.A.'s Historiske Samfunds årbog 1985).
24. Om arrestationerne henvises til indberetninger fra Frederiksborg amt til indenrigsministeriet af 28.10.1944 og 1.3.1945. KK-sager, journal nr. 1457, RA.
Antallet af modstandsfolk fremgår af styrkelisten for 3. komp. (Helsing) i Reg. V ark.
25. Poul Jørgensens brev af 14.6.1983 (citater), styrkelisten for 2. komp. i Hillerød og oplysninger fra S. Grum-Schwensen, Allerød.
I en skrivelse fra Dansk Terrainsport Forbund til terrainsportsafdelingen i Helsing af 15.5.1944 er Gustav Leschly nævnt som leder af terrainsportsarbejdet i Nordsjællands kreds. Om Sv. Å. Jørgensen, se Henrik A. Bengtson: Modstandskampen i Helsingør 1940–45, s. 86.
26. Der henvises til Styrkelister for Frederiksborg amt vest af henholdsvis 13.5.1945 og 21.7.1945.
27. E. Truelsen, brev af 26.1.1982 og Erik Christiansens breve af 6.2.1965 og 20.1.1983.
28. E. Truelsens brev af 26.1.1982.
29. Svend Erik Sylvests brev af 26.3.1984 og styrkelisten for 1. komp. (Hillerød).
30. De nævnte meldinger om våbenleverancerne fra Frederiksborg amt vest ligger i Stig Jensens ark.
31. Jfr. Den sjællandske Pladsbog, Erik Christiansens ark. og telegramkorrespondancen i Stig Jensens ark. Stig Jensen blev adviseret om indsættelsen af fly, der kun lastede 13 cont., men først den 21.4.1945.
32. E. Truelsens brev af 26.1.1982.
33. Erik Jensens/Peter Bach Andersens samt. jfr. Faldne i Danmarks Frihedskamp, s. 220 – om Niels Jessen.
34. Jfr. S. Grum-Schwensen, spørgeskema 1983.
35. Knud Olsens ber.
36. Se Anders Bjørnvad: De fandt en vej, s. 170 og stud. scient. Birger Hansens ber. om bl.a. udrykningen fra »Strandgården«. Birger Hansen talte den 15.7.1975 med Poul Egede Olsen og fik brev i sagen fra Gunnar Marboe i august 1975.
37. Jfr. Den sjællandske Pladsbog, Erik Christiansens ark.
38. Jfr. Styrke- og våbenlister af 13.5.1945 fra Frederiksborg amt vest. Af ovennævnte liste fremgår det, at mange folk i Frederiksværk havde tyske våben.

- De havde imidlertid haft engelske våben ved befrielsen. Efter ordre fra SJJ blev disse dog kort efter 5. maj overdraget til København, hvorpå man gik over til at bruge de tyske våben, som der fandtes mange af i området.
39. Vedr. Helsingør henvises her og i det følgende til Rapport fra Helsingør militære byledelse til Sjællandsledelsen og Henrik A. Bengtsen: Modstandskampen i Helsingør 1940–1945.
  40. Kaj Christensens ber.
  41. Helsingør Bymuseum, årbog 1980, s. 163 ff. – Børge Hansen: Illegale telefon- og radioforbindelser i Helsingørområdet.
  42. Som note 39, desuden C. V. Deleurans ber. og styrke- og våbenlister for Helsingør i Reg. V ark.
  43. Se kort over de tyske spærringer, Henrik A. Bengtsen: Modstandskampen i Helsingør 1940–1945, s. 87.
  44. C. V. Deleurans ber. jfr. H. Krabbes ber.
  45. Her og i det følgende henvises vedr. enhedernes geografiske placering, styrketal og evt. bevæbning til styrke- og våbenlister for Frederiksborg amt øst i Reg. V ark.
  46. C. V. Deleurans ber. og Henrik A. Bengtsen: Modstandskampen i Helsingør 1940–1945, s. 88 og s. 136, note 12.
Beskyldningerne m.v. rettet mod Hilmer fremgår af Kaj Christensens ber. – Gerhard Johansen, der skulle deltage i evt. våbenmodtagelser i F. amt øst, blev den 23.4.1945 dræbt af en tysk patrulje ved Søholm.
  47. Kaj Christensens ber.
  48. Fra Distrikt Birkerød havde man fået kontakt til ca. 900 mand ungarske tropper i Høveltelejren. Der blev ført hemmelige forhandlinger med den ungarske bataljonschef, der ikke var uvillig til at lade sine folk deltage i evt. afsluttende kampe mod den tyske værnemagt.
Fra marts 1945 kom oberstløjtnant Deleuran med i forhandlingerne. Det afgørende møde fandt sted i et hønsehus ved Birkerød, hvor den ungarske chef drøftede de nærmere omstændigheder for en indsats med oberstløjtnant Deleuran og orlogskaptajn Tegner m.fl.
Deleurans »reservestyrke«, der var en del af den tyske værnemagt, fik på grund af den tyske kapitulation ikke lejlighed til at vise sig i kamp ved befrielsen. Ungarerne afmarcherede mod Tyskland i maj 1945 på linie med de tyske tropper.
  49. C. V. Deleurans ber. og Rapport fra Helsingør militære byledelse til Sjællandsledelsen.
  50. Dette jfr. våbenlister m.v. fra samtlige amter i Regionen, Reg. V ark.
  51. Kaj Christensens ber.
  52. C. V. Deleurans ber. jfr. Kaj Christensens ber. – En række danske modtagepladser, også i REGION V, lå nærmest lige i strandkanten, men det kunne amtslederne naturligvis ikke vide.
  53. E. L. Pedersens ber.
  54. Kaj Christensens ber. jfr. A. E. Nielsens samt.
  55. C. V. Deleurans ber. og Kaj Christensens ber. samt styrkelisterne fra Frederiksborg amt øst og Frederiksborg amt vest, Reg. V ark.
  56. P. E. Glahns ber.
  57. Jens Kjærgaards samt.
  58. Styrke- og våbenlister for Roskilde amt, Reg. V ark.

59. Jens Kjærgaards samt. og interview med oberstløjtnant Løkkegaard, »Roskilde Avis« for 16.5.1945.
Både skovrider L. Krarup og premierløjtnant E. F. von Holck nævner i deres beretninger, at de havde en finger med i spillet, da Jens Kjærgaard blev foreslået til modtagechef i Roskilde amt. Jfr. Jens Kjærgaard kan dette meget vel være rigtigt.
60. Jens Kjærgaard, brev af 26.4.1983.
61. Jens Kjærgaard, brev af 1.9.1982.
62. Styrkelister m.v. fra Roskilde, Reg. V ark., Thorkild Olsens brev af 27.1.1986 og Martin Hansen: Hedehusene, Kallerup og Baldersbrønde gennem tiderne, s. 67.
63. Jørn Parlev, brev af 14.8.1984.
64. Jens Kjærgaards brev af 26.1.1984.
65. I det følgende henvises til styrke- og våbenlister vedrørende Roskilde by, Reg. V ark.
66. Thorkild Olsen nævner henvendelsen til den socialdemokratiske vælgerforening i sit brev af 27.1.1986. Jfr. P. E. Glahns ber. må henvendelsen være foretaget efter mødet på Teaterbygningen.
67. Thorkild Olsens brev af 27.1.1986. Om byledelsen se også P. Skaarup Christensens brev af 6.9.1982.
68. Thorkild Olsens brev af 27.1.1986. Om Ringens Arbejdergruppe se Steen M. Andersen: Modstandsorganisationen Ringen 1941–1945, s. 96 ff.
69. Styrke- og våbenlister fra Køge, Reg. V ark., P. E. Glahns ber. jfr. Jens Kjærgaards samt. og breve.
70. Jens Kjærgaards samt. jfr. Regner Clausens samt.
71. P. Skaarup Christensens brev af 6.9.1982 jfr. Jens Kjærgaards samt.
72. Jens Kjærgaards samt. – Aage Helver var også til stede, da forfatteren i 1982 besøgte Jens Kjærgaard. Se også Regner Clausens samt.
73. Jens Kjærgaards samt.
74. Jens Kjærgaards samt jfr. Regner Clausens samt. og Den sjællandske Pladsbog, Erik Christiansens ark.
75. Anders Bjørnvad: Våben Vestfra, s. 39 ff.
76. Jens Kjærgaards samt., ORB for Squadron No 161, RAF, Public Record Office, London, Den sjællandske Pladsbog og N. O. Brorlys ber.
77. Den sjællandske Pladsbog, Regner Clausens samt. og Faldne i Danmarks Frihedskamp, s. 95 (om Briand Clausen).
78. Ove Riis Niensens ber. – Jens Kjærgaard husker naturligvis godt sin kontakt til Ove Riis Nielsen, men morgenmødet i Roskilde er udvisket af hans erindring.
79. Regner Clausens samt. og Jens Kjærgaards samt.
80. P. Skaarup Christensen, brev af 6.9.1982 (citater) jfr. ber. om Køge Terrain-sportsforening.
81. C. Gabel-Jørgensens ber., A. G. R. Oppermanns ber. og Palle Roslyng-Jensens: Værnenes politik – politikernes værn, s. 217.
82. F. O. Niensens koncept A.2.c. jfr. Svend Aage Jensens samt. – Det var de to bedste DKP-grupper, der blev optaget i sabotagedelingen. De var under ledelse af maskinarbejder E. Risum Johansen, og blev derfor benævnt Risum-grupperne.
83. F. O. Niensens koncept A.2.b.

84. F. O. Nielsens koncept A.2.b.
85. Gabel-Jørgensens ber.
86. F. O. Nielsens koncept A.2.b.
87. C. D. Lunn's ber. jfr. Alfred Nielsens brev, modtaget 14.7.1983.
88. Svend Burøs ber. og Jens Vangs brev af 10.10.1983.
89. Vedrørende styrketal, bevæbning, ledere m.v. henvises her og i det følgende til styrke- og våbenlister samt andet materiale i Reg. V ark.
90. Listen oplyser om tidspunktet for den enkeltes indtræden i bevægelsen.
91. Høng, en grundtvigsk skoleby – Else Skovdal: Befrielsessommeren i Høng 1945. (Lokalhistorisk forening for Høng kommune, 1983).
92. Manuskript til: Kalundborgs Historie, s. 32 og Helge Klint: Efterretningstjenesten og hærens illegale transporttjeneste 1940–45, s. 45 ff. jfr. H. C. Bjerg: Ligaen, II, s. 158.
93. D. F. Petersens ber., manuskript til: Kalundborgs Historie, s. 36 ff., Johs. Rasmussens ber. og J. Hagemann-Petersens brev af 20.1.1982.
94. Helmer Nielsens ber.
95. Helmer Nielsens ber., K. Schaumann-Hansens ber. og J. F. Bøttgers samt. – Laurits Pedersen, medlem af en O-gruppe i Vig, fik sin første våbeninstruktion afbrudt af befrielsesbudskabet d. 4.5.1945. Oplyst til forfatteren 2.12.1982.
96. H. Gideons ber., Sven Hoffmanns samt. og Jørgen Teisens ber. – Politibetjent Stub er nævnt en del gange i det samlede materiale angående de civile grupper i Nykøbing-området, og han må have haft forbindelse til læge Fonnesbech-Wulff.
97. Jørgen Teisens ber. – Vedr. Roland Hansen contra Oppermann, se Oppermanns ber.
98. Bill Hansens ber.: »Flygtningetransporter« og brev af 4.7.1982 og Jørgen Teisens ber.
99. Jørgen Ravn: Modstandsbevægelsen i Nykøbing Sjælland jfr. oplysninger fra Oskar Laursen i samtale af 2.12.1982.
100. Styrke- og våbenlister samt andet materiale vedrørende Audebo distrikt, Reg. V ark.
101. N. O. Brorlys ber. og Johs. Rasmussens ber.
102. F. O. Nielsens ber. – Radiostationen i Vipperød betegnes som værende en størsender »Geige 51«, jfr. efterretningsmateriale i Stig Jensens ark. Støjsenderens funktion fremgår ikke af det forannævnte materiale. Det var Charles Hansen, der leverede de 5 kg sprængstof, som blev brugt ved sabotagen.
103. Angående datoer for modtagelser, antal modtagne cont. og evt. oplysninger om fordelingen af godset henvises her og i det følgende til Den sjællandske Pladsbog og fordelingsoversigter i Erik Christiansens ark. og til telegramkorrespondancen, Stig Jensens ark.
104. Johs. Rasmussens ber.
105. Johs. Rasmussens ber., J. Hagemann-Petersens brev af 20.1.1982, Bill Hansens ber. og Aa. Rømers ber.
– Om våbenmodtagelserne på Samsø, se Jørgen Hæstrup: Hilsen til Vera, s. 63 ff.
– Samsø var en del af Holbæk amt, men da SJL den 7.–8. maj 1945 udbad sig styrke- og våbenlister fra Regionens amter, tilgik der intet materiale fra

Samsø. Det gjorde der heller ikke ved senere indsendelser af styrkelister til SJL.

Jfr. et kort, »Resistance Regions in Denmark«, der forelå hos RAF i England, tilhørte Samsø Region II, Midtjylland. Kortet findes i Annexure I to Appendix »E« to 21 A Gp/20808/G (Plans) dated 3 May 1945. (Public Record Office, London).

106. Se om denne modtagelse, Anders Bjørnvad: Våben Vestfra.
107. F. O. Niensens ber. og korrespondance samt C. D. Lunns ber.
108. Bill Hansens ber. »Våbenforsyninger«.
109. Bill Hansens ber. »Våbenforsyninger« og bånd med ber. af: Otto Kaas, Lumsås, Østerby-Carlsen, Højby, landbetjent Stub, Nyk. S., Chr. Christensen, Lumsås, J. Kjærboelling, Lumsås, Jens Kaas, Svinninge og Bill Hansen. Der oplyses især om våbenmodtagelsen den 12. april.
110. Helmer Niensens ber. jfr. F. O. Niensens ber. og samt.
111. Vibeke Mortensen (Lunn): Glimt af en families historie 1925–45, s. 42 jfr. oplysninger fra Knud Kornerup af 27.8.1983. Jens Chr. Lunns ber. (citater) – Jfr. Palle Roslyng-Jensen: Værnenes politik – politikernes værn, s. 225, må der have været tale om kaptajn af reserven Troels Branner. Han var aktiv i forbindelse med dannelsen af illegale grupper blandt gardereforeningens medlemmer i København.
112. Jens Chr. Lunns ber., F. P. Dalsgaards ber., Poul Sørensens ber. og P. Kraghs ber.
113. Lars Skottes ber. »Slagelse by«, Otto Madsens samt., Svend Yttesens ber. og »Sorø Amtstidende« for 19.5.1945. Her oplyser E. Dinesen, Lundby, øst for Skælskør, at Bruno de Neergaard i starten af sin »underjordiske« tilværelse boede hos ham.
114. SEAS-brev af 20.11.1943 og melding vedr. angrebet i Korsør, SEAS ark., Haslev.
115. Svend Yttesens ber.
116. Richard Jørgensens ber.
117. Niels E. Petersens ber. (citater) jfr. Erik Christensens ber.
118. Jens Chr. Lunns ber., Vibeke Mortensen (Lunn): Glimt af en families historie 1925–45, s. 44 ff., O. I. Leths ber., P. Kraghs ber., Poul Sørensens/Magle-gaards ber./samt. Svend Olsens ber. »Sorø by«, og oplysninger fra Kay Møller, Sorø. Desuden Hovedrapport vedrørende Schalburgkorpset, også i det følgende.
119. H. E. B. Gyllers ber.
120. H. E. B. Gyllers ber. – Gyller havde kun tøvende nærmet sig amtsorganisa-tionen, da han mente securityen var for ringe.
121. Erik Christensens ber. jfr. Niels E. Petersens ber.
122. H. M. A. Fogs ber.
123. Lars Skottes ber. »Slagelse by«.
124. S. J. H. Wedell-Wedellsborgs ber.
125. S. J. H. Wedell-Wedellsborgs ber.
126. J. J. Hjorth-Jensens ber. og Faldne i Danmarks Frihedskamp, s. 172.
127. E. P. V. Petersens ber. jfr. Wedell-Wedellsborgs ber.
128. S. J. H. Wedell-Wedellsborgs ber.
129. Forfatteren fik en kopi af Bovensiepens rapport (1.12.1944) af nu afdøde

Flemming Muus, der var forbløffet over gestapos viden om den danske modstandsbevægelse.

130. P. Kraghs ber. og O. I. Leths ber. – Det var nogle overordentlige stejle – og snu – folk, de to byledere.
131. Faldne i Danmarks Frihedskamp 1940–45, s. 306 ff.
132. H. E. B. Gyllers ber. og Otto Madsens samt. Se også Politihistorisk Selskabs årsskrift, 1984. – Aage Karlsson: Livet på politigården efter 19. september 1944, s. 98. Her hedder det: »Bruno de Neergaard skulle vi have hjulpet til at flygte, men ulykkeligvis fik vi det at vide for sent, det lykkedes ikke«.
133. Hovedrapport vedrørende Schalburgkorpset og C. W. B. Christensens ber.
134. J. Knudsen Pedersens samt. Vilh. Melgaard: Slagelse under besættelsen, Otto Madsens samt. og Hovedrapport vedrørende Schalburgkorpset.
135. Hovedrapport vedrørende Schalburgkorpset, »Dagbladet« for 4.5.1985, hvor bl.a. Alfred Jensen fortæller, og Hans Hansens ber.
136. Lars Skottes ber. »Sorø amt«, J. Knudsen Pedersens samt. og S. J. H. Wedell-Wedellsborgs ber.
137. Jørgen Barfod: Helvede har mange navne. Værket giver navne og oplysninger om transportdato m.v. angående de danske, der under besættelsen blev sendt til tyske kz-lejre og fængsler. Vedrørende genoptagelsen af henrettelserne i februar 1945, se Bjørn Rosengreen: Dr. Werner Best og tysk besættelsespolitik i Danmark 1943–1945, s. 155 ff.
138. Otto Madsens samt. jfr. J. Knudsen Pedersens samt.
139. Se om de henrettede: Faldne i Danmarks Frihedskamp 1940–45, s. 41 ff. (Bay Andersen), s. 102 (Daugaard), s. 304 ff. (Mørup) og s. 306 ff. (Bruno de Neergaard).
Det er i nævnte værk oplyst, at Bruno de Neergaard er begravet på Kongsted kirkegård. Han blev begravet på Skælskør kirkegård i sommeren 1945 og hviler fortsat her.
140. S. J. H. Wedell-Wedellsborgs ber., oplysninger fra Børge Flamand og Thorkild Sørensen, Faldne i Danmarks Frihedskamp 1940–45, s. 375 og Hovedrapport vedrørende Schalburgkorpset.
141. S. J. H. Wedell-Wedellsborgs ber., oplysninger fra Børge Flamand af 4.4.1986, C. W. B. Christensens ber., Erik Christensens ber., Niels Petersens ber., Holger Aakjærs ber., styrkelisten for Ringsted i Reg. V ark. og Hovedrapport vedrørende Schalburgkorpset.
142. C. W. B. Christensens ber.
143. C. W. B. Christensens ber.
144. Holger Aakjærs ber.
145. S. J. H. Wedell-Wedellsborgs ber., Svend Olsens ber. »Sorø by«, Harald Jensens ber., C. V. Nielsens samt., N. J. Knudsens samt., Kay Møllers brev af 12.1.1983, styrkelisten for Sorø, Reg. V ark. og Hovedrapport vedrørende Schalburgkorpset.
146. S. J. H. Wedell-Wedellsborgs ber., Lars Skottes ber. »Træk fra modstandskampen i Slagelse by«, E. Lisborgs ber., Richard Jørgensens ber., Otto Madsens samt., J. Knudsen Pedersens samt., B. Daugaard Pedersens ber., O. Tretow-Loofs oplysninger af 13.5.1982, Vilh. Melgaard: Slagelse under besættelsen, P. Højers ber., styrkelisten for Slagelse, Reg. V ark. og Hovedrapport vedrørende Schalburgkorpset.

147. S. J. H. Wedell-Wedellsborgs ber., Poul Sørensens ber., F. P. Dalsgaards ber., Aa. Bruun Hansens ber., O. Guldbergs ber., C. W. B. Christensens ber., Fr. C. Wiigs ber., en rapport om modstandsarbejdet på Fuglebjerg-egnen i Wedell-Wedellsborgs ark., Svend Yttesens ber., fru Agnethe Mølbaks brev af 28.9.1982, Keld Mølbaks samt. (med Terkel Engberg) og styrkelisten for Skælskør by i Reg. V ark.
148. Poul Sørensens/Maglegårds ber./samt. jfr. Aa. Bruun Hansens ber.
149. F. P. Dalsgaards ber., Poul Sørensens/Maglegårds ber./samt., Thorkild Sørensens ber.
150. O. Guldbergs ber.
151. C. W. B. Christensens ber.
152. Willy Wessels brev af 7.6.1982. – Jfr. Mølbaks samt. havde han efter jul 1944 to møder med Arne Sørensen.
153. S. J. H. Wedell-Wedellsborgs ber., E. Jensens ber., E. P. V. Petersens ber., Hans Hansens ber., Tage Hansens ber. og samt. (Steen M. Andersen), Preben Holms ber. 1946/1984, C. Feldthusens ber., Ø. Bechs ber., J. J. Hjorth-Jensens ber. og styrkelisten for Korsør, Reg. V ark.
154. Preben Holms ber./1984.
155. Preben Holms ber./1984.
156. Preben Holms ber./1984.
157. Preben Holms ber. 1946/1984, E. Jensens ber. og Hans Hansens ber. Tage Hansen, der også var medlem af lokalkomiteen, oplyser i sin samt., at W. Lippert m.fl. hvervede folk via Korsør Boldklub og skytteforeningen.
158. Lars Skottes beretninger, Fr. C. Wiigs ber. og Svend Olsens ber. »Sorø amt«.
159. Om datoer for nedkastninger og godsmængder m.v. henvises her og i det følgende til Den sjællandske Pladsbog, Erik Christiansens ark. og telegramkorrespondancen i Stig Jensens ark.
160. Fr. C. Wiigs ber.
161. Om natten til den 22. februar 1945, se Anders Bjørnvad: Våben Vestfra og C. V. Nielsens samt. Om 5. marts henvises til Fr. C. Wiigs ber.
162. Adler Petersens ber.
163. Fr. C. Wiigs ber. og Svend Olsens ber. »Sorø amt«.
164. C. W. B. Christensens ber. og »Næstved Tidende« for 20.4.1985: Der kom tre tons våben fra himlen på »Førslevgård« som »Hilsen til Robert«.
165. Amtets samlede beholdning af våben blev i maj 1945 opført på en liste, men her medregnedes våben, som må være tilgæet efter befrielsen, f.eks. et betydeligt antal gevær 89. Forfatteren har på denne baggrund måttet skønne over, hvilke våben der forelå på befrielsesdagen.
166. Styrkelisterne er ikke komplette for visse landområder og m.h.t. politiet i Slagelse. – Det må være en rimelig antagelse, at ingen i amtet i tiden 16.2.–1.4.1945 kunne sætte tal på modstandsstyrkerne.
167. H. M. A. Fogs ber. – Synspunktet støttes af det samlede materiale vedr. Sorø amt.
168. Se om de nævnte: Faldne i Danmarks Frihedskamp 1940–45, s. 154 ff. (Henning B. Hansen), s. 239 (Knudsen), s. 249 (Kyed) og s. 388 (Rønhof).
169. F. E. W. Toussiengs ber. – og vedrørende »Annexgården« Henrik Lunns ber. og R. Movins ber.
170. E. F. von Holcks ber. fra 1945 (citater) jfr. Toussiengs ber. og Anker Olesens ber.

171. Toussiengs ber., von Holcks ber. (om Toussieng: » . . he had lost faith in it all«), Jørgen Kellers brev af 31.3.1983 om broderen Hakon Kellers virke, E. Frigasts ber. og Movins ber.
172. Frigasts ber. jfr. »Styrkeliste pr. 5.5.1945«, amtsledelsen i Præstø amt til SJL den 9.5.1945, Reg. V ark.
173. Harry Larsens ber.
174. R. Movins ber.
175. Toussiengs ber. jfr. Frigasts ber. og Movins ber.
176. Harry Larsens ber. (citater), Terkel Teilmanns samt. og V. Evers rapport af 28.5.1945 i Reg. V ark.
177. Vedrørende styrketal og våben m.v. henvises her og i det følgende til styrke- og våbenlister og andet materiale fra Præstø amt i Reg. V ark.
178. Ebba Bredsdorffs samt.
179. Sigrid Nielsens ber., Leif Østerlunds ber., Børge Nielsens ber. (i Stevns Museum, 1985: Besættelsen og befrielsen på Stevns) og Dansk/Svensk Flygtningetjenestes sejlliste for 11.–12.4.1945.
180. Harry Larsens ber. – Toussieng fandt, at Harry Larsen var »en overordentlig ivrig, dygtig og initiativrig mand . . .« (Toussiengs ber.).
181. Harry Larsens ber.
182. Harry Larsens ber. jfr. styrke- og våbenlister fra Faxe distrikt i Reg. V ark.
183. F. E. W. Toussiengs ber., Sven Hoffmanns samt., Helge Madsens ark. og samt. og Emil Jensens samt.
184. Helge Madsens samt. og DSB's fortegnelse over jernbanesabotager (1. Distrikt), E. Thannings brev af 18.12.1986 samt styrkelister for Haslev i Reg. V ark.
185. Ole Pagh Petersens ber., Otto Rønnes brev af 20.8.1982 og Emil Nielsens ber.
186. Otto Rønnes brev af 20.8.1982.
187. Ole Pagh Petersens ber., Årbog for historisk samfund for Sorø amt 1985 – Ole Pagh Petersen: På flugt fra gestapo i Haslev i april 1945, Faldne i Danmarks Frihedskamp, s. 283 (om C. R. Martinsen), Otto Rønnes brev af 20.8.1982, Emil Nielsens ber. og DSB's fortegnelse over jernbanesabotager.
188. Rapport til SJL's efterretningstjeneste, Reg. V ark. og Hans Tønnesens ber. – Den ikke daterede rapport til SJL må have bygget på undersøgelser foretaget af politifolk.
189. Movins ber., Julius Formanns brev af 30.9.1983 og Jørgen Barfod: Helvede har mange navne.
190. Movins ber.
191. Movins ber. jfr. Julius Formanns brev af 30.9.1983.
192. Movins ber.
193. Movins ber., Frigasts ber. og Fritz Larsens samt.
194. Jfr. Nis Lorenzens rapport til amtsledelsen i Præstø amt den 5.5.1945 kl. 22.00, Reg. V ark.
195. V. Evers rapport af 28.5.1945, Reg. V ark.
196. K. Feldberg Rasmussens breve af 29.2. og 8.3.1984 samt mundtlige oplysninger af 3.5.1984.
Dav. reservebetjent i Præstø, Ib Dünweber, oplyser i brev af 23.2.1984, at han var med i en politigruppe ledet af kriminalassistent Brix, der havde kontakt med Feldberg Rasmussen. Dünweber og 4 andre politifolk var kort efter den

19. september 1944 til et møde med overbetjent P. H. Larsen, Vordingborg. »Han ville have os til at starte en MB-politigruppe under hans ledelse. Såvidt jeg husker var vi mest stemt for at blive en selvstændig gruppe i Præstø politikreds.«
197. K. Feldberg Rasmussens breve af 29.2. og 8.3.1984 og vedr. Falcks medvirken også Ib Dünwebers brev af 23.2.1984.
  198. Volmer Hansen oplyser i brev af 14.5.1985, at han fik Chr. E. Nielsen som militær leder ved et møde på »Engelholm« i oktober 1944. Jfr. Chr. E. Niensens ber. skulle mødet være afholdt på »Sparresholm«.
  199. P. H. Larsens samt. – Jfr. Volmer Hansens brev af 14.5.1985, så ved han ikke, om han blev valgt ind i amtsledelsen, fordi man ønskede ham fjernet fra bylederposten.
  200. Frigasts ber., Chr. E. Niensens ber. og »Næstved Tidende« for 3.5.1985, hvor indhentede oplysninger hos E. Chr. Nielsen bringes under overskriften: 30-årig premierløjtnant på sit livs opgave: Fik snakket tyskerne fra at sprænge Storstrømsbroen.
  201. Faldne i Danmarks Frihedskamp, s. 224 ff.
  202. P. Kronberg Jensens ber. og styrke- og våbenlister m.h.t. Mern-Kalvehave.
  203. Bøgebjerg Hansens ber. og T. Møller Olsens ber.
  204. Iver Byels ber.
  205. Bruno Christensens ber.
  206. Johs. Knudsens ber.
  207. Hans Evald Hansens samt.
  208. Niels Rosenkrantz samt. og V. Lundgaard Jacobsens brev af 7.3.1984.
  209. DKP's heltidsmand i Nykøbing F., Svend Aage Jørgensen, havde kontakt med kommunistiske grupper på Møn. Det skal nok have været til de 3 her nævnte grupper, som J. F. Carøe oplyser om i sit brev af 9.8.1985.
  210. Spørgsmålet om de mange fhv. soldater i de illegale grupper på Møn har været forelagt flere af de implicerede personer, men ingen af disse så evt. forbindelser til soldaterforeninger. J. F. Carøe udtrykker det således i brev af 10.1.1984: »Helt afgjort var soldaterforeningerne ikke på noget tidspunkt inde i billedet, og der blev næppe satset på fhv. soldater.«
I 3. deling var 61% af den samlede styrke fhv. soldater, og i 5. deling 45%. Det er lidt vanskeligt at forestille sig, at sådanne procentsatser skulle kunne opstå, uden at der på en eller anden måde blev skævet til soldaterbogen.
  211. Vedrørende våbenmodtagelserne henvises her og i det følgende til Den sjællandske Pladsbog, Erik Christiansens ark. og telegramkorrespondancen med London i Stig Jensens ark.
  212. Børge Petersens ber. jfr. Terkel Teilmanns samt. og Harry Larsens ber.
  213. P. Chr. Gabriels brev af 29.8.1983 og P. H. Larsens ber.
  214. P. H. Larsens samt. jfr. Fritz Larsens samt.
  215. Piloternes oplysninger ses af Operation Record Book for Squadron No 161, RAF, Public Record Office, London.
Fritz Larsens samt. og oplysninger fra »Børge« Carmel Hansen af 7.9.1984.
  216. Erik Christiansens brev af 12.5.1983. Hos FDM var det Nina Toussieng, en datter af den afg. amtsleder, der tog imod. På det andet meldested var modtageren civiling. Verner Nielsen, der var studenterkammerat med Erik Christiansen. – Fritz Larsens samt. og P. H. Larsens samt.
  217. De folk, der mest arbejdede sammen med Hakon Keller, hvoraf flere af den

- ene eller anden grund havde aversion mod militæret, så/ser Keller som amtsleder – med henholdsvis oberstløjtnant Toussieng og kaptajn Frigast nærmest som hans militære rådgivere. Uden i mindste måde at ville forklejn Hakon Kellers udmærkede, og fortløbende, indsats, kan dette synspunkt dog ikke opretholdes.
218. Se ber. fra Boy Preisler (1979), Viktor Søndergaard, Harry Larsen, Svend Aage Jørgensen og Fritz Bistrup. Desuden Aksel Vilhelmsens samt.
  219. Bistrups ber. jfr. Preislers ber. (1979).
  220. Bistrups ber.
  221. Bistrups ber.
  222. A. Hartz: Og således måtte det gå – og Bistrups ber.
  223. Bistrups ber.
  224. Bistrups ber.
  225. A. Hartz ber.
  226. Se Bistrups ber., Axel Vibedes ber., O. K. Obelitz ber., Robert Hels ber., C. McDougals ber. og Oliver Henriksens ber. samt lister over sanitetsfolk m.v. i Maribo amt i Reg. V ark.
  227. Edith Smiths (f. Christensen) ber. (citater) og Bistrups ber.
  228. Bistrups ber., P. Kessels ber., H. Johnsens ber. og K. Wedege-Mathiassens ber.
  229. Bistrups ber. (citater) Bistrup nævner, hvem man forventede at se ved mødet. Se også P. Kessels ber. og Svend Aage Jørgensens ber.
  230. Bistrups ber.
  231. H. Johnsens brev af 11.10.1981. Jfr. Bistrup var det Svend Aage Jørgensen, der »fandt« Johnsen.
  232. Bistrups ber. jfr. Tage K. Pedersens ber. og Egon Christensens ber.
  233. Svend Aage Jørgensens ber.
  234. Bistrups ber.
  235. P. Kessels ber.
  236. Styrkelisterne fra Nakskov, Reg. V ark.
  237. Arnold Møhlholms ber. jfr. styrkelisterne fra Maribo, Reg. V ark.
  238. Erik Niensens ber., Faldne i Danmarks Frihedskamp, s. 340 ff. og styrkelisterne fra Maribo, med påtegninger i sagen.
  239. H. Johnsens brev af 11.10.1981.
  240. Styrkelisterne m.v. fra Nykøbing F., Reg. V ark.
  241. Tage K. Pedersens ber., Ole J. Hansens ber., Siboskas ber., H. E. Andersens ber. og Fritz Jørgensens ber.
  242. Aksel Vilhelmsens samt. og Bistrups ber.
  243. Siboskas ber. og Tage K. Pedersens ber.
  244. Faldne i Danmarks Frihedskamp, s. 110 ff.
  245. Morten Skudes brev af 19.10.1983.
  246. Styrkelisterne for Afsnit NV, Egon Christensens ber. og Morten Skudes brev af 5.10.1983.
  247. Styrkelisterne for Afsnit NV, Reg. V ark., og Morten Skudes brev af 5.10.1983.
  248. N. P. E. Jensens ber. vedr. modstandsarbejdet i Stubbekøbing, styrkelisterne for Afsnit NØ, K. Wedege-Mathiassens ber. og E. Charis Olsens ber.
  249. Styrkelister m.v. angående Afsnit SYD, Reg. V ark.
  250. K. Wedege-Mathiassens ber.

251. E. F. von Holcks ber. og Bistrups ber.
252. Hermann Jørgensens ber. jfr. Brorlys ber.
253. Styrkelisterne for Afsnit NV jfr. »Lolland-Falsters Folketidende« for 23.2.1985: Interview med Viggo Sigvardt under overskriften »Flyet kom lavt ind fra nord og drejede tilbage, droppede sin last – og vi var hunderædde . . .«
254. K. Bredals ber.
255. H. Johnsens ber.
256. Om våbenmodtagelserne henvises til Den sjællandske Pladsbog, Erik Christiansens ark., telegramkorrespondancen i Stig Jensens ark., N. O. Brorlys ark. og ber., Hermann Jørgensens ber., H. Johnsens ber. og hans brev af 11.10.1981, Johan Siboskas ber., P. Kessels ber., K. Bredals ber. og Bistrups ber.
257. H. Johnsens ber.
258. Hermann Jørgensens ber.
259. Knud Olsens ber. (Stubbekøbing) og rapport i Brorlys ark. angående modtagelsen.
260. K. Bredals ber. – Grupperne fra Nykøbing F. afholdt skydeøvelser flere forskellige steder.
261. P. Kessels ber.
262. Siboskas ber. og ORB for Squadron No 295, RAF, Public Record Office, London. Piloten fløj mod positionen: 54 46 25 N – 12 02 15 E.
263. P. Kessels ber. – »Plane to »Orla« did not return«, telegram fra London til Stig Jensen. Jfr. Den sjællandske Pladsbog havde pladsen ved Søllested kodenavnet »Orla« nævnte nat.
264. Antallet af våben fremgår af våbenlisterne for Maribo amt i Reg. V ark.
265. Der henvises til styrke- og våbenlister vedr. Reg. V i Reg. V ark.

Noter til 13. Befrielsen og tiden der fulgte

1. William L. Shirer: Det tredje riges storhed og fald, IV, s. 278 ff.
2. Se Aage Trommer: Hvis lille kat var Danmark? og Årsskrift for Frihedsmuseets Venner, 1974 – Finn Løkkegaard: Kapløb om Danmark?
3. Jørgen Hæstrup: Hemmelig Alliance, II, s. 293 ff., »Berlingske Tidende«, 5.5.1985 – Palle Roslyng-Jensen: Et sikkert magtskifte i en usikker situation. (Hvorfor gik det Danmark så godt, da krigen afsluttedes?), H. C. Bjerg: Ligaen, II, s. 212 ff., Svend Schjødt-Eriksen: En udsat post, s. 110 ff., Montgomery: Erindringer, II, s. 86 ff. og Operation Record Book for Squadron No 299, RAF, Public Record Office, London.
4. Aage Trommer: Modstandsarbejde i nærbillede, s. 370, SJL's »Meldebog« for 8.5.1945, Preben Holms ber./1984 og »Korsør Avis« for 7.–9.5.1945.
5. Der henvises til det samlede materiale.
6. Se udførligt materiale i sagen i Reg. V ark.
– Af en liste over stabens sammensætning fremgår det, at også kystløjtnant Chr. Stemann Petersen var tilknyttet SJL. Jfr. Peter Birkelund og Henrik Dethlefsen: Faldskærmsfolk (Årsskrift for Frihedsmuseets Venner 1986), var Stemann Petersen blevet nedkastet som faldskærmsmand i Jylland i efteråret 1944. Efter at være taget til Sverige i januar 1945 kom han den 9. april tilbage til Danmark, hvor han afløste faldskærmsmanden Viggo Sørensen.
7. E. F. von Holcks ber.

8. Ordlyden af denne melding er bevaret i Bøgebjerg Hansens ark.
9. SJL's Meldebog for den 5. maj 1945 kl. 05.22 jfr. melding til Præstø amt modtaget den 5. maj 1945 kl. 05.28.
10. SJL's Meldebog i Reg. V ark.
Generalkommandoen 7.5.1945 til SJL, Reg. V ark.
11. Den 21. april 1945 sendte indenrigsministeriet en skrivelse til amtmændene, i hvert fald ham i Præstø amt, angående beskyttelsen af de store værdier som ved en tysk kapitulation ville komme til at ligge ubevogtede hen. Da en del af disse værdier tilhørte staten, ville man være stærkt interesseret i, at disse ting ikke blev ødelagt eller kom på forkerte hænder. Den 1. maj 1945 tilskrev amtmanden sognefogeder og sognerådsformænd i sagen, idet man jo kunne forestille sig, at det lokale vagtværn evt. private beskyttede de nævnte værdier. (Sognerådsformand M. Petersens ark. LHA Store Heddinge).
Netop den 1. maj 1945 drøftede Frode Jakobsen og den kommende statsminister Vilh. Buhl internerings- og bevogtningsopgaverne i tilfælde af en tysk kapitulation. Jfr. Frode Jakobsen hævdede Buhl, at de fra modstandsbevægelsen, der skulle indsættes, måtte være ledet af politi og militær. Da noget sådant muligvis ville kunne lave uorden i systemet, gik Frode Jakobsen naturligt nok imod. Det endte med, at Buhl »anerkendte K-udvalgets ledelse af opgaverne og dets kommando over modstandshæren, indtil interneringerne var gennemført og tyskerne under bevogtning. Ansvaret ville herefter overgå til justits- og forsvarsministeriet. Dette skifte fandt sted den 8. maj 1945«. (Palle Roslyng-Jensen: Værnenes politik – politikernes værn, s. 371).
Det fremgår ikke af materialet, om der ved befrielsen var sognefogeder og sognerådsformænd i Præstø amt, som søgte at lægge hånd på statens værdier.
12. Meldingens ordlyd er bevaret i Bøgebjerg Hansens ark.
13. Alle disse styrke- og våbenlister ligger i Reg. V ark.
14. C. D. O. Lunn's ber., Aksel Frandsens ber., Anders Bjørnvad: De fandt en vej, s. 157 ff. og s. 164 ff. og »Rapport fra Helsingør militære byledelse til Sjællandsledelsen«.
15. C. V. Deleurans ber.
16. A. D. Jensens ber.
17. FV-bladet for marts 1986 – Knud Søgaard: Søværnets radiopersonels virke under besættelsen, s. 57 og SJL's »Meldebog« for 6. maj 1945.
18. F. O. Niensens ber. om amtsledelsen. (A.2.b.).
19. S. J. H. Wedell-Wedellsborgs ber. jfr. Lars Skottes ber.
20. Kladden til en rapport vedrørende amtsledelsen og begivenhederne i amtet 4.–6.5.1945 ligger i Bøgebjerg Hansens ark. Samme sted ses rapporter til amtsledelsen/afsnitsledelserne, der godtgør, at man eksempelvis på Møn og i Næstved var i beredskab fra den 1. maj. Bylederen i Næstved, Fritz Larsen, rapporterede således: »På grund af rygter fra den svenske presse og udtalelser af fremtrædende personer vedrørende kapitulation gik vi i beredskab den 1. maj med gruppens mandskab samlet hos gruppeførereren. Lederen opretholdt kommandostation, hvor han opholdt sig tillige med delingsførererne. Beredskab blev opretholdt til kl. 21.30, på hvilket tidspunkt rygterne om kapitulation blev dementeret. Telefonvagt opretholdtes«. – Se desuden SJL's Meldebog for 6. maj 1945.
21. Se Faldne i Danmarks Frihedskamp.
22. Notatet, der er underskrevet »Keller«, findes i Bøgebjerg Hansens ark.

23. Rapport af 13.5.1945 fra politiledelsen i Præstø amt til Politiets Sjællandsledelse, Sven Holtens ark. jfr. Ditlev Tamm: Retsopgøret efter besættelsen, s. 215/note 65, s. 802.
24. Se oversigt vedrørende den geografiske fordeling af oprejsningsnævnenes sager – Ditlev Tamm: Retsopgøret efter besættelsen, s. 216.
25. Fritz Bistrups ber. (citater) jfr. E. Jersings ber.
26. Fritz Bistrups ber.
27. Fritz Bistrups ber.
28. Preben Holms ber. 1946/1984 og »Korsør Avis« for 7.5.1945.
29. Preben Holms ber. 1984.
30. Tage Hansens ber. (76-B/81) – Både tandlæge Jensen og Tage Hansen var medlemmer af Frihedsrådets lokalkomite.
31. SJL's Meldebog for 5.5.1945 her og i det følgende om befrielsesdagene, Helsingør kommunes museer, årbog 1981 – Henrik A. Bengtsen: Modstandskampen i Helsingør 1939–1945, s. 94 ff. og Helsingør bymuseum, årbog 1980 – Henrik A. Bengtsen: Helsingør i maj 1945, s. 183 ff.
32. Jfr. Poul Jørgensens brev af 14.6.1983 blev 2. komp. fra Hillerød den 5. maj forlagt til Lillerød. Andre forhold end lige Brigaden kan jo dog også have spillet ind i sagen.
33. Om den maritime del af Brigadens overførsel, se FV-bladet for december 1983 – Svend Thostrup: Den danske flotille, s. 5 ff.
34. SJL's Meldebog for 7.5.1945 kl. 02.50.
35. J. Hagemann-Petersens scrapbog med en afskrift af kommandocentralens ind- og udgåede meldinger i befrielsesdagene. Her kan situationen følges minut for minut. Citatet stammer fra en melding, der udgik kl. 21.57. Vedrørende tildragelserne i Kalundborg henvises iøvrigt til D. F. Petersens ber. og manuskript til: Kalundborgs Historie, s. 45 ff.
36. Nis Lorensens rapport af 5.5.1945 kl. 22. I det følgende henvises til lignende rapporter skrevet på Herlufsholm godskontor 6. og 7.5.1945. Bøgebjerg Hansens ark.
37. Fritz Larsens rapporter ligger i Bøgebjerg Hansens ark.
38. Der henvises til Harry Larsens indberetning til Marineministeriet af 20.11.1945: »Rapport vedrørende hjemførelsen af danske orlogs- og handelsfartøjer fra nordtyske havne til Danmark.«
39. Vedrørende befrielsesdagene i Præstø henvises til Kaj (Feldberg) Rasmussens rapporter 5.–7.5.1945, Bøgebjerg Hansens ark.
40. Meldingen ligger i Bøgebjerg Hansens ark.
41. Stege-Udskrift af modstandsbevægelsens dagbog fra 1. maj 1945, s. 1. Dagbogen er ført til og med den 17.8.1945 og giver godt indblik i forholdene på Møn. Bøgebjerg Hansens ark.
42. Niels Rosenkrantz samt. jfr. ovennævnte dagbog.
43. Stege-Udskrift af modstandsbevægelsens dagbog fra 1. maj 1945, s. 2.
44. Niels Rosenkrantz samt. – Det fremgår af ovennævnte dagbog, at Jard kom til Stege den 8.5.1945.
45. Chr. E. Nielsens ber., dagbog for Afdeling V-NV, Falster, for dagene 5.5.–16.5.1945, SJL's Meldebog og »Næstved Tidende« for 3.5.1985, hvor overgivelsesdokumentet er gengivet. Ordren til den lokale tyske chef om at overgive Storstrømsbroen tilgik fra general Lindner.
46. Morten Skudes brev af 5.10.1983.

47. Dagbog for Afdeling V-NV, Falster.
48. Ovennævnte dagbog, 9.5.1945 kl. 08.40.
49. Se Aeroplane Monthly, april 1985 – Rick Chapman: The Luftwaffe's last mission. I dagbogen for Afdeling V-NV, Falster, for 11.5.1945 hedder det (kl. 10.00): »... De i Guldborg liggende flyvemaskiner er tyskerne ved at male Røde Kors mærker på.«
50. N. P. E. Jensens ber.
51. Sigurd Højby: Som jeg oplevede det, s. 84 ff.
52. Borgmesterens opråb ligger i Bøgebjerg Hansens ark.
53. Jul i Frederikssund 1979 – Leif Bjørner: Et kapitel i lokalhistorien, s. 15.
54. Årsskrift for Slagelse gymnasiums elevsamfund 1946 – Vilh. Melgaard: Slagelse under besættelsen, s. 49 ff.
55. »Isefjords-Posten« for 8.5.1945, styrkelisten for »Sorø Bykommando«, Reg. V ark., Knud Olsens ber. og skrivelse fra lokalkomiteen i Holbæk (Kontoret for særlige anliggender) af 23.5.1945 til ministeriet for særlige anliggender.
56. Ovennævnte skrivelse af 23.5.1945 i ark. vedrørende Frihedsrådets lokalkomite i Holbæk.
57. Rigsregistraturen 14.5.1945 kl. 22.20, fjernskrivermelding til politiet i Holbæk. Ark. vedrørende lokalkomiteen i Holbæk.
58. Jfr. den under note 55 og 56 nævnte skrivelse af 23.5.1945.
59. Frihedsbevægelsens Samråd, cirkulære nr. 1 og nr. 2, 14.7.1945.
60. Hovedrapport vedrørende Schalburgkorpset, s. 26 ff. og vedr. støttepunkterne, s. 32. Støttepunktet i Slagelse blev ca. den 1.12.1944 forlagt til Køge. Støttepunkterne i Køge og Næstved ophævedes i løbet af februar 1945.
61. Gruppen »1944« opsnappede i 1945 en postsæk i København, der bl.a. indeholdt en rapport af 26.2.1945 fra SS-Wach-Btl-Sjælland, Abt.I.c. – sendt til det tyske politi. I forbindelse med undersøgelser vedrørende tomme våbenbeholdere fundet i Karrebækstorp skov, hedder det: »wie ferner die Kenntnis, welche Nationalsozialisten in Næstved zum konsul Schmidt in Næstved haben, besteht die Möglichkeit, dass illegale Waffen und Munition auf dem Landbesitz des Konsuls, »Fjordgården«, an der Landstrasse zwischen dem Wald Karrebækstorp und dem Ort Karrebæk belegen, versteckt sind«.
62. SJL's Meldebog for 5.5.1945.
63. Ritmester Sonne til SJL den 7.5.1945 kl. 00.10, SJL's Meldebog for nævnte dato.
64. A. J. Kornerups brev af 4.9.1983.
65. Fra notat den 7.5.1945 kl. 04.05 i SJL's Meldebog (citater). Angående den britiske indgriben fra København henvises til indgået melding til SJL kl. 01.30 fra Lange. Det er tydeligt, at telefontrådene glødede en hel del denne nat, hvor man i SJL's Meldebog indføjede meldinger fra flere sider i samme notat. Jfr. Hovedrapport vedr. Schalburgkorpset, s. 27, oplyste Egill Poulsen afhørt af det danske politi, at bataljonen selv den 6.5.1945 havde taget beslutning om »at nægte at tage med til Tyskland, men derimod at blive og stå til ansvar ud fra synspunktet: »Man har søgt os i vore hjem, vi frigør os nu fra tysk kommando, træder frem og siger: Hver er vi, hvad vil man os.« – Spørgsmålet blev inden længe besvaret af de danske domstole.
66. SJL's Meldebog for 7.5.1945 og »Rapport angående udrykningen til Ringsted«, afgivet af Th. Rumler fra Hyllinge distrikt. Rapporten findes i Bøge-

- bjerg Hansens ark. – Se også »Dagbladet«, 3.5.1980, vedr. tildragelserne i Ringsted.
67. Fr. C. Wiigs ber.
  68. Harry Larsens ber.
  69. En rapport i sagen af 5.5.1945 foreligger i Reg. V ark. Episoden er nærmere belyst i Fra Frederiksborg amt, årbog 1985, – Søren Ehlers: Panservognsangreb i Asserbo, s. 118 ff. Se desuden Erik Carlè: Døden i Vestre, s. 65 ff. og Jørgen Barfod: V-3 og modstandshæren i majdagene 1945 (Nationalmuseets Arbejdsmark 1982). Ikke mindre end 9 af Lorentzenbandens medlemmer blev idømt dødsstraf, mens resten fik lange fængselsstraffe.
  70. Se SJL's Meldebog for 5.5. og 6.5.1945, politirapport af 6.5.1945 fra Sorø politi (LHA, Ringsted) og Faldne i Danmarks Frihedskamp 1939–45.
  71. I en rapport fra Vedbæk til amtsledelsen af 5.6.1945, hvor navnene på de 4 sårede oplyses, gøres der udtrykkelig opmærksom på, at der ikke blev afgivet et eneste skud fra Opelvognen.
Jfr. Faldne i Danmarks Frihedskamp, s. 135 ff. blev officersaspirant Ib Gundelach dræbt ved en skudepisode på Skodsborg Bakke natten til den 6.5.1945, da han sammen med folk fra 3. komp. (afsnit 2) var under udrykning til Skodsborg. Hvad der egentlig foregik, er ikke oplyst i værket! – Foto af den ramte Opelvogn ses i Søllerødbogen, 1986, s. 76.
  72. Se Faldne i Frihedskampen, s. 315 ff.
  73. Bekendtgørelsen findes i Bøgebjerg Hansens ark.
  74. Se Ditlev Tamm: Retsopgøret efter besættelsen, s. 302 ff.
  75. Frihedsbevægelsens bykomite i Århus oversendte den 20.10.1945 signalementet af Riis Lassens morder til SJL. Riis Lassen fik en statsbegravelse fra domkirken i Århus, den 24.10.1945.
  76. Dette fremgår af forskelligt materiale i Reg. V ark.
  77. SJL udbad sig i Regionsbefaling nr. 25 af 6.6.1945 en oversigt bl.a. vedrørende vagttjenesten i amterne. Der blev afgivet svar aldeles omgående, og nedenstående oplysninger angående de sjællandske amter stammer fra de til SJL indsendte rapporter. Reg. V ark.
  78. Medlemmer af modstandsbevægelsen, der havde været/var førere for delinger eller højere led, fik adgang til umiddelbart at gå ind i forsvaret som befalingsmænd. Dette fremgik af »Bekendtgørelse vedrørende optagelse i hæren og søværnet af medlemmer af modstandsbevægelsen«, som blev udsendt den 9.6.1945 af Krigs- og Marineministeriet. På dette tidspunkt var en lov angående modstands-befalingsmændene dog endnu ikke vedtaget.
  79. Stege-Udskrift af modstandsbevægelsens dagbog fra 1. maj 1945, s. 21 (citater). – Regionen indberettede på dette tidspunkt om antallet af bevogtede objekter og vagtmænd til politiassistent Hernø.
  80. Nævnte skrivelse findes i Reg. V ark.
  81. Henrik A. Bengtsen: Modstandskampen i Helsingør 1939–1945, s. 101.
  82. Se Knud Damgaard (red.): Det Danske Hjemmeværn, s. 60, og N. L. Tholstrup og O. R. H. Jensen (red.): Vort Forsvar, s. 282 ff. Om udviklingen i et enkelt område henvises til E. O. Hansen: Midtsjælland. Fra modstandsbevægelse til hjemmeværnsdistrikt.
  83. Skrivelse af 26.7.1945 fra amtslederne i Sorø amt til byledere m.fl. – Tauber Hansens ark.

84. Se bl.a. herom, Peter W. Høymark: Modstandsbevægelse og modbevægelse. – Årsskrift for Frihedsmuseets Venner 1985.
85. Der blev forespurgt fra Frederiksborg amt øst kl. 12.45, jfr. SJL's Meldebog.
86. Politirapport af 1.6.1945, pk. 11. j.nr. S-1323/1945, Reg. V ark. og domsmandslisten fra en sjællandsk bykomite.
87. S. J. H. Wedell-Wedellsborgs ber. – Klimaet mellem de ledende modstandsfolk i amtet var efter krigen langt fra det bedste, det fæg med beskyldninger. Flere ledere valgte at fortrække fra området.
88. Se Aage Trommer: Bag fronterne 1939–45, befrielseskamp, og specielt om Bretagne – Charles de Gaulle: Krigserindringer, II, s. 249 ff.

Personregister

- Abel, Bjørn, sekondløjtnant 334
Adamsen, P. H., løjtn. af res. 330
Agersted, Aa., politimester 190
Ahnfeldt-Møllerup, P. V. T., kapt. 42 f, 141, 160 f
Ahrenkilde, N., erhvervsfrugtavlser 37
Alberg, John, finmekaniker 50, 138, 168, 171, 173, 316
Alten, F. B., ritmester 28
Amdal, skolebestyrer 302
Amtrup, M., kaptajn 141
Andersen, A. K., styrmænd 168
Andersen, A. M. C., overofficiant 330
Andersen, A. R. H., premierløjtnant 308
Andersen, Alsing, forsvarsminister 21
Andersen, B. E., løjtnant 384, 387
Andersen, Børge, ismejerier 71, 226, 230, 349
Andersen, Børge, revisor 425
Andersen, Børge, underkvartermester 391
Andersen, C. C. Hincheli se Hinchely
Andersen, Carl, murer 322
Andersen, E. Weinø, stud. med. 109
Andersen, Ebba, fru 370
Andersen, Einar, kriminalassistent 114
Andersen, Erik, stud. jur. 461
Andersen, Grønlund, fhv. sekondløjtn. 44
Andersen, J., forstassistent 398
Andersen, Jørgen, lærer 173
Andersen, K. E., kvartermester 99
Andersen, K. E. A. H., sognepræst 155, 370
Andersen, K. P. A. Hee, provst 118
Andersen, Knud, pressesvend 461
Andersen, L., 335
Andersen, Ole Bay, ekspedient 372
Andersen, P. L., premierløjtnant 321
Andersen, Per, proprietær 397
Andersen, Peter Bach, reparatør 174, 311 f
Andersen, Poul, chauffør 76 f
Andersen, Povl, inspektør 78
Andersen, Roald, inspektør 322
Andersen, S. A. J., sergent 102
Andersen, Sonne, proprietær 394
Andersen, Tage, oberst, 141, 164, 166, 169 ff, 262, 474
Andersen, Vilh., professor 40
Andreasen, Erling Peter, kontorist 76 f
Arboe-Rasmussen, E., falcstationsleder 85 ff, 120, 183, 335
Arboe-Rasmussen, Jørgen, journalistelev 209 f
Arndal, Poul, læge 327
Arnfred, A., højskolelærer 74
Baarsby, Helge, togbetjent 125 f
Bacher, Dirch, lærer 324
Bager, V., assurandør 143, 378
Bakowski, K. O., ty. immigrant 315 f
Bangsbøll, kommandørkaptajn 402
Barfod, Egil 193
Barfod, Halfdan, kommandør 48, 51
Barfod, Jørgen, stud. mag. 193, 490
Barfod, Mogens, journalist 239, 242
Barner, H., forstaspirant 334 f
Bartter, A. G., br. flyver 120
Bassing, E., kaptajnløjtnant 330
Bay-Schmidt, H., kaptajnløjtnant 420
Bech, Ø., styrmænd 168, 380
Begtøft, Sv., kaptajnløjtnant 308
Beinkamp, Tommy, forvalter 70, 229
Beiter, farvehandler 298
Bell, Bob, br. sergeant 77
Bennike, Erik, premierløjtnant 14, 33, 106, 150 f
Bennike, Helge, oberst 11 ff, 32 ff, 102, 149, 151, 243, 327
Berg-Sørensen, G., sognepræst 118
Berning, Asger, dommerfuldmægtig 322
Bernskov, O. S. V., kriminalbetjent 269 f
Bertelsen, E. Bunch, oversergent 356
Bertelsen, Hjalmar 205
Bertelsen, Aage, lektor 106
Berthelsen, A. C., oberstløjtnant 147, 189 f, 402
Best, Werner, ty. rigsbefuldmægtiget SS-Obergruppenführer 66, 98 f, 103, 221, 434

- Bethe, K., am. flyver 120
 Bierberg, Henrik, journalist 139 f
 Binneballe, Alex, politibetjent 243 f
 Bistrup, F. W., søløjtnant 168 f, 192, 271,
 409 ff, 414 f, 429, 433, 442, 477
 Bjørner, Martin 175
 Bjørnstad, Sven, stud. mag. 150 f
 Blanner, Alan 76
 Blixenkroner-Møller, O., kaptajn 130
 Blom, Peter Nissen, arbejdsmand, 132, 164,
 166, 168 f, 172 f, 176, 179, 182 ff, 188,
 262 f, 267, 273, 299 f, 318, 340, 342, 366 f,
 436 f, 439, 445, 463, 473 ff
 Blædel, Gert, forvalter 157, 244
 Boeck, P. C. Bianco, amtsfuldmægtig 146,
 307
 Boelskov, Erik, officer i S.O.E. 85 ff
 Bojesen-Kofoed, Mogens 207
 Bonne, premicrløjtnant 42
 Born, Karl, Hauptman 454 f
 Borning, H., isenkræmmer 307
 Boserup, Hans 73, 212
 Bovensiepen, Otto, chef for det tyske sikker-
 hedspoliti i Danmark 182, 367
 Bovin, Karl, maleren 352
 Boysen, Erling Hein, tømmerhandler, 63,
 317, 322
 Brammer, fiskeeksportør 191
 Brandt, pibefabrikant 75
 Branner, kaptajn 362
 Branth, Gustav W., direktør 41, 114
 Branth, Jørgen, løjtn. af res. 334
 Bredal, K., ingeniør 414, 430 f
 Bredkjær, Troels, stud. med. 207
 Bredsdorff, Ebba, fru 390
 Bredsdorff, Elias, seminarielærer 69 f
 Bredsdorff, Harald Lunn, sognepræst 390
 Bremer, Claus, arkitekt 76
 Brendstrup, E. F., læge 332
 Brix, H., kriminalassistent 399
 Brodersen, E. J., forvalter 241
 Brooke, F. Alan, br. feltmarskal 84
 Brorly, N. O., forstassistent 242, 247, 250,
 252, 257, 334, 337, 339, 357 f, 429 f, 481
 Brown, R. D., am. flyver 120
 Bruhn, C. J., læge/SOE 81
 Bruhn, Ove, kontorassistent 107
 Brüel, Otto, arkitekt 201, 393
 Bryning, Elise, korrespondent 269
 Bryning, Knud, fuldmægtig 269
 Brændegaard, J., forstmand 247
 Bröckelman, Korvettenkapitän 447 f
 Brøndum, L. C., sognepræst 118
 Brøndum, O. C., kaptajn 101 f
 Buck, ty. oberst 28
 Budd, D., br. flyver 120
 Buhl, J., grosserer 115
 Buhl, V., politiker 98, 182, 199, 234 f, 436,
 467
 Bunch-Christensen, Erik, stud. teol. 74 f, 207
 Bunke, Erich, ty. Kriminalrat 244, 246, 365,
 369 f, 462, 488
 Burø, Svend, købmand 242, 344
 Busch, E., professor 114
 Busk, Sv. 397
 Byel, Iver, landbetjent 402 f
 Bügel, politikommissær 320
 Bülow, Otto, billedskærer 276
 Bøgholm, K., redaktør 38 ff
 Bøtger, Else, fru 150
 Bøtger, J. F., godsejer, 33, 149 f, 179, 352 f
 Bøving, E., kaptajn 375
 Callisen, S. G., oberstløjtnant 141
 Calum, R., borgmester 222 f, 456
 Carlsen, E. L. Gullow, kaptajn 330
 Carlsen, Østerby 359
 Carøe, konsul 112
 Carøe, J. F., forvalter 403
 Chievitz, Ole, professor 35
 Christensen, bankdirektør 144
 Christensen, Aksel, fiskeskipper 354
 Christensen, Axel Bitch 214
 Christensen, Bruno, forsikringsinspektør
 205, 402, 404
 Christensen, Buchardt, læge 317
 Christensen, Børge, typograf 229
 Christensen, C. W. B., officiant 373 ff, 378,
 382 f
 Christensen, Carl, journalist 71
 Christensen, Carlo, vognmand 337
 Christensen, Edith 413
 Christensen, Egon, lærer 138, 414, 425, 441
 Christensen, Erik, oberstløjtnant 144, 364 f,
 373
 Christensen, F. Elling, officiant 173, 324
 Christensen, H., kaptajn 309
 Christensen, Henning, smedelærling 60 ff

- Christensen, Holger, lærer 201
 Christensen, Ib Mogens Bech, kunstmaler 150, 207
 Christensen, Jens Bitch 214
 Christensen, John, direktør 227
 Christensen, Jørgen, kornet 144
 Christensen, Kaj, grosserer 49, 166, 168, 171 ff, 297, 299 f, 314, 318, 320, 325
 Christensen, L. 286
 Christensen, Lars 190
 Christensen, P. Skaarup, ingeniør 44, 335, 339
 Christensen, P. Utzen, underkvartermester 154 f, 183 f, 187, 244, 362 f, 365
 Christensen, Peder, borgmester 66, 445
 Christensen, Peter, fisker 182
 Christensen, Poul, former 321
 Christensen, Poul, maskinarbejder 36, 62
 Christensen, Signe, fru 415
 Christensen, Sivert, ekspedient 71
 Christensen, Aage, kordegn 50
 Christensen, Aage Højland, kaptajn 160, 194 f, 197, 474, 491
 Christiansen, smed 172
 Christiansen, A. E., overofficiant 380
 Christiansen, C. E., borgmester 455
 Christiansen, E., overassistent 421
 Christiansen, Erik, forstassistent 239 f, 247, 250 ff, 258, 310, 339, 405 f, 481
 Christiansen, Frede, maskinsnedker 347
 Christiansen, Gunnar, radiotelegrafist 84
 Christiansen, H., kusk 347
 Christiansen, Ib, flymekaniker 153 f, 399
 Christiansen, J. Birkedal, politiibetjent 268, 346
 Christiansen, Johs., journalist 209
 Christiansen, Johannes, søløjtnant 405
 Christiansen, Otto, købmand 229
 Christiansen, P., kaptajnløjtnant 321
 Christiansen, S., ingeniør 347
 Christiansen, Sv. Aa., slagterekspedient 56, 230
 Christiansen, Werner, kroejer 113
 Christoffersen, A., forretningsfører 70
 Christoffersen, A. J., officiant 353
 Christoffersen, Kaj, produktionschef 193 f, 414, 419 f, 430
 Christoffersen, Knud 134
 Christoffersen, Olaf, arbejdsmand 425
 Christophersen, Sigfred, løjtnant 78 ff
 Christophersen, Thorbjørn, gartner 80
 Clausen, Ely, fru 269
 Clausen, Erik Briand, gårdejer 338
 Clausen, J. E., arbejdsmand 133, 334, 336, 338, 461
 Clausen, K., overofficiant 346
 Clausen, Regner, politibetjent 269 f, 335 ff
 Cold-Pedersen, godsejer 341, 344
 Colding, H. V. R., kaptajn 332
 la Cour, Vilhelm, dr. phil. 48
 Dahl, Vibeke, læge 202, 227
 Dalsgaard, F. P., dyrlæge 143, 362, 377
 Dalskov, Frants, arbejdsmand 242
 Dam, Folmer, seminarieforstander 136, 184
 Daugaard, Aage Emil, reservepolitibetjent 372
 Deleuran, C. V., oberstløjtnant 50, 147, 166, 168, 171, 174, 297 ff, 314, 316 f, 320 f, 325, 439
 Deleuran, Aage, journalistelev 212
 Demer, Bent, redaktør 207
 Devantier, overlæge 388
 Dewing, H., br. general 435
 Diemar, Svend, øjenlæge 42, 138, 166, 176 ff, 340 f
 Dilling, Axel, fabrikant 240 ff, 246
 Dilling, Poul 241
 Dilling-Hansen, Jørgen 247
 Dillon, G. T., br. pilot 120, 314
 Dinesen, Jørgen, godsejer 146, 347
 Dixen, S., skovfoged 244
 Duckwitz, G. F., ty. skibsfartssagkyndig 105, 182
 Duelund, Falck-direktør 117
 Duelund, Erik N. B., overbetjent 273
 Dungan, C. W., am. flyver 120
 Dönitz, Karl, ty. admiral 294, 434
 Døssing, Anders, cand. polit. 69, 201
 Egdiussen, B., ingeniør 138, 244, 357, 456
 Eggers, Chr., sadelmager 192
 Eisenhower, Dwight D., am. general 186
 Emerik, K., inkassator 457
 Enevoldsen, G. H., kaptajnløjtnant 366, 373
 Engberg, brandinspektør 87
 Engelsen, Kristian, civilingeniør 132, 168, 173, 242, 315, 317 f, 320 f, 465

- Engquist, Th. H., bestyrer 274 f
Engsharth, P. E., politiassistent 271, 401
Erik, prins 219
Eriksen, Børge 48
Eriksen, Ernst, urmager 351
Esler, A., am, flyver 120
Espensen, Hans, murer 230, 349
Essemann, Jørgen, styrmandsaspirant 19 f
Estrup, E., godsejer 341, 344
Evers, V., læge 387, 398 f
- Faber, Svend Aage 422
Faber-Hansen 443
Falck, Mogens, Falck-stationsleder 399
Feilberg, K., premierløjtnant 13
Feilberg, Thorkil, kornetelev 13
Feldthusen, C., skibsfører 168, 380
Filtenborg, fru 302 f
Filtenborg, Arent, realskolelærer 174 f, 195, 298, 302, 304
Flamand, Børge, driftsleder 373 f
Fleckner, frøknerne 431
Fleron, Kate, journalist 75
Fog, H. M. A., oberstløjtnant 28, 102, 365 f, 373, 384
Fog, Mogens, professor 67, 69 f, 104, 160 f
Folting, K. C., skovrider 242
Fonnesbech-Wulff, K., læge 179, 353, 355
Formann, Julius, slagter 396 f
Forting, L. M., overofficiant 356
Fosdal, Jens, studerende 286, 290
Fosmark, Hans 110, 112
Foss, Erling 104
Francker, Knud, isoleringsarbejder 54, 69, 203, 228
Frandsen, Aksel, gårdejer 88, 438
Frandsen, E., kvartermester 154
Frandsen, S. W., kommandør 169, 354
Frederiksen, John, søløjtnant 151
Frederiksen, Kjeld, stud. jur. 74 f, 207 f
Frederiksen, P. L., grosserer 172
Frederiksen, Paul 324
Frederiksen, S. Holst, proprietær 334
Frederiksen, Torben, frugthandler 413 f
Frederiksen, Aage C., skibsmægler 71
Fries, Christian, officiant 125 f, 177 f, 394, 485
Frigast, E., kaptajn 141 ff, 146, 220, 304, 385, 387, 392, 397, 399, 410, 450, 473
- Friis, J. D., premierløjtnant 330
Friis, K. R., kommunelærer 322
Fry, C. W., br. flyver 120
Fugl, politifuldmægtig 149
Fugmann, P. A., godsejer 153 f
Fyhn, Peter Wessel, stud. mag. 117
Fynbo, S. Bille, bankassistent 193
- Gabel-Jørgensen, C. C. A., kaptajn 12, 340 ff, 349, 352, 354, 412, 440, 448
Gabriel, P. Chr., officiant 147, 189 f, 405
Galsgaard, A. C., forvalter 419
Gamborg, højesteretssagfører 217
Gammelgaard, fru 436
Gammelgaard, Hj., højskoleforstander 227
Gebbel, Mogens, kriminalbetjent 273
Gebecke, K. T., kaptajn 386, 392, 441
Geisler, Ole, officer i SOE 82 f, 158, 239 f, 242, 245, 354, 362, 481
Gejlager, reservelæge 314
Gersfelt, Jørgen, læge 107
Gideon, H., landsrettsagfører 145, 340 f, 353, 355
Giersing, A. E., oberst 26 ff
Gilberg, Aage, læge 49
Gill, T. P., am. flyver 120
Gjedde, D. J. Galtrup, politibetjent 312 f
Gjetting, S. J. R., sognepræst 347
Glahn, P. E., stadsdyrlæge 144 f, 176, 325, 331 f, 335
Glitten, Darwin, købmand 52, 167, 192 f, 195, 409, 411, 415
Gram, skovfoged 449
Gram, Ove P., løjtnant 308
Grandt, Vilhelm, redaktionssekretær 52, 137
Gregersen, politiassistent 267
Grejsen, Bent, kornet 391
Grey, br. lieutenant 454
Grosell, isenkræmmer 173
Grosen, Uffe, højskoleforstander 45
Groth-Petersen, A. C. E., overlæge 153, 387 f, 392
Grove, Peter, adjunkt 229
Grum-Schwensen, S. 312
Grüner, Chr., godsejer 347
Grüner, Mogens, godsejer 146, 340 f, 347, 349
Grüner, Svend, sekondløjtnant 380
Grønnemose, gårdejer 206

Grønning, lærer 351
 Guldberg, O., gartner 377 f
 Guldmann, H., direktør 436
 Gyller, H. E. B., kystløjtnant 155, 183, 185, 365
 Gyth, V. L. U., kaptajn 26, 29 ff, 79
 Gøtz, E., generalløjtnant 15, 17, 29 f, 34, 41, 99, 102 f, 141, 147, 156, 234, 263, 340, 413, 434 f, 438, 458 f, 463, 493

 Hagedorn, E., provst 410, 427
 Hagemann-Petersen, J., grosserer 46
 Halle, barber 172
 Halleløv, Lars, arkitekt 394
 Halling, smed 404
 Hammer, Mogens, maskinmester 81 f, 84
 Hammerich, P., officer i SOE 337
 Hammershøj, P. V., kaptajn 130
 Hamlin, J., am. flyver 120
 von Hanneken, Hermann, ty. general 29, 98, 103
 Hansen, læge 347
 Hansen, Aksel 136, 184
 Hansen, Antonius »Tony«, murer 57, 174, 298, 456
 Hansen, Arthur, cand. mag. 45, 195 f, 217, 227, 262 f, 422, 439
 Hansen, Axel, hybud 404
 Hansen, Balle, adjunkt 196
 Hansen, Bendt Raunholt, grosserer 212
 Hansen, Bill, kontorist 115 f, 354 f, 359
 Hansen, Børge Tauber, mæglerassistent 71, 213
 Hansen, C. J. L., premierløjtnant 324
 Hansen, Carmel »Børge« 60, 132, 188, 234, 273, 289, 397 f
 Hansen, Charles, matros 133, 177, 229, 341 f, 345, 349, 357, 448
 Hansen, Chr. V., fabrikant 240 f, 244
 Hansen, Clemmensen, maskinmester 201
 Hansen, Efraim, pottemager 56, 60, 67 f
 Hansen, Erik 133
 Hansen, Freddy 351
 Hansen, H. C., politiker 105, 182, 332
 Hansen, H. P., folketingsmand 65
 Hansen, H. R., formand 420
 Hansen, H. Trier, gårdejer 353
 Hansen, Hagmund, redaktør 227
 Hansen, Hans, overbetjent 235, 237, 380
 Hansen, Hans Evald, gårdejer 404
 Hansen, Helga, lærerinde 201 f, 393
 Hansen, Henning E., gartner 384
 Hansen, I. B., assistent 306
 Hansen, Ib Birkedal 213, 246, 365
 Hansen, Ingeborg, fru 247 f
 Hansen, J. L., overofficiant 355
 Hansen, J. V. Højer, læge 423
 Hansen, Johannes, ingeniør 42
 Hansen, John 136
 Hansen, Kamper 286
 Hansen, L. A. Duus, radioingeniør 79
 Hansen, Laurits, kriminalassistent 270, 310
 Hansen, Martin A., lærer 22
 Hansen, Mogens Bøgebjerg, toldassistent 402 ff, 451
 Hansen, Ole, gartner 422
 Hansen, P., borgmester 454
 Hansen, P. M. N., overofficiant 346
 Hansen, Peter, borgmester 349, 447
 Hansen, R. A. B., overofficiant 345
 Hansen, Roland, fuldmægtig 177, 197, 341, 354, 356
 Hansen, Svend, tjener 292
 Hansen, Tage, fyrbøder 228
 Hansen, Thorvald 134
 Hansen, Tom, underkvartermester 155
 Hansen, V. Krarup, sognepræst 118
 Hansen, V. Th., kriminalassistent 263, 439
 Hansen, Viggo 62
 Hansen, Volmer, overpostbud 166, 189, 400
 Hansen, Walter, slagteriarbejder 229
 Hansen, Aage 394
 Hansen, Aage Bruun, lærer 143, 377
 Hansen-Larsen, professor 75
 Hansen-Nord, P. A., premierløjtnant 102
 Hansson, Gunnar, arbejdsmand 59
 Harrel, V. O., oberst 15, 17
 Harrison, J., br. flyver 120
 Hart, H. J., br. flyver 120
 Hartmann, direktør 333
 Hartz, A., oberst 412 ff, 416, 422, 427, 477
 Haubirk, Ejler, styrmænd 117, 152
 Haubirk, Ingolf, lærer 117
 Hauge, Ib, lærer, 69, 184, 200 ff
 Havsteen-Mikkelsen, Sven, kunstmaler 172
 Haynes, F., br. flyver 120
 Hecht-Johansen, Jette, studerende 109

- Hedtoft-Hansen, Hans, politiker 45, 105, 182, 332
- Heegaard, Erik 214
- Heilmann, J. E., direktør 228
- Heinfelt, H. P., kriminalassistent 267 f, 367, 373
- Heiring, Harald, kunstmaler 54
- Hellemann-Olsen, godsejer 350, 358
- Helms, J. 120
- Hellner, W., adjunkt 74, 166
- Helpe, Lucy, fru 76
- Helver, Aage, officiant 333, 335, 337
- Hempel, frk. 436
- Hendil, Leif, redaktør 113
- Henriksen, Helge, kommis 227
- Henriksen, Leo, fiskeeksportør 115 f, 354
- Henriksen, Ove, maler 59
- Henriksen, S. E., disponent 401
- Henriques, C. B., højesteretsagfører 105
- Herbo, K. E., hospitalsforvalter 145
- Hermansen, Torben, stud. mag. 414, 419 f
- Hildahl, E., søløjtnant 168, 183, 186, 366 f, 379
- Hills, R., br. flyver 120
- Hilmer, Louis, kontorchef 317 f, 320, 322
- Hinchely, C. C., bankassistent 74 ff, 150, 207 ff, 211
- Hind, Tage, adjunkt 138, 400
- Hinrichsen, K., proprietær 304
- Hjalf, Viggo, kaptajn 141, 161, 459
- Hjarsø, Sigfred, kæmner 331 f
- Hjorth-Jensen, J. J., havnemester 226, 380
- Hjortholm, H., overofficiant 350
- Hjulgaard, S., kvartermester 154, 183, 185
- Hoff, Ove, civilingeniør 48
- Hoff, Poul, underdirektør 142, 227, 418
- Hoffmann, Karl Heinz, SS-Sturmbannführer 140, 142
- Hoffmann, Sven, bankassistent 195 ff, 353, 393
- Holbeck, Kaj, redaktør 217
- Hollingworth, R. C., br. marineofficer/SOE 81, 339, 409
- von Holck, E. F., premierljt./SOE 13, 262 f, 285, 385, 429, 436, 439
- Holm, Anders, gymnasieelev 213
- Holm, Erik, forvalter 420
- Holm, Jacob, sagfører 12 f, 365
- Holm, Preben, søløjtnant 168, 235, 273, 379 f, 443
- Holmberg, Kaj, bogholder 344, 346
- Holmgaard, Otto, provst 372
- Holscher, Aage, disponent 401
- Holst, A., direktør 436
- Holst, E., prokurist 197
- Holst, Tage Fischer, radiotelegrafist 238, 250, 481
- Holst, Thorkild, partisekretær 64
- Holt, Rear Admiral 444
- Holt, Paul, lektor 48
- Holten, Sven, politiinspektør 161, 266, 475
- Holten-Andersen, Kai, skovrider, 242 f
- Holzbauer, ty. testpilot 130
- Hooper, M., am. flyver 120
- Hougaard, N. Thomas, kontorfuldmægtig 457
- Houmann, Børge, forretningsfører 64, 67, 104, 200
- Hovgaard, A., forvalter 50
- Hovmand, H. C., dyrlæge 84, 137
- Howell, br. flyver 120
- Hvalkof, A. L., havneingeniør 146, 439
- Hyttel, Poul, forretningsfører 456
- Hæstrup, Jørgen, adjunkt 182
- Højby, Sigurd, rektor 455
- Højer, P., bagermester 42 f, 376
- Højerslev, H. J., fabrikant 324
- Højlt, Ingeborg Lindholm, fru 70
- Haar, I. H., søkadet 286
- Haastrup-Vig, G., redaktør 217
- Ibsen, Th., lagerarbejder 227
- Ingrid, kronprinsesse 25
- Iversen, P. 332
- Jacobsen, A., gårdejer 335
- Jacobsen, B. R., fabrikant 263
- Jacobsen, J. 44
- Jacobsen, L. B. R., kornet 436, 439
- Jacobsen, Otto 449
- Jacobsen, Poul, radioforhandler 408
- Jacobsen, S., dyrlæge 419
- Jacobsen, Thune, justitsminister 68
- Jacobsen, V. Lundgaard, forvalter 145, 404
- Jakobsen, Frode, cand. mag. 45, 104, 156, 160 ff, 196, 224, 236, 354, 466

- Jakobsen, J. K. M., former 245, 341
 Jakobsen, Henry 58
 Jard, L., kaptajn af res. 191, 385, 402, 452
 Jarding, Paul, landsretssagfører 217 f
 Jensen, kriminalassistent 267
 Jensen, A., installatør 172
 Jensen, A. D., kaptajn 174, 297, 300 ff, 307 f, 314, 440
 Jensen, A. V., borgmester 224
 Jensen, Alfred, folketingsmand 64
 Jensen, Alfred, fuldmægtig 370
 Jensen, Boni, arkitekt 70
 Jensen, Bryderup, politifuldmægtig 269, 359
 Jensen, Børge, kornetelev 13
 Jensen, C. M., politibetjent 367, 370, 376, 381
 Jensen, Carl V., redaktør 203
 Jensen, Chr. H. 201, 228
 Jensen, E., lods 178, 349
 Jensen, E. H., kaptajn 386, 398, 451
 Jensen, Einar, tandlæge 201, 379 f, 445
 Jensen, Ejner Lund 310
 Jensen, Emil, montør 54 f, 230, 393
 Jensen, Erik, valsearbejder 174
 Jensen, Frode 190, 390
 Jensen, Gaston, afdelingsleder 316
 Jensen, H. E., skibshandler 107
 Jensen, H. Kastrup, skrædder 56
 Jensen, Harald, politibetjent 375
 Jensen, Harry, maskinmester 192, 409, 411, 422
 Jensen, Henning Alstrup, bankelev 212
 Jensen, Højstrup, højskolelærer 49, 229
 Jensen, Ib, skovfogedassistent 89, 157, 247
 Jensen, Ingolf 190
 Jensen, J., plejer 227
 Jensen, Jacob, officer i SOE 51 f, 84 f, 137
 Jensen, Jens P. 108 f
 Jensen, Kaj, dyrlæge 403 f
 Jensen, Knud, kaptajnløjtnant 263, 438 f
 Jensen, Kristen I., vægter 333
 Jensen, L. C. amtsskolekonsulent 106
 Jensen, L. T. E., maskinsnedker 423
 Jensen, Leif 190, 390
 Jensen, Mogens Damgaard 286
 Jensen, N. P. E., bankbestyrer 110, 202, 228, 454
 Jensen, Nøsterby, diakon 392
 Jensen, Ole, bankassistent 169
 Jensen, P. Chr., assistent 323
 Jensen, P. J., direktør 418
 Jensen, P. K., overofficiant 45, 197, 456 f
 Jensen, P. Kronberg, premierløjtnant 402
 Jensen, Poul, tømrer 190
 Jensen, Quist, snedkersvend 347
 Jensen, Robert, grosserer 113 f
 Jensen, Steffen 201
 Jensen, Stig, redaktør 82, 89, 157 f, 161, 164, 187, 239 f, 248, 250, 252 ff, 262 f, 314, 319 f, 325, 338 f, 357, 481 f
 Jensen, Svend, elektriker 347
 Jensen, Svend, former 54
 Jensen, Svend Aage, arbejdsmand 341
 Jensen, Svend Aage, svejser 419
 Jensen, Viggo, vognmand 334
 Jensen, Walther, valse drejer 174, 298
 Jepsen, C., handelsgartner 324
 Jersing, E., politimester 271 f, 442
 Jessen, H., oberst 26
 Jessen, Niels, kranfører 311 f
 Jochimsen, Sv., ingeniør 172, 323
 Johannesen, P. H. J., hovmester 82
 Johansen, Axel, fyrbøder 122, 222, 298
 Johansen, C. E., kaptajn af res. 330, 333
 Johansen, E. Borch, forretningsfører 82
 Johansen, Gerhard, murer 318
 Johansen, H., direktør 436
 Johansen, H. Dines, kaptajn 334
 Johansen, K. S., politibetjent 401
 Johansen, P. H., kroejser 392
 Johnsen, H., assistent 415, 421, 430
 Johnstad-Møller, E., oberst 190, 466
 Johnson, D. C., am. flyver 120
 Jonassen, Else, lærerinde 50
 Jones, Arthur, br. flyver 76 f, 120
 Jones, R. V., br. dr. 79
 Juhl, J. R., brandmester 421
 Juhl, Svend. O., repræsentant 141 f, 194, 414, 418
 Juncker, Flemming, godsejer 83, 118, 160
 Juskowitz, H., am. flyver 120
 Justesen, P., afdelingschef 164, 166, 171, 262, 354, 474
 Jørgensen, lærer 302 f
 Jørgensen, overbetjent 267
 Jørgensen, A., premierløjtnant 233, 253
 Jørgensen, Axel 292

- Jørgensen, Børge, kommunefuldmægtig 229 f
- Jørgensen, Duus, sergent 359
- Jørgensen, Gert, sognerådsformand 399
- Jørgensen, H., gartner 172
- Jørgensen, Harry 36
- Jørgensen, Henning, klejnsmed 227
- Jørgensen, Henrik Wille, kadet 136
- Jørgensen, Hermann, plantageejer 415, 429 ff, 453
- Jørgensen, J., skovfoged 155, 183, 243 f, 248, 362
- Jørgensen, J. Geert, dyrlæge 451
- Jørgensen, Kaj, frugtavlser 429
- Jørgensen, Niels, redaktør 75, 208
- Jørgensen, Otto, isenkræmmer 174, 298
- Jørgensen, Ove, overbetjent 351
- Jørgensen, P. Chr., proprietær 347
- Jørgensen, Poul C. V., depotbestyrer 146, 307 f
- Jørgensen, R. J. C., inkassator 333
- Jørgensen, Richard, arbejdsmand 133, 182, 366, 371, 373
- Jørgensen, Svend Eskild, arkitekt 139 f
- Jørgensen, Sv. Aa., skibsbygger 59 f, 307
- Jørgensen, Svend Aage, slagteriarbejder 134 f, 192, 409, 411 f, 414 ff, 429
- Jørgensen, Winther, politifuldmægtig 271, 442
- Jørgensen, Aage, gartner 429
- Kanstrup, H., prokurist 403
- Kappel, Thyge, journalist 414
- Keller, Hakon, civilingeniør 166 f., 188 ff, 384 f, 392, 399, 405, 441
- Keller, V., kaptajn 166
- Kerr, R. R., am. flyver 120, 138
- Kessel, P., bogholder 414, 419, 430
- Kidde, O. K., kaptajn 12, 175, 325 f, 333
- Kieler, Svend S., kadet 169, 349, 351
- Kiesling, Chr. 140
- Kiilerich, Ole, redaktør 67, 73, 82
- Kinch, O., søløjtnant af res. 12 f
- Kirkebjerg, Aa., læge 172, 319, 323
- Kiær, Erling, bogbinder 107, 114
- Kiærsgaard, Erik 84
- Kjalke, P., politimester 271 f, 414
- Kjeldbøg, H. E. G., førstelærer 391
- Kjær, H., tømmerhandler 33
- Kjær-Andersen, Kaj, kornet 308
- Kjærgaard, Jens K. K., officiant 147, 176, 270, 325 ff, 333 ff
- Kjærsgaard, Erling 379 f
- Kjølner, K., styrmænd 168
- Klein, Ole, kontorist 136, 185, 375
- Knud, prins 255
- Knudsen, A. L. E., installatør 384
- Knudsen, Birger, bibliotekar 197, 227
- Knudsen, Johs., smed 403 f
- Knudsen, Kresten 134, 203, 292
- Knudsen, N. J., overpostbud 376
- Knudsen, P., handskemager 181
- Knudsen, Peter, bestyrer 152
- Knudsen, S. F., overofficiant 401
- Knuth, C., greve 147, 386, 401
- Koch, A. H., søløjtnant 421
- Koch, Hal, professor 85
- Kofod, overbetjent 441
- Kofoed-Nielsen, forpagter 317, 320, 322
- Kolbye, B., ekstrahåndværker 60
- Kornerup, H. J., kaptajn 459
- Kornerup, Knud, bankmand 362
- Krabbe, H., kaptajn 317, 320, 322
- Kragh, P., inspektør 71, 142 f, 186, 362, 364 f, 369 f, 377
- Krantz, Rathje, erhvervsrådsleder 229
- Krarup, L., skovridder 89, 157, 239 ff, 247
- Kring, O., forstassistent 310
- Kristensen, E. H., skovfoged 428
- Kristensen, Ejnar, officiant 304, 309
- Kristiansen, K., mejerist 347
- Krog, Gerhard, elektriker 120, 135
- Kruhøffer, Poul, læge 109 f
- Kruse, Mogens, forvalter 333
- Krügermeier, W., 120
- Kryssing, C. P., oberstløjtnant 27
- Kuhr, Victor, professor 40
- Kulikovskiy, G. T., premierløjtnant 309
- Kyed, B. J., politibetjent 384
- Kühl, Poul, bankdirektør 45
- Køllgaard, O. H., løjtnant af res. 308
- Køster, K. H., læge 110
- Kaas, Jens, gårdejer 360
- Lacoppidan, E., forpagter 394
- Lampe, Jørgen, landinspektør 146, 274, 340, 349
- Lange, kontorist 376

- Langner, Erik, lektor 50
 Langkilde, O. A., gårdejer 428
 Langkilde, P., ingeniør 153
 Lansø, P. R. S., matroselev 19
 Larsen, skovfoged 155
 Larsen, Aksel, folketingsmand 63, 67
 Larsen, E. A., mekaniker 372
 Larsen, Eigil, skibsbygger 54, 56 ff, 62, 65, 132
 Larsen, Erik, lærling 63
 Larsen, F. Busenius, kaptajn 130
 Larsen, F. J., kaptajnløjtnant 350
 Larsen, Folmer, skibsbygger 59
 Larsen, Fritz, officiant 44, 289, 397 f, 406, 408 f, 449
 Larsen, H. Boje, installatør 186
 Larsen, H. Lundin, mekaniker 314
 Larsen, H. V., forvalter 309
 Larsen, H. W., ingeniør 421
 Larsen, Hans 120
 Larsen, Harry, søløjtnant 151 ff, 277, 386, 388, 390 ff, 400, 405, 450
 Larsen, Holger, prokurist 322
 Larsen, Jens, snedker 424
 Larsen, Jens Peter 190
 Larsen, Jørgen, assistent 139
 Larsen, Jørgen, landmand 354
 Larsen, Karl, fiskeskipper 354
 Larsen, Lund, dyrlæge 399
 Larsen, P. E., sparekassebogholder 31, 142, 195, 410, 414, 422 f
 Larsen, Peter H., overbetjent 252, 270, 400 f, 405 f, 408 f
 Larsen, Poul, læge 415, 421
 Larsen, Sven K., underkvartermester 153
 Larsen, Thorkild 304 f
 Larsen, Thormod, kriminalassistent 107, 114
 Larsen, Vald., politibetjent 376
 Larsen, Viktor, skræddersvend 58, 64
 Larsen, Aage, fiskeskipper 354
 Larsson, Leo, skytte 120, 439
 Lassen, Gilbert, købmand 106
 Lassen, Kaj, grosserer 172, 318, 324
 Lassen, Nimb, skovrider 425
 Lassen, P. Riis, oberstløjtnant 141 ff, 262 f, 266, 300, 315, 340, 365, 367, 436 f, 439, 463, 473, 475
 Lauer, R. A., am. flyver 120
 Laurberg-Jensen, N. M., pastor 456
 Lauridsen, E. W., kaptajn 308
 Lauridsen, J. C., officiant 351
 Laursen, repræsentant 229
 Laursen, Oskar, plejer 355
 Laurvig, U. Ahlefelt, godsejer 428
 Lautrup-Larsen, arkitekt 45
 Lavdal, J., socialinspektør 457
 Lawaetz, C. B., forpagter 350
 Lawaetz, Otto C., forvalter 274 f, 350
 Lawaetz, Otto, forvalter 37
 Ledhus-Larsson, Vagn, reservepolitibetjent 178, 282, 341, 357 f
 Lefeldt, S. H., sognepræst 118
 Leschly, Gustav, bankassistent 44, 307
 Leth, O. I., lærer 136, 183 f, 186, 364, 369, 456
 Levy, Slawa 108
 Lillelund, Jens 139
 Lindberg, Kaj 66
 Lindemann, G., ty. generaloberst 371, 434
 Lindhardt, H., læge 115, 354 f
 Lindhardtsen, Bernhardt, snedker 52, 137, 192 ff, 414
 Lindhardtsen, Else, gymnasieelev 137, 192
 Lippert, W., civilingeniør 380
 Lippmann, Ole, major i SOE 234 f, 252
 Lisborg, E., grosserer 144, 371, 373
 Logie, B. E., am. flyver 120
 Lorenzen, Halfdan, overdyrlæge 401
 Lorenzen, Nis, skovrider 145, 237, 398, 448
 Ludvigsen, kaptajn 308
 Lumbye, C., maskinhandler 431
 Lund, Niels, sognepræst 110, 228
 Lunding, H. M., ritmester 29, 79
 Lundsteen, K., kommandørkaptajn 161
 Lunn, C. D. O., oberst 11 f, 21 ff, 30, 32 ff, 42, 48, 50, 101 f, 155, 175, 177, 438
 Lunn, Chr. D., gårdejer 145, 344, 346, 359
 Lunn, Henrik, ritmester 384
 Lunn, Jens Chr., forvalter 37, 155, 166, 179, 180 f, 183 f, 186 f, 245 f, 362 ff
 Lunn, Vibeke, fru 362
 Lunø, J., løjtnant 150
 Lykke, Johs., kornet 401
 Lykkebo, O., politibetjent 270
 Lütken, E., arkitekt 171 f, 174 f, 195, 297 f, 300, 302
 Löb, G. 110

- Løkkegaard, C. F., oberstløjtnant af res. 14, 42, 166, 176, 245, 325 f, 333, 336, 463
- Lønberg-Holm, direktør 436
- Lønberg-Holm, E., frk. 437
- Lønberg-Holm, G., frk. 437
- Løppenthin, automobilforhandler 144
- Mackeprang, Anna, fru 43
- Mackeprang, G. B., kaptajn af res. 43
- Maddock-Lyon, R., br. flyver 120
- Madsen, direktør 107
- Madsen, Anton, smedemester 152, 392
- Madsen, Army, købmand 348, 350
- Madsen, Axel, kvartermester 152, 391
- Madsen, Hans Georg, elektriker 135, 194, 294 f, 419, 431
- Madsen, Helge, elektriker 393
- Madsen, Marie, fru 370
- Madsen, O., Ford-direktør 33
- Madsen, Otto, forsikringsinspektør 37, 87, 182, 369, 376
- Madsen, Svend Aa., fiskeskipper 354
- Maigaard, lærer 418
- Malling, J. M., officer i SOE 337
- Marboe, Gunnar, gårdejer 302, 304, 309, 314
- Marcussen, K. J., pastor 84
- Margrethe II. dronning 25
- Markowicz, C. T., am. flyver 120
- de Mars, R., am. flyver 120
- Martens, Jens, stud. polyt. 150
- Martinsen, C. R., smed 394
- Martinsen, K. B., korpschef, Schalburgkorpset 230 f
- Martved, E., advokat 228
- Maslocka, Lucjan, styrmand 80
- Matzen, Poul 289
- Mayland, Alf, prokurist 423
- McBeath, T. A., br. pilot officer 258
- McFarlane, J. D., am. flyver 120
- Mehr, Eigil, skibssnedker 175, 298
- Melbye, S., sognepræst 118
- Melchior, Marcus, overrabbiner 105
- Meldgaard, Chr., fotograf 125, 178
- Melgaard, Vilh., borgmester 180 ff., 276, 370, 376, 456
- Merløe, Poul, boghandlermedhjælper 324
- Meyer, Anton, gummiarbejder 133, 176, 257, 331 f, 335
- Michaelsen, I. B., sekretær 304, 310 f
- Michelsen, førstelærer 399
- Miecznik, T., br. flyver 119 f
- Mikkelsen, Einar, kaptajn 40
- Mikkelsen, Svend Erik, stud. polyt. 150 f
- Mills, H. L., br. flyver 118, 120
- Moes, Paul, journalist 73
- Mogensen, officiant 377
- Mogensen, K. R., dyrlæge 188
- Montgomery, Bernard, br. feltmarskal 198, 435
- Morgan, E. E., am. flyver 120
- Morsing, Tage, sognepræst 353
- Mortensen, havneassistent 226
- Mortensen, Jul. 185, 375
- Mortensen, Tage Ramløv, korporal 73
- Moseby, Kurt, civilingeniør 418
- Mostrup, V. H., officiant 401
- Mouritsen, Birger, kontorist 110, 208
- Mouritzen, V., kaptajnløjtnant 324
- Movin, R., reservekirurg 138, 154, 166, 188, 223 f, 386, 393, 396 f
- Mrozek, S., am. flyver 120
- Munch, P., udenrigsminister 21
- Munck, Ebbe, redaktør 80 f, 113
- Munk-Petersen, bankdirektør 206
- Munk, Kaj, pastor 74
- Murphy, am. flyver 120
- Murray, J., br. flyver 120
- Muus, Flemming B., major i SOE 82 ff, 89, 104, 117, 124, 157 ff, 167, 239, 262, 382, 481
- Muxoll, H., direktør 333
- Mølbak, Keld, højskoleforstander 155, 187, 363, 378
- Mølholm, Arnold, dyrlæge 419 f
- Møller, A. P., skibsreder 40
- Møller, Aksel, politiker 107
- Møller, Axel, politifuldmægtig 227
- Møller, Bjerg, redaktør 332
- Møller, Christmas, politiker 45, 67, 82, 252
- Møller, E., kaptajn af res. 347
- Møller, Jørgen, værnepligtig mariner 20
- Møller, Knud, artillerikvartermester 125 f, 394
- Møller, Poul, fabrikant 412, 414
- Møller, Poul, politiker 40
- Møller, T. N., civilingeniør 42, 44, 332
- Mønsted, Erik, premierløjtnant 13, 114, 150
- Mørch, P. A., orlogskaptajn 125, 379

Mørkeberg, overlæge 109
 Mørup, Asger Lindberg, forsikringsinspek-
 tør 372
 Maaløe, C., personalechef 147, 191, 196,
 393 f
 Nebelong, N. Chr., gymnasieelev 214
 Nedermark, C., provst 118
 Neergaard, C. E. de, falckstationsleder 123
 Neergaard, Eigil Bruno Wendell de, falck-
 stationsleder 36 ff, 85, 87 f, 120, 155, 166,
 177, 179 f, 182 f, 186 f, 242, 246, 267,
 362 ff, 366, 369 f, 372, 376, 472
 Neergaard, J. H. Flach de, stud. techn. 421
 Nexø, A., kioskejer 71
 Nielsen, officiant 404
 Nielsen, A. E., officiant 345
 Nielsen, A. E., vejassistent 50, 168, 172,
 174 f, 298, 318, 320, 323 f
 Nielsen, Alfred, lærer 344
 Nielsen, Børge, vognmand 108, 190 f, 389,
 405
 Nielsen, C. V., portør 186, 375, 381
 Nielsen, Carl, arbejdsmand 59
 Nielsen, Carl, assurandør 45, 229
 Nielsen, Chr. E., premierløjtnant 400, 452
 Nielsen, Ejler, købmand 213
 Nielsen, Ejner, stationsforstander 152 f, 392
 Nielsen, Emil, montør 125, 394 f
 Nielsen, Erik, slagter 420
 Nielsen, Erik Thomle, lærer 70, 462
 Nielsen, Erling, landmand 190
 Nielsen, F. O., officiant 178, 280, 282, 289,
 341 ff, 352, 357 ff, 440
 Nielsen, Flemming Engelbrecht, ekspedient
 75 f, 207 ff
 Nielsen, Fritz 62
 Nielsen, G., skytte 242
 Nielsen, H. A. G., overofficiant 333
 Nielsen, H. H., kaptajn 436
 Nielsen, H. J. Früstück, værnepligtig maski-
 nist 19
 Nielsen, H. K., depotejer 146, 347 f
 Nielsen, H. K., officiant 125 f, 177 f
 Nielsen, Harald, Bopa-sabotør 113 f
 Nielsen, Helmer, kaptajn 141, 178, 351 ff,
 360
 Nielsen Herluf 190
 Nielsen, Herluf, vognmand 370
 Nielsen, Jens, murer 401
 Nielsen K. Frøling, pantefoged 401
 Nielsen, K. M., overofficiant 401
 Nielsen, Kjeld, slagteriarbejder 55, 62, 135,
 192, 414, 419 f
 Nielsen, Knud, assurandør 404
 Nielsen, Knud, tømmer 62 f
 Nielsen, Kuno, skibsfyrbøder 427
 Nielsen, Køller, fabrikant 436
 Nielsen, Magnus, landbetjent 86, 151, 238,
 269
 Nielsen, Morten, billedhugger 54, 175, 215 f,
 302 f, 305, 308
 Nielsen, N. C., vejassistent 44, 172, 175, 299,
 306, 308
 Nielsen, O., vejassistent 174 f, 195, 298, 302,
 456
 Nielsen, O. Fabricius, gårdejer 146, 304, 309
 Nielsen, Ove Riis, overbetjent 255 f, 338
 Nielsen, P. Wisborg, skibsbygger 229
 Nielsen, Peter 120
 Nielsen, Poul, fisker 120
 Nielsen, Poul Gerner, inspektør 84
 Nielsen, Svend Volmer, grosserer 74 ff, 207
 Nielsen, Svend Aage, arbejdsmand 441
 Nielsen, T. Hein, lærer 391
 Nielsen, Valdemar, ingeniør 422 f
 Nielson, Åke, ingeniør 316
 Nissen, Karen, fru 191
 Nissen, Johan, gårdejer 191
 Nordentoft, E., oberstløjtnant 29, 79, 125
 Nyegaard, E. L. B., oversergent 421
 Næsvang, Peter 212 f
 Nørfelt, Aage, skoleinspektør 118, 166, 227
 Odbierzychleb, Frantz 80
 Ohrt, A., pastor 42 f, 49, 172
 Olesen, reservebetjent 367, 379
 Olesen, Anker, repræsentant 48, 50 ff, 135,
 137 f, 164, 166 f, 169, 171 f, 177, 182 f, 188,
 191 ff, 217 f, 262 f, 325, 367, 411, 414,
 436 f, 459, 458, 463, 473 ff
 Olesen, Børge, falckredder 461
 Olesen, Lauritz, officiant 333 f
 Olesen, Ole Vorgaard, kontorist 420
 Olesen, Severa, fru 191
 Olesen, Zoega, politiassistent 272
 Olsen, direktør 107, 146, 173
 Olsen, Arne Lindegaard 216

Olsen, Børge Lindegaard, kommis 209 ff,
217 f, 220, 326 f, 394

Olsen, E. Charis, lærer 425

Olsen, Gunner, snedker 54, 56, 59, 62, 69,
132

Olsen, J. Ege, inspektør 419

Olsen, Knud, kommis 39 ff, 174 f, 215 f,
302 ff, 312 f

Olsen, L. Ege, forvalter 419

Olsen, M., fisker 428

Olsen, Otto, kaptajn 42 f

Olsen, Poul Egede, mekaniker 314

Olsen, Rye 378

Olsen, Svend, købmand 136, 184 ff, 364 f,
373, 375 f, 381 f

Olsen, Svend Aage 58, 64

Olsen, T. Møller, politibetjent 402

Olsen, Thorkild 331 f

Olsen, Viggo, viktualiehandler 347

Oppermann, A. G. R., boghandler/kapt.
145 f, 177, 179, 197, 340 ff, 352, 354, 359,
362, 440, 465

Ougaard, T., civilingeniør 324

Outze, Børge, redaktør 75, 120, 208

Oxlund, K. E. E., løjtnant af res. 78, 80

Pallesen, Kaj, sagførerfuldmægtig 195, 229

Parkow, Knud, direktør 107

Parlev, Jørn 327

Patton, George, am. general 199

Pedersen, præstegårdsforpagter 378

Pedersen, August, redaktør 177, 340, 346,
440

Pedersen, B. Daugaard 73, 212, 376

Pedersen, Chr., sognefoged 382, 440

Pedersen, E. L., officiant 320, 322

Pedersen, Folmer, kaptajn 43 f

Pedersen, Grete, fru 68

Pedersen, H. E. Skjædt, sognepræst 118

Pedersen, J. Knudsen, arkitekt 70 f, 203, 229,
370 f, 381

Pedersen, J. S., officiant 353

Pedersen, Johs. 109

Pedersen, Knud, kommis 67 f, 122, 132, 173,
298

Pedersen, Knud, landmand 382

Pedersen, Oluf, kedelpasser 349

Pedersen, Tage K., maskinarbejder 291 ff,
414 f, 422

Pedersen, Teddy Rosenborg, falckredder
87 f

Pepys, br. oberst 443

Petersen, frisør 203

Petersen, frk., kontordame 205

Petersen, løjtnant 402

Petersen, A. L., kriminalbetjent 270, 401

Petersen, Adler, gårdejer 382

Petersen, Aksel, kriminalbetjent 120, 315

Petersen, Børge, skovrider 190, 252, 388,
394, 405, 408

Petersen, Christian, sognepræst 146, 340,
353

Petersen, D. F., kaptajn 275, 349, 446

Petersen, E., kontorist, frk. 203

Petersen, E. P. V., styrmænd 167 f, 186, 367,
379, 443

Petersen, Einer, gårdejer 304 ff

Petersen, Esben, lystrykker 419

Petersen, F. 335

Petersen, Flemming B., bestyrer 347

Petersen, H. C., maskinarbejder 179, 213,
348

Petersen, H. R., bogtrykker 67 f

Petersen, Hans, sparekasseassistent 203

Petersen, Hans Normann, maskinarbejder
215 f, 300, 303, 308, 310, 314

Petersen, Harry, repræsentant 183

Petersen, Helmer, vognmand 183

Petersen, Henning, journalist 137

Petersen, Holger Nordahl, kontorchef 201

Petersen, Jens Peter, officer i SOE 139, 167,
240 ff

Petersen, Karl Otto, tømremester 303

Petersen, Kjeld, flyverløjtnant 78 f

Petersen, Knud Rosenberg 298

Petersen, Leif Bruhn, stud. jur. 37

Petersen, M., officiant 310

Petersen, Max, flymekaniker 154

Petersen, Niels E., isenkræmmer 139 f, 183 f,
364 f, 375

Petersen, O., orlogskaptajn 436

Petersen, O. V., stabsofficiant 355

Petersen Ole Pagh, stud. mag. 394 f

Petersen, Ove, søofficer 380

Petersen, Per Østergaard, søløjtnant 152,
391 f, 460

Petersen, Poul, fiskeskipper 354

Petersen, Rasmus, sognefoged 399

- Petersen, Robert, kommuneassistent 229
 Petersen, S. Aa., officiant 381
 Petersen, Sv. Aa., sygekasseopkræver 349
 Petersen, V. N. 306
 Petersen, Aage, købmand 317, 322
 Petre, J., br. flyver 120
 Petterson, Svend, underkvartermester 153, 399
 Pilemand, Helge, toldassistent 195, 197, 229
 Plambeck, H. S., bådebygger 58
 Pontoppidan, N. J., landbrugskandidat 419
 Pontoppidan, S. E., kommandørkaptajn 435
 Posselt, H., cand. mag. 344
 Poulsen, officiant 377
 Poulsen, Adam, skuespilleren 40
 Poulsen, Egill, officiant/Obersturmbanführer 13, 231, 248, 459, 461
 Poulsen, H. K., orlogskaptajn 152
 Poulsen, Jørgen, civilingeniør 202, 228
 Povlsen, Ejner, fabriksarbejder 50
 Powers, P., br. flyver 120
 Poynton, N. H., br. sergeant 257
 Prael, P., godsejer 347
 Preisler, fru 433
 Preisler, Boy, maskinmester 51 f, 84, 138, 169, 192 f, 195, 285 f, 289, 409 ff, 413, 415
 Prior, W. W., generaløjntant 15, 17
 Prip, Tage, orlogskaptajn 19 ff
 Prom, P. 120
 Prytz, Signe, dr. phil. 39
 Puchala, polsk flyver 119
 Pørtner, Ehrste, dropskoger 137, 192 ff, 414
 Pørtner, Viggo, bolsjefabrikant 52, 137
- Quistgaard, Ellen, fru 89
 Quistgaard, Georg, kunsthändler 89
- Raft, Carsten, politiker 440
 Raft, R., br. flyver 120
 Randall, A., br. flyver 77
 Rasmussen, farvehandler 379
 Rasmussen, politiassistent 267
 Rasmussen, A. Lohff, borgmester 400
 Rasmussen, Albert, prokurist 192, 409 ff, 414, 442
 Rasmussen, Axel 185
 Rasmussen, B. J., maskinarbejder 425
 Rasmussen, Erik, orlogskaptajn 160, 305, 379
- Rasmussen, Finn Haagen, sømand 372
 Rasmussen, Halfdan, digteren 83
 Rasmussen, Hans F. 209
 Rasmussen, Jens Th., seminarieelev 44
 Rasmussen, Johs., politibetjent 357 f
 Rasmussen, Jørn, math 44
 Rasmussen, Jørgen Malm, stud. techn. 117
 Rasmussen, K. Feldberg, kystbetjent 153 f, 399 f
 Rasmussen, Magda 209
 Rasmussen, Peter, fabrikant 403
 Rasmussen, Svend Edvard, maler 87
 Rasmussen, Tage, politibetjent 403 f
 Ravn, Jørgen, afdelingslæge 355
 Rechnitzer, H., viceadmiral 18
 Reed, am. flyver 120
 Reib, Carl, skibsbygger 60, 65
 Reimer, Gustav, politibetjent 238
 Retoft, Emil, borgmester 456
 Reventlow, F., amtmand, greve 442
 Rich, G., salgschef 35 f
 Richel, Aksel, overlæge 270
 Ringhøj, Vagn 201
 Rohde, Arne, lærer 69
 Rosen, skovrider 311
 Rosen, Erik von, forpagter 420
 Rosenkrantz, Niels, baron 110, 112, 145, 404
 Rottbøll, Christian Michael, officer i SOE 78, 81 f
 Roy, Kaj, kontorist 197, 234, 349 f, 357
 Rutherford, br. major 444
 Rübner-Jørgensen, A., søløjntant af res. 100
 Rytter, Arne, gårdejer 419
 Rømer, Aa. 359
 Rønhof, Bengt, lærling 384
 Rønne, Børge, redaktør 107
 Rønne, Otto Falk, boghandlermedhjælper 125, 394 f
 Raaby, C., oberst 27, 101
- Sabroe, E., redaktør 120
 Saxild, Jørgen, ingeniør 40
 Scavenius, C. C., godsejer 129, 145
 Schaltz, H., bankdirektør 349
 Schaumann-Hansen, Kaj, officiant 352 f
 Scheel, F. C. R., godsejer, greve 32, 120, 155, 166, 333, 335
 Scheel, M. I. O., tømmerhandler, greve 333

- Schjødt-Eriksen, S. P., kaptajn 130, 141, 199, 217, 233 ff, 237, 321, 434 f
- Schlütter, politikommissær 270
- Schlützer, G., forstmand 247
- Schmidt, bestyrer 384
- Schmidt, A., ty. løjtnant 97
- Schmidt, August, konditor 306
- Schmidt, H., købmand 202 f
- Schmidt, J., kaptajn af res. 177, 340, 346
- Schmidt, S. A., bogholder 228
- Schmidt, Sv. Aage Holstener, bogholder 428
- Schnell, Hans, lærer 136
- Schoch, Aage, redaktør 89, 104
- Schou, fru 149
- Schou, Bent, underkvartermester 391
- Schou, N. B., kaptajnløjtnant 24, 30, 33, 79, 149
- Schrøder, Erik, disponent 137 f, 194, 272, 414
- Schrøder, Ib J. D., premierløjtnant 308
- Schrøder, J. W., Untersturmführer 231, 244, 458
- Schulin-Zeuthen, W. C. S., greve 33
- Schytz, Sigurd, folketingsmand 66, 146, 315, 322
- Secher, Ole, stud. med. 109
- Seegert, Peter, lærer 48
- Seehusen, Sven, journalist 89
- Segalla, C., am. flyver 120
- Seidenfaden, Aage, politimester 266
- Seit, E., dyrlæge 322
- Sejr, Arne, studerende 73 f, 207
- Sejr, Jørgen, gymnasieelev 73, 212
- Siboska, Johan, arbejdsmand 134 f, 291, 414, 422 f, 432
- Sidor, Marian 80
- Sigvardt, Knud, ingeniør 429
- Sigvardt, Viggo, prokurist 429
- Simonsen, Hans, kanoner 391
- Skalka, E. 80
- Skotte, Lars, assistent 182, 218, 267, 366, 371, 373, 376, 379, 382, 466
- Skov, Vilner, værksfører 49 f
- Skovdal, Else, lærer 348
- Skude, Morten, skovrider 424, 428, 432, 452
- Smidt, skovfoged 120
- Smith, D., br. flyver 120
- Smith, R. D., am. flyver 120
- Sneum, Thomas, flyverløjtnant 18, 78 ff
- Sokolski, Adam R., skoleleder 80
- Solholm, Hans, arkitekt 45, 154
- Sonne, P., ritmester 459, 461
- Staffeldt, Jørgen, direktør 104, 160
- Stauning, Th. 181
- Staubstrup, Kjeld, kornet 153 f
- Steinbeck, John, forfatteren 70
- Stemann, J. D., generalmajor 21
- Stemann-Petersen, Chr., kystløjtnant/SOE 263, 439
- Stephensen, O., premierløjtnant 195, 197
- Steventon, br. Wing Commander 250
- Stilling, Svend, tandlæge 404
- Stokholm, Sejer, læge 392
- Stub, P. M., landoverbetjent 354
- Stærmoser, Erik, søløjtnant 113
- Stærmoser, Robert, højskoleforstander 74
- Staal, K. J., ingeniør 188, 222, 397
- Svensen, H. C. 44
- Svensen, Aage, købmand 322
- Swane-Lund, E., kaptajn af res. 428
- Sylvest, Svend Erik 310
- Søeborg, M., konditor 145, 188, 235
- Søgaard, Knud, radiokvartermester 274
- Søndergaard, A. L., dyrlæge 190, 388, 390
- Søndergaard, H. C., reservelæge 229
- Søndergaard, Victor, arbejdsmand 55, 61, 134 f, 191, 193, 295, 409, 411, 414
- Sønderup, H. S. T., autoreparatør 90
- Sørensen, Ansgar, sagfører 228, 425, 428
- Sørensen, Arne, højskolelærer 48, 50 f, 74, 82, 135, 160, 175
- Sørensen, Arne Kring, maskinarbejder 70
- Sørensen, B., sparekassassistente 321
- Sørensen, Erling 62
- Sørensen, Hans, gårdejer 377
- Sørensen, Helmer, gårdejer 155
- Sørensen, Henry, boghandler 70, 229
- Sørensen, Henry Remmer, ingeniør 419
- Sørensen, Kjærsgaard, disponent 456
- Sørensen, Knut, lærling 61 f
- Sørensen, Kristian, støberiarbejder 133, 357 f
- Sørensen, Lars, gårdejer 146
- Sørensen, N. A., direktør 146, 315, 321
- Sørensen, Poul, landmand 183, 186 f, 362, 364, 377
- Sørensen, Poul, folketingsmand 75, 86, 107
- Sørensen, S. K. H., overofficiant 353
- Sørensen, Svend, boghandler 70

- Sørensen, Thorkild, mekaniker 183, 186 f, 363, 377
- Sørensen, Viggo, officer i SOE 262
- Tamm, Ditlev, professor 458
- Tegner, I. V., orlogskaptajn 173, 318, 324
- Teilmann, Terkel 388, 392, 405
- Teisen, Jørgen, orlogskaptajn 353 ff
- Termannsen, Helle, sekretær 150, 207
- Terndrup, A. E., dyrlæge 389
- Terp, Erik, sagfører 138, 206, 237, 250, 289, 396
- Terp-Lassen, N., kaptajn 177, 340, 344, 346
- Tesdorpf, E., kammerherre, godsejer 108, 390
- Thalbitzer, Jørgen 79
- Thanning, E., seminarielærer 393
- Theis, W. A., bankbestyrer 49 ff, 166, 171 f
- Therkelsen, P. 351
- Thomsen, Chr., underkvartermester 100
- Thomsen, Erik, læge 152 f, 239, 388, 392
- Thomsen, Gustav, søløjtnant 305 f
- Thomsen, H. C., kroejer 107, 113
- Thomsen, K. Nyholm, inspektør 401
- Thomsen, O. J., stabsofficiant 343, 345
- Thomsen, Ove, bankfuldmægtig 333
- Thorlø, A. H., højskoleforstander 44
- Thorup, telegrafist 167
- Thorup, H., sergent 346
- Thorup, Jens, lærer 400
- Thygesen, Chr., civildommer 227
- Thygesen-Nim, tandlæge, fru 153
- Thygesen-Nim, M. J. R., oberstløjtnant 153 f, 385, 399, 401
- Toft, Aksel, bogbinder 70, 174
- Toft, Henry, isenkræmmer 302 f
- Toldstrup, Jens, jysk modtagechef 240
- Tommerup, C. C., forvalter 421
- Toussieng, F. E. W., dyrlæge 145, 167, 187 ff, 191, 239, 263, 384 f, 392, 397, 436 f, 439, 463
- Traugodt-Olsen, Ernst, stud. polyt. 209
- Treschow, V. M., godsejer 33, 243
- Tretow-Loof, O., premierløjtnant 376, 456
- Tretow-Loof, V., oberst 35
- Trommer, Aage, dr. phil. 490
- Truelsen, Elith, bogholder 174, 195, 215 f, 229, 297 f, 300 ff, 306, 308, 310 f, 313 f
- Truelsen, Svend, sekretær 124 f, 130
- Turnbull, Ronald, br. diplomat 81
- Tønnesen, Hans, overkirurg 51, 138, 188, 222, 278, 396 f
- Uhrskov, Sven, disponant 310, 320
- Ulrich, F., gartner 230
- Ulrich, N. J., grosserer 144
- Vagtborg, Gunnar 214
- Valentin, Chr., konsul 447
- Valentiner, kaptajnløjtnant 391
- Valentiner-Branth, E., kaptajn 41
- Valley, J., am. flyver 120
- Vang, Fritz Tornø, premierløjtnant 33
- Vang, Jens, skytte 344
- Vedel, A. H., viceadmiral 20, 99, 101, 435
- Vedel, H. P., provst 118
- Vejlø, Volmer, bogtrykker 51, 230
- Verhein, Alfredo A., maskinarbejder 419
- Vibede, Axel, læge 271, 413 f
- Vilhelsen, Aksel, prokurist 45, 134, 192, 195, 409, 411, 422
- Villadsen, Viggo, personalechef 196
- Wadum, Børge, købmand 155, 183, 186
- Wagner, Svend, arbejdsmand 160 f, 164, 262, 363, 439, 458
- Walter, B., br. flyver 120
- Warthoe-Hansen, Ole, seminarieelev 51, 166, 189
- Wedege-Mathiassen, H., bankdirektør 43
- Wedege-Mathiassen, Knud, gårdejer 31, 410, 414, 424, 427
- Wedell-Wedellsborg, S. J. H., kaptajn, baron 365 f, 372 f, 376 ff, 459, 466, 469
- Werngreen, Poul, toldassistent 322
- Wessel, Willy, gartner 378
- Westergaard, P., ingeniør 347
- Westh, E. G., bankassistent 74
- Westrup, Jens Julius, orlogskaptajn 168, 173, 315 f, 321, 445 f
- Wiboltt, Jørgen, zonestationsleder 140
- Wichfeld, Monica, fru 72, 83 ff, 137, 432
- Wichfeld, Varinka 84, 382
- Widell, Rich., politiassistent 268, 346
- Wiens, R., br. flyver 120
- Wiig, Fr. C., politiassistent 252, 267, 373, 381 f
- Willumsen, L. K., politibetjent 243

Wilsfang, Poul F. 306
Winge, P., premierløjtnant 12 f, 151
Winkel, P., kaptajn 29
Winkelhorn, Kai, officer i OSS 339, 409
Winther, Per, gymnasieelev 214
With, E., generalløjtnant 15, 22, 38, 40 f
Wiuff, J., overbetjent 270, 310
Wiuff, Mogens, sagfører 46, 229, 294, 349, 447
Wollesen, O. H., kriminalbetjent 231
Wrang, C. C., kasernearbejder 346
Wulf, Torben, journalistelev 209 f
Wulff, Hilmar, forfatteren 62, 83 f
Wurmbach, H., ty. admiral 435

Yttesen, Svend, søkadet 155, 184, 187, 363, 365

Zachariassen, Frode, overbetjent 396
Zehgtmayer, ty. gestapomand 370
Ziersen, S. H. Zier, forpagter 420
Zimmermann, Heinz, ty. Oberløjtnant 97
Zohnesen, V., falckstationsleder 242

Ørum, K., direktør 394 f
Østen, J. Hansen, vognmand 420
Østerlund, Elof, landmand 190

Aakjær, Holger, møllermester 374 f
Aarup, løjtnant 449

Stedregister

Købstæder og stationsbyer og anden bymæssig bebyggelse med over 1000 indbyggere samt enkelte andre lokaliteter.

- Audebo 342, 356
Birkørød 54, 122 f, 173, 175, 298, 318, 324
Espergærde 54, 56, 63, 132, 317, 323
Falster 30, 285 ff, 424 ff, 453 f
Faxe 69, 73, 117, 153, 191, 228, 385 f, 390 ff
Faxe Ladeplads 111, 117, 151 f, 154, 191, 228, 239 f, 277, 391 f, 450
Fredensborg 38, 69, 122, 124, 172, 222, 238, 317 f, 320
Frederikssund 40, 54, 58, 120, 132, 174, 195, 213, 215 f, 270, 298, 302 ff, 307 f, 312 f, 456
Frederiksværk 38, 54, 69 f, 120, 174, 213, 270, 298, 304, 306 f, 311
Fuglebjerg 155, 183, 187, 363, 377 f
Gedser 15, 151, 164, 168 f, 194, 285 ff, 427
Gilleleje 101, 106 f, 111, 124, 151, 162, 316
Gjorstev 108, 111, 113 f, 252, 385 f, 388 f, 405
Gørlev 120, 350
Haslev 38, 43 f, 54, 69, 108, 125, 179, 191, 196, 201, 228, 230, 270, 385 f, 393 ff
Hedehusene 214, 238, 333
Hellebæk 132, 172
Helsingø 38, 43 f, 299, 306 ff
Helsingør 11 f, 31, 38, 43, 50, 54, 56, 59, 65 f, 69, 73, 107, 114, 124, 132, 138, 146 f, 151, 167 f, 172 f, 206, 220, 222, 224, 228, 235, 238, 273 f, 298, 300, 314 ff, 439, 445 f
Herlufsholm 145, 385 f, 448 f
Hillerød 38, 54, 58, 69 f, 122, 124, 132, 146, 172, 174 f, 195 f, 202, 204, 213, 228, 238, 270, 298, 307 f, 310, 312, 316, 440
Holbæk 11 f, 21 ff, 30, 32, 39, 42, 45, 58, 69, 99, 101 f, 111, 117, 123, 125, 133, 138, 140 f, 145, 176 ff, 195, 197, 201, 224, 244 f, 267 f, 280, 289 f, 296, 340 ff, 357 ff, 440, 456
Holte 175, 266, 273, 436 ff
Hornbæk 76, 111, 124, 151, 172 f, 316
Horns Herred 146, 304, 309 f, 447
Humblebæk 54, 56, 100, 111, 132, 151, 270, 317 f, 322
Hundested 68, 151, 175, 304, 316
Høng 43, 89, 146, 179, 184, 213, 347 f
Hørsholm 50, 166, 270, 307, 317
Jyderup 38, 146, 342, 347
Jægerspris 38 ff, 140, 302
Kalundborg 39, 46, 51, 56, 58, 69, 71, 99, 132, 146, 151, 168 f, 178, 195 ff, 204, 214, 224 f, 228 ff, 233 ff, 267 f, 273 ff, 293, 342, 349 ff, 357, 446 ff
Korsør 19, 31, 38, 43, 65, 69, 92, 99, 123, 144, 151, 167 f, 179 f, 183, 186, 195, 201, 212, 220, 226, 228, 234 ff, 267 f, 273, 279, 293 f, 363, 366 ff, 370, 379 f, 443 ff
København 18, 20, 24, 26 ff, 39, 45, 57, 69 f, 75, 82, 89 f, 100, 104, 113, 117, 139 ff, 157, 181 f, 196, 200, 204, 207 f, 211, 217 ff, 225, 233 ff, 240, 244, 246, 250, 254 ff, 262, 266 ff, 310 f, 315 f, 367, 371, 374 394
Køge 38, 43 f, 56, 60, 69, 100, 107, 111, 132, 144, 176, 201, 204 f, 224, 233, 257 f, 331 ff
Lillerød 195, 307 f
Maribo 38, 42, 52, 55, 62, 69, 80, 135, 137, 192 ff, 273, 413 f, 419 f, 430, 437, 455
Mern 147, 386, 401 f
Møn 110 f, 126 ff, 145, 205, 215, 402 ff, 451 ff
Nakskov 38, 43, 52, 69, 70, 72, 80, 118, 135, 137, 141, 194 f, 197, 200 f, 205, 220 f, 224 f, 227, 272, 294 ff, 413, 430
Nykøbing F. 31, 39, 42, 45, 51, 55, 60 ff, 118, 134 f, 142, 169, 191 f, 195, 203, 224, 272, 285 f, 289, 292, 409 ff, 422
Nykøbing S. 99, 145, 179, 195, 224, 268, 282, 342, 353 ff, 422 ff, 426
Nysted 39, 224, 417, 433
Næstved 27 ff, 39, 42, 44, 51, 55, 60, 69, 73, 100, 102, 117, 132, 138, 140, 145, 188, 195, 202, 205 f, 222 ff, 228, 233 ff, 249, 270 f, 273, 278, 285, 289, 291, 295 f, 314, 385 f, 396 ff, 406, 449, 456
Nørre-Alslev 425
Præsto 39, 117, 151, 153 f, 191, 196, 230, 270 f, 385 f, 399 ff, 451

Ringsted 23, 43, 59, 69, 117 f, 120, 133, 139 f,
 144, 183, 195, 201, 213 f, 217, 224, 230 ff,
 242, 244 f, 364, 368, 373 ff, 458
 Roskilde 11 ff, 32 f, 38, 42, 65, 69, 74 ff, 86,
 117, 120, 133, 147, 150 f, 176, 202, 207 ff,
 214, 220, 223, 227, 238, 269, 296, 325 ff,
 335
 Ruds-Vedby 117, 136, 146, 179, 184, 213,
 242, 267, 348
 Rungsted 49 f, 124, 147, 166, 171 f, 273, 307,
 316, 318, 321, 323
 Rødby 39, 194, 417
 Saksøbing 39, 195, 224, 272, 413 ff, 421,
 430, 454
 Sjællands Odde 115 ff, 354 ff
 Skamlebæk 342, 349, 351 ff
 Skælskør 39, 69, 71, 100, 117, 142, 183, 186,
 213, 224, 228, 233, 268, 367, 369, 377 f,
 381, 439
 Slagelse 17, 31, 39, 42, 45, 51, 65, 69 f, 87 f,
 117, 124, 133, 144, 179 ff, 203, 212 f, 218 ff,
 224, 228 f, 242, 267 f, 275 f, 363, 366 ff, 372,
 376, 438, 456
 Snekkersten 316 f
 Sorø 39, 43, 45, 117 f, 124, 136, 154 f, 179,
 183 ff, 204 f, 214, 234, 242 f, 268, 277,
 368 f, 375, 381
 Stege 42, 69, 92, 117, 215, 267, 270, 386,
 402 ff, 451 f
 Stevns 108 f, 190 f, 388 ff, 405 f
 Store-Heddinge 109, 190, 224 f, 270, 385 f,
 388, 390, 405
 Stubbekøbing 69, 109 ff, 202 ff, 224, 228,
 417, 431, 454
 Tikøb 132, 173, 317, 321 f
 Tybjerg 95 ff, 249 ff
 Tølløse 33, 214, 282, 342
 Tåstrup 325, 333
 Usserød 319
 Vedbæk 111, 172, 175, 318, 321, 324, 440
 Vordingborg 15 ff, 39, 43, 45, 56, 69 f, 133,
 147, 166, 189 f, 205, 224, 270 f, 273, 284,
 385 f, 400 f, 405, 452 f

ODENS

